RICARDI
DE
CIRENCESTRIA
SPECULUM
HISTORIALE.

II.

RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the Reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

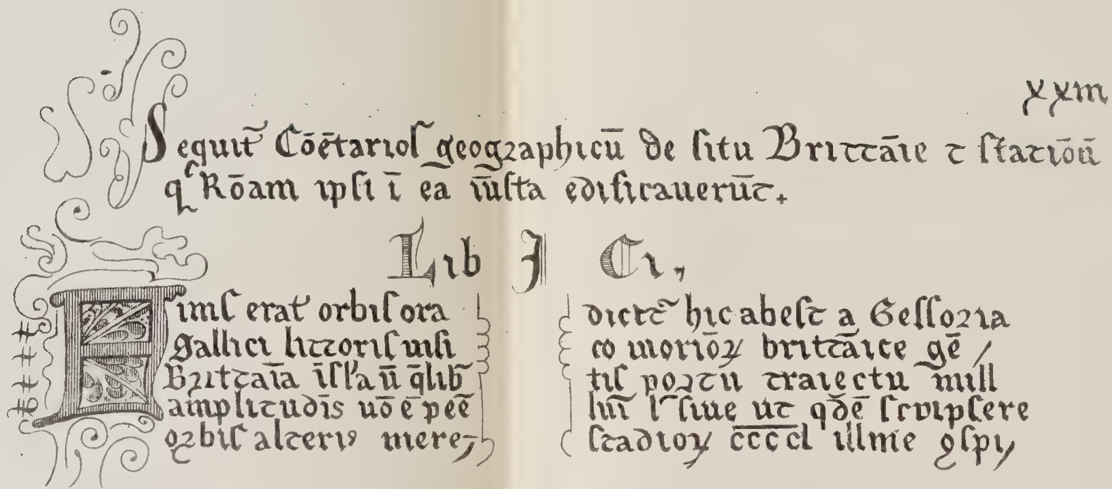
To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

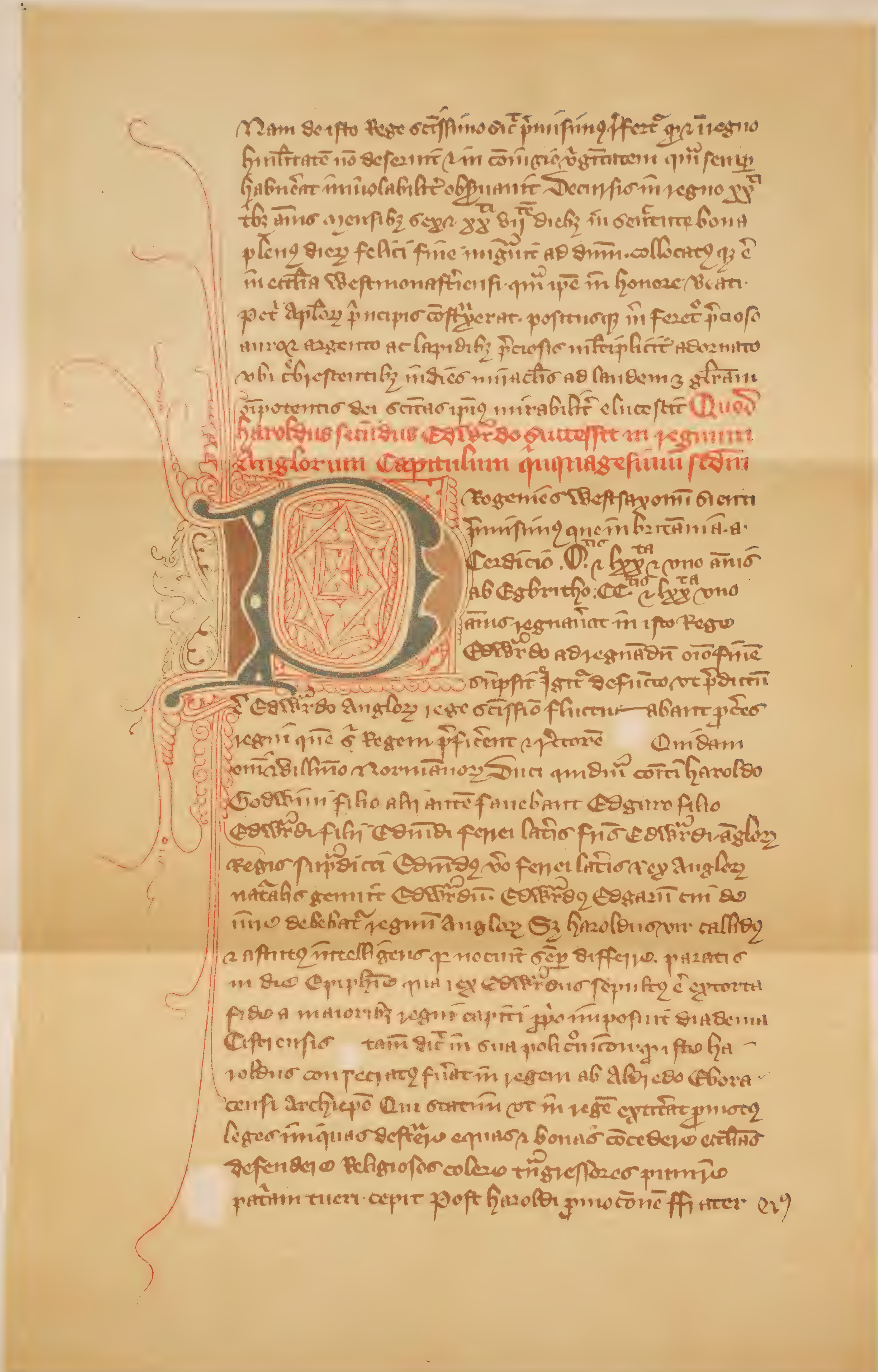
They expressed their approbation of the proposal that each Chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

Facsimile of Ricardi Corinensis de situ Brittaniæ.

Vincent Brooks, Day & Son, Lith

M S Bibl Publ Cantabr Ff 1 28 p 514

RICARDI DE CIRENCESTRIA

SPECULUM HISTORIALE

DE GESTIS REGUM ANGLIÆ.

FROM THE COPY IN THE PUBLIC LIBRARY, CAMBRIDGE.

EDITED

BY

JOHN E. B. MAYOR, M.A.

FELLOW OF ST. JOHN'S COLLEGE, CAMBRIDGE.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

VOL. II.

A.D. 872—1066.

LONDON:

LONGMANS, GREEN, AND CO.

1869.

Printed by
EYRE and SPOTTISWOODE, Her Majesty's Printers
For Her Majesty's Stationery Office.

CONTENTS OF VOL. II.

PREFACE.

PREFACE.

FOR authentic particulars of our author's life we are indebted to the research of Richard Widmore,[1] librarian to the dean and chapter of Westminster, who published in 1743, *An inquiry into the time of the first foundation of Westminster abbey, as discoverable from the best authorities now remaining, both printed and MS. To which is added, an account of the writers of the history of the church*, 4to.; [2] and in 1751, *The history of the church of St. Peter, Westminster, commonly called Westminster abbey, chiefly from manuscript authorities*, 4to., a work of good repute. Widmore also prepared for the press an edition of Adam Murimuth's chronicle,[3] and left behind him additions to

Richard Widmore, Westminster librarian.

[1] R. W., son of Christopher Widmore, bailiff (*villici*), was born at King's Clere, Hants, studied at Sedberg school for five years under Wharton, and was admitted sizar of St. John's, Cambridge, 30th April 1698, æt. 17; his tutor was Arthur Orchard. He was elected scholar of the college 3rd Nov., admitted 4th Nov. 1701: "Ego Richardus "Widmore Bercheriensis juratus et "admissus sum in discipulum hujus "Collegij pro Doctore Lupton, de-"cessore Domino Crofts." He was Hare exhibitioner 3rd Nov. 1701 (*St. John's Registers*), B.A. 1701-2. M.A. 1708.

[2] Nichols' *Literary Anecd.* ii. 227, 228.

[3] *Ibid.* iii. 617-619, where it is added that "he died in November "1764, aged 84, at a small living "which he held in Hampshire, and "was there buried;" also that his library was sold by auction in 1765. Thus at the date of Bertram's forgery he would be 67 years of age. In 1750 we find him quoting to G. Vertue "some deed about the "middle of Edward the First's "reign" (*ibid.* vi. 152).

Browne Willis's *History of Abbeys.*[1] He was assistant librarian of the British Museum at the first appointment of officers in 1756.[2] These facts may suffice to repel the gratuitous insinuation that Widmore may have been guilty of collusion with Bertram.[3] At Stukeley's request he searched the MSS. under his charge for notices of Richard of Cirencester; there is, I believe, no evidence that he had any correspondence with Bertram.

His extracts from Westminster MSS. relating to our author.

Stukeley tells us ("An account of *Richard* of *Cirencester*, monk of *Westminster*, and of his WORKS: with his Antient Map of *Roman Brittain*; and the Itinerary thereof. Read at the Antiquarian Society, March 18, 1756. By Wm. Stukeley, M.D. . . London, . . . 1757." 4to.[4] pp. 94, with a folding map and a facsimile; p. 5 seq.) "My learned friend, the reverend *Mr. Widmore*, "librarian to *Westminster-Abby*, deserves public thanks, "for his inquiries, which he made at my request. . . . "Our author, *Richard* of *Cirencester*'s name, first

---

[1] Transcribed in MS. Cole xl. 86–88.

[2] Nichols, v. 703. Other notices (Nichols' *Liter. Illustr.* iii. 650, iv. 198, 240, 448, v. 580) prove that he was, as Ducarel says, "well versed "in matters of antiquity and old "MSS."

[3] In the *Rheinisches Museum, N.F.* (1846) iv. 349, and also in C. Cornelii Taciti de vita et moribus Cn. Iulii Agricolae liber. Recensuit Fr. Carolus Wex. Brunsvigae, 1852, 8vo. *Prolegomena*, p. 23: "Confecto demum libro suo videtur "Bertramus metuere coepisse, ne "aliis, qui dubitaturi essent, num "monacho Anglico libri illi [15 "Greek and Latin authors] in "promptu fuissent, suspicio aliqua "suboriretur. Hanc igitur suspicionem ut praeverteret, aliam iam "machinatur fraudem. In praefa-"tione enim libri narratur, in biblio-"theca monasterii illius Londinensis "a Widmorio bibliothecario inven-"tam et Stukeleio monstratam esse "schedulam, qua notatum fuerit "Ricardo monacho ab abbate suo "anno 1391 veniam datam esse "Romam proficiscendi; in hoc "igitur itinere verisimile esse Ricar-"dum libros quosdam Romae in-"spexisse. Hoc quidem utut est, "reprimam enim suspicionem, ne "Widmorius cum Bertramo collu-"serit ad Stukeleium decipiendum."

[4] Reprinted in fol. Lond. [illegible], in Stukeley's *Itinerarium Curiosum, Centuria II.*, together with the text and notes of Bertram's forgery, pp. 79–168.

" appears on the Chamberlain's list of the monks of *West-* " *minster*, by the name of *Circestre*, in 1355, 30 E. III.

" In 1387, he is witness to a parchment deed, by the " name of *Richardo* [sic] *Cirencestre confrater.*

" 1397, in the Chamberlain's list, mentioned again *R.* " *Cirencester.*

" 1399, *Ric. Cirencestre.*

" 1400, he was in the *Abby* infirmary, and died, in " that, or the next year. The place of his interment " questionless, is in the *Abby* cloisters.

" What is more particularly to be remarked, is this. " In the year 1391, 14 R. II., he obtain'd a license of " the Abbot, to go to *Rome*. This, no doubt, he per- " form'd, between that and the year 1397. . . . . .

" It will give you pleasure to read the original License, " still preserv'd in the archives of the *Abby*, as Mr. " *Widmore* transcrib'd it, omitting the contractions :

" *E veteri scripto membranaceo, in Archivis Ecclesiæ* " *Westmonasterii.*

" *Universis Sanctæ Matris Ecclesiæ filiis, ad quorum* " *notitiam presentes literæ pervenerint. Willielmus* " *permissione divina Abbas Monasterii beati Petri* " *Westmonasterii juxta London, apostolicæ sedi imme-* " *diate subjecti, Salutem, in eo quem peperit uterus* " *virginalis. Cum dilectus nobis in Christo filius et* " *commonachus noster, frater Ricardus de Cirencestria,* " *cum instantia nobis humiliter supplicaverit; quatenus* " *eidem limina Apostolorum et alia loca sacra in Urbe* " *Romana et in partibus aliis transmarinis gratia* " *visitandi licentiam concedere dignaremur. Nos vero* " *praedicti fratris Ricardi devotionem considerantes,* " *deque ipsius fratris Ricardi morum honestate, vitæ* " *puritate, perfectaque ac sincera religionis observantia,* " *quibus hactenus lucide insignitur; prout experimen-* " *taliter per triginta annos et amplius experti sumus,* " *plenius confidentes, Universitati vestræ et vestrum* " *cuilibet notificamus per præsentes: eidem filio nostro*

"*et commonacho, ad dictam peregrinationem peragen-*
"*dam, in suorum augmentum meritorum, Licentiam*
"*concessisse specialem. unde vestram caritatem benig-*
"*nius imploramus, quatenus huic testimonio nostro*
"*fidem indubiam adhibentes, eidem filio nostro et*
"*commonacho, cum penes vestrum aliquem quicquam*
"*habuerit faciendum, sinum pietatis largius aperientes,*
"*vestrum auxilium, consilium, et favorem eidem in*
"*Domino libenter volueritis impertiri.*

"*In cujus rei testimonium, sigillum nostrum authen-*
"*ticum præsentibus apposuimus. Datum apud West-*
"*monasterium prædictum in festo Sancti Thomæ*
"*Apostoli, Anno Domini millesimo trecentesimo nona-*
"*gesimo primo.*

"*In dorso.*

"*Licentia Abbatis Westmonasterii concessa fratri*
"*Ricardo Circestre, de peregrinatione ad Curiam Ro-*
"*manam.*

"The Abbot here is *William de Colcestre,* created 1386.
" —— *de Litlyngton* preceded him: in whose time
" our *Richard* was admitted into the Abby, above
" thirty years ago."

These data correspond with those of the *Speculum.*

These particulars tally exactly with the *data* of the *Speculum.*

1. The name and designation are the same. The licence is granted by *Willielmus Abbas Monasterii beati Petri Westmonasterii juxta London.* to *commonachus noster, frater Ricardus de Cirencestria.* The historian is (vol. I., p. 3, cf. vol. II., p. 339) *frater Ricardus de Cirencestria, ecclesiæ beati Petri Westmonasterii prope Londoniam monachus.*

2. The dates correspond. Richard appears first on the roll of monks in 1355, and dies in 1400 or 1401, according to the abbey records. In the *Speculum,* III. 3 (vol. II., p. 26 seq.), a treatise is embodied of William of Sudbury, a monk of Westminster, which is addressed to Richard II.

3. The character of Richard, as set forth in the licence, is borne out by the history. The purpose of his pilgrimage was to visit *limina apostolorum.* In his preface (p. 2) we read: *Alii vero ipsorum Anglorum regum præferentes patriæ peregrinationem, regno minoribus dimisso, sceptraque regalia pro Christo linquentes, peregrinam vitam a solo proprio remoti usque ad finem vitæ suæ indesinenter coluerunt;* nor does he ever omit an opportunity of commemorating the *beatorum apostolorum limina.*[1] Again, the abbat attests Richard's *perfect and sincere observance of religion* for upwards of thirty years; and if strong attachment to his order and his house formed any part of monastic "religion," our author must be allowed to have earned the commendation.[2]

Bale's account of our author.

The authority next in order of date for Richard's life is John Bale, who says (cent. 5, art. 78, p. 430, ed. Basil.): "Ricardus Cicestrius, uel Chichestre, sub Benedicti methodo, Vuestmonasterij ad D. Petri fanum cœnobita professus, ceterisque adiunctus monachis, uir et ipse literatissimus, in ea uitæ forma ad uitæ finem perseuerauit. Raro ille suum tempus, a serijs rebus uacuum, in uanitates aut uoluptates traducere uolebat: sed uel scripturis sacris, uel historijs, quæ testes sunt temporum ac uitæ magistræ, ut Seneca tradit, legendis, studium et laborem impendit. Vnde non infœlix chronographus, peruestigatis summa diligentia quorundam cœnobiorum bibliothecis, uisisque multorum scriptis, historiam et ipse aggressus est condere. Et incipiens ab Hengisto Saxone, qui anno nati Seruatoris 449 Brytanniam conductus intrabat, ad annum usque 1348 eiusdem Christi, per annos fere nongentos, eandem continuauit. Cui operi pro titulo adiecit,

[1] See the Glossary under *limen.*

[2] See the Index under *Westminster;* the chapters which treat of the abbey are adorned with initials of peculiar splendour.

"*Anglosaxonum Chronicon. Lib. 5. In historico*
"*namque contextu chronogr.*

"Præter hoc, nihil opusculorum eius inuenio, neque "apud Bostonum Buriensem, qui tamen illius men-"tionem facit. In prædicto Chronico, præter authores "a Ranulpho citatos, Nennium et Gildam adfert. "Claruit anno prius numerato."

Bale's errors.

Bale here states that the work consisted of five books,[1] that it was carried down to 1348, the author's *floruit*, that it was called *Anglosaxonum Chronicon*, and that it began with the words, *In historico namque contextu chronogr.* Now these, as Henry Bradshaw, Esq., librarian of the University of Cambridge, has pointed out to me, are nearly the opening words of Higden's *Polychronicon*;[2] Bale evidently has confused the two authors, and we cannot therefore allow, on his autho-rity, that Richard ever completed the second part, which is announced at the end of the fourth book. Certainly the expression (vol. II., p. 339) "Secunda Pars Historiæ "prælibatæ de gestis regalibus a Quinto Libro sumet

[1] Abp. Parker, or whoever wrote the note at the end of our MS. (see Vol. II. p. 338) "et Johannes Bale "quintum librum solum vidit," has mistaken Bale here.

[2] *In historico namque contextu chronographorum nobis diligentia* (vol. i. p. 4, ed. Babington). According to Mr. Babington (p. xiv. n. 1) Higden's work terminated in 1342, or between that and 1352. It would appear needless, did not experience shew that it is necessary, to add, that we cannot accept as independent authorities G. J. Vossius (*De historicis Latinis*, Lugd. Bat. 1627, 4to. p. 488, where he speaks of Ricardus Cicestrius), bp. Nicolson (*Engl. Histor. Library*, 1714, p. 65, from Pits), and Fuller (who says, partly on the authority of "manuscript of Baronet North-"cott," *Worthies*, ed. Nuttall, i. 422, "RICHARD CHICHESTER was not "born at Chichester in Sussex, as "his name doth import, but was an "extract of that ancient family still "flourishing at Raleigh in this "county. He became a monk in "Westminster; seldom spending "any spare time in vanity, but lay-"ing it out in reading Scripture and "good history. He wrote a chro-"nicle from Hengistus the Saxon "to the year of our Lord 1348, "done indeed *fide historica*. His "death happened about the year "1355." This last event, we know from certain evidence, is here antedated above 40 years).

" initium, quem a nativitate Primi Willelmi Anglorum " regis præfatus frater Ricardus inchoare decrevit," would lead to the inference that Part II., like Part I., was intended to comprise more than one book ; but there is no evidence that a fifth book was ever written.

A supposed epitome of the *Speculum* in C. C. C. C.

It is true that in Jas. Nasmith's *Catalogus librorum manuscriptorum quos collegio Corporis Christi . . . legavit Matthæus Parker*, Cantabr. 1777, 4to., p. 399, we find MS. 427, art. 3, described as " Abbreviatio Ricardi " Cicestrii monachi Westmonast. vel Anglosaxonum " chronicon. *Desinit in anno* 1265," and that in Matt. Parker's *De Antiquitate Britannicæ Ecclesiæ Historia*, Hanov. 1605, fol.,[1] *Richard. Cicestr.* is cited (p. 115) as an authority for the year 1081, and *Abbreviar. Richard. Cic.* (p. 165) as an authority for the 13th century.[2] A very slight inspection of the Corpus MS. (which extends from p. 63 to p. 120 of vol. 427, formerly called G. 8[3]), will shew that Nasmith has blindly followed a MS. note, probably of Parker's, "Abbreº. ric̃i cicestrij monachi " westmoñ. speclm̃. historiale vel anglosaxonum chroni- " con : Bale, 430." Another hand suggests a doubt : " forte non ex Richō. de Cirencestria monacho Westmon. " q^{d} dr. Speculũ historiale." One or two extracts from this Corpus MS. may prove that it is in no sense an abridgement of the *Speculum*. P. 65 (cf. the *Speculum*, I. p. 19) : " Anno regni Vortigerni xii. sanctus " Germanus Autisidoriensis et Lupus Trecasensis ad " propellendam heresym pelegianam in Britanniam quæ " nunc Anglia dicitur per papam Hillarium diriguntur."

---

[1] Drake's reprint does not contain nearly all the marginal notes.

[2] In p. 50 the genuine *Speculum* is twice cited: " Richardus de Cirencestria in speculo historiali." " Sebertus erexit [ecclesiam D. Petri " Westmon.], si modo Rich. de " Cirencest. fides habenda sit."

[3] Under this No. it is cited as Richard's by Tanner, *s. v. Ricardus Cicestrius*. Tanner makes a different person of *Ricardus Westmonasteriensis*, and assigns the *Speculum* to the two (supposed) authors severally. Pits also (p. 463, Paris, 1619), cites *chronicorum epitomen* in C. C. C. C. library.

The book is divided into sections headed *Reges Cantuaritarum.—De ducibus et regibus Westsaxonum,* etc.

See particularly p. 100, seq., compared with book IV. of the *Speculum,* or with the index, *s.v.* Edward.

"Dani desistunt regnare."

"HIC DANI VEL DENMARCHII REGNARE DESISTUNT ET SAXONES ITERUM REGNARE.

"Sanctus Edwardus Confessor incepit regnare."

"Anno Domini M°.XLII. incepit sanctus Edwardus Confessor regnare, Ethelredi filius, qui a Normannia cum paucis rediit comitibus. Consecratus fuit aput Wyntoniam ab Eadsi archiepiscopo in die Paschæ et regnavit annis xxiiii^or^. Hic duxit Editham filiam Godwini comitis et sororem Haraldi qui postea regnavit. Aliquanto tempore elapso cum idem Godwinus cum rege in convivio discumberet, contingit intrasse pincernam cum cipho regio, et unoque pede lapso in alium se recipit et perstetit nec omnino lapsus est. Hæc videns comes dixit ridendo, tunc adiuvat unus frater alium. Dixitque rex, 'Sic iuvaret frater 'meus me, si liceret per te.' Ad quod comes, 'Sic vescar 'hoc pane, sicut culpabilis existo.' Hoc dicto offa quam in os miserat strangulatus oculos in mortem convertit. Inde Haraldus qui regi astabat mox eum sub mensa extraxit et aput Wyntoniam sepelivit, et habuit consulatum patris sui. Iste Edwardus parum regni imperio propter morum simplicitatem idoneus, Deo autem maxime devotus, hac arte tractavit uxorem ut eam a toro non amoveret nec virili more agnosceret. Iste Edwardus . . . . exulatus in Normanniam Willelmo cognomento bastarde duci Normannorum præstitit sacramentum, quod si rex Angliæ Deo annuente foret nullum alium præter ipsum haberet heredem. Postea in Angliam remeans fecit dedicari ecclesiam Petri et Pauli aput Londoniam et eodem anno obiit aput Westmonasterium. Cui successit Haraldus extorta fide a principibus et regnavit novem menses et perpaucis diebus. Iste Edwardus vir prophetia fuit plenus. Nam quadam die sedens subito in spiritu risit; quam causam investigans uxor eius, reddit, 'septem dormientes in ypecia quiescentes modo 'se hinc moverunt.' Alio tempore cum esset inter suos risit, et requisitus quare reddit: 'Willelmus rex Danorum huc veniens "ut regnum mihi surriperet hac hora inter suos in mari submer-"sus est;" et sic post explorationem inventum est. Quadam die, cum sacris astaret missarum sollemniis, vidit puerum speciosissimum in altari et post in tres partes fractum a manibus sacerdotum. Iste sanctus confessor absque liberis decessit quia virgo per-

"Nota de pincerna labente cum cipho et oratione Edwardi."

"Vindicta quam passus est Godwinus morte quam meruit."

"Nota continentiam sancti Edwardi."

"Nota de præstito iuramento Willelmo Bastard per Edwardum."

"Nota visum Edwardi in submersione regis Danorum."

mansit, et illelmo duci Normannorum regnum quod iuramento promiserat testamento dedit. Iste Edwardus habuit quendam micum sibi specialissimum vocabulo Leofricum, qui duxit uxorem nomine Godiva: hic regem Edwardum contra simulationes Godwini consulis maxime tuebatur." "Edwardus virgo decessit et ius regni Willelmo legavit."

Another work of our author is cited by Wilhelmus Wodfordus in his answer to Wycliffe (*Fasciculus rerum expetendarum et fugiendarum*, ed. Ed. Brown, Lond. 1690, fol., p. 193). "Non ergo remanet panis substantia, "ut sit subiectum accidenti. Idem patet per Amala-"rium de officiis, per Johannem Beleth de officiis, per "Richardum de Cirencestria[1] de officiis." Tanner[2] gives the title *Liber de officiis ecclesiasticis*, says that it contained seven books, and began *Officium ut.* Richard's tract "de officiis."

Gunton (*History of the church of Peterborough*, 1686, sm. fol., p. 186) prints a *matricularium librariæ monasterii Petriburgensis*, one volume of which library (class-mark T. iv.) contained "Tractatus Magistri Richardi de "Circestre super Symbolum majus et minus." Jas. Cattel, Esq., librarian of the Cathedral library, kindly wrote, in answer to my inquiry after this MS., "Most "of the MSS. were lost or destroyed at the Reformation, "and what were saved then suffered great havoc in "Cromwell's time, so that we have but very few remain-"ing. . . We do not seem to have one book out of "the great number comprised in the printed catalogue." A tract, "Super Symbolum majus et minus," formerly at Peterborough.

Stukeley (*Account*, p. 10) adds: "There is in the "*Arundel* library of the *Royal Society*, among the "Manuscripts, p. 137, mentioned this: *Britonum, Anglorum et Saxonum historia*, to the reign of *Hen.* III., "said to be of this author." These MSS. are now in the British Museum, and as the index to the Catalogue (1834, fol.) contains no reference to Richard of Cirencester, Works ascribed to Richard by mistake.

---

[1] This, not Ricardus Corinensis, it will be observed, is the true name.

[2] From MS. A. Wood. The same book however is afterwards ascribed by Tanner to Rich. Wich, bp. of *Chichester*.

we may conclude that the previous description had been found to be mistaken. Indeed Stukeley himself (*Diary*, 15 June 1749, in *Gent. Mag.*, Aug. 1835, p. 149), detected his error: "I asked to borrow the MS. out of the "Arundel library, and gave bond accordingly; but "find 'tis not of Richard of Westminster, though the "beginning of it is the same in words, *Brittania in-* "*sularum optima*,[1] and said to continue to K. Edward "III."

Stukeley (*Account of Richard of Cirencester*, Lond., 1757, p. 10) states that "the late Dr. *Richard Rawlin-* "*son* bought a manuscript of his at Sir *Joseph Jekyl's* "sale; which is now at *Oxford*." The MS. in question (Rawl. B. 193) is, as I learn from the Rev. W. D. Macray, "simply a collection of extracts from the Polychronicon "in order ad an. 1344." Stukeley (*ibid.* 10) "by a "blunder almost incredible,"[2] has ascribed to Richard the work of Geoffrey of Monmouth; this occurs twice in Stukeley's list, the *Epitome* three times, Higden once, a note of Wharton's is converted into a substantive MS. of Richard, and the *incipit* of the preface and that of the first chapter of the *Speculum* are so cited that they seem to belong to different works. This list, more or less abridged, has been prefixed again and again to the "De situ," and the generally received tradition, as stated by Reynolds (*Iter Britanniarum*, 118), is that Richard was "the author of several historical and theological "pieces." Even Mr. Woodward speaks of "genuine "works" of Richard as still extant.[3] I know no evidence (1) that Richard wrote more than three books,

---

[1] The commencement of Geoffrey of Monmouth's history.

[2] Pegge's *Anonymiana*, vii. 39.

[3] *Gent Mag.*, May 1866, 617, "There is no reference in this Tractate to any of the genuine works "of Richard of Cirencester; nor in "those works is there any mention "of, or reference to, this." *Ibid.* Oct. 1867, 450, "it differs most "notably from any of Richard "of Cirencester's unquestionable "works."

the *speculum*, the *tractatus super symbolum*, and the *de officiis*, the last of which is very probably ascribed by error to *Ricardus de Cirencestria* rather than to *Ricardus de Cicestria*; (2) that more than one MS. of each of these books ever existed; (3) that either the *tractatus* or the *de officiis* is now in existence.

Richard's celebrity rests, however, upon none of the books above named, but upon one which has for upwards of a century borne his name, and has largely influenced later representations of Roman Britain. As it is impossible that its author could have written the *Speculum*, it becomes necessary to examine the new claimant's title. A list of the editions [1] of the tract "De situ," an analysis of the whole with a comparison of the sources for each statement, specimens of the author's Latinity and of his familiarity with ancient and modern literature, together with a short sketch of the controversy, may assist the reader to form an opinion on a curious problem in literary history.

Britannicarum gentium historiæ antiquæ scriptores tres: Ricardus Corinensis, Gildas Badonicus, Nennius Banchorensis. Recensuit notisque et indice auxit Carolus Bertramus Societatis Antiquariorum Londinensis Socius, &c. Havniæ, impensis Editoris, 1757, sm. 8vo., with a dedication to the Royal and Antiquarian Societies; a preface (unpaged) of 10 pages; text and notes, pp. 198; index (unpaged) of 16 pages, with the colophon, Havniæ, Typis Ludolphi Henrici Lillie, Anno Salutis M.DCC.LVIII., mense Januario. Editions of the *De Situ.*

The special title is:—"Ricardi Corinensis monachi West-"monasteriensis de situ Britanniæ libro duo. E Codice MS. "descripsit, Notisque et Indice adornavit Carolus Bertram." Titles to Books I., II.: "Ricardi monachi Westmonasteriensis "commentarioli geographici de situ Brittaniæ et stationum "quas Romani ipsi in ea insula ædificaverunt liber primus."

[1] Unless Sotheby's reprint of Stukeley's "iter curiosum" appeared in 1839, I have missed one of the editions spoken of by Mr. Beale Poste (*Britannic Researches*, Lond. 1853, 116): "three editions, pub-"lished in this country, of the *De* "*Situ Britanniæ*, from 1839 to "1847, are certainly an argument "of a more than common interest "entertained for it."

Editions of the *De Situ.*

" Ricardi monachi Westmonasteriensis commentarioli geogra-" phici descriptionis Brittaniæ sub ditione Romani imperii " liber secundus." [In the British Museum there is a second edition, with date 1758. In Cambridge university library are two copies, each with autograph inscriptions "from the editor." Very few copies appear to have been printed. See Hatcher's preface.]

Itinerarium curiosum . . . . Centuria II. By Wm. Stukeley. London, 1776. fol. [Stukeley's *Account* (see above, p. viii, n. 4) is here reprinted, with Bertram's entire text, notes, and map, pp. 79–168; the preface only is omitted. See Nichols' *Lit. Anecd.* v. 502, who adds (509), "To his interest and appli-" cation we are indebted for recovering from obscurity Richard " of Cirencester's Itinerary of Roman Britain." Lowndes-Bohn, 2,540, says: "This work having become very scarce, and the " copper-plates being in the possession of Messrs. Leigh and " Sotheby, they reprinted the work in facsimile, with the date " of 1776. The paper was made expressly for it, and is so " perfect an imitation of the original that an unpractised eye " could not discern the difference."]

Antiquitates Celto-Normannicæ, containing the Chronicle of Man and the Isles, abridged by *Camden*, and now first published, complete, from the original MS. in the *British* Musæum, with an *English* translation, and notes; to which are added Extracts from the Annals of *Ulster*, and Sir *J. Ware's* Antiquities of *Ireland; British* Topography by *Ptolemy*, *Richard* of *Cirencester*, the Geographer of *Ravenna*, and *Andrew* Bishop of *Cathness;* together with accurate catalogues of the *Pictish* and *Scottish* kings. By the Rev. *James Johnstone,* A.M., Rector of Maghera-Cross, and member of the Royal Societies of Edinburgh and Copenhagen. Copenhagen, 1786. 4to. [The "De " situ" occupies pp. 93–124; a few of Bertram's notes, p. 152; Bertram's preface, map, and the bulk of his notes are omitted. Potthast (*Biblioth. histor. med. ævi*, Suppl. 108 b), has a note of an edition of the "De situ," by J. Johnston (*sic*), Copenh., 1774, 4to., which seems to be a mistake. Ri. Gough, reviewing Johnstone's book in *Gent. Mag.*, Dec. 1786, 1061: "Nor are even the " doubts which some critics entertained about the genuineness " of (Richard of Cirencester), when published by Dr. Stukeley, " attended to or cleared up."]

Iter Britanniarum; or that part of the Itinerary of Antoninus which relates to Britain, with a new comment, by the Rev. Thomas Reynolds, A.M., rector of Bowden Parva. Cambridge, 1799. 4to. [In the appendix, pp. 412–416, Bertram's Diaphragmata are reprinted from a copy in the Bodleian, transcribed

by Dr. Metcalfe, tutor of Magd. Coll., Oxford. Reynolds, probably from deference to Whitaker, and to bishop Bennet of Cloyne, to whom the book is dedicated, only suggests a doubt; but his observations, pp. iii, iv, xv, 118–131, are of themselves conclusive against the genuineness of the *De Situ*. Reynolds had previously (*Gent. Mag.*, Oct. 1795, 820) declared, "I cannot "persuade myself that any opinion, which rests solely on his "authority, deserves more credit than is due to any other "modern author." A correspondent, *Julius Frontinus* (*Gent. Mag.*, Aug. 1795, 629) had cited the "De Situ" as conclusive authority.]

Editions of the *De Situ*.

The description of Britain, translated from Richard of Cirencester: with the original treatise *De situ Britanniæ*; and a commentary on the itinerary; illustrated with maps. London, 1809. 8vo., pp. xxiii, 166, and 128. [The translator was Henry Hatcher of Salisbury, then amanuensis to Archd. Wm. Coxe. The Rev. Thos. Leman, F.S.A., who "could scarcely hear with "patience any hint of suspicion that Richard is not what he "pretends to be," wrote the commentary; Coxe, Sir R. C. Hoare, the historian of Wilts, bishop Bennet of Cloyne, and Wm. Owen Pughe, Esq. aided in the work (Nichols' *Lit. Illustr.* vi. 438, 439). I have Mr. Hatcher's large paper copy of the book, with many additional notes, some from Mr. Leman. From Britton's *Memoirs of . . . . Henry Hatcher*, 1847, p. 9, we learn that Mr. Hatcher "gave up, long ago, his (Richard's) "description of Britain and his Chronology, except the account "of the rank held by the British towns, which was only known "from Richard, and has in most particulars been verified. But "what no cavilling can set aside, is his Itinerary. No forger "could have guessed at the existence of Roman Roads not "known even to our native antiquaries, and this in more "instances than one. As for poor Bertram, the sneers at him "are as unmerited as they are ridiculous."]

A Commentary on Richard of Cirencester, and *Antoninus's* Itineraries of Britain; containing the *usual* explanations of itinerary names—their *long-lost* imports—sites of *doubtful* stations—places of supposed *lost* ones—and proofs of *imaginary* ones. *This Work also contains*, the *common* expositions, and the *genuine* imports, of the principal names of the world; remarks on our history and description, depending on fiction; with Richard's Original Work. *To which is added*, the principles of atheism proved to be unfounded. By G. Dyer, Exeter. Printed for G. Dyer, bookseller . . . 1814. 8vo., pp. 230. [*See* Nichols, *l.c.* The following is only a re-issue, with a

Editions of the *De Situ.*

new title-page, and additional preface, as Nichols says:—"In "1816 the same author republished the same, with some "further results of his lucubrations." Vulgar errors, *ancient and modern,* attributed as imports *to the proper names of the globe,* clearly ascertained: with *approximations* to their rational descents. Investigating the *origin* and *uses* of letters—Moses's (hitherto misunderstood) account of Eden — biblical *long-lost* names—*unknown* names of heathen gods, of nations, provinces, towns, &c., with a critical disquisition on every station of *Richard* of Cirencester and *Antoninus* in Britain; exhibiting our *fables* concerning it, and shewing from names, distances, etc. its *certain, doubtful,* or *imaginary* situation. To which is added, Richard's original work. Exeter, 1816. 8vo., pp. *i–*lxxxi, i–lxxvi, 1–230. The "De Situ" fills pp. 181–230. One specimen may suffice, p. xiii*:—"*Calvarius* is said to mean, '*a place* "'*of skulls, so called from its similitude to the figure of a skull.*' "We may here only hint that *cal* means head or hill, *ver* or *var* "is border, and *Ia* or *Ius* is territory."]

"The chronicle of Richard of Devizes . . . Also Richard of "Cirencester's description of Britain. Translated and edited by "J. A. Giles, LL.D. Lond., 1841. 8vo." [This title I take from T. Wright's *Biographia Britannica Literaria* (1846), ii. 362, and from Potthast. In Nutt's catalogue, 1857, p. 297, it is "Latin and English, with notes by T. (*sic*) Hatcher." In August 1845 Henry Hatcher wrote to Mr. C. Roach Smith (Britton's *Memoirs of Henry Hatcher*, 1847, p. 8):—"I have "perhaps no right to complain of the fate which attended my "Richard of Cirencester. I sent it into the world without a "name, and ought not to wonder that it has been kidnapped."]

History of the ancient Britons, Vol. ii. Historical documents concerning the ancient Britons, consisting of,—I. Excerpta ex scriptoribus Græcis et Latinis. II. Gildæ liber de excidio Britanniæ. III. Nennii historia Britonum; IV., Excerpta ex Beda, de Britonibus. V. Ricardi Cicestrensis [*sic*] de situ Britanniæ. VI. Vita Gildæ, auctore Caradoco. VII. Vita Gildæ, auctore anonymo. VIII. Inscriptiones ex nummis. IX. Inscriptiones ex lapidibus. By the Rev. J. A. Giles, D.C.L., late Fellow of C.C.C. Oxford. London, George Bell, 1847. 8vo. [The volume is almost entirely a reprint from Mr. Petrie's *Corpus hist. Brit.* The text of the "De situ," without the preface, map, or notes, fills pp. 380–420. Dr. Giles (pref. vii) calls it "the historical and topographical work of Richard of "Cirencester, which, professing to be extracted from the work "of a Roman, contemporary with the events described, seems

"on that account to merit a place in this volume." Then follows a short account of Richard, drawn from Stukeley, and repeating his errors.]

Editions of the *De Situ.*

Six old English chronicles, of which two are now first translated from the monkish Latin originals. Ethelwerd's chronicle. Asser's life of Alfred. Geoffrey of Monmouth's British history. Gildas. Nennius. And Richard of Cirencester. Edited, with illustrative notes, by J. A. Giles, D.C.L. Late Fellow of Corpus Christi College, Oxford. London, H. G. Bohn. 1848. sm. 8vo. (Bohn's Antiquarian Library.) [The translation of the "De "situ," with Hatcher's notes and Leman's commentary on the Itinerary, occupies pp. 419–500; Bertram's preface, notes, and map are omitted. See p. 480: "As the original text of so "important a document as Richard's Itinerary is essential to "the thorough comprehension of its meaning, it is here sub-"joined." The preface, xviii, seq., repeats Stukeley's errors about the works of Richard.]

The Celt, the Roman, and the Saxon: a history of the early inhabitants of Britain, down to the conversion of the Anglo-Saxons to Christianity. . . . By Thomas Wright, Esq., M.A., F.S.A., M.R.S.L. Corresponding Member of the Institute of France (*Académie des Inscriptions et Belles Lettres*). Lond., 1852. 8vo. [The map contains some names only to be found in the "De "situ." We read (p. 120): "Our faith in Richard's Itinerary is "strengthened by the circumstance that nearly all the roads "he gives which are not in Antoninus have been ascertained "to exist." The "Diaphragmata" fill pp. 460–462, and the following note (p. 459) is prefixed: "The description of Britain "attributed to Richard of Cirencester has been the subject of "much discussion, and appears to be made up of very dis-"cordant materials. How much was really the work of a "monk of Westminster, and how much we owe to the modern "editor, Bertram of Copenhagen, it is not easy to say, for the "manuscript has very strangely disappeared. It appears, "however, that the old monk had before him a Roman "itinerary similar to that of Antoninus, or perhaps a map, "from which he extracted the part relating to Britain, which "is inserted in his book under the title of diaphragmata. "That this Itinerary was not invented by Bertram seems clear "from the circumstance that his roads, though they are not "always the same as those in Antoninus, have been traced "where he places them, and that their existence was certainly "not known in Bertram's time."]

Beside these editions, one other at least has been contemplated (Gough, *British Topography*, 1780, i. 14): "I am informed

Editions of the *De Situ.*

" that a gentleman of Warwickshire intended a new edition of " this author, if he could have procured from Copenhagen the " original map, which, it seems, since Mr. Bertram's death, is " not to be found." [*Ibid.* 14, 15, is a notice of Stukeley's *Account.* Of the *Speculum* it is said: "If this history be as " accurate as his geography, it deserves to see the light." This last sentence occurs also in Gough's *Anecdotes of British Topography*, 1768, where are several errors about MSS. of the *Speculum*, some of which are corrected in the *British Topogr.* A copy of Stukeley's *Account*, with MS. notes by Mr. Gough, is in the Bodleian.]

In the *British Topography*, ii. 561, is a note of "Mappa " Britanniæ septentrionalis facies Romanæ [*sic*] secundum " fidem monumentorum perveterum depicta ex Ricardo Cori- " nensi, monacho Westmonasterii, emendata, et in recentioribus " geometricis atque astronomicis observationibus accommodata. " J. Cheevers sc." ['A single sheet, 18 inches by $23\frac{1}{2}$, drawn by Colonels Watson and Roy, and called the King's map. It has many camps, a good number of Roman names.']

Analysis of the *De Situ.*

Title. Ricardi Corinensis monachi Westmonasteriensis de situ Britanniæ libri duo.	Gildas, c. 1, and Bed. H.E. i. 1. De situ Britanniæ.
I. 1, § 1.	Solin. 22, § 1. Cf. Bed. i. 1.
I. 1, § 2. Veteres Britanniam, ab albis rupibus, primum ALBIONEM, postea, vocabulo gentis suæ, BRITTANIAM cognominaverunt, cum BRITTANICÆ vocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus.	Plin. H. N. iv. § 102. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniæ vocarentur omnes de quibus mox paulo dicemus. Isidor. orig. xiv. 6, § 2. Britannia . . a vocabulo suæ gentis cognominata. Cf. Camden, 4, 9, 17–20, especially 18. Albicantibus enim rupibus coronatur. Bertram (p. 152) cites Higden lib. I. p. 191. Vocabatur Albion ab albis rupibus.
I. 1, § 3.	Plin. Bed. *ibid.*
I. 1, § 4. Habet . . . CCCL. illinc conspiciuntur Brittones, quos — *penitus toto divisos orbe* canit Virgilius Maro in Eclogis.	Bed. *ibid.* Cf. Plin. *ibid.* Camden, 1, adferunt Virgilium in illo versu, *Et penitus toto divisos orbe Britannos.*

Analysis of the *De Situ.*

I. 1, § 5. Agrippa, vetus orbis descriptor, latitudinem ejus CCC. m. p. credit.

Plin. *ibid.* Agrippa longitudinem DCCC. M. pass. esse, latitudinem CCC. M. credit.

Beda verò rectius . . . . compleat.

Beda, *ibid.* See Bertram's note, p. 163. Errat hic RICARDUS. Verba proprie non sunt ipsius BEDÆ, verum e GILDA mutuata, qui iterum ea ex ÆTHICO, OROSIO, &c. hausit.

Marcianus author Græcus mecum MDIↃↃLXXV. milliaria habet.

Geogr. Græci minores, ed. Hudson, i. 59; ed. Müller, i. 561. Bertram (p. 165) makes the 28604 stadia of Marcianus= 3575 m. p., which number he obtains from the text by subtracting MD. (1500) from IↃↃLXXV (5075).

I. 2, § 1. Albion, quæ Brittania Magna à Chrysosthomo authore Græco dicitur, natura, ut refert Cæsar, triquetra et Siciliæ maxume similis est, cujus unum latus est contra Galliam Celticam, hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, ad orientem solem; inferior, qui est ad Ocrinum promuntorium apud Damnonos, ad meridiem et Hispaniam Tarraconensem spectat. hoc latus tenet circiter millia passuum D.

Bertram has a note to determine which Chrysostom (Dio or S. John) is meant. See Camden, 2: Aristides et alii Græci, qui Britanniam κατ' ἐξοχὴν ob magnitudinem Μεγάλην νῆσον, .i. *Insulam Magnam* vere *dixerunt.*

Cæsar, B.G. v. 13, §§ 1, 2. Insula natura triquetra, cujus unum latus est contra Galliam: hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, ... ad orientem solem; inferior ad meridiem spectat. hoc latus, etc. Mela, iii. § 50: triquetra et Siciliæ maxime similis.

Marcianus, l.c. (Hudson's translation): juxta Damnonium promontorium, quod et Ocrinum nuncupatur.

Agathemerus (?), ii. 4 (Hudson, ii. 39; Müller, ii. 497): Albion . . . . . . accedit medium Tarraconensis.

Analysis of the *De Situ.*

I. 2, §. 2.	Cæsar, *ibid.* §§ 2, .
I. 2, §. 3. Tertium est contra Septemtriones, cui parti nulla est objecta terra, præter insulas; sed ejus angulus lateris maxumè ad Germaniam Magnam spectat, huic à Novanto Chersoneso per Taixilorum regionis angulum Cantium promuntorium usque millia passuum DCCC. in longitudinem esse existimatur. Ita omnes insulam computabant in circuitu vicies centena millia passuum, sed errant, nam à Cantio Ocrinum usque m. p. est distantia CCCC. inde Novantum M. deinde Cantium MMCC. totius insulæ circuitus, ut supra, MMMCCCCCC. millia passuum est.	Cæsar, *ibid.* §§ 6, 7. Tertium . . spectat. Bertram has added *præter insulas* and *Magnam*. Huic milia passuum DCCC. in longitudinem esse existimatur. Ita omnis insula est in circuitu vicies centena milia passuum.
I. 2, § 4. Formam totius Brittaniæ Livius et Fabius Rusticus, veterum doctissimi authores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimilavere. et, ut annalium conditor Tacitus, est ea facies citra Caledoniam, unde et in universam fama est transgressa: sed immensum . . . tenuatur. sed Cæsar, inclutissimusDictator, cum Mela, Romanorum nobili scriptore, pluribus eam triquetræ dixere similem.	Tac. Agric. 10. Formam totiusBritanniæLivius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores . . . assimilavere. Et est ea . . fama est [*transgressa* is an emendation of Rhenanus]. sed immensum . . tenuatur. See § 1.
I. 2, § 5. Si Ptolemæo, orbis terrarum descriptori egregio, aliisque, coævis illi scriptoribus habenda fides, litteram Z, sed inversam, repræsentat hæc insula, nec tamen ex omni parte exacte quadrare hoc simile sufficienter præbet [*sic*] recen-	Jornandes c. 3: "Claudius Ptolemæus, orbis terræ descriptor egregius." In the map printed in the editions of Ptolemy, Scotland trends as much to the E. as Cornwall to the W., so that Britain does resemble an inverted Z.

Analysis of the *De Situ*.

tiori ævo descriptarum mapparum inspectio. Triquetra tamen figura soli Angliæ quodammodo videtur conveniens.

I. 3, § 1. Cæterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter nationes cæteras, parum compertum. Solis quippe Judæis, et per ipsos finitimis quibusdam gentibus, hoc contigit felicitatis, ut à primo inde mundi exordio gentis suæ originem continua serie ex infallibilibus deducere possint monumentis.

Tac. Agric. 11. Ceterum . . . compertum, reading *barbaros* for *nationes cæteras*.

Original; mark the cant, and the term *infallibilibus*.

I. 3, § 2. . . . .

Tac., *ibid.* (he is quoted "ut "author est Tacitus"). Two conjectures of Rhenanus, one mistaken (*positu*[1] for *posita*), one true (*vi* for *usu*) are adopted.

I. 3, § 3. Heic, si luberet indulgere fabulis, notare possem Venetos ope commercii navalis incolas religionesque his terris primùm intulisse, imò non desunt scriptores qui Herculem huc quoque pervenisse, règnumque constituisse, referunt; his verò tam altè reconditis antiquitatibus, fabulis hinc inde refertis, immorari vix operæ pretium videtur.

Cæsar, B. G. iii. 8, § 1. Naves habent Veneti plurimas, quibus in Britanniam navigare consuerunt. Observe *commercii navalis*, and the apparent reference to the naval greatness of *Venice* in the *De Situ*. Hercules is from Camden, 25, 150.

I. 3, § 4. In universum . . . diversus. pro ulteriori signo inservit Druidum traditio, unà cum nominibus civitatum, quæ

Tac. *ibid.* to *diversus.*

Cæsar, B. G. v. 12, § 2. Maritima pars [Britanniæ] ab

---

[1] Dr. Giles reads in the *De Situ* "positio."

Analysis of the *De Situ.*

verò omnes iis nominibus appellabantur, quibus gentes, ortæ ex Galliæ civitatibus, quæ eò pervenerunt, atque agros colere ceperunt.	iis [incolitur], qui . . ex Belgis transierant, qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt, . . . atque agros colere cœperunt.
I. 3, § 5.	Cæsar, *ibid.* § 3. For *pecorum magnus numerus,* Bertram has *pecora sine numero.*
I. 3, § 6. Omnium tamen humanissimi, qui Brittaniam austrinam incolebant, neque multum à Gallis differebant consuetudine; ulteriores plerique frumenta non serebant, sed lacte, fructu et carne vivebant, lanæ iis usus ac vestium ignotus erat, et quanquam continuis frigoribus utebantur pellibus, tamen cervinis aut ovinis vestiti erant, et lavabantur in fluminibus.	Cæsar, *ibid.* 14, §§ 1, 2. Ex his omnibus longe sunt humanissimi, qui Cantium incolunt: quæ regio est maritima omnis; neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt: sed lacte et carne vivunt, pellibusque sunt vestiti. For the origin of part of Bertram's text see Oudendorp's note: "Cum Ablativo si construat, "solet addere præpositionem, "nisi designetur res, per "quam differunt; uti si hic "dixisset *a Gallis differunt* "*consuetudine.*"
I, 3, § 7.	Cæsar, *ibid.* §§ 2, 3, has *Britanni vitro inficiunt,* for Bertram's *Brittones olim vitro infecerunt.* Bertram adds, *refert Cœsar,* . . . *ut ait Romanorum Dux.*
I. 3, § 8. Uxores . . . . ductæ erant. sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis, nec nutricibus delectantur.	Cæsar, *ibid.* § 4, the tense is present in Cæsar, imperf. or pluperf. in Bertram. Tac. Germ.20, says of *the Germans* "sua . . . . ancillis ac "nutricibus delegantur."
I. 3, § 9. Ut author est Cæsar Dictator.	Cæsar, *ibid.* § 4, with change of tense.
I. 3, § 10.	Cæsar, *ibid.* § 6.

Analysis of the *De Situ.*

I. 3, § 11. Erant autem margaritæ, frena heburnea et armillæ, et electrina atque vitrea vasa, et gagates lapides, et, quod cæteris excellit, stannum, magna copia merces.

Tac. Agric. 12. Gignit et Oceanus margarita. Strabo iv. 5, § 3. p. 200, (transl. by Camden, p. 29), e rebus quæ e Gallia et Britannia ultro citroque vehuntur : sunt autem eburnea fræna, et torques, et electrina atque vitrea vasa. For *gagates lapides* see Bertram I. 5, § 6.

I. 3, § 12. Utebantur et navibus, quarum carinæ primùm ac statumina ex levi materia fiebant, reliquum corpus navium ambitus viminibus contextus coriis bubulorum integebantur; quantocunque tempore cursus tenebant, ut author est Solinus, navigantes, escis abstinent.

Cæsar, B. C. i. 54, § 2. Carinæ etc. . . . . navium, viminibus contextum, coriis integebatur. The source of Bertram's additions, which ruin the grammar, appears from the passage cited from Solinus (22, § 7.), who is speaking of the natives of *Hibernia:* navigant autem vimineis alveis, quæ circumdant *ambitione* tergorum *bubulorum.* quantocumque tempore cursus tenebit, navigantes escis abstinent.

I. 3, § 13. Ut longiùs à continenti absunt, ita aliarum opum ignari, magis tantum pecore ac finibus dites; causas autem et bella contrahunt.

Mela, iii. § 51. Fert . . . possident : ut longius a continenti absunt, ita magis aliarum opum ignari, tantum pecore ac finibus dites, ... causas tamen bellorum et bella contrahunt.

solitum quidem, Brittones fœminarum ductu bellasse, neque sexum in imperiis discrevisse.

Tac. Ann. xiv. 35. Boudicea . . . solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur. Tac. Agric. 16, neque enim sexum in imperiis discernunt.

I. 3, § 14. Dimicabant Brittones non solum equitatus peditatusque modo, sed etiam bigis et curribus, Gallicè armati, covinos, essedas verò

Mela, *ibid.* § 52. Dimicant non equitatu modo aut pedite, verum et bigis et curribus Gallice armati : covinnos vocant.

Analysis of the *De Situ.*

more vulgari, vocabant, quorum falcatis axibus utebantur.	Jornandes de Bell. Get. c. 2, ad fin. Non tantum equitatu vel pedite, verum etiam bigis curribusque falcatis, quos more vulgari essedas vocant.
I. 3, § 15. Antè Romanorum adventum.	Cæsar, B. G. vi. 15, §§ 1, 2. Ante Cæsaris adventum. Bertram adds, *ut Cæsar est author.*
I. 3, § 16. In pedite erat Brittonum robur, prœliantur autem telis et ingentibus gladiis et brevibus cetris. erant Brittonum gladii, ut ait Tacitus, sine mucrone.	Tac. Agric. 12. In pedite robur: quædam nationes et curru prœliantur. *Ibid.* 36. Britanni ingentibus gladiis et brevibus cetris . . . . . . nam Britannorum gladii sine mucrone.
I. 3, § 17. ut Cæsar in IV. narrat . . . pedibus dispari prœlio contendunt.	Cæsar, B. G. iv. 33. Pedibus prœliantur.
I. 3, § 18. Equestris . . . succederent. Utebantur et telis (cf. § 16).	Cæsar, B. G., v. 16, § 4.
I. 3, § 19. Formam regiminis Brittanici, antè advectos in hanc insulam Romanos, determinare haud facile: hoc certum, quod nullum ibi antè hæc tempora Monarchici imperii vestigium, sed Democraticum fuisse, potiùs videtur, nisi fortè Aristocratiam æmulari videatur. Druidum in rebus maxumi momenti authoritas non exigua. commemorantur quidem in antiquissimis eorum monumentis Principes nonnulli, hi verò brevioris plerumque imperii, et more Dictatorum Romanorum ex tempore creati videntur, nec desunt inter ipsos, apud alias fortes gentes, rarissima exempla, electi ab illis in futurum anti-	Bertram's own Latin. Dio, lxxvi. 12. δημοκρατοῦνται ὡς πλήθει (of the Caledonii and Mæatæ). Druidum traditio, *De Situ*, i. 3, § 4. *Sic*, without *ut*.

Analysis of the *De Situ.*

signanum ipsius hostium Duces [*sic*], ut pro illis in posterum militaret, quem nuper hostem habuerant.

I. 3, § 20. Proceritate corporis Gallos æque ac Romanos vincunt Brittones, ita ut visos sibi Romæ juvenes nondumque adultos Brittones Strabo Philosophus, orbis terræ descriptor antiquissimus, affirmet, qui solitam Gallorum Romanorumque staturam non levi momento excedebant.

Strabo, iv. 5, § 2, p. 200 (transl. by Camden, 22). Britanni Gallos proceritate superant . . . . Magnitudinis argumentum esto, quod nos ipsi adolescentes Romæ vidimus, qui etiam semisse pedis superarent altissimos homines.

I. 3, § 21. Ditiores australis Brittaniæ incolæ aureo digitorum sinistræ medium annulo ornare in more habuerunt, aurea verò è collo suspensa torques à vilioribus conditionis hominibus discernebat optimatum eminentiores. Septentrionales verò (hi veteres erant regni indigenæ) vestium usus sicuti ac à longo inde tempore avi abavique, tantum non ignari, ventrem et cervicem ferreo cingunt, ut fert Herodianus, nobilis Græcorum scriptor, annullo [*sic*]. ornamentum id esse ac divitiarum argumentum existimantes, accedente in usum potius quam ornatum scuto angusto, gladioque è nudis et pictis corporibus dependente. loricam interea galeamque, futura nempe paludes transeuntibus impedimento, rejiciunt atque contemnunt.

Plin. H. N. xxxiii. § 24. Galliæ Britanniæque medio [digito] dicuntur [auro] usæ.

For the form of citation cf. Bertram, i. 2, § 4, and Jornandes bell. Get. 2, Strabo, Græcorum nobilis scriptor, and elsewhere.

Herodian, iii. 14 (p. 78, l. 33 seq., Bekk.; transl. in Camden, 23). Vestis usum non cognoscunt, sed ventrem atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id esse ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum cæteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia . . . . tantum scuto angusto lanceaque contenti, præterea gladio nudis corporibus dependente, loricæ ac galeæ penitus ignorant usum, impedimentum id esse transgrediendis paludibus arbitrantes.

I. 3, § 22. Inter cætera autem fuit et hoc Britannicæ consuetudinis, ut viatores et

Cæsar, B. G. iv. 5, § 2. Est autem hoc Gallicæ consuetudinis; uti et viatores etiam in-

Analysis of the *De Situ.*

mercatores etiam invitos consistere cogerent . . de una alterave re . . quærerent . . . . mercatores peregre advenientes in oppidis vulgus circumsisteret . . cogentes.

vitos consistere cogant . . . de quaque re . . . quærant mercatores in oppidis . . . . circumsistat . . . cogant. Bertram has altered some of the tenses, not others, leaving the construction solecistic.

I. 3, § 23. Funera eorum sunt magnifica et sumptuosa, omniaque, quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam arma et animalia. sepulcrum tumulus *ex* cespitibus erigit.

Tac. Germ. 27. Funerum nulla ambitio . . . . sua cuique arma, quorundam igni et equus adjicitur. sepulcrum cespes erigit.

I. 4, § 1. Natio Brittonum fuit omnis, ut Gallorum, admodum dedita religionibus ; . . . . vovebant.

Cæsar, B. G. vi. 16, §§ 1, 2. Natio est omnis Gallorum admodum dedita religionibus . . . . . vovent.

I. 4, § 2. Ad peragenda crudelia hæc sacra, Druidum utebantur ministerio ; nec credebant placari posse Deos nisi hominis cædes humano sanguine pensaretur. hinc instituta publicè istiusmodi sacrificia, oblataque, ut gratissima Diis hostia, qui in furto, latrocinio, aliave graviori culpa deprehensi, his verò deficientibus, ad innocentium quoque mactationem descendebant, ut quocunque demum modo Dii placarentur.

Ibid. §§ 3, 5. Administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur, quod pro vita hominis nisi hominis vita reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur, publiceque eiusdem generis habent instituta sacrificia . . . . , supplicia eorum qui in furto aut in latrocinio aut aliqua noxa sint deprehensi, gratiora dis immortalibus esse arbitrantur. sed quum eius generis copia deficit, etiam ad innocentium supplicia descendunt.

I. 4, § 3. Nisi adfuerint Druides, res sacra rite celebrari non credebatur. hinc publica non minus quam privata sacra procurandi negotium illis unicè incumbebat. erat penes hoc[1] [*sic*] religionis cura,

Ibid. § 4. Illi rebus divinis intersunt, sacrificia publica et privata procurant, religiones interpretantur. Observe the modern cast of Bertram's Latin.

[1] Dr. Giles has corrected this into *hos.*

Analysis of the *De Situ.*

æque ac mysteriorum interpratatio, corporis quoque et sanitatis sive tuendæ, sive restituendæ curam habebant, continuò medicinæ peritissimi.

According to Strabo, iv. 4, § 4, p. 197, the Druids and Vates studied physiology.

I. 4, § 4. Inter Deos ipsis præcipuè colebatur Mercurius, cujus plurima prostabant simulachra. post hunc Justitiam, quæ Brittonibus Adraste dicebatur. hinc Apollinem, Martem, qui etiam Vitucadrus appellabatur. Jovem, Minervam, Herculem, Victoriam, Andaten vocatam, Dianam, Cybelen et Plutonem venerabantur, eande ferè de his Numinibus ac quidem aliæ gentes opinionem amplexi.

Cæsar, *ibid.* 17, §§ 1, 2. Deum maxime Mercurium colunt: huius sunt plurima simulacra . . . . Post hunc Apollinem et Martem et Iovem et Minervam: de his eandem fere quam reliquæ gentes habent opinionem.

Camden, 23. Dio. *Andatem*, .i. Victoriam, et Adrasten Deas colebant. In Dio (lxii., 6, 7) the readings vary between Andraste, Adraste, and Andate, but only one goddess (Victory) is meant. See Reimar's note. With Bertram's Adraste = Justice cf. the Greek Adrastea = Nemesis. Vitucadrus is a disguised form of Belatucadrus, a name of Mars in inscriptions (Camden, 634, 635, 638; Petrie *Mon. histor.*, cxviii. n. 116 and 116a; Horsley, 271, 278, 283, and often). Baxter (*Glossar. Antiq. Brit.*, 36) had already resolved the name into *Bel at u cadr.* Hercules and Cybele both in Horsley. Diana is wanted for *Dianæ forum.* For Pluto see next §.

I. 4, § 5. A Dite autem, ut et Galli, gentis suæ originem deducere allaborabant Brittones. antiquissimam hanc venditantes Druidum traditionem, eam ob causam quælibet temporum spatia, non dierum, sed noctium numero definiebant, diei-

Cæsar, *ibid.* 18, §§ 1, 2. Galli se omnes ab Dite patre prognatos prædicant, idque a Druidibus proditum dicunt. ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium, finiunt; dies natales et mensium et annorum initia sic

Analysis of the *De Situ.*

que et mensis et anni natalis initia ita numerare consueverunt, ut capto à nocte initio dies subsequeretur, quæ consuetudo omnino convenit cum antiquissima illa, quæ Gen. I. habetur noctium ac dierum computatione.	observant, ut noctem dies subsequatur. Lindenbrog ad Censorin., 23 (referred to by Dav. ad loc. Cæs.) Judæi quoque Gen. i.
I. 4, § 6	Cæsar, *ibid.* 13, §§ 4–7. Bertram changes the tenses; has "hæc *exclusionis* pœna" for "hæc pœna," etc.
I. 4, § 7	*Ibid.* §§ 8, 9, with slight changes.
I. 4, § 8	*Ibid.* 14, §§ 1, 2, with slight changes.
I. 4, § 9. Quod unicum apud eos memoriæ annalium genus.	*Ibid.* §§ 3, 4, with the insertion (out of Vossius' note) of Tac. Germ. 2, quod unum apud illos memoriæ et annalium genus est.
I. 4, § 10.	*Ibid.* §§ 5, 6, with slight changes.
I. 4, § 11. Non est omittenda de Visco admiratio.	Plin., H. N. xvi. §§ 249–251. Non est omittenda in hac re et Galliarum admiratio.
possint Δρυιδες (Druides) videri.	possint Druidæ videri.
sexta luna, quæ principium mensium annorumque bis (*sic*) facit.	sexta luna, quæ principia mensium annorumque his facit.
falce aurea dimetiens (*sic*).	falce aurea demetit.
I. 4, § 12. Druidarum disciplina in nostra Brittania reperta.	Cæsar, B. G. vi. 13, § 11. Disciplina in Britannia reperta.
Plinius eleganter declamat lib. XXX. his verbis.	H. N. xxx. § 13 (where *attonita*). In Camden, p. 23.
Julius Cæsar in Ephemeridis.	B. G. *ibid.* § 12. Camden, 13. Cæsar in Ephemeridibus suis scripsit.
I. 4, § 13. Druides certo anni tempore in finibus Brittaniæ, in insulæ Monæ luco consecrato, considebant. huc omnes undique, quos inter con-	Cæsar, *ibid.* § 10. Hi certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato. Huc omnes

Analysis of the *De Situ.*

troversia, conveniebant, eorumque judiciis decretisque acquiescebant.	undique, qui controversias habent, conveniunt; eorumque decretis iudiciisque parent. Tac. Ann. xiv. 29, 30. Monam insulam . . . . Druidæque circum . . . excisique luci, sævis superstitionibus sacri.
I. , § 14. Præter Druides apud Gallos atque Brittones erant Bardi poetæ, qui Deûm Heroumque res gestas heroicis expositas versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitabant.	The lyre in Diodor. v. 31. But the verses are not heroic (ποιηταὶ μελῶν, not ἐπῶν). Camden 11: qui [Bardi] fortia virorum illustrium facta versibus composita lyræ modulis cantitârunt.
I. 4, § 15. De his ambobus ita cecinit Lucanus vates his versibus, quibus hoc caput finiam.	Lucan, i. 442, seq., in Camden, 10.
I. 5, § 1.	Bed. H. E. i. 1, p. 40, l. 18, seq., verbatim.
I. 5, § 2 — ballenæ, de quo apud Satyricum mentionem inveniamus: *Quanto delphinis ballena Brittanica maior?*	*Ibid.* l. 22, seq. — ballena. The quotation is from Juven. x. 14.
I. 5, § 3. — candidi, ut scripsit venerabilis Beda in prima [*sic*] Eccl. hist. ad Regem Colfulfum.	*Ibid.* l. 24, seq.
I. 5, § 4.	*Ibid.* l. 25, seq.
I. 5, § 5.	*Ibid.* l. 28, seq.
I. 5, § 6. Nascitur . . . importato gignit et aurum, et argentum, fert et lapidem . . . . . . succinum.	Cæsar, b. G. v. 12, § 5. Bed. *ibid.* p. 41, l. 2, seq. venis . . . argenti fecunda. gignit et lapidem . . . . succinum.
I. 5, § 7. . . . . Plurimæ longitudinis habet dies æstate . . . id est horarum X. et VIII., ut author est Cleomedes.	Bed. *ibid.* l. 8, seq. Cleomedes *de meteor.* pp. 47, 109, ed. Bake.

Analysis of the *De Situ.*

I. 5, § 8. Res ipsa requirit ad particularia tandem descendere.

I. 6, § 1. [Division of Britain into seven parts; six under the Romans; septima verò sub solis barbaris Caledoniis.]

[Here and in the next § Bertram makes the sum seven, in the next § he names in detail only six. Compare Camden, 110, seq. Britanniæ Divisio. Horsley, 481. "To fix the precise limits of these several provinces would, I believe, now be very difficult." The ancient evidence (in Böcking ad Notitiam imp. occid. 500, seq.), shews that Valentia only can be determined with any probability.]

I. 6, § 2. Supra dictæ Brittaniæ partes erant Brittania Prima, Secunda, Flavia, Maxima, Valentia et Vespasiana. quarum ultima non diu stetit in manibus Romanorum. ex his Brittaniam Primam à Flavia Thamesis flumen, à Brittania Secunda mare dividit. [Cf. Iter i.]

Carolus a S. Paulo geograph. sacr. ed. Holst. i. 159. Britannia prima omnem illum tractum oramque continebat, quæ Tamisim, Sabrinam et Britannicum fretum interiacet. Camden, 111. BRITANNIA PRIMA dicta fuit omnis regio Australis, quæ hinc Mare Britannicum, illinc Tamisim et Sabrinianum fretum interiacet.

Flavia initium capit à mari Germanico, continetur Thamesi fluvio, Sabrina à finibus Silurum Ordovicumque, vergit ad Septemtriones et Brigantum regionem. [Deva on the limit between Flavia and Secunda (Bertram's Iter i.). The Thames the southern limit (*ibid.*) cf. Iter vi. The Humber the northern (Iter xvii.)]

C. a S. Paulo, *ibid.* Flavia Cæsariensis inter Tamesin et Humbrum flumina porrecta fuit. Camden *ibid.* FLAVIA CÆSARIENSIS a Tamisi ad Humbrum porrecta fuit.

Maxima ab extremis Flaviæ finibus oritur. pertinet ad inferiorem partem muri, qui totam extransverso percurrit insulam,

C. a S. Paulo, *ibid.* Maxima Cæsariensis ab Humbro ad Tinam flumen, et Vallum Adriani pertingebat. Camden

Analysis of the *De Situ.*

spectatque in Septemtriones. [Danum on the limit (Iter iv.). Cf. Iter vi. The Humber the limit (Iter xvii.)]

ibid. MAXIMA CÆSARIENSIS ab Humbro ad Tinam fl. sive vallum Severi.

Spatium inter ambos, hunc et alium, qui ab Imperatore Antonino Pio inter Bdoram et Clyddam extructus est, murum occupat Valenti*ana*. [Trans Murum intras Valentiam (Iter iv.)]

C. a S. Paulo, *ibid.* Valentia denique ab iisdem Tina et Vallo Adriani ad Vallum Severi iuxta Edinburgum protendebatur. Camden, *ibid.* Valentia a Tina ad vallum iuxta Edenburgum. [Bertram's conjecture Valentiana is wrong; the name (from Valens, Ammian. xxviii. 3, § 7) must be Valentia.]

Vespasiana autem à Bdoræ æstuario ad civitatem Alcluith, unde linea ad ostium fluminis Vararis ducta terminos ostendit. [Cf. i. 6, § 43. Iter ix.]

[Bertram desired to give a special name to Scotland; it must be given by Agricola and taken from the reigning family (see Bertram, i. 6, § 50); the proper adjective Flavia was already occupied; so he hit upon Vespasiana. He fixes the ejection of the Romans from the province A.D. 170 (ii. 1, § 26), at which time the other provinces had not yet, so far as we know, received their names. Cf. ii. 2, § 16.]

Secunda ad eam partem Oceani, quæ ad Hyberniam pertinet, spectat inter occasum et Septemtriones. [Deva on the limit between Flavia and Secunda (Bertram's Iter i.). The Severn another limit (Iter xi.)]

C. a S. Paulo, *ibid.* Britannia secunda totam eam regionem occupabat, quæ nunc Wallia dicitur, a Sabrina ad mare Hibernicum extensa. Camden, *ibid.* BRITANNIA SECUNDA, quæ nunc Wallia.

I. 6, § 3. Deprehendimus adeoque, totam antiquissimis temporibus, plurium, Regulorum Statuumque arbitrio divisim paruisse Brittaniam.

Camden, 11. Non enim unius imperio regebantur, sed ut Gallia, sic quoque Britannia plures reges habuit. Observe the modern word *Statuum* and the Latinity of the whole §.

Victricibus Romanorum armis subjugatæ imperatoriâ authori-

Camden, 43, 44, nec *Consularis*, nec *Proconsularis*, sed

Analysis of the *De Situ.*

tate constitutus præerat Legatus, ipsa Brittania verò Provincia erat Proconsularis.

Præsidialis, et Cæsarum censebatur.

Primùm nempe [divisa est insula] in *superiorem* et *inferiorem.*

Camden, 111. Citeriorem partem in Provinciam iam pridem redactam primum duplicem fecerunt, Inferiorem scilicet et Superiorem. Cf. Herodian, iii. 8, § 2; Dio, lv. 23.

Gloria et præsidium Christianismi Constantinus Magnus creditur Maximam et Valentiam Consulares, Primam, Secundam et Flaviam Præsidiales fecisse, toti verò insulæ præpositus est Vicarius vir perspicabilis sub dispositione viri illustris Domini Præfecti Prætorii Galliæ. præter quem in vetusto quodam volumine circa eadem tempora commemoratur aliquis eximiæ dignitatis vir, titulô Comitis Brittaniarum insignis, alius itidem, Comes littoris Saxonici, tertius præterea Dux Brittaniæ dictus, aliique plures, magnis præfecti muneribus, quæ, cum distincta eorum notitia, injuria temporis, impetrari non potuerit, cogimur taciti præterire.

This error is from Pancirollus on theNotitia(inGrævii thesaur. antiq. Rom. vii. 1929, C) Constantinus vero Magnus quinque ejus provincias fecisse dicitur. Ammianus, xxviii. 3, § 7, distinctly says that the province Valentia received its name from Theodosius, A.D. 369. Lingard and others have been misled by Bertram here. Cf. Böcking, 500. The distinctions themselves and names of the provinces are in the Notitia c. 22. Cf. *ibid.* c. 3. 25, 26, 38, for the remainder of the §.

I. 6, § 4. [Will take a survey of the island, beginning with the S.]

Cantium (Cæsar). Cantii (Ptol. xiv b, xv a).

I. 6, § 5. Cantium, Cantiis quondam habitatum, civitatibus Durobrobi et Cantiopoli, quæ eorum metropolis. hic sepultus est D. Augustinus Anglorum Apostolus.

In the index Duroprovæ. See Iter i. for both towns. Camden, 235, 237, *Urbs Cantii,* nobis *Canterbury* . . . Augustinus Anglorum Apostolus. *Ibid.* 238, *corpus illius* [Augustini] *in Basilica B. Petri* . . . conditum.

Analysis of the *De Situ.*

Dubræ, Lemanus, et Regulbium, præsidiô a Romanis munita,

See Iter xv. No authority (except Camden, 246) for the form Lemanus. For the præsidia see the notitia, c. 25.

eorumque Primarium Rhutupi, deducta eô Coloniâ, Metropolis factum, portusque classi Romanorum, quæ Oceano Septentrionali dominabatur, recipiendæ factus idoneus. tanti nominis fuit hæc civitas, ut littora vicina ex ea dicta sint Rhutupina, de quibus Lucanus poeta:

Camden, 240. Ptolemæo Rhutupiæ, . . Antonino Rhitupis Portus, . . Orosio Rhutubi *portus et civitas* . . . Longe celeberrima fuit, Romanis rerum potientibus [*sic*]. Hinc e Britannia in continentem frequens traiectus, ad hanc Romanæ classes appulerunt. [There is no proof that it was a colony.]

Aut vaga cum Thetis Rhutupinaque littora fervent.

Pharsal. vi. 67 [in Camden 241, who has also the false quantity Thetis for Tethys].

inde quoque ingentia et grati saporis ostrea Romam translata, ut author est Juvenalis Satyricus his verbis.

Circeis [etc.] . . *morsu.*

Sat. iv. 141 [in Camden 241].

Statio etiam fuit sub dispositione viri spectabilis Comitis littoris Saxonici legionis secundæ Augustæ.

Camden, 240. Ammiano Rhutupiæ Statio. Notitia imp. occid. c. 25. Sub dispositione viri spectabilis comitis littoris Saxonici . . . Præfectus Legionis Secundæ Augustæ *Rutupis*. Cf. Camden, *ibid.*

I. 6, § 6. Quam plurimis hoc Cantiorum regnum fluminibus rigatur, quorum celebriora: Madus, Sturius, Dubris et Lemanus, qui Cantios à Bibrocis discernebat.

Madus (the Medway is meant) is the name of a town; see Iter xv. Sturius (the Stour) has no higher than mediæval authority (Stura, Sture); Dubris (or rather Dubræ) is Dover, not a river; for the river Lemana see Iter xv. Camden, 246, has the form Lemanus, "quod unus et alter scriptor de *Lemano* fluvio, et *Lemanis ostio* meminerint." On the Bibroci see § 9.

I. 6, § 7. ibi Oceanus in angulum quasi redactus cursum

Camden, 243. Hæc ora maritima ab Europæ continente

Analysis of the *De Situ.*

ita promovet, fluxionemque suam donec, ut Veteres tradunt, fretum istud Oceani, quod jam Brittaniæ format insulam, effecerit.

freto disiungitur, ubi maria terram perfodisse credunt nonnulli, . . . Tacitus et Ammianus *Fretum Oceani* et *Oceanum fretalem* [appellant].

I. 6, § 8. A Cantio vasta illa, quæ Anterida nonnullis, aliis Caledonia dicta sylva latè extenditur ad CL. milliaria per Bibrocorum ac Segontiacorum terras ad Heduorum usque fines excurrens. de hac sylva ita cecinit Lucanus:

Unde [sic] *Caledoniis* [sic] *fallit turbata Brittanos.*

[Cf. § 30].

Anderida sylva. See Iter xvii. Camden 219. *Andradswald* enim sylva [*in marg.* Anderida sylva] . . . . ab urbe proxima Anderida nuncupata, hoc tractu CXX. mill. pass. longitudine occupavit. The same length (120 miles) in Chron. Saxon. and Hen. Hunt., ap. Petrie, 363, 740. For the Bibroci, see § 9; for the Segontiaci, § 11; for the Hedui, § 14. For another Caledonia sylva see § 52. See Baxter's glossar. 60: Dicti sunt *Caledones*, de *Sylvis;* words which may have suggested this invention. Pharsal. iii., 77, where *unda Caledonios . . . Britannos.* Bertram keeps the spelling *Brittanos* even where it makes a false quantity.

I. 6, § 9. Cantiis proximi, et, ut putant nonnulli, subjecti Bibroci, qui et aliis Rhemi dicuntur; natio in monumentis non penitus ignota, quibus habitatum Bibroicum, Regentium, Noviomagumque metropolis. Anderidam verò occupatam tenuerunt Romani.

Bibroci (Cæsar, b. G. v. 21, § 1.) are conjecturally placed by Camden, 207, in the hundred of Bray, co. Berks. The *Rhemi* come from Baxter glossar. *s.v. Bibroci:* Equidem crediderim *Bibrocos* nostros Coloniam fuisse e Remis deductam, quod Bibrax apud Cæsarem Remorum sit oppidum. Bibroicum is here as apocryphal as the Bibrax (see index), which takes its place in Iter xii. Regentium in Ravennas (Petrie xxiv. col. 1.) seems to be a gen. pl., and is unknown. Noviomagum is in Ptol. x b., Antoninus and Ravennas, see Iter xv. For

Analysis of the *De Situ.*

I. 6, § 10. Confines illis apud ripam Thamesis habitabant Attrebates, quorum urbs primaria Caleba.

the Roman post at Anderida, see Notitia occid. c. 25.

See Bertram's Itinera xii. and xv., Camden, 201.

I. 6, § 11. Infra hos, propius flumen Cunetium, habitabant Segontiaci, quorum caput fuit Vindonum.

Segontiaci (Cæsar, b. G. v. 21, § 1). Camden, 185, and Baxter, 93, call the Kennet *Cunetio,* without ancient authority.

For Vindonum, see Iter xv. Bertram follows Camden's spelling, 195, notwithstanding Baxter's protest, 252, Camdeno vitiosius *Vindonum.*

I. 6, § 12. Ad Oceanum . . Belgæ, quorum urbes primariæ Clausentum, quod nunc *Sotheamptona* dicitur, Portus Magnus, omniumque præcipua Venta, nobilissima civitas ad flumen Antonam sita. Sorbiodunum verò tenebat præsidium Romanorum. Omnes enim Belgæ Allobroges sunt, et suam à Celtis Belgisque originem traxere. hi, non multis ante Cæsaris adventum in hanc insulam seculis, relictâ patriâ Galliâ, à Germanorum Romanorumque populis infestatâ, atque devictâ, illi, qui, trajecto flumine Rheni, eorum expugnatas occupavere regiones, de quo autem prolixius M. Dictator Cæsar, sedem heic sibi elegerunt [cf. § 18].

Belgæ, Camden, 160. Clausentum, Camden, 189. *Southanton.* Cf. Baxter, 20; Itinera xv. and xviii. Portus Magnus, Iter xv. Venta, Iter xvi. By Antona in Iter xiv. Bertram means the Avon; here, the Itchin, to which he seems to have been led by Baxter, *ibid.*; cf. Camden, 189. *Antoni æstuarium;* . . . occidentale [flumen], nunc *Test,* olim ut opinamur *Anton.* For Sorbiodunum see Iter xvi. The præsidium there rests on the authority of Camden, 180, Stukeley Iter curios., 175, etc., and of the remains at Old Sarum, not on ancient testimony. Cæsar, B. G. ii. 4, § 1 : plerosque Belgas ortos esse a Germanis Rhenumque antiquitus transductos . . . . Gallos . . . expulisse. *Ibid.* v. 12, § 2. Maritima pars [Britanniæ incolitur] ab iis, qui prædæ ac belli inferendi causa ex Belgis transierant, qui omnes fere eis nominibus civitatum appellantur, quibus orti

Analysis of the *De Situ*.

ex civitatibus eo pervenerunt, et bello illato ibi remanserunt atque agros colere cœperunt. There seems to be no authority for making the Belgæ Allobroges. Mark the helplessness of Bertram's style (*e.g.* the *autem*, and the pendent nominatives, and the strange M. [Magnus ?])

I. 6, § 13. Omnes regiones, quæ Thamesi, versus meridiem, adjacent, olim, uti vetera monumenta declarant, à bellicosa Senonum gente fuerunt occupatæ; qui, sub ductu et auspicio decantatissimi Regis Brenni, peragratâ Galliâ . . . Romam . . . . ista incursione vastam [*sic*] solo facile æquassent. [Then much about Manlius and Camillus.] Senones autem ob valentissimam hanc expeditionem natale solum, ut cultoribus vacuum, ita prædâ refertissimum alienæ genti, quam Belgas supra nominatos, fuisse, satis liquet, concesserunt.

No authority for all this, except Geoffrey of Monmouth (iii. 1–9), who makes "Brennius" a native of Britain; see Bertram ii. 1, §§ 8, 9.

I. 6, § 14. Ad Sabrinam, Thamesi inferius, habitabant Hedui, urbes eorum Ischalis et Avalonia. Thermæ, quæ et Aquæ Solis nuncupabantur, Romanorum, qui hanc Brittaniæ oram tenebant, factæ colonia et perpetua sedes. urbs nominatissima hæc erat, ad flumen Abonam sita, ibique fontes calidi, opiparo exsculpti apparatu, ad usus mortalium; quibus fontibus præsules erant Apollinis et Minervæ Numina, in quorum ædibus perpetui ignes nunquam labascunt in

No authority for Hedui (or Ædui) in Britain; see ii. 1, § 9, note. Ischalis (*Ilchester*, according to Camden and Horsley) is a town of the Belgæ in Ptol. ap. Petrie, xv a. Avalonia is from the suppositious epitaph (see Baxter, glossar., 28): HIC IACET SEPULTUS INCLITUS REX ARTURIUS IN INSULA AVALONIA. Thermæ (which recurs ii. 1, § 15) is not found in any ancient writer, but may be seen in the map of Ortelius. Ptol. (in Petrie, xv a.) calls it θερμὰ ὕδατα (Aquæ Calidæ).

favillas, sed ubi ignis tabuit vertitur in globos saxeos.

It is not known to have been a colony. For the name Aquæ Solis see Iter x., for the Abona, Iter xi. Solin., 22, § 18, in quo spatio [*i.e.*, in the whole extent of Britain] magna et multa flumina, fontes calidi opiparo exculti apparatu ad usus mortalium : quibus fontibus præsul est Minervæ numen, in cuius æde perpetui ignes numquam canescunt in favillas, sed ubi ignis tabuit vertit in globos saxeos. See Pegge's Anonymiana, iii. 88, who noticed the interpolation of *Apollinis et*, and the substitution of *labascunt* for *canescunt*. Camden introduces the passage of Solinus thus (170): Certe Solinus Polyhistor de his procul-dubio thermis loquens.

Analysis of the *De Situ.*

I. 6, § 15. Infra Heduorum terras siti erant Durotriges, qui et Morini aliàs vocantur. Metropolin habebant Durinum et promuntorium Vindeliam. in horum finibus sensim coarctatur Brittania, et immensum efformare videtur brachium, quod irruptionem minitantem commodè repellit Oceanum.

For the Durotriges (men of *Dorsetshire* of Camden), see Ptol. xv a. The Morini were in Gaul, about Boulogne, and there is no authority for placing them in England. Durinum is in Ptol., *ibid.* Dunium. Bertram's form is suggested by Camden, 155. Ptolemæo pro exemplarium varietate DURNIUM et DUNIUM falso nominari videtur. In Antoninus, 510, Vindilis is an island, Old Winchilsea according to Camden's map of Sussex ; here Bertram follows Baxter, 251, in making it the bill of Portland ; yet in the index this passage is quoted "Vindelia island." This "arm" of Britain is Cornwall and Devon, cf. § 18. Camden, 133, Regionem illam, quæ . . . magis magisque

Analysis of the *De Stu.*

I. 6, § 16. In hoc brachio, quæ intermissione Uxellæ amnis, Heduorum regioni protenditur, sita erat regio Cimbrorum. utrúmne verò modernum Walliæ nomen dederint, an verò antiquior sit Cimbrorum origo? non æque constat. urbes illis præcipuæ Termolus et Artavia. visuntur hic, antiquis sic dictæ, Herculis columnæ, et non procul hinc insula Herculea. sed à fluminis Uxellæ finibus continuum procurrit montium jugum, cui nomen Ocrinum, extremumque ejus ad promuntorium ejusdem nominis extenditur.

I. 6, § 17. Ultra Cimbros extremum insulæ angulum incolebant Carnabii, unde forsitan, quod hodieque retinet nomen, obtinuit Carnubia. urbes habebant Musidum et Halangium. cum verò has olim desertas propemodum et incultas Brittaniæ partes Romani nunquam salutaverint, minoris omnino momenti urbes eorum fuisse videntur, et Historicis propterea neglectæ, Geographis tamen memorantur promuntoria Bolerium et Antivestæum.

I. 6, § 18. Memoratis modo populis in littore Oceani austrum versus affines ad Belgas-Allobroges sedem habebant Damnonii, gens omnium validissima, quæ ratio movisse videtur Ptolemæum, ut totum hunc terræ tractum, qui in arctata longissime in solis occasum projicitur.

On the apocryphal Uxella fl. see Iter x. No authority for Cimbri in Devonshire. Termolus may have been suggested by the Termonin of Ravennas (ap. Petrie, xxv. col. 2), and Artavia by his Ardua (*ibid.* col. 1); by Bertram's map he would seem to intend Torrington and Tavistock.

Camden, 149. Primum vero a Cornwallia littus, quod se in Sabinianum fretum longe exporrigit Herculis Promontorium Ptolemæo (*Hertypoint*). The pillars of Hercules are never placed in Britain. No authority for an *insula Herculea* or *montes Ocrini*.

No authority for these Carnabii (see § 54). Elsewhere Bertram places the Carnabii on the Trent (§ 33, cf. 30), and at Chester (§ 27), like the Cornavii of Camden, 423. There is, as Bertram truly says, no authority for Musidum or Halangium. Belerium (Diodor. v. 21) or Bolerium (Ptol. xii b.) is the same as Antivestæum (Ptol., *ibid.*), *i.e.*, *Land's End.*

Mark the hyphen, *Belgas-Allobroges* (§ 12). The Dumnonii (Camden, 133, says *Ptolemæo* Damnonii) and their towns, Voluba, Uxela, Tamare, and Isca are in Ptol. xv a. For Cenia see Iter xvi. The Isaca, Tamarus, and Ceni*on* rivers,

Analysis of the *De Situ.*

mare brachii instar prætenditur, illis adscripserit. Urbes habebant Uxellam, Tamaram, Volubam, Ceniam omniumque matrem Iscam, fluvio cognomini imminentem. fluvii apud ipsos præcipui memorati [*sic*] modo Isca, Durius, Tamarus atque Cenius. ora eorum maritima promuntoria exhibet tria, de quibus mox paulò dicemus. Hanc regionem, utpote metallis abundantem, Phœnicibus, Græcis et Gallis mercatoribus probe notam fuisse constat. hi enim ob magnam, quam terra ferebat, stanni copiam eò sua frequenter extendebant negotia; cujus rei præcipua sunt documenta supra nominata tria promuntoria, Helenis scilicet, Ocrinum et Κριοῦ μέτωπον, ut et nomina civitatum, Græcam Phœniciamque originem redolentia.

ibid. xiii a.; the Isca in Ravennas, xxvi. col. 1. For the Durius see Iter xvi.

Observe the phrase eò sua frequenter extendebant negotia. Helenis (possibly with some side glance at Helstone) is from Camden, where it is another name for *Land's End*, 136. Quod si HELENUM hoc promontorium appellatum fuerit, ut Volaterranus et recentiores habent, non ab Heleno Priami filio. Ocrinum is in Ptol. xii b. Κριοῦ μέτωπον is (as Mr. Woodward has seen) from Camden, 133. Cornwallia . . . eo quod in cornu tenuatur . . . Novum non est . . . . . . locos plurimos ab huiusmodi situ nomina sortiri. In Creta et Taurica Chersoneso Κριοῦ μέτωπα promontoria dicuntur.

I. 6, § 19. Ultra brachium in Oceano sitæ sunt insulæ Sygdiles, quæ etiam Oestrominides et Cassiterrides [*sic*] vocabantur, dictæ.

See i. 8, § 23, with the note.

I. 6, § 20. Cum prænominatis Damnoniis Belgisque conjunctisXXXprœlia commisisse

See ii. 1, § 4; the two nations overcome by Vespasian are not named by Suetonius.

Analysis of the *De Situ.*

narratur valentissimus ille Imperator Vespasianus. decem hi ad australes Thamesis et Sabrinæ ripas habitantes populi, à Romanis sensim subacti, eorumque regiones in provinciæ formam redactæ, quæ BRITTANIA PRIMA fuit appellata, cum hic fuerit in istis terris primus Romanorum victoriæ fructus.

On Britannia Prima, see § 2. Camden, 112. Cum observarim Romanos eas Provincias semper *Primas* vocasse, quæ Romæ fuerunt proximiores; . . . Australem nostræ insulæ partem Romæque propiorem *Britanniam Primam* fuisse statui.

I. 6, § 21. Succedit ordine BRITTANIA SECUNDA quæ à prioribus, interfluente Sabrina amne, discernitur. à provincia autem Flavia, tum memoratus amnis, tum Deva fluvius eandem sejungit, reliquum cingitur à mari Interno. Hæc erat celebrata illa regio Silurum, tribus validissimis habitata populis, quos inter præ reliquis celebres Silures propriè sic dicti, quam ab ora relicta turbidum Sabrinæ fretum distinguit. cujus homines, ut eruditissimus Solinus est author, etiam nunc custodiunt morem vetustum, nundinas ac nummum refutant, dant res et accipiunt; mutationibus necessaria potiùs, quam pretiis parant. Deos percolunt, scientiam futurorum pariter viri ac fœminæ ostendunt.

On Britannia Secunda, see § 2.

Camden, 466. WALLIAM *igitur, cuius nomen universam quondam Trans-Sabrinam regionem complectebatur, nunc vero minus late patet, tres olim populi insederunt:* SILURES, DIMETÆ, *et* ORDOVICES.

Solinus, 22, § 9. Siluram quoque insulam ab ora quam gens Brittana Dumnonii tenent turbidum fretum distinguit. cuius homines etiamnunc custodiunt morem vetustum: nummum refutant: dant res et accipiunt: mutationibus necessaria potius quam pretiis parant: deos percolunt: scientiam futurorum pariter viri ac feminæ ostentant.

I. 6, § 22. Civitates Silurum, Sariconium, Magna, Gobaneum et Venta, eorum caput, fuerunt. Iscæ verò, flumini imminentem urbem cognominem, tenebat Romanorum Colonia,

See Itinera xiii. and xiv. Ariconium and Venta Silurum are in Antoninus, 485; Magna and Gobannium, *ibid.* 484. Unless by Ravennas the Usk is not called Isca by the ancients,

Analysis of the *De Situ.*

ibique per annos plures secunda legio, quæ Augusta aliàs vocabatur, stationem habebat, donec Valentiam et Rhutupin transferebatur. hæc erat provinciæ Secundæ primaria Romana.

but it is by Camden, 488. The history of the legio secunda Augusta is traced by Böcking ad Notit. Occid., 572, seq. Bertram follows Horsley, who traces it in Cumberland (Bertram's *Valentia*) and (from the Notitia) at Rutupiæ, as well as at Isca. Isca was not a colony.

I. 6, § 23. Olim ac diu potens erat hæc Silurum regio, sed, cum eam regno Charaticus tenuit, longe potentissima. hic continuis novem annis, omnia Romanorum arma pro ludibrio habita, sæpe evertit, donec de illo, conjunctis viribus Romanos aggressuro, triumphavit Legatus Ostorius. Charaticus enim, prælio evadens, auxiliumque à vicinis Regibus petens, per astutiam matronæ Romanæ Carthismandvæ cum rege Brigantiæ Venutio nuptæ, Romanis deditus est. post id temporis masculè tantum suam ipsius ditionem idem ille populus defendit usque dum à Varionio spoliatus, ac tandem à Frontino devictus in formam Romanæ, cui Brittania Secunda, ut supra meminimus nomen erat, provinciæ suum redigi pateretur imperium.

On Caractacus, see Tacit. Ann. xii. 33–38 (in c. 36 the war is said to have lasted nine years). Cartismandua was not a Roman matron, nor was Venusius king of the Brigantes. Tac. Ann. xii. 36: Cartismanduæ, reginæ Brigantum. *Ibid.* 40: Venutius, e Brigantum civitate . . cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret. Cf. Tac. Hist. iii. 45. Varionius is a blunder for Veranius (Tac. Ann. xiv. 29). Frontinus (Tac. Agric. 17) defeated the Silures, but we do not read of a Britannia Secunda till many years after this (Böcking on Notit. Occid., 500.)

I. 6, § 24. Duæ aliæ sub Siluribus gentes fuere, primum Ordovices, qui in septentrionali versus insulam Monam: et deinde Dimeciæ, qui in extrema versus occidentem parte degebant, ubi promuntorium quod Octorupium nuncupatur, unde in Hyberniam transitus XXX. milliarium. Dimeciarum

See Camden, quoted on § 21. Tac. Ann. xiv. 33, says that the Silures under Caractacus transferred the war to the country of the Ordovices, to whom (Tac. Agric., 18) Mona belonged. Of the Demetae we only know (Ptol. xiv b.) that they lay W. of the Silures, and that their towns were Muridunum

Analysis of the *De Situ.*

urbes Menapia, et primaria Muridunum. Lovantium verò sibi habitandum vendicaverant Romani. ultra hos et Silurum terminos siti Ordovices, quorum urbes Mediolanum et Brannogenium. Sabrina in montibus illorum oriunda majoribus tribus Brittaniæ fluviis meritò accensetur, addito nempe Thamesi et Tavo. elucet imprimis in historia nomen Ordovicum ob sumtam de inclutissimi ipsorum Regis captivitate vindictam. hinc enim toties redactum in angustias exercitum Romanorum tam misere vexarunt, ut de illorum ferè imperio in hac regione actum fuisset, ni in tantæ cladis vindictam postea surrexisset Dux Agricola, qui, victricia circumferens arma, totam quoque hanc gentem subjugavit, maximamque partem ferro delevit.

and Luentinum. Octopitarum is the name in Ptol. xii b. Bertram follows Baxter, 186, OCTO PETRARUM PROMONTORIUM . . . . . Ita in Ptolemæo legendum; *Octopitaron* enim vitiose legitur pro Ὀκτὼ πετρῶν. Camden, 512: Adeo vero in occasum hoc se immittit promontorium, ut sudo cælo Hiberniam ostendat, et hinc brevissimus sit in Hiberniam traiectus, quem Plinius [H. N. iv. § 103] à Silurum gente (Silures enim huc pertigisse existimavit) xxx. mill. pass. falsò mensuravit. For Menapia, see Bertram's Iter xi. Camden, 504: Ptolemæus MARIDUNUM, Antoninus MURIDUNUM dixit . . Urbs hæc est totius conventus primaria. There is no evidence for what is said of Loventium (as Camden calls it, 505). For Mediolanum see Bertram's Itinera ii. and x. Ptol. xiv b. names Mediolanium and Brannogenium as towns of the Ordovices. For what is said of the Ordovices and Agricola, see Tacit. Agric. 18.

I. 6, § 25. Huc quoque referendum illud, quod à septentrione Ordovicum situm, ab Oceano alluitur, territorium, cum illorum regimini aliquandiu fuerit subjectum, hoc certo constat, quod illum Cangiani quondam inhabitaverint tractum, quorum urbs unica Segontium, promuntorio Cangano vicina. incluta hæc erat civitas, freto Meneviaco, contra Monam, religiosissimam insulam, ubi olim Druides habi-

The Cangi in Tac. Ann. xii. 32: ductus inde [in] Cangos exercitus. vastati agri . . . . . iamque ventum haud procul mari quod Hiberniam insulam aspectat. Cf. Camden, 168, who places them in Somersetshire. For Segontium see Bertram's Itinera i. and ii., and Camden, 534, 535. The promontory of the Cangani is in Ptol. xii b. Camden, 534, makes it Canganum. The fretum Menevia-

târe, adjacet. in hac insula plurima sita erant oppida, tota autem insula in circuitu LX. m. p. ferè complectitur, atque, ut refert Plinius, à Camaloduno colonia CC. m. p. abest. fluvii apud ipsos Tosibus, qui et Canovius; pro terminis verò erat utraque Deva. in hac vero regione mons Eriri celsissimus maxumusque invenitur. Ordovicia una cum Cangiorum Carnabiorumque regionibus, ni fama me fallit, nomine Genaniæ sub Imperatoribus post Trajani principatum inclarescebat.

cum is Bertram's name for the Menai straits; in the middle age Menevia is St. David's. On Mona see Bertram i. 4, § 13. Plin. H. N. ii. § 187: Mona, quæ distat a Camalduno Britanniæ oppido circiter ducentis milibus. The Tosibus is the Toisobis of Ptol. xii b. For its identification with the Conway, Camden is responsible, 535: Hic fluvius apud Ptolemæum compendiaria Græce scribendi ratione TOISOVIUS pro CONOVIUS concipitur. *Utraque Deva* may mean the Dovey and the Dee, or the river and city *Deva*, or be taken from Camden 530, Deva flumen e duobus fontibus exortum; *ibid.* 521: *Opinionem tamen concepi, cum supra duo flumina* Devi, *quæ vicinis fontibus orta in diversa feruntur, consederint, et* Oardevi *supra* Devi *flumina lingua Britannica significet, inde illos* Ordevices *dictos fuisse.* For Eriri (or Heriri) mount, see Iter ii. Camden, 534: Britannis *Craig Eriry,* Anglis *Snowdon.* Nennius, 41: in montibus Heriri, id est Snaudun Anglice. No authority for the forms Ordovicia, Cangii. For the Carnabii see § 27. The province Genania is also from Camden, 521: *Sed uno universa regio recentiori nomine Latinis* . . . . . Guinethia *et* Venedocia, *Britannis* Guineth *nuncupatur.* . . . *Sin fas mihi sit unicam literulam immutare, arbitrarer hoc nomen Græcis et Pausaniæ innotuisse,*

Analysis of the *De Situ.*

Analysis of the *De Situ.*

qui in Arcadicis [viii. 43, § 3] *prodit Antoninum Pium male mulctasse Brigantes nostros, eo quod* GENOUNIAM *Romanorum in Britannia provinciam incursassent. Certe si* Genouthiam *pro* Genounia *legere fas fuerit, ita illa voce* [sic] *ad* Guinethiam *accedit, et Guinethia hæc situ adeo Brigantibus contermina iacet, ut nisi hanc regionem intellexerit Pausanias, quænam illa fuerit Sibylla ipsa viderit.*

I. 6, § 26. Ordo jam ad illam nos deducit provinciam, quæ FLAVIA Romanis vocata. unde verò hoc nomen acceperit, utrum à matre Constantini Magni Flavia Julia Helena, ex his terris oriunda? an verò à Romanorum familia Flavia? quominus determinari possit, obstat injuria temporum, quæ nobis invidet genuina quæ huc facerent antiquitatis monumenta.

On *Flavia* see § 2. On Flavia Julia Helena see § 29.

I. 6, § 27. Ad fluvium Devam primò siti erant Carnabii, quibus habitatæ fuerunt Benonæ, Etocetum, Banchorium, monasterium totius insulæ celeberrimum, quod in contentione Augustini eversum, non postea resurrexit, et reliquarum mater Uriconium, quæ, inter Brittaniæ civitates maxumas, nomen possidebat. in extremo hujus terræ angulo flumini Devæ imminebat cognominis Romanorum colonia Deva, opus vicesimæ legionis, quæ Victrix dicebatur, et olim illius erat regionis tutela. hæc

For Deva fl. see Camden, 457. The Cornabii are in Ptol. xiv b. E. of the Ordovices; see Camden, 423. For Benonæ, Etocetum, Uriconium, and Banchorium, see Iter i. Camden, 457. BONIUM . . . . monasterium præclarum, a cuius choro *Bonchor* et *Banchor* Britannis vocabatur . . . . Quorum [monachorum] mille ducentos Edilfredus Rex Nordanhumbrius e medio sustulit . . . . Post hæc tempora omnino concidit hoc Monasterium. Bertram's *in contentione Augustini eversum* is not an

Analysis of the *De Situ.*

eadem esse existimatur quæ jam *West-Chestur* vocatur.

accurate rendering of the account of Bede, H. E. ii. 2. Camden, 458: urbs clara, ... quam . . . . . Antoninus DEVAM a flumine, ... et nos contractius *West-Chester* ab Occidentali situ [dicimus] . . . . Nomina enim hæc procul dubio a Legione Vicesima Victrice sunt deducta. . . . Septimii Getæ nummus antiquus . . . ., e quo hanc etiam coloniam fuisse constat: inscribitur enim in parte aversa COL. DIVANA LEG. XX. VICTRIX. After Camden, Horsley and Smith (notes on Bede) speak of *West-Chester*, but it is very doubtful whether the name was known in the 14th century.

I. 6, § 28. Infra nominatos regnum Cassium à Rege Ptolemæo Catieuchlani appellatum extendebatur, aut Respublica potius, quæ ex binis gentibus coaluerat. harum, quæ Sabrinæ proxima, vocabatur Dobuni, vel, ut Dio celeberrimus scriptor annalibus inseruit Boduni. apud hos oritur flumen Thamesis et deinde longo spatio per fines Heduorum, Attrebatum, Cassiorum, Bibrocorum, Trinobantum, et Cantiorum citatus fertur, et Oceanum Germanicum influit. urbes Dobunorum erant Salinæ, Branogena, ad sinistram Sabrinæ ripam, Alauna, et cui reliquiæ nomen laudemque debent, Corinum, urbs perspicabilis, opus, ut tradunt, Vespasiani Ducis.

Camden, 275 (cf. 249). *Dobunis ad Ortum contermini sunt, quos Ptolemæus* [in Petrie, xiv b.] *pro exemplarium varietate* CATTIEUCHLANOS, CATTIDUDANOS, CATHICLUDANOS, *et Dio* [lx. 20] CATTUELLANOS *vocat* . . . . *Liceat tamen coniecturam, qua aliquandiu animus mihi gravidus hac de re fuerit, quasi abortu hic effundere. Ego hos olim* CASSIOS *fuisse dictos existimavi, ab his* Cassiis *eorum principem Cassivelaunum* . . . . *denominatum, et a Cassivellauni nomine hunc ipsum populum* Cattuellanos, Cathuellanos, *et* Cattieuchlanos *a Græcis appellatum.* CASSII *enim inter Britanniæ gentes a Cæsare* [B. G. v. 21, § 1] *memorantur, quos certo certius est his in locis*

Analysis of the *De Situ.*

Glevum verò, in extremo regni contra regionem Silurum situm, Romana tenebat colonia, quam deduxit Claudius Cæsar, ut scriptores de istis temporibus affirmant. finitimi illis Cassii, quorum urbes Forum Dianæ et Verulamium, cum verò hæc ad municipiam dignitatem à Rominis evecta, ejus præ aliis urbibus eminentia illis omnino adscribenda. hic natus erat D. Albanus Martyr. hæc civitas ruina Camaloduni, Londiniique, in seditione à Bondvica excitata, cujus in annalibus mentionem facit eruditissimus Tacitus, involuta erat. hi Cassii olim, præ ceteris insulæ gentibus, caput extulere, atque cum inclutissimo eorum Rege Cassibelino (cui non paucæ nationes fuere tributariæ) Dictator Cæsar multos eosdemque gravissimos, sub readventum ipsius in hanc insulam, habuit conflictus, sed ab eadem ille gente cum Siluribus conjuncta fugatus, *consedisse, et a quorum nomine regiuncula in hoc tractatu non minima* Caishow *etiamnum appellatur . . . . . Bellica autem laude hos floruisse manifestum est, continentia enim ante Cæsaris adventum cum vicinis bella gesserant,* Dobunorum [Bodunorum, Dio lx. 20] *partem in suam potestatem redegerant. Britanni horum principem* [Cassivellaunum, Cæsar, B. G. v. 11, §§ 9, 10] *bello contra Cæsarem universis copiis præfecerant.* All these guesses are accepted by Bertram. For Rex Ptolomæus see i. 8, § 17. Ptol. xiv b. names Corinium as a city of the Dobuni, Salenæ and Urolanium of the Catyeuchlani. Branogena is without authority (see Brannogenium, § 24). It is Baxter (Glossar. 207) who fixes a Salenæ among the Dobuni. Alauna is also from Baxter (10), who makes it Alcester. For Corinium see Bertram's Iter x., and Camden 258: Inclaruisse comprobant Romanorum nummi, pavimenta tessellata, et marmora inscripta subinde effossa. There is no evidence to connect Vespasian with Corinium. It is Geoffrey of Monmouth who connects Claudius with Glevum; for Glevum see c. 7, Iter x., and Baxter 130. For Forum Dianæ and Verulamium see Iter i. Mark the barbarous *municipiam,* and the heathen D. (Divus). For Bondvica see Bertram ii. 1, § 18. The flight of Cæsar, and the alliance of

Analysis of the *De Situ.*

the Cassii and Silures, are imaginary; or rather the former is borrowed from Geoffrey of Monmouth, iv. 9: O admirabile tunc genus Britonum, qui ipsum bis in fugam pepulerunt, qui totum orbem sibi submiserat . . . . Hinc ad laudem illorum cecinit Lucanus de Cæsare: *Territa quæsitis ostendit terga Britannis.*

unde et emendatissimus Lucanus: *Territa quæsitis ostendit terga Britannis.* adventante autem ipso Imperatore Claudio, omnes cum vicinis fracti sunt, eorumque regio in formam Romanæ provinciæ redacta, nomineque, CÆSARIENSIS, et postea FLAVIA, nuncupata.

Pharsalia, ii. 572.

On Flavia Cæsariensis see § 2. There is no trace of either name thus early.

I. 6, § 29. Juxta Cassios, ubi se Oceano Thamesis propinquavit, regio Trinobantum sita erat. natio quæ non modo sponte in Romanorum concessit amicitiam, sed illis quoque ut colonias ibi ponerent metropolim suam Lundinum et Camalodunum ad mare sita obtulerunt. in hac urbe *Flavia Julia Helena,* piissima conjux Constantini Chlori, materque Constantini Magni, è sanguine Regum Brittanicorum nasci memoriæ proditum dicunt. prima autem hæc Romanorum in Brittania coloniarum erat, templo Claudii, imagine Victoriæ, cum aliis diversis ornamentis insignis. Lundinum enim mundo cognita civitas erat et erit. primùm Trinovantum, postea

On the Trinobantes see Cæsar, B. G. v. 20: Trinobantes . . . . . legatos ad Cæsarem mittunt, pollicenturque sese ei dedituros. On Camalodunum, Camden 325: Cives Fl. Iuliam Helenam Constantini magni matrem suam alumnam fuisse asserunt ex Cœlo rege natam: et in memoriam crucis ab illa repertæ, crucem nodosam inter quatuor coronas interpositam publico in digmate gerunt. For the temple of Claudius, etc., see Iter iii. and Camden 323. London is called Trinovantum by Nennius, c. 15, and by Geoffrey of Monmouth, i. 17, iii. 22. Bertram falsely calls it a colony also ii. 1, § 18, though warned by Camden, 304: Hoc solum illo tempore

Analysis of the *De Situ.*

Londinium, dein Augusta, et nunc Londona rursum. urbe Roma secundum chronicorum fidem, sanè antiquior est, super ripam Thamesis fluminis posita, et ipsa multorum emporium populorum, terra marique venientium. hæc à piissima illa Imperatrice Helena S.S. Crucis inventrice, circumvallata, atque, si fides sit penes traditiones, quæ non semper erroneæ sunt, nominata est Augusta, tota autem Brittania ROMANA INSULA.

eius gloriæ defuit, quod nec Municipii nec Coloniæ nomine insigniretur. On the antiquity of London, see Bertram ii. 1, § 6. For the name Augusta see Iter i., and Camden, ed. Gibson (1772), i. 332 b. 'Whether this place had the name Augusta from Helena Augusta, mother of Constantine the Great, ... we have no account in history.'

Observe the modern-looking S.S.

Gildas, c. 5: ita ut non Britannia, sed Romana insula censeretur. On which Bertram notes (181) "Rectissime hoc se " habet, et RICARDUM supra " [*h. l.*] illustrat ut et VOPIS- " CUM in Florianum, p. 915" [c. 2, qui ad Romanam insulam proconsulem mittat].

I. 6, § 30. Limes huic populo ad Septentrionem flumen Surius [*sic*], ultra quem habitabant Iceni, celeberrima natio, in duas gentes divisa, quarum prior, Cenomanni habitans ad septentrionem Trinobantes et Cassios, ad orientem Oceanum spectabat. horum urbes Durnomagus et caput regionis Venta. Romanorum colonia erat Camboricum. in mare orientem versus procurrens lingula dicitur Flavia extrema. fluminum notissima sunt Garion, Surius et Aufona in sinum Metorin sese exonerans. ex altera parte ad Aufonam incolebant, Carnabiis Brigantibus et Oceano vicini, Coitanni, in tractu sylvis obsito, qui, ut

In the index Sturius. See Iter iii. with n. There is no ancient authority for the name. Camden, 329. *Regionem Trinobantibus proximam . . . . occupârunt olim* ICENI *. . . : quos etiam confuso vocabulo* CENIMAGNOS *apud Cæsarem* [B. G. v. 21, § 1] *fuisse dictos iampridem existimavi; et ut ita existimarem, facit ipsa arctissima affinitas, quæ inter hæc nomina* ICENI *et Ceni-magni intercedit.* This guess is accepted by Bertram. On Durnomagus, Venta and Camboricum, see Iter iii. No evidence for Flavia extrema, or for the Aufona (*Avon*). The Garyennus (*Yare*) and Metaris estuary are in Ptol. xiii. The Coritavi

aliæ Brittonum sylvæ, Caledonia fuit appellata. De hac autem III. mentionem facit historicus ille Florus. civitas primaria Coitannorum erat Ragæ, et præter hanc Romanorum colonia Lindum, in extrema ad orientem provinciæ ora. totam verò regionem bifariam secat fluvius Trivona. Hæc Icenorum gens, quæ, utpote ferocissima bellique post hominum memoriam studiosissima, omissis tam rusticis quam civilibus artibus, sua sponte in Romanorum societatem accesserat, non tantum mox defecerat, sed ad sui quoque imitationem alios quam plurimos excitaverat, ab Ostorio Duce primùm sub jugum missa est, aliquot post annos, quum Rex ipsorum, et animo et opibus valentissimus, Prasutagus moriens Cæsarem ejusdemque posteros heredes fecerat. Romani autem Icenorum sic abutentes amicitia, ut nulli non se luxuriæ dederint, ab iisdem postea sociisque, sub ductu bellicosissimæ Bonduicæ, viduæ Regis supra nominati, ita infesti ipsis sunt redditi, ut combustis deletisque ipsorum coloniis ac municipio, civium denique Romanorum LXXX. M. ferro miserè sint trucidati; sed postea ad officium redegit Suetonius Legatus, multis prudentiæ nominibus suspiciendus.

(called by Camden *Coritani*), *ibid.* xiv b. On Caledonia sylva, see § 8. Florus, iii. 10, § 18, does state that Cæsar pursued the Britons into *Caledoniæ sylvæ;* see Camden, 702: Ceterum hoc Caledoniorum vocabulum ita apud Romanos scriptores invaluit, ut pro Britannia universa et omnibus Britanniæ sylvis usurparint. Hinc L. Florus Cæsarem Britannos in Caledonias sylvas secutum prodit, quas ille tamen nunquam vidit. Lindum and Rhage are the cities of the Coritavi, according to Ptol.; Lindum was a colony according to Ravennas in Petrie, xxv col. 3. Trivona seems to be a name of Bertram's invention for the Trent. Some of the words in this § are from Tacitus Ann. xii. 31: Iceni, valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. On Prasutagus, *ibid.* xiv. 31; on Bonduica, *ibid.* 31–37, and Bertram ii. 1, § 18.

Analysis of the *De Situ.*

I. 6, § 31. Ad septentrionalem hujus regionis plagam Oceano occurrit fluvius Abus,

Abus and Seteia in Ptol. xiii a. and xii b. For the province Maxima see § 2. The

Analysis of the *De Situ.*

quondam terminorum provinciæ MAXIMÆ unus, uti alter Seteja. dicta quoque hæc provincia fuit Brigantiæ Regnum scilicit [*sic*] ejusdem nominis regionem complexa, tribusque habitata nationibus. in extrema orientali plaga, ubi promuntoria Oxellum et Brigantum extrema in mare procurrunt, habitabant Parisii, quorum urbes Petuaria et Portus Felix.

Parisi, Petuaria, and the εὐλίμενος λίμην are in Ptol. xiv a.

I. 6, § 32. Supra hos, uti et ad latus, siti erant propriè sic dicti Brigantes, gens numerosissima, toti olim provinciæ leges præscribens. his cultæ civitates, Epiacum, Vinovium, Cambodunum, Cataracton, Galacum, Olicana, et primaria Isurium. Eboracum verò, ad Urum fluvium, caput provinciæ. primùm colonia nomine Sextæ a Romanis factum, sextæque deinde legionis, quæ Victrix dicebatur, sedes. deinceps verò plurium Imperatorum præsentia illustrior [*sic*] factum, municipii quoque auctum prærogativis.

Ptol. xiv a. names all these towns of the Brigantes. Camden, 564: aliud vult veritas nimirum esse CAMBODUNUM, quod perperam Ptolemæo CAMULODUNUM; see Iter vi. Galacum is called Calatum by Ptol. Camden, 626: GALLAGUM Ptolemæi, quod Antonino GALLATUM. The river Urus seems (as Mr. Woodward says) to be an invention of Camden's; it was called Usa by mediæval writers. Camden, 571, 572: *Urus*, quem Saxones iam *Ouse* dixerunt . . . . liceat tamen mihi opinari sine aliorum præiudicio non aliunde EBURACUM deductum quam ab *Uro* flumine . . . Certissimum est Legionem Sextam Victricem . . hic stationem egisse, Romanorumque Coloniam fuisse, cum ex Ptolemæi et Antonini authoritate, tum ex vetusta inscriptione . . . necnon ex Severi Imperatoris nummo in cuius parte aversa legitur, COL. EBORACUM LEG. VI. VICTRIX. Unde vero Victor in Cæsarum historia [20 § 27] Eboraçum, Britanniæ Municipium dixerit, peto ut deliberem; nisi maluerint

Analysis of the *De Situ.*

Eboracenses . . . ex Colonia in Municipii statum redigi. For the statement that York once bore the name of Sexta, see Pancirollus in Grævii thes. ant. Rom. vii. 1995 E.: *Præfectus legionis sextæ:* locus deest, ubi hæc legio excubabat: vel ipsius legionis nomen et numerus, si Sextam pro oppido ponamus ubi degebat, et illud Notitia repræsentat. Observe the blunder *illustrior.*

I. 6, § 33. Totam in æquales ferè partes provinciam dividunt montes Alpes Penini dicti. hi, ad Icenorum Carnabiorumque fines ad fluvium Trivonam surgentes, continua serie per CL. milliaria septentrionem versus decurrunt.

On the Alpes Penini, see Iter vii. Camden, 613: Tunc ut intelligatur quod ante dixi, cur Alpes summæ *Penninæ*, et ipsa montium summitas *Pennum*, et *Apennini* ita priscis Gallis dicta fuerint. *Pen* enim montium summitates Britannis denotat.

I. 6, § 34. Populi, ad occidentalem hujus jugi partem habitantes, sunt Volantii Sistuntiique arctiori, ut videtur, fœdere conjuncti. urbes habebant Rerigonium, Coccium et Lugubalium, quarum tamen posteriores binas Romanorum tenebant præsidia.

Volantium, Baxter, Glossar. 253: Hæc statio debetur elegantissimæ aræ . . . cui inscribitur VOLANTII VIVAS. The Sistuntiaci occur in Ravennas ap. Petrie xxv b. For Rerigonium, Coccium and Lugubalium see Itinera vii. and x.

I. 6, § 35. Septentrionales hujus terræ limites tegebat murus iste stupendæ molis, à Romanis per Isthmum ad longitudinem LXXX. milliarium extensus, cujus altitudo XII., crassities verò IIX. pedes æquabat,* turribusque ornatus, murus erat.

Spartian. Hadrianus 11: murumque per octoginta milia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret. Bede, H. E. i. 12, p. 50, l. 35, seq.: murum hactenus famosum . . . construebant . . . octo pedes latum et duodecim altum (quoted by Camden, 652).

I. 6, § 36. Gentem hanc, ab Imperatore Claudio primùm infestatam, deinde ab Ostorio Legato devictam, postea à Cereali fractam et magnam

As Bertram says, no evidence, but his private documents, can be produced for this §.

Analysis of the *De Situ.*

partem debellatam, ex historia colligitur. cum verò sponte se Agricolæ dedisset, pacem illi datam esse percepimus. Famam hujus gentis in historiis præcipuè delêrunt turpia Reginæ ipsorum gesta inauditaque perfidia. ipsa harum potentium nationum progenies erat, quæ novas electura sedes, ultimùm ultrò, patriæ, inter Alpes, Danubium et Rhodanum jacenti, valedicebat. ex his in Hyberniam postea nonnulli, sedem ibi fixuri, transierunt, ut ex documentis constat.

Cf. Baxter, Glossar. 49 : antiqui *Brigantes*, ut verisimile videtur, novas quærebant sedes in Ibernia.

I. 6, § 37. His borealiores erant nationes istæ validissimæ olim sub nomine Maæetarum venientes, à quibus, mortuo patre, fratricida iste Bassianus suam turpiter pacem emit. regiones, quas tenuêre, sequentes erant, in orientem Ottadinia, inde Gadenia, post hanc Selgovia, deinde Novantia, supra hos [*sic*] etiam Damnia.

This comparative *borealiores* may be from Camden, or from the Latin versions of the geographers. For Bassianus and the Mæatæ, see ii, 1. § 28n. The names Ottadinia, etc., to denote the country of the Ottadini, etc., are coined by Bertram.

I. 6, § 38. Muro proximi habitabant Gadeni, quorum metropolis Curia. ad Oceanum verò proprius [*sic*] siti Ottadini, eorumque caput Bremenium, ac apud hos fluvii Tueda, Alauna, et utraque Tina, infra murum decurrentes.

Gadeni and Otadeni, with the towns *of the Otadeni,* Curia and Bremenium, are in Ptol. xiii b. Alaunus fl. in Ptol. xiii a. Tueda is mediæval (as in Neckam, in Camden, 670; so *ibid.* 665 *uterque Tina ;* cf. *ibid.* 658, 660).

I. 6, § 39. His occidentaliores ad Oceanum siti erant Selgovæ, eorumque urbes Corbantorigum, Uxellum et Trimontium, quam tamen sat diu tenuit præsidium Romanorum, quod antiqua memorant monumenta. hujus regionis fluvii præcipui fuerunt Novius, Deva et, ex parte, Ituna.

The Selgovæ with the towns Carbantorigum, Uxelum, and Trimontium are in Ptol. xiii b. For Trimontium see Iter ix. ; there is no evidence of a garrison there. Novius, Ituna, Deva are in Ptol. xii b.

Analysis of the *De Situ.*

I. 6, § 40. Ultra Devam, nuper dictam, ad Oceani quoque oram in extrema insulæ parte, Hyberniam versus, Novantes siti erant, apud quos celebris illa Novantum chersonesus, Hybernia distans millaria XXVIII. hæc inter cuncta Brittaniæ promuntoria maxumè borea antiquis credebantur, juxta verò, æque ac illi, causam non video. metropolis horum Lucophibia, aliàs Casæ Candidæ. fluvii verò Abrasuanus, Jena et, ad orientem regionis terminus, Deva.

The Novantæ and Lucopibia in Ptol. xiii b., the Abravannus, Iena and Deva *ibid.* xii b. The *Casæ Candidæ* are placed here after Camden's guess, 692: Prope hunc locum LEUCOPIBIAM Urbem statuit Ptolemæus, quam ubi quæram plane nescio. Locus tamen postulat ut sit illa sedes Episcopalis Niniani, quam Beda *Candidam Casam*, Angli et Scoti eadem notione Whit-herne appellitant. Quid ergo si Candidam Casam, quam Britanni dixerunt, Ptolemæus suo more Græce Λεύκ' οἰκίδια converterit? id est, *domicilia candida?* pro quo librarii *Leucopibiam* nobis obtruserunt. Mark the wholly unmeaning clause *juxta . . . video.*

I. 6, § 41. Supra Novantes, Selgovas et Gadenos, interveniente montium Uxellorum serie, habitabant Damnii, prævalens quidem natio, sed quæ condito muro non parvum regionis suæ tractum amisit, à Caledoniis subjugatum et spoliatum. præter illud quod murum tuebatur præsidium Vanduarium tenebat Romanus miles.

For the Damnii and their town Vanduara, see Ptol. xiii b. The *montes Uxelli* seem to be developed out of the town Uxellum, § 39. The garrison is derived from Baxter, Glossar. *s. v. Curia Damniorum:* Constabat *Curia* ista Cohorte sive comitatu Præfecti illius Alæ quæ Alatis Castris agebat.

I. 6, § 42. Hic Brittania, rursus quasi amplexu Oceani delectata, angustior evadit, quam alibi, idque ob duo rapidissima, quæ infunduntur, æstuaria Bodotriam scilicet et Clottam. contractus hic Isthmus ab Agricola Legato primùm præsidio munitus erat. alium murum, in historiis nobilissimum, erexit imperator Antoni-

Tacit. Agric. 23. Nam Glota et Bodotria diversi maris æstu per immensum revecti, angusto terrarum spatio dirimuntur. It is the wall of Severus, not that of Antoninus, which is said (Eutrop. viii. 19, Aurel. Vict. epit. 36) to have been 32 miles long. Dio, lxxvi. 12, makes the island here 300 stadia = 35 m. p. broad. There

Analysis of the *De Situ*.

nus, ad XXXV. circiter milliaria protensum; ut hoc medio barbarorum sisteret incursiones, qui et ab Ætio Duce demùm reparatus est, undecimque firmatus turribus. has verò regiones pro illa habeo provincia, quæ per victoriosam Romanorum aciem sub Imperatore Theodosio revocata, atque in honorem imperatoris, tunc ad clavum imperii sedentis, VALENTIANA dictum putatur.

is no evidence that the wall was repaired by Aetius.

See § 2.

I. 6, § 43. Extra murum sita provincia VESPASIANA. hæc est illa Caledonia regio, à Romanis nimiùm quantum et desiderata militibus, et incolis valde defensa. negotium, cujus amplam historiæ Romanæ, aliàs nimis de istiusmodi rebus silentes, mentionem faciunt. hic fluvium Tavum conspicere licet, qui longo cursu regionem in duas quasi partes dissecare videtur. hic quoque arduum atque horrendum jugum Grampium offendimus, quod provinciam istam bifariam secabat. atque hæc eadem erat regio, quæ, à commisso inter Agricolam et Galgacum prœlio, Romanis utilissimo, famam in annalibus habet insignem. hic vires eorum veteresque castramentationes [*sic*] hodieque magnitudo ostendit mœnium. nam in loco ubi ingens supradictum prœlium habitum erat, quidam ordinis nostri, hanc viam emensi, affirmant, se immania vidisse castra, aliaque argumenta Taciti relationem confirmantia.

See § 2.

I. 6, § 44. Nationes verò, Romanis hic subjectæ, ordine

The Horesti are in Tacit. Agric. 38. Alauna, Lindum,

Analysis of the *De Situ.*

jam sequentur. ultra Isthmum, usque ad Tavum, gens erant Horestii, quorum urbes, post prætenturam quidem extructam, prius enim Damniis accensebantur, fuerunt Alauna, Lindum, et, re non minus quam nomine reliquis gloriosior, Victoria, ab Agricola ad flumen Tavum XX. milliaria ab ejusdem in mare exitu ædificata, memoriæ proditum dicunt.

Victoria, are assigned to the Damnii by Ptol. xiii 2. Horsley guesses that Victoria is Abernethy; it is not known by whom it was founded.

I. 6, § 45. Supra hos ultra Tavum, qui limites constituit, erant Vecturones, sive Venricones, quorum urbs primaria Orrea, fluvii verò Æsica et Tina.

Vecturiones are a division of the Picts in Ammian. xxvii. 8, § 5 (ap. Camden, 55). Camden, 711: Hisce regionibus [in *Kincardine*] Ptolemæi seculo sederunt VERNICONES, forsitan iidem qui VECTURIONES Marcellino. In Ptol. xiv a. we have the Venicontes . . with a town Orrhea; *ibid.* xiii a., the river Tinna. For the fictitious Æsica, see Iter ix.

I. 6, § 46. Oceani littus, ultra horum fines, accolebant Taixali, his urbium princeps Divana, fluvii autem Deva et Ituna. pars Grampii montis, quæ, ut promuntorium, late se in Oceanum, quasi in Germaniæ occursum, extendit, ab illis nomen mutuatur.

Texali, with town Devana, in Ptol. xiv a; Deva, *ibid.* xiii a. For the Ituna, see Iter ix.

I. 6, § 47. His contermini ad occidentem, interveniente montium Grampiorum serie, exstitêre Vacomagi, qui amplissimam regionem tenebant, quorum urbes Tuessis, Tamea et Banatia. Romanorum autem statio, simulque provinciæ urbs primaria, erat, ad ostium fluvii Varar in littore situm, Ptoroton. notiores hujus regionis fluvii præter Vararem, qui provin-

Vacomagi, with the towns Tuesis, Tamea, Banatia, and the winged camp (πτερωτὸν στρατόπεδον); of the neut. adj. Pteroton Bertram forms a fem. subst. Camden, 714: VACOMAGI olim sedes habuerunt ad sinum VARARIM. The Vara (or Varar) estuary and Celnius fl. are in Ptol. xiii a.; also the Tuai or Tavais estuary. Baxter, Glossar. 231, 232, finds in Ptol.

Analysis of the *De Situ.*

ciam terminabat, fuerunt Tuesis et Celnius.

four rivers and two towns named Tuæsis.

I. 6, § 48. Infra Vacomagos Tavumque habitabant Damnii-Albani. gentes parum notæ, et intra lacuum montiumque claustra plane reconditæ.

The Damnii-Albani (observe the hyphen) are, as Bertram says, unknown to history; but Neckam (in Camden, 697) sung *Ditatur fluviis Albania;* cf. Camden, 707: Introrsus inter elata et confragosa montis *Grampii* iuga ubi paulum subsident, est *Braid Albin* . . . hæc Albaniæ. Geoffrey of Monmouth, ii. 1, etc., calls Scotland Albania.

I. 6, § 49. Inferius adhuc Clottæ ripas accolebant Attacoti, gens toti aliquando olim Brittaniæ formidanda. maxumus hic visitur lacus, cui nomen olim Lyncalidor, ad cujus ostium condita à Romanis urbs Alcluith, brevi tempore à Duce Theodosio nomen sortita, qui occupatam à barbaris provinciam recuperaverat; cum hac comparari potuit nulla, utpote quæ, post fractas cæteras circumjacentes provincias, impetum hostium ultimò sustinuit.

Attacotti in Ammian. xxvii. 8, § 5; Jerome, &c., apud Camden, 91. By Lyncalidor Bertram means L. Lomond; see Camden, 697: Ubi autem *Levinus* e lacu in Cluidam se exonerat interponitur *Al-cluid,* sic veteres dixerunt: Beda nescio quorum lingua *Petram Cluid* significasse narrat. Cf. Camden, 706; Bede, i. 1, p. 42, l. 15: civitas Brittonum munitissima usque hodie quæ vocatur Alcluith. Ammian. xxviii. 3. says nothing of this town in particular, where he records the successes of Theodosius.

I. 6, § 50. Hæc provincia dicta est, in honorem familiæ Flaviæ, cui suam Domitianus Imperator originem debuit, et sub quo [*sic*] expugnata, VESPASIANA. et, ni fallor, sub ultimis Imperatoribus nominata erat THULE, de qua Claudianus vates his versibus facit mentionem:

— *incaluit Pictorum sanguine Thule,*
Scotorum cumulos flevit glacialis Hierne.

sed non tam diu sub aquila

On Vespasiana, see § 2. On Thule, Camden, § 50: Hoc tamen adnotasse liceat Thulem pro Britannia a Statio illo istis in versibus usurpari. The verses are Claudian. de iv. cons. Honor., 32, 33 (quoted by Camden, 57).

Analysis of the *De Situ.*

suopte [*sic*] tenuerunt Romani, ut posteritati innotescerent ejusdem et nomina et subjectio. cursorio hucusque oculo, qualis sub Romanorum imperio erat, Brittaniam lustravimus. restat ut parili compendio Caledoniorum terras lustremus.

De Caledonia.

I. 6, § 51. Licet tota ultra Isthmum prædictum Brittania non improprie dici posset Caledonia, ipsi tamen Caledonii ultra Vararem sedem habuêre, unde ducta linea terminum Romani in Brittaniam [*sic*] imperii accuratè satis ostendit. citerior verò insulæ pars alio atque alio tempore ab illis possessa fuit, reliqua, ut supra meminimus, à Brittonibus barbaris occupata. hucusque et proficiscentibus lumen aliquod fœnerant antiqua historiarum monumenta. trajicientes autem Varar flumen, extincto lumine, in obscuro quasi versamur, et quamvis non nobis ignotum sit, extructas ibi pro limitibus Imperii Romani fuisse aras, Ulyssemque, tempestate fluctibusque jactatum heic vota persolvisse, siquidem condensæ arboribus sylvæ cum perpetuis montium saxetis ab ulteriori nos scrutatione prohibent. relationem sequentem à mercatoribus Brittonibus fugitivis acceptam posterisque relictam, ut sufficientem existimemus, necesse est.

Observe the inconsistency in the declension of the Varar; sometimes (as in § 47) it is made indeclinable, sometimes it has an acc. Vararem.

Camden, 701 (cf. 24): *In Caledonia Ulyssem appulsum,* inquit Solinus [22, § 1], *manifestat ara Grœcis literis inscripta voto.*

I. 6, § 52. Ad occidentem igitur Vararis habitabant Cale-

Camden, 701: Inter hos SYLVA erat CALEDONIA, Lucio

Analysis of the *De Situ.*

donii proprie sic dicti, quorum regionis partem tegebat immensa illa Caledonia sylva.

Floro *Saltus Caledonius,* in immensum spatium diffusa.

I. 6, § 53. Littus incolebant minores quidam populi, ex quorum numero ultra Vararem et erectas supradictas aras ad Loxam fluvium habitabant Cantæ, in quorum finibus promuntorium Penoxullum.

Loxa fl. and the Cantæ are in Ptol. xiii a., xiv a. Penoxullum seems to be formed by compounding Pen and Oxellum, § 31, or by translating ὑψηλή in Ptolemy's ὄχθη ὑψηλή (xiii a.) by Pen, and corrupting ὄχθη.

I. 6, § 54. Huic ordine proximus est fluvius Abona ejusdemque accolæ Logi. hinc Ila fluvius et ad illum siti Carnabii Brittonum extremi, qui ab Ostorio Proprætore subjugati jugum Romanum indigne ferentes, adscitis in societatem Cantiis, ut referunt traditiones, trajectoque mari ibi sedem eligunt. in varia heic promuntoria sese extendit Brittania, quorum primum antiquis dictum Vinvedrum, tunc Verubrium, aut extremitas Caledoniæ.

Logi, Ila fl., Vervedrum, Verubium, Cornabii, all in Ptol. xiii, xiv. The Abona may be due to Baxter's generosity, glossar. 4: Plurimæ sunt in Britanniæ Abonæ. Camden, 718 : Extremam totius Britanniæ plagam . . . . tenuerunt . . . CORNABII. There is no authority for the immigration of the Cantii and Carnabii.

I. 6, § 55. Post illos Catini. deinde, interiores Logisque proximi, Mertæ siti sunt, in his oris promuntorium Orcadum positum. cui adjacebant Orcades insulæ. ulterius manabat Nabæus fluvius, qui terminus erat Carnabicæ jurisdictionis.

Careni, Mertæ, Orcas prom., Nabæus fl., in Ptol. xii b., xiii b., xiv a. *Catini* is a conjecture of Camden's, who finds the name of this people in *Caithness,* 717 : Cathanesia, . . . in qua Ptolemæi ætate CATINI, sed perperam in exemplaribus CARINI.

I. 6, § 56. Ad inferiorem hujus regionis partem habitabant Carnonacæ, in quorum finibus promuntorium Ebudum, ad cujus extrema eximium Oceanus sinum efformat, qui olim Volsas appellatus. ad inferiorem istius sinus ripam tendebant Cerones, et infra

Carnonacæ, Cerones, Creones, Epidii, and prom. Epidium, in Ptol. xiii b. Volsas, Itys, Longus, *ibid.* xii b. Lelaannonius sinus, *ibid,* xii a. The prom. Ebudum (cf. i. 8, § 18) seems to be an invention, suggested by the prom. Orcadum in § 55.

Analysis of the *De Situ.*

Ityn Creones ad Longum usque procurrit. inde Oceanum inter et sinum Lelanum dictum ab incolis Epidiis promuntorium.

I. 6, § 57. Provectus jam ultra flumen Vararis, idem illud remetiri non possum, quin in transgressu admirer Romanos, aliàs satis expertos judicio atque experientia, heic quasi destitutos tam perabsurda opinione laborasse, ut istam Britanniæ partem, quæ jam armis ipsorum intacta quiescebat, reliquam jam subactam atque possessam longe majori et longitudine et latitudine metirentur (quam tamen eos fovisse opinionem satis superque constat.) qui enim ea, qua par est, mente insignem Romanorum ambitionem atque insatiabilem regnandi cupidinem consideraverit, et quo hostem vix ira ipsorum et notitia, nedum timore dignum excluderent stupenda ista, quæ totum orbem in admirationem sui facile trahunt, opera erexisse. In hoc ut in cæteris quam plurimis magnam summi Numinis merito providentiam veneremur, cui ut omnia subjecta sunt regna, ita et sempiterna ab incolis gloria debetur et erit. Amen.

Mark the phrase *hostem vix . . . notitia eorum dignum*, "an enemy scarce worthy of "their notice."

I. 7. [the beginning of the chapter is given below.]

Ex fragmentis quibusdam à Duce quodam Romano consignatis et posteritati relictis sequens collectum est itinerarium, ex Ptolemæo et aliunde nonnullis ordinem quoque, sed quod spero in melius mutatum hinc inde deprehendes.

Reynolds (on Antoninus, 119), "Isaac Casaubon, in his "notes upon Strabo, calls the "Itinerary Antonini Fragmenta, ed. 1587, comment., "p. 80 E." Reynolds also refers (after Burton) to Vegetius [iii. 6]: "Primum itineraria omnium regionum, in "quibus bellum geritur, ple-

Analysis of the *De Situ.*

FUERUNT olim apud Brittones XCII. urbes, earum verò celebriores et præ reliquis conspicuæ XXXIII. Municipia scilicet II. Verolamium et Eboracum. VIIII. Coloniæ sc. Londinium*Augusta*, Camalodunum *Geminæ Martiæ*, Rhutupis . . . . . . Thermæ *Aquæ Solis*, Isca *Secunda*, Deva *Getica*, Glevum *Claudia*, Lindum . . . . . Camboricum . . . Et civitates Latio jure donatæ X. sc. Durnomagus, Catarracton, Cambodunum, Coccium, Lugubalia, Ptoroton, Victoria, Theodosia, Corinum, Sorbiodunum. deinde XII. stipendiariæ minoresque [*sic*] momenti, scilicet: Venta Silurum, Venta Belgarum, Venta Icenorum, Segontium, Muridunum, Ragæ, Cantiopolis, Durinum, Isca, Bremenium, Vindonum, et Durobrovæ. At præter allatas modo urbes plures in Brittaniis non habuisse Romanos ne quis temere credat, celebriores enim tantum commemoravi, quis enim dubitet illos, ut

" nissime debet [dux] habere " perscripta; ita ut locorum " intervalla non solum pas" suum numero, sed etiam " viarum qualitates perdiscat; " . . . usque eo, ut soller" tiores duces itineraria pro" vinciarum, in quibus neces" sitas geritur, non tantum " adnotata, sed etiam picta " habuisse firmentur." T. D. Whitaker and Reynolds saw that the Dux was Antoninus, author of the Itinerary; nor could Gibbon altogether accept the Roman general. See below.

For Verolamium *munic.*, see Iter i., for Eboracum, i. 6, § 32, and Iter iv. For Londinium *Augusta* and Camalodum, i. 6, § 29; ii. 1, § 19. Cam. *Geminæ Martiæ* is called *Colonia Victricensis* (Orelli, inscr. 208), and the *legio xiiii. gemina Martia victrix* (Orelli-Henzen, index, p. 128) had the reputation of being (Tacit. Hist. v. 16) *domitores Britanniæ* (see Camden, 323). For Rhutupis, see i. 6, § 5; for Thermæ, i. 6, § 14; for Isca *leg. II. Augusta* (Antoninus, 484), i. 6, § 22. Deva seems to be called *Getica*, because it appears on a coin of Septimius *Geta* (i. 6, § 27); for Glevum, see i. 6, § 28; the *Claudia* is suggested by Camden, 254, alii [Glevum dicunt] *Claudiocestriam* [see the *Speculum*, i. 22, 23], a Claudio imperatore, ut fabulantur, qui sic denominaret, quum Genissam filiam nuptiis hic Arvirago Britanno locasset. De quo Juvenalis [iv. 126, 127]: *Regem aliquem capies, vel de temone*

orbis terrarum Dominatores, pro lubitu elegisse sibique vindicasse, quæ suis usibus commoda intelligebant loca? plerumque aliàs in castris, quæ condiderant ipsi, degebant.

Britanno excidet Arviragus. Quasi alias ille filias quam Claudiam, Antoniam et Octaviam ex tribus uxoribus tulisset, et Arviragus ea ætate innotuisset, cuius nomen Domitiani tempore vix primo exauditum. Sed valeant qui contabulatis mendaciis antiquitatem superstruunt. For Lindum and Camboricum, see i. 6, § 30. There is, it is believed, no evidence to prove any town in Britain to have been either *Latio iure donata* or *stipendiaria;* evidently Bertram imitates here Pliny, *e.g.*, H. N. iv. § 117: Universa provincia dividitur in conventus tres, ... tota populorum xlvi., in quibus coloniæ sunt quinque, municipium civium Romanorum unum, Lati antiqui tria, stipendiaria xxxvi.; an enumeration follows of the several towns in their classes. Cf. *ibid.* iii. §§ 7, 18, 24, 25; v. § 29, &c.

Analysis of the *De Situ.*

For Theodosia (i. 6, § 49) there is no evidence; the other towns have been already noticed. Gibbon (c. 31, text to n. 180) has followed Bertram without suspicion: "Under the "protection of the Romans "ninety-two considerable "towns had arisen in the "several parts of that great "province, and among these, "thirty-three cities were distinguished among the rest "by their superior privileges "and importance." So also Lappenberg, i. 35 transl., Lingard (ed. 1849), i. 41, seq.

Analysis of the *De Situ.*

I. 7. Diaphragmata.

RHUTUPIS prima in Britannia insula civitas versus Galliam apud Cantios sita à Gessoriago Bonnoniæ portu, unde commodissimus in supradictam insulam transitus obtingit, CCCCL. stadia, vel ut alii volunt XLVI. mille passuum remota.

No example of this use of the word has been found.

Antonin. Itinerar. ed. Wess. 463: A Gessoriaco de Galliis Ritupis in portu Britanniarum stadia numero ccccl.

Bede, H. E. i. 1: Rutubi portus. . . . a Gessoriaco Morinorum gentis litore proximo, traiectu milium l., sive, ut quidam scripsere, stadiorum ccccl.

Smith *ad loc. Gessor.* Quod nunc Bononia. Tabb. Peut. See Bertram i. 1, § 4, where Bede is exactly followed.

ab eadem civitate ducta est via Guethelinga dicta, usque in Segontium, per m.p. CCCXXIIII. plus minus sic:

Camden 45: *Watling streat* a Vitelliano (*Guetalin*).

Stukeley, *Iter curios.* 105: *Gathelin*-street.

[The itinerary in Antonin. 466–472 is reversed, yet the numbers against the names remain the same. Anton. 472.]

Cantiopoli quæ et Duroverno m.p. x.

Duroverno m. p. xii. ad portum Ritupis m. p. xii.

[Bertram's Cantiopolis is an invention of his own for Canterbury (Cantuaria). Stukeley, Account of Richard of Cirencester, 49: "the termination " favors our author's observation, . . " of remains of *Greek* traders pre- " serv'd in some places."]

Durosevo xii. (in Iter xv. and in Ind. *Durolevo.*)

Durolevo xiii.

Duroprovis xxv. deinde m.p. xxvii. transis Thamesin intrasque provinciam Flaviam et civitatem Londinium, Augustam.

Durobrivis viiii. (*v. l.* Duroprovis.)

[Two names, Vagniacis m. p. xviii., Noviomago m. p. x., omitted.] Cf. Itin. Hierosol. 561 Wess.: transis pontem, intras Pannoniam. On Flavia, see Bertram i. 6, § 2.

Antonin. 471: Londinio m. p. xii. (Surita ap. Wess. cites Ammianus: *Londinium, . . . quod Augustam posteritas adpellavit.*)

Analysis of the *De Situ*.

Sulo Mago viiii. (Sullomago in Ind.).	Sulloniacis m. p. viiii. (vel Sulloniaca, *Simler*).
Verolamio municipio xii. unde fuit Amphibalus et Albanus martyres.	Verolamio xii. (Wess. cites Tac. ann. xiv. 33 *municipium Verolamium*, and refers to St. Alban's acts. For Amphibalus see Camden 296).
Foro Dianæ xii. .	Durocobrivis xii. [*i. e.* according to some, Dunstable, which Bertram's *Forum Dianæ* is meant to suggest. Reynolds, Antonin. 127, guesses "the "Maiden Bower at Dunstable." Stukeley, Account of Richard of Cirencester, 41, "Market street, near "Dunstable"].
Magio Vinio xii. .	Magiovinto (elsewhere Magiovinio) xvii.
Lactodoro xii. . .	Antonin. 470. Lactodoro xii. [Here Bertram follows another route between Lactodorum and Venonæ; the present has Bannaventa xvii. Venonis xii.] Antonin. 476, Lactadoro xvi.
Isanta Varia xii. .	*Ibid.* 477, Isannavantia (*v. l.* Isannavatia, Isannavaria) xii.
Tripontio xii. . . .	Tripontio xii.
Benonis viiii., hic bisecatur via alterutrumque [*sic*] ejus brachium Lindum usque, alterum versus Viriconium protenditur sic,	Venonis viii. [*v. l.* viiii. Wess. *ad Antonin.* 470: quo loco bini militares aggeres, hic (one from the *vallum* by *Uriconium* to *Londinium*) et quo Lindo Londinium pergebatur, se iungebant.] Stukeley, *iter curiosum*, 104: *Benonis* stands in the intersection of the two great Roman roads, that traverse the kingdom obliquely. Camden 386: cum Antoninus viam hic [*Bennonis* sive *Venonis*] in duas partes se diffidisse doceat. Return to Antonin. 470.
Manduessedo xii. .	Manduesedo (*v. l.* Manduessedo) xvi.
Etoceto xiii. . . .	Etoceto xii.
Pennocrucio xii. .	Pennocrucio xii.
Uxaconia xii. . .	*Ibid.* 469, Uxacona xi.

Analysis of the *De Situ.*

Virioconio xi. . .	Urioconio xi. [Here Bertram omits two unknown names, Rutunio xii., Mediolano xx.]
Banchorio xxvi. . .	Bovio x. [Wess. *ad. loc.*: *Bovium* et hodiernum *Bangor* nihil omnino discrepare plerique opinati sunt.]
Deva colonia x. fines Flaviæ et Secundæ.	Deva xx. [Horsley, 85. *Geta's* coins with this legend: COLONIA DIVANA. For Flavia and Secunda see Bertram i. 6, §§ 2, 21. Bertram now follows the itinerary "a Segontio Devam," beginning at the Deva end.]
Varis xxx. . . .	*Ibid.* 482. Varis xxxii.
Conovio xx. . . .	Conovio xviii.
Seguntio xxiiii. . .	Segontio xxiiii.

Iter II. à Seguntio Virioconium usque m. p. lxiii. sic:	[In this itinerary the towns dropped in the last are picked up. Segontium=Caernarvon or Caer Seiont.]
Heriri monte xxv. .	[For this station see Bertram i. 6, § 25, where it is called Eriri. Lhwyd, Britannia Descripta, 82: Nos Eyriri appellamus, Anglici Snowdon.]
Mediolano xxv. . .	Antonin. 469. Mediolano xx. [Reynolds, 127: "This road is made "to pass through Mediolanum, possibly meaning Meivod, but in the "tenth Iter Mediolanum is placed "between Condate and Etoceto, "perhaps at Chesterton, or Newcastle-under-Line . . . . He "might perhaps consider two towns "of this name in these parts. "Horsley does so, and assigns them "nearly the same position."]
Rutunio xii. . . .	Rutunio xii.
Virioconio xi. . .	Urioconio xi.

Iter III. à Londinio Lindum coloniam usque, sic:	Begins with the Iter "a Venta "Icinorum Londinio" reversed.
Durosito xii. . . .	*Ibid.* 480. Durolito xv.

Analysis of the *De Situ.*

Cæsaro Mago xvi. .	Cæsaromago xvi.
Canonio xv. . . .	Canonio xii.
Camaloduno colonia viiii. ibi erat templum Claudii, Arx triumphalis et imago Victoriæ Deæ.	Camaloduno viiii. [Wess. cites Ravennas v. 31: Camaloduno colonia, etc. For the temple, etc., see Bertram, i. 6, § 29. Tac. ann. xiv. 31, 32. "The Britons considered "the temple built in honour of "Claudius as a god, *quasi arx* "*æternæ dominationis* . . . . . "But Bertram appears to have been "of the same opinion as his trans- "lator, who rendered 'arx trium- "'phalis' *triumphal arch!*'" (B. B. Woodward, in *Gent. Mag.*, Oct. 1867, 444). Reynolds, 124, and Whitaker have fallen into this blunder.]
Ad Sturium amnem vi. et finibus Trinobantum Cenimannos advenis.	Ad Ansam vi. [B. B. Woodward, *ibid.* The maps in Camden make the river Stour the boundary between the Trinobantes and the Iceni.]
Cambretonio xv. .	Combretonio xv.
Sito Mago xxii. . .	Sitomago xxii.
Venta Cenom. xxiii.	Venta Icinorum xxxii. [Camden, 329: ICENI . . . . , quos etiam confuso vocabulo CENIMAGNOS apud Cæsarem fuisse dictos iampridem existimavi. Anon. Ravenn. in Petrie, xxv. col. 3: Venta Cenomum.]
. . . .	[The following are taken from the iter "a Londinio Luguvalio ad val- "lum." Bertram seems to have identified *Icinos* with *Venta Icinorum*].
Camborico colonia xx.	*Ibid.* 474. Icinos xviii., Camborico xxxv. [not a colony. Reynolds, 127: It (this Iter) concludes with five distances of twenty miles each, not one of which accords with the numbers in most other copies, or with the truth. Three of these towns occur again in another Iter

Analysis of the *De Situ.*

	(xvii.), where their distances are made thirty miles each, and equally erroneous.]
Durali ponte xx.	Duroliponte xxv. [From this point compare iter xvii. below.]
Durno Mago xx.	Durobrivas xxxv. [Durnomagus occurs again iter xvii. It is borrowed from Antonin. 254, who places it near Cologne !]
Isinnis xx. . . .	Causennis xxx. [in iter xv. Bertram has Corisennis].
Lindo xx.	Lindo xxvi.

Iter IIII. à Lindo ad Vallum usque sic :	[Here Bertram resumes the iter "a Londinio Luguvalio ad vallum," broken off at Lincoln in iter iii.]
Argolico xiiii. . .	*Ibid.* 475. Segeloci xiiii. [In p. 478, Ageloco. Stukeley, Iter curios. 88 : "*Littleborough, Agelocum,* or as "by later times corrupted with a "*sibilus* into *Segelocum.*"]
Dano xx. ibi intras Maximam Cæsariensem.	Dano xxi. [On Maxima Cæsariensis, see Bertram i. 6, § 2.]
Legotio xvi. . . .	Legeolio xvi. [In p. 478, Lagecio. Simler *ad loc.*: "Alias *Lage*-"*tium.*" In iter xviii., Bertram makes the next station to York Legeolium, and in the index he identifies the two.]
Eboraco municip. olim colonia sexta, xxi.	Eburaco xxi. [Aurel. Vict. Cæs. c. 20 : "Britanniæ municipio, cui "Eboraci nomen." See Bertram i. 6, § 32, for *colonia sexta,* also Antonin. 466 : Eburacum Leg. vi. victrix.]
Isurio xvi.	Isubrigantum xvii. [Wess. *ad loc.*: "Decurtate pro *Isurio Brigantum.*" Ptol. has Isurium Brigantum. In pp. 465 and 468, Antoninus calls the station between Cataracto and Eboracum *Isurium.*]
Cattaractoni xxiiii. .	Cataractone xxiiii. [*v. l.* xxiii. Here Bertram follows, in reverse

Analysis of the *De Situ.*

	order, the iter " a limite id est a " vallo, Prætorio usque," Antonin. 464–466, where after Eburacum, Isurium xvii., Cataractoni xxiv., follows Vinovia.]
Ad Tisam x. . . .	[One of the numerous stations placed by Bertram on a river, or line of hills ; these x. miles, and the following xii., exactly make the xxii. of Antoninus.]
Vinovio xii. . . .	Vinovia xxii.
Epiaco xviiii. . .	Epeiacum in Ptolemy. [Petrie, *Monum. Histor.* xiv a, where it occurs with Vinnovium, Caturhactonium, Isurium, as a town of the Brigantes. Horsley makes it *Hexham*, on the direct line from Vinnovium to the wall.]
Ad Murum viiii. trans Murum intras Valentiam.	Ad Murum, Bede, H. E. iii. 21, 22. [On Valentia, see Bertram i. 6, § 32.]
Alauna amne xxv. .	[Alnwick. Ptol. xiii a., Alaunus fl. Camden, 669, identifies it with the Alne.]
Tueda flumine xxx.	[Berwick. Bede, H. E. iv. 27 : " in " ripa Tuidi fluminis."]
Ad Vallum . . .	[i. e. Antonini.]

Iter V. à limite Prætu-riam [*sic*] usque sic :	[From Antoninus, 464-466. The first two stages of Bertram, which have no numbers, are prefixed to the " iter a limite, id est a vallo, Præto- " rio usque."]
Curia	Curia of the Otadeni in Ptol. xiii b. [According to Horsley, 367, Jedburgh. It is placed 15 or 20 miles from Bremenium by Ptol.]
Ad Fines	[One of Bertram's inventions, which recurs in itinera xvii. and xviii.]
Bremenio	Antonin. 464, a Bremenio.
Corstoplio xx. . .	[a Bremenio] Corstopitum [*v. l.* Corstopilum], xx.

Analysis of the *De Situ.*

Vindomora viiii. .	Vindomora viiii.
Vindovio xviiii. . .	*Ibid.* 465. Vinovia xviiii. [Bertram in his index corrects his reading into Vinovium.]
Cattaractoni xxii. .	Cataractoni xxii. [Here Antoninus has Isurium xxiiii., which, with the xvii. to Eburacum make xli. from Catar. to Ebur.]
Eboraco xl. . . .	Eburacum xvii.
Derventione vii. . .	Derventione vii.
Delgovicia xiii. . .	Delgovicia xiii.
Præturio xxv. . .	Prætorio xxv.

Iter VI. ab Eboraco Devam usque sic :	[Extracted from Antoninus, 468, 469, the iter "a vallo ad portum "Ritupis." After Eburacum, xvii. follows.]
Calcaria viiii. . .	*Ibid.* 468. Calcaria viiii.
Camboduno xxii. .	Camboduno xx.
Mancunio xviii. .	Mamucio [in 482 Mancunio] xviii.
Finibus Maximæ et Flaviæ, xviii.	See Bertram, i. 6, § 2.
Condate xviii. . .	Antonin. 469. Condate xviii.
Deva xviii. . . .	Deva xx.

Iter VII. à Portu Sistuntiorum Eboracum usque sic :	The Sistuntiaci in Anonym. Ravenn. (Petrie, xxv b.), the harbour of the Segantii (Ptol. *ibid.* xii b.), the mouth of the Ribble (Horsley, 376).
Rerigonio xxiii. . .	Ptol. xii a., xiii b. (Rerigonium bay and Rerigonium town, both in Galloway, Horsley, 375.)
Ad Alpes Peninos, viii.	[See Bertram, i. 6, § 33.]
Alicana x. . . .	[In Bertram, i. 6, § 32, and in map and ind., Olicana, which occurs next to York in Ptol. xiii a. Ilkley according to Horsley, 373.]
Isurio xviii. . . .	Antonin. 468 [after Cataractone], Isurium xxiiii.
Eboraco xvi. . . .	Eburacum xvii.

Analysis of the *De Situ.*

Iter VIII. ab Eboraco Luguvalium usque sic :	[Taken from Antonin. 467, 468, iter " a vallo ad portum Ritupis," reversed. York to Isurium xvii., Isurium to Catar. xxiiii., make xli. Bertram makes it xl.]
Cattaractoni xl. . .	Cataractone xxiiii.
Lataris xvi. . . .	Lavatris xvi. [Wess. *ad loc.* Ravennas *Lavaris.*]
Vataris xvi. . . .	Verteris xiiii. [Wess. *ad loc. Valteris* Ravennas].
Brocovonacis xviii. .	Brovonacis xiii. [*v. l.* xx. Camden, 626: BROVONIACUM, xx. milliaribus Italicis, xvii. Anglicis a VERTERIS, ... locatum, cui etiam Brocovum, uti Broconiacum in Notitiarum libro nominatur.].
Vorreda xviii. . .	Voreda xiii.
Lugubalia xviii. . .	Luguvallo xiiii.

Iter VIIII. à Luguballio Ptorotonim usque sic :	[On Ptoroton, see Bertram, i. 6, § 47.]
Trimontio	Trimuntium (anonym. Ravenn. Petrie, xxvi. col. 2); Trimontium (Ptol. *ibid.* xiii.) [According to Horsley, *Annan,* co. Dumfries. See Bertram, i. 6, § 39.]
Gadanica	[Taken from the name of the Gadeni, whom Ptolemy, xiiib., places N., Bertram in his map E., of the Damnii. Bertram may have meant Jedburgh ; cf. Baxter, glossar. antiq. Brit., 125, 126: in urbe JEDBURGH sive *Gadoburgo.* Quid enim *Gadeni* nisi ad *Gadam* amnem geniti ?]
Corio	Coria Damniorum, Ptol. *ibid.* [Coria is *Kirkurd,* near Peebles, according to Horsley. Corium is an invention of Bertram's, abandoned in his map, but preserved in that of the Soc. D. U. K.]

Analysis of the *De Situ.*

AdVallum . . . incipit Vespasiana.	On Vespasiana, see i. 6, § 2.
Alauna xii. . . .	Coria, Alauna, Lindum, Victoria, follow in this order as towns of the Damnii in Ptol. *ibid.* [According to Horsley, Alauna is *Camelon,* near Falkirk.]
Lindo viiii. . . .	Ptol. *ibid.* [Linlithgow, so Camden and Horsley.]
Victoria viiii. . .	Ptol. *ibid.;* Ravenn. xxvi. col. 2. [Abernethy, Horsley.]
Ad Hiernam viiii. .	[Denotes a station on the Earn. See Camden, 705 : Straith-Ern . . . . . antiqua Britannorum lingua *Convallis ad Ern* significat.]
Orrea xiv.	[Ptol., xiv a. According to Horsley, *Orrock.*]
Ad Tavum xviiii. .	[Ptol. xiii. a., Tava estuary. Tac. Agric. 22, Taus, the Tay. Baxter, glossar., 175, had set the example of naming a town thus: "TAWTON *Magna* " sive *Ad Tavum.*" See Baxter again, 8, *s. v.* AD TAVUM, as he corrects the *ad Taum* of Tabul. Peutinger.]
Ad Aesicam xxiii. .	[Aesica in the Notitia and in Ravennas is a town in Cumberland or Northumberland. Petrie, xxiv b, xxv. col. 3; Böcking ad Notit. occid. 884, 917; Baxter, gloss., 9, says that the town had the same name as the river on which it stood. Bertram's Aesica is one of the Esks.]
Ad Tinam viii. . .	[Ptol. xiii a. Tinna fl., which is S. of the Tay, Bertram's N.]
Devana xxiii. . .	[Ptol. xiv a. Devana Texalorum, *i.e.*, Aberdeen (Horsley)].
Ad Itunam xxiiii. .	[Ituna estuary in Ptol. xii b. is the Solway; Bertram's, the Ythan, or Ithan, co. Aberdeen.]
Ad montem Grampium.	Tac. Agric., 29.

Analysis of the *De Situ.*

Ad Selinam . . .	[Celnius fl. of Ptol. xiii a., the Spey (Horsley)].
Tuessis xviiii. . .	[Ptol. xiv a., Tuesis or Tuæsis, Beancastle (Horsley)].
Ptorotone	[Pteroton stratopedon, "winged " camp," of Ptol. xiv a., Tain (Horsley)].

Iter X. ab ultima Ptorotone per mediam insulæ [*sic*] Isca Damnoniorum usque sic:	[On Ptoroton see Bertram, I. 6 and 47.]
Varis viii. . . .	[Ptol. xiii. a., Vara estuary, the Tain (Horsley), but this is N. of Bertram's Ptoroton.]
Ad Tuessim xviii. .	[Ptol. xiv a., Tuesis or Tuæsis, Beancastle (Horsley). Bertram seems to follow Baxter, who has no less than six articles on Tuæsis, in one of which he makes it a river, the Spey.]
Tamea xxviiii. . .	[Ptol. xiv. a., Dunkeld (Horsley).]
. . . . . . xxi.	. . .
in Medio viiii. . .	[No great invention was needed to devise a station *half-way* between two others, one of which has no name. The same artifice in Iter xvii.]
Orrea viiii. . . .	[Ptolemy, xiv. a., Orrock (Horsley).]
Victoria xviii. . .	
	[Here Bertram strikes into the iter " a vallo ad portum Ritupis," Antoninus, 466, 467; but by Vallum Bertram means the Vallum Antonini, while Antoninus means what Bertram calls Murus, a little north of Carlisle.]
Ad Vallum xxxii. .	A Blato Bulgio Castra exploratorum, xii.
Luguballia lxxx. .	Luguvallo xii. [then Voreda xiiii., Brovonacis xiii.]

Analysis of the *De Situ.*

Brocavonacis xxii. .	Brovonacis xxvii. [See Bertram's iter viii.]
Ad Alaunam . . .	[Cannot be the same as in iter iiii.; Bertram seems to mean Lancaster, taking Alauna for the Lune; Baxter, Glossar., 10, 11, has six places named Alauna.] [Here Bertram strikes into the iter "a Clanoventa Mediolano," Antoninus, 482.]
Coccio	Coccio.
Mancunio xviii. . .	Mancunio xvii. (*v. l.* xviii.).
Condate xxiii. . .	Condate xviii.
Mediolano xviii. . .	Mediolano xviiii. (*v. l.* xviii.) [In Antoninus, 461, seq., the iter "a Blato Bulgio Castra explorato-"rum" has *Mamucio* (*i.e.* Mancunio) xviii., *Condate* xviii., Deva xx., Bovio x., *Mediolano* xx., Rutunio xii., Urioconio xi., Uxacona xi., Pennocrucio xii., *Etoceto* xii.]
Etoceto	Etoceto [Antoninus, 470.]
Salinis	[Salinæ in Ravennas, Petrie, xxv. col. 2 and 3.] [Here Bertram takes the iter "ab "Isca Calleva," Antoninus, 485.]
Glebon colonia . .	Clevo [Wess. *ad. loc.* Ravennati *Glebon Colonia*].
Corino xiiii. . . .	Durocornovio xiiii [Wess. *ad. loc.*: Si Ptolemæi et Ravennatis *Corinium* prorsus idem sit, non iniuria Th. Galeus *Corinio* emendat. In the maps of Ortelius and Horsley the one name is written above the other at the place.]
Aquas Solis . . .	[Antoninus, 486, Bath (Horsley).]
Ad Aquas xviii. . .	[A translation of *Wells.*]
Ad Uxellam amnem	[Uxela is a *town* in Ptol. xv a. and in Ravennas, xxvi. col. 1. Exeter (Horsley). Bertram's map shows that the Ivel is meant.]

Analysis of the *De Situ.*

Isca	[Ptol. xv. a., Antonin. 486, Isca Dumnuniorum, Chiselborough (Horsley).]

Iter XI., ab Aquis per Viam Juliam Menapiam usque sic:	For the *via Iulia* see Camden, 492, where he is speaking of Isca and the adjoining Newport: "quo loci olim " aliqua via militaris erat, cuius his " versibus meminit Nechamus: " *Intrat, et auget aquas Sabrini* " *fluminis* Oska " *Præceps, testis erit* Iulia Strata " *mihi.* " Hanc *Iuliam Stratam* viam fuisse " non est cur dubitemus." Bertram first strikes at Bath into the road "ab Isca Calleva," Antoninus, 485, 486, and goes in the opposite direction.
Ad Abonam vi. . .	Abone. [In Antoninus we have Aquæ Solis, Traiectus vi., Abone viiii.; Bertram keeps the same distances, but transposes the names; and for the town Abone (*Aunsbury* of Horsley) has, from Ravennas xxvi. col. 1, the river Abona or *Avon*, which he calls Antona in iter xiv.]
Ad Sabrinam vi. .	[Tac. Ann. xii. 31, the Severn.]
unde trajectu intras in Brittaniam Secundam et stationem	[On Brit. Sec. see Bertram i. 6, § 2].
Trajectum iii. . .	[See above, under *Ad Abonam.*]
Venta Silurum viii.	Venta Silurum xiiii. (*v. l.* viiii.; this is the distance from Abone].
Isca colonia viiii., unde fuit Aaron martyr.	Isca viiii. [Not known to be a colony. Camden, 490, quoting Girald. Cambren.: *Iacent hic duo nobiles . . Britanniæ . . protomartyres, et ibidem martyrio coronati, Iulius scilicet et Aaron.* Cf. Gildas, c. 8; Bede, H. E. i. 7.]

Analysis of the *De Situ.*

Tibia amne viii.	[Ptol. xii b., Ratostathybius. Camden, 497: RATOSTABII sive RATOSTIBII . . ., mutilato vocabulo pro *Traith Taff*, id est *Taffi* fluminis fabulosum æstuarium. Cf. Baxter, glossar. 200: Quid enim *Ratostaubius* nisi *Rhat* vel *Rhot es Tav*, sive *Cursus fluminis* vel *Tavi?* The *Taff*, co. Glamorgan.]
Bovio xx.	[After Isca, Bertram goes backward along the road "a Miriduno "Viroconium," Antoninus, 484; where Bomium (*v.l.* Bobium, Bonum) is xxvii. m.p. from Isca; Bertram makes it xxviii.]
Nido xv.	Nido xv.
Leucaro xv. . . .	Leucaro xv.
Ad Vigesimum xx. .	[An imitation of the stations *ad vicensimum, ad decimum, ad sextum,* frequent in Antoninus. There is no authority for any in Britain. See Iter xv. ad Decimum.]
Ad Menapiam xviiii. Ab hac urbe per XXX. m.p. navigas in Hyberniam.	[Bertram, i. 6, § 24; i. 8, § 14. *Menevia* is a common name for St. David's in the middle age; the Menapii were a tribe of N. Gallia, and Carausius is called *Menapiæ civis*, but there is no proof that *Menevia* is meant.]

Iter XII., ab Aquis Londinium usque sic:	From Aquæ Solis to Calleba is taken from Antonin. 486, an iter "ab "Isca Calleva."
Verlucione xv. . .	Verlucione xv.
Cunetione xx. . .	Cunetione xx.
Spinis xv.	Spinis xv.
Calleba Attrebatum xv.	Calleva xv. [in Antonin. 478, C. Atrebatum, and in Ravennas ap. Wess. *ad. loc.* Caleba Atrebatum.

Analysis of the *De Situ.*

	In Antonin. 478, the stages are Calleva Attrebatum, Pontibus xxii., Londinio xxii.]
Bibracte xx. . . .	[Bibracte was a town of the Ædui in Gaul (Cæsar, B. G. i. 23, vii. 55, etc.). Camden conjectured that Bray in Berkshire was so called, *Britannia*, 207: "Hanc (centuriam) BIBROCOS " . . . tenuisse olim credidi, et " quidni credam? Nominis reliquiæ " supersunt planissime, BIBRACTE " Galliæ etiam nunc in *Bray* contra- " hitur. Cf. Baxter, Glossarium " Antiq. Brit. 41: oppidum BRAY (sive " *Bibrax*, vel *Bibracte* illud fuerat; " nam utrumque apud Gallos est.)]
Londinio xx. . . .	

Iter XIII., ab Isca Uriconium usque sic:	Taken from Antonin. 484, the iter " a Muriduno Viroconium." After Isca follows—
Bultro viii. . . .	Burio viiii. [*v.l.* Butrio viii.]
Gobannio xii. . . .	Gobannio xii.
Magna xxiii. . . .	Magnis xxii. [See Bertram, i. 6, § 22. The nominative *Magna* is a blind.]
Branogenio xxiii. .	Bravonio xxiiii. [*v. l.* xxiii. Camden 433: Eius (*i.e. Worcester*) utique meminerunt Antoninus sub BRANONII nomine, et Ptolemæus (apud quem librariorum incuria suo loco exulat) sub BRANOGENII. See Ptol. Horsley, 365, 466, also identifies the two, but places the station at Ludlow. See too Baxter, 45.]
Urioconio xxvii. . .	Viroconio xxvii. [*v.l.* Viriconio. In itinera i. and ii. Bertram has *Virioconio*, where Antoninus has *Urioconio.*]

Analysis of the *De Situ.*

Iter XIIII., ab Isca per Glebon Lindum usque sic:	[Begins with the iter "ab Isca " Calleva," Antoninus, 485.]
Ballio viii. . . .	Burrio viiii. [*v. l.* Butrio viii.]
Blestio xii. . . .	Blestio xi.
Sariconio xi. . . .	Ariconio, xi. [See Bertram, i. 6, § 22. In the index both these places are referred to under Ariconum, which also appears in the map.]
Glebon colonia xv. .	Clevo xv. [Wess. *ad loc.* Ravennati *Glebon Colonia.*]
Ad Antonam xv. . .	[Tac. ann., xii. 31; called *Abona* in iter xi. See Baxter, Glossar. 20.]
Alauna xv. . . .	[Ravennas in Petrie, xxv. col. 3, Alcester (Horsley, 492; Baxter, 10).]
. . . .	[Here Bertram takes the road "a " Londinio Lindo," Antoninus, 477. Reynolds, 129: " A blank line " intimates the omission of one or " more towns, a device very common " with this author, where he ven- " tures to leave his Roman guide."]
Vennonis xii. . . .	Venonis [Vennonis, *Wess.*], viii. [from Tripontium.]
Ratiscorion xii. . .	Ratas xii. [Antoninus, 479, has Ratis; so Wess. here. Stukeley, Iter curios. 103: *Leicester* is the *Ratæ Coritanorum.* Ravennas in Petrie, xxv. col. 3, Rate corion. Baxter, 200: " Ravennati *Rate Corion* appellan- " tur, cum in exemplari Græco pro- " culdubio fuerint Ῥάται Κορίων, sive " *Ratæ Coriorum.*"]
Venromento xii. . .	Verometo xiii. [in Antoninus, 475 Vernemeto, xii. Baxter, 242: " veteri Celtarum lingua *Vernome-* " *tum, Fanum ingens.*"]
Margiduno xii. . .	Margiduno xii.
Ad Pontem xii. . .	Ad Pontem vii.

Analysis of the *De Situ.*

Croco colana . . .	Crococolana vii. [Stukeley, Iter curios., 98 : "Great plenty of wild "saffron grows hereabouts. . . . "When they shortned words, 'twas "called *Colana*, and some critics "restoring *Croco* to it, doubled the "second syllable. . . . From "*Colana*, etc."]
Lindum xii. . . .	Lindo xii.

Iter XV. à Londinio per Clausentum in Londinium sic:	[Reynolds, *iter Britanniarum*, Cambr. 1799, 129. "No instance of "this kind occurs in any one of "the Iters of Antoninus. Many "of them are very circuitous in "their courses, but not one of them "returns to the point from which it "set out." Bertram first takes the road "a Regno Londinio," Antoninus, 478, going back from London.]
Caleba xliiii. . . .	Calleva Atrebatum, xliiii. [*i.e.* from Londinium to Pontes 22, from Pontes to Calleva 22. Wess. *ad loc.* Ravennas *Caleba Atrebatum.*]
Vindomi xv. . . .	[This station is interpolated from the iter "a Calleva Isca Dumnu-"niorum," where it stands also, Vindomi xv.]
Venta Belgarum xxi.	Venta Belgarum xxii. [This is the entire distance between Calleva and Venta. Thus Bertram takes his traveller 14 miles out of the way.]
Ad Lapidem vi. . .	[From Bede, H. E. iv. 16. Smith *ad loc.* "Inter Ventam et Hantonam "(=*Southampton*, Clausentum) vi-"culus est Stoneham, qui nomine "suo hunc locum vindicat." Cf. Camden, 190.]
Clausento iiii. . .	Clausentum x. [the distance from Venta; Bertram agrees.]

Analysis of the *De Situ.*

Portu Magno x. . .	[From Ptol. xiii a., Portsmouth or Portchester (Camden, Horsley)].
Regno x.	Regno xx. [agrees with Bertram, for the 20 is the whole distance between Clausentum and Regnum.]
Ad Decimum x. . .	[See Iter xi. ad Vigesimum, and the note.]
Anderida portu . .	[Here Bertram takes up the Notitia Dignitatum, or Horsley's map founded on it.]
. . . .	[From the Notitia in Petrie xxiv a., where it is not said to be a harbour. Camden, 247 : *Newenden* . . fuisse portum illum diu quæsitum, quem Notitiarum liber ANDERIDAM . . . (nuncupat) fere persuadeor. Horsley takes it for Eastbourn, others for Pevensey.]
Ad Lemanum xxv. .	[In his map Bertram has Lemana river and Lemanus town (cf i. 6, § 5); in his text Lemanus river, i. 6, § 6. This station is meant to be on the river, called by Ravennas in Petrie, xxvi. col. 4, Lemana.]
Lemaniano portu x.	[Antonin. 473, ad portum Lemanis; Notitia in Petrie xxiv a. Lemanis; Ravennas, *ibid.* xxv. col. 2, Lemanis, which is probably the abl. of Lemanæ. Lympne or Limne near Hythe. Antoninus, *l. c.*, makes the journey from this point to London, by Canterbury and Durobrivæ, 68 miles.]
Dubris x. . . .	[This station (Dover) is in Antoninus, 473, in Notitia and Tabul. Peuting. ap. Petrie xxiv b., xxii b.] [From this point Bertram (Reynolds, 129) "returns by the second "iter inverted to London."]
Rhutupis colonia x.	Antoninus, 472 : ad portum Ritupis.

Analysis of the *De Situ*.

Regulbio x. . . .	[From the Notitia dignitatum in Petrie, xxii a., where it comes in the line next before Rutupis.]
Contiopoli x. . . .	[Antoninus, 472, Duroverno, xii. (distance from *Ritupis*). On the name Contiopolis (or Cant.) see Bertram, i. 6, § 5.]
Durelevo xviii. . .	Durolevo xii. [Opposite to Durolevo in Antoninus stands xiii., with *v. l.*, xvi., but this is the distance to the next station, Durobrivis.]
Mado xii.	[From the Tabul. Peuting. in Petrie, xxii b. *Maidstone*. This station takes the place of Durobrivis, which is in Antoninus 472.]
Vagnaca xviii. . .	Vagniacis [*v. l.* Vagnacis] viiii.
Novio Mago xviii. .	Noviomago xviii.
Londinio xv. . . .	Londinio x.

Iter XVI., à Londinio Ceniam usque sic:	[The first part is from Antoninus, 486, the iter "a Calleva Isca Dum-" nuniorum," which also occurs *ibid.* 483.]
Venta Belgarum xc.	Venta Belgarum xxi. [from the previous station, Vindomi. In Antoninus, 478, the distance from London to Venta is 76 miles; in Bertram's fifteenth iter it is 80 miles.]
Brige xi.	Brige xi.
Sorbioduno viii. .	Sorbiodoni viii. [Wess. Sorbioduni.]
Ventageladia xii. .	Vindogladia xii. [Camden, 157: "*Windugledy* . . Britannice inter" duos gladios."]
Durnovaria viiii. .	Durnonovaria viii. [*v. l.* viiii., *v. l.* in 483, Durnovaria. So Camden, 157.]

Analysis of the *De Situ.*

Moriduno xxxiii. .	Muriduno xxxvi. [Wess. *ad* 483: " *Moriduno*, Ravennas, quod Th. Ga- " leus præfert."]
Isca Damnon. xv.	Isca Dumnuniorum xv. [Camden, 133: "*qui Solino* DUNMONII, *Ptolemæo* " DAMNONII, *vel ut rectius in aliis* " *exemplaribus*, DANMONII *dicti.*" This iter (Reynolds, 130) "is carried be- " yond Isca (Exeter) by some names " from Ptolemy, and Richard's own " invention, but without numerals."]
Durio amne	[An invention suggested perhaps by Baxter, Glossar., 110: "DUR apud " Ptolemæum fluvius est Iberniæ in " Momonia: etiam hodie caret pro- " prio nomine."]
Tamara	[Tamarus fl. in Ptol. ap. Petrie, xiii a.; Tamaris in Ravennas, *ibid.* xxvi, col. 1; the *Tamar;* Tamare, Ptol. xv a., or Tamaris Ravennas, xxv. col. 1, *Saltash* (Horsley).]
Voluba	[Voliba Dumnoniorum in Ptol. xv a., *Lestwithiel* (Horsley).]
Cenia	[Cenion fl. in Ptol. xiii a. Baxter, Glossar., 77, supplies Bertram with his town: "CENIO, apud Ravennatem " *Giano*, Oppidum TREGENNEY est."]

Iter XVII., ab Anderida [Eboracum] usque sic:	
Sylva Anderida . .	[Anrededeswald occurs often in writers of the middle age. See indexes to the *Speculum* and to Petrie; also Camden, 247.]
	[Here Bertram strikes into the road "a vallo ad portum Ritupis," Antoninus, 471, 472, and goes back towards the vallum.]

Analysis of the *De Situ.*

Noviomago . . .	Noviomago.
Londinio xv. . . .	Londinio x.
Ad Fines	[A common name for Bertram's stations. See Iter v. and Iter xviii. It is also common in Antoninus, but no example occurs in Britain.] [Here Bertram strikes into the road "a Londinio Luguvalio ad vallum," which he has already taken in Iter iii. Antoninus, 474, 475.]
Durolisponte . . .	Duroliponte.
Durnomago xxx. .	Durobrivas xxxv. [See note on Bertram's Iter iii., where the distance is xx.]
Corisennis xxx. . .	Causennis xxx. [Isinnis xx. in Bertram's Iter iii.]
Lindo xxx. . . .	Lindo xxvi. [Lindo xx. in Bertram's Iter iii.]
In Medio xv. . . .	[A "half-way" station before in Iter x.]
Ad Abum xv., unde transis in Maximam.	[The Abus is the Humber in Ptol. xiii a.]
Ad Petuariam vi. .	[Petuaria Parisorum in Ptol. xiv a., and (adopting Baxter's and Horsley's reading for Decuaria) in Ravennas, xxv. col. 4, where it immediately follows on York. *Brough on Humber* (Horsley), *Beverley* (Camden). See Bertram, i. 6, § 31.]
Deinde Eboraco, ut supra, xlvi.	[See Bertram, i. 6, § 32.]

Iter XVIII., ab Eboraco per medium insulæ Clausentum usque sic :	[Either the road "a Londinio Luguvalio ad vallum" (Antoninus, 474–476 reversed), or that "ab Eburaco Londinium," Antoninus, 478, will give the first two stations of this route.]

Analysis of the *De Situ.*

Legeolio xxi. . . .	Legeolio xxi. [This is from Antoninus, 475, which is a route from S. to N., but the route from N. to S., going southward from York, as Bertram is here doing, has Lagecio xxi.]
Ad Fines xviii. . .	[See note on Iter xvii.]
. . . . xvi. . .	
. . . . xvi. . .	
. . . .	
	[Here we strike into the road "a "limite, id est a vallo, Prætorio "usque." Antonin. p. 466.]
Derventione xvi. .	Derventione vii. [*i.e.*, 7 miles from York, which according to Bertram here, was upwards of 87 miles distant. Bertram means Derby by his Derventio; so Baxter, Glossar., 103, who makes five places of the name.]
Ad Trivonam xii. .	[A name for the Trent, without any authority.]
	[Here Bertram strikes into the iter "a vallo ad portum Ritupis," Antoninus, 470; cf. his first iter.]
Etoceto xii. . . .	Etoceto xii [from Pennocrucium].
Manduesuedo xvi. .	Manduesedo xvi.
Benonnis xii. . .	Venonis xii. [In Iter xiv. Bertram has Vennonis.]
	[Turn now into the iter "a Lon-"dinio Lindo," Antoninus, 476, and go towards London.]
Tripontio xi. . . .	Tripontio viii. [Bertram has forgotten that he has reversed the order in Antoninus, where it stands Tripontio xii., Venonis viii., where the first number is the distance from Isannavantia to Tripontium, the second that from Tripontium to Venonæ.]

Analysis of the *De Situ.*

Isannavaria xii. . .	Isannavantia xii. [*v. l.* Isannavatia.]
Brinavis xii. . . .	[From anonym. Ravenn. in Petrie, xxv., col. 3. Horsley does not venture to identify it.]
Aelia castra xvi. . .	[The distance from Dorchester, with the name, shows that Alcester is meant. The termination *cester*, and the Roman remains found at the place, would naturally lead Bertram to fix a station here. The name Ælia would be suggested by 11 inscriptions in Horsley; all, however, from Cumberland.]
Dorocina xv. . . .	[Dorchester is no doubt meant by this new name. The nearest approach to it is in the anonym. Ravenn. ap. Petrie, xxv., col. 3. Durcinate.]
Tamesi vi. . . .	[Tamese occurs in anonym. Ravenn., *ibid.*, col. 2, *ad fin.*]
Vindomi xv. . . Clausento xlvi. .	In Antoninus, 478, the distance from Clausentum to Venta Belgarum is x., *ibid.* 486, that from Venta Belgarum to Vindomis, xxi. miles. This number xlvi. is taken from Bertram's Iter xv. by adding Vindomi xv., Venta Belgarum xxi., ad Lapidem vi., Clausento iiii.; 15+21+6+4=46; but the xv. represents the distance from Caleba to Vindomis: so that the distance ought to be, as before, 31 miles.
Plurima insuper habebant Romani in Brittaniis castella, suis quæque muris, turribus, portis et repagulis munita.	From Bede, i. 1, p. 41, l. 6: "Præter castella innumera, quæ et ipsa muris, turribus, portis ac seris erant instructa firmissimis."

Analysis of the *De Situ.*

I. 8, § 1. Having described Albion, we come to Hybernia.	
I. 8, § 2.	Bed. H. E. i. 1., p. 41, l. 30, seq.
I. 8. § 3. Mare . . navigabile In medio inter ambas insula est quæ olim appellabatur Monœda, nunc autem Manavia.	Solin. 22, § 7. Camden, 838: "Mona illa, " cuius meminit Cæsar, in " medio, ut inquit ille, inter " Britanniam et Hiberniam " cursu. MONŒDA Ptolemæo, " . . . MENAVIA Orosio."
I. 8, § 4. . . . . sui status conditione . . . aëris . . . triduaria . . . fœna secet . . .	Bed., *ibid.* p. 42, l. 1. latitudine sui status. Aeris . . triduana . . fœna secet æstate.
I. 8, § 5. . . . . nullæ viperæ aut serpentes valent.	Bed., *ibid.* p. 42, l. 3, seq. nullus vivere serpens valeat.
I. 8, § 6. Ut author est venerabilis Beda.	*Ibid.*, l. 10, seq.
I. 8, § 7. Cultores . . expertes. gens . . . . ob heburneam claritatem. splendore	Mela, iii. § 53. Solin. 22, §§ 3,5. nitella.
I. 8, § 8. Agrippa, geographus Romanus, longitudinem Hyberniæ DC. millia passuum esse, latitudinem vero CCC. statuit.	Plin. H. N. iv., § 8. Cf. Bertram i. 1, § 5.
XX. olim gentibus habitatam, quarum XIIX. littus tenebant.	So § 16 he makes two nations only in the interior.
I. 8, § 9. Hæc . . addiderunt. sed non idem cum magno authore Beda sentio, qui Scottos peregrinos esse affirmat. [They, like the Damnii, Voluntii, Brigantes, Cangi, came from Britain]. pro ulteriori argumento inservit lingua antiqua, quæ cum antiqua illa Brittanica et Gallica non parum consonat, id quod	Bed. H. E. i. 1., p. 42, l. 11, seq. See Bertram, i. 8, § 17. It is implied that a knowledge of Irish and of Ancient British was not unusual.

Analysis of the *De Situ.*

omnibus, utriusque linguæ gnaris satis planum videtur.	
I. 8, § 10. Oceanus Deucalidonicus, . . Vergivus, . . . Internus, Cantabricus, magnus ille Brittanicus, qui et Athlanticus Oceanus.	Deuc. and Verg. Ptolemy and Marcianus (Petrie, *Monum. Hist.* xi. xii. xv. xvii. xviii.). Ibernus (not *Internus*, *ibid.* xvii.). Cantabr. Isidorus (*ibid.* cii.), Orosius, i. 2 (p. 28. Hav.).
I. 8, § 11. Rhobogdii, [quorum] metropolis Rhobogdium.	Ptolemy and Marcianus (*ibid.* xi. xvii.), the *promontory* Rhobogdium.
Boreum promuntorium . .	Ptol. *ibid.* xi.
Banna fl.	Camden's map. Girald. Cambr. topogr. Hibern. i. 6.
Darabouna fl.	Means the Foyle. No authority.
Argitta fl., Vidua fl. . . .	Ptol. *ibid.*
I. 8, § 12. Venicnium, Venicniæ gentes.	Ptol. *ibid.*
Rhebius fl. Rheba . . .	Rhavius fl., Rhæba, Ptol. *ibid.* xi. xii.
Rhebeum	Misprint for Rhebium.
Nagnatæ	Ptol. *ibid.* xi.
Libnius fl.	Ptol. *ibid.* (v. l. Liboius).
Ausoba sinus	The river Ausoba, Ptol. *ibid.*
Auterii	Auteri, or Auteni, Ptol. *ibid.*
Concangii	The Concangii are in the N. of England (Camden, 755; Böcking on the Notit. Dignit. 866.) In his map Bertram has Cangani. See Camden, 755: GANGANI, qui iidem CONCANI.
Senus fl.	Ptol. *ibid.* Bertram's map Sena, with Orosius, i. 2 (p. 28, Hav.).
Urbium primaria Macobicum	Ptol. *ibid.* xii., Bertram's map and ind. Macolicum: The "urbium primaria" is original.
Velatorii.	Ptol. *ibid.* xi., Vellibori, Vellabori, or Ellebri (*v. l.* Vellabrosii). Bertr. map and ind. Velaborii.

Analysis of the *De Situ.*

Regia	Ptol. *ibid.* xii.
Durius fl.	Ptol. *ibid.* xi., Dour.
Lucani	Camden, 755: GANGANI, *ut* LUCENI *ipsis proximi*, must have for the ΑΥΤΕΝΟΙ or ΑΥΤΕΡΟΙ of Ptol. a var. lect. ΑΥΚΕΝΟΙ. But Bertram has given us the Auterii before. Oros. i. 2 (p. 28, Hav.), Velabri Lucenique.
Ibernus fl.	Ptol. *ibid.*, Iernus.
I. 8, § 13. Sacrum prom. .	Ptol. *ibid.*
Ibernii	Ptol. *ibid.* Uterni (v. l. Iuternii, Ivernii). Camden, 738: pro exemplarium varietate IBERNI, OUTERNI, IBERI, IVERNI.
Rhufina	In map Rufina, Qu. a translation of *Ross?* Camden, 738: Ross statio, et portus olim frequens.
Dobona fl.	No authority.
Vodiæ	Ptol. *ibid.*
Vodium prom.	No authority.
Dabrona fl.	Ptol. *ibid.*
Brigantes	*Ibid.*
Brigas fl. . , ...	*Ibid.*, Birgus or Bargus.
Brigantia	No authority. A Brigantium in Britain (Ptol. *ibid.* xvi.).
I. 8, § 14. Menapii	Ptol. *ibid.* xi.
(Menapia) ad fl. Modonam .	*Ibid.* Manapia and Modonus fl., but the one is not said to be on the other. Camden 748: Modona, Menapia.
Hinc ad Menapiam, in Dimetia sitam, XXX. milliaria numerantur, ut Plinius refert.	Plin. H. N. iv. § 103: "Super "eam [Britanniam] hæc sita "abest brevissimo transitu "a Silurum gente xxx. m. "pass."
Harum [Menapiarum] unam, quam nam verò incertum, patriam habebat Carausius.	Camden, 748: "A Menapiis "maritima inter Belgas gente "hos Menapios advenisse "nomen quodammodo innuit. "Verùm an ex his vel illis "Carausius ille fuerit, . . . "dixerint alii." Aurel. Vict.

Analysis of the *De Situ.*

Cæs. Dioclet. 39, "Carausius "Menapiæ civis." [Bertram is here cited by Lappenberg, i. 44, transl.]

Metropolin Dunum habebant Cauci, quorum fines alluebat fluvius Oboca.

The names are in Ptol. xi. xii., but he neither says that D. was the metropolis of the C., nor that the Oboca was their boundary.

Teutonicæ binas has nationes originis esse extra dubium est.

Camden, 748 : "A Menapiis "maritima inter Belgas gente "hos Menapios advenisse "nomen quodammodo innuit." *Ibid.* 749 : "Cauci, quæ item "gens erat maritima Germa- "niæ, proxime Menapios habi- "tarunt, non eo intervallo quo "in Germania dissiti."

I. 8, § 15. Eblanæ . . primariam . . . ad Lœbium flumen habentes Mediolanum.

Ptol., *ibid.* Blanii (*v. l.* Eblani), with a city Eblana. Bertram has Eblana in his map. For the Lœbius see Camden, 750: "*Liffius* hic pro- "culdubio a Ptolemæo memo- "ratur, verum Librariorum in- "curia suo loco exulat. LIBNIUS "enim fl. eadem plane Latitu- "dine ad alteram insulæ par- "tem, ubi nullus eiusmodi flu- "vius, in Ptolemæi exemplari- "bus statuitur, sed de exilio, si "placeat, ad suam EBLANAM "iam postliminio redeat." Bertram has already given us his Libnius, § 12. There is no authority for Mediolanum.

Voluntii civitatem habebant Lebarum.

Ptol. *ibid.* xi. xii., mentions the Voluntii and a town Laberus, but does not say it was theirs.

Vinderus fl., Buvinda fl. .

Ptol. *ibid.* xi., Vinderius fl., Bubinda fl.

Damnii . . . .

Ptol. *ibid.*, Darnii or Darini.

His urbium caput Dunum, ubi sepulti creduntur D. Patricius, D. Columba et D. Bri-

Bertram has had Dunum already, § 14. Camden, 766 : "DUNUM, . . cuius meminit

Analysis of the *De Situ.*

gitta, eodem tumulo reconditi.

" etiam, sed non suo loco Ptolemæus, nunc *Down*, vetustæ " sane memoriæ oppidum, . . " et Patricii, Brigidæ, Columbæque tumulo insigne."

I. 8, § 16. supra Brigantes Coriondii.

Ptol. *ibid.*, Coriondi.

Scotti, . . quibus Scotiæ nomen tota exinde debet.

Isidorus, xiv. 6, § 6. "Scotia eadem et Hibernia . . " . . . Scotia autem, quod " ab Scotorum gentibus colitur, appellata." More in Camden, 86.

[Scottorum civitates] Rheba ad flumen et lacum Rhebium, Ibernia altera, sita ad orientale Seni fluminis latus.

In § 12, Rheba was the Venicnian metropolis. Lake Rhebius is without authority. Ptolemy, *ibid.* xii., has the town Ibernis, but does not state on what river it lay.

I. 8, § 17 [British origin of the tribes].

See Bertram, i. 8, § 9.

Brittanicæ originis nationes . . cum vel ab hoste finitimo non daretur quies, vel tot tantaque exigerentur tributa, quibus solvendis se impares intelligerent, sensim, novas quæsituræ sedes, in hanc terram trajecerant . . . . refert quidem, Augustæ historiæ scriptor, Tacitus, quod pluribus quam Albion, peregrinis Hybernia fuerit frequentata.

Camden, 728: "Cum suum " Romani imperium undique " propagassent, multi procul" dubio ex Hispania, Gallia " et Britannia huc se recepe" runt, ut iniquissimo Roma" norum iugo colla subduce" rent, nec aliter illa Taciti " verba capio [Agric., 24] " *Hibernia, medio inter Britan-* " *niam atque Hispaniam sita* " *et Gallico quoque mari oppor-* " *tuna, valentissimam imperii* " *partem magnis invicem usibus* " *miscuerit, aditus portusque* " *melius quam Britanniæ per* " *commercia et negotiatores* " *cogniti.*"

quin potius Regem Ptolemæum in secunda Europæ tabula, aliosque veterum inclutissimorum geographorum in situ illius delineando errasse, utpote qui hanc non solum justo longius à Brittania, sed

On Rex Ptolemæus, see i. 6, § 28. Bertram (p. 173) has an elaborate note on this confusion. Cf. Fabricius-Harles, Biblioth. Græca, v. 270. The map called Ptolemy's making Scotland trend greatly to the E. (i. 2,

etiam prorsus à parte boreali provinciæ Secundæ, statuerunt; id quod ex ipsorum libris et Tabulis huc spectantibus patet abunde.

§ 5 n.), and putting the S. of Ireland on a level with Chester, of course increases the mean distance between Britain and Ireland. Reynolds, 123, has not noticed that Bertram has fallen (like Roy and Horsley) into the error of ascribing to Ptolemy the authorship of the maps printed with his geography.

Analysis of the *De Situ.*

I. 8, § 18. Hebudes . . . liberorum.

De Hebudibus hisce nonnulli scripserunt, etc., sed Dictator Cæsar, etc.

Solinus, 22, §§ 12–16, with slight changes.

Cæsar, B. G. v. 13, § 3: "In "hoc medio cursu [between "England and Ireland] est "insula, quæ appellatur Mona: complures præterea "minores obiectæ insulæ existimantur, de quibus insulis "nonnulli scripserunt, etc., "sed nos," etc. Here is no mention of the *Hebudes.*

I. 8, § 19. . . . .

quæ ab Hebudibus porrò, sed erroneé, sunt septem dierum totidemque noctium cursu, ut scripsere nonnulli, numero XXX., angustis inter sese deductæ spatiis, vacabant homine, non habebant sylvas, tantum junceis herbis horrescentes. cætera earum nil nisi arenæ et rupes tenent, ut ego, ex Solino cum aliis colligi posse, persuasum habeo.

Solin., 22, § 16: "Sed Orchades ab Ebudibus porro "sunt septem dierum totidemque noctium cursu numero "tres. vacant homine. non "habent sylvas, tantum iunceis herbis inhorrescunt. "cetera earum nudæ harenæ "et rupes tenent." Mela, iii. § 54: "Triginta sunt Orchades "angustis inter se diductæ "spatiis." *Erronee,* which spoils the sense, is used by Bertram in his notes on i. 2, § 3 (p. 168).

I. 8, § 20. Thule ultima omnium, quæ Brittanicæ vocantur,

Belgarum . . carminibus de quo Homerus Mantuanus:

—— *et tibi serviat ultima Thule.*

Plin. H. N. iv. § 104: "Ultima omnium quæ commemorantur Thule."

Mela, iii. § 57.

Jornandes Bell. Get. 1: "de "qua Mantuanus:

"*tibi serviat ultima Thule.*"

Analysis of the *De Situ.*

Solstitio . . . arbitrantur	Plin. l. c.
. . . .	
qui hic habitant . . mare	Solinus, 22, § 17, with some changes.
. . . .	
ultra Thulen unius diei navigatione accepimus pigrum esse et concretum mare, a nonnullis Cronium appellatur.	Solinus, l. c.: "Ultra Thulen accepimus, etc., mare." Plin. l. c.: "A Thule unius diei navigatione mare concretum a nonnullis Cronium appellatur."
à Thule in Caledoniam bidui navigatio est.	Solinus, l. c., § 12: "A Caledoniæ promontorio Thulen petentibus bidui navigatio est. inde excipiunt Ebudes insulæ." Solinus places the Orchades seven days' sail from the Ebudes, and Thule five days' sail beyond that.
I. 8, § 21	Solinus, 22, § 10.
Wantsuam dicto	*Vantsumu*, Bed. H. E. i. 25. Wantsuma, Ric. de Cirencest. Wantsume, Camden, 239.
aliis salubribus locis . . .	Solinus, l. c.: "aliis salubris locis."
ut author est Isidorus . .	XIV. 6, § 3. The citation is a blind. The whole is from Solinus (cited by Camden, 239), from whom Isidorus has taken a few words.
I. 8, § 22 . . . . Vecta.	Bede, H. E., i. 3, p. 43, l. 26, with slight changes. In map *Vectis.*
I. 8, § 23. VII. Acmodæ, Ricnea, Silimnus, Andros.	Plin., H N. iv. § 103.
Sigdiles XL.	In I. 6, § 19, Bertram, following Camden, 857, identifies these with the Cassiterides. The authority (Antonin. Itin. 509, Wess.) has Sicdelis. The only pretence for the number 40 is the identification here rejected.
Vindilios, Sarna, Cæsarea et Cassiterides.	Antonin. 509, 510: Sarmia (Sarnia or Sarma), Cæsarea, Vindelis.

Analysis of the *De Situ.*

I. 8, § 24. Ut author est Mela.	Mela, iii. § 48. Bertram (Senas Galli) adopts Schott's conjecture (Galli Senas) for the Gallicenas, etc. of MSS.
I. 8, § 25 [reference to map.]	Cited elsewhere as a sample of Bertram's style.
Colophon [given elsewhere].	

II. Præfatio. [Intends to give, 1. a chronology from the creation to the sack of Rome by the Goths. 2. A list of Roman commanders and governors.]	The dates after Cæsar are mostly taken from Horsley (*Chronological table* at the end of *Brit. Rom.*) by adding 4000 to the year A.D.
II. 1, § 5. [The deluge, as usual, placed A.M. 1656.]	
II. 1, § 6. *A.M.* MMM. Circa hæc tempora cultam et habitatam primum Brittaniam arbitrantur nonnulli, cum illam salutarent Græci Phœnicesque mercatores. nec desunt, qui à Rege quodam Brytone non diu postea conditum credunt Londinium.	Camden, 304. "Hæc nostra "[urbs, *i.e.* London] fabulosa "origine Troianis se imputavit, Brutum illum Æneæ "magni abnepotem conditorem credit."
II. 1, § 7. [A.M. 3228. Founding of Rome. Bede places it 3224.]	
II. 1, § 8. *A.M.* MMMDC. Egressi è Brittania per Galliam Senones.	Bed. Chron. fixes the date 3588, but knows nothing of "è "Brittania."
II. 1, § 9. Cum exercitu in hoc regnum transiit Rex Æduorum Divitiacus.	Not the famous Aeduan, but rex Suessionum. Cæsar, B. G. ii. 4, §§ 6, 7. A common confusion, which has led Bertram to settle "Hedui" in Britain, i. 6, § 14.
II. 1, § 11. *A.M.* MMMDCCCCXLVI.	From Bede Chron. A.M. 3903, who takes it from Eutrop.
II. 1, § 12. Invitatus, ut ipse quidem prætendit, à	Cæsar, B. G. v. 20.

Analysis of the *De Situ.*

Trinobantibus. sed, quod majore veri specie tradit Suetonius, potius avaritiem ipsius sollicitantibus prætiosis Brittaniæ margaritis.	Suet. Cæs. 47. With *prætiosis* cf. Bertram's *præcario.*
II. 1, § 13. Ipse in Brittaniam profectus imperator Claudius, semestri spatio, absque ulla vi aut sanguinis effusione, magnam insulæ partem in suam redegit potestatem, quam exinde Cæsariensem jussit vocari.	Bede, *ibid.* A.M. 4007: "Ipse " Brittaniam adiens, . . . " sine ullo prœlio ac sanguine, " intra paucissimos dies plu- " rimam insulæ partem in " ditionem accepit." For Cæsariensis thus early there is no authority.
II. 1, § 14. Belgas Damnoniosque.	Bede *ibid.* 4031. Cf. Bertram ii. 2, § 4. Duas validissimas gentes.
II. 1, § 15. Thermas et Glebon occupaverunt Romani.	No authority for this, or for other statements in this chapter not found in Horsley.
II. 1, § 17. Cogibundo urbes quædam apud Belgas à Romanis concessæ, ut inde sibi conderet Regnum.	Tacit. Agric. 14: "Quædam " civitates Cogidumno regi " donatæ." See Bertram ii. 2, § 5.
circa hæc tempora, relictâ Brittaniâ, Cangi et Brigantes in Hyberniam commigrarunt sedesque ibi posuerunt.	See Bertram i. 8, §§ 9, 17.
II. 1, § 18. Colonias illas Romanorum, Londinium, Camalodunum . . . . igne delevit [Bonduica], occisis ultra octoginta millibus civium Romanorum. superata illa, tandem à Suetonio, qui accerimè (*sic*) illatum Romanis damnum vindicavit, occiso subditorum ejus æquali numero.	Tac. ann. xiv. 33. "Lon- " dinium . . . cognomento " quidem coloniæ non in- " signe." Wm. Burton, Commentary on Antoninus his Itinerary (1658) 156: "Where- " fore *Onuphrius* can be no " way excused, who expressly " against *Tacitus* words, saith " there was a colony there." Cf. *ibid.* 167. Tac. *ibid.*: "Ad " septuaginta milia civium et " sociorum . . cecidisse." Dio (cited by Lips.) says 80,000.
II. 1, § 20. Ordovices plectit Frontinus.	Tac. Agric. 17: "Frontinus " . . Silurum gentem . .

"subegit." It was Agricola who routed the Ordovices, *ibid.* 18.

Analysis of the *De Situ.*

II. 1, § 21. Maritimamque ipsius oram totus obiens.

Qu. totius ?

II. 1, § 24. *A.M.* MMMMCL. Nonnullos [*sic*] quoque à Britanis victorias reportat Aurelius Antoninus.

Between 140 (=4140 of Bertram) and 165 (=4165 B.) Horsley has only one inscription, and no event to record.

II. 1, § 25. [King Lucius, A.M. 4160 = A.D. 160.]

Bed. H. E. v. 25, A.D. 167. Nennius, c. 18, A.D. 164.

II. 1, § 26. *A.M.* MMMMCLXX. Provincia Vespasiana ejiciunter Romani. hoc circiter tempore ex insulis in Brittaniam cum Pictis suis advenisse creditur Reuda rex.

No authority for prov. Vesp. Reuda came with the Scots according to Bede, H. E. i. 1, p. 41 l. 45, seq. Cf. Geoffrey of Monmouth, iv. 17.

II. 1, § 27. *A.M.* MMMMCCVII. [Severus restores the wall, and soon after dies at York].

Bede, Chron. A.D. 212: "Eburaci obiit." Cf. Bertram ii. 2, § 23.

II. 1, § 28. Venalem à Mæatis pacem obtinuit Bassianus [cf. i. 6, § 37].

The name Bassianus might be found in Camden, 48, by Bertram: "Coactus tamen tandem "fuit a Mæatis magna vi "pecuniarum pacem redi- "mere." Dio, lxxv. 5.

II. 1, § 30 [A.M. 4290=A.D. 290]. Carausius, sumpta purpurâ, Brittanias occupavit; post X. annos per Asclepiodorum Brittania recepta.

From Bede, Chron. A.D. 307, where Asclepiodotum.

II. 1, § 31. . . . .

Bede, *ibid.*

II. 1, § 32 [A.M. 4306=A.D. 306]. Constantius, XVI. imperii anno, summæ mansuetudinis et civilitatis vir, victô Alectô, in Brittania diem obiit Eboraci.

Bede H. E. i. 8 (from Orosius vii. 25): "vir summæ "mansuetudinis et civilita- "tis." Eutrop. x. 1, ad fin.: "obiit in Britannia Eboraci." The 16 is from Nennius, c. 25, or from Dacier cited by Horsley, p. 70.

II. 1, § 33. Constantinus, qui Magnus postea dicitur, Con-

Bede, Chron. A.D. 339: "Constantinus Constantii ex

Analysis of the *De Situ.*

stantii ex Brittanica Helena filius, in Brittaniis creatus Imperator, cui se sponte tributariam offert Hyberniam [*sic*].	" concubina Helena filius, in " Britannia creatus impera- " tor." The submission of Hibernia is without authority.
II. 1, § 34. [A.M. 4320=A.D. 320]. Ductu Regis Fergusii in Brittaniam transeunt Scotti, ibique sedem figunt.	Camden, 772 (after quoting Girald. Cambr., who dated the settlement of the Hibernian Scotti in N. Britain A.D. 400): " Quod tamen longo ante tem- " pore factum . . . Fer- " gusius etiam Secundus qui " Scottorum in Britannia " regnum restauravit hinc " advenit."
II. 1, § 35.	Bede, chron. A.D. 398. Cf. Nennius c. 23, Bede, H. E. i. 12.
II. 1, §§ 36, 37.	Bede, chron. A.D. 426. Cf. H. E. i. 12.
hostis Saxonicus.	hostis.
Stilichontis	A barbarian form.
Ex his Claudiani versibus. .	De laudibus Stil. ii. 247, seq., cited by Camden, 58.
II. 1, § 38.	Bede, H. E. i. 11.
Roma sedes quartæ et maxumæ Monarchiarum, de quibus Daniel fuerat vaticinatus.	Roma.
II. 1, § 39.	Bede, chron. A.D. 452. Cf. H. E. i. 12.
capescunt.	capessunt.

II. 2, § 1. Bona fide collegi aliorum verba.	The chapter is mostly from Tac. Agric.
II. 2, § 2. Dictator Julius principatu Cassibelino [*sic*].	Tac. Agric. 13, D. [*i.e.* Divus] Iulius. Dr. Giles reads Cassibelauni.
II. 2, § 3. Caligulam. . .	*Ibid.* Gaium Cæsarem.
II. 2, § 4. Claudius verò Brittaniæ intulit bellum, quam nullus Romanorum post Julium Cæsarem attigerat, transvectis	Orosius vii. 6 (p. 468, Hav.), and Bede, i. 3: " Transvec- " tusque in insulam est, quam " neque ante Iulium Cæsarem

Analysis of the *De Situ.*

legionibus auxiliisque sine ullo prœlio ac sanguine, intra paucissimos dies partem insulæ in ditionem recepit.	"neque post eum quisquam "adire ausus fuerat, ibique, "ut verbis Suetonii Tran- "quilli loquar [*Claud.* 17], "sine ullo prœlio ac sanguine "intra paucissimos dies pluri- "mam insulæ partem in dedi- "tionem recepit." Tac. *ibid.*: "Transvectis legionibus, auxi- "liisque." The first words "Brittaniæ . . attigerat" are in Eutrop. vii. 13 (8).
Deinde . . . adjecit.	See Bertram, ii. 1, § 14; Suet. Vesp. 4.
Reliquas devicit per . . egit.	Eutrop. *ibid.*: "Eaque devicta "per . . . egit."
II. 2, § 5. Veteranorum colonia Camalodunum.	Tac. *ibid.* 14. "veteranorum "colonia." Savile *ad loc.*: "Camalodu- "num, 12 Ann."
II. 2, § 6. Avitus Didius Gallus.	Tac. *ibid.*: "Didius Gallus." Savile *ad loc.*: "12 Ann. ubi "et A. Didius vocatur." Camden is responsible for this blunder, p. 34 marg.: "Didius "Avitus Gallus."
II. 2, § 7.	Tac. *ibid.*
II. 2, § 8. . . . . Brittones* accendere.	Tac. *ibid.* 14–16. Britanni . . . conferre in- iurias et interpretando accen- dere,
Eo cognito provinciæ motu prosperè [*sic*].	Wex, prolegom. in Tac. Agric. 21: "Scripturam *eo cog-* "*nito*, quam supra demonstra- "vimus ex typographico vitio "editionis Venetæ *co cognito* "enatam et a Rivio aut Be- "roaldo demum effictam esse, "monacho seculi xiv. obtrudit."
II. 2, § 9.	Tac. *ibid.* 16.
II. 2, § 10. . . . . . . barbari quoque Brittones. præcariò.	*Ibid.* barbari quoque. The same spelling in Ber- tram's note, p. 164 ad fin.

Analysis of the *De Situ.*

II. 2, § 11.	*Ibid.*
II. 2, § 12.	*Ibid.* 17.
II. 2, § 13.	*Ibid.*
II. 2, § 15. Majorem verò Agricolæ gloriam invidens Domitianus, domum eum revocavit, Legatumque suum Lucullum in Brittanias misit, quod lanceas novæ formæ appellari Lucculeas [*sic*] passus esset.	Camden, 43: "Agricola "successorem habuit, ut aliis "placet Cn. Trebellium, ut mihi "videtur, Sallustium Lucullum, "quem Domitianus statim quod "lanceas nova forma Luculleas "appellari passus sit, occidit." Thus Bertram makes that to be the cause of Lucullus' promotion, which Suetonius (Domit. 10) makes the cause of his execution.
II. 2, § 16. Successor ejus Trebellius erat, sub quo duæ provinciæ, Vespasiana scilicet et Maæta [*sic*], fractæ sunt. Romani se ipsos autem luxuriæ dederunt.	Horsley, chronological table, A.D. 85: Lucullus supposed to succeed him [Agricola]. A.D. 87: Trebellius governor of Britain, but uncertain at what time [certainly earlier, see Bertram, ii. 2, § 10]. Bertram's province Vespasiana is subdued within two years of Agricola's departure. Mæata is not a feminine adjective, nor was there a provincia Mæata.
II. 2, § 17. Julium Severum.	Dio, lxix. 13; Camden, 46.
II. 2, § 18. Postea nichil unquam notatu dignum audivimus esse perpetratum, donec Antoninus Pius per Legatos suos plurima bella gessit, nam et Brittones, per Lollium Urbicum Proprætorem et Saturninum Præfectum classis, vicit, alio muro, submotis barbaris, ducto. provinciam, postea Valentiæ nomine notam, revocavit.	Horsley, chronological table: No account for eighteen years. Antoninus Pius succeeds. Julius Capitolinus Ant. Pius, 5: "Per legatos suos plurima "bella gessit. nam et Britannos "per Lollium Urbicum vicit "legatum, alio muro cæspiticio "summotis barbaris ducto." Camden, 46: "Et hoc tem-"pore ut ex Iaboleno colligimus "[Dig. xxxvi. 1, l. 46], Seius "Saturninus Archigubernus "erat ex classe Britannica. An "vero fuerit classis Præfectus, "vel primarius gubernator, aut

Analysis of the *De Situ.*

	"Navarcha, dixerint Iuris-periti." The last words of §18 are (in substance) from Horsley 52.
II. 2, § 19. Pio mortuô, varias de Brittonibus Germanisque victorias reportavit Aurelius Antoninus.	Horsley, 52, from Jul. Capitol. Antonin. philos. 8, 22; Bertram translates "after the death of his brother," which is Horsley's paraphrase of "post fratrem."
II. 2, § 20. Marcello.	Dio, lxxii. 8; Camden, 46.
II. 2, § 23. Virius Lupus.	Dig. xxviii. 6, l. 2, § 3, in Camden, 48.
Severus . . murum Hadrianum, nunc ruinosum, ad summam ejus perfectionem reparavit.	Horsley, 62: "Some have "imagined that *Severus* only "repaired *Hadrian's vallum.*" Observe *Hadrianum* (as *Mœata* above) used as adj.
Proposuerat exstirpare barbaros, quibus erat infestus, cum eorum nomine, ex hacce insula.	Dio, lxxvi. 15. (in Horsley, 60).
II. 2, § 23. Ejusque in locum subiit Alexander, qui orientis quasdam victorias reportavit, in Edissa mortuus. *Sicilia.*	See Camden 50; Clinton, Fasti Rom. A.D. 235. Edissa seems to be a guess of Bertram's for Sicila of Lampridius Alex. 59, and Aurelius Victor.
II. 2, § 25. Successores habuit Legatos Lucilianum, M. Furium, N. Philippum . . . . . . qui si defensionem terminorum ab ipsis observatam exceperimus, nil fere egerunt.	Mæcilius *Fuscus*, Cn. Lucilianus, and Nonnius Philippus are named in inscriptions in Horsley; the last also in Camden 52.
II. 2, § 26. Post . . . . *Desunt reliqua.*	

Style of the *De Situ.*

"The Rev. J. J. Conybeare . . . . was confident that the work [the 'De Situ'] was a modern forgery, and meditated a paper on the subject for the Archæologia. He considered the Latinity of Richard as not that of the fourteenth or fifteenth century, but of the preface-writers of the eighteenth."[1]

[1] Nichols, *Lit. Illustr.* vi. 439, 440.

Style of the *De Situ.*

This argument is of itself decisive against Bertram, as will appear to any scholar familiar with classical and monastic Latin, and with what is known as *Noten-Latein,*[1] on perusing the following samples.

I. 2, § 3. Tertium est contra septemtriones. Bertram is fond of this plural, which does not, so far as I remember, occur in Richard.

I. 3, § 1. "Solis quippe Judæis, et per ipsos finitimis quibus-"dam gentibus, hoc contigit felicitatis, ut à primo inde mundi "exordio gentis suæ originem continua serie ex infallibilibus "deducere possint monumentis." Bertram plainly knew something of the Deistic controversies of the age; here and elsewhere, in his own person and in Richard's, he refers to or awkwardly compliments the Bible narrative. See his notes p. 180.

I. 3, § 3, and often. *Heic;* so Bertram spells the adverb, both in text and notes ; Richard has the form *hic.*

I. 3, § 4: "pro ulteriori signo inservit Druidum traditio." A phrase which recurs I. 8, § 9. How did the monk, after the lapse of 1200 years, know the *tradition of the Druids?*

I. 3, § 19. "Formam regiminis Brittanici, antè advectos in "hanc insulam Romanos, determinare haud facile: hoc certum, "quod nullum ibi ante hæc tempora Monarchici imperii vesti-"gium, sed Democraticum fuisse, potiùs videtur, nisi forte "Aristocratiam æmulari videatur. Druidum in rebus maxumi "momenti authoritas non exigua. commemorantur quidem "in antiquissimis eorum monumentis Principes nonnulli." Again extant Druid documents.

I. 4, § 9: *michi.* Bertram gives an air of antiquity to his Latinity by writing *michi, nichil.* Here he agrees with the MS. of the *Speculum.* But he had not knowledge enough to insert genuine forms, such as *proici, optinuit, bracchio, genetricis, milia, anulus, sequtus, tempto,* which continually, some of them exclusively, occur in the *Speculum;* he writes *annullo* I. 3, § 21.

I. 4, § 11. Δρυιδες. Greek here and below, as a matter of course, from the pen of a monk of the fourteenth century.

[1] Mr. B. B. Woodward, *Gent. Mag.,* May 1866, 618–622, has collected some other passages, and some words used in a modern sense. He has not observed that *descriptor,* which he cites p. 618, is extracted from Jornandes, c. 3 ; 'Claudius "Ptolemæus, orbis terræ descriptor "egregius."

I. 6, § 7: "fretum istud Oceani, quod jam Brittaniæ format "insulam."

Style of the *De Situ.*

I. 6, § 28: "hæc civitas ruina Camaloduni . . . . involuta "erat."

I. 6, § 29: "piissima illa Imperatrice Helena, S.S. Crucis in-"ventrice." An abbreviation not used by Richard.

Ibid.: "si fides sit penes traditiones, quæ non semper erroneæ "sunt." *Erroneus* and the adv. occur in Bertram's text and notes.

I. 6, §§ 37, 39: "borealiores," "occidentaliores." These unusual comparatives may have been borrowed from the Latin versions of Ptolemy or of Marcianus or from Camden.

I. 6, § 40. "Lucophibia; aliàs Casæ candidæ."

I. 6, § 42: "ut hoc medio barbarorum sisteret incursiones." Cf. Bertram's preface, "Medio hoc utamur;" and notes on Gildas, p. 181, "ut potius mitissimis mediis eos eo illexerint."

I. 6, § 43: "hæc eadem erat regio, quæ, à commisso inter "Agricolam et Galgacum prœlio, Romanis utilissimo, famam "in annalibus habet insignem. Hic vires eorum veteresque "castramentationes [*sic*] hodieque magnitudo ostendit mœnium. "nam in loco ubi ingens supradictum prœlium habitum erat, "quidam ordinis nostri, hanc viam emensi, affirmant, se "immania vidisse castra, aliaque argumenta Taciti relationem "confirmantia." Dr. Stukeley must have rejoiced to hear of monks of the fourteenth century as capable of an *iter curiosum* to a Roman camp as he was.

I. 6, § 45: "ultra Tavum, qui limites constituit."

I. 6, § 50: "ni fallor, sub ultimis Imperatoribus nominata erat "THULE, de qua Claudianus vates . . . facit mentionem:— "*incaluit Pictorum sanguine Thule* . . . sed non tam diu sub "aquila suopte [*sic*] tenuerunt Romani, ut posteritati inno-"tescerent ejusdem et nomina et subjectio. cursorio hucusque "oculo . . . . Brittaniam lustravimus."

I. 6, § 51. "Licet tota ultra Isthmum prædictum Brittannia non "improprie dici posset Caledonia," "hucusque et proficiscen-"tibus lumen aliquod fœnerant antiqua historiarum monumenta, "trajicientes autem Varar flumen, extincto lumine, in obscuro "quasi versamur, et quamvis non nobis ignotum sit, extructas "ibi pro limitibus Imperii Romani fuisse aras, Ulyssemque, "tempestate fluctibusque jactatum heic vota persolvisse, siqui-"dem condensæ arboribus sylvæ cum perpetuis montium saxetis "ab ulteriori nos scrutatione prohibent."

Style of the *De Situ.*

I. 6, § 18: "supra nominata tria promuntoria Helenis scilicet, "Ocrinum et Κριοῦ μέτωπον, ut et nomina civitatum, Græcam "Phœniciamque originem redolentia." Greek again, this time accented.[1]

I. 6, § 25. "Monam, religiosissimam insulam, ubi olim "Druides habitâre." Richard would neither have commended the religion of the Druids, nor have used such a form as *habitáre.*

I. 6, § 26. "Ordo jam ad illam nos deducit provinciam, quæ "FLAVIA Romanis vocata. unde verò hoc nomen acceperit, "utrum à matre Constantini Magni Flavia Julia Helena, ex "his terris oriunda? an verò à Romanorum familia Flavia? "quominus determinari possit, obstat injuria temporum, quæ "nobis invidet genuina quæ huc facerent antiquitatis monu-"menta." *Noten-Latein.* The phrase *huc facere* in Bertram's notes, p. 173.

I. 6, § 28: "cum verò hæc [urbs, *i.e.* Verulamium] ad munici-"piam dignitatem a Romanis evecta, ejus præ aliis urbibus "eminentia illis omnino adscribenda." The adjective *munici-pius* appears to have been coined by Bertram; possibly the same may be said of *readventum*, just below.

I. 6, § 57. "Provectus jam ultra flumen Vararis, idem illud "remetiri non possum, quin in transgressu admirer Romanos, "aliàs satis expertos judicio atque experientia, heic quasi des-"titutos tam perabsurda opinione laborasse, ut istam Brittaniæ "partem, quæ jam armis ipsorum intacta quiescebat, reliquam "jam subactam atque possessam longe majori et longitudine "et latitudine metirentur.[2] (quam tamen eos fovisse opinionem "satis superque constat). qui enim ea, qua par est, mente in-"signem Romanorum ambitionem atque insatiabilem regnandi "cupidinem consideraverit, et quo hostem vix ira ipsorum et "notitia, nedum timore dignum excluderent stupenda ista, "quæ totum orbem in admirationem sui facile trahunt, opera "erexisse. in hoc ut in cæteris quam plurimis magnam summi "Numinis providentiam veneremur; cui ut omnia subjecta sunt "regna, ita et sempiterna ab incolis gloria debetur et erit, "Amen." This abrupt devotion is not confined to the text.

---

[1] Mr. Woodward (*Gent. Mag.* Oct. 1866, p. 464): "at the south-"eastern corner of this county, at "the mouth of the Tamar, is a pro-"montory named in the maps pub-"lished with Camden 'Rame's "'Head,' which accordingly Ber-"tram calls Κριοῦ μέτωπον; and of "course the ancient authorities have "not recorded any such name."

[2] Bertram does not know how to express his meaning; he wonders that the Romans make Scotland both longer and broader than England.

Compare the conclusion of Bertram's preface: "Nonne ergo "devotissima cum gratiarum actione, summoque cum gaudio, "omnia hæc, rite pensitantes, gratias solvere oportet Numini "T.O.M. quod omni tempore VERBUM SUUM, immediate nos ad "salutem manuducens, liberaverit ab igne et ferro; et defen- "derit in singulis persecutionibus contra Satanæ, et malorum "prava consilia."[1]

Style of the *De Situ.*

I. 4 § 11. *prœcantes.* Bertram is fond of this spelling. In ii. 2, § 10, and his notes, p. 164 (= 105 H.) he has præcario.

I. 6, § 3. "Necessarium verò ducimus, antequam ad accura- "tiorem nos conferamus descriptionem, Regiminis in hisce "Provinciis constitutionem paucis attingere. deprehendimus "adeoque totam, antiquissimis temporibus, plurium Regulorum "Statuumque [*states*!] arbitrio divisim paruisse Brittaniam; " . . sed vix umbra Regiæ dignitatis istis Principibus relicta, "contrarium nempe dissuadente politicâ illâ, quâ Romani olim, "præ cultissimis etiam quibusque gentibus, inclaruerunt "prudentia."

I. 6, § 4. "Tres verò laudatissimos validissimosque Status "[*states*, again], Cantianum nempe, Belgicum et Damnonicum, "complectitur hæc provincia." Richard calls these *states* Kantia, Sowthamptonensis provincia, and Devenia or Devenshire.

I. 6, § 5. "D. Augustinus Anglorum Apostolus. Cf. § 28, "D. "Albanus Martyr;" i. 8, § 15, "D. Patricius, D. Columba, et "D. Brigitta." It is usually said that these titles, *Divus*, *Diva*, originated with the patrons of the new heathenism in Italy in the fifteenth century. It is certain that the true Richard gives no higher names to the saints than *sanctus*, *beatus*, *Deo devotus*, etc. A similar heathen turn of thought is in § 13: "Rempublicam Romanam, quam . . . in sinu quasi gestare " . . . videbantur Fata . . . huic eadem Numinum cura "Camillum postea auxilio misit;" and § 14: "quibus fontibus "præsides erant Apollinis et Minervæ numina, in quorum "ædibus perpetui ignes nusquam labascunt in favillas." Even in quoting from heathen writers the true Richard would have avoided complicity with heathen thought.

The seventh chapter of Book I. contains the most certain proof of forgery, especially as read by the light of a note (p. 170= 111 H.) of strange Latinity: "Me judice Benedictinus noster

---

[1] Add the note on Gildas, p. 180: "Si Christiana fuisset [Boudicea], "Romanos penitus incolas hujus "insulæ extirpasse credo, verum "divina providentia, iis medianti- "bus, Evangelium per omnem ter- "ram propagare voluit, ut hoc "elegantissime describit Beatus "CHRYSOSTOMUS."

Style of the *De Situ.*

"fidelis videtur compilator, et bono animo præditus, verum "talis, qui nunquam ultimam limam admovit commentariolo "suo, licet memoriæ [*sic*] minus fideli laborasse nec accuratum "satis fuisse non credam, defectus vero istius rationem dis-"ceptationem eum inter et Antistitem suum, de qua terminis "satis patheticis loquitur pagina 35. 49. et 56 fuisse credo." Bertram wishes to excite our sympathies for his monk, whose thirst for useful knowledge is repressed, like Roger Bacon's, by an ignorant abbat. He begins by meeting the objection which would be raised to the work, that it mentions many places entirely unheard of; then he accounts, as few monks assuredly ever did, for the loss of topographical monuments, by saying that learning was confined to the clergy, who regarded secular studies as profane. Then follows an argument between the monk and the abbat, and the whole concludes with a commendation of the *Benevolus Lector* (see i. 8, § 25: Bertram's preface is addressed *Candido et Benevolo Lectori*) to the mercy of the Heavenly Father.

"Lustratis ita pro instituti ratione cursim terris Brittanicis, "necessarium videtur, antequam ad insularum descriptionem "aggrediar, dubio à non nemine moto occurrere; ubinam, "inquit ille, earum quas tu nobis commemoras urbium nomi-"numque vestigia? habentur nulla! Licet vicissim quærere, "ubinam hodie sunt Assyrii, Parthi, Sarmatæ, Celtiberi? at "qui has celeberrimas gentes exstitisse neget, impudentem "satis spero futurum neminem, nonne inveniuntur hodienum[1] "regiones urbesque permultæ eisdem, quæ ante duo vel plura "annorum millia habuerunt, quæ compellantur, nominibus? "Judæa, Italia, Gallia, Brittania, non hodie minus, quam "priscis illis temporibus nota. Londinum hodieque lingua "vernacula sono non adeo discrepante *London* appellatur. "Incuria majorum et in colligendis ac conservandis illis, quæ "huc facere et tunc temporis non difficulter haberi poterant "monumentis negligentia si attendatur, non adeo quidem "graviter illa videtur increpanda, vel ut hujus defectus unica "et primaria causa censenda, vix enim præter illos, qui ordini "sacrorum se dederant, operam libris scribendis commodabant. "hi verò à sacro alienum censuerunt munere profanis istius-"modi, ut vocabant, negotiis operam suam impendere. Credi-"derim potius nos sine periculo scire, et sine piaculo ad "posteros transmittere posse illa, quæ de prisco regnorum "statu sedula veterum monumentorum perlustratio et accura-

[1] A form unknown to the true Richard, formed on the analogy of *etiamnum.* Hatcher reads *hodiernum.*

"tius scrutinium poterit investigare. ad aliud verò sentiendum me fere compulisset bonus ille Antistes, ita me compellare visus; tune solus ignoras quam breve, nobis in hoc orbe, temporis spatium sit exigendum omnesque nostros etiam laboriosissimos conatus ab inutilium servorum nomine nos non posse reddere immunes? omniaque nostra studia proximi usum pro scopo debent habere? hæc! cui unquam sunt usui? bullatis istiusmodi nugis mundum deludi! His merito reponimus. an ergo prohibita nobis simul omnis honesta delectatio? nonne eximiæ divina[1] providentiæ documenta produnt istiusmodi narrationes? indene patet, quomodo Evangelia [*sic;* read Evangelica] de morte et merito Christi concio universum collustraverit et vicerit orbem gentilibus antea superstitionibus obnoxium? obvertenti porro, non incongrue fortè Chronologiæ istiusmodi res in compendio tractari. denuo repono. nec ergo nimium quidquam est novisse, majores nostros non, ut nonnulli fabulantur, Autochthones fuisse e terra prosilientes. Deum potius naturæ librum aperuisse, ut ex illo constaret magni opificis omnipotentia, qualis in Mosis voluminibus eadem descripta proponitur. Denique forte respondenti, operibus, authori apud posteros nomen laudemque parituris, exploratorium ignem esse subeundem [*sic*], hæc inquam dicenti, et in his subsistendi [*sic*, for *subsistenti*] gratus profiteor tantum his verbis efficaciæ fuisse, ut etiam suborta michi nonnumquam fuerit cæpti hujus laboris pœnitentia. Ex altera proinde hujus opusculi parte præter Chronologicam rerum commemorationem amplius quidquam exspectare nolit Benevolus Lector, quem adeo benevolentiæ tutelæque Divinæ, paria ab ipso michi promittens, devotus commendo, sperans, ut me simul cœlesti Patri, qui misericors et condonationis plenus, commendet."

Style of the *De Situ.*

Compare with this the language of Richard's preface to the *Speculum*, in which he handles the very same theme, the moral and spiritual profit to be derived from the examples of history.

In the preface to Book II. of the *De Situ*, the subject is resumed: "Dicant fortè nonnulli potuisse istiusmodi operam, utpote non absolute necessariam, vel cultui divino, vel majoris momenti rebus impendi. at sciant illi et subsecivas horas antiquitatibus patriis pristinique terrarum status investigationi posse vindicari, ut tamen nichil propterea sacro cultui decedat. sin verò Momus istiusmodi captatam ex otio licito voluptatem nobis invideat, ad finem properans metæque jam adstitutus heic pedem figo."

---

[1] *Sic.* Probably *eximia divinæ* was intended.

Style of the *De Situ.*

I. 7, *ad fin.* "Quod hactenus auribus, in hoc capite percipitur pene oculis intuentibus. nam huic adjuncta est mappa Brittaniæ artificialiter depicta, quæ omnia loca cet. evidenter exprimit."

I. 8, § 9: "pro ulteriori argumento inservit lingua antiqua, quæ cum antiqua illa Brittanica et Gallica non parum consonat, id quod omnibus, utriusque linguæ gnaris satis planum videtur." Comparative philology was not unknown to Bertram's monk.

I. 8, § 17: "quin potius Regem[1] Ptolemæum in secunda Europæ tabula, aliosque veterum inclutissimorum geographorum in situ illius delineando errasse, . . sed etiam prorsus à parte boreali provinciæ Secundæ, statuerunt; id quod ex ipsorum libris et Tabulis huc spectantibus patet abunde."

I. 8, § 25: "Reliquæ Albioni circumfusæ minoris peripheriæ et momenti insulæ ex depictæ adjectæque mappæ inspectione melius, quam ex nudo quodam recensu, censeri ac dignosci possunt.[2] heic itaque subsisto meumque his rebus locatum studium Benevolo Lectori[3] ejusque favori et judicio studiose commendo. *EXPLICIT FELICITER, Deo juvante, Liber primus Commentarioli geographici de situ Brittaniæ et stationum quas Romani ipsi in ea insula ædificaverunt, per manum meam* Ricardi *famuli* Christi *et Monachi Westmonasteriensis.* Deo gratias." Contrast the terminations of the four books of the *Speculum.*

II. 1, § 37. "Stilichontis." Claudian says, and Richard would have said "Stilichonis;" so § 39, "capessunt," not (as Bertram) "capescunt."

II., 2, § 1. "Veritatem, quoad fieri licuit, sectatus fui, si quid occurrat fortè, illi non exacte congruum, illud michi ne imputetur vitiove vertatur rogo. Me enim ad regulas legesque Historiæ sollicitè componens, ea bona fide collegi aliorum verba et relationes, quæ sincera maxumè deprehendi et fide dignissima. ad cætera præter Elenchum Imperatorum legatorumque Romanorum, qui huic insulæ cum

---

[1] "Ricardus noster simul cum aliis Monachis eum Regem Ægypti facit," says Bertram, p. 173 (= 113 H.), quoting Anonym. Ravenn. iv. 4 and 11, and a note of G. J. Vossius.

[2] Cf. Bertram in his own person, p. 160 (= 101 H.): "Melius hoc intuitu Mappæ geographicæ faciem Europæ exhibentis patebit, quam verbis describi poterit."

[3] See above, p. cvi.

" imperio præfuerunt, amplius quidquam expectare nolit " Lector, quocúmque meum opus finiam." Style of the *De Situ.*

II. 2, § 2. "Igitur primus omnium Romanorum Dictator " Julius cum exercitu, principatu Cassibellino, Brittaniam in-" gressus, ... ut Tacitus refert." Tacitus says, Agric., 13, " Igitur primus omnium Romanorum D. [*i.e.*, Divus] Julius " cum exercitu Britanniam ingressus." Bertram interpolates the solecistic "principatu Cassibellino," and takes D. to stand for *Dictator*.[1] In § 3 Bertram substitutes for "C. Cæsarem" the nickname "Caligulam."

II. 2, § 6. "Avitus Didius Gallus." Didius Gallus is from Tacitus, c. 14; Avitus (instead of *Aulus*) is an unlucky extension from Savile's note, "*Didius Gallus.* 12 Ann. ubi et " A. Didius vocatur," or rather it is borrowed from Camden.

II. 2, § 8. "Namque Legati absentiâ remoto metu Brittones " * * accendere." Bertram might have filled up the gap from Tacitus, "remoto metu, Britanni agitare inter se mala servi-" tutis et interpretando accendere." They who would learn Bertram's principles of composition may compare this chapter with Tacitus, cc. 13–17.

II. 2, § 17: "hancce." This barbarism occurs several times in the false, never in the true, Richard.

II. 2, § 23: "non huic multa præclara gesta adscribuntur, " quippe cujus gloriam intercepit invictissimus Severus, qui " . . . murum Hadrianum, nunc ruinosum, ad summam ejus " perfectionem reparavit; et, si vixerat, proposuerat exstirpare " barbaros." Richard would have understood by *murum Hadrianum*, "wall of Hadria." Bertram meant by it "wall " of Hadrian."

II. 2, § 25. "N. Philippum." This name is from an inscription in Horsley's *Brit. Rom.*, lv. The initial N. for Nonnius is due to Bertram himself.[2]

Proprie is a good word, but "proprie sic dicti" (i. 6, §§ 32, 52) has a modern sound. Cf. "non improprie" (*ibid.* 51), and in Bertram's notes the repulsive "impropriissime" (p. 171).

Primarius is a very favourite term in the "De situ;" sometimes as an epithet with *urbs* (i. 6, §§ 10, 12, 22, 24, 45, 47; i. 8, § 14), or *civitas* (i. 6, § 32, a curious passage: "his " cultæ civitates, Epiacum, Vinovium, ... et primaria

---

[1] Cf. Wex, *Prolegom.*, p. 21.

[2] So "M. Capella" in Bertram's notes, 169.

Style of the *De Situ.*

"Isurium. Eboracum verò . . . . . caput provinciæ). In i. 8, § 15 *primaria* is used absolutely, as a substantive. In i. 6, § 5, *primarium* takes the gender of *Rhutupi*. The word is taken from Camden, who employs it to designate the capital of a county (*e.g.*, 155 of Dorchester), but certainly would not distinguish it from *caput*, or from *metropolis*, as Bertram does.

A few extracts from Bertram's notes will prove that the Latin of the "De situ" is not too bad to be ascribed to him.

P. 181: "Vilis et scandalosa integræ Nationis incusatio!"

P. 179: "ut paucæ sint nationes, quæ sub similibus cir-"cumstantiis libertatem suam melius . . . . tueri sciverint."

Putare is used for *velle*, in the sense of "to mean." P. 174: "*Mapparum inspectio*: propriam verosimiliter putat auctor." Cf. p. 166.

It may be allowed that "utroque opinione" (150) and "inextricabile" as abl. (145) are misprints; but the helpless structure of the following sentences does not admit of a charitable interpretation. P. 163: "Latitudo hæc . . . . satis "... bene respondet, si illa sumitur, quæ inter oram Walliæ "et Norfolciæ est, quæ sola latitudo tres circini mensuras "permittit, aliæ omnes latitudines Britanniæ adeo sunt irregu-"lares, mappam geographicam, perspiciatur." P. 156: "De-"nique error est apud SPEDIUM, SOMNERUM, aliosque quod "assertum, quod *vocabulo gentis suœ* ita vocari dicunt regio-"nem, implicet Britannicum esse nomen, nil aliud indigitat, "quam insulam sic a nomine incolarum vocatam, quod ex "citationibus ex classicis auctoribus desumtis sat superque "demonstrari potest."

The following samples at once of Bertram's style and critical power (for not even an editor of Gildas and Nennius is allowed to place them on a level with Bede) is from the notes on Nennius (184, 185):—

"Hæ, quas addo, Castigationes, necessariæ sunt amputa-"tiones non naturalium, sæpius fabulosarum relationum, quas "addidit SAMUEL, cujus causa pauper NENNIUS [poor Nennius!] "dure adeo ab episcopo STILLINGFLEET increpatus, ut rela-"tiones ipsius *Fictions and Romance* dixerit, *that even Geoffery* "*of Monmouth was ashamed to follow him in*, etc. . . . . . . "quantum ad me attinet, NENNIUM auctorem non minori fide "dignum habeo, quam GILDAM aut BEDAM, qui non magis, "quam ipse, ab erroribus, sunt liberi: vitium hoc temporibus "potius, quam scriptoribus imputandum."

Compare also (148): "his apud optimos eorum obviis ex-"pressionibus;" (155, l. 25) "intelligerant;" (158) "qui

" eam insulam ab hac distinctam faciunt;" (164) "Duas " priores figuras in ultimas ducere videntur [*i.e.*, they seem " to multiply the latter by the first two digits], quod nunquam " ab ullo Romanorum auctore intendi novi cum certissimis;" (167) "illa a CÆSARE tradita longitudo non est nimia, ... " respectu ejus [=in comparison with that] quam DIODORUS " exhibet;" (168) "toti insulæ [*sic*, for *insularum*] acervo " hodie sub nominibus *Orkney, Hitland, et Ferro* noto;" (171) " in quo TACITO sequitur;" (172) "stricte satis congruat;" (182) "quod optime coincidit cum iis, quæ RICARDUS narrat;" (185) "itidem ego catalogum urbium Britannicarum sprevi, " quæ [*sic*] non majori jure NENNII dicendus, ac a me pro- " fectus."

Style of the *De Situ.*

The numerous names of places occurring in the "Speculum" and the "De situ," present an obvious test. The following is far from an exhaustive list; the index to each work will enable any reader to carry it farther.

Names of places in the *Speculum* and the *De Situ.*

Throughout the "De situ" a broad distinction is drawn between the northern "Vallum" and southern "Murus," a distinction founded on no authority, as far as the use of the words goes.

BERTRAM, i. 6, §§ 30, 33, Trivona.

RICHARD, i. 124, ii. 57, "Trenta;" i. 212, "Trentus;" ii. 148, "Trente."

BERTRAM, p. 36 [= 52 H.], "via Guethelinga dicta." [See Bertram's notes on Nennius, 187: "Guethlin, sive Wetheling, " a quo nomen suum viam Wetlingianam volunt accepisse."]

RICHARD, ii., p. 79, "stratæ regiæ quæ Watlinge dicitur." ii., p. 149, "stratæ publicæ quæ Watlingestreate dicitur." [So continually, always with the W, in mediæval writers. See Petrie's index.]

BERTRAM, i. 6, § 12, "Clausentum, quod nunc *Sotheamptona* " dicitur."

RICHARD, i., p. 133, "in portu Hamonis, id est South- " amptonia." ii., p. 134, "Southamptoniæ," "Southampto- " niam." Cf. i., p. 42, "Sowthamptonensis" [provincia].

BERTRAM, i. 6, § 5, "Dubræ;" p. 39 [= 56 H.], Iter XV., " Dubris."

RICHARD, ii., pp. 250, 251, "Doveram," "de burgo Dove- " rensi."

BERTRAM, i. 6, § 5, "Cantium, Cantiis quondam habitatum, " civitatibus Durobrobi et Cantiopoli, quæ eorum metropolis;"

Names of places in the *Speculum* and the *De Situ.*

p. 36 [51 H.], "Cantiopolis;" p. 37 [= 52 H.], "Cantiopoli, "quæ et Duroverno."

RICHARD, i., p. 55, and *passim*, "Kantia" (see index under *Kent*); i., p. 41, "reges Cantuariæ;" i., p. 38, "regnum Kantiæ, "cuius caput est Dorobernia;" i., p. 325, "Doroberniam, id "est Cantuariam."

BERTRAM, i. 6, § 28, "cui reliquiæ[1] nomen laudemque debent, "Corinum, urbs perspicabilis, opus, ut tradunt, Vespasiani "Ducis."

RICHARD, i. 38 and ii. 19, "Cirencestriam."

BERTRAM, *title*, "Ricardi Corinensis monachi Westmonasteri- "ensis;" *ad fin. libri I.*, "Ricardi famuli Christi et monachi "Westmonasteriensis."

RICHARD, ii. p. 337, "per fratrem Ricardum de Cirencestria monachum ecclesiæ beati Petri Westmonasterii prope Londonias."

BERTRAM (see index): "Londinium," "Londinum," "London," "Lundinium," "nunc Londona."

RICHARD (see index): "Londonia," "Londiniæ," "Urbs Londoniarum," "Lundonia."

BERTRAM, i. 6, § 5, "Durobrobi;" p. 36 [=51 H.] "Duro- "brovæ."

RICHARD (see index *s.v.* Rofecestre): "Rofecestre," "Rofi "civitas," "Roffensium civitas."

BERTRAM, i. 6, § 17, "Ultra Cimbros extremum insulæ "angulum incolebant Carnabii, unde forsitan, quod hodieque "retinet nomen, obtinuit Carnubia."

RICHARD, ii. p. 70 (cf. i. p. 40), "occidentales Brittones, qui "Cornuwalenses vocantur, quod in occidente Brittanniæ siti cornu "Galliæ ex obliquo respiciant;" i. p. 30, "Cornubiæ;" i. p. 33, "Cornubiam."

BERTRAM, i. 6, § 12, "Venta, nobilissima civitas, ad flumen "Antonam sita."

RICHARD, i. p. 17, "Wyntoniam;" p. 25, etc., "Wintoniam;" p. 39 (cf. 329), "civitas Wentana, quæ modo Wyntonia dicitur;" p. 203, "in Wenta civitate;" p. 329, "Wintancestrensis ecclesiæ," etc. See index *s.v. Winchester.*

BERTRAM, i. 6, § 18, "fluvii . . . Isca, Durius, Tamarus."

RICHARD, ii. 70, "Tambram fluvium."

BERTRAM, *ibid.*, "urbes habebant . . . omniumque matrem "Iscam, fluvio cognomini imminentem."

RICHARD, ii., 13, 14, 15, 52, 139, 146, "Exonia;" *ibid.* 70, "Excestra."

BERTRAM (see index): "Lindum."

---

[1] Bertram knew of the frequent discoveries of ancient remains at Cirencester. See the index to the *Gent. Mag.*

Names of places in the *Speculum* and the *De Situ.*

RICHARD (see index): "Lindecolnia," "Lindecolnum," "Lin-" colnia."

BERTRAM, i. 6, § 2, *and often* "Thamesis."

RICHARD (see index): "Thamense flumen," Thamensis fluvius," "Thamisia," "Thamisium."

BERTRAM, i. 1, § 2, "Veteres Britanniam,[1] ab albis rupibus, "primùm ALBIONEM, postea, vocabulo gentis suæ, BRITTANIAM "cognominaverunt."

RICHARD, i. p. 9, "Post primum insulæ Britanniæ regem "nomine Brutum (a quo dicta insula, quæ prius Albion voca- "batur, Britannia a Bruto extitit denominata, incolæ quoque "insulæ præfatæ dicti fuerunt Britanni)."

BERTRAM, i. 6, § 18, "Damnonii, gens omnium validissima."

RICHARD, ii. 123, "Devenensium."

BERTRAM, i. 6, § 31, "fluvius Abus."

RICHARD (see index): "Humbra," "Humbria."

BERTRAM, i. 6, § 28, "Glevum."

RICHARD (see index): "Glavornia;" "Glovernia," "Glouces- "tria."

Authors cited in the *De Situ.*

Gibbon (c. 31, n. 180). "Two cities of Britain were "*municipia,* nine *colonies,* ten *Latii jure donatæ,* "twelve *stipendiariæ* of eminent note. This detail is "taken from Richard of Cirencester, de Sitû Britanniæ, "p. 36; and although it may not seem probable that he "wrote from the MSS. of a Roman general, he shews a "genuine knowledge of antiquity, very extraordinary "for a monk of the fourteenth century."

Bertram himself in his index calls attention to the numerous authors cited by printing their names in capitals with a description in italics; thus, AGRIPPA, *geographus.* He has also certain general entries, mostly adorned with capitals: ANNALES. CHRONICA. DOCU-

[1] Here Bertram has forgotten to write the word with two t's. In a curious note (pp. 157, 158 = 99 H.) he says, "in Pausania, Beda, et "Ricardo nostro Brittania" is the "constant orthography; and again that "monachi fere omnes" write "Brittani." I have examined ten pages of Richard's MS. with a view to this special point, and find that Bertram is not borne out in a single instance out of 22. Cf. p. 151 [= 94 H.] on the word *promuntorium.* "Monachus noster semper in syllaba "secunda ad morem plurium mona- "chorum adhibet *U,* qui scribendi "mos, ceu maxime genuinus assu- "mitur a Is. VOSSIO ac GRONOVIIS "in iis, quas nobis dedere, Pomponii "Melæ editionibus, certe optimis."

Authors cited in the *De Situ.*

MENTA. Druidum Monumenta. Druidum Traditiones. GEOGRAPHI veteres. HISTORICI veteres. HISTORIA Romana. MONUMENTA veterum. NONNULLI. OPINIO veterum. RELATIONES. TRADITIONES. VESTIGIA authorum. VETERES GEOGRAPHI. VETERUM OPINIO. VETERA MONUMENTA. VETERUM TRADITIONES. VOLUMEN VETUSTUM.

The following are the forms of citation in the "De Situ:" it has been proved already that many passages are borrowed, not only without acknowledgement, but with deliberate efforts to conceal the obligation.

Virgilius Maro in Eclogis. Agrippa, vetus orbis descriptor. Beda. Marcianus, author Græcus. Albion, quæ Brittania Magna a Chrysosthomo authore Græco dicitur. Caesar (*passim*). Livius et Fabius Rusticus, veterum doctissimi authores. Tacitus (*passim*). Si Ptolemæo, orbis terrarum descriptori egregio,[1] aliisque, coævis[2] illi scriptoribus habenda fides. Cæsar Dictator. Solinus. Mela, lib. iii. Cæsar in iv. Strabo philosophus,[3] orbis terræ descriptor antiquissimus. Herodianus, nobilis Græcorum scriptor. quæ consuetudo omnino convenit cum antiquissima illa, quæ Gen. i. habetur noctium ac dierum computatione. prolixius M. [*sic*] Dictator Cæsar. Plinius eleganter declamat lib. xxx. Julius Cæsar affirmat in Ephemeridis. Ita cecinit Lucanus vates his versibus, quibus hoc caput finiam. de quo apud Satyricum [Juvenalem] mentionem inveniamus. ut author est Cleomedes. Lucanus poeta. ut author est Juvenalis Satyricus his versibus. ita cecinit Lucanus. quæ ratio movisse videtur Ptolemæum, ut totum hunc terræ tractum, qui in mare brachii instar prætenditur. ut eruditissimus Solinus est author. ut refert Plinius. ut Dio celeberrimus[4] scriptor annalibus inseruit. colonia, quam deduxit Claudius Cæsar, ut scriptores de istis

---

[1] Jornandes, c. 3, "Claudius "Ptolemæus, orbis terræ descriptor "egregius."

[2] A word used (as here, i. 2, § 5) in Bertram's notes, 146.

[3] So called by Suidas *s. v.* Straton, and Steph. Byz. *s. v.* Apameia. This affectation, of giving to authors cited some distinctive addition, is found also in Bertram's notes (147), "VIRGILII Romanorum Coryphæi;" and (162) "*Virgilius Maro*, Latinos "inter Poëtas princeps;" (*ibid.*) "EUSTATHIUS Thessalonicensis "Archiepiscopus;" (163) "JORNANDES Episcopus;" (150) "GILDA sapiente, venerabili BEDA, "NENNIO Banchorensi."

[4] Jornandes, c. 2, "Dio celeberrimus scriptor annalium."

temporibus affirmant. cujus in annalibus mentionem facit eruditissimus Tacitus. emendatissimus Lucanus. De hac autem iii. mentionem facit historicus ille Florus. ut ex documentis constat (I. 6, § 36). Claudianus vates.[1] Relationem sequentem a mercatoribus Brittonibus fugitivis acceptam posterisque relictam, ut sufficientem æstimemus, necesse est (I. 6, § 51). ut referunt traditiones. Ex fragmentis quibusdam a Duce quodam Romano consignatis et posteritati relictis sequens collectum est itinerarium, ex Ptolemæo et aliunde nonnullis ordinem quoque, sed quod spero in melius mutatum, hinc inde deprehendes (I. 7, pp. 35, 36=50 H.). ut author est Solinus. ut opinatur Beda. ut author est venerabilis Beda. Cultores ejus, inquit Mela. a Solino Polyhistore. Agrippa, geographus Romanus. non idem cum magno authore Beda sentio. ut Plinius refert. Augustæ Historiæ scriptor, Tacitus.[2] Quin potius Regem Ptolemæum in secunda Europæ tabula, aliosque veterum inclutissimorum geographorum, in situ illius [Hyberniæ] delineando errasse, utpote qui hanc non solum justo longius a Britannia, sed etiam prorsus a parte Boreali provinciæ Secundæ, statuerunt; id quod ex ipsorum libris et Tabulis huc spectantibus patet abunde (I. 8, § 17). ut scribit Solinus. Dictator Cæsar nichil de ea, studiose licet inquirens, reperiebat. Erronee . . scripserunt nonnulli . . Cætera earum nil nisi arenæ et rupes tenent, ut ego ex Solino cum aliis colligi posse habeo persuasum (I. 8, § 19). Thule ultima omnium, quæ Brittanicæ vocantur, Belgarum littori apposita statuitur a Mela. Græcis Romanisque celebrata carminibus, de quo Homerus Mantuanus (I. 8, § 20). ut author est Plinius. ut refert Solinus. ut tradit idem author. ut author est Isidorus. ut author est Mela. Invitatus, ut ipse [Cæsar] quidem prætendit, a Trinobantibus. Sed, quod majore veri specie tradit Suetonius (II. 1, § 12). ut ex his Claudiani versibus constat (II. 1, § 37). Igitur primus omnium Romanorum Dictator[3] Julius cum exercitu, principatu Cassibellino [*sic*], Brittaniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas, ut Tacitus refert (II. 2, § 2).

Authors cited in the *De Situ.*

Waiving for the present the proofs of the author's acquaintance with Camden, Baxter, and the editors of Tacitus and of Antoninus, we seem driven by this simple

---

[1] Bertram's notes, 149: "cum "Claudiano vate." Also the index: "CLAUDIANUS Vates."

[2] From Vopiscus, *vita Taciti*, 10: "Cornelium Tacitum, scriptorem "Historiæ Augustæ."

[3] Thus, as Wex observes, Bertram expands the *D. Julius* of Tac. Agric. 13.

Authors cited in the *De Situ.*

enumeration to conclude that his familiarity with Dio, Strabo, Herodian, Cleomedes, the geographer Marcianus, the *tabula Peutingerana,* is inconsistent with the early date claimed for him.[1] But attempts have been made[2] to weaken the force of this argument. It has even been said:[3]

"As to Mr. Wex, he seems to have been ignorant of the "existence of such writers in the middle ages as John of Salis-"bury and Peter de Blois, who were well read in a wide range of "classics; and, therefore, as the author of the *De Situ Britanniæ* " . . . must have been so, he erroneously judged it a con-"clusive argument against the authenticity of it. . . . It is "not now denied that, admitting Richard of Cirencester to have "been the author, he might have had the same classical authors "to consult in the 14th century as we have at the present day."

But no list of classics known to John of Salisbury[4] will make it probable that a Westminster monk of the 14th century used classical authors with the same ease as a modern scholar can; for, I., John of Salisbury, "though born in England, lived and taught twelve "years in Paris, and spent the greater part of his life in "France and Italy, where he was the favorite of pope "Adrian IV. Among the mediæval writers before "Petrarch there is no single one who displays so great

---

[1] See Wex in *Rhein. Mus.*, 1846, p. 348 seq., *prolegom.* to Tac. Agric. 21 seq. The Danes destroyed (1) in the 9th century the great libraries founded by abp. Theodore and the abbats Hadrian and Benedict; (2) in the 11th century the collections made by the exertions of Alfred; the universities and schools of the 13th and 14th centuries studied only scholastic philosophy and rhetoric; Gildas, Nennius, Bede, Asser, betray no acquaintance with Tacitus.

[2] By Mr. Thomas Wright in *The Literary Gazette* 11th July 1846, p. 627, who simply says, "there is "nothing more presumptuous and "more dangerous than assuming "negatives of this kind with regard "to literature and science in the "middle ages," and by Mr. Beale Poste in *Gent. Mag.* for April 1847, 375–382, who calls Mr. Wright "the first authority, perhaps, for "manuscript English literature."

[3] By Mr. Poste, *Britannic researches*, 1853, 116.

[4] See Mr. Poste in *Gent. Mag. l. c.* 378, 379.

Authors cited in the *De Situ.*

" a taste for the works of the classics, and such an " acquaintance with them in all his writings[1] ;" neither he nor Peter of Blois, nor in an earlier age Lupus of Ferrières, can fairly be regarded as an average mediæval scholar: II. Of the books cited by John of Salisbury, many were only known to him at second-hand[2]; His knowledge of Greek was very scanty; he read with a learned Greek parts of the Organon and Topica, but " he nowhere professes to have read [for himself] a " Greek book; we find in him no citation from a Greek " author, not known to him through the medium of " Latin."[3] Had Bertram desired to name an Englishman before the 16th century, who might conceivably have read such authors as are transcribed in the " De " Situ," he should have pitched upon William Gray, bishop of Ely (ob. 4 Aug. 1478), pupil of Guarino and Niccolo Perotti, who bought in Florence many classical authors which had never before crossed the Channel.[4] His evil genius led him to catch at Stukeley's suggestion, and ascribe a mosaic of classical citations to an author who never cites independently even the most current poets, Virgil, Lucan, Statius, and whose reading appears to have been confined to the Vulgate, to mediæval theology, chronicles, and hagiology, and to the charters of his monastery.

[1] Heeren, *Geschichte des Studiums der griechischen und römischen Litteratur.* Götting. 1791, i. 203.

[2] This argument cannot be used against the opponents of the "De " Situ;" for the citations embodied in it prove that the author had not only certain books before him, but certain printed editions of those books. The " De Situ " collects scattered notices on one definite subject; ornamental citations from poets, anecdotes and the like, such as we find in John of Salisbury, may easily be picked up.

[3] C. Schaarschmidt, *Johannes Saresberiensis nach Leben und Studien, Schriften und Philosophie.* Leipzig, 1862, 113; see the whole chapter " Johann's classische Stu- " dien," 81–125; and the *Prooemium* to Ritter's Tacitus (Cambr. 1848), xxxvi, xxxvii.

[4] See Wharton, *Anglia Sacra,* i. 672; Poggii epist. 39 episcopo Eliensi in Mai *Spicileg. Rom.* x. 296; Vespasiano, Gulielmo Graim, Vescovo d'Ely (*ibid.* i. 280).

Facsimile of the *De Situ.*

The facsimile of portions of §§ 1 and 4 of the "De "Situ," i. 1, which is prefixed to this volume, is taken from that in Stukeley's "Account," Hatcher's copy not being accurate.[1]

"This copy is not *traced*, but *done by hand;* the irregularity "and want of form in so many of the letters leave no doubt on "this head. It might not have occurred to Bertram that a "*tracing* would be more satisfactory than an imitation, if he "had the MS. before him; but if he had *no ancient* MS. before "him, he could not have gratified his correspondent's wish, "except in the way he adopted. Dr. Stukeley's friend, the "Keeper of the Cotton Library, on seeing Bertram's copy, "'immediately pronounced it to be 400 years old.' . . . . "But though some of the letters are shaped as was the custom "of the 14th century, . . . there are some which certainly "were not so written then, and a few which were never used "at all: . . . the smaller capitals . . . are all formed "in a different manner from those seen in genuine MSS. "Of the small letters, the terminal *s, b, g, l, r* (of which the "simplest form is replaced by a completely modern one),[2] the "contracted form for *et,* are all strange, or unknown. When "double *t* occurs also the two are uncouthly and improbably "written in different forms;[3] and the manner in which several "words are contracted is quite unlike what we find elsewhere."[4]

It is said that Stukeley's facsimile is not exact;[5]

---

[1] See Mr. B. B. Woodward in *Gent. Mag.* March 1866, 307, from whom the following sentences of the text are borrowed.

[2] [The numerous forms of *r* in so few lines are enough to awaken suspicion ; the most modern bears a striking resemblance to those of Bertram's acknowledged hand, in the inscriptions of the copies in Cambridge university library.]

[3] [That is, in col. 2, and once in col. 1 ; but not in *littoris* col. 1.]

[4] [In col. 1 *amplitudinis* is written, by neglect or design, for *amplitudine.* The word *orbis* is very differently formed in col. 1, l. 1 and 5.]

[5] Mr. Thomas Wright, in *Literary Gazette,* 11th July 1846, 627. "It "is now, as near as I can say, about "five or six years ago that Sir "Frederic Madden shewed me in "his room, in the manuscript de- "partment of the British Museum, "some papers of the antiquary "Stukeley, among which was a "letter from Bertram (at Copen- "hagen), communicating a facsimile "(much better than the engraved "one) of a few of the first lines of "the MS. of Richard of Cirencester; "and I remember that Sir Frederic "then pointed out to me a number "of minute characteristics in the "writing, which at once carried "perfect conviction to the mind of

it can scarcely be so inexact as utterly to change the character of the writing. If there had existed an ancient MS., Bertram would assuredly have taken measures to preserve it with his other papers, which are still extant; if he were dissatisfied with Stukeley's facsimile, it was open to him to provide a more faithful one in his own publication.

Facsimile of the *De Situ.*

Of the map appended to the "De Situ" Bertram says (præf. sign. a 5):

Bertram's map.

"MAPPAM ANTIQUISSIMAM BRITTANIÆ FACIEI ROMANÆ SECUNDUM FIDEM PERVETERUM [*sic*, omitting MONUMENTORUM, which occurs on the map] *artificialiter* DEPICTAM adjunxi, quæ raritate et antiquitate reliquum RICARDI commentarii longe superat.[1] In annotatis id ipsum ex certis indiciis evictum dedi. Tendunt quæ annotavi, ad nostros illustrandos auctores, et dilucidandum antiquissimum Britanniæ statum; Indicem calci libelli adjeci. Spem foveo certissimam, doctos me eodem, quo hucusque favore, dignaturos esse. Qua ipsorum benevolentia excitabor ad pergendum in proposito [1]."

There is no reason to suppose[2] that Bertram was accquainted with the *mappa mundi* preserved in

"one well versed in palæography "that the MS. was genuine; and, "if I recollect well, not more "modern than the fourteenth century. It was a thing which no "person in Bertram's time could "have forged. Sir Frederic, in "shewing it me, remarked on the "rashness with which the Council "of the Historical Society had rejected Richard from their series of "early historians."

[1] Elsewhere also Bertram speaks of the map as more ancient than the text (170, 171): "Inde constat, cur "Silures Hispaniam versus habitare "doceat [Benedictinus noster], in "quo TACITO [*sic*] sequitur, verum "persuasus sum, si opus suum attente reviserit, MAPPAM ejus ipsi "errorem omnem eripuisse." I do not find a contradiction, as Mr. Woodward does, *Gent. Mag.* Oct. 1867, 448, between these passages and the end of I. 7: "huic [capiti] adjuncta "est mappa Brittaniæ artificialiter "depicta, quæ omnia loca cet. evidenter exprimit, ut ex ea cunctarum regionum incolas dignoscere "detur." I cannot say that from these words "it would seem that the "map was the work of 'Ricardus "'Corinensis' himself."

[2] With Mr. Woodward, 449. There is not the slightest resemblance between the two maps; Gough's *Topography* will, however, shew that Bertram possessed abundant materials for making his map and itinerary as accurate as he pleased.

Bertram's map.

Hereford cathedral; but his own notes (p. 151.) shew that he knew the maps of Speed, Moll, Gordon, Senex, Morden, De Wit and Danckert, Tim. Pont., J. Elphinstone, and also those in Horsley and in Gale's Antoninus. From Horsley he has borrowed his division of the map into squares, in which the lines in one direction are designated by capitals, and those in the other direction by small letters. The general plan of the map, the thick leech-like rivers, and the little towers to represent the towns, remind one of the map called Ptolemy's, and of that of Ortelius, which may be found in the *Theatrum Geographiæ Veteris*, published by Petrus de Bert, Leyden, 1618. fol. The fictitious names *Octorupium, Vespasiana, Flavia extrema,* and many others are to be found in this map, which Stukeley ventured to assign to the age of Agricola.[1] The undue extension of Ireland to the south is a blind, the motive of which may be seen in I. 8, § 17, where Ptolemy is censured for making the S. of Ireland lie too much to the N.

The *De Situ* and Dr. Stukeley.

The history of the "De Situ" is not less remarkable than its materials and its style. Dr. Stukeley (*Account*, etc., pp. 12, 13) tells us:

"In the summer of 1747, *June* 11, whilst I lived at *Stamford*, I "receiv'd a letter from *Charles Julius Bertram*, professor of the

[1] *Medallic History of Carausius*, Lond. 1757, 4to, 134: "a map of "*Brittania Romana*, an invaluable "curiosity; the original of which "was certainly done in *Agricola's* "time." Cf. *ibid.* 13, 14, 62, 135, 169, 176. In the *Account of Richard of Cirencester* he also states (p. 12) his persuasion that Bertram's *Dux Romanus* "is no other than "*Agricola*;" (p. 18) Bertram's *Diaphragmata* "must in some jour-"neys coincide with *Antoninus's* "*Itinerary;* yet it is not in the "least copied from thence: nay, our "author never saw that monument;" (p. 19) "if *Camden* and *Burton*, "*Gale* and *Horsley*, had had *Rich-"ard of Cirencester's* work, there "had been nothing left for others "to do in this argument;" (p. 24) "here then we see our author's "manuscript was prior to that time, "viz. A.D. 70. I mean *that* from "whence he extracted his work, "the original manuscript." Cf. 71, 72.

" *English* tongue in the Royal marine Academy of *Copenhagen*, a person unknown to me. The letter was polite, full of compliments, as usual with foreigners, expressing much candor and respect to me; being only acquainted with some works of mine published. the letter was dated the year before: for all that time he hesitated in sending it.

The *De Situ* and Dr. Stukeley.

" Soon after my receiving it, I sent a civil answer: which produced another letter, with a prolix and elaborate *latin* epistle inclos'd, from the famous Mr. *Gramm*, privy-counsellor, and chief librarian to his *Danish* Majesty: a learned gentleman who had been in *England* and visited our universities. (Mr. *Martin Folkes* remembered him.) he was Mr. *Bertram*'s great friend and patron.

" I answered that letter, and it created a correspondence between us. among other matters, Mr. *Bertram* mentioned a manuscript in a friend's hands, of *Richard* of *Westminster*, being a history of Roman *Brittain*, which he thought a great curiosity: and an antient map of the island annex'd.

" In *november*, that year, the Duke of *Montagu*, who was pleas'd to have a favor for me, drew me from a beloved retirement, where I proposed to spend the remainder of my life: therefore wonder'd the more, how Mr. *Bertram* found me out. nor was I sollicitous about *Richard* of *Westminster*, as he then called him, till I was presented to St. *George's* church, *Queen-Square*. when I became fix'd in *London*, I thought it proper to cultivate my *Copenhagen* correspondence, and I received another *latin* letter from Mr. Gramm, and soon after an account of his death, and a print of him in profile.

" I now began to think of the manuscript, and desired some little extract from it; then, an imitation of the hand-writing, which I shewed to my late friend Mr. *Casley*, keeper in the *Cotton* library, who immediately pronounced it to be 400 years old.

" I press'd Mr. Bertram to get the manuscript into his hands, if possible. which at length, with some difficulty, he accomplished: and on my sollicitation, sent to me in letters, a transcript of the whole; and at last a copy of the map: he having an excellent hand in drawing.

" Upon perusal, I seriously sollicited him to print it, as the greatest treasure we now can boast of, in this kind of learning. in the meantime, I have here extracted some account of the Treatise, for your present entertainment: as I gave it to Dr. *Mead*, and to my very worthy friend Mr. *Gray* of *Colchester*, some time past, at their request."

The *De Situ* and Dr. Stukeley.

In his diary, 1 Mar. 1748–9, Dr. Stukeley noted (*Gent. Mag.*, Aug. 1835, 149): "I rec'd from my friend Mr. Bertram of "Copenhagen, a copy of his curious MS. of '*Ric'us Westmonasteriensis*,' with the map—'tis a most valuable curiosity "to the antiquitys of Brittan, being compiled out of old "manuscripts in Westminster library, now lost."[1]

From the same diary (*Gent. Mag.*, Dec. 1853, 596): "27 Mar. "1749. I gave Dr. Mead an account in writing, containing "a whole sheet of paper, of *Ricardus Westmon*[s]. manuscript ". . . 31. I finished the translation of *Ricardus Westmonasteriensis.*"

Compare Bertram's preface:

"Ordine inter eos [among the three writers published by "him] primus est Ricardus, qui, licet ipsius opusculum, quod "inter curiosa alia, bene multa,[2] miro modo mihi in manus "venit, non in omnibus suis absolutum sit numeris,[3] non "tamen ad infimam historicorum mediæ ætatis classem est "referendus. Longe melioris ævi multos pannos purpuræ, et "fragmenta egregia continet, quæ singula frustra alibi quæsiveris, omnia vero Antiquariis nostris sunt utilissima. Auctor "creditur[4] celeberrimus Ricardus Corinensis, è Cirencestria[5] "oriundus. Monachus is erat Benedictinorum ordinis, Westmonasterii, qui historiæ Britannicæ, Anglo-Saxonicæ et "Anglicæ suo tempore peritissimus, cognomine Chronographi[6] ornatus est. Quæ ulterius ad historiam ejus per-

---

1 30th Oct. 1763. "I received "from my friend Dr. Bertram 3 "copys of the Danish military "colored; one for the king." (Stukeley's Diary in *Gent. Mag.*, Jan. 1854, 49).

2 Observe how he prepares the way for the publication of other "curiosities."

3 "Ne tempore quidem Lelandi, si idem est, cujus [*sic.* Supply "*meminit*] Coll. Tom. 4, p. 32, sub "titulo *Fragmenti Historiolæ de* "*Britannia*, id quod nec omni caret "verosimilitudine." [There is singular effrontery in this conjecture. On the very same page with the "Historiolæ de Britannia fragmen-"tum" Leland records another "Historiola de Britannia."]

4 As Stukeley had suggested the ascription of the book to Richard of Cirencester, Bertram was compelled to speak thus dubiously here; but the title hints no doubt.

5 "*Ciciter, Cirencester, civitas* "*passerum*, the old true name is "*Churncester*, PTOLEMÆO "*Corinium*. Lelandi Coll. T. 4, p. 158."

6 "Jamesii Eclogæ Oxonio-Can-"tabrigienses, p. 69, N. 248." ["*Richar. Chichestre*, Monachus "Westmonasterii chronographus." The Bodleian librarian little thought, when he thus introduced a notice of the *Speculum* out of Bale, that his words would be construed as conferring a title on Richard.]

" tinent, relinquo Amico meo longe æstumatissimo, maxime " reverendo et clarissimo Domino D. GULIELMO STUKELEY, " R.S.S., &c., hominibus demerendis nato, qui summo cum " studio, quæ ad historiam auctoris nostri faciunt congessit,[1] " editurus eam, quod in votis est, in lucem. Opusculum ipsum " quod attinet, à Domino supra nominato, et singulis, quibus " videre contigit, habitum est κειμήλιον, dignum, quod im- " pressum ab interitu liberetur. Reverentiam erga ipsum " quodam modo testandi gratia, imprimi illud curavi."[2]

The *De Situ* and Dr. Stukeley.

Before proceeding with the history of Bertram's book, we may collect what is known of his personal history.

Life of Charles Bertram.

" One of the most learned men in the north, Mr. E. C. " Werlauff, the chief librarian of the Royal Library here " [Copenhagen], and Professor of History at our University, has " communicated to me the following Notes containing some " particulars of the life and writings of Mr. Bertram:

---

1 "I persist in my thoughts of " your publishing RICARDUS WEST- " MONAST. I have got many memoirs " of his Birth, Family, and life. " Dr. STUKELEY ad Editorem, 12 " Febr. 1749–50."

2 " *Bertramo* tuo me commenda- " tum facias oro. Fragmentum MS. " *Ricardi Monachi Westmonaste-* " *riens.*, rarum est *Cimelium.* Ego " non indignum censeo ut prelo " committat, opus nostris Antiqua- " riis acceptissimum. D. STUKE- " LEY ad Clariss. virum Joannem " GRAMMIUM, 1. Sept. 1747." [Bertram once and again declares his intention of publishing a complete commentary on the "De Situ." P. 145: "AD LECTOREM. NOTÆ in Caput " primum et secundum libri primi " RICARDI nostri, quas TIBI heic, " candide LECTOR! sisto, non sunt " nisi paucæ earum plurium ad " Antiquitates Britannicas pertinen- " tium, quas laboriose versando cum " veterum tum recentiorum scripta " collegi. Quæ si TIBI fuerint ad " palatum, et candide a TE accipi " meruerint, Deo annuente redeun- " tibus temporibus tranquillitate feli- " cioribus, integrum et completum " ex iis formatum commentarium " habebis. Spero interea, TE judi- " caturum esse, me, in eo, quod " plura tractando TE non moratus " sim, consulte egisse, præcipue tem- " pore hoc, quo in considerandis " nostræ ætatis stupendis factorum " nexibus ad unum omnes sint " nimium occupati, nec vacet rebus " jam diu gestis, jamque inextrica- " bile [*sic*] fere obscuritate sepultis, " attentam afferre mentem." P. 183: " Plura, quæ in GILDAM annotarem, " non habeo, cum materia hæc et " explanatio ad RICARDUM Corinen- " sem pertinens, Deo volente, accu- " ratiori cura in notis meis in hunc " auctorem pertractabuntur." P. 185: " quæ mea sit mens, temporibus " melioribus venientibus, prolixe in " meo Commentario in RICARDUM " Corinensem, totam Britannicam " historiam complectente prolixe de- " monstrabitur."]

Life of Charles Bertram.

" 'C. J. Bertram was, according to Worm, *Forfatter Lexicon* " '(*Dictionary of Authors*),[1] born in 1723. In 1747, he " 'petitioned the consistorium, or the Senate at the University " 'of Copenhagen, to be made a student, notwithstanding his " 'belonging to the Church of England. He declared his " 'intention to study especially history, antiquities, philosophy, " 'and mathematics. In 1748, he petitioned the King of " 'Denmark for permission to give public lectures upon the " 'English language; he had at that time been ten years in " 'Denmark, and had indirectly been called to this country " 'by King Christian VI. He died the 8th of January, 1765. " 'In the years 1749–1753, he published some papers on the " 'subject of the English grammar. In the last of these, " '*Grundig Anviisning til det engelske Sprogs Kundskab*, 1753 " '(True directions for a perfect knowledge of the English " 'language), he gives several favorable opinions of the " 'professors Holberg, Mollmann, Anchersen, etc., as well of " 'this work as of his literary essays in general.

" 'Of his *English Scriptores* no manuscript exists at the " 'Royal Library of Copenhagen. Neither are any testa- " 'mentary dispositions as to his manuscripts known. But at " 'the said Royal Library is preserved an English MS. contain- " 'ing critical notes and observations on the History of Canute " 'the Great, taken from Old English and Icelandic writings. " 'This fragment must have been copied by some one who " 'did not know English. The Catalogue, however, supposes " 'that it originlly has been written by Mr. Bertram.

" 'The historian Suhm mentions Bertram's *Ricardus Cori- " 'nensis* among the works he has made use of for his book " 'upon the origin of the Scandinavian people, *Om de Nordiske* " '*Folks Oprindelse*, 1770; but perhaps it may be regarded " 'as more important that Lappenberg, in his *Geschichte* " '*Englands*, pp. 16, 41, 57, quotes the books as genuine.' " J. J. A. Worsaae in *Notes and Queries*, 10 July 1852, pp. 37, 38 (cf. a letter, nearly the same, in Beale Poste's *Britannic Researches*, Lond. 1853, 140, 141).

"Some years since, when the late Earl Spencer was in " Copenhagen, he searched in vain for the original manuscript " [of the *De Situ*], which no there could tell him had ever " existed, and very many doubt if it ever existed at all." (*Notes and Queries*, 8th Dec. 1849, p. 93).

"Soon after the publication of my 'Prehistoric Annals of " 'Scotland,' in 1851, in which Richard of Cirencester is

[1] [Bertram is not noticed in Erslew's *Forfatter Lexicon*, Copenh. 1843, etc.]

" referred to as ' in truth a monk, not of the fourteenth, but the " ' eighteenth century,'—a well-known English antiquary wrote " [to] me, challenging my incredulity, and producing Richard's " itinerary in satisfactory elucidation of the site of Agricola's " Victoria. Writing soon after to my friend, the late Prof. " Munck of Christiania, I asked him, when in Copenhagen, " to ascertain for me what he could relative to Bertram and " his MS. The following are the main points of his reply: " ' The MS. is nowhere to be found, that is sure enough. " ' That Dr. Stukeley knew the MS. already, ten years before " ' the first edition was made, appears from a letter written " ' by him to the celebrated Hans Gram, at Copenhagen, dated " ' September 1, 1747, of which letter an abridgement is given " ' in the preface. In the original,[1] however, the passage runs " ' much more complete, as follows: *Bertramo tuo me commen-* " ' *datum facias oro, quem felicem tuo patrocinio existimo.* " ' *Felicem me quoque reddidit, tuo in respectu, fragmentum suum* " ' *MSS. Ricardi mon. Westmonasteriensis. Rarum est cimelium* " ' *in bibliothecis nostris ignotum. Ego non indignum censeo ut* " ' *prelo committatur, opus nostris antiquariis acceptissimum.* " ' As for Bertram," continues Professor Munck, " he seems " ' to have been rather a worthy man. His father, a silk-dyer, " ' is said to have immigrated into Denmark with the people " ' and menials accompanying the English Princess Louisa, " ' who married the Crown Prince (afterwards King Frederic " ' the Fifth) in the year 1743. In 1744 he established him- " ' self in Copenhagen as hosier. His son, the Bertram in " ' question, was a student, a kind of protégé of King Christian " ' the Sixth. From papers in the Public Record Office of " ' the Academical Council at Copenhagen, it appears that " ' he gave in to the said Council a petition (dated July 5,

Life of Charles Bertram.

[1] [Nichols, *Liter. Anecdotes*, v. 502. "The Doctor's [Stukeley's] " letters to Mr. Bertram (which " were in being Dec. 24, 1773, at " Copenhagen), would be a curiosity. " Those of Mr. Bertram to the Doc- " tor are safely preserved." The publication of the correspondence on both sides is greatly to be wished. On the 16th of June 1853 Mr. John Britton exhibited to the Antiquarian Society (*Gent. Mag.*, July 1853, 77) " two MS. volumes, a Diary and a " Commonplace Book, of Dr. Wil- " liam Stukeley, with several of the " Doctor's drawings; three auto- " graph letters from Bertram to " Stukeley." In the *Gent. Mag.*, Dec. 1853, 596, Mr. Britton suggests that a biography of Stukeley " would be a valuable work in the " archæological library . . . . " Amongst other matters it might " tend to elucidate and settle the " genuineness of *Richard of Ciren-* " *cester's Itinerary.*"]

Life of Charles Bertram.

" ' 1747,) requesting that he might be inscribed as a student, " ' although belonging to the Anglican church. He meant " ' to *excolere historiam, antiquitates, philosophiam, et mathesin.* " ' On the 23rd of March, 1748, he petitioned the King that " ' he might be appointed to lecture *publicè* on the English " ' language.' Prof. Munck also stated that a fragment of " Bertam's treatise on Cnut the Great still exists in the Library " at Copenhagen. From the above it is manifest that Bertram " not only was not a professor when, in June 1747, he first " wrote to Dr. Stukeley, and, as now appears, revealed to " the delighted antiquary the news of his great discovery; " but still later he is found only applying for admission as a " student. What his actual age then was is still a desideratum " which I have unsuccessfully sought for, although it is pro- " bably on record among the same academic documents at " Copenhagen. The teaching of English in the Marine " Academy does not necessarily imply either great professorial " dignity or the gravity of years. His first letters and MSS. " were probably the mere hoax of a clever, but thoughtless, " undergraduate. At a later date he had to choose between " confessing and persisting in the forgery,—and how many " subsequent pages of antiquarian literature depended on his " decision!"

Daniel Wilson, University College, Toronto, in *The Athenæum*, June 1, 1867, p. 735. Cf. *Gent. Mag.*, Mar. 1851, p. 299.

Bertram himself in his preface adds one or two particulars to these accounts.

"Candido et Benevolo Lectori.

"Tanto cum candore, tantaque cum laude, receptis à literato " orbe, quæ hucusque edidi, scriptis, necnon iis, quæ in DAUW,[1] " etc., emendavi, eique addidi, officii mei esse arbitror non " grates solum idcirco publice atque solemniter persolvere, " verum et quantum permiserit ingenii modulus, denuo inser- " vire. Si genio indulgere licet, versabor præcipue circa illus- " trationem rerum, earumque maxime abstrusarum in historia

[1] "*M. Johann Dauw* wohlunterrichteter und Kunsterfahrner " Schilderer und Mahler, aus der " Antiquität und denen besten " Schriftstellern vermehrte und verbesserte Auflage, herausgegeben " von *Carl Bertram.* Copenhagen " und Leipzig, 1755, 8, 528 pagg." [In Mich. Lort's Sale catalogue (1791) I find No. 755, "Bertram's " Ethics. Copenhagen, 1751. 8vo." The place of publication makes it probable that the author was Charles Bertram.]

"antiqua. Unum alterumve scriptum, ex quo maximus usus "sperandus, emendatum in lucem proferam. Studebo inprimis, "pro re nata, talia notiora reddere scripta, quæ ad penitius "perspiciendas et illustrandas antiquitates Septentrionales, "Brito-Romanas, ac Anglo-Saxonicas aliquid faciunt.

Life of Charles Bertram.

"PATRIÆ meæ, quod boni civis est, cum plurimum debeam,[1] "à præsenti opusculo, quod heic sisto, initium faciendum esse "credidi."

Dr. Wm. Stukeley.

The history of the welcome given by the learned world[2] to the "De Situ" must be introduced by a few specimens of the critical sobriety of Dr. Stukeley, its literary

---

[1] Mr. Beale Poste (*Britannic Researches*, 138) says: "Mr. Wex, in "his attack on Richard of Cirencester's work, calls Bertram an "Englishman. Therefore the inference from Mr. Wex would be "that it was an Englishman invent"ing something about England. "However, though signing himself, "in the dedication of his work, pub"lished at Copenhagen, 'Londinen"'sis,' it does not appear that he was "more connected with the country "than being a foreigner born at "London, as Stukeley, in his Ac"count of Richard, p. 12, expressly "calls him a foreigner. It is true "the word 'patriæ' occurs in the "dedication of his map, which is "expressed in the following words: "—'Tabulam hanc geographicam "'antiquitatis patriæ cimelium cele"'berrimo viro Gulielmo Stukeley, "'M.D., etc., observantiæ testandæ "ergo dedicavit Carolus Bertramus, "1755;' but here the word evidently "applies to Stukeley. If therefore "not an English subject, he could "not have forged the work from "any morbid motive of doing credit "to or illustrating his own country." To this it may be replied, (1) that Mr. Poste himself, two pages on, shews that Bertram was of the Anglican Church; (2) that the dedication, cited by Mr. Poste, runs thus: "Societati Regiæ Londinensi "*artium et disciplinarum matri* longe "celeberrimæ nec non Societati "Antiquariorum Britannicorum filiæ "tali genitrice dignissimæ, scrip"tores hos *Britannicæ gentis his"toriæ optimos* in gratiam patriæ "[surely this is Bertram's country, "which indeed must, in spite of Mr. "Poste, be meant in the dedication "of the map] editos ea qua par est "observantia d. d. d. Carolus Ber"tramus Londinensis." So in p. 164 he calls English "*our* tongue" (*nostra lingua*); Hudson, p. 165, is "Hudson noster." Of Denmark on the other hand he says (præf. sign. a. 5), "Historiæ regni, *cujus jam "incola sum*, non parum lucis affun"det historia Regis CANUTI MAGNI, "quem jure MAXIMUM dixeris, à me, "labor quamvis et opus difficillimum "sit, bono cum successu elaborari "cœpta." On the title we read "Bertram Carolus Brit."

[2] Geo. North, the antiquary, was eagerly inquiring for a copy nearly six years before the book was published (Nichols, *Liter. Anecd.*, v. 702).

Dr. Wm. Stukeley.

sponsor.[1] In the *Medallic history of Carausius*, published in the same year (1757) as the *Account of Richard*, it is maintained that Faunus is Josuah (pref. xi.):

"The learned *Huetius* makes *Faunus* to live in the time of " *Hercules*, or IOSUAH: tho' he does not discern *Faunus* to be " IOSUAH. but he really is the flower of heroes IOSUAH, the " renowned successor of MOSES." (p. xii.) "We learn from " *Plutarch*, *Lucian*, *Polyænus*, *Nonnus*, and other authors, that " *Silenus* who is *Moses*, and *Pan* who is *Josuah*, were captains " to *Bacchus*. the one commanded the right wing of his army, " the other the left, by the name of *Bacchus* IEHOVAH was under- " stood, as I have shewn in print." (p. xvi.) "*Thymbre* [Pan's " mother] is the oracular breast-plate of *Urim* and *Thummim*, " which the high-priest put on, when he gave oracles. from " this the antient mythologists created their goddess *Themis*." (p. 29) "The idea of the *most* antient *Hercules* is form'd from " that of ADAM." (*ibid.*) "In the same first volume of *Vaillant*, " p. 245, we have an adequate figure of EVE, holding the fatal " apple in one hand; leans the other on a spear, as the mark " of divinity. we excuse the drapery. but in many she is quite " naked. she was consecrated under the name of HEBE." (p. 30) Cain = Ganymede. (p. 32) Sem = Mithras; Ham = Jupiter Hammon, his son Phut = Apollo Pythius. (p. 35) "*Melcartus*, " the *more* antient *Hercules*, . . . is no other than the " HESCOL of *Moses*, confederate of the great ABRAHAM, both " fathers of our Druids." (p. 29) "the garden of the *Hesperides* " (the word seems corrupted from *Paradise*)."

The esteem in which Stukeley is held among scholars may be seen in a learned essay[2] of E. Hübner, the editor of the British inscriptions for the new Berlin collection (*Rhein. Mus. N.F.* xi. 40, 1857):

"Es braucht nicht daran erinnert zu werden, wess Geistes

[1] Z., in *Gent. Mag.*, July 1787, 566 b, justly says: "With respect " to the *genuineness* of the manu- " script of Richard of Cirencester, I " cannot add anything to the labours " of Dr. Stukeley; it rests on his, " and the authority of Charles Julius " Bertram, the real publisher; but " Mr. Johnstone, I suppose, as well " as Mr. Whitaker and others, " thought it no forgery."

[2] "On the divisions of the Roman " army in Britain," l. c. 1–57, with additions by the author, *ibid.* xii. 84–87, xiv. (1859) 347–357, and by J. Becker, *ibid.* xiii (1858) 248–267, 320. See too Hübner's essays "On " the Roman *legati* of Britain," *ibid.* xii. 46–83, 370, xiv. 357–363; and on "Roman lead mines in Britain," xii. 346–370, xiv. 363–366.

" kind Mr. Stukeley war, seit ihn Eckhel (viii. 43) wegen seiner
" *medallic history* des Carausius zum '*Harduinus Britannicus*'
" gestempelt hat, und seit man weiss dass er der Einführer und
" Hauptvertheidiger des Richard von Cirencester gewesen ist."

Success of the *De Situ*.

Mr. Thomas Percival, *Archæologia*, i. 63, 8 July 1760, corrects the 6th Iter of "Richard," without suspicion of its authority. John Watson, *ibid.* 65—72, 24 Sept. 1761, in like manner accepts the "De situ" (so again, *ibid.* 217—220, 1 Febr. 1766).

Of Bertram's next sponsor it is enough to say, with Gough, that he "outstukelied Stukeley" in imaginative history.

John Whitaker (*History of Manchester*, Lond. 1771, 4to, i. 54, seq.) speaks in the most enthusiastic terms of Bertram's work:

"That the work is genuine, needs no proof.' "[1] Even the examination of the *Speculum* did not undeceive him (pp. 58, 59): "Richard also drew up an History of England under the
" title of *Speculum historiale de gestis regum Angliæ*. The hope
" of meeting with discoveries as great in the Roman-British
" and in the Saxon history as he has given us concerning the
" preceding period induced me to examine the work. A MS.
" copy is preserved in the publick library at Cambridge, Ff.
" 1, 28, containing 516 pages. But my expectations were greatly
" disappointed. The learned scholar and the deep antiquarian
" I found sunk into an ignorant novice, sometimes the copier
" of Huntingdon, but generally the transcriber of Geoffrey.
" Deprived of his Roman aids, Richard shewed himself to be as
" ignorant and as injudicious as any of his illiterate contem-
" poraries about him."

---

[1] Whitaker's enumeration (p. 54) of the authorities cited by the pretended monk might have suggested suspicion: "He only refers, and he
" refers frequently, to his vouchers,
" to Ptolemy and his contemporary
" writers, the tradition of the druids,
" antient monuments, documents,
" and histories. And the Itinerary
" in particular he declares himself
" to have collected from some re-
" mains of records which had been
" drawn up by the authority of a
" certain Roman general, and had
" been left by him for the use of
" succeeding ages." The *Monthly Review* (xlvi. 31) says, in its review of Whitaker, "These invaluable re-
" mains were in the most imminent
" danger of perishing for ever, had
" not Mr. Bertram, an English gen-
" tleman, discovered the manuscript
" at Copenhagen in 1747."

Success of the *De Situ.*

John Hutchins[1] (*History of Dorset*, Lond. 1774, fol., I. xvi.) says of the *De Situ*,

"This valuable work, and more valuable map . . . contains "the best and largest account of Britannia Romana yet extant. " . . This map, which is an invaluable piece of antiquity, was "probably preserved in the library of some monastery in "England or Italy; or the editor, when he was on his travels, "perhaps found it at Rome. . . . It is of great use in fixing "the Roman stations, towns, etc., by the standing marks of "nature, mountains, rivers, promontories, and bays, which are "our certain guides; and we are no longer left to etymologies, "conjectures, and resemblance of names."

T. Nash, *Hist. of Worcestershire*, Lond. 1781, fol. I. iv. cites the "De Situ" as derived from—

"Some fragments left by a Roman general, together with "some additions from Ptolemy."

Gibbon's chief notice of the "De Situ" has been already given. In his first volume (1776, 4to, n. 32 on c. 2) he cites as authentic the list of Roman colonies in c. 7, p. 36. In c. 13, n. 25 he is more wary:

"The three expressions of Eutropius, Aurelius Victor, and "Eumenius, *vilissime natus*, *Bataviæ alumnus*, and *Menapiæ* "*civis*, give us a very doubtful account of the birth of Carausius. "Dr. Stukeley, however (*Hist. of Carausius*, p. 62) chuses to "make him a native of St. David's, and a prince of the blood "royal of Britain. The former idea he had found in Richard "of Cirencester, p. 44."

The only remaining quotation is in vol. 2. (c. 25, n. 111, 1781), where we read:

"The *genuine history*, which he [John Whitaker] produces, "of a Fergus, the cousin of Ossian, who was transplanted (A.D. "320) from Ireland to Caledonia, is built on a conjectural "supplement to the Erse poetry; and the feeble evidence of "Richard of Cirencester, a monk of the fourteenth century."[2]

---

[1] See further Nichols, *Liter. Anecd.* ix. 664, 665; Charles Godwyn, of Balliol, the friend of Hutchins, shared his belief (*ibid.* viii. 228).

[2] M. Guizot, Dean Milman, and Dr. W. Smith, have neglected to warn the reader here against the credulity of their author; but he

Wm. Hutchinson, *Hist. of Durham*, Newcastle, 1785, 4to., I. xi., unreservedly accepts the authority of the "De "Situ." Success of the *De Situ.*

Richard Gough, who in his *British Topography* (ed. 2, 1780, i. 6) had pronounced the "De situ" more certainly authentic than the work of the geographer of Ravenna, seems to have had his faith shaken as early as December 1786 (see above, p. xviii).

In Gough's *Camden*, Lond. 1789, fol. I. lxxxiii. seq., is an account of the "De situ" by Dr. Chas. Mason, formerly Woodwardian professor at Cambridge:

"As to Richard's Itinerary, I know that the circumstance of "its having been wrote so long ago, and yet never heard of till of "late, and only one copy now found, and that in Denmark, has "made the authenticity of it to be suspected; but as true criti-"cism tends to promote truth, so hypercriticism tends to stifle "and obscure it. . . . From no less than four of the new "routes laid down by him I have found the remains of the "roads to correspond, so that to me it seems impossible to be a "forgery."

John Pinkerton, *An enquiry into the history of Scotland preceding the reign of Malcolm III., or the year* 1056. Lond., 1789, i. 12:—

"He also builds on certain papers of a Roman *Dux*, by "which, if I mistake not, we must understand a *Dux Britan-*"*niarum*, or Governor of Britain, not a general. Tho this "work be almost miraculous for the age, yet its authenticity "has not been questioned, and appears unquestionable. "Nevertheless, as being so late a work, it must be used with "much caution." *Ibid.* 27 *n.* 9: "In Richard's book, always "to be cautiously used." *Ibid.* 28: "Richard of Cirencester, "as published by Bertram, is *sole* authority for these Hedui,

was denounced at the time for the opposite failing (Z. in *Gent. Mag.*, July 1787, 566): "Mr. Gibbon, in "his easy flowing style, indeed refers "to 'the feeble evidence of Richard "'of Cirencester, a monk of the "'fourteenth century.' But he does "not doubt the manuscript; and "Mr. Johnstone would not proba-"bly chuse to take the trouble of "defending the authority of this "monkish performance against the "opinion of authors who treat the "Sacred Scripture as fables. Cre-"dulity was the foible of a former "age; but it surely cannot be con-"sidered as the fault of the present "generation: we generally run "from one extreme to the other!"

Success of the *De Situ.*

" and little to be trusted; yet, if I mistake not, Mr. Bertram " has read *Hedui* for *Hessui*."

In pp. 35, 36, 229, 230, Pinkerton lays down explicitly that where Ptolemy and Richard differ,—

"Ptolemy must be right, and Richard must be wrong."

In pp. 39, 40, he accepts the Damnii-Albani, on Richard's sole authority. P. 49:—

"If we may trust Richard [the same doubt in p. 45], there " was a whole province, Vespasiana, beyond the wall of Anto- " ninus."

In p. 57 he seems not to question Richard's provinces, Vespasiana and Mæata.

Part iii., c. 5, is wholly taken up with the "pro- " vince of Vespasiana," which is accepted (211):—

"Certain it is that his accounts quadrate amazingly, and bear " every mark of truth."

Pinkerton rejects (220, 221) Richard's multiplication of Caledonian forests:—

"When he differs from Ptolemy, [he] deserves no credit."

In pp. 222–226 credulity prevails. Yet we read (227):—

"Richard says that, as *traditions* bore, the Cantæ and " Carnabii formed an alliance in the time of Ostorius . . . . " What traditions could reach Richard's time concerning this " event, it is impossible to conceive; and I will venture to say " there could be none."

In pp. 432–435 the portions of the "De situ" relating to Scotland are printed.

The Rev. John Collinson, F.A.S., *History of Somerset*, Bath, 1791, 4to, cites "Richard" (i. 22) to prove the immigration of the Belgæ, B.C. 313.

Maj.-gen. Wm. Roy, F.R.S., F.S.A., *The military antiquities of the Romans in Britain. Published by the order, and at the expence of, the Society of Antiquaries.* London, 1793, fol. Second title: *The military antiquities of the Romans in North Britain, and particularly their ancient system of castrametation, illustrated from vestiges of the camps of Agricola existing there: . . . . . comprehending also a treatise,*

wherein the ancient geography of that part of the island is rectified, chiefly from the lights furnished by Richard of Cirencester. Book iv., cc. 1 and 3, pp 91–101, 112–147, are entirely filled with a discussion of the routes and stations of the "De Situ." The dependence of Richard on Ptolemy, and the inexactness of his itinerary, are continually pointed out, but no suspicion of forgery seems to have crossed the author's mind; in p. 143 the dependence of the *itinera* upon Antoninus is noticed. P. 146 there is a complaint of the little to be learnt from Richard respecting the province Valentia.

Success of the *De Situ.*

The Rev. Rich. Polwhele, *Hist. of Devonshire,* Exeter, 1797, fol., i. 136, accepts "Richard" as authority for the state of Britain B.C. 1000.

Stebbing Shaw, B.D., F.A.S., Fellow of Queen's Coll., Cambr., *History of Staffordshire,* London, 1798, fol., i. 13:—

"The commentary of Richard . . . . seems to throw the "greatest light upon the general face of this island in those "ancient days."

Thomas Reynolds (*Iter Britanniarum,* Cambr., 1799, 4to.) seems to have been deterred from a full expression of his doubts by deference (p. xv) to Whitaker's "superior abilities, and longer acquaintance with the "subject;" perhaps also from regard to bishop Bennet, to whom the book is dedicated, and who, when tutor of Emmanuel (xxiii.), "amused himself, in several long "vacations, by travelling in search of Roman roads." Reynolds points out (iii.) that—

"The division of the provinces . . . in Britain is precisely "the same in Richard and in Camden (Vespasiana only "excepted). . . . . In the following work this monk is con- "sidered chiefly as the preserver of an ancient copy of Anto- "ninus, and in some sort a commentator on that part of the "Itinerary which relates to Britain, but as by no means "entitled to any superior respect from the originality of his "information or his very great antiquity." In p. xv. especially more seems to be meant than meets the eye: "This writer "[Whitaker] is a very great admirer of Richard, and has

Success of the *De Situ.*

" built a considerable part of his work on the authority of his " writings, esteeming him an author not indeed himself older " than Antoninus, but as collecting his information from sources " much more ancient than any that author could be acquainted " with. He has shewn the sincerity of his opinion by resting " so much of his own work on this of Richard. Some future " day may prove that the foundation is not of sound materials. " I cannot agree with him in his opinion of Richard."

In p. 119 Reynolds combats Whitaker's statement that the Itinerary "was drawn up as early as the " middle of the second century." Pp. 120, 121:—

" This author must have had very little foundation for his " province Vespasiana. . . . . . This was an ingenious and " innocent fiction very admissible in the fourteenth century, " but it cannot bear the test of historical investigation. . . . . . " Very few towns are seen in Antoninus, which are not found in " Richard. . . . The five first towns of the tenth Iter have " exercised the ingenuity of commentators more than any in " the whole Itinerary, and to no purpose, having never yet " been positively determined. No wonder then if it should " have exceeded the sagacity of Richard to weave them in his " Diaphragmata. Among the towns of the remaining five Iters " only Maridunum is omitted. . . . . Thus of the one hundred " and thirteen towns of Antoninus, Richard has only omitted " eleven or twelve. This must be admitted a very strong " probable proof, that the work of the Roman General, referred " to by this ingenious monk, must be that commonly known " under the title of the Itinerary of Antoninus.

" This is further confirmed by the manner, in which we find " the towns, taken from the Itinerary, dispersed in the Dia- " phragmata. . . . . . Their order is changed, sometimes the " towns following each other in the order they are found in " Antonine, at others that order is reversed. Some few towns " are transplanted from one Iter into another. Some Iters are " composed partly from Antoninus, and partly from Ptolemy, " and other authors. Among the latter may be distinguished " Tacitus and Pliny among the Romans, and Nennius and " Bede among our old English writers; and probably there are " others of the latter class whose works may not have come " down to the present times. Had Richard himself been " tempted to make the world believe, that the whole of this " Itinerary was not only of his own fabrication, but invention " also, surely Antonine's work would have been considered a " complete and convincing evidence to the contrary.

" And there would have been more reason to suspect, that

"our countryman might have drawn the materials of his "Diaphragmata from some other source, if we could be certain, "that there were other sources of such kind of information; if "Itineraries had been works common among the Romans . . . "I can only say that I have not met with the least trace of any "such work, except the Itinerary of Antoninus."

Success of the *De Situ.*

In pp. 122, 123, Reynolds cites Gen. Roy in confirmation of his opinion,—

"which disputes the antiquity and originality of Richard's "work."

In p. 124, after shewing that Bertram's boundaries of the provinces coincide with Camden's, he adds:

"These notices would have been truly curious, if there had "been any probable solid foundation for them."

In the numbers (125) "there are many obvious errors. . . . . "In the names of the towns Richard's copy is certainly "inferior to those generally received, unless the barbarous "corruptions in them be supposed to be affected in order to "hide its original."

P. 126: "In the new form he has given to his Itinerary, he "appears as the first known English commentator upon "Antoninus. . . . We may easily collect from his Diaphrag-"mata the situations assigned by him to several of the "Antonine towns. And these determinations will be found to "agree in general with what Camden and our best modern "writers have thought upon this subject, though they could "have no acquaintance with this work of Richard, and though "possibly, in some instances, neither of their conjectures may "be the truth."

Pp. 126–131 are occupied with a criticism, often just and shrewd, of the several Diaphragmata. P. 129:—

"As Richard's numbers will not by any means fill the space "between Glevo and Bennonis, a blank line indicates the "omission of one or more towns, a device very common with "this author, where he ventures to leave his Roman guide. In "this case also he sometimes gives the names of towns without "fixing the distances; in others he sets down numerals without "the names of any towns."

P. 130. "The numbers here in general neither agree with "other copies, nor with other parts of this copy, nor yet with "the real distances of the towns. In this Iter we have Ad "Abum, Ad Fines, Ad Petuariam, and we have seen the aid of "this preposition furnish many towns, where the Roman "fragments have failed. If it is allowed, that Richard's work

Success of the *De Situ.*

" is in some sort derived from himself, I see no objection to " these innocent fictions, but if the whole is to be considered as " derived from sources of antiquity, and it is to be attempted " seriously to fix upon the towns intended by these names, their " continual repetition may excite some doubts."[1]

Kennet Gibson, *Comment upon part of the fifth Journey of Antoninus*, Lond., 1800, 4to., refers to the "De Situ" as genuine (pp. 12, 108), but does not rest upon its authority.

The excellent antiquary, T. D. Whitaker, formed a just estimate of the "De Situ" (*History of Whalley*, Blackburn, 1801, 4to., pp. 14, 15):—

"Of Mr. *Whitaker's Rerigonium* it is difficult to speak with- " out a few previous observations on the character and credit of " his favourite guide, *Richard* of *Cirencester*, the monk, who, I " fear, has led him with a *friar's lantern*, in his bold and excur- " sive wanderings over *the Sistantian Monarchy*. That the " itinerary published by Dr. *Stukeley* under the name of " *Richard* of *Cirencester*, is really genuine, by which I mean " that it is the work of him whose name it bears, there seems " no reason to doubt. But a work may be indubitably genuine, " yet of little or no authority. And this appears to be the case " in the instance before us. This monk who lived in the begin- " ning of the fifteenth century was undoubtedly a man of " curiosity and diligence worthy of a better age. He travelled, " he collated MSS., he drew maps and he drew conclusions, " but these conclusions unhappily, though the author of them " has no claim to any other regard than a modern antiquary

[1] Stukeley's credulity founds an argument of genuineness on this evident mark of forgery (*Account of Richard of Cirencester*, 72, 73): "*In medio, ad fines, ad Itunam flu.* "*ad montem Grampium, Herirus* "*mons, Alpes Pennini, ad Pontem,* "*ad murum, ad vallum.* A very " great number of these, and the " like, being recited, intimate the " high antiquity of the Itinerary: " that the roads were generally " made, or marked out; but towns, " cities, castles, not then built: only " some inns, for present conveniency. " especially we see this in *Scotland*, " a good way on the sea-coast " northerly, and remarkably in the " ixth *Iter: ad Tavum, ad Aesicam,* "*ad Tinam, ad Itunam, ad montem* "*Grampium, ad Selinam*; and in " the map, these rivers are named, " and the *Grampian* mountain, with- " out a town's name annex'd; as " then not fully built . . . we " may reasonably hence judge, the " original itinerary and map, which " our *Richard* copied, was con- " structed in *Agricola's* time, though " afterward additions were made to " it."

Success of the *De Situ.*

" and in some instances even less, have been erected by the " zeal of his disciples Dr. *Stukeley* and Mr. *Whitaker* into " original and independent authorities. Yet he may be proved " to have had no ancient materials which we have not, and he " wanted some which we possess. The *Fragmenta quædam a* " *duce quodam Romano consignata* appear to have been the " itinerary of *Antonine,* the basis of his map was that of " *Ptolemy,* whom he expressly mentions, and his general " divisions of Roman *Britain* were taken from the Notitia. To " have adjusted all these and to have formed an account of " Roman *Britain* from the result, would have required a " judicious and faithful hand. This last the monk had not—on " the contrary he was possessed with the general spirit of his " profession in the middle ages—something between bold con- " jecture and inventive fraud — he laid out new itinera—he " imagined colonies, towns invested with the *Jus Latii* and " others merely stipendiary, long after those distinctions were " abolished: he inserted some names, which though real were " posterior to the Roman empire in *Britain* and some which " may safely be affirmed to have been fabricated by himself. " This is not a place for entering further into the controversy, " otherwise I am prepared to support all these assertions by " irrefragable proofs, having had occasion to attend particularly " to the subject when engaged in another work."[1]

The Rev. Rich. Warner (*History of Bath,* Bath, 1801, 4to., pp. 25–27) unhesitatingly appeals to Ricardus Corinensis.

John Duncumb, A.M., *Hist. of Herefordsh.,* Heref., 1804, 4to., i. 27, 28, quotes "Richard's" itinerary without suspicion.

Theophilus Jones, *History of Brecknock,* Brecknock, 1805, fol., i. 37, accepts Vespasiana, and the—

" Regular itinerary (the first perhaps of Britain), . . . drawn " up by Lollius."

The Rev. Daniel Lysons, F.R.S., and Sam. Lysons, Esq., F.R.S., in their *Magna Britannia* (4to., Lond., 1806, seq.), accept the *Via Guethelinga,* and—

"The safe and positive direction of the itineraries" throughout (*e.g.,* i. 26, 27).

---

[1] In Heber's sale, pt. vi., a copy of Stukeley's *Account of Richard of Cirencester,* with notes by T. D. Whitaker, sold for 10*s.* (Lowndes-Bohn, 2541 b.) These notes would be of interest.

Success of the *De Situ.*

Geo. Chalmers, *Caledonia,* London, 1807, 4to. i. 18, 19, 32, 58, esp. 59 :

" This is by no means the only improvement which Richard " has made upon Ptolemy, in the topography of North Britain : " he has added several tribes, which were wholly omitted by " Ptolemy ; he has corrected many of his erroneous positions ; " he has given many additional intimations of the ancient " British names of rivers, of mountains, and of stations, that " are not in Ptolemy : and, in all these additions, corrections, " and improvements, Richard is, in general, supported by " modern discoveries, and by undoubted facts. It thus appears, " that Richard wrote from better documents, and more copious " information, than Ptolemy ; and, that Richard's authority, " and notices, ought to be preferred to the inaccuracy, and " barrenness of Ptolemy, when they differ, as flippant remark " must yield to solid sense." Throughout the book Richard's authority is treated as paramount, *e. g.* 124 : " In tracing the " Roman route forward from Orrea, General Roy departs from " his usual guide : Richard had shewn him the right track ; " but his desire of novelty forced him into a wrong one." P. 107 : " Roy, notwithstanding the hints of Richard, was probably " misled, by Horsley, to place Lucophibia at Wigton, rather " than at Whithern . . The Lucophibia of Ptolemy, Camden " himself knew not, indeed, where to seek." The passage of Bertram here commended is, strange as it may seem, taken wholly from Camden, who is blamed for not saying what Bertram learnt from him to say. (See above p. lvii).

In vol. iii. (1824), Chalmers still appeals to Richard with unshaken confidence, *e. g.* p. 57.

Thos. Dudley Fosbrooke, F.A.S., *History of Gloucestersh.,* Gloucester 1807, 4to., i. 8, 9, accepts the *Via Iulia,* on Richard's authority.

Bp. Wm. Bennet of Cloyne (in Lysons' *Magna Britannia,* Lond. 1808, 4to., ii. 436), speaks with some hesitation of the authority, though he does not question the authenticity of the " De Situ : "

" Chester . . . having, . . . if we may rely on the " testimony of Richard of Cirencester, been honoured with the " title of a colony."

Sir Ri. Colt Hoare, Bart. *Ancient History of S. Wiltshire,* Lond. 1812, fol., i. 12 :

" But with respect to the precise æra of the first colonization

"of Britain, we have no certain *data*. Richard of Cirencester, "to whom we are indebted for many interesting particulars "respecting the early history of our island, places it a thousand "years before Christ."

Success of the *De Situ*.

Wm. Bray, Esq., Treas. S. A., in his continuation of Manning's *History of Surrey*, fol., iii. (Lond. 1814), 683, says:

"The next work in point of time to the Iter of *Antonine*, if "indeed it is not prior to it, is that of *Richard* of *Cirencester* ". . . . It contains the Iters of . . . *Antonine* with some "variations."

Robert Clutterbuck, Esq., F.S.A., *History of Herts.*, Lond. 1815, fol., I. vi.–xvii., borrows the whole of his Roman history from—

"The valuable work of Richard of Cirencester, published in "London in 1809,"

to the editor of which he communicated some remarks.

James Dallaway, B.M., F.A.S., *History of West Sussex*, Lond. 1815, 4to., continually quotes Ricardus Corinensis,

"The learned monk of Westminster," and "able follower of" and commentator on Antoninus (I. vi.–xvi.), p. xiv.: "Richard "of Cirencester . . . compiled, before the year 1400, a MS. de "situ Britanniæ, to which he added Itinerarium Britanniarum "omnium; and it has been reasonably conjectured, that this "itinerary was copied from a genuine Roman document[1] of the "latest age, because there are mentioned stations, towns, and "roads, heretofore unnoticed. Many obscurities are likewise "cleared up by it, and previous conjectures confirmed. The "learned world were not put into possession of this curiosity "before the year 1724 [*sic*], when doubts were excited as to its "genuineness, which the closest examination now appears to "have established."[2]

Geo. Ormerod, L.L.D., F.R.S., *History of Cheshire*,

---

[1] "The placing the north part of "the island to the east is a proof of "antiquity; Strabo and Ptolemy did "the same, and even Mercator and "Ortelius. This map, which is an "invaluable relique of antiquity, "was probably preserved in some "monastery in England or Italy; "or Richard, when on his travels, "might have acquired it at Rome."

[2] "Gibbon disputes its being the "work of a Roman general; but "allows it great merit, if it be the "composition of a monk."

Success of the *De Situ.*

London, 1819, fol., iii. 2, accepts "Richard's" itinerary without hesitation.

Robert Surtees, Esq., F.S.A., *History of Durham*, Lond., 1820, fol., ii. 298:

"I pay considerable deference to the authority of Richard, the " monk of Cirencester."

John Hodgson, Clk., *History of Northumberland*, 1827, 4to., pt. 2, vol. i. p. 146:

"My readers may feel some surprise why I have not, on the au- " thority of the work "*De Situ Britanniæ*," attributed to Richard " of Cirencester, raised Bremenium to the rank of one of the " twelve stipendiary cities in Britain. And here I think it my " duty frankly to confess, with all due deference to the able critics, " who have admired the clearness and the sagacity of that work, " and have written in defence of its authenticity, that after " much reflexion on the subject my faith in its credit has entirely " given way. After diligent enquiry being made in Copenhagen " for the manuscript from which Mr. Bertram professes to have " taken his transcript, no account of it could be procured. In " a metropolis abounding with antiquaries, who, from the " ancient peculiar connexion of their own country with this, " had often gone deeply into the study of British antiquities, " no one could be found who had heard of the work, or seen its " name in any catalogue of manuscripts. The fac-simile of its " first page, which accompanies the printed editions of it, is not " in the style of any manuscripts of Richard's time, that I have " seen; but it is a clumsy imitation of the handwriting of a " century before him; and contains abbreviations unwarranted " by ancient example. The language, too, of the body of the " book, is much too classical and pure to be expected from a " monk of the fifteenth [*sic*] century; and especially from one " whose acknowledged historical works are, in point of language " and enquiry, scarcely on a level with the dull and ignorant " productions of his contemporaries. Mr. Bertram's notes on " it shew that he was an elegant scholar, a diligent antiquary, " and an accurate critic, and fully capable of concocting the " work 'De Situ Britanniæ;' the style of which corresponds so " much with that of his own, that till some good account can be " given how the original MS. came into his hands, and how " he disposed of it, we cannot see any good ground for not " suspecting him to have been the author of it. If Mr. Bertram " had employed his time and talents in arranging the informa- " tion which the Greek and Roman authors contain respecting

" Britain in clear historical light and order, and in illustrating " them with his own observations, he could not have failed to " confer a considerable benefit upon the literature of his country; " but in doing what he did, his time, in our present view of " the matter, was lost, and Dr. Stukeley's antiquarian glory " much sullied by his taking the obstetrical office of bringing " the spurious offspring of his friend's labours into the world."

Success of the *De Situ.*

[Jo. Hodgson Hinde.] *A history of Northumberland,* Newcastle 1858, 4to., i. 22:

" No allusion has been made in the preceding pages to the " commentaries which pass under the name of Richard of " Cirencester. On this head little need be added to what has " been already advanced by Mr. Hodgson against the authority " of that work. One remark only may be hazarded, that " whereas in other cases sufficient jealousy has been shewn " as to the admission of any evidence without the amplest pre- " liminary scrutiny, antiquarians have been content to assume " the genuineness of this production until the contrary is " proved. Silently and steadily, however, the conviction is " spreading, that for upwards of a century many of the ablest " writers on Roman antiquities in Britain, especially in Scotland, " have been the dupes of an ingenious impostor."

Poulson's *Beverlac* (1827, 4to.), i. 14 n.

" In quoting Richard of Cirencester, it is not intended to pro- " nounce a positive opinion as to the authenticity of the work " which bears his name. The evidence presented by this district " appears to be favourable. Mr. Hunter thinks differently with " regard to South Yorkshire."

Joseph Ritson, *Memoirs of the Celts,* [published after his death,] Lond., 1827, 8vo., cites the "De Situ" as authentic, pp. 39, 71, 133, 174, 306. P. 102:

" Richard of Cirencester, who had his information from the " papers of a certain *Romanorum dux,* whom he frequently " quotes." In p. 297 he notes " Camden does not, however, " appear to have met with his [Richard's] work."

Joseph Ritson, *Annals of the Caledonians,* etc., Edinb., 1828, 8vo., i. 9:

" Of what age his [Richard's] materials were cannot precisely " be ascertained." P. 11: " the Scotti, which appear in large " characters in Richard's Roman map of Ireland . . . may be " fairly presumed to have been introduced on his own authority." *Ibid.* 26.

Success of the *De Situ.*

Joseph Hunter, *South Yorkshire* (Lond. 1828, fol., I. vi.):

"Another road across this district is laid down in the Itinerary "which accompanies Richard of Cirencester's work on antient "Britain. Of the discovery of that treatise in a library at "Copenhagen, and the sensation which it created among the "English antiquaries of the time, it is unnecessary to speak. "Whether it is a genuine work of the middle ages, and, if so, "whether the Itinerary is a copy of some genuine and lost "remain of the Roman times, are questions which demand an "extensive and close examination. I may add an immediate "examination, for certain it is that the contents of that Itinerary "are fast mingling themselves with indubitable facts in the "Roman topography of Britain.[1] Here is a crown offered to "reward the penetration and the diligence of some modern "antiquary. The evidence presented by this district is not "favourable to the genuineness of the work . . . It is also "certain that, supposing the iter to be a modern fabrication, "Baxter's glossary, *voce* Rotherham, would at once supply to "such an artist his name of Ad Fines."

Thos. Wright, Esq., *History of Essex*, Lond., 1831, 4to., i. 36, 37, cites Antoninus and Richard with equal confidence.

J. M. Lappenberg, *Geschichte von England* (Hamb. 1834, i. 16, cf. 18), complains that "even our meri-"torious Mannert" was unacquainted with "Richard's"

---

[1] "To those who have a stronger "conviction of the want of authen-"ticity in this celebrated work than "I ought to profess, it must be "amusing to observe the manner "in which the *believers* speak of it. "Thus, Whitaker, in his History of "Manchester, i. 54: 'That the "'work is genuine, needs no proof. "'All the embodied antiquarians of "'the fourteenth and the three suc-"'ceeding centuries could not have "'forged so learned a detail of "'Roman antiquities!' Granted; "and the *unconvinced* admit this: "but their position is not affected "by this argument, when they main-"tain that it is a forgery of that æra "of literary forgeries the middle "of the 18th century, designed by "Bertram, or some learned friend "of his, to try the credulity or the "skill of that great antiquarian "enthusiast, Dr. Stukeley. Such at "least was the opinion of my friend "the Rev. J. J. Conybeare, of whose "learned labours on this work the "world was deprived by his early "death."

itinerary. Other citations occur pp. 17, 30 (where Vespasiana is accepted), 32 (where the *municipia, coloniæ* and "*civitates iure Latio donatæ*" are from "Richard," though he is not cited by name), 41, 57, 61. It is to be regretted that Lappenberg, to whom Wex (Agricola, prolegom. 20) had communicated his discovery in 1843, did not make a more decided use of it in the corrections which he supplied to Mr. Thorpe. (*A history of England under the Anglo-Saxon kings, translated from the German of Dr. J. M. Lappenberg, F.S.A., by Benjamin Thorpe, F.S.A., with additions and corrections by the author and the translator. Lond.* 1845. 8vo.) The lament over Mannert's ignorance is indeed suppressed; and in p. 33 we read: Success of the *De Situ.*

"To the country beyond [the firths] the name of Vespasiana "had, it is said, been given; but of which as the memorial of "a fruitless occupation, mention is made only in the work of "Richard of Cirencester, discovered (if not fabricated) in the "middle of the last century."

Yet the *municipia, coloniæ,* and "cities which had "obtained the right of Latium," remain in p. 35. See other citations pp. 16, 44, 51 (a new citation), 60, 63.

Thos. Walker Horsfield, F.S.A., *History of Sussex,* Lewes, 1835, 4to., i. 36, does indeed cite with some hesitation "Richard's" statement that the Galli Senones emigrated from Britain; but regards the itinerary and chronology as trustworthy (*ibid.* 38, 42).

Edw. Baines, M.P., *History of the County of Lancaster,* Lond. 1836, 4to., quotes Richard's itineraries without suspicion (i. 15).

The English Historical Society prefixed to Mr. Stevenson's ed. of Richard of Devizes (Lond. 1838, 8vo.) the following notice:

"Richard of Cirencester.

"In the year 1757, Mr. Bertram, an Englishman then in the "service of the King of Denmark, published at Copenhagen, in "a duodecimo volume, along with Gildas and Nennius, a short "historical treatise on Great Britain, ascribed to Richard of "Cirencester, who was a monk of Westminster. As the date

Success of the *De Situ.*

" at which Richard is supposed to have lived would, in the " order of time, require his work to appear immediately after " Gildas, Nennius, and Beda, the Council of the English " Historical Society think it right to explain to the Members " the grounds upon which they have abstained, at least for the " present, from presenting them with this treatise of Richard as " a genuine work." [Then follows an account from Stukeley of the manuscript: "This is all which Stukeley, according to " his own account, ever knew of the alleged manuscript:" then extracts from Bertram's pref., from bk. i. c. 7, p. 35: "Ex " fragmentis," etc., and from bk. ii. 2, § 1.]

"The whole history of this alleged work therefore is extra- " ordinary. Richard himself anticipates objections to his work, " and apologises for any mistakes he may be found to have com- " mitted. This is unusual. The words containing the Roman " general's consignment of his fragments to posterity are also " remarkable. What is most suspicious of all is, that although " it was so little to be expected that an original manuscript " relating to English history should fall into the hands of an " Englishman at Copenhagen, and though Bertram himself " obtained possession of it in a manner which he himself calls " marvellous, he has neither told us in what the marvellousness " consisted, nor has the manuscript ever been seen by any " person but Bertram himself; nor has he told us to whom the " manuscript belonged, where it was deposited, or any other " circumstance relating to it.

"The Council have requested a very intelligent Danish " gentleman, who has lately returned from this country to " Denmark, to make all the inquiry he can about the manuscript " which Bertram is supposed to have copied. From his researches " some light may be thrown upon this controverted subject; but " as so much doubt still hangs over the authenticity of Richard's " work, the Council hope the Members will think them justified " in abstaining from giving it a place among the received " materials of English history."

"London, November 1838."

In E. W. Brayley's *History of Surrey*, Dorking, 1841, 4to., we find the Bibroci, Bibracte, Guethling street, all from Richard (i. 10, 11, 19).

C. Wellbeloved, in his learned *Eburacum, or York under the Romans*, Lond. 1842, 8vo., treats at length of " Roman roads; connexion of Eburacum with other " stations," pp. 145–163, where he examines the stations

in Antoninus, and speaks of the other early geographers, but does not so much as allude to the "De Situ." Success of the *De Situ.*

Henry Hatcher, *The History of modern Wiltshire, Old and New Sarum,* Lond. 1843, fol., pp. 1–3, cites the chronology of "Richard" as authentic.

[Dr. J. A. Giles], *Prospectus of an English translation of the ancient monkish historians of Britain.* London, James Bohn, 1843, 8vo., p. 11:

"Richard of Cirencester's Description of Britain was first "discovered by Professor Bertram, at Copenhagen, and by him "communicated to Dr. Stukeley. Doubts have been cast on "the genuineness of the document itself, but, considering a "Description of Britain a necessary appendage to our Series, "and all persons concurring in the general accuracy of the "present work, it is here repeated on its own merits."

F. C. Wex, first in a Schwerin program, *Prolegomenon in Taciti Agricolam capp. I. III.* (*De codicibus, de anno Agricolæ natali*), 4to., 1845, then in the *Rheinisches Museum, N. F.,* iv., 1846, 346–353 (translated by Mr. Beale Poste in the *Gent. Mag.* for Oct. 1846, pp. 365–369), and lastly in his edition of the Agricola of Tacitus (Brunsv. 1852), Prolegom. 19—24, pointed out that the "De Situ" displays an acquaintance with ancient literature, and with certain printed editions of Tacitus, inconsistent with its reputed parentage. Mr. Wex appears to have supposed that he was the first to raise these doubts (*Rhein. Mus. l. c.* 346):

"Es ist seltsam, dass die englischen Gelehrten seit nun "fast 100 Jahren dermassen sich haben täuschen lassen, "zumal da der Falsarius seine Sache nicht viel klüger ange-"fangen hat, als der Fabrikant des Wagenfeldschen San-"chuniathon."

Accepting the conclusions of Wex's program, J. C. Orelli (notes on Tacitus Agricola, Turici, 1848, c. 10 and 38) warned his readers to place no confidence in Bertram's book, and abstained from citing gen. Roy.

Mr. Macray (*Archæological Journal,* iii., 161, for June 1846) promptly directed the attention of English

Success of the *De Situ.*

antiquaries to Wex's essay, and called forth a pathetic remonstrance from Mr. Thomas Wright (*Literary Gazette*, July 11, 1846, 627):

" Dear Mr. Editor,—I have just received a copy of No. 10 " of Mr. Parker's *Archæological Journal*, which, if it is to be " taken as any indication of the state of antiquarian science " in this country, is in every respect most discreditable to us. " The aim of the Archæological Association from its founda- " tion was to spread abroad correct knowledge, and it has ever " been striving in its Journal at classification and comparison " of the monuments daily brought to light; the Institute, if " the journal published at Oxford be really to be considered " as its organ, seems to aim at nothing but reducing archæology " to its old confusion. This is a thing which must be lamented " by all who have the true interests of archæology at heart. " My object in the present letter is only to call your attention " to some remarks published in the new number of the *Archæo- " logical Journal* on the authenticity of the treatise 'De situ " 'Britanniæ,' which is here treated as a forgery, invented " by its original editor, Bertram. . . . . This latter argument " [from the circumstance that in the passages from Tacitus " we find the readings of later editions] amounts to nothing " at all, unless we could prove that Bertram, in editing the " text, did not correct the quotations in the MS. by the modern " editions he had at hand, which was a thing done commonly " enough by old editors. With respect to the other [the " use of materials which were not to be had in the middle " ages], it is certain that Richard must have had before him " materials, now lost, and which we should hardly expect to " find at that date. . . . We may safely state what we find " did exist and was known; but every day's researches shew " us more and more that we have no right to assume that " any thing within the range of rational possibility did not " exist, or was not known, merely because in our restricted " knowledge of the middle ages we find no allusion to it. " There is, I believe, information in the tract of Richard of " Cirencester which is found nowhere else; if it were the " invention of Bertram, it would be doubtless incorrect; if " this inaccuracy could be proved, it would be the only really " presumptive evidence of unfair dealing."

Compare with this thoroughgoing advocacy Mr. Wright's hesitating language six years later (above, p. xxi.).

Mr. Beale Poste, in the letter with which he intro-

duces his translation of Wex's essay (*Gent. Mag.*, Oct. 1846, p. 365), says:

Success of the *De Situ.*

"It may be of utility to enable our countrymen to see what "are the objections which, it is supposed by a learned foreigner, "may be urged with the greatest force against this reputed "production of the middle ages, whose reputation on the whole "has been very greatly rising during the last half-century "among the historical writers and antiquaries of our island. ". . . . That there are weighty objections against the work "of Richard, at present not cleared away, it is in vain to "deny,—yet our countrymen will not be readily inclined to "give up this work, the internal evidences of which are sup- "posed to be so good, and which is said to bear the test of "local examination and proof in the different parts of the "kingdom to which its contents apply. This work, besides, "comes the more particularly recommended, having received the "warm approbation of such men as Roy and Whitaker, as well "as of others eminent for learning and research, and having "repeatedly been found useful in the investigation of the early "history of our island, its antiquities, and topography."

Mr. Poste gently disposes of the argument from the adoption in the "De situ" of a conjecture of Rhenanus, and of another depending entirely on a printer's blunder, thus:

"If the internal evidences otherwise of the work be good, "the less account may be made of these verbal alterations, "which may be considered as emendations of the editor from "printed editions."

This apology falls to the ground, when we know that "the editor" employed every artifice to conceal the sources from which the work was drawn. Wex's argument from the comparative accuracy of "Richard's" map is met by an appeal to the map called Ptolemy's, and those in Gough's *British Topography*; let the reader judge whether a comparison of the maps does not bear out all that Wex says on this head.

In his *Britannic Researches*, Lond. 1853, Mr. Poste fairly gives up "the apocryphal work" (see Index, under *Richard*).

P. 98: "the apocryphal work attributed to Richard of Ciren- "cester, mentions a sixth province . . . named VESPASIANA;

Success of the *De Situ.*

" but the assertion is not worthy of credit." On p. 137 he notes that in the catalogues of MSS. published in the last century there is "no trace of the one attributed to Richard of " Cirencester. There, however, is another hypothesis; it " having been suggested by a high authority in manuscript " literature that it might have been purloined from the " Cottonian Library at the time of the fire in 1732, when " there is every reason to suppose many works were abstracted " from the collection." P. 139: "It may be noted, that on " collating the copy of the *Itineraries*, as printed by Stukeley " in 1757, from transcripts forwarded by Bertram, with " Bertram's own edition, reprinted by Hatcher, 8vo., 1809, " variations of distances are found in the following Iters, viz.: " In Iters v., vi., vii. (three); x. (three); xi. (two); and xvii. " (one); and in Iter iii. the addition in Stukeley of the name " 'Icianis;' as also in Iter xiv. of the name 'Præsidium.' " These variations, except the last, are noticed by Mr. " Hatcher."

In his *Britannia antiqua*, Lond. 1857, 8vo., pp. 342–346, Mr. Poste gives an "account of various " manuscripts still extant, or lately extant, in public " libraries, professing to be works of Richard of Ciren-" cester." He reckons up six, not counting the "De " situ," which, "if genuine, may be regarded as the last " of his works: however, very much suspicion hangs " over it." [Abp. Parker's signature on p. 1 of the *Speculum* has misled Mr. Poste, who supposes that the author calls himself "Matthew Richard." I have already examined the claims of the six works assigned by Mr. Poste to Richard, above p. xiii. seq.]

The learned Ed. Böcking, in his commentary on the *Notitia dignitatum occident.*, Bonn, 1839–1853, 8vo., the labour of a life-time, for a long time quoted the "De " situ" without suspicion,[1] labouring under the disadvantage of knowing it only in the translation, e.g. pp. 497, 500–502, 548, 562, 563, 570, 575, 582. In p. 852 he recants his error:

"Rectius etiam p. 497 scripsissem, Pseudo-Ricardus: nam

---

[1] Hatcher's version and notes are naturally ascribed by Böcking (p. 565, 678, and elsewhere), to Dr. Giles.

"postea didici non ipsum Ricardum Corinensem post medium "sæculum xiiii. . . . composuisse, sed procul dubio "Havniensem professorem Car. Iulium Bertram post medium "sæculum xviii. confinxisse istam Britannicarum gentium "historiam, quam Angli hodieque pro genuino monachi ordinis "S. Benedicti Westmonasteriensis opere habere solent, ut ipse "in hunc errorem incideram, cum illam annotationem ad Notit. "Occ. scriberem. Itaque utendo isto libro, quo non nisi ex "Gilesii Anglica versione uti potui, tempus me perdidisse con- "fiteor. ceterum editos ad capp. xxii. xxv. xxvi. commentarios, "ubi aliquotiens Pseudo-Ricardi testimonio me decipi passus "sum, revocare neque fieri potest, nec si fieri posset, operæ "pretium est."

Success of the *De Situ.*

He then refers to Wex's program of 1845, and his article of 1846 in the *Rhein. Mus.*

John Britton, *Memoirs of . . . Henry Hatcher,* Lond., 1847, 8vo., pp. 9, 10:

"It is not generally known that the original letters from "Bertram to Dr. Stukeley, respecting the manuscript of Richard "of Cirencester, are now in my possession, together with the "whole of the Doctor's Diaries, and also numerous Manuscripts "and Sketches. The letters extend over a period of two years, "and satisfactorily exonerate Stukeley from a participation in "the fraud, if, indeed, any was committed by Bertram. Some "years ago I submitted the correspondence to a friend whose "attainments render him highly qualified to form an opinion on "the subject; the Reverend Joseph Hunter. That gentleman "favoured me with a letter, wherein he adverts to the very "suspicious manner in which Bertram professes to have obtained "possession of the original manuscript. An Englishman, he "states, who had been wild in his youth, had stolen it out of a "larger manuscript in an English library: he gave it to Bertram, "at Copenhagen, and enjoined him to keep it secret. Bertram "suffered no one to see the said manuscript. 'In fact,' says "Mr. Hunter, 'there is every reason to conclude that no eye "'ever was permitted to fall upon it but Bertram's. He made "'the copy, and the engraving of the map, with his own hands. "'When Stukeley suggested that the manuscript should be "'deposited in the British Museum, and offered to purchase it "'for that purpose, Bertram would not listen to the proposal. "'No one is known to have seen it, Bertram living;—no one "'pretends to have heard of it, Bertram dead.' Coupling these "circumstances with such of the internal evidence as tends to "render the authenticity of the work doubtful, Mr. Hunter

Success of the *De Situ.*

" expresses strong suspicions upon the matter; but he observes, " 'for my own part, I must profess, at present, a want of con- " 'viction either way: but then I ought to add that I have never " 'given the subject that minute and complete examination, out " 'of which conviction can alone result; a work indeed, which,— " 'I believe, I speak within compass when I say it,—would " 'require five or six months of close and constant attention. " 'In fact, it would require the complete mastery of the whole " 'scope of the Roman geography of Britain, and the disposal " 'of certain theories on that subject, each of which would be " 'of itself a study.'

"More elaborate, therefore, and intricate, than the Rowleian " controversy, or the Shakspere forgeries, this question has " hitherto remained, like the authorship of the 'Letters of " 'Junius,' one of the mysteries of literature; and an approxi- " mation to the truth is, perhaps, the utmost that can be antici- " pated."

In the *Proceedings of the Historic Society of Lancashire and Cheshire*, i. (1848–9), Mr. John Just, "of the " grammar school, Bury," speaks (p. 74) of—

" the Itinerary of Richard, a monk of Cirencester," as "either " copied from some more extensive work or better MSS. of " Antoninus, or from some other authority."

In vol. ii. (1849–50), Dr. A. Hume (p. 28) refers to the Itinerary as genuine. In the same vol. (p. 37) John Robson, Esq., of Warrington, quotes Richard to point out his variations from Antoninus, noting, however, that the authenticity of his—

" description of Britain is not admitted by Petrie."

In vol. iii. (1850–1), pp. 3–10, Mr. Just comments on the seventh Iter, still without suspicion, and Mr. Robson (*ibid.* 10–12) fairly raises the charge of forgery.

"The difficulties of any attempt to identify a Roman road with " an ancient Iter are very great, and it would seem exceedingly " desirable to set the question of the authenticity of Richard of " Cirencester completly at rest—as such a fiction, if fiction it be, " must tend to complicate the problem, abstruse enough before. " . . . As this [Iter 7] is one of the routes peculiar to Richard, " we may naturally ask, does it offer any special evidence, any " point which Bertram could not have got from accessible " sources? It is very singular that Richard, who was evidently

Success of the *De Situ.*

" well acquainted with Ptolemy, has never named Rhigodunum.
" . . . If . . . we take the road across the Fylde as the
" 7th Iter, we assume the Sistuntian Port to have been in the
" Wyre. Rerigonium is a mistake for Rhigodunum, the Pennine
" Alps are the moors on the road to Ilkely—the figures requiring
" correction in every instance—till we get to Aldborough, about
" 18 miles to the N. of York. It is not easy to understand why
" the road to Ilkely should not have gone direct to York; and
" one might naturally infer that the Sistuntian Port must have
" been N. of Wyre, in order to get into the York road at Ald-
" borough. Indeed this circumstance, and the mysterious in-
" troduction of Rerigonium, go far to invalidate the whole Iter.
" The Itinera of the Monk of Cirencester are substantially the
" same as those of Antoninus. There are some additional
" stations in the 10th, 16th, and 18th, but only two new routes,
" the 7th and 9th; and in the one which we are now investigating
" we find no name except those occurring in the Ptolemaic
" tables. [Then follows an extract from Ptolemy.] Now as the
" latitude of the haven of the Setantii is 25 min. N. of York, and
" as the relative position of the other places from W. to E. is
" Rhigodunum, Olicana, Isurium, which last is on the same
" parallel of longitude as York, is it not probable that the Iter
" has been concocted out of the above materials? It is true we
" have interposed between Rerigonium and Alicana, "ad Alpes
" Penninos," a very peculiar phrase, not necessarily implying a
" station. . . . Stukeley . . . placed Alicana at Skipton;
" and this would seem to have been Bertram's notion when he
" concocted the Iter. It is indeed so laid down in his map.
" Whatever the object of changing Rhigodunum into Rerigonium
" may have been, the change itself has been intentional. By
" the Pennine Alps, I suspect he refers to the Ingle and Pen-
" nigent mountains to the W. of Lancaster. Whichever way
" we look at this Iter it appears suspicious. The distances in no
" instance correspond. The route itself—except upon the sup-
" position of a higher latitude than the Wyre—anything but
" direct, and the very curious coincidence between the Iter itself
" and the Ptolemaic tables seems clearly to point out its origin."

In the same vol. the Rev. W. Thornber writes (p. 58, cf. 61):—

"Richard of Cirencester, however, was no dreamer, when he
" included in his 7th Iter a road from Ribchester to a Portus."

In the new series of the same *Transactions* occurs one of the latest unhesitating declarations of confidence in

Success of the *De Situ.*

"Richard" which has come to hand (iv. 264–267, 16 Mar. 1865, a paper by T. T. Wilkinson, F.R.A.S.):—

"It is worthy of remark that not only the *names* of the stations, " *but the direction of the roads across the county*, are given with " an accuracy in Richard's *Itinerary* which cannot be found in " either Ptolemy or Antoninus; and hence his general trust- " worthiness may be considered as established."

In the *General Introduction* (by Mr. T. D. Hardy) to the *Monumenta historica Britannica*, Lond., 1848, fol., p. 33, we read:—

"Great doubt hangs over the authenticity of the work of " Richard of Cirencester. Bertram himself speaks doubtfully " about the author,—'Auctor *creditur* celeberrimus Ricardus " 'Corinensis, e Cirencestria oriundus;' and he gives no account " of the manuscript. Stukeley states, p. 12, that Bertram first " mentioned a manuscript of Richard of Cirencester, being a " History of Roman Britain, and an ancient map annexed, as " being in a friend's hands. At Stukeley's request Bertram " sent an extract from the manuscript, and afterwards an imita- " tion of the handwriting of it, which Casley, the keeper of the " Cotton Library, pronounced to be four hundred years old. " Stukeley then pressed Bertram to get the manuscript into his " hands, if possible, which at length with some difficulty he " accomplished, and sent Stukeley a transcript of the whole, and a " drawing of the map. The fact of the author . . . anticipating " objections to his work, and the apologies he offers for any " mistake he may have committed, are very suspicious circum- " stances; nor is the marvellous manner in which Bertram got " possession of the manuscript, and his silence as to its place of " deposit and owner, less so. Enquiries which have recently " been made at Copenhagen strengthen these suspicions."

In his *Descriptive catalogue of materials relating to the history of Great Britain and Ireland, to the end of the reign of Henry VII.*, Vol. i., *Lond.*, 1862, 8vo., p. 647, Mr. Hardy simply says:—

"The treatise 'De Situ Britanniæ,' which was published by " C. J. Bertram, at Copenhagen, in 1757, is also given to him " [Richard of Cirencester], but the authenticity of the work is " doubted."

John Lingard, D.D., *History of England*, 5th ed., 1849, cites the "De Situ," i. 10, 38, 40 (where he even admits the province Vespasiana)—42, 59, 60.

Charles Roach Smith, F.S.A., *The Antiquities of Richborough, Reculver, and Lymne*, Lond., 1850, 4to., is inclined to accept the "De situ," pp. 16, 17 :— Success of the *De Situ.*

"One of the internal evidences, in my opinion, of the authen-"ticity of this writer." P. 18 : "Hatcher, in the preface to his "translation, has ably combated the objections brought against "the originality of the itinerary."

In pp. 177, 178, Mr. Smith speaks with much more hesitation. See also pp. 234, 235, 255.

Dan. Wilson, *The archæology and prehistoric annals of Scotland*, Edinb., 1851, 379, 380 :—

"It admits of serious doubt, whether the discovery at Copen-"hagen, in the last century, of the work of Richard of Ciren-"cester, ought to be viewed as any great benefit conferred on "British archæology. The compilation of a monk of the "fourteenth century, even as supplementary to the geographical "details of Ptolemy, can hardly be received with too great "caution, but used as it has been almost entirely to supersede "the elder authority, it has in many instances, and especially "in relation to our northern Roman geography, proved a source "of endless confusion and error. Without, however, aiming at "reconstructing the Ptolemaic map of Caledonia, we have "abundant evidence that various important Coloniæ were "established, which have received no notice, either in Ptolemy's "geography or the 'De Situ Britanniæ' of the monk of West-"minster, whom antiquaries may be pardoned suspecting to "have assumed the cowl for the purpose of disguise, being in "truth a monk not of the fourteenth but of the eighteenth "century."[1]

Cf. the 2nd ed. *Prehistoric Annals of Scotland*, ii. 48. *Quarterly Review*, Sept. 1852, p. 274 :—

"It is a blemish upon the generally sound and critical "method of the essay referred to, that it quotes as authority so "*palpable* a forgery as the Pseudo-Richard of Cirencester."

---

[1] 'C.R. Smith, no mean authority "on such a subject, defends the au-"thenticity of Richard of Cirences-"ter in his recent valuable work on "'The Antiquities of Richborough, "'Reculver, and Lymne,' p. 177. "The illustrations of our Northern "*itinera* have led me to an opposite "conclusion ; but even should the "genuineness of the '*De Situ Bri-*"'*tanniæ*' be established, its value "to Northern antiquaries must still "be open to question."

Success of the *De Situ.*

Rob. Simpson, M.A., *History of Lancaster*, Lancaster, 1852, 8vo., p. 11, states, on "Richard's" authority, that—

"There can be little doubt that its [Britain's] aborigines were "a colony of *Celtæ*, a tribe of the Gauls,"

who came over about 1000 B.C.

Robert Stuart, *Caledonia Romana*, 2nd ed., Edinb., 1852, 4to., p. 96, accepts the province Vespasiana. P. 121 :—

"For this loss [of early *Itinera*], however, we may be said to "be in some measure compensated by the discovery, in the year "1757, of the MS. History and Map of Roman Britain, composed "during the early [*sic*] part of the fourteenth century, by the "English monk, Richard of Cirencester. This production has "apparently been drawn up with much attention to accuracy, "from sources of information now lost; and, coupled with the "work of the Alexandrian geographer, it forms the best "Itinerary of Roman Scotland that exists."

The Rev. Jas. Raine, *Hist. of N. Durham*, Lond., 1852, fol., p. ii.:—

"If Richard of Cirencester is to be believed (I confess my "faith in him is much shaken by the scepticism of my brother "of Northumberland), there was a station on the Tweed, on the "line of Watling Street, 'and where else,' triumphantly asks "my late correspondent on this subject, the late John Smart of "Trewhitt, Esq., who was a great believer in Richard, 'is it to "'be found?'"

Mr. Arthur Hussey (in *Gent. Mag.*, March 1853, pp. 270–273) gives the result of a renewed examination of "Richard of Cirencester:"—

"Whilst the gravest doubts have, from time to time, been "expressed by those who have critically examined this elabo-"rate compilation, there have always been others, less cautious "and more confiding, who have been ready to accept with "thankfulness the information it apparently offered, and con-"sequently to admit its claim to be recognized as an indepen-"dent and genuine authority. The consequence is that even "now, after the lapse of nearly a century from the promulga-"tion of this remarkable forgery, there are some antiquaries "who appear to think that faith in this matter becomes them "better than incredulity. . . . . The impossibility of gaining

"any intelligence respecting the professed manuscript original "of Richard of Cirencester is quite sufficient to damage the "credit of Bertram's pretended discovery. Nor will this effect "be counteracted . . . . by an impartial consideration of the "contents of the history, the general style of which seems more "that of modern days than would be expected of the fourteenth "century. The work claims, indeed, to be only a compilation "from Latin and Greek writers, but the quotations from and "references to such authorities seem too ambitiously brought "forward to have proceeded naturally from a monk of about "A.D. 1390 or 1400. . . . . . . Notwithstanding the confident "assertion above, that 'no cavilling can set aside the Itinerary,' "I venture to think that even Mr. Hatcher must have *modified* "his opinion, if he had, as I have done, examined every name "occurring therein, and compared it with other records of "better reputation."

Success of the *De Situ.*

"Though aware of the difficulty of separating the fate of one "portion of a book from the remainder, . . . on first becoming "acquainted with the work of the nominal Richard of Ciren-"cester I myself was disposed to acquiesce in the imposing "pretentions of the Itinerary. Previously, however, to using "it as an authority, I undertook the investigation just alluded "to, which speedily resulted in the conviction that, of the 18 "routes, every one which *affords real information* is constructed, "with some specious alterations, from the Itinerary of Anto-"ninus, no very difficult performance for an ingenious person "well versed in ancient history, and moderately conversant ". . . with British topography. The variety of Bertram's "Itinera was easily obtained by dividing those of Antoninus, "*reversing their order* occasionally; and entirely new ones were "composed with equal facility by adding together portions of "those in the authentic list, and by inserting, when requisite, "one or more additional names. The *semblance* of pointing out "unsuspected Roman roads is indeed accomplished, but such "lines will ill bear dissection; and upon the remark recently "cited that 'no forger could have guessed at the existence of "'Roman roads known only to our native antiquaries;' the "obvious remark is the inapplicability thereof to this supposed "fact, that the forgery was committed only *in the first half of* "*the eighteenth century, by the assistance of those identical 'native* "*'antiquaries,' who had previously pointed out the actual or* "*probable existence of such roads.*

"In copying from Antoninus some names are severed into "two words, and some interpolations are introduced, thus "anticipating the imputation of plagiarism, and imitating the

Success of the *De Situ.*

"various readings so constantly found in old writers. The "insertions are generally, not always, taken either from "Ptolemy's geography or from the anonymous geographer of "Ravenna; others appear to have been fabricated for the "occasion."

Mr. Hussey then comments upon several stations in the itinerary, and strengthens his conclusion by the opinion of Reynolds. His inference, p. 272,

"Though the collation which I made was imperfect, it appears "from numerous coincidences, some very strong, that Bertram "*must* have seen Baxter's publication,"

becomes a certainty when we observe that Bertram quotes Baxter in n. 22 on bk. i. c. 2.

Mr. Hussey's scepticism called forth a reply from "G.M.," in the *Gent. Mag.* for April 1853 (p. 392):

"Few antiquaries were better acquainted with the subject of "Roman Roads than the late Sir Richard Hoare. In addition "to much study, he had the advantage of personally tracing "many of them, and of testing the accuracy of previous writers "by his own investigation; sometimes alone, but frequently in "the company with another proficient, the Rev. Mr. Leman . . "Many years since . . . I inquired of Sir Richard what "his opinion might be respecting the authenticity of the Itinerary "passing by the name of Richard of Cirencester. He answered "that he had no doubt of its being an original work; and added "that he had tested it in a remarkable manner either in Wales "or on its borders, where, according to that document, a "station (marked in it alone) was laid down; on the modern "road no such vestiges appeared; but on searching a wood in "the neighbourhood he had discovered the undoubted remains "of Roman buildings and occupation, and at the distance men-"tioned in the Iter from the other stations in the same route ". . . I would suggest that it is very improbable that "Bertram, a resident abroad, should have become master of such "strictly local information as your correspondent assumes."

In reply to a censor in "the Archæological Mine," Mr. Hussey brings out his argument more distinctly (*Gent. Mag.*, July 1853, p. 48):

"Since the work of the nominal Richard of Cirencester was "never heard of till near the middle of the 18th century, long "before which period the writings of several British antiquaries

" of deservedly high reputation had been by printing rendered " accessible to any one, it is idle to claim for Bertram's produc- " tion the credit of affording new information relating to Roman " Britain, until it be shewn that no portion of such information " has been or can be derived from previously known native " publications."

Success of the *De Situ.*

In the *Gent. Mag.* for Aug. 1854, p. 98, Mr. John Britton writes :

"It is time all such doubts on this subject [the doubtful origin " and authenticity of 'the Itinerary of Richard of Cirencester'] " be settled, and I think it may be satisfactorily done by a series " of eleven letters, from Bertram to Dr. Stukeley, in my posses- " sion, and which I trust will come under the cognizance of " the Wiltshire Archæological Society, at its first anniversary " meeting at Salisbury, in August next."[1]

In the *Gent. Mag.* for Nov. 1854 (p. 458) Mr. Hussey questions—

" Whether any number of *letters from Bertram himself* will " 'settle' the question. With regard to any evidence, where- " with the world has hitherto, so far as I am informed, been " favoured of the existence of a genuine ancient manuscript of " Richard of Cirencester, beyond the unsupported assertion of " C. J. Bertram, such a manuscript is as completely apocryphal " as are the . . . golden plates, upon the professed authority of " which . . . . Joseph Smith founded his . . . . 'Mormon' " imposture. What is desired and demanded by those, who " hesitate in giving credit to the history of the so-called Ricar- " dus Corinensis, is, that some satisfactory testimony should " be brought forward to corroborate the statements of Bertram. " If the existence of an original manuscript and the nature of its " contents are not confirmed by other evidence than the decla- " ration of the nominal transcriber, I imagine that such facts " would by no means be admitted in a court of law. . . . . " I have formerly urged, that we must admit *either the whole*, or " *none*, of the so-named Richard of Cirencester, but since Mr. " Britton speaks of 'The *Itinerary*' alone, I will briefly revert " to this matter.

" Does Mr. Britton, then, like Mr. Hatcher, abandon the

[1] Mr. Britton unfortunately did not carry out this intention, but sold the letters for 50*l.* to a person connected with the Stukeley family. (Information from Albert Way, Esq., on the authority of the late Rev. Jos. Hunter.)

Success of the *De Situ.*

"defence of the *History?* and if so, by whom does he suppose "the forgery (for such it will be) of the latter was perpetrated? "And what probable explanation will he offer of the intimate "association of the fictitious History with the genuine Itinerary? ". . . . Must we not rather, all being derived from the same "source, and it coming as one entire whole, pronounce that the "several portions must stand or fall together."

Charles Hardwick, *History of Preston*, Preston, 1857, 8vo., p. 35, complains that—

"The figures in Richard's iter . . . are very unsatisfactory," but does not appear to "repudiate his authority," with Dr. Robson (p. 31).

The Rev. Alfred T. Lee, *History of Tetbury*, Lond., 1857, 8vo., cites Richard as authentic evidence for the times of Vespasian (p. 5).

J. H. Burton, *History of Scotland*, 1867, i. 13, 14, regards the "De situ" as a forgery, but so little understands the true state of the case that he adds:—

"In itself, what it professed to lay down on authority, were "the guesses and theories of a learned and acute man."

Mr. B. B. Woodward, of the Royal Library, Windsor, in four numbers of the *Gent. Mag.* 1866 and 1867, argued that the "De situ" was "a literary forgery." In March 1866, pp. 301–308, we have an account of the discovery of the work and of its success, and a criticism of Stukeley's fac-simile. Pp. 305, 306: "In the introductory volume to the 'Beauties of England and Wales,' which was compiled by J. N. Brewer, not only was Mr. Leman's map copied, but the authority of Richard of Cirencester was acknowledged as paramount throughout all the Roman period . . . . . . the maps of the ordnance survey give names to Roman stations from it [Richard's Itinerary]; and so does Mr. Maclauchlan's 'Survey of Watling Street,' executed for the late Duke of Northumberland; and even Mr. C. C. Babington's 'Map of Roman Cambridgeshire,' —not to mention school and college Maps of Roman Britain, published by the Useful Knowledge Society[1], and others. And the text-

[1] [In these maps "corrected to Oct. 1st, 1844," it is stated that "The authority of Richard of "Cirencester is very questionable," and his stations are printed in smaller type than those of Ptolemy and Antoninus.]

book of Ancient Geography, quite recently compiled under the direction of Dr. William Smith,[1] in its section on Britain, is vitiated throughout by the use of 'Richard of Cirencester' as a genuine authority." Pp. 306, 307: "Inquiry was made at Copenhagen after Bertram's death, but it proved absolutely fruitless. And they who held most firmly by their faith in Richard, at last eagerly seized upon the lamentable bombardment of Copenhagen as a ground for still maintaining their belief, whilst they gave over their search as hopeless; for doubtless this, like so many other treasures, had perished in the conflagration."

Success of the *De Situ.*

Mr. Woodward's second article, May 1866, 617–624, discusses the Latinity and tone of thought of the "De situ," and gives the substance of Wex's criticisms: his third, Oct. 1866, 458–466, shews Bertram's dependence on Camden and on Antoninus; his fourth, Oct. 1867, 443–451, deals with Bertram's itinerary and map.

The following opinions were discovered too late to be inserted in their proper order of date:—

Dr. Guest[2] in "an essay on the *Belgic Ditches* and the probable date of Stonehenge," reprinted from No. 30 of the *Archæological Journal* (read to the Archæological Institute at Oxford, 1850), pronounces summary sentence on Bertram (p. 3 n.); "this hypothesis would receive strong confirmation if we were justified in giving to the Belgic settlers of the south-east of Dorsetshire, the name

[1] [In Dr. Smith's *Dict. of Greek and Roman Geography* I. (Lond. 1854) 437b, Dr. R. G. Latham writes: "The value of the only "author who still demands notice, "Richard of Cirencester, is mea- "sured in the article MORINI." That article, by Mr. Long, does not deliver sentence at all, not even naming Richard; but we may presume that Dr. Latham would have condemned him. So under CLEVUM the reader is told "See "GLEVA," which does not appear. Mr. Beale Poste (*Britannia antiqua*, Lond. 1857, 297) points out that "though Richard of Cirencester is "professed to be abjured in the "Monumenta Historica Britannica, "p. 33, and very properly so, yet "some data seem derived from him "in this map, perhaps uncon- "sciously." The map is that compiled by Wm. Hughes, F.G.S., to accompany the Monumenta.]

[2] I am indebted to the courtesy of Dr. Guest for a copy of this paper.

Success of the *De Situ.*

of *Morini.* But I believe our only authority for so doing is a dictum of *Richard of Cirencester,* and I will not insult the reader by quoting a patent forgery. I allude to Bertram's clever fabrication, merely to shew the reader that I have not overlooked it."

Penny Cyclopædia, under *Richard of Cirencester* (vol. xix., 1841, p. 510): "The discovery of this treatise may be regarded as an era in the study of British and Roman-British antiquities. The itinerary contains 18 journeys which Richard says he compiled from certain fragments written by a Roman general and from Ptolemy and other authors; he mentions a hundred and seventy-six stations (while Antoninus has only 113), some of them a considerable distance north of the wall of Severus, besides which there are numerous chasms which shew that many names have been lost or obliterated. The credit and fidelity of Richard has been attacked, but with little success; for wherever the subject has admitted of local investigation, the result has added to the estimation of his authenticity."

In the revised edition of this *Cyclopædia, Biography,* vol. v., (not dated, but the copy which I use was apparently printed in 1867 or 1868), col. 92, is a much more sceptical account. "The discovery of this treatise was regarded as an era in the study of British and Roman-British antiquities. The credit and fidelity of this work have been attacked, but they have been defended by a reference to local investigation, the result of which has in some instances been favourable to the authenticity of the work. On the other hand it is often extremely incorrect, and the account which Bertram gives of the manuscript . . . is far from satisfactory. What has become of *the original manuscript* from which he professes to have made the copy he sent to Stukeley does not appear to be known; it is not in the Royal Library at Copenhagen where it was expected to be found. Many good scholars

and antiquaries however still believe the work to be authentic, but the tendency of opinion is decidedly the other way."

Success of the *De Situ.*

At the time (1866) of the publication of Chambers's *Encyclopædia,* (viii. 250, 251), the spuriousness of the *De situ* was generally recognised. "This work—of which, however, it must be admitted that the authenticity is doubtful—was, curious to say, first brought to light by Dr. Charles Julius Bertram, professor of English at Copenhagen, in 1747, who professed to have discovered it in the Royal Library there . . . . . If we could feel quite sure that the work was genuine, it would be of the highest importance for the study of British and Roman-British antiquities, but unfortunately Bertram's 'original' (like the 'original' of Macpherson's *Ossian,* and Joe Smith's *Book of Mormon*) is not to be found, nor does it appear that anybody ever saw it but himself, so that Gibbon's praise 'that he [Richard] shows a genuine knowledge of antiquity very extraordinary for a monk of the 14th century,' must be regarded with suspicion."

The result of the foregoing investigation may be briefly summed up.

The *De Situ* a forgery.

There is no external evidence for the *De situ.* Before 1747 it was never named (for no one but Bertram will recognise it in the *Fragmentum historiolæ de Britannia,* recorded by Leland); no MS. of it has ever been seen, nor any credible explanation given of the supposed sudden discovery and as sudden disappearance of the original. Stukeley's letters to Bertram, Bertram's fragment on Canute, were preserved; the *De situ,* though often sought at Copenhagen, and that within a few years of Bertram's death, has not been traced.

The sponsors on whose authority it has been accepted, are the most credulous, speculative, and uncritical of antiquaries, Stukeley and John Whitaker. The more searching the eye that has scanned it, the less favorably has it ever been judged, as by T. D. Whitaker, Reynolds,

The *De Situ* a forgery.

J. J. Conybeare, Hodgson, Hunter, Guest, Wex, Raine, Hussey, Robson, Hinde, Wilson, Woodward.

Bertram's facsimile[1] bears no resemblance to the handwriting of the 14th, or, indeed, of any century; it is plainly a clumsy forgery by an unpractised hand, not a tracing or copy from a genuine original.

Even on Bertram's own shewing the *De situ* was assigned to Richard of Cirencester on very insufficient grounds. The MS., we are told, bore the name of Richard of Westminster; when informed by Stukeley that Richard of Cirencester was an eminent Westminster monk, Bertram inserted "Corinensis" in his title, but in his preface says modestly, "Auctor creditur RICARDUS CORINENSIS."

The internal evidence is no less damaging. This Westminster monk, who in his *Speculum* never cites even an ancient poet at first hand, has himself, and often implies in his readers, a familiar acquaintance with the most recondite evidence, Greek as well as Latin, fragments, inscriptions, coins, works extant (like the *tabula Peutingerana*) only in one distant copy, or (like the *Cosmographia Ravennatis*) only in three MSS. of the 15th century; twice he quotes Greek (I. 4 § 11; 6 § 18); he follows Camden's order, Camden's divisions of Britain, Camden's and Baxter's guesses, Camden's Latin versions, and general Latinity (e.g., *primaria*), Camden's blunders (I. 3 §§ 11, 21; 6 § 5). His list of the *legati* in Britain does not extend beyond Horsley's, and includes a second Trebellius whom Horsley added by mistake. He foists into Cæsar's text a clause invented by Oudendorp, not as an emendation, but as an imaginary illustration of a grammatical rule. The use made of these authorities is at once dishonest and awkward; what Cæsar says of the Gauls, Tacitus of the Germans, is applied without scruple to the Britons; passages from different

---

[1] Repeated in this volume from Stukeley's plate. Compare it with the other facsimiles in the series.

authors are combined to the ruin of sense and grammar alike (I. 3 § 12); Gallic tribes and towns are transferred to Britain, British to Ireland, being placed at once where Ptolemy placed them, and also where Camden thought they should be placed; towns and rivers are doubled at will. There is an affectation of ancient spelling (*heic, michi, Brittania*), but no consistent adherence to the orthography of the 14th century.

The *De Situ* a forgery.

The names of places in the true and the false Richard differ in many instances, the forger aiming at a more antique form (e.g., *Sothehamptona, Via Guethlinga*). *D. Iulius* is extended into *Dictator Iulius, A. Didius* (after Camden) into *Avitus Didius*, while wholly unexampled initials are frequent. *Divus*, a heathen title, which (as applied to Christian saints) seems to have come into vogue in the Italian renaissance, is placed in the mouth of an English monk of the 14th century. *Benevolus Lector, status*, and many other expressions proper to editors of the 18th century, abound. The Latin, both of text and notes, is far more incorrect than the true Richard's; substantives are converted into adjectives (e.g., *municipiam*, I. 6 § 28; *Hadrianus, Cassivelaunus*) and *vice versa* (*Ptoroton* subst. fem. from neut. adj.); false concords (*suopte aquila*) and forms (*capescunt*, II. § 39) are frequent.

Though less is known of the civil constitution of towns in Britain than of that in any other province, our monk gives a list naturally interesting to Gibbon, Lappenberg, Lingard, of *municipia, coloniæ, civitates Latio iure donatæ* and *stipendiariæ*. We are at a loss to imagine at what time such a constitution could have existed, until we observe that the whole is borrowed from Pliny's account of Spain in his own day.

The tone of thought is of the 18th, not of the 14th century (I. 3 §§ 1, 19; 6 § 57; 7). The true Richard writes devoutly no doubt, but with perfect simplicity. Bertram with his motto *Deo et Regi*, has throughout a sickly air of cant (see his p. 180).

The *De Situ* a forgery.

Some antiquaries have endeavoured to rescue the credit of the Itinerary by the sacrifice of all else. Yet it clearly implies, and is implied by, the rest of the treatise. It is in the main from Antoninus, but routes are broken, combined and reversed; where a town has two names, the name given by Antoninus is always replaced by its synonym. Nine-tenths of the names in Antoninus re-appear, with additions from Ptolemy, the *Notitia*, Ravennas, the *Tabula Peutingerana*, as well as from Camden's, Baxter's and Bertram's imagination. The preposition *ad* with the name of a mountain or river, or with the number of a milestone, supplies many stations, *in medio*, *ad fines*, and the like "innocent fictions" supply more. Sometimes we have a station without a number, sometimes a number without a station. Everywhere artifice is apparent. At the same time the carelessness displayed is only less astonishing than the credulity which has been blind to it. Having four stations A, B, C, D, Bertram reckons four distances between the extremes, adding, that is, to the sum the distance between D and E (see p. lxxxvii. above); similarly he names six provinces, but makes their sum seven (p. xxxiv.).

If these criticisms are just, Bertram's success is a signal reproach on the historical inquirers of the last 120 years. To say nothing of antiquaries whose canons of evidence are so lax that they cite a supposed monk of 1400 A.D. as authority for events of 1000 B.C., we find a forger alike contemptible as penman, Latinist, historian, geographer, critic, imposing upon members of the Royal and Antiquarian Societies, and of the two ancient universities, of the youthful society D. U. K., on the writers of Germany[1] and Denmark, of England and of Scotland (this last bribed by the invention of Vespasiana).

[1] Mr. Wex evidently overrated his own work, and underrated the intelligence of English scholars. He was by no means the first to scent forgery in Richard, nor are all "englische Gelehrten" amen-

A few words will suffice for the description of the MS. of the *Speculum*, and of its contents.

The *Speculum*.

The MS. was given to the library of Cambridge University by Archbishop Parker, and bears the class mark Ff. 1, 28 (*Catal. of the MSS. preserved in the Libr. of the Univ. of Cambr.*, vol. II., p. 330). The three facsimiles given with these volumes shew the three hands which appear in pp. 1–272, 273–464, 465–516, respectively, and also the size of the page, and number of lines (40 in general, sometimes 39 or 41) on a page. As the initials of the chapters relating to Westminster Abbey are specially elaborate, we may infer that this was the Abbey copy of the book.

The MS. of the *Speculum*.

The proportion of clerical errors is not very large, and the orthography of the best times is often preserved; *e.g.*, in vol. I. *anulus* (p. 339); *bracchium* (pp. 305, 319, 320, 321); *conicio* (p. 354); and *proici* (p. 314); *coniveo* (pp. 260, 305); *conubio* (p. 102); *eloquta* (p. 319 ad fin.); *loquturus* (p. 339); *insequntur* (p. 313); *sequtus* (p. 339); *genetrix* (pp. 286 ad fin., 313, 329); *milibus* (p. 336); *optinuit* (pp. 303, 306, 365); *optulit* (p. 365); *puplicos* (p. 362); *temptavit* (p. 315).

Nicolas Harpsfield,[1] archdeacon of Colchester, though imprisoned for recusancy, was allowed by Matthew Parker the free use of the Lambeth registers,[2] and also of our MS. of the *Speculum*.[3] Speaking of the 14th century (p. 545) he says: "Ex monachis vero *West-" monasteriensibus Richardus Cicestrius, et Matthæus,*

Used by Nic. Harpsfield.

---

able to the imputation of credulity which he casts upon them indiscriminately. His own charge against Widmore, the learned and aged Westminster librarian, of collusion with Bertram's fraud, is as wanton a fiction as any of which Bertram himself was guilty.

[1] Historia Anglicana ecclesiastica. Duaci 1622, fol.

[2] Wharton, *Anglia Sacra*, I. præf. p. xv.; Tanner; cf. Fuller's *Church Hist.*, ed. Brewer, v. 9. The registers are very frequently cited by Harpsfield.

[3] *Richardus Cicestrius* appears in the NOMENCLATVRA AVCTORVM QVIBVS VSI SVMVS IN HOC OPERE. Cited also pp. 138, 165, 166 *bis*, 190, 205.

The *Speculum* used by Nic. Harpsfield.

"qui historiis concinnandis operam dedere." P. 164: "Qua de re [the tradition of the regalia] extat[1] disceptatio quædam *Gulielmi Sudburiensis* monachi "*Westmonasteriensis*, ad Regem RICHARDVM *secundum* "scripta. Qua ille, illi de qua diximus dubitationi, et "illa quam dixi, et aliis rationibus occurrit, multaque "alia coniuncta, et cohærentia in hac materia adjicit, "quibus docet tum ex vsu et consuetudine inueterata, "tum ex Regum et Romanorum Pontificum Rescriptis, "statum illum locum, vbi insignia illa reponi et con"seruari, Regesque consecrari debeant, esse cœnobium "*Westmonasterij*." Harpsfield's 16th chapter of the 11th century is almost wholly taken from the *Speculum*. See pp. 245, 246 marg. "*Vide chron. Rich. Cicestrensis*, "*et tenorem chartæ scilicet* Edouardi *ex ipso auto*"*grapho*." "*Vide eundem li.* 3. *c.* 21, *ex autographo* "*Regis* Edgari *ann.* 14 *et Christi* 969., *et alias literas* "Dunstani *tum* Londinensis *episcopi*." "*Vide chartam* "Edgari *quæ incipit, dignum et conveniens, apud Rich.* "*Cicest. an.* 969, *cuius autographum* Westmonasterii "*permansit ad authoris nostri tempora.*" *Vide literas* "Leonis *in Richar. Cicestr.*" "*Vide Nicolai literas* "*apud Rich. Cicestr. incipiunt Omnipotenti Deo.*" "*Vide literas eius* [Gulielmi Normanni] *apud Rich.* "*Cicest. li.* 3. *c.* 3."

By Abp. Ussher.

Abp. Ussher also (*Britannicarum Ecclesiarum Antiquitates*, Lond. 1687, fol., p. 387; cf. the *Speculum* I., p. 92) cites the annals *Richardi Cicestrii Westmonasteriensis Monachi*, as containing the legend of the foundation of Westminster Abbey by St. Peter.

By A. Wheloc.

Abr. Wheloc, in his edition of Bede (Cambr. 1643, fol., p. 115), twice cites "Chichestr. MS. Bibl. publ. Cantabrig." He has written in pencil on the margin of the MS. many notes, chiefly polemical.[2]

---

[1] "*Exstat in chron. Rich. Cicest.* "*li.* 3, *cap.* 3."

[2] There are not a few notes of this kind in Wheloc's Bede (*e. g.*, p. 107.) "*B. Greg. hic docet orare* "*ad Deum solum, non ad S. Petrum*

The learned nonjuror, Thomas Baker, has added a line in the margin of the *Speculum* (p. 293, of which there is a facsimile in vol. I.), and cites the MS. on p. 311 of the copy of Wheloc's Bede in St. John's College library. By Thomas Baker.

The sources of the *Speculum* are throughout cited in the margin. In general, book I., containing the history of the pagan Saxons from their first coming into England to the coming of Augustine (A.D. 449–596),[1] is from Roger Wendover (or Matthew of Westminster) and Geoffrey of Monmouth, with one or two details from the *Polychronicon* (p. 33, and the "legend of St. German," p. 19, which is from book V., p. 233). Sources of the *Speculum.*

Book II., from the mission of Augustine to the accession of Alfred, the first "monarch" of England[2] (A.D. 596–871), is mainly from Bede; much is also from Roger Wendover (= Matt. Westm.) and William of Malmesbury, somewhat from Higden, Henry of Huntingdon, Asser, Florence, Geoffrey, John Brompton (or his authorities), Capgrave and Simeon of Durham.

Lives of Offa (247–254, see Mr. Hardy's *Catalogue* I., 498), Æthelbert (262–294, Hardy, I., 263, 264, 495, 496), Kenelm (308–321, Hardy, I., 508, 509), and Edmund[3] (331–377, Hardy, I., 526–538) are given more fully than in any other chronicle. The foundation of Richard's abbey is also recorded at unwonted length (92–96; cf. other notices 294, 303).

"*et Paulum, neque pro Petro aut* "*Paulo, sed pro seipsis.*" Compare the following from the *Speculum* (p. 465): "Vbi, vbi sunt "Christi merita? caue hoc. num-"quid Christus meritis Regis, aut "Rex Christi meritis?" "caue "lector. hanc Christo soli gloriam "tribuamus." "Verbero, mastigia."

[1] P. 44: "Nunc vero quia tempus "gratiæ attigimus, in quo Oriens "ex alto gentem nostram Angli-"canam dignatus est visitare, ipsam "a superstitione gentili ad fidei "sacræ culturam misericorditer "evocando, iccirco Historiæ nostræ "prælibatæ Libro Primo metam "figentes," etc.

[2] See pp. 45, 386.

[3] There is very little resemblance between this account and the "Miracula S. Edmundi" in Martene *collect. ampliss.* VI. 821–834.

Sources of the *Speculum.*

Book III., containing the history of 170 years, from the accession of Alfred to the death of Hardecnut (A.D. 872–1042), is drawn mainly from Roger of Wendover (= Matt. Westm.), William of Malmesbury, Asser, Florence, Henry of Huntingdon,[1] Ailred of Rievaulx, and various pieces printed in Wharton's *Anglia Sacra;* Jo. Brompton (or his authorities), Higden, Ralph de Diceto, Gervase, William of Jumiège, supply some little matter. A tract of a Westminster monk, William of Sudbury, is inserted entire (c. 3, pp. 26–39). A long chapter (21, pp. 94–110), devoted to the restoration of Westminster Abbey, appears to contain some charters which have not been printed elsewhere. The Liber Regius (vol. II., p. 33), is quoted also in the new Dugdale, I., p. 290. It is highly characteristic of the author that he devotes nearly one-fourth of his whole space to the 22 years of the reign of Edward the Confessor (A.D. 1042–1066): "Beginning," he says (p. 199), "our fourth " book with the glorious king Edward, we have resolved " that this same fourth book of our work shall dwell " throughout only upon the acts and miracles of the " same glorious king and confessor; whose life from " boyhood to age shining brightly with countless miracles " will supply to every one who attentively regards it " a grateful incentive to the practice of virtues." Great portion of the book is from Ailred, or agrees in substance with various pieces printed by Mr. Luard; Roger of Wendover (= Matt. Westm.), William of Malmesbury, Florence, Higden, William of Jumiège, Henry of Huntingdon, John Brompton (or his authorities), supply most of the remainder. The restoration and fortunes of Westminster Abbey, and its charters fill pp. 231–239, 241–250, 266 seq., 285 seq., 301 seq., 319–327. The one passage in the whole work which is of much personal interest is in pp. 249, 250, where the "pernicious pre-

[1] By a strange oversight the story of Canute on the shore occurs twice, on successive pages (184, 185).

Sources of the *Speculum.*

"sumption" of the moderns who "cease not from day "to day to assail" the liberties of the Abbey, is prophesied to be "vain; for though Peter's bark be some-"times tossed by the billows, still it cannot sink, for "the Lord upholds it with His hand."

Richard informs us in his preface (p. 3), that he employed many authorities, and he occasionally (I. 263 fin., II. 152, 335) cites them by name and even compares their testimony. But he adds scarcely anything to what is already in print, except contributions to the *Acta Sanctorum*,[1] and his use of his originals is careless in the extreme, as may appear from the following examples.

Repetitions.

He often repeats the same story; that of Oswald, I., pp. 145, 150; the single combat of Cnut and Edmund, II., pp. 32, 162–167; the incorruptibility of Edgitha's hand, II., pp. 126, 333; the healing of the *monoculus*, II., pp. 276, 297; the saintly princesses, II., p. 328, compared with book II., c. 39 and 52.

Confusion of dates.

In vol. I., pp. 36, 43, Roger of Wendover is responsible for the reckoning of Glappa's reign (A.D. 567–569), at five years, and of Wibba's (A.D. 588–594), at three. So I., pp. 172, 193, the reign of Egbert (A.D. 654–673) is given in one place as lasting nine years, in the other, eleven and seven months.

In II., pp. 50–55, the events of A.D. 901–918 are related as if they belonged to one and the same year. So pp. 77–81 (A.D. 940–946), p. 84 (A.D. 948, 953). In II., pp. 138, 139 the chronological sequence of Florence is reversed (A.D. 994, 987, 982).

---

[1] Classical students may find in I. p. 316 and II. p. 305 interesting parallels to the legend of Claudia Quinta (Ovid. *Fast.* IV. 323 seq.).

"Sed, si crimen abest, tu nostræ "pignora vitæ
"Re dabis, et castas casta sequere "manus."
"Dixit, et exiguo funem cona-"mine traxit."

Compare the somewhat similar appeals to divine testimony in Dionysius II. 68, 69.

In Vol. I., p. 314. is an instance of enchantment by saying a psalm backwards.

Confusion of dates in the *Speculum.*

A charter dated 15th May 969 is signed by Elfegus, who died 12th March 951 (II., pp. 103, 109, Stubbs' *Registr. Sacr.* p. 14).

In I., p. 10, l. 3 from foot, the Jutes are spoken of as to this day (*hodie*) known by that name. The tomb of Horsus is *still* shewn (I., p. 15). The Britons *still* abominate the English as pagans (I., p. 136). Miracles *to this day* at St. Alban's tomb (I., p. 249). Henry II. is the reigning monarch (II., p. 290).

In I., p. 98, Kinegils is father, in p. 101 brother, of one and the same Quichelm.

In I., p. 168 last line, *supra* is from Bede, III., 22, who is referring to his c. 21, which is transcribed in Richard further on, p. 171.

The chief grounds for printing the *Speculum* are thus, not its intrinsic merits, but the use which has been made of it by historians and antiquaries, the numerous errors which are current respecting it and its author, and the conclusive evidence which it bears to the spuriousness of that *De situ* to which Richard owes most of his fame.

I have to thank Albert Way, Esq., for many efforts to procure a transcript of Bertram's letters, and the Rev. H. R. Luard, Registrary of the University of Cambridge, for the correction of numerous *errata* in the first volume.

J. E. B. M.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Vol. I.

Page 15, line 3 from bottom, for *cotidio* read *cotidie.*
" 24, line 14, for *munitissiman* read *munitissimam.*
" 36, C. 37, *quinque* is an alteration by a late hand. According to C. 39 it should be *duobus.*
" 54, margin, line 8, for *Bishop* read *Archbishop.*
" 55, line 3, for *incolumen* read *incolumem.*
" 64, line 21, for *episcopus* read *episcopos.*
" 92, line 17, for *Dorubreni,* sic in MS., read *Dorubrevi.*
" 92, line 19, for *Dorubreni,* sic in MS., read *Doroberni.*
" 99, margin, line 10, for *Ro Wend.* read *Rog. Wend.*
" 107, margin, line 5, for *Essex* read *Wessex*
" 110, prefix [1] to the foot note.
" 119, line 23, for *hiemen* read *hiemem.*
" 123, line 12 from bottom, for *Orentalium* read *Orientalium.*
" 135, margin, line 7, for *Monume* read *Monumet.*
" 150, note 5, for *Bebba* read *so called from Queen Bebba.*
" 155, margin, line 5, for *Essex* read *East Anglia.*
" 156, margin, line 15, for *Essex* read *East Anglia.*
" 158, line 15 from bottom, for *filium* read *filiam.*
" 159, last line, for *ecclesia* read *ecclesiæ.*
" 161, line 10, for *antecessosum* read *antecessorum.*
" 168, prefix [1] to the foot note.
" 172, margin, for 49 read 48.
" 180, line 7, for *Oswinus* read *Oswius.*
" 193, line 11, for *Ethelfleldæ* read *Ethelfledæ.*
" 194, note 1, read *motu*] motū, MS.
" 195, margin, line 6, for iv. 1 . read iv. 13.
" 199, line 5 from bottom, *servisti,* sic in MS.
" 202, line 16, for *vocabula* read *vocabulo.*
" 202, line 5 from bottom, for *Ethelfredus* read *Ethelredus.*
" 203, line 6, for *interficit* read *interfecit.*
" 203, last line, for *Ganfridus* read *Gaufridus.*
" 204, line 12, for *Ganfridi* read *Gaufridi.*
" 222, line 10 from bottom, MS. *delinamentis* read [2] *delenimentis.*
" 239, margin, lines 18, 19, for *East Saxons* read *West Saxons.*
" 260, margin, line 13, for . *p.* 247 read *i. p.* 247 ; line 31, for . *p.* 268 read *i. p.* 268 ; line 38, for . 113, read *i.* p. 213.

Page 264, margin, line 7, for *c.* read *l. c.*
" 266, margin, for *c.* read *l. c.*
" 267, margin, line 1, for *Rrompton* read *Brompton.*
" 271, margin, line 1, for *Æthelber* read *Æthelbert's.*
" 314, line 6 from bottom, dele the *l.*, which is probably a mere error of the scribe.
" 317, line 2 from bottom, for *canatis* read *cavatis.*
" 318, line 7, for *comptum,* sic in MS., read *compertum.*
" 322, line 17, for *quis* read *qui.*
" 329, line 6, for *decimus* read *dicimus.*
" 333, line 5 from bottom, for *hunc* read *hanc.*
" 386, last line, for *Historiails* read *Historialis.*

Vol. II.

Page 3, line 13, for *Wyntonam* read *Wyntoniam.*
" 9, line 1, for *deceat,* sic in MS., Qu. *dedeceat?*
" 13, lines 6, 7, for *escendit* read *conscendit* with Rog. Wend.
" 14, line 1, *colere,* sic in MS. Cf. p. 20, l. 17.
" 19, line 18, add a colon after *admissus.*
" 20, line 9, *Cenewlphus.* In Rog. Wend. *Denewlfus.*
" 35, line 16, margin, for *Paschal I.* read *Paschal II.*
" 88, line 6, margin, for *Revolt of* read *Revolt against.*
" 101, line 1, for *sliquam* read *aliquam.*
" 117, margin, line 11, for 793 read 973.
" 125, line 12, for *quod ad,* sic in MS., read *quoad.*
" 141, margin, line 9, for *Essex* read *East Anglia.*
" 145, margin, lines 13, 14, for *South Wales* read *North Wales.*
" 160, margin, line 8, for *an* read *and.*
" 160, line 6 from bottom, *Cnutoni.* In Rog. Wend. *Cnutonis.*
" 164, line 4, for *signiri* read *insigniri.*
" 185, line 14, *Conrado.* The name is not given in Hen. Hunt., it should be *Henrico.*
" 189, line 6 from bottom, for *linguæ* read *lingua.*
" 200, line 7 from bottom, for *exprobatio* read *exprobratio.*
" 223, margin, lines 3, 4, for *Edgitha* read *Editha.*
" 236, last line, for *Martinus* [1] read *Marinus* and dele note.
" 242, line 13, for *interemptum* read *interceptum.*
" 319, line 10 from bottom, *ditia et prædia,* sic in MS., dele *et.*

RICARDI DE CIRENCESTRIA

SPECULUM HISTORIALE

DE GESTIS REGUM ANGLIÆ.

ICARDI DE CIRENCESTRIA SPECULUM HISTORIALE DE GESTIS REGUM ANGLIÆ.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI TERTII SPECULI HISTORIALIS DE GESTIS REGUM ANGLIÆ.

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI TERTII.

LIBER TERTIUS.

Incipit Liber Tertius Speculi Historialis de Gestis Regum Angliæ.

Cap. I.

De genealogia et coronatione Alfredi sive Aluredi regis, primi monarchæ Angliæ. Ethelred. ap. Twysden, col. 352.

Anno Dominicæ incarnationis octingentesimo septuagesimo secundo Anglorum decus, regum gemma, virtutum exemplar, Alfredus sive Aluredus, regis Æthelwlphi filius iunior, qui unctionem regiam et coronam a papa Leone olim Romæ susceperat, ut prædiximus, regnum et monarchiam Anglorum accepit, et apud Wyntonam denuo fuit coronatus, et viginti octo et semis annos laboriosissime sed fortissime tenuit. Hic ceteris fratribus suis erat iunior, sed animosior virtute: unde a patre cunctis fratribus plus amabatur, ob morum scilicet suorum similitudinem et specialis cuiusdam gratiæ privilegium, quæ in eo adhuc puero mirabiliter refulgebat. Unde eum pater, cum adhuc puerulus esset, cum multis militibus maximisque donariis Romam misit, ut sanctorum apostolorum precibus commendaretur et a summo pontifice benediceretur. Venerabilis autem summus sacerdos Leo, qui tunc Romanæ ecclesiæ præfuit, vultum et statum pueri contemplatus, cum in eo Divinæ præsentiam[1] maiestatis scintillantium virtutum indiciis persensisset, tempus

A.D. 872. Accession of Alfred.

[1] *præsentiam*] præsentia, MS.

et ætatem regnandi regiæ unctionis sacramento præveniens, sicut quondam sanctus Samuel puerum David, ita eum in regem sanctissimus præsul devotissime consecravit. Verum post modicum cum patre Romam repetens, paternorum bonorum in omnibus [cooperator][1] et adiutor esse promeruit.

Asser, p. 468. Rog. Wend. p. 318; Matt. Westm. p. 323, etc.

Continuatio. *De genealogia regis Alfredi sive Aluredi.*

Alfred's pedigree.

Huius regis Alfredi sive Aluredi genealogiam veteres ascendendo texentes ad Christum usque perduxerunt. Erat autem rex Alfredus sive Aluredus Æthelwlfi magni regis Occidentalium Saxonum filius, qui fuit Egberti, qui fuit Alcmundi, qui fuit Eafæ, qui fuit Eoppæ, qui fuit Ingild, qui fuit Inæ frater, qui ambo fuerunt filii Kenred, qui fuit Ceowald, qui fuit Cuthæ, qui fuit Ceaulin, qui fuit Keneric, qui fuit Creoddæ, qui fuit Certic. Iste primus ex Anglis in regno Occidentalium Saxonum regnavit. Certic fuit filius Elesa, qui fuit Gewisæ reginæ, de qua quidam Brittonum generis sibi nobilitatem usurpant. Gewisa filia fuit Giwii, qui fuit Wingii, qui fuit Freawine, qui fuit Frethegar, qui fuit Broane, qui fuit Beldai, qui fuit Woden: huic veteres quartam feriam dedicaverunt, quam de nomine eius Wodensday, id est diem Wodemii, nuncupabant. Woden fuit filius Frethewold, qui fuit Frelaf, qui fuit Frethewlf, qui fuit Fuin, qui fuit Godulf, qui fuit Geta: hunc veteres olim gentiles pro deo venerabantur, cuius Sedulius poeta eximius in Paschali Carmine[2] mentionem faciens ait:

Cum sua gentiles studeant figmenta poetæ
Grandisonis pompare modis tragicoque boatu,
Ridiculove Getæ, seu qualibet arte canendi.

---

[1] *cooperator*] from Ethelred. | [2] i. 1–3.

Geta igitur fuit filius Theatwa, qui fuit Beaw, qui fuit Saldwa, qui fuit Sheaf. Iste, ut ferunt, in quandam insulam Germaniæ, Scandelin nomine, de qua Jordanus[1] Gothorum historiographus loquitur, appulsus in navi sine remige puerulus, posito ad caput eius frumenti manipulo, quem patria lingua *scef* dicimus, Gallica vero *garbam*, dormiens inventus est. Hac ergo de causa Scheaf appellatus et ab hominibus regionis pro miraculo exceptus et sedulo est nutritus. Qui adulta ætate regnavit in oppido, quod tunc Slaswic, nunc vero Harthebi appellatur: est autem regio illa vetus Anglia nuncupata, unde Angli in Britanniam venerunt, inter Gothos et Saxones constituta. Scheaf quoque fuit filius Heremod, qui fuit Itermod, qui fuit Hatha, qui fuit Wala, qui fuit Bedwi, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lameth, qui fuit Matussale, qui fuit Enoch, qui fuit Jareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Rog. Wend. p. 319; Matt. Westm. p. 234. Asser, p. 473 D, seq.

CONTINUATIO. *De annis puerilibus Alfredi sive Aluredi regis.*

Alfred's early life.

ALFREDUS igitur sive Aluredus in annis puerilibus ingenti patris sui et matris amore super omnes fratres suos et, quod potissimum erat, ab omnibus in regno diligebatur. Unde et in regia semper curia[2] inseparabiliter nutriebatur. Erat enim cunctis fratribus suis forma decentior, vultu serenior, quocirca verbis et moribus gratiosior apparebat. Verumtamen parentum ac magistrorum suorum incuria usque ad annum ætatis suæ duodecimum illiteratus permansit. Saxonica tamen

[1] Jornand. *De Reb. Get.* 1. and 3.
[2] "In regio curto. In libro Asser, unde hæc desumpta." MS. note.

poemata die noctuque sollers auditor et recitator, docilis memorator retinebat. In arte venatoria, aucupatoria, inque omni peritia et felicitate incomparabilis, sicut et in aliis donis fuit. Cum vero mater eius die quadam sibi et fratribus suis quemdam Saxonicum metricæ artis librum, quem manu tenebat, ostenderet, ait illis: "Quis vestrum citius discere poterit codicem istum? dabo ei illum." Tunc Alfredus sive Aluredus principalis litteræ libri illius pulcritudine illectus matri respondit: "Verene," inquit, "dabis librum illi ex nobis, qui citius illum intelligere et coram te poterit recitare?" Et illa, "Dabo," inquit. Tunc ille librum tollens magistrum adiit, legit, et ad matrem rediens illum memoriter recitavit. Deinde usu assiduo sine intermissione psalmos Davidicos et orationes in uno libello conscriptos et in sinu suo gratia devotionis impositos inseparabiliter circumducens assidue ruminabat. Audierat namque a magistro, quod rex illiteratus ut asinus coronatus. Sed cum in flore iuventutis constitutus cerneret legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ et illum ducentem captivum in legem peccati, sæpissime in galli cantu et horis matutinalibus clam de stratu surgens ecclesias et sanctorum reliquias orandi gratia visitabat, ibique diu in oratione prostratus Dei misericordiam implorabat, ut mentem eius in amorem suæ dilectionis per aliquam corporis infirmitatem, quam sustinere posset, corroboraret, non tamen ita ut in rebus humanis indignus vel inutilis appareret. Cumque hæc diutius in magna mentis devotione a Domino postulasset, post aliquantulum temporis interstitium Dei munere fici dolorem incurrit. In quo et ægre per multos laborans annos de vita etiam desperabat.

Rog. Wend. p. 321; Matt. Westm. p. 325. Asser, p. 484 D, seq.

CONTINUATIO. *Quomodo rex Alfredus sive Aluredus ab una ægritudine curatus in aliam inciderit graviorem.*

Alfred prays for a cure.

QUODAM vero tempore cum instinctu Divino Cornubiam gratia venandi veniret, et ad ecclesiam quandam orandi causa divertisset, in qua sanctus Gwerur sanctusque Nothus degebant, diu tacita in oratione prostratus Dei clementiam precabatur, quatinus molestias[1] infestantis incommodi qualicunque infirmitate leviori permutaret, ita tamen quod illa in corpore exterius non appareret, ne ab hominibus despectior haberetur. Finita quoque oratione cœptum iter arripuit et non multo post tempore, ut fuerat deprecatus, ab illo dolore penitus est absolutus et ad perfectum Divina largitate curatus. Sed illa infirmitate remota, alia multo molestior, affectus scilicet nuptiarum,[2] illum invasit, qui a vicesimo ætatis suæ anno usque ad quadragesimum quintum ipsum incessabiliter fatigavit. In hac quoque temptationum turbine nati sunt ei filii et filiæ de supradicta regina sua, nomine Alswitha, qui hoc ordine generantur. Primogenita eius filia Alfleda dicebatur, quæ adveniente matrimonii tempore Ethelredo Merciorum comiti copulatur. Deinde natus est filius nomine Edwardus eidem regi, qui post patrem Angliæ monarchiam gubernavit. Tertio loco nata est ei filia vocabulo Ethelgiva, quæ monasticæ disciplinæ regulariter consecrata habitum religionis suscepit. Alfredus et Edwardus semper in curia regis educati psalmos et libros Saxonicos studiose docebantur.[3] Ethelwardus omnibus iunior cum

Alfred's family.

---

[1] *quatinus molestias*] quamvis molestus, MS. *See* Matt. Westm.

[2] "Vide ipsum Asserum, p. 55." Abp. Parker's note.

[3] *docebantur*] docebant, MS.; docebantur, Matt. Westm.

aliis nobilibus regionis litterali scientiæ applicatus est diligenti cura parentis, ut, antequam [aptas] rebus humanis et artibus vires haberet, liberalibus studiis traderetur.

Ethelred. ap. Twysden, col. 352.

CONTINUATIO. *De moribus et sapientia magni regis Alfredi sive Aluredi.*

Alfred's humility.

REX Alfredus sive Aluredus culmine regali sublimatus sublimior omnibus, factus est omnium servus ut posset dicere cum propheta[1]: "Exaltatus autem humiliatus sum et confusus." Ita bonis amabilem, impiis terribilem, ecclesiarum ministris pavidum, amicis et sociis iocundum, pauperibus mitem et largum seipsum exhibuit, ut videretur omnium hominum moribus ac naturæ congruere, omnibus utilis ac necessarius esse, et, quod raro nunc invenitur in terris, illam maximam [credidit] regis dignitatem in ecclesiis Christi nullam habere potestatem. "Illa est," inquit, "vera regnantis dignitas, si se in regno Christi, quæ est ecclesia, non regem sed civem cognoscat; si non in sacerdotis legibus dominetur, sed Christi legibus, quas promulgaverunt sacerdotes, humiliter subiciatur." Porro Constantini piissimi imperatoris imitabatur exemplum, qui cum urbi præfuisset et orbi, ad Christi fidem conversus tantam sacerdotibus exhibebat reverentiam, ut cum ad eum aliqui episcopi scriptas cartulis querimonias adversus invicem detulissent, convolvens eas in sinu iusserit igni consumi, "Non est meum," inquiens, "de sacerdotibus iudicare": vocansque episcopos, "Sanctissimi," inquit, "patres, nolite iudicio contendere; præsertim apud nos, de quorum erratibus vestra interest iudicare. Sed si quid inter vos ortum fuerit quæstionis, modeste tractetur in ecclesia, nec aliquid,

[1] Ps. lxxxvii. 16.

quod vestram deceat sanctitatem, ad eorum qui foris sunt notitiam transferatur. Ego certe, si quempiam de sancto ordine vestro cernerem cum muliere peccantem, proprio eos pallio operirem, ne qua religioni nostræ impiis detrahendi daretur occasio."

Huius itaque et aliorum sanctorum regum beatus Alfredus sive Aluredus sequtus exemplum, cunctam[1] principis mundi adversus se provocavit invidiam. Denique sicut quondam sanctum Job, ita hunc Sathan petiit ad temptandum, numquid Alfredus sive Aluredus frustra colit Deum. Et Dominus ad eum[2]: "Ecce in manu tua sunt cuncta quæ possidet; tantum ne in eum extendas manum tuam." Egressus itaque Sathan a facie Domini immisit ei inimicos pessimos, Dacos scilicet et Frisones, a fide Christi alienos, qui cum multa classe venientes in Angliam, maximam regni portionem rapinis incendiisque consumpserunt. Quos cum rex strenuissimus Alfredus sive Aluredus sæpius repulisset, inter bellorum discrimina et frequentia præsentis vitæ impedimenta interque continuas corporis infirmitates et paganorum infestationes cœpit regni negotia disponere. Missamque cotidie cum horis diurnis curabat audire, psalmos et orationes amare, eleemosynas egentibus dare. Francigenæ quoque et alii multi ex regionibus longe positis sponte sese suo dominio subdiderunt, eo quod omnibus amabilis et affabilis, iocundus et in rerum disciplina perscrutator incomparabilis, advenas omnes et peregrinos, nobiles et ignobiles, sicut propriam gentem iuxta singulorum dignitatem honorabat, regebat, et pecuniis simul et possessionibus ampliabat. Comites vero, barones ac milites, ministros et familiares, admirabili caritate diligebat: filios eorum, qui in regio nutriebantur palatio, non minori quam proprios dilectione

Incursions of the Danes.

Rog. Wend. p. 322; Matt. Westm. p. 325. Asser, p. 486 A, seq.

Alfred's devotion.

---

[1] *cunctam*] quam, MS.

[2] Job i. 12.

His skill in various arts.

amplectens moribus informare, litteris imbuere non [de]-sinebat. Venandi artem exercebat; aurifices suos et artifices, falconarios, accipitrarios erudiebat; ædificia supra omnem prædecessorum suorum conatum venerabiliora ac nobiliora novo suo ingenio construere satagebat.

Cap. II.

De bellis laboriosis regis Alfredi sive Aluredi.

Wars of Alfred.

Asser, p. 477 D; Rog. Wend. p. 323; Matt. Westm. p. 326.

Talibus virtutum dotibus prædicto rege Alfredo sive Aluredo multipliciter insignito, ipsius patientiam omnium hostis virtutum experiri, ut præfati sumus, aggressus est. Unde suo instinctu pestifero pagani Daci et alii, de quibus præmisimus, irrumpentes depopulationi operam dabant. Vix expleto mense postquam præfatus rex regnare cœpit, in monte Wilton appellato, qui est in meridiana ripa fluminis Gwylon, de quo provincia illa Wilteschire nuncupatur, cum paucis et nimis inæquali numero bellatorum contra dictos paganos dimicavit. Nam anno præterito novem attriti prœliis nobiles regionis illius in australi parte Thamensis fluminis fuerunt, exceptis equitationibus multis, quas proceres cum populis sibi subiectis fecerant necessitate compulsi. Unde ipsis nimis debilitatis Dani victoria potiuntur. Sed post hanc victoriam pagani ad urbem Londoniarum profecti hiemaverunt ibidem. Cum quibus etiam rex Merciorum Burhredus amicabiliter componens pecunia inducias impetravit.

CONTINUATIO.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A. D. 872.

Egbert king of Northumbria deposed.

Gens Northumbrorum regem suum Egbertum et archiepiscopum Wlpherum expulerunt a regno. Qui expulsi regem Merciorum Burhredum petierunt, et ab ipso honorifice sunt recepti.

CONTINUATIO.

Asser, p. 487; Rog. Wend. and Matt. Westm. A. D. 872.

Scholars at Alfred's Court.

Prædictus rex Alfredus sive Aluredus Plegimundum Cantuariensem archiepiscopum, Herefridum Wigornensem, Æthelstanum Herefordensem,[1] et Werebertum Legecestrensem,[1] antistites, viros optime litteratos, ad se vocans multis eos donariis honoravit, ut eum in discenda litterarum scientia adiuvarent. Legatos præterea ad Gallias direxit, et inde sanctum Grimbaldum sacerdotem et monachum ac virum in disciplinis ecclesiasticis eruditum, necnon et Johannem presbyterum et monachum bonis moribus adornatum, ex ultimis etiam Walanorum finibus de monasterio sancti David[2] virum venerabilem Asserum ad suum accivit consortium, ut horum omnium sapientia et doctrina regis desiderium cresceret; qui et in brevi ita profecerunt, quod librorum omnium notitiam haberet perfectam.

CONTINUATIO. *Paganorum exercitus Londoniam deserens, ad Northumbriam transiens.*

Asser, Rog. Wend. and Matt. Westm. A. D. 873.

The Danes march northward.

EXERCITUS paganorum cuius supra meminimus, Londonias deserens ad Northumbros perrexit. Qua regione hostiliter perlustrata in Lindeseiam, villa quæ Tor-

---

[1] "Sacerdotes dicit Asser., non episcopos." Parker's note.

[2] "Non sic in Asser." *Id.*

keseia dicitur hiemavit. Cum quibus tunc Merciorum gentes dato munere pacificati sunt.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A. D. 873. Ricsi succeeds Egbert, king of Northumbria.

CONTINUATIO.

Eodem anno rex Northumbrorum Egbertus diem clausit extremum, et Ricsi successit ei in regnum tribus annis.

Asser, p. 478 B. Matt. Westm. A. D. 874, p. 327. The Danes dethrone Buhred, king of Mercia, an. regni 22.

CONTINUATIO.

Nefandus Danorum exercitus Lindeseiam relinquens, Merciam adiit, et in villa quæ Rependone dicitur hiemavit. Burhredum quoque regem Merciorum anno regni sui vicesimo secundo expulerunt a regno. Qui Romam post dies paucos profectus obiit ibidem, et iuxta scholam Anglorum in ecclesia beatæ Mariæ regio more sepulturam accepit. Post cuius expulsionem Dani regnum Merciorum suo dominio subdiderunt. Quod tamen cuidam insipienti ministro, nomine Ceolwlpho, eo pacto custodiendum tradiderunt, ut, quandocunque vellent, illud sibi pacifice resignaret. Et sub hac condicione obsidibus datis fidelitatem paganis iuravit.

Ceolwph succeeds.

Asser, p. 478 C; Rog. Wend. and Matt. Westm. A. D. 875.

CONTINUATIO.

Invisus paganorum exercitus Rependunam deserens nuper multiplicatus, in duas se turmas divisit. Cuius pars una cum rege Haldene Northumbrorum petens regionem iuxta flumen Tine hiemavit, totamque provinciamillam suo desiderio subiecit, Pictos vero, necnon et Walenses, durissimis afflictionibus fatigavit. Tunc Eardulphus Lindisfarnensis episcopus et abbas Eadredus

The Danes leave Rependun, and divide into two armies.

corpus beati Cuthberti pontificis de insula Lindisfarnensi tollentes, per septem annos profugi vagabantur. Altera autem pars exercitus cum Gitro Oskitel et Hammundo, regibus Danorum, ad Grantebrigge se conferens hiemavit ibidem. Eodem tempore in æstate rex Alfredus sive Aluredus parato navigio mare escendit,[1] ubi septem naves nuper adventatas deprehendens, unam retinuit et ceteras in fugam convertit.

Asser, Rog. Wend. and Matt. Westm., A. D. 876, p. 327.

CONTINUATIO. *De treugis inter regem Alfredum sive Aluredum et Danos constitutis.*

NEFANDUS infidelium cuneus noctu Grantebregge relinquens ad regionem Westsaxonum venit, et Warham castrum occupatum intravit, et ibi monasterium sanctimonialium feminarum inter duo flumina Frane et Trente in pago Dorsetensi situ tutissimo collocatum, quod non nisi ab Occidente contiguam habet terram. Cum autem rex Alfredus sive Aluredus adventum eorum cognovisset, ille obviam veniens cum ipsis disposuit prœliari. At pagani bellum conserere metuentes elegerunt datis obsidibus dilationem quærere, quousque fortiori milite stipati æquali possent lance pondus certaminis sustinere. Iuraverunt insuper quod de regno Westsaxonum forent continuo recessuri. Sed more solito fallacia utentes, dirupto fœdere nocte quadam furtivum facientes impetum universos regis equites peremerunt. Quo facto, ad civitatem Exoniam divertunt. Tunc rex Alfredus sive Aluredus exercitu congregato insequtus est eos: sed quia civitatem iam ingressi fuerant, permisit illos ibidem hiemare.

Truce with the Danes.

Breach of truce.

The Danes winter in Exeter.

Eodem tempore rex Danorum Haldenius Northumbriam occupans, sibi eam suisque ministris describit,

Halden, king of the Danes, in Northumbria.

[1] *escendit*] enscendit, MS.

illamque ab exercitu suo colere fecit. Tunc rex eiusdem provinciæ Ricsius, tactus dolore cordis intrinsecus, diem clausit extremum. Cui successit Egbertus.

Asser, Rog. Wend. and Matt. Westm., A. D. 877.

CONTINUATIO. *De nova Danorum multiplicatione.*

NEFANDUS paganorum acervus[1] instante tempore autumnali partim in Exonia[2] resedit, et pars eius Merciam prædatura recessit. Crescebat insuper diebus singulis perversorum numerus, adeo quidem ut si triginta ex eis milia una die necarentur, alii succedebant numero duplicato. Tunc rex Alfredus sive Aluredus iussit cyulas et galeras, id est longas naves, fabricari per regnum, ut navali prœlio hostibus advenientibus obviaret; inpositisque piratis in illis vias maris custodiendas commisit. Ipse vero Exoniam, ubi pagani hiemabant, hostiliter properans illis inclusis civitatem obsedit. Nautis quoque suis mandavit, ut in parte freti[3] vitale hostibus subsidium denegarent. Cumque nautæ ex præcepto regis illud summo opere properarent, occurrerunt centum viginti naves armatorum militum oneratæ, quæ omnes in auxilium suorum concivium advenerunt. Quas cum paganis militibus ministri regis cognovissent repletas, ad arma prosiliunt et viriliter barbaras nationes invadunt. Pagani quoque, qui iam fere per mensem inter fluctus pelagi naufragium pertulissent, inutiliter prœlium reddiderunt, cum in momento agminibus eorum laceratis in loco, qui Swanewic dicitur, undis submersi omnes pariter perierunt.

Alfred builds a fleet.

[1] *acervus*] acerimus, MS. But see s. an. 879.

[2] "Ut Alexander Essebiensis habet Oxoniam, sic Asser habet Eaxanceastre, Britannice autem cairu. In Asser, page 41." Note in hand of 16th cent.

[3] *freti*] Asser; fieri, MS.

Rog. Wend. Matt. Westm. A. D. 878.

CONTINUATIO. *De Westsaxoniæ depopulatione.*

The Danes, after wintering at Chippenham, devastate Wessex.

EXERCITUS paganorum qui in Exonia hiemaverat urbem deserens, Chippenham villam regiam in Wilteschire sitam adiit et ibidem hiemavit. Porro Gitro rex Danorum cum fortitudine invincibili perlustratis iam universis Angliæ finibus, loca sacra ubicunque depopulans, quicquid in auro vel argento repetere potuit militibus erogavit. Tandem cum fama regis Alfredi sive Aluredi pervenisset ad eum, quod ipse solus in regno Angliæ præ ceteris regibus sapientia, prudentia, et divitiis præpolleret, profanus ille ad nationes illas vexilla direxit et arma, ignem in villis et civitatibus accumulando, ferro quæque sibi obvia macerando, et ut maiorem habitatoribus incuteret formidinem[1], non sexui quidem muliebri nec parvulorum parceret ætati. Auxit autem huius persequtionis procellam iniquitas detestanda Hynguar et Haldene, qui cum viginti tribus navibus ex Demetica regione, in qua hiemaverant, egressi ut lupi rapaces post multas ibidem strages illatas, post cœnobiorum combustiones, ad Deveniam navigarunt. Quo in loco ab exercitu regio Alfredi sive Aluredi idem Hynguar cum Hubba et Haldene et viris mille ducentis perempti sunt ante arcem Kynwych,[2] ibique sanguinem beati regis et martyris Edmundi, quem effuderunt prædicti iniquitatis ministri, Christiani Alfredi sive Aluredi regis milites vindicarunt. Sed tamen maxima pars eorum per fugam elapsi ad Gytrum regem paganum sese contulerunt. Qui simul iunctis viribus conglobati omnem Westsaxoniam a mari usque ad mare depopulantes et terram illam quasi locustæ operientes, patriam totam,

Asser, A. D. 878. p. 481 B.

Hynguar and Haldene invade Devonshire.

Battle of Kynwych.

---

[1] *formidinem*] fortitudinem, MS.

[2] *Kynwych*] Kynwych perempti sunt, MS.

cum non essent defensores, sibimet subdiderunt. In hac quoque persequtionis turbine constituti fideles Christi episcopi cum sanctorum reliquiis et ecclesiarum thesauris populisque regionis trans mare fugerunt, et pars regem Alfredum sive Aluredum sequta, in silvis locisque desertis in illo se mortis discrimine absconderunt. At rex Alfredus sive Aluredus tactus dolore cordis intrinsecus, quid ageret, quo se verteret, ignorabat. Occupaverat rex iniquus Gytro loca quæque munita; unde rex Alfredus sive Aluredus spem boni melioris non habens cessit ad præsens, ut, quem res exitum foret habitura, probaret.

Cf. Asser, p. 481 D; Rog. Wend. p. 330; Matt. Westm., p. 329.

CONTINUATIO. *De exilio magni regis Alfredi sive Aluredi apud Ethelingeie.*

Alfred at Athelney.

EST locus in ultimis Anglorum finibus ad occidentem Ethelingeie, id est nobilium insula, appellatus, paludibus undique circumsæptus et ita inaccessus, ut non nisi navigio queat adiri. Habet alnetum[1] insula permaximum quod cervos et capras et illius generis bestias continet multas: terram solidam vix duorum iugerum habet latam, quantulamcunque planitiem in medio retentam. Hanc rex Alfredus sive Aluredus, paucis[2] commilitonibus quos habebat præ dolore relictis, ut hostes lateret, solus petivit. Ubi cuiusdam ignoti tugurium prospiciens, ad illud divertit, hospitium petit et accepit. Ubi per dies aliquot hospes et egenus, illique et eius uxori subditus, rebusque contentus minimis, habitavit. Rex autem interrogatus quis esset, aut quid in loco deserto quæreret, respondit, se regis esse ministrum et cum eo in prœlio victum,

---

[1] *alnetum*] Rog. Wend.; alneum, MS.

[2] *paucis*] pacis, MS.

atque sic insequentes adversarios fugientem[1] illuc pervenisse. Subulcus igitur verbis illius credulus, motus pietate cura diligenti ei vitæ necessaria ministravit. Contigit autem subulcum de more die quadam porcos ad solita cogere pascua, et regem solum cum subulci uxore domi residere. Cumque mulier illa panes subcinericios in igne ad coquendum posuisset, et aliis intenta negotiis panes adustos conspexisset, mox indignata regem increpavit, dicens:

Asser, p. 480 c. Story of Alfred and the swineherd's wife.

Urere quos cernis panes girare moraris,
Cum nimium gaudes hos manducare calentes.

At rex demisso vultu multis lacessitus conviciis non solum panes giravit, verum etiam bene coctos et integros mulieri resignavit. Cumque rex Alfredus sive Aluredus cum subulco solus demoratus fuisset, convenerunt ad eum ibi multi ex commilitonibus eius; ubi rege dictante firmitatem quandam turribus et propugnaculis munitam construentes assiduas in hostes irruptiones fecerunt.

Continuatio. *Ut rex Alfredus sive Aluredus a sancto Neotho sanctoque Cuthberto confortatus fuerit.*

Rog. Wend. p. 331; Matt. Westm. p. 330; Cf. Asser, p. 481 a. Alfred visits St. Neot.

Contigit eodem tempore regem Alfredum sive Aluredum sanctum Neothum, qui tunc apud Hampstoke solitariam agebat vitam, ædificationis gratia visitare. Quem vir Dei Neothus inter alia familiaritatis colloquia acriter de suis pravis actibus increpavit, pœnas ignis æterni apposuit, potentes potenter tormenta passuros ostendit, et præter hæc omnia fere quæ ei affutura erant præsago spiritu revelavit. "Ab adversariis, rex," inquit, "multa pateris: sed adhuc multa maiora patieris. Nam regno, quo tumes, quo immoderatam debacchando[2] tyrannidem

[1] *fugientem*] Rog. Wend.; fugiens, MS.

[2] *debacchando*] debachando, MS.

exerces, unde ante Divinæ maiestatis intuitum tibi humilis apparere deberes et non facis, a gentibus Christum ignorantibus infestaberis et vix ab illis evadens profugus latitabis: sicque per dies aliquot peccatis exigentibus permanebis. Sed tamen apud Dominum optinui, quod si te a tuis sævis retraxeris actibus et libidinis incendiis, adhuc misericordiæ suæ vultum super te prætendet, sceptroque pristino et prosperitati restituet." Rex quoque, cum a famulo Dei hæc exhortationis verba humiliter intellexisset atque morum emendationem certis sponsionibus promisisset, accepta viri Dei benedictione ad insulam, de qua egressus fuerat, est reversus. Nocte igitur superveniente, cum dormiret in stratu suo, astitit ei in visione noctis sanctus Cuthbertus antistes, qui sibi sui regni restitutionem certam repromisit. Ipse quoque rex aperto viri Dei confortatus oraculo, cum mane surrexisset, pollicitus est Deo se in loco ipso monasterium constructurum. Qui semper deinceps hostibus invincibilis et terribilis apparebat. Nam eadem hora convenerunt ad regem omnes milites eius cum Sumersetensibus et Wiltoniensibus apud Ethelyngeye; quorum fretus auxilio paganos cœpit infatigabiliter debellare. Tandem rex Alfredus sive Aluredus instante sancta sollemnitate Pentecostes ab insula erumpens ad petram Egberti, quæ est in orientali parte silvæ quæ Salwode dicitur, equitavit. Ibi quoque confluebant ad eum omnes qui in illis finibus remanserant, inmenso gaudio repleti quod regem incolumem accepissent. Mane autem castra moventes duorum emenso itinere dierum ad locum qui Ethendune dicitur pervenerunt.

Vision of St. Cuthbert.

Alfred's camp at Ethendune.

Rog. Wend. p. 332; Matt. Westm. p. 331; Cf. Asser, p. 482 b.

CONTINUATIO. *Ut Gytro rex paganus fidem Christi susceperit.*

INVENERUNT autem ibi Gitrum paganorum regem et exercitum eius universum; contra quem acriter et

satis animose decertantes Divina cooperante clementia victoriam reportarunt; atque hostes de loco certaminis fugientes sine pietate insequti arcem quandam quæ prope erat ingredi compulerunt. Ubi quæcunque extra arcem invenire poterant in equis et armentis rapientes, hominesque perimentes, arcem inclusis hostibus obsederunt. Ubi cum per dies quindecim obsidio ageretur, pagani fame simul et evadendi desperatione attriti pacem tali condicione petierunt, ut regni et regis infestationem perpetuo abiurarent. Cum quibus etiam Gitro rex eorum in arce constitutus fidem Christi se suscepturum promisit. Quæ omnia ut promiserat fideliter adimplevit. Nam post dies quindecim idem rex paganus cum triginta electissimis de exercitu suo viris non longe ab Ethelyngeie, in loco qui patria lingua Alre[1] dicitur, baptizatus est, et ab Alfredo sive Aluredo rege de fonte levatus. A quo etiam in filium adoptionis admissus patrinusque eius effectus, ipsum mutato nomine Ethelstanum vocavit. Cuius chrismatis depositio octavo die in villa regia facta est, quæ Wadmor[2] nuncupatur; et rex nuper baptizatus cum aliis, qui cum ipso fidem Christi susceperant, duodecim diebus cum rege Alfredo sive Aluredo in magna lætitia remanserunt. Quibus rex in recessu suo donaria multa et pretiosa conferens, principi eorum Ethelstano Estangliam, in qua sanctus regnaverat rex Edmundus cuius meminimus, [de][3] se tenendam concessit.

Baptism of the pagan king Gitro.

Cf. Asser, A.D. 880; Rog. Wend. p. 333; Matt. Westm. p. 332.

Continuatio. *Ut rex Gitro Estangliam inhabitaverit.*

Gitro king of East Anglia. A.D. 879.

Anno Domini octingentesimo septuagesimo nono nefandus paganorum acervus Cirencestriam relinquens ad

[1] "dm̄. p. de Courtenay est." Note in hand of 16th cent.

[2] "decani Welleñ. est." Note in same hand.

[3] *de*] from Rog. Wend.

A.D. 879. Anglos Orientales perrexit, ubi Gitro rex nuper baptizatus regionem illam inter suos dividens inhabitare fecit. Quo etiam tempore rex Alfredus sive Aluredus Seaftoniam quondam urbem nobilem, quæ modo vicus est, ædificavit. Ubi postea Algiva, regina Edmundi regis qui pronepos fuit istius Alfredi sive Aluredi, sanctimonialibus cœnobium construxit.

Building of Seafton. Angl. Sacr. i. 208.

Cenewlph, bishop of Winchester.

Per idem tempus defuncto Dunberto, Wentanæ urbis episcopo, Cenewlphus ei in episcopatum successit. Hic est [1] subulcus ille, ut fama refert, quem rex Alfredus sive Aluredus paganorum violentiæ cedens in Ethelengia porcos pascentem invenit, et cum ipso, ut supra retulimus, aliquandiu hospitatus est. Cuius rex ingenio sæculari comperto, statim ut regno restitutus est, litteris illum tradidit informandum. Quem postmodum perfectius institutum Wintoniæ fecit præsulem consecrare.

Rog. Wend. and Matt. Westm.

Continuatio.

A.D. 880.

Danes at Fulham.

Naval victory.

Eodem tempore magnus paganorum exercitus de partibus adveniens Gallicanis in fluvium Thamensem venit, et apud Fuleham hiemavit. Eodem quoque tempore rex Alfredus sive Aluredus multos paganorum populos navali prœlio vicit et interfecit, et nonnullos ad subiectionem coegit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 882.

See of Lindisfarne transferred to Chester.

Eodem tempore sanctus Cuthbertus Eadredo abbati in visione nocturna assistens præcepit ut diceret episcopo regionis, quatinus Cuthredum filium Hardecnut, quem Dani cuidam viduæ in servum vendiderunt apud Wintinham, dato pretio redimerent, et redemptum sibi in regem promoverent; quo facto, anno regis Alfredi sive Aluredi tertio decimo ipso in regem coronato,

[1] *Hic est*] Hic est, hic est, MS.

sedes episcopalis, quæ prius in Lindisfarnensi fuerat insula, apud Cestre transferretur, quæ antiquitus Cunegecestre dicebatur. Nam et idem sanctus per abbatem prædictum mandaverat, ut quicunque ad eius corpus fugeret in articulo necessitatis, pacem per mensem haberet. Hanc quoque legem tam rex Alfredus sive Aluredus quam rex Cuthredus censuerunt perpetuo conservandam. Ad hæc insuper in augmentum prioris sedis episcopatus totam terram inter flumina Tine et Teise præfati reges concesserunt sancto Cuthberto iure perpetuo possidendam, et illius institutionis violatores pœnis infernalibus addixerunt.

Eodem tempore Marinus papa regi Alfredo sive Aluredo donaria transmittens plurima, dedit ei inter cetera portionem non modicam illius salutiferæ crucis in qua Dei Filius pro salute mundi pependit. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 883. Pope Marinus sends gifts to Alfred.

Eodem tempore rex Alfredus sive Aluredus per Asserum[1] Schireburnensem episcopum ad sanctum Thomam apostolum eleemosynam suam misit in Indiam; qui inde prospere rediens, multos regi pretiosos lapides reportavit. Alfred's mission to India.

Continuatio. *Ut rex Alfredus sive Aluredus multos ex hostibus interfecit.* Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 884.

Nefandus paganorum exercitus in duas se turmas dividens, una in Franciam Orientalem secessit, altera vero in Cantiam rediens Roffensium civitatem obsedit. Sed civibus viriliter repugnantibus rex Alfredus sive Aluredus superveniens obsidionem dissolvit et paganos ad naves redire coegit, ubi multis interfectis ex eis, spolia eorum inter suos commilitones distribuit. Alfred raises the siege of Rochester.

Quo etiam anno classis valida pugnatorum ab Alfredo sive Aluredo rege in Estangliam directa, invenit Naval engagements.

---

[1] *Asserum*] It was Asser's successor, Swithelm, who went to India. (Rog. Wend., &c.)

in ostium Sture fluminis sexdecim naves piratarum. Quas classis præfata[1] acriter invadens naves cum spoliis comprehendit, prædonibus omnibus interfectis. Sed qui ex Danis ad naves fugere potuerunt, iterum cum Anglis conserto navali prœlio, ubi inerti somno dormiebant, occisa est ex eis inermis multitudo; et Dani victores ex hostibus recesserunt.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 886. Cf. Asser, p. 684 b.

Continuatio. *Ut rex Alfredus sive Aluredus monarchiam Angliæ adeptus est.*

A.D. 886. Alfred takes London, and becomes monarch of England.

Anno Domini octingentesimo octogesimo sexto rex Alfredus sive Aluredus post incendia urbium et strages multimodas populorum civitatem Londoniarum, quæ caput regni fuit, obsidione vallavit. Ubi omnes Anglorum nationes ad ipsum confluentes subiectionem fecerunt. Nam prius dispersi fuerant per loca deserta et nemorosa propter frequentes Danorum irruptiones, et sine omni defensore volubiles usquequaque et instabiles vagabantur. Fœdere itaque homagiis confirmato et iuramentis, rex eorum fultus auxilio insultus acerrimos contra civitatem ordinavit, erectisque machinis in girum mœnia dissolvere laboravit. Cives metuentes vero contendere contra regem, apertis valvis civitatis ipsum honorifice susceperunt. Tunc rex, civitate restaurata mœniisque decenter reparatis, tradidit eam sub custodia Ethelredi comitis Merciorum, qui regis filiam, nomine Alfledam, habuit uxorem, et erat de regio semine illius gentis. Rex itaque Alfredus sive Aluredus omni deinceps tempore vitæ suæ monarchiam totius regni Angliæ adeptus est, præter illas regionis partes quas sibi subiugaverat barbarica gens Danorum. Occupaverat enim Northumbriam totam cum Estanglia

[1] *præfata*] prefatas, MS.

et aliis regionibus plurimis, ex quibus Alfredo sive Aluredo regi gravissimas irruptiones et assiduas intulerunt.

CONTINUATIO. *Recapitulatio regnorum et regum.*

Rog. Wend. p. 345; Matt. Westm. p. 338.

Succession of kings in England.

NUNC ergo, quoniam ad regem monarcham tractando pervenimus, libet omnium regum Angliæ, qui huc usque regnaverunt, et nomina et regna distinguendo recapitulare, ut successores singulorum per ordinem repetentes lectoribus gratiores existamus, et historiæ series clarius elucescat.

Woden igitur ex antiquorum prosapia Germanorum originem ducens post mortem inter deos translatus est: quem veteres pro deo colentes dedicaverunt ei quartam feriam, quam de nomine eius Wodenesday, id est diem Wodenii, nuncuparunt. Hic habuit uxorem nomine Fream, cui similiter veteres sextam feriam consecrantes Freedai, id est diem Freæ, appellarunt. Genuit autem Woden ex uxore Frea septem filios inclitos, ex quorum successione septem reges traxerunt originem, qui in Britannia potenter expulsis Britannis postea regnaverunt. Ex filio Woden primogenito, nomine Wecta, reges Cantuariorum; ex secundo, Frethalgeat, reges Merciorum; ex tertio, Baldai, reges Westsaxonum; ex quarto, Beldagio, reges Northumbrorum sive Berniciorum; ex quinto, Wegdai, reges Deirorum; ex sexto, Kasere, reges Orientalium Anglorum; ex septimo, Nascad, reges Orientalium Saxonum originem habere dicuntur. Octavus vero, id est rex Australium Saxonum, ex eadem gente sed non ex eadem stirpe originem sumpsit.

CONTINUATIO. *De regibus Cantuariorum.*

Kings of Kent.

HORSUS, Hemgistus, Osricus vel Ermenricus, Ethelbertus primus Christianus, Eadbaldus, Erkenbertus, Egbertus, Lotherus, Eadricus, Ethelbertus, Egferthus, Egbertus, Cuthredus, Ealdredus, Ethelstanus ; ab Ethelstano translatum est regnum Cantuariorum ad reges Westsaxonum.

De regibus Merciorum.

Kings of Mercia.

CREODDO, Wibba, Penda, Peada primus Christianus, Wlfere, Ethelredus, Kenredus, Ceolredus, Ethelbaldus, Bernredus, Offa magnus, Egfridus, Kenulphus, Kenelmus, Ceolwlphus, Bernulphus, Ludecanus, Wiglafus, Bertulfus, Berferthus, Burthredus ; a Burhredo translatum est regnum Merciorum ad reges Westsaxonum.

De regibus Westsaxonum.

Kings of Wessex.

CERTICIUS, Kynricus, Ceaulinus, Ceolricus, Kenulphus, Kinegilsus, Kinewalcus, Sexburga, Aswynus, Kentwynus, Cedwalla, Ine, Ethelhardus, Cuthredus, Sigherus, Kenulphus, Brithricus, Egbertus, Athulphus, Athelbaldus, Ethelbertus, Ethelredus, Alfredus sive Aluredus. Iste Alfredus sive Aluredus [primus monarcha] fuit regni Angliæ, cuius successio regum ad regem Willelmum se extendit, qui Angliam subiugavit.

De regibus Northumbrorum.

Kings of Northumbria. (Bernicia.)

IDA, Adda, Glappa, Theodwlphus, Frethewlphus, Theodricus, Eadricus, Ethelfridus, Eadwynus, Kinfridus,

Oswaldus, Oswinus, Egfridus, Alfridus, Osredus, Kenredus, Osricus, Ceolwlphus, Egbertus, Osulphus, Ethelwoldus, Elredus, Ethelbertus, Alwoldus, Osfredus, Ethelbertus, Osbaldus, Earthulphus, Alwoldus, Eandredus, Ethelredus, Osricus, Osbertus, Elle.

De regibus Deirorum.

ELLE (iste Elle regnavit in Deira, dum octo reges Kings of collaterales in Bernicia regnabant), Eadricus, Eadwinus, Deira. Oswinus. Ab Oswino translatum est regnum Deirorum ad Oswium regem Berniciorum, et factum est unum regnum Northumbrorum, cuius fines ab Humbræ flumine ad Aquilonem se extendunt usque ad Scoticum mare. Et hoc tandem regnum ad reges Westsaxonum translatum est.

De regibus Orientalium Anglorum.

OFFA, Thitilla, Eanic, Redwaldus, Eorpwaldus, Wy- Kings of bertus, Egricus, Anna, Ethelherus, Ethelwoldus, Aldul- East Anglia. phus, Alfwoldus, Beonna, Ethelredus, Egelbertus, Eadmundus, Gitro Danus. A Gitro Dano translatum est regnum Occidentalium Anglorum ad reges Westsaxonum.

De regibus Orientalium Saxonum.

ERKENWINUS, Sledda, Sebertus, Sexredus, Sigebertus, Kings of Swithelmus, Sigherus, Sibbe, Sigeardus, Offa, Selredus, Essex. Swiredus. A Swiredo translatum est regnum Orientalium Saxonum ad reges Westsaxonum.

De regibus Australium Saxonum.

ELLE, Cissa, Ethelwoldus, Berthunus, Andhumus. Kings of Ab Andhumo translatum est regnum Australium Sussex. [Saxonum] ad reges Westsaxonum.

Cap. III.

Cf. MS. Cotton, Claud. A. VIII. fol. 16–34, Faustin. A. III. Dugd. Monast. (new ed.) I. The regalia of England.

De primis regalibus ornamentis regni Angliæ.[1]

Et quoniam in præsenti in gestis Alfredi sive Aluredi regni Anglicani primi monarchæ stilus noster iam magna est in parte versatus, libet de ornamentis regalibus, quibus Angliæ reges in suarum sollemniis coronationum sunt specialiter insigniti, aliquid hic breviter inserere: et principaliter ea de causa, cum de ipsis insigniis regalibus quæstio soleat oboriri, utrum dicta insignia sumpserunt exordium ab Alfredo sive Aluredo primo Angliæ monarcha, an a sancto Edwardo rege et confessore; præsertim cum contineatur in quadam carta a Willelmo Angliæ conquestore ecclesiæ regali beati Petri Westmonasterii concessa sub his verbis: "Cum ergo comperissem quod idem prædecessor meus bonæ memoriæ," prædictus rex videlicet sanctus Edwardus, "dimisisset coronam et alia regalia prima ad ecclesiam sancti Petri Westmonasterii, etc." Placet etiam et de loco coronationibus regum per privilegia Romanorum pontificum specialiter deputato hic breviter annotare; et, ut ista legentibus clarius elucescant, libet[2] quendam tractatum, quem venerabilis vir et in sacræ theologiæ pagina eleganter edoctus, dominus videlicet Willelmus de Sudburia ecclesiæ beati Petri Westmonasterii presbyter et monachus, sermone edidit luculenti, in historia præsenti recitare, quatinus omni dubietate in hac materia postposita, huius rei veritas eam scire cupientibus plenius innotescat. Igitur præ-

Whether they can be traced to Alfred or to Edward the Confessor.

Place of coronation.

A tract of William of Sudbury, a monk of Westminster, on the coronation of the kings of England.

[1] This chapter is quoted by N. Harpsfeld, *Hist. Anglic. Eccles.* sæc. Non. c. 6, p. 164, and sæc. Undec. c. 16, p. 246.

[2] *libet*] liquet, MS.

fatus vir reverendus dictum tractatum ad illustrissimum principem dominum Ricardum secundum Angliæ et Franciæ regem destinare curavit, sub tenore verborum qui hic sequitur. Dedication to Rich. II.

"Princeps invictissime, quia vestram regiam maiestatem de primis regalibus regni vestri, ut didicimus, delectat audire, vestram excellentissimam dominationem secundum modulum paupertatis scientiæ nostræ, prout ex quibusdam excerpsimus penes nos autenticis, taliter duximus informandam. Sed quia de primis regalibus regni vestri vestra frequenter versatur intentio, ut vestræ voluntati in hac materia plenarie satisfiat et sic demum vester appetitus ex integro quietetur, paulo altius videtur in hac materia inchoandum: scilicet primo de vestris antecessoribus et progenitoribus, qui in suis coronationibus fuerant regalibus insigniti; secundo, de loco celeberrimo ubi ex statuto regum et Angliæ monarcharum ac ordinatione pontificum Romanorum vestra regalia reponuntur; et tertio tandem, quæ sunt illa regalia, et unde originem habuerunt, quæ modo dicuntur prima regalia regni vestri."

"Quoad primum articulum, dicitur communiter quod Alfredus sive Aluredus, qui binomius erat secundum diversas chronicas, filius Æthelwlphi regis Westsaxonum, fuit primus monarcha totius Angliæ. Iste enim Alfredus sive Aluredus bis fuisse legitur coronatus, et ideo de utraque eius coronatione aliquid est scribendum, ut sic illis quæ dicentur inferius facilior via pateat intellectus. Sicut enim testantur chronicæ 'Flores Historiarum' communiter nuncupatæ, 'rex magnificus Occidentalium Saxonum Æthelwlphus, cum honore maximo Romam profectus, duxit secum Alfredum sive Aluredum, filium suum minorem, quem ceteris omnibus plus dilexit, ut a papa Leone, scilicet quinto, moribus pariter et religione informaretur ibidem. Ubi cum uno anno integro rex cum filio demoratus fuisset, fecit filium suum ibi a

Alfred's two coronations.

Flores Historiarum. Matt. Westm. p. 307; Rog. Wend. p. 290.

Rog. Wend. p. 318; Matt. Westm. p. 323. A.D. 871. Apr. 23.

papa in regem coronari; et post paucos dies ad patriam rediebat.' Et tantum de eius prima coronatione. De secunda coronatione eiusdem Alfredi sive Aluredi eædem historiæ attestantur, quod anno Domini octingentesimo septuagesimo primo, cum 'rex Occidentalium Saxonum Ethelredus, frater dicti Alfredi sive Aluredi, nono kalendas Maii diem clausisset extremum; quo regio more apud Winburnam sepulto, Alfredus sive Aluredus frater eius, qui prius Romæ a papa Leone quinto coronam susceperat et regiam unctionem, totius regni illius cum summa omnium accolarum lætitia suscepit gubernacula.' Et tantum de eius secunda coronatione. Sed de eius prima coronatione oritur probabilis opinio et vulgaris, quod postquam iste Alfredus sive Aluredus a papa coronam susceperat et regiam unctionem, illa regalia, quibus coronatus fuerat et insignitus, penes se retinuit, et ea in suo reditu adduxit ad Angliam. Quæ regalia reliquit regibus succedentibus, ut sic prima regalia regni Angliæ nominarentur et essent. Contra istam tamen opinionem duæ possunt instantiæ fabricari; quibus solutis prædictæ opinionis veritas patentius elucescet. Prima instantia poterit sic formari. Non est verisimile illa regalia Alfredi sive Aluredi fuisse prima regalia totius regni Angliæ, quum Alfredus sive Aluredus non fuit monarcha Angliæ, immo, quod pluris est, quum non ipse fuit regulus in Anglia: sed nec tempore coronationis suæ, nec diu postea, fuit iste Alfredus sive Aluredus monarcha aut regulus Angliæ, ut patet ex chronicis, quia secundum Flores Historiarum Alfredus sive Aluredus coronatus fuit vivente patre suo et etiam viventibus tribus fratribus suis senioribus se qui post patrem ipsorum ante ipsum Alfredum sive Aluredum in Anglia regnaverunt. Nam Æthelwlphus, 'viam universæ carnis ingressus, regnum Cantiæ cum Suthsex et Estsexe Ethelberto filiorum secundo concessit; et filius eius primogenitus Ethel-

Alfred brought the regalia from Rome.

Two objections proposed and refuted.

Flores Historiarum.

Rog. Wend. p. 294; Matt. Westm. p. 309.

baldus in Westsexe pro patre regnavit' annis quinque. Quo Ethelbaldo rege Westsaxonum mortuo, successit ei in regnum frater eius Ethelbertus, qui Westsaxoniam, Cantiam, Estsexiam et Suthsexiam sub suo dominio mancipavit annis quinque. Quo Ethelberto defuncto frater eius Ethelredus regnavit pro eo annis quinque. Quo Ethelredo mortuo frater eius Alfredus sive Aluredus, de quo est sermo, apud Wyntoniam, ut supra diximus, coronatur. Et sic a tempore primæ coronationis suæ Romæ usque ad secundam coronationem suam Wyntoniæ fluxerunt ad minus anni sexdecim, et per consequens illa regalia non possunt congrue prima regalia totius regni Angliæ nuncupari." Rog. Wend. p. 295 seq.

"Secunda instantia poterit sic formari. Illa regalia, quæ modo regalia Angliæ nuncupantur, fuerunt prima regalia regni Angliæ, sicut patet per quandam cartam Willelmi Conquestoris, in qua taliter continetur. 'Cum ego comperissem quod prædecessor meus beatæ memoriæ rex Edwardus coronam et alia regalia prima regni apud ecclesiam Westmonasterii dimisisset,' etc. Et constat quod illa regalia, quæ sanctus Edwardus apud Westmonasterium dimiserat, in illo loco usque hodie conservantur et adhuc regalia Angliæ nominantur. Sed illa regalia attribuuntur sancto Edwardo ut regalia et insignia sui, teste papa Innocentio secundo in quadam bulla directa abbati et conventui Westmonasterii taliter continente. 'Regalia gloriosi regis Edwardi, quæ apud vos habentur insignia, in eodem monasterio intacta et integra decernimus conservari.' Ergo regalia Alfredi sive Aluredi non fuerunt prima regalia regni Angliæ."

Refutation. "Pro istis dico, quod non obstantibus istis duabus instantiis probabiliter potest dici quousque oppositum in chronicis autenticis sit repertum, quod regalia, quibus hodie reges Angliæ coronantur, fuerunt prima regalia huius regni et ipsa eadem, cum quibus Alfredus sive Aluredus a papa Leone Romæ fuerat coronatus. Post-

quam enim constat, quod iste Alfredus sive Aluredus fuit a dicto papa coronatus et unctus in regem, verisimile est, immo necessarium, quod coronam, vestimenta, et alia regalia insignia habuit, in quibus a Romano pontifice tantum et tam sollemne susceperat sacramentum. Secundo, verisimile est, quod illa regalia penes se retinuit et illa nec exteris nec alienigenis relinquebat. Solent enim omnes quæcunque, per quæ honores suscipiunt, in honoris memoriam diutius conservare. Sic enim coniugati anulos nuptiales in signum contracti fœderis sibi servant; sic enim milites arma, quibus hostes viriliter debellarunt, in virtutis præconium et honoris titulum diversorum aspectibus repræsentant. Quanto magis rex iste illa regalia cara custodia retineret, per quæ in loco tam celebri, id est Romæ, et persona tam excellente, id est papa, regiam induerit dignitatem, quæ inter omnes et supra omnes huius mundi divitias, delicias, et honores supereminenter in culmine residet principatus. Tertio, verisimile est, quod, sicut ab isto Alfredo sive Aluredo personaliter et originaliter Angliæ monarchia in suos posteros emanavit, ita voluit atque ita decuit ut ipsa regalia suos posteros decorarent, in quibus ipse assumpserat suæ initia dignitatis. Huic enim concordat communis opinio. Nam vulgus clamat, quod regalia huius regni fuerunt a Romano pontifice consecrata. Sed nullibi de isto mentio reperitur, nec habetur evidentia aliqualis, si non tempore Alfredi sive Aluredi Romæ a Leone papa facta fuerat ista consecratio. Quare videtur, quod vestra regalia huius regni fuerunt illa, in quibus Alfredus sive Aluredus Romæ fuerat coronatus. Et tunc ad primam instantiam respondetur, quod quamvis Alfredus sive Aluredus tempore coronationis suæ non fuit monarcha nec diu postea; non minus tamen illa regalia, quibus Romæ fuerat coronatus, possunt modo dici regalia totius regni. Quia, ut testantur chronicæ, omnia regna particularia

huius regni tandem translata fuerunt in regnum Westsaxonum. Et ideo verisimile est, quod quum iste Alfredus sive Aluredus fuit secundo Wyntoniæ coronatus, et monarcha Angliæ constitutus,—quod tunc eisdem regalibus penes se detentis fuerat insignitus, quibus primo fuit Romæ a Romano pontifice coronatus. Et sic per translationem omnium regnorum particularium in regnum Westsaxonum illa, quæ primo fuerunt regalia regni Westsaxonum, tandem et modo fuerunt et sunt regalia totius regni Angliæ."

Three reasons for which the regalia were ascribed to Edward the Confessor.

"Ad secundam instantiam respondetur, quod illa, quæ modo sunt regalia huius regni, fuerunt regalia Alfredi sive Aluredi et etiam sancti Edwardi. Et quare ascripta sunt sancto Edwardo? Tres causæ poterunt assignari. Prima, quia rex Edwardus vitam sanctam ducens in terris et iam sanctorum collegio iunctus in cœlis, ex eo illa regalia haberent in reputatione plus honoris, quo artus et membra tam sancti regis et virginis contexerunt. Secunda causa, quia, sicut sanctus Edwardus primus fuit qui leges universales et utiles Angliæ ordinavit per quas debeat populus gubernari, ita ab ipso regalia regis et regni nomen accipiant, qui debet in iustitia solidari. Tertia causa, quia forte regalibus Alfredi sive Aluredi aliqua superaddidit rex Edwardus, et sic ipsa sub perfecto reduxit complemento. Si enim quis alicuius domus tantum iaciat fundamenta, et alius tum muros apponat, et tertius tectum construat et sic domum ad perfectam unitatem adducat, sibi totum opus vulgariter est ascriptum. Sic forte, quia regalibus Alfredi sive Aluredi per Edwardum aliqua sunt adiecta, et sic ad perfectum et decens complementum reducta, ideo modo ipsa regalia sancto Edwardo ascribuntur et ipsius insignia tam in scriptis diversis, quam etiam vulgariter, nuncupantur. Nec est in ista materia tacendum, quin sit simpliciter asserendum,

Extract from Flores Historiarum. Rog. Wend. and Matt. Westm. an. 1016.

Single combat of Cnuto and Edmund.

quod ante sanctum Edwardum regem fuerunt regalia in Anglia quibus reges fuerant coronati. Sic enim testantur Flores Historiarum, quod Edmundo et Cnutone pro regno Angliæ certantibus in prœlio singulari, 'hastarum robur deperit tam virtute impugnantium regum, quam fortissimorum obiectu clipeorum. Eductis etiam ensibus sese mutuo ferientes, acriter atque diu cum gladiis rem agentes, virtus Edmundum, Cnutonem fortuna protexit. Circa capita galeata enses tinniunt; quorum collisione scintillæ prorumpunt. Ubi vero id robustissimum pectus Edmundi ex ipso bellandi motu ira succenditur, et sanguine calescente factus robustior dexteram elevat, ensem vibrat, et tanta vehementia in caput Cnutonis ictus[1] ingeminat, ut fulminare potius quam percutere videretur. Quo facto, rogat Cnuto Edmundum sustinere modicum et sibi præstare auditum. Ille vero statim ad verba Cnutonis intendit dicentis. 'Hactenus regni tui cupidus, virorum fortissime, quem non solum regno Angliæ sed universo orbi iudico præferendum, nunc cupidior tui sum quam regni. Mihi Dacia servit, mihi Norwegia succumbit, mihi rex Suavorum manus dedit. Quocirca, licet me victorem ubique futurum fortuna promiserit, ita tamen tua me mirabilis probitas illexit ad gratiam, ut supra modum te et amicum cupiam et regnorum consortem exoptem. Utinam et tu mei cupidus sis, ut ego tecum in Anglia et tu in Dacia mecum regnes.' Annuit clementissimus rex Edmundus et cedit verbis, qui flecti non potuit armis. Depositis hinc inde armis splendidissimis in oscula ruunt; deinde in signum pacis vestes mutantes et arma, fit Edmundus Cnuto, et Cnuto Edmundus.' Et sic sequitur ad propositum. 'Dividitur itaque inter duos regnum; sed tamen

---

[1] *ictus*] Matt. Westm.; v^ltus, MS.

corona Edmundo remansit.' Ex quo patet, quod ante sanctum Edwardum in isto regno tam corona quam alia regalia præfuerunt. Hoc etiam testatur alia chronica, qui Liber Regius appellatur, in qua continetur: 'Igitur post hæc Hardecnutone filio Cnutonis de Dacia veniente, a proceribus Anglorum in regem est susceptus. Qui statim facinus inauditum commisit. Haroldum enim regem, fratrem suum, quem infestare verebatur viventem, defosso corpore, quod in Westmonasterio humatum iacebat, decapitavit fratrem mortuum, ipsumque cum sarcophago in quo iacebat in Thamensem[1] fluvium iactari fecit. Qui modico post apud Lambhethe prope Londoniam quodam die, postquam regnavit per biennium, decem dies minus, inter pocula diem vitæ suæ clausit extremum. Post cuius excessum, volente Deo, corpus præfati Haroldi sagena piscatoris cuiusdam cum sarcophago inventum ac exceptum est, et in cœmeterio Danorum Londoniæ tumulatum.' Et sequitur ad propositum. 'Hic quidem Haroldus Westmonasterium, in quo primum sepultus fuit, specialius in vita sua amaverat, et insignia regalia sua in eodem reposuerat.' Ex quo palam sequitur, quod ante sanctum regem Edwardum reges in Anglia regalia habuerunt. Et [tantum] de primo articulo.

Edmund retains the crown.

Extract from Liber Regius. Cf. Flor. Vig. A.D. 1040.

Harold buried at Westminster.

Harold deposited the regalia at Westminster.

Quoad secundum articulum, ubi quæritur, quis sit locus ille in quo ex statuto regum et Angliæ monarcharum ac ex ordinatione pontificum Romanorum reponi debeant regalia vestri regni; respondetur et dicitur, quod ille locus est Westmonasterii prope Londoniam, domini regis Angliæ ecclesia specialis. Istud primo patet ex carta Edgari regis in qua taliter continetur:—'Postquam dono Dei et paterna successione in regnum Anglorum inthronizatus et confirmatus fui, ubi vidi ecclesias Dei tam peccatis exigentibus quam

Westminster Abbey the place of coronation.

Charter of King Edgar. Dugd. Monast. I., 291 b.

---

[1] *Thamensem*] Thamense, MS.

Cod. Diplom. III. 39. Dart's Westminster, II. Append. p. i.

crebris barbarorum irruptionibus dirutas, et maxime sanctam et apostolicam vitam, id est monachicum ordinem, per omnes regni mei provincias funditus deperisse, graviter dolens et consilium a Spiritu Sancto accipiens, Dunstano archiepiscopo et Ethelwoldo Wyntoniensi episcopo hoc negotium indixi, ut omnia monasteria, quæ inter terminum totius Angliæ sita sunt supra vel infra, circuirent ac reædificarent, possessiones quæ ad fiscum redactæ erant de ipsis monasteriis vel ab aliis sæcularibus potestatibus pervasæ, ubicunque cartis vel testimoniis recognoscerent, mea auctoritate freti ad integrum restituerent. Et tanquam dicente mihi Domino, 'A capite incipe;' in primis ecclesiam domini specialis patroni ac protectoris nostri beati[1] Petri, quæ sita est in loco terribili, quæ ab incolis Thorneie nuncupatur, ab occidente scilicet urbis Londoniæ, quæ olim, id est Dominicæ incarnationis anno sexcentesimo quarto, beati Ethelbrihti hortatu primi regis Anglorum Christiani, destructo prius ibidem abominationis templo regum paganorum, a Seberto prædivite quondam subregulo Londoniarum, nepote videlicet ipsius regis, constructa est, et non ab alio, sed ab ipso sancto Petro apostolorum principe in suum ipsius proprium honorem dedicata; deinde ab Offa et Kenulpho regibus celeberrimis possessionum privilegiis et variis ornamentorum speciebus vehementer fuit ditata; in qua sedes regia et locus etiam consecrationis regum antiquitus erat: hanc præcepi ut studiosius restruerent, etc.' Ex quo sequitur, quod in Westmonasterio et regalia reponi et reges solebant antiquitus consecrari.

Foundation of Westminster Abbey. A.D. 604.

Charter of Hen. II.

"Hoc etiam patet ex carta regis Henrici secundi, in qua taliter continetur:—'Sciatis me pro redemptione animæ meæ et patris ac matris meæ necnon et avi mei regis Henrici et beatæ memoriæ regis Edwardi cognati

[1] *beati Petri*] beatri, MS.

mei, qui proavum meum liberosque ipsius in regnum suum adoptivos heredes instituerat, accepisse in manu mea et defensione totum honorem ecclesiæ sancti Petri Westmonasterii, in qua ecclesia ego oleo sanctæ unctionis, sicut et ceteri ante me reges, fui perunctus; quia ille locus antiquitus regum consecrationis fuisse cognoscitur.'

"Hoc etiam patet ex carta Ricardi primi, in qua taliter continetur:—'Sciatis nos pro redemptione animæ nostræ et patris et matris nostræ necnon et proavi nostri regis Henrici et beatæ memoriæ regis Edwardi cognati nostri, qui abavum nostrum liberosque illius in regnum suum adoptivos heredes instituerat, accepisse in manu nostra et defensione totum honorem ecclesiæ sancti Petri Westmonasterii, in qua ecclesia nos oleo sanctæ unctionis, sicut et ceteri ante nos reges, peruncti fuimus; quia ille locus antiquitus regum consecrationis fuisse cognoscitur.' **Charter of Ric. I.**

"Hoc etiam patet ex quadam bulla Nicholai papæ secundi, directa glorioso regi Edwardo et confessori, in qua taliter continetur:—'Illi loco Westmonasterii, quem sub nomine pænitentiæ construendum et meliorandum suscepisti, quoniam, ut fertur, primam antiquitus consecrationem a beato Petro accepit, cuius, licet indigni, vicarii sumus, et quia regia antiquitus sedes est; ex auctoritate Dei et sanctorum apostolorum atque huius Romanæ sedis et nostra concedimus, permittimus, et solidissime confirmamus, ut amplius in perpetuum regiæ constitutionis et consecrationis locus sit, atque repositorium regalium insignium, et habitatio perpetua monachorum.' **Bull of pope Nicholas II.** Dart, ibid. p. ix. Cod. Diplom. iv. 184; Dugdale, p. 296 a.

"Hoc etiam patet ex quadam bulla Paschalis papæ secundi, directa illustri regi Henrico et etiam omnibus prælatis per Angliam constitutis; in qua taliter continetur:—'Concedimus igitur, et robustissima auctoritate nostra apostolica permittimus et confirmamus, ut locus ille, id est ecclesia Westmonasterii, regiæ **Bull of pope Paschal I.**

constitutionis in perpetuum et consecrationis locus sit, atque insignium regalium repositorium.'

Bull of pope Innocent II.

Dart, ibid, p. xii.

"Hoc etiam specialiter patet ex quadam bulla Innocentii papæ secundi, directa abbati et conventui Westmonasterii, in qua taliter continetur:—'Regalia quoque gloriosi regis Edwardi, quæ apud vos habentur insignia, ita in eodem monasterio intacta et integra decrevimus conservari, ut nulli fas sit cuiuscunque ordinis aut dignitatis ea distrahere vel ea vendere [aut] extra eundem sacrum locum absque communi omnium fratrum assensu in aliquos usus prorogare. Si quis autem contra hæc temere venire attemptaverit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli incurrat.'

"Ex his enim omnibus apparet manifeste, quod ecclesia Westmonasterii, tam ex statuto regum et Angliæ monarcharum, quam ex ordinatione pontificum Romanorum, est locus ille in quo tam de iure quam de antiqua consuetudine reponi debeant regalia regni vestri. Et tantum de articulo secundo."

The regalia.

"Quoad tertium articulum, ubi quæritur, quæ sunt illa regalia, et unde originem habuerunt, quæ quondam fuerunt prima regalia regni vestri; respondetur et dicitur, quod illa sunt ipsa regalia, quibus vos in persona vestra fuistis in ecclesia Westmonasterii coronati, et ab ipso Alfredo sive Aluredo primo monarcha Angliæ sumpserunt originem. Qui, ut prius supra descripsimus, fuit a papa Leone Romæ sollemniter coronatus. Istis enim regalibus avus vester Edwardus, et pater suus, et etiam pater suus Edwardus, et pater suus Henricus tertius, et pater suus Johannes, frater regis Ricardi primi, et Ricardus frater Johannis, et pater eius Henricus secundus, et Stephanus nepos dicti Henrici secundi, et, ut breviter plura sub uno verborum involucro comprehendam, omnes reges post Willelmum primum, et plures ante ipsum Willelmum, fuerunt in ecclesia Westmonasterii coronati. Nec de

Henrico tertio est timendum, quamvis legatur fuisse apud Gloverniam coronatus: quia sicut chronicæ concorditer attestantur, tempore primæ coronationis suæ locus Westmonasterii ab inimicis regis obsessus fuerat; ideo necessitate cogente a quodam legato, Gwalo nomine, fuit in ecclesia conventuali Gloverniæ coronatus. Sed postea anno regni eius quinto coronatus fuit apud Westmonasterium a Stephano, Cantuariæ archiepiscopo. Et ne prima eius coronatio regis Henrici ecclesiæ Westmonasterii, quæ ut locus antiquitus regum consecrationi fuerat deputatus, præiudicare in aliquo videretur, prædictus legatus Gwalus literam suam autenticam sigillo proprio consignatam apud Westmonasterium destinavit; quæ ibi usque hodie conservatur. In qua asserit propter coronationem regis Henrici apud Gloverniam nullum se velle præiudicium ecclesiæ Westmonasterii generare. Tenor vero dictarum literarum talis est:—'Gwalus, miseratione Divina etc. sancti Martini presbyter cardinalis, apostolicæ sedis legatus, universis Christi fidelibus præsentes literas visuris, salutem in Domino. Cum post mortem claræ memoriæ Johannis, quondam regis Anglorum illustris, Henricum filium et heredem ipsius, de consilio et consensu prælatorum et magnatum regni eiusdem nobis assistentium, in ecclesia beati Petri Gloucestriæ propter necessitatem temporis et malitiam hominum in regem fecerimus apostolicæ sedis auctoritate inungi;—præsentibus litteris protestamur, quod, licet in ecclesia beati Petri apud Westmonasterium inungi consueverant reges regni ipsius, tamen abbati et conventui loci eiusdem, circa ea quæ contingunt ipsos in præmissis, nec præiudicare intendimus, nec quicquam volumus honoris ecclesiæ suæ in hoc deperire. In cuius rei testimonium præsentes literas sibi dedimus sigillo nostro munitas. Datæ Radingæ nonis Novembris pontificatus domini Honorii papæ tertii anno tertio.'

Hen. III. crowned at Gloucester by Card. Gwalus; and afterwards (an. regu. 5.) at Westminster by Stephen, Abp. of Canterbury.

Letter of Card. Gwalus, papal legate. Reading 5 Nov. A.D. 1219. 3 Honor. III.

"Præterea istud dictum probari potest per cartam regis Willelmi primi; in qua taliter continetur:—'Ego

Charter of William I.

Willelmus, Dei gratia dux Normannorum, per misericordiam Divinam et auxilium beatissimi Petri, pii fautoris nostri, favente iusto Dei iudicio Angliam veniens, in ore gladii regnum adeptus sum Anglorum, devicto Haraldo rege cum suis complicibus, qui mihi regnum Dei providentia destinatum et beneficio concessionis domini et cognati mei, gloriosi regis Edwardi, concessum, conati sunt auferre. Cum ergo comperissem, quod idem prædecessor meus beatæ memoriæ prædictus rex dimisisset coronam et alia regalia prima ad ecclesiam sancti Petri Westmonasterii, quam divinitus pro remedio animæ suæ inspiratus in loco pænitentiæ antiquam reædificaverat, decrevi omnes ecclesias omnino Dei exaltare et honorare, sed maxime illam, in cuius materno utero corpus domini et prædecessoris mei præfati refotum sepulturæ requie, ut cernimus, requiescit, et in qua ipse oleo sanctæ unctionis perunctus et corona regni per pontificales manus primo
25 Dec. 1066. anno victoriæ meæ ipso die Nativitatis Domini celebriter coronatus sum.' Ex ista carta sequitur manifeste, quod sanctissimus rex Edwardus apud Westmonasterium dimisit prima regalia regni sui; et cum nulla ibidem dimisit, nisi illa quæ usque hodie in illa ecclesia integre conservantur, sequitur quod ipsa regalia modo in ecclesia Westmonasterii conservata fuerunt prima regalia huius regni. Si ergo illa fuerunt prima regalia huius regni, in isto regno nulla fuerunt regalia ante ipsa: quia, si aliqua ante ipsa fuissent, illa non fuissent prima. Cum ergo tempore Alfredi sive Aluredi et postea ante sanctum Edwardum regalia fuerunt in Anglia, sicut in primo articulo est suasum; sequitur, quod ista regalia fuerunt eadem regalia, quibus Alfredus sive Aluredus, primus monarcha, et sui posteri ante sanctum Edwardum in Anglia fuerant coronati."

"Et sic patet veritas vestræ quæstionis; scilicet, quod regalia vestri regni fuerunt regalia regis Alfredi sive Aluredi, et ab ipso sumpserunt originem, quando fuit Romæ a Leone Romano pontifice coronatus. Ista,

metuende domine, quantum ad hæc, quæ de diversis chronicis atque scriptis colligere in unum potuimus, sufficiant pro vestra regia maiestate in hac materia informanda."

Istum tractatum a tam sapiente viro, cuius supra meminimus, editum operi præsenti pro informatione futurorum dignum duximus inserendum.

CAP. IV.

De fundatione cœnobiorum et eleemosynis regis Alfredi sive Aluredi.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 888.

A.D. 888. Alfred founds abbeys at Athelney and Shaftesbury.

ANNO Domini octingentesimo octogesimo octavo Athelmus Wyntoniensis episcopus regis Alfredi sive Aluredi et Westsaxonum eleemosynas Romam deportavit. Quo utique tempore duo monasteria fundavit, unum monachorum apud Ethelingeiam, id est Nobilium Insulam, ubi idem rex quondam cum subulco exulavit, quo in loco Johannem presbyterum abbatem ordinavit: aliud quoque monasterium ad orientalem plagam Scheaftebury habitationi sanctimonialium fabricari præcepit, in quo filiam propriam nomine Algivam abbatissam constituit, virginem Domino consecratam. Et hæc monasteria divitiis et possessionibus abundanter ditavit. Denique consilio divinitus ordinato omnes census suos bifarie dividere fecit. Quarum primam partem in tres portiones distribuit. Harum autem portionem unam suis bellatoribus, qui in tribus turmis dividebantur, assignavit; ita ut prima cohors, quæ equestris erat, mense uno in curia regis ministraret, dum aliæ duæ bellicis expeditionibus insudarent; sicque mense finito, illis de prœlio redeuntibus, novi bellatores illis succedebant: et sic omni tempore vitæ suæ has vicissitudines observabat. Secundam vero partem operariis multis, quos in omni opere terreno eruditos habebat, distribuit.

One half of his revenues spent upon soldiers, artificers, and strangers.

Tertiam autem advenis, qui ex diversis nationibus ad eum confluebant, impendit.

The other half spent on the poor, on monasteries, and on a school.

Secundam denique partem, quæ ex annuo ad eum censu spectabat, in quattuor[1] dividens portiones, primam pauperibus, secundam cœnobiis quæ fundaverat, tertiam scholæ, quam ex multis Galliæ aliisque regionibus remotis congregaverat, clericis et doctoribus secundum singulorum sufficientiam deputavit.

His candles for measuring time.

Ex cera quoque in pondus septuaginta duorum denariorum sex candelas æquales fieri præcepit, ita [ut] singulæ duodecim uncias longitudinis haberent, quæ per viginti quattuor horas die noctuque sine defectu coram plurimorum sanctorum reliquiis arderent.

His care for the administration of justice.

In exequendis iudiciis adeo discretus erat indagator, ut quæ in absentia eius fiebant, si essent iusta vel iniusta, requireret, et, si aliquam iniquitatem intelligere posset, iudices interrogabat, utrum per ignorantiam vel malevolentiam, aut amore vel odio, timore vel favore, vel pro pecuniæ cupiditate, ita iudicassent. Et si confiterentur, se talia iudicasse eo quod rectius iudicare nesciebant, tunc discrete ac moderate illorum redarguens imperitiam aiebat: "Miror sane vestram insolentiam, cum Dei bono ac nostro sapientium gradum et ministerium usurpastis, et sapientiæ studium neglexistis. Aut terrenarum rerum ministeria dimittatis, aut sapientiæ multo devotius quam hactenus fecistis, insistere studeatis." His iudices auditis perterriti, ac velut pro maxima vindicta correcti, ad æquitatis discendæ studium totis viribus se vertere nitebantur, ita ut illitteratos litteris studere faceret, et torpentes reduceret ad sapientiæ disciplinam. Unde et ipsi senes ad litteralem scientiam suspirantes felices arbitrabantur illius temporis iuvenes, qui liberalibus artibus poterant erudiri, et se infelices, qui indocti permanserunt eatenus, iudicabant.

---

[1] *quattuor*] tres, Rog. Wend., Matt. Westm.

CONTINUATIO. *De eleemosynis regis Alfredi sive Aluredi.*

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 889.

Collections of money for Rome and Jerusalem.

REX Alfredus sive Aluredus præcepit omnibus Angliæ episcopis et viris religiosis fidelium eleemosynas colligere, collectasque Romam atque Jherosolimam destinare. Rex quoque de thesauro suo non modicam portionem fidelium eleemosynis unitam ad loca præscripta transmisit.

CONTINUATIO. *De obitu Gitri Dani, regis Orientalium Anglorum; et de obitu Alswithæ, sororis regis Alfredi sive Aluredi.*

Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 890.

A.D. 890. Deaths of Gitro, king of the East Angles; and of Alfred's sister, Ethelswyta.

ANNO Domini octingentesimo nonagesimo Gitro Danus, rex Orientalium Anglorum, diem clausit extremum, qui regnum Alfredo sive Aluredo rege donante acceperat, cum ab eo Christianitatem accepit.

Eodem anno soror regis Alfredi sive Aluredi, Ethelswyta, Burhedi regis Merciorum quondam regina, apud Ticinum in habitu religionis defuncta est, et ibidem honorifice sepulta.

CONTINUATIO. *De armillis aureis in biviis suspensis.*

Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 892.

A.D. 892. Invasion of Kent.

ANNO Domini octingentesimo nonagesimo secundo magnum examen paganorum ex Galliis adveniens cum equis et navibus ducentis quinquaginta Cantiam transvectis in ostio Liminæ fluminis, qui de silva magna Andredeswald appellata decurrit, applicuit, et quattuor miliariis sursum naves direxit. Ubi quandam arcem

a paucis incolis inhabitatam diruentes, aliam sibi firmiorem in loco qui Appeltre dicitur construxerunt. Nec multo post quidam Danus, vocabulo Hastein, ex eisdem partibus cum navibus octoginta ostium Thamensis fluminis intrans, munitionem sibi in villa regia, quæ Middletona dicitur, magnis sumptubus inceptam consummavit. Sed cum undique regi Alfredo sive Aluredo hostium incursiones imminerent, et, ut quidam asserunt, leges inter arma sileant, ipse inter stridores buccinarum et fragores bellorum et armorum fremitus leges tulit et observandas tradidit, quibus sui et divino cultui et disciplinæ assuescerent militari. Et quia barbarorum occasione etiam indigenæ[1] ad rapinas anhelaverant, ita ut vix ulli tutus esset locus, vel sine armorum præsidio commeatus, centurias, quas Hundredos, et decimas, quas Thithingas appellant, instituit: ut omnis Angligena legaliter vivens et centuriam haberet et decimam; quod si quisquis[2] alicuius delicti argueretur incommodo, statim exhiberentur ex centuria et qui eum vadarentur et decima; qui vero huiusmodi vadem non haberet, legum severitatem subiret; et si quis ante vadationem vel post aufugeret, omnes ex centuria eius et decima regis multam[3] incurrerent. Hoc quoque commento pacem infudit provinciis, ut etiam per publicos aggeres, et ubi semitæ finduntur in quadrum, armillas iuberet aureas appendi, ut viantium aviditatem irritarent, cum non esset qui eas abriperet.

Will. Malm. ii., 122, p. 186.

Hundreds and tithings.

Golden bracelets hung up by the public roads.

[1] *indigenæ*] indigne, MS.
[2] *quisquis*] quis, Rog. Wend.
[3] *multam*] multum, MS.

CAP. V.

De clementia regis Alfredi sive Aluredi, et falsitate Danorum. Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 893.

Anno Domini octingentesimo nonagesimo tertio pagani, qui Northumbriam et qui Estangliam incoluerunt, pacem cum Alfredo sive Aluredo rege iuramentis et obsidibus statuerunt. Sed rupto fœdere, quandocunque exercitus paganorum in Cantia residens prædandi causa de suis munitionibus exivit, ipsi cum illis, vel per se, ubicunque potuerunt, prædas agere non cessabant. Quo cognito rex Alfredus sive Aluredus cum exercitu suo Cantiam proficiscens inter duos paganorum exercitus castra metatus est; ut, si forte campum aliquem prædæ causa vel prœlii peterent, ipse cum eis certamen iniret. At illi nunc equestres, nunc pedites, latrocinando illas partes frequentabant, ubi regis exercitum abesse sciebant. Quibus tamen rex subitis sæpe incursionibus obvians cædes infert assiduas. Unde Cantiam relinquentes, ad Hastein concivem suum, qui apud Middletonam hiemaverat, confugerunt. Quos rex viriliter insequutus non cessavit, donec ipsos cum Hastein Dano crudelissimo in municipium quod idem Hastein nuper ibidem construxerat, violenter intrusit. Quo rex cum pervenisset, municipium obsidione vallavit, erectisque in girum machinis illud subiugare vacavit. Hastein vero Danus, omnem spem resistendi amittens, cogitavit quo ordine regem clementissimum deciperet suis artibus fraudulentis; et nuntios ad regem dirigens, promisit iuramentis et datis obsidibus, quod ab eius et regni Angliæ inquietatione cessaret in posterum, si pacifice recedere sineretur. Et ad maiorem insuper securitatem misit

A.D. 893. The Danes in Kent.

Hastein is spared by Alfred.

regi duos filios suos pueros, ut, si vellet, fidei illos et baptismatis imbueret sacramentis. Tunc rex piissimus, qui semper paganorum animas potius quam mortem sitiebat, eius petitionibus adquievit, et pueris sacro fonte renatis, Hastein patrem eorum cum omnibus aliis infidelibus pacifice, iuxta quod pactum fuerat, abire permisit.

CAP. VI.

Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 894.

De eo quod rex Alfredus sive Aluredus Danicum regem de prœlio fugaverit.

REX Alfredus sive Aluredus cum ingenti exercitu processit contra paganos, quos supra[1] in ostio Liminæ fluminis applicuisse diximus; qui iam cuneis divisis conabantur omnes illius regionis provincias subiugare. Quo rex cum pervenisset, misit se cum exercitu suo inter duos cuneos paganorum, ut, si forte loca nemorosa deserentes planitiem aliquam petere decrevissent, ipse contra eos arma moveret. Sed barbari iam fame et longa fatigati inedia, dum nihil proficerent, sed potius deficerent, disposuerunt concives suos, qui nuper in Estsexia applicuerant, adire, ut fortiori milite stipati irruptiones Christianorum possent facilius sustinere. Cumque furtim castra moventes ad Farnam villam pervenissent, Thamense flumen transire cupientes, a regia ibidem fortitudine sunt præventi. Commissoque cum ipsis gravi prœlio, pagani in fugam sunt conversi; quos fugientes Christiani sine pietate prosternunt, atque ex obstantibus maxima strage illata, regem eorum crudeliter vulnerarunt. Quem vix commilitones in

Alfred defeats the Danes at Farnam.

[1] Cap. 4 cont.

equo positum sine vado et ponte trans Thamense flumen, multis ex eis submersis, duxerunt. Ubi tandem inter Thamisiam et Colneam quandam brevissimam nacti[1] insulam, pro oppido illam aliquandiu habuerunt. Christiani vero naves ibidem non habentes obsidionem facere nequiverunt, maxime cum sibi victualia deficerent et terminum suæ stationis complevissent. Illis[2] itaque recedentibus, rex Alfredus sive Aluredus cum exercitus sui medietate illuc properabat. Sed antequam iter explevisset inceptum, nuntiatur ei paganos, qui Northumbriam et Estangliam incolebant, quosdam Exoniam, quosdam ex eis arcem quandam in Devonia sitam obsedisse. Nec mora: rex Alfredus sive Aluredus omnem quem habere poterat exercitum reducens, Exoniam adiit, paucis tamen ad debellandum hostes quos insequebatur relictis. Pagani vero interim, rege eorum convalescente, ad concives suos in Estsexiam profecti, invenerunt Hastein proditorem nequissimum, qui iam contra pactum, quod cum Alfredo sive Aluredo rege pepigerat, apud Beamfleotam, oppidum fossatis altis et spatiosis firmatum, inhabitabat; a quo etiam assiduas agens irruptiones omnem patriam devastavit. Sed etiam pagani qui apud Appultre, ut prædictum est, resederant, ad Hastein venientes, ibidem magnum confecerunt exercitum bellatorum. Tunc illi quos rex Alfredus sive Aluredus ad illos expugnandum dimiserat, iunctis sibi civibus Londoniensibus aliisque viris bellicosis, qui ex finibus Northumbrorum et Estanglorum ad mandatum regis advenerant, ad Beamfleotham hostiliter accedentes, Hastein in oppido non invenerunt. Sed tamen contra socios eius qui ex oppido adversus eos exierant, gravissimo prœlio commisso, in prima congressione in fugam eos compellunt, oppidum invadentes destruunt, uxorem Hastein cum

The Danes in Devonshire.

Defeat of the Danes at Benfleet.

---

[1] *nacti*] nanti, MS.

[2] *Illis*] illic, MS.

duobus filiis eius vinculis constringunt, naves quasdam incendunt, quasdam ad urbem Rofensium adducunt, uxorem Hastein cum filiis suis ad urbem Londoniarum transmittunt. Et his ita gestis, rex Alfredus sive Aluredus paganis, pro quibus Exoniam ierat, levi negotio superatis, dilaceratis, et ad naves fugatis, reversus est ad Londoniensium civitatem. Ubi comes Ethelredus uxorem Hastein cum duobus filiis eius regi præsentavit, petens adiudicari, quid de uxore eiusdem proditoris et filiis foret agendum, qui pactum, quod cum rege pepigerat, violavit. Tunc, cum ab omnibus iudicatum fuisset, ipsos morte turpissima esse dignos, rex noluit eis quicquam mali facere, eo quod idem rex unum ex pueris, ut superius relatum est, de sacro fonte susceperat, et alium comes Ethelredus; sed tam matrem quam pueros liberos abire permisit.

Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 895.

CONTINUATIO. *De gravi quadam persequtione qua Dani contriti sunt.*

Defeat of the Danes at Buttington.

EODEM tempore Hastein iniquus et ceteri pagani, quos exercitus regis Alfredi sive Aluredi de Beamfleote fugaverat, disposuerunt transire ad concives suos, qui in occiduis partibus Angliæ habitabant. Arrepto igitur clam itinere, per provinciam Merciorum ad villam quandam super flumen Sabrinæ sitam, Huntingetune[1] appellatum, pervenerunt. Ubi a confratribus suis reverenter sunt recepti atque in oppidum, quod ibidem construxerant, introducti. Cumque hæc regi Alfredo sive Aluredo nuntiata fuissent, congregavit exercitum quasi invincibilem, et veniens ad oppidum præfatum, quod Sabrinæ[2] fluctibus erat undique perfusum, paganos tam navali quam terrestri exercitu circumcinxit.

---

[1] *Huntingetune*] Buttingetune, Rog. Wend.

[2] *Sabrinæ*] Sabrinæ et, MS.

At hostes post diutinam obsidionem, victu sibi deficiente, equos suos novissime devorabant. Tandem omnibus consumptis, ab oppido necessitate compulsi exierunt contra exercitum qui erat in orientali parte pugnaturi. Ubi ex parte regis in prima congressione cecidit Ordein, minister eiusdem regis, et multi alii cum eo. Sed Christiani demum prævalentes in fugam adversarios compulerunt; quos fideles sine pietate insequentes, multos in undis submergebant, et nonnullos gladiis detruncabant. Et qui ex hac clade evadere potuerunt, fugiendo ad Legecestriam, quæ Anglice Wirhale dicitur, pervenerunt. Ubi in quodam municipio ex concivibus suis plurimos reperientes, in eorum consortium sunt admissi. Quo rex cum pervenisset, non potuit ibi obsidionem tenere. Unde omnia, quæ extra oppidum in frugibus sive victualibus reperit, igne concremavit.

The Danes fly to Chester (Wirhale).

CONTINUATIO. *De altercatione inter Anglos facta et Danos.*

Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 896.

The Danes defeat the Londoners;

NEFANDUS paganorum exercitus Legecestriam deserens Northumbriam petivit: ubi navibus adquisitis, per mare sursum navigare cœperunt. Tandem in ostio Linæ fluminis, non longe ab urbe Londoniarum, applicantes, prædis et rapinis extractis ad terram navibus institerunt. Quod cives Londoniarum cum cognovissent, coniunctis sibi conprovincialibus populis ad locum venientes præfatum, invenerunt hostes quoddam sibi iam municipium construxisse. Illis autem hinc et inde hostiliter concurrentibus, cives Londonienses compulsi sunt in fugam, quattuor ex regis militibus interfectis. Sed non multo post, superveniente Alfredo sive Aluredo rege, compulsi sunt pagani locum deserere, et noctu recedentes per provinciam Merciorum non cessabant, donec ad villam super Sabrinam, quæ Cante-

but are driven back by Alfred.

brigge dicitur, pervenerunt. Illis autem recedentibus, iussit rex eorum naves igne concremari.

CAP. VII.

Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 897.

Ut rex Alfredus sive Aluredus custodes in regno constituerat.

Guardians of the kingdom against the Danes.

EODEM tempore Alfredus sive Aluredus custodes regni constituit contra Danorum irruptiones, in Cantia Ceolmundum primicerium, in urbe Rofensi Swythulphum episcopum, in Estsexia comitem Brithulfum, in urbe Londoniarum comitem Ethelredum, in Dorkecestria Halardum episcopum, in Suthsexia Eadulfum, in Wintonia Berthulfum episcopum, et in locis diversis alios multos, quos longum est per ordinem recitare.

Long ships.

Quo etiam tempore fecit rex longas naves, quas cyulas sive galeias appellant, fabricare, in quibus armatis impositis, iussit maris semitas observare; ut tam navali quam terrestri prœlio regni sui tranquillitati et sibi subiectis populis provideret.

Rog. Wend. and Matt. Westm., A.D. 898.

CONTINUATIO. *De strage ab Anglis illata Danis.*

Alfred defeats the Danes.

EODEM tempore pagani cum sex galeis in ostium fluminis, cui Uthermare nomen est, applicantes, prædis ibidem vacabant et rapinis. Quod regi Alfredo sive Aluredo cum nuntiatum fuisset, prædonibus festinanter occurrit, eorumque laceratis agminibus prædam excussit, et eos ad naves fugere coegit. Quos rex cum suis viriliter insequtus, sexies viginti ex eis interfecit. Ubi etiam ex familia regis quadraginta duo milites ceciderunt. Paganis igitur ad mare fugientibus, ventis in contrarium fugientium piratarum spirantibus, fractis

navibus naufragium pertulerunt. Quos ministri regis comprehendentes et vinculis artioribus constringentes, ipso rege iubente omnes patibulo suspenderunt.

Deinde omni tempore quo rex supervixit, regnum in pace tractans totus conversabatur in restaurationibus ecclesiarum, in largitione eleemosynarum, in compositione legum, quibus milvorum rapacitas reprimeretur et simplex fidelium devotio firmaretur.

Cap. VIII.

De morte Alfredi sive Aluredi regis magni, primi monarchæ Angliæ. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 900.

Anno Domini noningentesimo clementissimus rex Anglorum Alfredus sive Aluredus, postquam undetriginta annis et mensibus sex regnum tenuisset, quinto kalendas Novembris, quarta feria, indictione quinta, pro regno temporali commutavit æternum. Sepultus est autem Wyntoniæ in novo monasterio, quod ipse fundaverat, et stola beatæ immortalitatis indutus; ubi generalem expectat resurrectionem, tunc ibidem denuo coronandus. Epitaphium enim ipsius in tumba eius conscriptum est tale. A.D. 900. Death of Alfred. Wednesday, Oct. 28. He is buried at Winchester.

Versus. Henr. Hunt. A.D. 901. His epitaph.

Nobilitas innata tibi probitatis honorem,
Armipotens Alurede, dedit, probitasque laborem,
Perpetuumque labor nomen, cui mixta dolori
[Gaudia semper erant, spes semper mixta timori.][1]
Si modo victus erat, ad crastina bella parabat;
Si modo victor erat, ad crastina bella pavebat.
Iam post transactos regni vitæque labores
Christus ei sit vera quies sceptrumque perenne.

---

[1] *Gaudia—timori.* Supplied in the margin by Thomas Baker, the antiquary, from Asser.

Cap. IX.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 901.

De successione Edwardi primi, cognomento senioris, primogeniti regis Alfredi sive Aluredi, primi monarchæ Angliæ.

A.D. 901. Accession of Edward the Elder.

Anno Domini noningentesimo primo[1] Edwardus primus, Alfredi sive Aluredi regis primogenitus, literarum cultu patre inferior, sed potentia pariter et dignitate gloriosior, regni Angliæ est diademate insignitus. Cumque in regni esset fastigio sublimatus, Ethelwoldus Clito, patrueli eius filius, qui se rege genere non credebat inferiorem nec potentia minorem, omni nisu aspirabat ad regnum, et villas regias Oxedeam et Wynburnam nuncupatas invadens, valvis obseratis sese in eis cum suis temere intromisit. Hoc autem in loco sancta Cuthburga, Inæ regis germana, monasterium virginum Deo devotarum construxit. Quarum idem Ethelwoldus unam abusive rapiens, eam sibi matrimonio copulavit. Tunc rex Edwardus, rei cognita veritate de temeritate Ethelwoldi, exercitum ingentem collegit, et veniens apud Bathoniam non longe a Wynburna castra metatus est. Quod cum Ethelwoldus cognovisset, de nocte fugam iniit, Northumbriam petiit, Danosque qui ibi degebant suppliciter exposcit, ut se commilitonem recipientes unum ex suo collegio ad regem Edwardum expugnandum esse velint.[2] Qui mox in regia dignitate est ab omnibus constitutus. Rex vero Edwardus de eius fuga commotus, ut cognovit se ipsum tunc comprehendere non posse, sanctimonialem illam quam rapuerat iubet ad suum monasterium reduci. Ethelwoldus parato navigio transfretavit ad Gallias, ut fortiori rediens milite stipatus regem inquietaret.

He leads an army against Ethelwoldus Clito, who flies to Gaul.

---

[1] *primo*] Rog. Wend., Matt. Westm.; *quo*, MS.

[2] *velint*] Rog. Wend., Matt. Westm.; *voluit*, MS.

Will. Malm. ii. § 126. Rog. Wend. and Matt. Westm. ibid.

CONTINUATIO. *De filiis et filiabus regis Edwardi.*

Edward's family.

INTEREA rex Edwardus fines regni sui latius quam pater eius dilatavit; civitates et oppida ædificavit, nonnullas destructas reparavit. Ex concubina nomine Egwina filium suum primogenitum Ethelstanum suscepit. Ex secunda regina sua, nomine Alfleda, Elfelmi comitis filia, duos filios Edwardum et Eadwinum generavit; peperitque ei insuper sex filias. Quarum Eadfleda sanctimonialis cum sorore Ethelhilda apud Wiltonam requiescit; ceteræ vero quattuor nuptiis traditæ referuntur. Quarum prima, id est Efgiva, Othoni Romanorum imperatori copulata est: alteram, id est Edgivam, Karolus rex Francorum; tertiam Siricius rex Northumbrorum, id est sanctam Edgitham; quartam, id est Ethildam, Hugo filius ducis Roberti, postea rex Francorum, habuerunt sibi matrimonio copulatas. Ex coniuge quoque Edgitha idem rex genuit Eadmundum et Eadredum, qui ambo post Ethelstanum regnaverunt. Filias quoque duas ex eadem coniuge suscepit, scilicet Edburgam et Edgivam. Edburga sacrata Christo virgo Wyntoniæ quiescit; Edgivam speciositatis eximiæ mulierem coniunxit frater Ethelstanus Lodowico Aquitannorum principi. Filias suas ita instituerat, ut literis omnes in infantia maxime vacarent; mox etiam colum et acum exercere consuescerent, ut his artibus pudice impubem virginitatem transigerent: filios ita enutriit, ut primum eruditio plena literarum in eos conflueret, et deinde quasi philosophi ad gubernandam rem publicam non iam rudes procederent.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 902.

CONTINUATIO. *Quod Ethelwoldus Clito supradictus congregavit exercitum copiosum ex paganis.*

Rebellion of Ethelwoldus Clito, and his death.

ETHELWOLDUS Clito supradictus, de partibus rediens transmarinis, congregavit exercitum copiosum ex paganis, qui in Northumbria et Estanglia aliisque locis diversis habitabant, cum illis etiam quos de finibus adduxerat transmarinis. Et Merciam hostiliter ingressus, ferro et flammis quæque sibi obvia consumpsit. Tandem cum præda maxima inoffensus cum redire disposuisset ad propria, rex Edwardus multo militum stipatus collegio superveniens, Ethelwoldum versus Estangliam fugientem insequitur. Et inter duo fossata sancti Edmundi illum cum suis omnibus ad campestre prœlium præparatum inveniens, facta suis exhortatione irruit viriliter in ipsos. Sed in prima congressione ceciderunt in parte regis Sigulphus et Sichelmus primates, Eadwoldus et Kenulphus abbates, Sibertus et Eadbaldus proceres, et cum illis multi nobiles corruerunt. In parte vero adversariorum ceciderunt Isopus Hold et Osketel Hold Brithricus et Nonothus comites, rex Eanith, et Clito Ethelwoldus et multa milia ceterorum. Rex vero Edwardus, cum fortiores hostium suorum peremptos cognovisset, sese de loco certaminis sapienter subtraxit. Nec multo post rex Edwardus pacem composuit cum paganis in loco qui Ittingeford nuncupatur. Et his ita gestis rex Edwardus quosdam sibi per Angliam rebelles, et maxime cives Londonienses et Exonienses, ad debitam subiectionem revocavit.

Rog. Wend. and Matt. West. A.D. 904.

CONTINUATIO.

Death of Edward's mother.

CIRCA idem tempus religiosa Christi famula regina mater Edwardi regis, quæ monasterium Wyntoniæ sanctimonialium construxerat, ex hac luce migravit.

Cap. X.

Ut rex Edwardus plures regiones sibi subiugaverit. Rog.Wend. and Matt. Westm.

Rex magnificus Edwardus congregato exercitu copioso subiugavit sibi Estsexiam, Estangliam, Merciam, Northumbriam, cum multis aliis provinciis, quas Dani multo tempore possederant, et omnes ex eorum dominio potenter extorsit. Scottorum etiam, Cumbrorum et Galwalensium, omniumque Occidentalium Brittonum fines et eorum reges in deditionem accepit, et sic cum gloria et honore ad propria remeavit. Civitas etiam Legecestrensis, quæ Danorum incursione destructa fuerat, sollicitudine Ethelredi ducis Merciorum et Elfredæ uxoris eius restaurata est.

A.D. 907. Conquests of Edward.

Rog.Wend. and Matt. Westm. A.D. 908. Chester rebuilt.

Continuatio. *Ut rex Edwardus Norenses domuerit.* Rog.Wend. and Matt. Westm.

Rex vero Edwardus misit expeditionem militarem in Northumbriam contra Danos ibidem rebellantes. Quos per dies fere quadraginta crudeliter persequentes regii milites, multos ex eis interemerunt, et nonnullos captos turpiter abduxerunt. Per idem tempus Dani Merciam hostiliter ingressi prædas ibidem egerunt et rapinas. Quod cum regi Edwardo intimatum fuisset, cum strepitu militari prædonibus obviavit, et in Wodeniesfeld, id est in Campo Wodenii, duos paganorum reges Edwils et Haldene cum duobus comitibus Scurfam et Ether et novem eorum proceribus commisso prœlio interemit.

A.D. 909. Edward subdues Northumberland.

Rog.Wend. and Matt. Westm. A.D. 911.

Battle of Wodensfeld.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 912.

CONTINUATIO. *De ædificatione burgi Herefordensis.*[1]

Elfleda, Alfred's daughter, governs Mercia after the death of her husband Ethelred.

SUB eiusdem temporis curriculo eximiæ probitatis Merciorum subregulus Ethelredus diem clausit extremum. Post cuius obitum uxor eius Elfleda, Alfredi sive Aluredi regis filia, provinciam Merciorum totam, præter Londoniarum civitatem et Oxoniam, quas rex Edwardus eius frater germanus sibi retinuit, multo tempore gubernavit.

Hertford and Witham built.

Eodem itaque tempore rex Edwardus fecit ædificare burgum Herefordiæ inter tria flumina, id est Memaram, Beneficthe, et Linam; et in Estsexia burgum quod Wytham nuncupatur circa festum Sancti Martini.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 913.

CONTINUATIO.

Elfleda builds forts at Strengate and Bregges.

EODEM tempore Elfleda Merciorum domina cum exercitu magno apud Strengate veniens, ædificavit ibi arcem munitam, et in plaga occidentali Sabrinæ fluminis, in loco qui Bregges dicitur, aliam restauravit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 914.

CONTINUATIO.

Elfleda restores Tamworth.

ELFLEDA Merciorum domina burgum Tameworthe appellatum restauravit. Deinde ad Stanfordiam progrediens, in aquilonali plaga fluminis Weilyand turrim restauravit.

Defeat of the Danes.

Facta est quoque eodem tempore strages Danorum maxima in finibus Lincolniæ[2] et in provincia Hertfordensi.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 915.

CONTINUATIO.

Fadesbery and Warham built.

Sub eisdem diebus Elfleda Merciorum domina Fadesbery et Warham villas construxit.

---

[1] *Herefordensis*] Hertfordensis, Rog. Wend., Matt. Westm.; so below, *Hertfordiæ*.

[2] *Lincolniæ*] Luitoniæ, Rog. Wend., Matt. Westm.

Quo etiam tempore pagani Australium Brittonum fines invadentes, omnia ibidem ferro et flamma consumunt. Episcopum quoque Camelec in Rechenefeld[1] captum ad naves abducunt: sed non multo post rex Edwardus ipsum redemit pro quadraginta libris sterlingorum. Deinde idem pagani provincias Herefordensem, Wygorniensem, et Glavornensem aggressi, provinciales illos ad prœlium provocaverunt. Factoque congressu gravissimo, ceciderunt in parte Danorum frater Ether regis et dux Roaldus cum exercitus eorum magna parte.

Wars with the Danes.

Eodem tempore rex Edwardus, cognomento Senior, Buckyngeham perrexit; ubi ex utraque parte Usæ fluminis munitiones ædificari fecit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 916. Towns built.

Alfleda etiam Merciorum domina sub eisdem diebus tres villas, Cherenburih, Weadbirih, et Runcofam, construxit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 917. Maldon built.

Quo itaque tempore rex Edwardus apud Maldonam burgum et arcem ædificavit, et ea sub militum custodia deputavit.

Continuatio.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 918. Wars with the Danes.

Rex Edwardus Touecestriam et Wyggingemere villas condidit, et eas armata manu replevit. Sed pagani apud Touecestriam hostiliter venientes illam expugnare conantur. Illi e contrario qui intus erant cum populis provincialibus sese viriliter defendentes, omnes in fugam conpulerunt. Qui in provinciam Buckingehamensem irruentes, homines capiunt, de armentis prædam agunt, multosque plebeios inter silvam Bernewode et villam Eilesberi peremerunt. Deinde multo conatu conglobati, plures Anglorum provincias invadunt, et gravi eas depopulatione conterentes, innumeras

[1] *Rechenefeld*] Irchinefeld, Rog. Wend.

in locis diversis prædas agunt. Sed rex Edwardus multitudine armatorum collecta paganos hostiliter invasit; illisque in fugam conversis, insequitur eos fugientes rex Edwardus, atque in fugiendo Togleas ducem eorum cum filio suo Mannano et fratre eius interemit, et maximam fortitudinem illorum cepit et vinculis mancipavit. Et inde paganorum paulatim vires decrescere cœperunt.

Eodem tempore Elfleda Merciorum domina Doroberniam hostiliter petens obsedit et optinuit, Danosque qui in ea erant pro parte neci tradidit.

Quo etiam tempore rex Edwardus obsessam Colocestriam[1] cepit, et paganos omnes, præter paucos qui per fugam elapsi sunt, misericorditer trucidavit. Deinde rex Edwardus ad Meldunam a paganis obsessam transiens, ipsos inde fugavit, et ex fugientibus inimicis multa milia interfecit. Tunc rex Edwardus ad Huntendunam progrediens villam et castellum restauravit, et manum armatam ibidem reliquit. Et paucis interiectis diebus Colocestriæ muros reparavit, et viros in ea bellicosos posuit, et certum eis stipendium assignavit.

Tunc Dani in locis multis per Angliam constituti, videntes regis Edwardi potentiam et sapientiam, læto se animo subdiderunt, et illum in patronum elegerunt.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 919.

CONTINUATIO. *De obitu Elfledæ Merciorum dominæ.*

A.D. 919. Death of Elfleda.

ANNO Domini noningentesimo undevicesimo Elfleda, Merciorum domina et soror regis Edwardi insignisque prudentiæ matrona, octavo anno ex quo sola regnum Merciorum strenuo iustoque rexerat moderamine, undevicesimo kalendas Julii, diem clausit extremum. Cuius

June 13.

---

[1] *Colocestriam*] Glocestriam, MS.

corpus apud Gloverniam delatum est, et in ecclesia beati Petri apostoli honorifice tumulatum.

Reliquit unicam filiam, nomine Algivam, ex Ethelredo Merciorum subregulo legitime susceptam, regni sui heredem. De cuius partu quo se sensit graviter læsam nimis perterrita, per annos fere quadraginta quibus supervixit a viri toro sese et commixtione carnali subtraxit, dedignans ulterius animi nobilitate ducta laboriosi partus iterum experiri dolores. Her daughter Algiva.

CONTINUATIO.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 920.

EODEM tempore rex Edwardus, burgis de Tealwella et Mamecestria restauratis et militibus munitis, cepit Algivam sive Alwynam neptem suam, et eam in Westsexiam adduci præcepit. Towns rebuilt.

CONTINUATIO. *Ut rex Scottorum Edwardo regi pacificatus fuerit.*

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 921.

REX Edwardus ad villam Notingeham veniens, in australi plaga Trentæ fluminis villam contra burgum quod in altera ripa amnis erat ædificavit, et inter villam firmum pontem fieri mandavit. Indeque ad Bedecanwellam transitum faciens, non longe ab ea burgum construxit, et in eo milites ordinavit. Edward at Nottingham and Bakewell.

Quo utique tempore rex Scottorum, Reginaldus rex Northumbrorum ex natione Danorum, dux Galwalensium, ad regem Edwardum venientes, subiectionem fecerunt, et cum eo fœdus firmissimum pepigerunt. Submission of the Scots and Northumbrians.

CONTINUATIO.

Edward's justice.

TANTA modestia regebat subditos, tanta iustitia inter proximum et proximum iudicabat, ut contra veritatem, non dico nihil velle, sed nec posse aliquid videretur. Unde fertur quibusdam dixisse irritatus: "Dico vobis, si possem, vicem vobis reddidissem." Quid non posset rex in subditos, dominus in servos, in infirmos potens, dux in milites? Sed quicquid non dictabat æquitas, quicquid non permittebat iustitia, quicquid veritati repugnabat, quicquid regiam mansuetudinem non decebat, sibi credebat impossibile. Igitur rex Edwardus, vir mansuetus et pius, omnibus amabilis et affabilis, omnium in se provocavit affectum.

CONTINUATIO.

His second-sight.

FERUNT quidam, aliquando regem inter missarum sollemnia factum in excessu mentis contra morem suum risisse. Mirantibus qui aderant et tempore opportuno causam sciscitantibus, rex ait: "Convenit Dacis et Norwegensibus prædatum venire in Angliam; congregataque in portu navium multitudine, illatis quoque armis comportatisque cibariis, navigaturis necessaria parabantur. Et iam navigandi tempus advenerat: iam ventis vela, velis naves, fuerant committendæ. Cum ecce! unusquispiam de domo vicina portui cum calice pleno meda egrediens proceres invitat ad potum. Rident illi; instat ille. Tandem probrosum eis nomen, si non vel semel biberent, imprecatus, cunctos pellexit e navi. Cumque calix succederet calici, assiduitateque bibendi succenderetur aviditas, ebrietas in loquacitatem, loquacitas prorupit in litem, lis Dacos provocat et armat in pugnam. Fit tumultus inter convivas, dum cæca quadam amentia quisquis in socium irruit, nesciens cui parceret, et quem feriret ignorans. Inter mutuas igitur cædes, dum alii sternerentur, alii

vulnerarentur, quidam fuga vitam reservant, quidam ascensis navibus maria secant. Sicque dispersi omnes ab intentione propositoque deficiunt. Hæc risus mei causa, quoniam risum mihi fecit Dominus, et quicunque audiet, corridebit mihi. Spero autem in Deo meo, quoniam temporibus meis Angliam alienigenæ non gravabunt." Cerne, quæso, regiam mentem quanta lux divinitus illustraverit, qui et longe posita sensit, præsentia neglexit, et futura prospexit.

Cap. XI.

De morte regis Edwardi et successione Æthelstani filii eius.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 924.

A.D. 924. Death of Edward the Elder at Farndon.

Anno Domini noningentesimo vicesimo quarto invictissimus rex Anglorum Edwardus, cognomento Senior, qui cunctis Brittanniam incolentibus, videlicet, Anglorum, Walanorum, Scottorum, Cumbrorum, Galwalensium et Danorum populis potenter præfuit, post multas res egregie gestas anno regni vicesimo quarto in villa regia Farnduna nuncupata diem clausit extremum, et Wyntoniæ in novo monasterio quod ipse fundavit regio more sepultus est.

Accession of Æthelstan.

Æthelstanus quoque, filius eius primogenitus, apud Kyngeston, regiam villam super Thamisiam prope Londoniam rex creatus, ab Athelmo Dorobernensi archiepiscopo consecratus est. Huius vero regis temporibus in Westsaxoniæ finibus insignis puer oritur Dunstanus. Ambulavitque clementissimus rex Æthelstanus in viis patrum suorum, non declinavit ad dexteram neque ad sinistram, eandem[1] in Deum fidem, in subditos gratiam, circa ecclesias Dei devotionem, circa pauperes misericordiam, circa Dei sacerdotes retinens reverentiam.

---

[1] *eandem*] in eandem, MS.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 925.

CONTINUATIO. *Ut Æthelstanus rex sororem suam maritaverit.*

Eadgitha, Æthelstan's sister.

ÆTHELSTANUS rex Anglorum Eadgitham sororem suam Sihtrico, Danica natione progenito Northumbrorum regi, matrimonio honorifice copulavit. Qui ob amorem virginis paganismum relinquens fidem Christi suscepit; sed non multo post beatam virginem repudians, ac Christianitatem abiciens, idolorum culturam restauravit, et post modicum temporis apostatatus vitam miserabiliter terminavit. Sancta itaque puella virginitate sibi reservata apud Pollesberiam in ieiuniis et vigiliis, in orationibus et eleemosynarum studiis, usque in finem vitæ suæ bonis pollens operibus, perseveravit. Transiit autem post laudabilis vitæ cursum ex hoc mundo ibidem, idus Julii, ubi usque hodie divina miracula non desinunt celebrari.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 926.

CONTINUATIO.

Victories of Æthelstan.

IGNEI per totam Angliam visi sunt radii in aquilonali plaga cœli, prætendentes mortem turpissimam regis Sihtrici supradicti; qui non multo post male periit. Cuius regnum rex Æthelstanus, expulso Guthferth filio eius, suo copulavit imperio. Deinde omnes Angliæ regulos, Hunwal scilicet regem Brittonum, Constantinum regem Scottorum, Wlferch regem Wentorum, prœlio vicit et fugavit. Aldredum quoque filium Eadulfi de castello Bebbenberih exturbavit. Et hi omnes cum provincialibus aliis, videntes se eius strenuitati non posse resistere, convenerunt petentes pacem ab eo; atque idolatriæ renuntiantes, fœdus cum ipso firmissimum pepigerunt.

Eodem tempore Hugo filius Roberti comitis sororem regis Æthelstani duxit uxorem. Eodem itaque tempore tanta inter regem Æthelstanum exorta est amicitia et ducem Normanniæ Robertum, quod uterque in rebus dominaretur alterius, et in rebus bellicis mutuis congauderent auxiliis.

Rog.Wend. and Matt. Westm. A.D. 927 and 928.

Alliance with Normandy.

Continuatio. *Nota miraculum de medone.*

Rog.Wend. and Matt. Westm. A.D. 929.

Æthelstanus rex, reliquias sanctorum regni sui orationis gratia petere decernens, Glastoniæ cœnobium in primis devotus petivit. Erat autem ibi quædam nobilis matrona, nomine Elfleda, neptis eiusdem regis, quæ marito defuncto vidualem ducere vitam exoptans, ad occidentalem cœnobii plagam elegerat mansionem. Hæc femina religiosa regi Æthelstano prandium studiose paravit, quem gratia orationis Glastoniam venturum præsentit. Præcursores vero regiæ administrationis, scientes quod rex nepti suæ ad se divertendi causa hospitandi licentiam concessisset, die præcedenti venerunt ad videndum si omnia necessaria præparata fuissent. Et omnibus diligenter inspectis, dixerunt ad illam: "Universæ administrationis sufficientiam habes, si tibi medonis copia non deesset, quam rex super omnes liquores potare affectat." Et illa: "Non patiatur mater Domini mei Iesu Christi, ut in mensa regis medo deficiat." Et Dei genitricis ecclesiam intrans Deum et eius matrem sese rogatura prostravit. Quid ergo? Venit rex multo stipatus militum comitatu, et post missarum celebrationes invitatus ad prandium introivit. Sed in primo propinatu vasculum illud exhausere avidi potatores ad unius palmulæ mensuram. Et post, Deo augente et beata femina promerente, nihil minuens tota die propinantibus substitit pincernis; ita [ut] cunctis mirantibus sufficeret universis.

Æthelstan at Glastonbury.

'No. the myracle of Alfled vppon Meth to drynke.'

Quod miraculum cum rex relatu ministrorum agnovisset, mente immutatus ait ad suos: "Peccavimus nimis, hanc Dei famulam superfluitate maxima aggravantes." Et surgens, salutata nepte, perrexit viam suam.

CONTINUATIO.

Will. Malm. ii. § 131. Monasteries founded.

QUANTA vero monasteria de novo, et quot per regnum suum iste rex magnificus, videlicet Æthelstanus, fecerit et fundaverit, in opere præsenti recitare dissimulo. Tamen duo monasteria, quæ pro anima fratris sui Eadwini, quem pravo usus consilio in mari fecerat submergi, in historia præsenti nominare dignum duxi, videlicet cœnobium Middeltonense et cœnobium Micheleneiense, quæ de novo construi præcepit, et ea prædiis multis et possessionibus ampliavit. De morte vero istius Eadwini in sequentibus plenius suo in loco[1] dicemus. Illud vero non transiliam, quod[2] vix aliquod cœnobium in tota Anglia vetustum fuerit, quod non vel ædificiis, vel ornamentis, aut libris, aut prædiis decoravit. Ita recentia ex professo, vetusta quasi aliud[3] agens artifici benignitate insignibat.

CAP. XII.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 933.

Ut rex Æthelstanus regnum Scottorum devastat.

Æthelstan ravages Scotland.

REX Anglorum Æthelstanus, quia rex Scottorum fœdus, quod cum illo pepigerat, violaverit, cum clas-

---

[1] infra, cap. 12 cont.
[2] *quod*] quo, MS.
[3] *aliud*] Will. Malm.; *aliquod*, MS.

sica manu pervalida et equestri exercitu non modico ad Scotiam perrexit, eamque ex maxima parte depopulavit. Unde rex Scottorum, vi compulsus, filium suum obsidem cum dignis muneribus illi tradidit; paceque redintegrata, rex ad propria remeavit.

Will. Malm. ii. § 139. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 934.

CONTINUATIO. *Ut rex Æthelstanus fratrem suum in mare submergi præceperit.*

Æthelstan orders his brother Eadwin to be drowned.

REX Æthelstanus fratrem suum Eadwinum iussit in mare submergi. Cuius factionis causa hæc fuisse asseritur. Erat in quadam villa Westsaxoniæ opilionis filia, elegantis speciei puella. Cui dormienti visum est lunam de suo ventre splendere, et hoc lumine totam Angliam illustrari. Quod cum cuidam matronæ, quæ pueros regios nutrire consueverat, retulisset, puellam recepit in domum suam, et filiæ loco illam suscipiens, cibis delicatis nutrivit, et vestibus eam cultioribus vestiens, gestu et moribus informavit. Et non multo post Edwardus, Alfredi sive Aluredi magni regis filius, casu per villam transiens, ad domum divertit, credens famæ suæ detrimentum inferre, si nutricem quæ ipsum educaverat videre fastidiret. Ubi visæ puellæ captus amore, nocte dormivit cum ea; unoque complexu gravidata, tempore partus peperit filium, quem propter fidem somnii vocavit Æthelstanum. Itaque rege Edwardo defuncto, filius eius Ethelwardus, ex legitima coniuge generatus, patrem cita morte sequtus est. Tunc omnium favore Æthelstanus, licet ex concubina susceptus, in regem electus est, spreto Edwino, nondum ad regnandum propter teneros annos idoneo.[1] In Kyngestona villa

---

[1] *idoneo*] inidoneo, MS.

regia ipsum, ut prædictum est,[1] consecraverunt. Consecratus autem Æthelstanus fratrem suum Edwinum, quem de legitimo [matrimonio] cognovit generatum, nigerrimo perstrinxit odio, metuens ne per ipsum quandoque a regni solio privaretur. Hac igitur occasione ductus rex fratrem suum Edwinum solum cum armigero in navicula vetustate confracta in maris medio sine remige et remigio dimissum miserabiliter Neptuno commisit. Ubi adolescens ille, inter fluctus maris vitæ[2] pertæsus, voluntario præcipitio undis sese submersit: armiger vero, nunc pedibus, modo manibus remigando, corpus domini sui a Dorobernia in Withsant ad terram perduxit, et honorifice sepelivit. Æthelstanus rex, postquam ab ira deferbuit, tam enorme factum abhorrens, septenni pænitentia accepta fratricidium deflevit, pincernamque suum qui tale ei consilium dederat crudeli morte damnavit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 937.

CONTINUATIO. *Ut rex Æthelstanus multos hostes prostraverit.*

Battle of Brunkerih (Bruneberih).

HIBERNIENSIUM multarumque insularum rex Anlafus paganus, a Constantino Scottorum rege invitatus, ostium Humbræ fluminis valida cum classe ingreditur. Cui rex Anglorum Æthelstanus et frater eius Eadmundus cum exercitu occurrentes, in loco qui Brunkerih nuncupatur, a diei principio usque in vesperam prœlio protracto, quinque regulos et septem duces ex adversariis peremerunt, tantumque sanguinem ibidem fuderunt, quantum in [nullo] Angliæ prœlio fusum eatenus audierunt; reges vero Analafum et Constantinum ad naves fugere compellentes, cum glorioso triumpho ad propria remearunt.

---

[1] supra, cap. 11.

[2] *vitæ*] vita, MS.

CONTINUATIO. *Ut Otho imperator sororem regis Æthelstani duxerit in uxorem.*

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 938.

The Emperor Otho marries Æthelstan's sister.

OTHO Romanum adeptus imperium Elgivam, Æthelstani regis sororem, in coniugium suscepit.

CONTINUATIO. *Ut rex victoriosissimus Æthelstanus beatum Johannem Beverlacensem devote visitaverit.*

Æthelstan's visit to St. John of Beverley. (Cf. Acta Sanct. 7 May.) Twysden, Scriptores x. col. 357.

NORTHUMBRI et Scoti rebellantes fœdus quod cum victoriosissimo rege Æthelstano pepigerant prævaricati sunt. Rex vero Æthelstanus, cum magnum congregasset exercitum, terra marique impios expugnaturus progreditur. Cum vero venisset in Lindisse, obviam habuit pauperum et mediocrium turbam non modicam. Sciscitanti regi, unde venissent, respondent, "de Beverlaco," ubi ad visitandas beati Johannis reliquias spe obtinendæ salutis advenerant. Quæsivit rex, si quem voti sui optinuissent effectum. Et unus illorum, "Ego," inquit, "cæcus natus ad sanctissimum corpus lumen accepi." Et alter: "Ego claudus ex utero matris sancti Johannis orationibus, ut ipse vides, sanus incedo." Audiens hæc et his similia Christianissimus rex, "Magnus est," inquit, "iste Johannes, et utile credo in hoc magno negotio tanti viri nobis conciliare gratiam et auxilium implorare. Quoniam igitur fas non est talem nos regni nostri relinquere invisitatum patronum, procedat exercitus noster via regia, ego autem cum paucis sepulcrum eius, de quo tanta audio, eius misericordiam invocaturus adire curabo." Veniens deinde ad sancti tumulum rex illustrissimus, post excubias more patriæ celebratas, post orationes corde simplici fusas, cum pavimentum devotissimis lacrimis perfudisset, pertractum e vagina cultellum sacris imposuit altari-

bus, "Ecce," inquiens, "beatissime Johannes, sponsionis meæ vadium; ut, cum auxilio tuo subactis hostibus cum prosperitate rediero, digno illud pretio redimam, et quoad vixero tibi gratus et devotus existam." Revertitur deinde ad exercitum suum rex, et mox hostium fines potenter invadit. Et iam tempus advenerat prœliandi, cum præcedenti nocte rex oppressus somno beatum Johannem sibi aspicit assistentem, et ut secure cum hostibus congrederetur hortantem; "Devotionem," inquiens, "tuam, quam circa sepulcrum meum exhibuisti, gratanter amplectens, oravi pro te Deum meum, et exaudivit vocem meam. Observa igitur et audi vocem meam, ut ambules in viis patrum tuorum, et inimicus ero inimicis tuis, et affligentes te affligam, et custodiet te gratia Dei." Hæc dicens disparuit. Mane autem facto rex in hostes irruit, potitusque victoria regem Scotiæ ad deditionem coegit. Cumque situm terræ illius non parvo tempore explorasset, accepto obside regis Scotiæ filio reversus est Eboracum. Inde tendens Beverlacum cultellum suum multarum possessionum maximæque libertatis largitione redemit.

Will. Malm. ii. §§132, 133.

CAP. XIII.

Recapitulatio quædam de gestis invictissimi regis Æthelstani.

Eulogy on Æthelstan.

De hoc rege Æthelstano non invalida apud Anglos fama seritur, quod nemo legalius vel literatius rempublicam amministravit. Patre vero regis Æthelstani, sicut prædiximus, mortuo et Wyntoniæ humato, iussu patris et testamento Æthelstanus in regem acclamatus est; quem iam tricennalis ætas et sapientiæ maturitas commendabant. Nam et avus eius Alfredus sive

Aluredus prosperum ei regnum olim imprecatus fuerat, videns et gratiose complexus spectatæ speciei puerum et gestuum elegantiam. Quem etiam præmature militem fecerat, donatum chlamyde coccinea, gemmato balteo, ense Saxonico cum vagina aurea. Post hæc in curia Ethelfledæ et generi Ethelredi educandum curaverat, ubi multo studio amitæ et præclarissimi ducis ad omen regni altus, gloria virtutum calcavit et pressit invidiam, post mortem patris et interitum fratris apud[1] Kyngeston, sicut præmisimus, coronatus. Unde pro tantorum successuum gloria et illius diei lætitia non iniuria versificus exclamat:

Versus.

Regia progenies produxit nobile[2] stemma,
Cum tenebris nostris illuxit splendida gemma,
Magnus Æthelstanus, patriæ decus, orbita recti,
Illustris probitas, de vero nescia flecti;
Ad patris edictum datus in documenta scholarum
Extimuit rigidos ferula crepitante magistros,
Et potans avidis doctrinæ mella medullis
Decurrit teneros, sed non pueriliter, annos.
Mox adolescentis vestitus flore iuventæ
Armorum studium tractabat patre iubente,
Sed nec in hoc segnem senserunt bellica iura,
Id quoque posterius iuravit publica cura.
Functus erat fato pater omni præcluis ævo,
Perpetua fama victurus sæcula cuncta.
Tunc iuvenis nomen regni clamatur in omen,
Ut fausto patrias titulo moderetur habenas.
Conveniunt proceres et componunt diadema,
Pontifices pariter dant infidis anathema;
Emicat in populis solito festivior ignis,
Et produnt variis animi penetralia signis.
Ardet quisque suum regi monstrare favorem;
Hic timet, hic sperat; pellit spes ampla pavorem.

[1] *apud*] in apud, MS.

[2] *nobile*] nobili, MS.

Fervet et exundat regali regia luxu,
Spumat ubique merum, fremit ingens aula tumultu,
Discurrunt pueri, celerant iniuncta ministri ;
Deliciis ventres, cumulantur carmine mentes ;
Ille strepit cithara, decertat[1] plausibus iste ;
In commune sonat, "Tibi laus, Tibi gratia, Christe."
Rex [non] invitis oculis hunc haurit honorem,
Omnibus indulgens proprium dignatur honorem.

Will.Malm. ii. § 134.

CONTINUATIO.

TRANSACTA consecrationis celebritate, Æthelstanus, ne spem civium falleret et inferius opinione se ageret, omnem omnino Angliam solo nominis terrore subiugavit, præter solos Northumbros. Nam præerat illis, sicut prædiximus, Sihtricus quidam[2] gente et animo barbarus, cognatus Gurmundi sive Gitri Dani, de quo in gestis Alfredi sive Aluredi legitur. Qui cum antecessorum regum potentiam rugatis naribus derisisset, huius affinitatem ultro supplicibus nuntiis expetiit; ipse quoque festino pede subsequtus verba legatorum asseruit. Quare et sororis copula et multis xeniis muneratus perpetui fœderis fundamenta iecit. Sed, ut prædictum est, post annum vita deturbatus, occasionem Æthelstano exhibuit, ut Northumbriam suæ parti iungeret, quæ sibi et antiquo iure et nova necessitudine competeret. Fugit tunc Analafus filius Sihtrici Hyberniam, et Godefridus frater eius Scotiam. Subsequti sunt e vestigio regales missi ad Constantinum regem Scottorum et Ewgenium regem Cumbrorum, transfugam cum denuntiatione belli repetentes. Nec fuit animus barbaris, ut contra mutirent ; quin potius sine retractatione ad locum qui Dacor dicitur venientes,

Æthelstan adds Northumberland to his dominion.

[1] *decertat*] decretat, MS. [2] *quidam*] quidem, MS.

se cum suis regnis Anglorum regi dedidere. In cuius pacti gratia filium Constantini baptizari iussum ipse de sacro fonte suscepit. Erat tamen Godefridus inter apparatus itinerantium fuga cum quodam Turfrido, diversarum partium duce, lapsus; moxque Eboracum obsidens, oppidanosque nunc precibus nunc minis ad defectionem sollicitans: et neutrum pro voto expediens, abscessit. Nec multo post in quodam castro ambo conclusi, custodientium perspicaciam fugiendo luserunt. Quorum Turfridus mature diem obiit in pelago naufragus, præda piscibus expositus: Godefridus multis miseriis terra marique iactatus, ad postremum supplex ad curiam venit; ibique pacifice a rege susceptus, quattuor diebus profusissime cum eo convivatus, naves suas repetiit, pirata vetus et in aqua sicut piscis vivere consuetus. Æthelstanus rex interea castrum quod olim Dani in Eboraco obfirmaverant ad solum diruit, ne esset quo se tutari posset perfidia. Præda, quæ in castro reperta fuerat, et ea quidem amplissima, magnifice et viritim divisa. Hoc enim vir ille animo imperaverat suo, ut nihil opum ad crumenas corraderet, sed omnia conquisita vel monasterio vel fidelibus suis munificus expenderet. In [hoc] thesauros paternos, in hoc victoriarum suarum titulos tota vita evacuabat, Deo famulantibus pronus et dulcis, laicis iocundus et comis, magnatibus pro contuitu maiestatis servus, minoribus pro condescensione paupertatis deposito regni supercilio affabiliter sobrius: statura, ut accepimus, quæ iustam non excelleret; corpore deducto; capillo, ut ipsi ex reliquiis vidimus, flavo, filis aureis pulcre intorto. Civibus admiratione fortitudinis et humilitatis percarus; rebellibus invicta constantia fulmineus: Northwallensium, id est Brittonum Aquilonalium, regulos apud Herefordensem urbem coegit occurrere, et aliquamdiu calcitrantes in deditionem transire. Ita quæ nullus ante eum rex vel cogitare præsumpserat, ipse in effectum formavit: ut

His generosity.

His personal appearance.

He imposes a tribute on North Wales.

ei nomine vectigalis annuatim viginti libras auri, trecentas argenti, penderent, boves viginti quinque milia annumerarent; præterea quot liberet canes, qui odorifera nare spelæa[1] et diverticula ferarum deprehenderent, volucresque, quæ aliarum avium prædam per inane venari nossent.[2] Inde digressus in occidentales Brittones se convertit, qui Cornuwalenses vocantur, quod in occidente Brittanniæ siti cornu Galliæ ex obliquo respiciant. Illos quoque impigre adorsus, ab Excestra, quam ad id temporis æquo cum Anglis iure inhabitarant, cedere compulit, terminum provinciæ suæ citra Tambram fluvium construens, sicut aquilonalibus Brittannis amnem Walam limitem posuerat. Urbem igitur illam, quam contaminatæ gentis repurgio defæcaverat, turribus munivit, muro ex quadris lapidibus cinxit. Et licet solum illud ieiunum et squalidum vix steriles avenas et plerumque folliculum inanem sine grano producat, tum pro civitatis magnificentia et incolarum opulentia, tum etiam convenarum frequentia, omne ibi abundat mercimonium; ut nihil frustra desideres, quod humano usui conducibile existimes. Plurima eius insignia tam in urbe illa, quam in finitima regione, visuntur; quæ melius indigenarum ore quam nostro stilo pingentur.[3] Propter hæc tota Europa laudes eius prædicabat, virtutes in cœlum ferebat.

He restores Exeter.

Will. Malm. ii. § 135.

CONTINUATIO. *Quod reges alienigenæ amicitias cum rege Æthelstano contraxerunt.*

His foreign allies.

PRÆTEREA reges alienigenæ se felices non falso putabant, si vel affinitate vel muneribus eius amicitias mercarentur.

---

[1] *spelæa*] spelica, MS. [2] *nossent*] noscent, MS. [3] *pingentur*] pingetur, MS.

Haroldus quidam, rex Noricorum, misit ei navem rostra aurea et velum purpureum habentem, densa testudine clipeorum inauratorum intrinsecus circumgiratam. Missorum nomina fuere Helgrun et Offrid, qui regaliter in urbe Eboraca suscepti sudorem peregrinationis præmiis decentibus extersere. Harold, king of Norway.

Henricus primus, filius Conradi, (multi enim huius nominis fuerunt), rex Teutonicorum et imperator Romanorum, sororem eius filio Othoni expostulavit, tot in circuitu regibus prætermissis, progeniei generositatem et animi magnitudinem in Æthelstano e longinquo conspicatus. Adeo enim hæc duo in eo consentiens habitaculum effecerant, ut nullus esset vel genere clarior et illustrior, vel animo audacior et efficacior. Quare perpenso consilio, quod quattuor sorores haberet, in quibus præter ætatis discrimen nihil de formæ gratia dissideret, duas Cæsari postulanti misit; quas ille nuptum locavit competenter. Tertiam, sicut prædictum est, copula sortitus est comparem Ludowicus, Acquitannorum princeps de genere Karoli Magni superstes. Quartam, in qua omne coagulum pulcritudinis, quod ceteræ pro parte habent, naturaliter confluxerat, Hugo rex Francorum, sicut præfati sumus, per nuntios a germano expetiit. Princeps huius legationis fuit Adulfus, filius comitis Flandriæ Baldewini ex filia Alfredi sive Aluredi regis nomine Ethelswitha. Is cum in conventu procerum apud Abbandunam proci postulata exposuisset, protulit munera sane amplissima et quæ cuiuslibet avarissimi cupiditatem incunctanter explerent; odores aromatum, qualia nunquam antea in Anglia visa fuerant; honores gemmarum, præsertim smaragdorum, in quorum viriditate repercussus oculos astantium gratiosa luce animaret; equos cursores plurimos cum faleris, "fulvum," ut ait Maro, "mandentes sub dentibus aurum;" vas quoddam ex onichino, ita subtili cælatoris arte sculptum, ut vere fluctuare segetes, vere germinare vites, vere moveri hominum imagines viderentur,—ita lucidum et poli-

The emperor Henry.

Louis, king of Arles.

Hugh, king of the Franks.

Treasures and relics sent to Æthelstan by Hugh.

Virg. Aen. vii. 279.

tum, ut vice speculi vultus intuentium æmularetur; ensem Constantini Magni, in quo literis aureis nomen antiqui possessoris legebatur; in capulo quoque super crassas auri laminas clavum ferreum affixum cerneres, unum ex quattuor quos Iudaica factio Dominici corporis aptarat supplicio; lanceam Karoli Magni, quam imperator invictissimus contra Sarracenos exercitum ducens, siquando in hostem vibrabat, nunquam nisi victor abibat,—ferebatur eadem esse, quæ Dominico lateri centurionis manu impacta pretiosi vulneris hiatu Paradisum miseris mortalibus aperuit; vexillum beatissimi Mauricii, martyris et Thebeæ legionis principis, quo idem rex in bello Hyspano quamlibet infestos et confertos inimicorum cuneos disrumpere et in fugam solitus erat cogere; diadema quidem ex auro multo, sed magis gemmis pretiosum, quarum splendor ita in tuentes faculas luminis iaculabatur, ut quanto quis certaret visum intendere, tanto magis reverberatus cogeretur cedere; particulam sanctæ et adorandæ crucis crystallo inclusam, ubi soliditatem lapidis oculus penetrans potest discernere, qualis sit ligni color, et quæ quantitas; portiunculam quoque coronæ spineæ eodem modo inclusam, quam ad derisionem regni militaris rabies sacrosancto imposuit capiti. His tantis et tam elaboratis donis magnificentissimus rex gavisus non minoribus pæne respondit beneficiis, quia et anhelantis animum nuptiis sororis refecit. Et ceteris quidem successores reges dotavit; partem vero crucis et coronæ Malmesbery delegavit: quorum sustentaculo adhuc credo vigere locum illum, tot libertatis naufragia, tot calumniatorum iniurias passum. Nam et ibidem Elwinum et Æthelstanum filios patrui sui Ethelwardi, quos in bello contra Analafum amiserat, humari honorifice iussit, sui quoque corporis ibidem requiem futuram denuntians. De quo bello tempus est ut illius versifici, de quo omnia hæc excerpsimus, sententiam ponamus.

Versus.

Verses on Æthelstan's war against Analafus.

Transierat cives, subigens virtute tyrannos,[1]
Iure regens cives, subigens virtute tyrannos:
Cum redit illa lues, Europæ noxia labes.
Iam cubat in terris fera barbaries Aquilonis;
Iam tacet in campo pelago pirata relicto,
Illicitas torvasque minas Analaws anhelans.
Bacchanti furiæ, Scottorum rege volente,
Commodat assensum Borealis terra serenum.
Et iam grande tument, iam terrent aera verbis;
Cedunt indigenæ, cedit plaga tota superbis.
Nam quia rex noster, fidens alacrisque iuventa,
Emeritus pridem detriverat otia lenta,
Illi continuis fœdabant omnia prædis,
Urgentes miseros iniectis ignibus agros.
Marcuerant totis viridantia gramina campis,
Ægra seges votum deriserat agricolarum.
Tanta fuit peditum, tam barbara vis equitantum,
Innumerabilium concursus quadrupedantum.
Excivit[2] tandem famæ querimonia regem,
Ne se cauterio tali pateretur inuri,
Quod sua barbaricæ cessissent[3] arma securi.
Nec mora: victrices ducentia signa cohortes,
Explicat in ventum vexilla ferocia centum.
Cruda virum virtus, decies bis milia quina
Ad stadium belli comitantur prævia signa.
Hic strepitus movit prædatorum legiones,
Terruit insignis venientum turma latrones,
Ut posita præda proprias peterent regiones.
At vulgus reliquum, miseranda strage peremptum,
Infecit bibulas tetris nidoribus auras.
Fugit Analafus, de tot modo milibus unus,
Depositum mortis, fortunæ nobile munus,
Post Æthelstanum rebus momenta daturus.

---

[1] For this verse Malmsb. has: "Transierat quinos et tres et quattuor annos."

[2] *Excivit*] exscivit, MS.

[3] *cessissent*] censuissent, MS.

Will. Malm. ii. §§ 136–138.

Continuatio. *De interitu Elfredi.*

Hic locus exigere videtur, ut interitum Elfredi regis sermonibus exponam. Nam quia Malmesberiam corpora cognatorum deferri et ad caput sepulcri sancti Aldelmi tumulari iusserat, ita locum illum coluit in posterum, ut nihil desiderabilius, nihil haberet sanctius. Multa ibi largitus prædia, cartis quoque confirmavit.

Charter of Æthelstan in favour of Malmesbury abbey. Angl. Sacr. ii. 31.

In quarum una post donationem subiecit: "Sciant sapientes regionis nostræ nos[1] has præfatas terras non iniuste rapuisse rapinamque Deo dedisse; sed sic eas accepi, quemadmodum iudicaverunt omnes optimates regni Anglorum, insuper et apostolicus papa Romanæ ecclesiæ Johannes Elfredo defuncto, qui nostræ felicitati et vitæ æmulus extitit, nequitiæ inimicorum nostrorum consentiens, quando me voluerunt patre meo defuncto cæcare in civitate Wyntonia, si non me Deus sua pietate eripuisset. Sed denudatis eorum machinamentis, remissus est Elfredus ad Romanam ecclesiam, ut ibi se coram apostolico Johanne iureiurando defenderet. Et hoc fecit coram sancti Petri altare. Sed facto iuramento cecidit coram altari, et manibus famulorum suorum portatus est ad scholam Anglorum, et ibi tertia nocte vitam finivit. Et tunc apostolicus ad [nos] remisit, et quid de eo ageretur a nobis consuluit, an cum ceteris Christianis corpus illius poneretur. His peractis et nobis renuntiatis, optimates regionis nostræ cum propinquorum illius turma efflagitabat omni humilitate, ut corpus illius per nostram licentiam cum corporibus Christianorum poneretur. Nosque illorum efflagitationi consentientes Romam remisimus, et consentiente papa positus est ad ceteros Christianos, quamvis indignus. Et sic iudicata est mihi tota possessio eius

---

[1] *nos*] nō, MS.

in magnis et modicis. Sed et hæc apicibus literarum prænotavimus, ne, quamdiu Christianitas regnat, aboleatur. Unde mihi præfata possessio, quam Deo et sancto Petro dedi, donatur. Nec iustius novi, quam Deo et sancto Petro hanc possessionem dare, qui æmulum nostrum in conspectu omnium cadere fecerunt, et mihi prosperitatem regni largiti sunt."

In his verbis regis sapientiam et pietatem eius in Dei rebus suspicere par est: sapientiam, quod animadverteret,[1] iuvenis præsertim, non esse Deo gratiosum de rapina holocaustum; pietatem, quod munus ultione Divina collatum Deo potissimum non ingratus rependeret. Præterea datur animadvertendum, quod tunc basilica sancti Petri primaria cœnobio fuerit, quæ in secundis nunc habetur; ecclesia beatæ Mariæ, quam monachi modo frequentant, postea regis Edgari diebus sub abbate Elfrico ædificata.

Continuatio.

Will. Malm. ii. § 139. Birth of Æthelstan.

Erat, ut diximus, mater Æthelstani regis opilionis filia, eleganti specie puella. Quam, ut prædiximus, Edwardus filius regis Alfredi sive Aluredi, itineris casu per villam transiens, et ad domum nutriciæ[2] suæ divertens ut ipsam salutaret, visæ virginis amore captus noctem petiit, unoque complexu gravidatam reliquit. Quæ postea tempore congruo filium peperit, de quo iam lectio agitur, nomine Æthelstanum. Præfatoque Edwardo post mortem patris sui, videlicet regis Alfredi sive Aluredi, regnum Anglorum, ut præmisimus, adepto, post multa et in toga nobiliter consummata patribus suis apposito,

---

[1] *animadverteret*] animadvertet, MS.

[2] *nutriciæ*] nutrice, MS.

filius dicti Edwardi regis ex legitima coniuge susceptus, nomine Edwardus, patrem cita morte sequtus est. Tunc omnium spebus in Æthelstanum erectis, solus Elfredus, cuius supra meminimus, magnæ insolentiæ homo, cum suis clam restitit, quoad potuit, dedignatus subdi domino, quem suo non delegisset arbitrio. Quo, ut superius rex retulit, prodito et exanimato, fuerunt qui fratrem regis Edwinum insidiarum insimularent. Scelus horrendum et fœdum, quod sedulitatem fraternam sinistra interpretatione turbarent! Edwinus per se et per internuntios fidem germani implorans, et licet sacramento delationem infirmans, in exilium actus est, ut solus cum armigero, sicut præmisimus, navem conscendere iuberetur remige et remigio vacuam, præterea vetustate quassam, ubi voluntario in aquas præcipitio mortem conscivit, atque ab armigero in Whitsant est sepultus. At vero Æthelstanus animo sedato factum exhorruit septennique pænitentia accepta in delatorem fratris animose ultus est. Erat enim ille pincerna regis, et per hoc ad persuadenda quæ excogitasset accommodus. Itaque cum forte die sollemni vinum propinaret, in medio triclinio uno pede lapsus, altero se recollegit. Tunc occasione accepta fatale verbum sibi emisit: "Sic frater fratrem adiuvat." Quo rex audito perfidum obtruncari præcepit, sæpius auxilium germani, si viveret, increpitans et mortem ingemiscens. Quanquam vero hæc nece fratris contigerint, tamen mirabilem suæ pietatis diligentiam in reliquos fratres non inmerito decernimus collaudandam. Quos cum pater ipsorum, supradictus rex Edwardus, puerulos admodum reliquisset, ille magnificus rex Æthelstanus parvos magna dulcedine fovit, et adultos regni consortes fecit. De sororibus vero suis superius lectum est, quanta maiestate provexit, quas pater et innuptas et indotatas reliquerat.

He orders his brother Edwin to be drowned.

Wilm. Malm. ii. § 140.

His care for his other brothers and sisters.

Cap. XIV.

De morte Æthelstani Anglorum regis et successione Eadmundi primi fratris eius.

Will. Malm. ii. § 140; Rog. Wend. and Matt. West., A.D. 940.

A.D. 940, regni 16. Death of Æthelstan. Oct. 27.

Anno Domini nongentesimo quadragesimo Æthelstanus rex Anglorum magnificus, anno regni sui sexto decimo apud Gloverniam diem clausit extremum, sexto kalendas Novembres. Cuius exuviæ triumphales Malmesberiam sunt delatæ, et honorifice sub altari tumulatæ. Portata autem erant ante corpus multa in argento et auro donaria[1] simulque sanctorum reliquiæ de transmarina Brittannia emptæ. In talibus enim thesauros patris, quos ille diu coacervatos et intactos reliquerat, consumpsit, somnio, ut fertur, ammonitus, vir qui parum ætati vixerit, multum gloriæ. Successit ei in regnum frater eius et heres legitimus Eadmundus, adolescens circiter octodecim annorum. Nam rex Æthelstanus sine liberis decesserat. Cum vero rex Eadmundus regalibus insigniis fuisset sublimatus, beatum Dunstanum, quem adhuc fratre superstite probabilis vitæ et linguæ noverat expeditæ, suis consiliis interesse præcepit, ut inter regios palatinos principesque connumeraretur electus. Cuius nonnulli militum et clientum bonæ conversationis constantiam intuentes, dicebant quia "bonus est:" alii autem, "Non, sed seducit turbas."[2] Unde quidam eius bonitati et prudentiæ invidentes, depravare eum cœperunt in[3] oculis regis. Quibus ille favorem præbens, non rem bene examinans, iussit illum omni statim honore et cancellarii dignitate privari, et servitium sibi, ubi vellet, alibi adipisci. Rex vero die crastina ibat cum suis, ut fastidium in venando sublevaret. Protinus

Accession of Eadmund.

Dunstan's influence.

His disgrace. Angl. Scr. ii. 100.

---

[1] *donaria*] donario, MS. [2] St. John vii. 12. [3] *in*] et, MS.

cum silva corniculantium strepitus resonabat venatorum latratusque soscallorum, multi cervorum fugam leviter inierunt. Ex quibus rex solus cum caterva insequentium canum unum miræ magnitudinis insequi cœpit. Quem diu per diversa locorum devia canum agilitate fatigatum ad quoddam præcisi montis præcipitium impellens, una cum canibus cervum sese præcipitem dare coegit. Qui omnes pariter ex alto descendentes contriti, in mortem subito corruerunt. Rex autem cervum et canes cum magno volantis equi cursu insectans, viso præcipitio equum retinere laboravit. Sed quoniam effrenus collique contumacis erat et rigidæ cervicis, ipsum omnino refrenare non valuit. Omni spe salutis ablata in voluntate Dei omnipotentis suam animam commendabat. " Gratias tibi," inquit, " ago, Domine Jesu Christe, quod me non memini in his diebus aliquem læsisse, nisi solum Dunstanum. Et hoc prompta devotione concesso mihi spatio sibi me reconcilians emendabo." Ad hoc dictum beati viri meritis restitit equus in ultimo præcipitii loco ; et rex in se reductus pro restitutione vitæ suæ Deo gratias referebat. Et veniens domum iussit sibi beatum Dunstanum præsentari. Et cum coram rege adductus fuisset, protinus conscensis equis viam quæ ducit ad Glastoniam recto tramite tenuerunt. Quo cum pervenissent et cœnobium ingressi fuissent, apprehensa dextera Dunstani manu, osculatus est eam, ducensque ad sedem cathedralem consentientibus monachis illum in eam ponens dixit : " Esto sedis huius et ecclesiæ fidelissimus abbas, et, siquid tibi defuerit ad sanctæ religionis supplementum, ego illud regia largitate supplebo." Sicque, licet multum renitens, beatus Dunstanus ad officium regiminis a Deo vocatus, omnibus se studuit salvo rigore religionis amabilem exhibere.

Miracle.

Dunstan is made Abbot of Glastonbury.

CONTINUATIO. *Ut rex Eadmundus et rex Norwegiæ Analafus regnum diviserunt.*

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 940.

CIRCA eosdem dies Analafus genere Norwegensis, qui tempore regis Æthelstani de regno Northumbrorum eiectus fuerat, hoc anno maximo comitatus navigio Eboracum petivit. Deinde australes Angliæ partes hostiliter adiens, subito sibi regnum Angliæ subiugare disposuit. Cumque hæc regi Eadmundo nuntiata fuissent, venit ei obviam cum exercitu copioso. Et apud Legecestriam duo reges hostiliter concurrentes, plurima diei parte damnosum nimis hinc inde prœlium commiserunt. Sed duo archiepiscopi, Odo Cantuariensis et Wlstanus Eboracensis, viso utrimque periculo et regni exterminio, talem inter eos concordiam composuerunt. Analafus totam Angliæ insulam ad borealem plagam stratæ regiæ, quæ Watlinge dicitur, possideret; Eadmundus vero ad australem eiusdem callis partem toto regno pacifice frueretur: et qui inter eos vitam duceret longiorem, regnum totum post mortem alterius occuparet. Deinde Analafus Alditham Ormi comitis filiam suscepit uxorem, cuius consilio et auxilio fultus præfatam victoriam est adeptus.

Analaf invades England. — Battle of Leicester. — Analaf reigns N., and Eadmund S., of Watling Street.

CONTINUATIO.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 941.

PRÆFATUS vero Analafus, rex nuper creatus, dum vastaret ecclesiam sancti Balteri et Tinningeham igne cremaret, mox Dei iudicio correptus vitam miserabiliter terminavit. Et rex Eadmundus Northumbriam petens hostiliter, Analafum filium Sihtria et Reginaldum filium Guthredi regis[1] inde potenter expellens, monarchiam totius Angliæ iterum subiugavit.

Death of Analaf.

---

[1] *regis*] reges, MS.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 942.
Eadmund recovers Mercia.

CONTINUATIO.

PRÆTEREA rex invictus Eadmundus Lincolniam, Snotingham, Dereby, Legecestriam et Stanfordiam de manibus Danorum eripiens cum Mercia tota, omnia sub sua potestate redegit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 943.
Birth of Edgar.

CONTINUATIO. *Nota miraculum de sancto Dunstano.*

CUM magnifico regi Eadmundo Algiva filium peperisset Edgarum, sanctus Dunstanus audivit vocem psallentium et dicentium in sublime, "Pax Anglorum ecclesiæ, exorti nunc pueri nostrique Dunstani tempore."

Baptism of Analaf and Reginald.

Eodem tempore rex Eadmundus Analafum de lavacro sanctæ regenerationis suscepit, eumque regiis muneribus honoravit. Reginaldum æque, Northumbrorum regulum, dum ab episcopo confirmaretur, tenuit, sibique in filium adoptavit. Interea rex Eadmundus beato martyri et regi Eadmundo dedit Bedericheswrthe villam regiam, in qua usque hodie corpus eiusdem martyris requiescit, deditque eidem martyri circa illum locum terram non modicam, quam subscriptione episcoporum, comitum, et baronum pia devotione roboravit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 945.
Eadmund's grant to St. Eadmund.

Circa eadem tempora rex prædictus Eadmundus, adiutorio Loelini regis Demetiæ fretus, Cumbriam totam cunctis opibus spoliavit, ac duobus filiis Dunmail, eiusdem provinciæ regis, oculorum luce privatis, regnum illud Malcolmo, Scottorum regi, de se tenendum concessit, ut aquilonales Angliæ partes terra marique ab hostium adventantium incursione tueretur. Prædictus vero Analafus, quem, ut prædiximus, rex Eadmundus de sacro fonte susceperat, ac præfatus Reginaldus, Northumbrorum regulus, cuius paulo superius mentionem fecimus, sacramentum Christianitatis lædentes dominum suum regem Eadmundum irritaverunt. Quapropter anno sequenti pulsi pœnas luunt.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 946.
Eadmund grants Cumberland to Malcolm, king of the Scots.
Will. Malm. ii. § 141. p. 226.

Continuatio.

Erat autem rex prædictus Eadmundus patris sui regis Edwardi in omnibus imitator, homo simplex et rectus et usque ad finem vitæ permanens in innocentia sua. Promotus vero in regnum, zelo zelatus est pro fide Christi, nimisque ægre ferens paganorum reliquias cultura idolorum regni sui fœdare decorem, plures civitates quas eatenus incoluerant de manibus eorum potenter extorsit, omnique infidelitate abrasa Christianæ fidei lumine illustravit. Purgato autem ab alienigenis regno et sibi in omni pace subiecto, monasteriorum et ecclesiarum maxime curam habuit, consilioque sancti Dunstani et statuenda statuit et corrigenda correxit. Cum igitur Anglia sub tanto patre magis quam rege pace magna floreret, immatura eius morte quam nefanda proditione incurrit subito dolore atque timore emarcuit.

Eadmund's zeal for religion.

Will. Malm. ii. § 144. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 946.

Cap. XV.

De morte piissimi regis Eadmundi.

Eodem tempore rex piissimus Anglorum Eadmundus, dum in festo sancti Augustini Anglorum apostoli omnes regni proceres ad magnum convivium in villa regia quæ Michelberith [1] dicitur invitasset, sicut mos erat Anglis singulis facere annis ob venerationem beati Augustini, per quem fidei lumen Angli sunt adepti; congregatis omnibus et ad prandium regis considentibus cœperunt epulari et gaudere, ipso rege ad hoc plurimum annitente. Tandem cum rex caput erigeret, ut videret discumbentes, inter ceteros latrunculum quemdam nomine Leof, quem ante paucos annos

Assassination of Eadmund.

[1] *Michelberith*] Pukelechirche, Will. Malm.

propter latrocinium eliminaverat, in aula stare conspexit. Quod rex nimis moleste ferens innuit pincernæ suo, ut furem illum de palatio quantocius amoveret. Sed cum nequissimus ille propter pincernam exire noluisset, rex nimia succensus ira de mensa subito exiluit, atque latronem illum per capillos arripiens in pavimentum proiecit. At proditor ille, cum se læsum regemque in se iacentem sensisset, extracto ocius cultro, quem occulte ferebat, regem, proh dolor! iugulavit. Videntes regii milites et ministri dominum suum regem mortuum et sanguine tabefactum, irruerunt omnes in latronem illum, atque corpus eius totum et ossa in frusta minutissima conciderunt. Sicque clarum regalis convivii principium nebulosus rerum gestarum exitus terminavit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 946.

Cap. XVI.

De coronatione piissimi regis Eadredi.

Cum igitur piissimus rex Eadmundus exactis in regno quinque annis et septem mensibus nefanda proditione, sicut diximus, interfectus fuisset; ipso apud Glastoniam sepulto, Eadredus frater eius, eo quod pueri Edwinus et Edgarus, filii Eadmundi regis, præ inmatura ætate adhuc regnare non poterant, in Kyngestone villa regia regni diadema a beato[1] Odone Cantuariensi archiepiscopo suscepit, decimo septimo kalendas Septembres. Iste Eadredus rex piissimus ambulavit in viis fratris sui, beati Dunstani consiliis in omnibus obediens et iustissimis legibus subditos regens. Erat enim tantæ probitatis, ut sicut suus germanus rex Eadmundus prius egerat Northumbriam totam in sui dominium redactam, a rege Scottorum fidelitatem accepit et

Coronation of Eadred.

Aug. 16.

---

[1] *beato*] Rog. Wend., Matt. West.; recto, MS.

insuper Eboracensi ecclesiæ metropolitanæ duo signa non modica devotus donavit. Denique cum a Cumbrorum rege iuramentum fidelitatis accepisset, et partes [illas] in securitate posuisset, versus austrum cum suis contendit. Hic autem rex nobilis, non dispar prædecessoribus suis, beatum Dunstanum tanto caritatis ardore dilexit, ut omnes thesauros suos sub eius custodia commendaret. Beatus interea Elfegus, Wentanæ urbis episcopus, qui eundem Dunstanum monachatus et presbyteratus ordine decoravit, ab hoc sæculo migravit. Cui rex volens subrogare Dunstanum, per reginam, scilicet matrem suam, super his illum convenit. Ad hæc Dunstanus, "Rogo," inquit, "domina mea, te precibus huiusmodi cessare, sciens "me diebus regis filii tui pontificem non futurum." Dixit autem hæc vir Dei Dunstanus regem diligens, cuius consiliis sacerdotii causa noluit deesse. Sed sequenti nocte sibi visum est se Romam adisse, et adoratis apostolis ilico domum redisse. Cumque ad montem gaudii applicuisset, ecce sanctus Petrus cum apostolis Paulo et Andrea occurrit, singuli singulos gladios manu tenentes et ei protensis manibus offerentes. In gladio sancti Petri scriptum fuit: "In principio erat Verbum;" et gladii sanctorum Pauli et Andreæ propriis nominibus erant inscripti. Tunc sanctus Petrus apostolus blande cecinit modulando: "Tollite iugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris." Deinde illum arguendo virgam quam tenebat levavit, et levi ictu in palma percutiendo dixit: "Hoc habeas commonitorium de ulterius non recusando regnum Domini." Ad hæc evigilans Dunstanus, regi mane visionem retulit admiranti. Cui rex, "Cum gladii," inquit, "quos ex apostolica largitate suscepisti, armaturam designent Spiritus Sancti, scias pro certo, per gladium Petri verbo Dei inscriptum archiepiscopatus dignitate cœlitus te donandum, per gladium Pauli simplicem episcopatum, et per gladium Andreæ aliud præsulatum iure te regiminis

Dunstan's influence.

Dunstan's vision. (Cf. Wharton, Angl. Sacr. ii. 103).

possessurum." Nam postea iuxta somnii interpretationem Cantuariensem rexit ecclesiam in nomine Sanctæ Trinitatis dedicatam, Londoniensem in nomine Pauli, et Rofensem in beati Andreæ nomine consecratam.

Flor. Vigorn. A.D. 950. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 948.

CONTINUATIO. *Ut rex Eadredus hostes suos potenter subiecit.*

Eadred subdues Northumberland.

REX Eadredus pro infidelitate Northumbrensium illam provinciam devastavit. In qua monasterium in Ripun a sancto Wlfrido constructum est ignibus concrematum. Sed rege recedente, exercitus de Eboraco erumpens in extrema parte exercitus regis multam fecit stragem. Hoc autem cognito a rege, redire disposuit et omnes hostes suos usque ad unum delere. Sed gens Northumbrorum valde perterrita Eilricum, quem sibi regem constituerant, abicientes, Eadredi regis iniurias honoribus et detrimenta muneribus excoluerunt. Præfatus vero Northumbrorum rex Eilricus in quadam solitudine, quæ Steinmor dicitur, cum filio suo Henrico et fratre Reginaldo proditione Osulfi comitis a Macone consule fraudulenter interempti sunt. Ac deinde in partibus illis rex Eadredus regnavit.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 951 and 953.

CONTINUATIO. *Ut rex Eadredus archiepiscopum incarceraverit.*

Wlstan, archbishop of York, imprisoned; his release.

PRÆFATUS vero rex Eadredus Wlstanum archiepiscopum Eboracensem in Whitabirih artam posuit in custodiam, quia frequenter apud eum accusabatur certis de causis, ut qui cives Thotfordenses plures occidi iussit in ultionem Aldelmi iniuste ab eis interfecti; sed ob reverentiam dignitatis clericalis postea venia donatum[1] ac

[1] *donatum*] donatum laxavit, Will. Malm. ii. § 146.

de custodia solutum. Præfatus Wlstanus quondam archiepiscopus Eboracensis apud Dorkcestram episcopali restituitur dignitati.

CONTINUATIO. *Quod rex Eadredus crebras corporis tortiones tulerit patienter.* Will. Malm. ii. § 146.

PIISSIMUS vero rex Eadredus interea sanctorum pedibus acclinis Deo et Dunstano vitam suam devoverat. Cuius monitis tortiones crebras corporis patienter ferre, orationes continuare, prorsus palatium suum gymnasium virtutum facere. Eadred's asceticism.

CAP. XVII.

De morte piissimi regis Eadredi.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 955.

ANNO Domini noningentesimo quinquagesimo quinto rex Anglorum potentissimus Eadredus, anno regni sui decimo, cum graviter ægrotare cœpisset, missa celeri legatione beatum patrem Dunstanum confessionis gratia accersivit. Quo festine ad palatium tendente, vox desuper clare sonuit ipso audiente; "Rex Eadredus iam in pace quievit." Ad quam vocem equus cui beatus Dunstanus insedit pondus angelicæ[1] vocis ferre non valens absque ulla sessoris læsione mortuus in terram corruit. Denique cum venisset ad regem beatus Dunstanus, reperit regem sub eodem tempore defunctum, quo illi angelus in itinere nuntiavit. Decessit itaque clementissimus rex Eadredus magno luctu

A.D. 955, regni 10. Eadred's death.

Revealed to Dunstan by an angel. (Wharton, Angl. Sacr. ii. 104.)

[1] *angelicæ*] anglice, MS.

hominum sed gaudio angelorum prosequtus. Regis vero corpus Wyntoniæ delatum est, et a beato Dunstano in veteri monasterio honorificæ traditur sepulturæ.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 955.

Cap. XVIII.

De coronatione regis Edwini filii supradicti regis Edmundi.

Accession of Edwin (Eadwy).

Piissimo rege Eadredo, ut diximus, mortuo, successit ei in regnum Edwinus Eadmundi regis filius et sanctæ Algivæ reginæ, et apud Kyngestonam ab Odone Cantuariensi archiepiscopo regiam unctionem suscepit. Huic quædam mulier inepta, licet natione præcelsa, cum adulta filia per nefandum familiaritatis lenocinium adhærebat, ut sese vel filiam suam sub [con-]iugali titulo sociaret. Quas ille, ut aiunt, alternatim, quod dicere nefas est, palpatu et absque pavore libidinose tractavit. In die enim, qua in regem consecratus est, confestim post regiam unctionem de mensa subito prosiluit, principes et læta relinquens convivia, ut lascivus voluptatem lenocinii vinolentus compleret. Displicuit factum optimatibus, et beatum abbatem Dunstanum miserunt ad regem reducendum, ut in regali convivio fieret iocundus assessor. Qui iuxta principum iussa adiuncto sibi Cynesio episcopo cognato suo thalamum ingressus, invenerunt coronam regiam splendore decoram procul a capite regis in terram usque negligenter avulsam, regemque inter utrasque in luto volutabro volutantem. Dunstanus igitur tam enormi facto permotus, principem a mœchali toro violenter abstraxit, positaque in capite eius corona, ad regale convivium furibundum reduxit. Tunc meretrix illa, Agiva nuncupata, contra virum Dei Dunstanum

His profligacy.

Wharton, Angl. Sacr. ii. 105. Acta SS. Mai. iv. p. 354.

ferventi furore consurgens, dixit illum nimis temerarium fuisse, dum regis secreta non vocatus intravit. Sicque beatum Dunstanum mulier nequissima persequi non cessavit, donec [regis] animum contra venerabilem abbatem Dunstanum in odium mortale convertit. Itaque mulieris animum diabolus instigat, regis iram velut altera Herodias impiissima mulier exaltat, rex tanquam novus Herodes emersit. Unde ambo Dunstano exilium intentant. Et primo quidem urgente regis edicto omnes in tota Anglia monastici ordinis homines, prius nudatos facultatum auxilio, post etiam deportatos exilio, calamitatibus indignis affecit. Deinde cum ventum fuisset Glastoniam, et descriptis omnibus Dunstanus proscriptus fuisset, inter lacrimas monachorum eius manu nutritorum, inter lamenta venientium ad se ex omnibus locis amicorum, inter gemitus pauperum consuetis stipendiis per singulos dies ab illo recreatorum, audita est in atrio templi vox plaudentis diaboli, quasi vox iuvenculæ acriter atque minute cachinnantis. Quem sanctus severa fronte suspiciens, "Nihil," ait, "super exilio meo gratuleris, quoniam plus est quod me redeunte doleas, quam quicquid me exulante lætari valeas." Ad quod dictum pallidi regni pallidus minister abcessit. Dunstanus autem non immemor quod sibi divinus olim citharœdus præcinuerit, immo Dominicæ memor promissionis, qua beatos fore, qui pro iustitia persecutionem patiuntur, Christus asseruit, Gallicanas secedens in partes exilium coactus petivit, marinisque fluctibus se tradens ac litus attingens Flandritarum, coram illius terræ principis oculis gratiam invenit; manebatque in monasterio beati Petri, quod situm est Gandavi, propterea quod illud ceteris illius regionis monasteriis et professione virtutis et philosophiæ documentis excellere videbatur. Nec tamen cessavit vesana mulieris furientis insania, quin omnibus, qui virum Dei tempore suæ recessionis hospitio foverant, perscrutatis, proscriptis, damnatis, ipsius

Persecution of the monks.

Cf. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 956.

Dunstan retires to St. Peter's monastery at Ghent.

quoque oculis eruendis malignos transmitteret ministros, qui ipsum, si invenirent, lumine oculorum privarent. Verum miserante Divina clementia, cuius nunquam auxilio destituebatur, Dunstanum antea Flandria susceperat, quam fluctus æquoreos ministri impiissimæ mulieris attigissent. Exulat itaque beatus Dunstanus, nulla exilii per gratiam Dei damna deplorans, dum suis meritis ita sibi omnes devinciret, ut patriam esse exilium putaret.

Cf. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 957.

CONTINUATIO. *De expulsione Edwini regis Angliæ a regno.*

Revolt of Edwin (Eadwy). Wharton, l. c. p. 106.

RESPICIENS ergo Christi clementia Anglorum populum tanto patrono destitutum, suscitavit corda virorum ab Humbræ fluvio usque ad flumen Tamisium, supra quod urbs Londonia est fundata, adversus impium regem Edwinum, cum populis Mercensibus, quoniam in regimine sibi commisso insipienter egisset. Nempe sapientes quosque regni et nobiles odio vanitatis disperdens, ignaros nihilominus et iniquos studio dilectionis fovebat. Qui omnes quasi in unum hominem translati, non modo regnum ipsius abicere, verum etiam ipsum regno expellere moliti sunt. Coacti itaque in turbam regem cum adultera fugientem atque in inviis sese occultantem armis persequi non desistunt. Et ipsam quidem adulteram iuxta Gloucestriam repertam subnervaverunt; deinde qua digna fuerat morte multaverunt. Deinde unanimi omnium conspiratione Edwino deiecto, elegerunt Deo dictante fratrem eius Edgarum in regem, indolis adolescentiæ iuvenem,[1] quem futurum regem oraculum cœleste quondam designavit, dum pacem regnique salutem suis ac Dunstani

His brother Edgar reigns north of the Thames.

[1] *indolis adolescentiæ iuvenem*] optimæ indolis adolescente, Osbern ap. Wharton.

temporibus angeli prædicarent. Statueruntque ipsum regem super omnes provincias ab Humbræ magno flumine usque ad flumen Thamisium, quo flumine amborum regna[1] ab invicem dirimebantur. Ita regnum, quod unum fuerat, inter duos reges divisum gravibus aliquantisper conflictibus bellorum sudabat, impleta tunc veridica illa Salvatoris sententia, quia omne regnum in se ipsum divisum asserit destruendum et domum supra domum esse casuram. Edgarus vero cotidie erat proficiens ut Davyd pietate ac fortitudine, atque ut Salomon sapientia divitiis et gloria: domus autem Edwini indies decrescere, cum ipse in flagitiis crescere non desineret.

CAP. XIX.

De morte Edwini regis.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 959. Death of Edwin (Eadwy).

Anno Domini noningentesimo quinquagesimo nono rex Edwinus, postquam annis quattuor libidinose simul et tyrannice regnum depressisset Anglorum, iusto Dei iudicio est defunctus, et Wyntoniæ in novo monasterio sepulturam accepit.

Continuatio. *Quod beatus Dunstanus animam regis Edwini supradicti a pœnis infernalibus liberaverit.*

Angl. Sacr. ii. 107; Acta SS. Mai. iv. 369.

He is released from torment at Dunstan's intercession.

Mortuo, ut diximus, impiissimo rege Edwino, atque in sortem malignorum spirituum translato, Dunstanus in ecclesia Deividis meditationibus inserviebat, nihil sciens quid de rege Edwino actum fuisset. Et ecce tartarea cohors sub eius aspectu exultando quasi chorum

[1] *regna*] regnum, MS.

ducere et veluti de capta præda lætas victorias agere. Perscrutatur itaque sanctus Dunstanus causam lætitiæ; audit regem Edwinum obisse; animam illius infernalibus statim incendiis tradendam: sed prius hoc Dunstano ex Divino imperio nuntiandum. Motus itaque pietate Dunstanus solo tenus prosternitur; largifluus ex oculis lacrimarum imber producitur; pulsat Deum precibus, nec ab illo orando quiescit, quousque spiritum regis Edwini liberatum agnoscit. Recordatus est enim Dominus patrum suorum, regum scilicet Christianorum, et ne quis de sacra stirpe illa periret, occasionem, qua salvaretur, invenit. Unde morte ipsius, ut diximus, Dunstano per spiritus malignos nuntiata, ex inspiratione Divina se dedit Dunstanus pro anima defuncti regis tam sedulo Deum exorare, ut de pœnis infernalibus liberaretur. Brevi autem morula transacta, redit tristis legio infernalis, magnoque clamore in has voces erumpit. "O te hominem hominum! O fidei alienum! O nostris beneficiis semper ingratum! Nos detulimus obsequium; tu nobis retulisti supplicium. Ad ulciscendas iniurias tuas de regione tenebrarum venimus; et ecce! adversis imprecationibus tuis confusi redimus." Cumque ille depromendæ veritatis præceptum dæmonibus indiceret, agnoscit animam regis Edwini angelica virtute illis sublatam, ad statutum terminum sub signaculo servatam; nihil iuris in illam dæmones habere, sed in sortem pænitentium animarum eandem cedere. Tunc Dunstanus exultans in Domino furores illorum tali ratiocinatione compescuit. "Quid," inquit, "iniusti actum est vobis? Si peccavit homo iste in Christum, et in me peccavit. Sed quoniam meas propter Christum dimisi iniurias, dimisit et suas Christus, cuius ego clementiam deprecatus sum. Quod ergo Christus et ego dignati sumus clementer indulgere, vos qua temeritate audetis improbe reprehendere?" Qua sententia ceteri spiritus, quasi Parthica percussi sagitta, muscarum modo a vento raptarum dissiliunt.

CAP. XX.

De coronatione regis Edgari cognomento Pacifici.

Cf. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 959.

Edgar the Peaceful.

Twysden, col. 359.

DEFUNCTO igitur rege Edwino, frater eius Edgarus successit, ab omni populo electus; qui regna, ut diximus, inter ipsum et fratrem suum Edwinum prius divisa in unum compaginavit. Erat enim Edgarus frater Edwini, filius Eadmundi regis nobilissimi; qui fuit Edwardi Senioris Christianissimi principis; qui fuit Alfredi sive Aluredi victoriosissimi ducis. Iste Edgarus cunctis prædecessoribus suis felicior, nullo sanctitate inferior, omnibus morum suavitate præstantior, quasi stella matutina in medio nebulæ, et quasi luna plena in diebus suis luxit. Ipse Anglis non minus memorabilis, quam Cyrus Persis, Arthurus Brittannis, Karolus Francis, Romulusve Romanis. Hic enim regnum Anglorum cœlesti quadam pace composuit, et multarum linguarum gentes unius fœderis lege coniunxit. Unde ei cum Salomone commune vocabulum fuit, ut Pacificus, quod Salomon interpretatur, communi[1] omnium voce diceretur. Nec mirum: ipso enim nativitatis suæ tempore angelos concinentes beatus Dunstanus, ut diximus, audivit: "Pax Anglorum ecclesiæ huius pueri, qui nunc natus est, tempore." Sicut igitur Aurora transactæ noctis tenebras radiis suæ claritatis depellit, ita huius sanctissimi regis promotione per omnem Angliam nox infidelitatis expellitur, irarum aut discordiarum tenebræ expelluntur. Tanta enim in verbis, in vultu, in moribus, interioris suavitatis indicia præferebat, ut Deo cooperante tota ei insula manus daret; et ad subdendum se ei Scotia, Wallia, Cumbria, libens occurreret. Eo namque reg-

[1] *communi*] comune, MS.

nante sol videbatur serenior, maris unda pacatior, terra fecundior, et totius regni facies abundantiori decore venustior. In diebus illius non tormenta, non cruces, non exilium nec proscriptio, quantum boni principis vel levis timebatur offensa. Omnibus igitur per Angliam in eundem dilectionis spiritum concurrentibus, rex in ecclesiis construendis, ornandis, in monasteriis fundandis et ditandis curam et operam impendebat.

Wharton, Angl. Sacr. ii. 107.

CONTINUATIO. *Quod rex Edgarus sanctum Dunstanum ab exilio revocaverit.*

Recall of Dunstan.

CONFIRMATUS igitur in regno, ut diximus, Anglorum rex gloriosus Edgarus, convocatis totius regni sui magnatibus, præcepit consilium celebrari. In quo adnihilatis omnibus, quæ a fratre eius rege Edwino iniquis fuerant legibus decreta, ac restitutis omnibus quæ violenta illius fuerant dominatione ablata, venerabilem Dunstanum in magna gloria de exilio revocavit, et maiore quam ab omnibus ante regibus honoratus fuisset gloria sublimavit. Cui etiam ut pontificale decus susciperet vehementi petitione admonuit; nec ante a precibus cessare voluit, quam illum ad consentiendum suaderet, et ecclesiæ Wygorniensi quæ sub honore beatæ virginis Mariæ pollebat præficeret. Qui cum Doroberniam sacrandus adveniret, et recitata petitione cleri ac populi summus Dei sacerdos Cantuariensis archiepiscopus Odo gaudenter annuisset, mirabile dictu! ceterum consecrationis ministerium non quasi super antistitem Wygorniensem, sed sicut super archiepiscopum Cantuariensem mirabiliter atque hilariter absolvit. Qua de re a circumstante clero reprehensus, quod contra patrum decreta ageret, qui unius ecclesiæ prohibent duos esse sacerdotes, nec per ius hereditatis fieri electionem successionis, tale fertur responsum dedisse. "Si divinis humana non cederent,

Dunstan bishop of Worcester.

iure mihi hominum auctoritas prætendi posset. Nunc vero, quoniam auctor omnium Deus est, non possum illud non facere, quod faciendum Spiritus Dei dignatus est præcipere. Erit namque beatus iste proximus post mortem meam huius sedis archiepiscopus, et adversus mundi principem fortissimus prœliator." Hac ille summi pontificis ratione defensus, procedit ad populum, summus et ille pontifex prætitulatus Cantuariorum, gestans insignia Aaron, non legis velamine adumbrata, sed Divinæ propitiationis munere per gratiam Christi insignita. Inde ad ecclesiam quæ sibi fuerat consignata reversus, atque in cathedra pontificali sublimatus, recordatus est, quid olim exultanti diabolo promisisset, cum illum regalis impietas exilio ascripsisset. Itaque obviis in illum manibus insurgere, membra eius evangelico gladio dividere, et oves, quæ circumquaque errabundæ ferebantur, ad Dominicum ovile revocare.

Continuatio. *Quod Dunstanus mortuo Leofstano Londoniensi episcopo ad sedem episcopalem eiusdem civitatis rogatu regis et principum subrogatur.* Angl. Sacr. ii. 108.

Inclitus rex Edgarus totius Angliæ monarcha, volens beatum virum Dunstanum super omne regnum constituere, noluit in regno suo sine illo crescere, quem præ ceteris studuerat familiarius diligere. Unde, mortuo Londoniensi episcopo, rogatu regis et principum Dunstanus successione donatur, annitentibus quoque omnibus eiusdem urbis habitatoribus, et importunis vocibus illius nomen acclamantibus. Audierant namque quam fuerat a primæva ætate Deo acceptissimus, quam in illa cui præerat ecclesia sollicitus, quam denique in omni re bona et optima probatissimus ; et ea re noluerunt habere alium, cum possent habere electissimum. Neque illum iuvit excusatio canonum auctoritate præ- Dunstan bishop of London.

tensa, qui sicut unam ecclesiam duobus esse episcopis contradicunt,[1] ita duas ecclesias uni episcopo fieri posse non permittunt.[2] "Cum Johannes," inquiunt, "dilectus Domini, septem ecclesiis atque earum episcopis præfuerit, et beatus Paulus omnium sollicitudinem ecclesiarum simul et magisterium habuerit." Talibus beatus pontifex rationum testimoniis victus, Londonianæ urbis antistes inthronizatur, non relinquens eam quam ante habuerat ecclesiam Wygorniensem, sed utrique præsidens, utramque regens, utriusque verus ac proprius pontifex existens.

Cap. XXI.

De renovatione ecclesiæ beati Petri Westmonasterii per gloriosissimum regem Edgarum et sanctum Dunstanum.[3]

Restoration of Westminster Abbey.

Defuncto, ut diximus, Londoniensi episcopo nomine Brithelmo, substituitur, ut præfati sumus, venerabilis Dunstanus. Igitur secundum morem suum Dunstanus lectioni intentus, ut cognovit quanta dignatione sanctus Petrus ecclesiam Westmonasterii sua propria in spiritu dedicatione insignierit, mox gloriosissimum regem adiit Edgarum, atque quod de dicta ecclesia legerat, vel quod a Wlfredo archiepiscopo, scilicet antecessore suo, referendo didicerat, innotuit; utque honori eius intendat ob reverentiam tanti apostolorum principis consulit. Consultus rex tandem eidem pontifici prædictam concessit ecclesiam; neque enim illo meliorem ad hoc opus invenisset personam. Vir Dei

[1] Decretal. Gregor. Lib. i. Tit. xxxi. c. 14.

[2] Cf. Decret. Pars II. Caus. xxi. Qu. 1. c. 5 and 6.

[3] This chapter is cited by Harpsfeld, Hist. Eccl. pp. 245, 246.

Dunstanus, exultans pro beati Petri dilectione et quia locum illum exaltandi optata uteretur facultate, monile[1] aureum insignis pretii, utpote quinquaginta siclorum, regi dedit in munere. Invadit igitur maximus ecclesiarum et sacrorum graduum reparator, sanctæ mentionis præsul Dunstanus, diu neglectum locum; ædificia construit usibus apta monachorum; mansiones quam multas terrasque quas inquirere venales potuit emit, ipsique ecclesiæ descripto et confirmato regia auctoritate eiusque procerum testimoniis comprobato privilegio contradidit, conservatorem scriptorum confirmans benedictione, violatorem in eo multans divino anathemate nisi pænitentia et reatus commissi emendatione promeretur gratiam indulgentiæ. Sic parato monasterio monachos inducit, Deoque et suo apostolo secundum beati Benedicti institutionem servire et vivere commonefacit. Præfuit autem idem Deo dilectus episcopus Dunstanus eidem monasterio Westmonasterii pluribus annis. Postmodum vero venerabilis pater Dunstanus sæpedicto beati Petri monasterio Westmonasterii venerabilem eiusdem monasterii monachum, nomine Wlsinum, ibidem constituit abbatem. Qui Wlsinus postmodum suis exigentibus meritis ad sedem episcopalem Schireburnensem extitit translatus. Cuius Wlsini vitam sanctam liber de eodem constructus merito commendat. Unde in catalogo sanctorum nunc miraculis coruscantibus non indigne est ascriptus, atque corpus ipsius apud Schireburne est in feretro honorifice collocatum.

CONTINUATIO. *De carta regis Edgari monasterio beati Petri Westmonasterii concessa.*

ET quia diximus ecclesiam regalem beati Petri Westmonasterii per gloriosissimum regem Edgarum et

---

[1] *monile*] manile, MS.

sanctum Dunstanum fuisse renovatam, placet cartam dicti regis Edgari et cartam dicti sancti Dunstani huic operi annotare, ut legentibus clarius elucescat, in quanta veneratione et dilectione tam dictus rex quam memorandus Dunstanus eandem venerabilem ecclesiam sancti Petri Westmonasterii suis temporibus habuerunt.

Carta Edgari Regis gloriosissimi Anglorum.

Charter of Edgar in favour of Westminster Abbey.

" Regnante Domino nostro Jesu Christo in perpetuum. Amen. Ego Edgarus Dei gratia Anglorum rex omnibus episcopis, abbatibus, comitibus, vicecomitibus, centenariis, ceterisque agentibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, salutem.

"Dignum et conveniens est clementiæ principali inter ceteras actiones illud quod ad salutem animæ pertinet, quod pro Divino amore postulatur, pio auditu suscipere et studiose ad effectum perducere; quatinus de caducis rebus præsentis sæculi, quæ nunquam sine inquinamento et ærumna possidentur, peccatorum emendatio et vitæ æternæ securitas adquiratur, iuxta præceptum Domini dicentis[1]: " Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis." Ergo dando eleemosynam, iuxta hoc ipsius dictum, oportet nos mercari peccatorum nostrorum emendationem, ut dum ecclesiis Christi impertimur congrua beneficia et iustas bonorum virorum petitiones efficaciter audimus, retributorem Deum ex hoc habere mereamur. Igitur, postquam dono Dei et paterna successione in regnum Anglorum inthronizatus et confirmatus fui, ubi vidi ecclesias Dei tam peccatis exigentibus quam crebris barbarorum irruptionibus dirutas, et maxime sanctam et apostoli-

[1] St. Luke xi. 41.

cam vitam, id est monachicum ordinem, per omnes regni mei provincias funditus deperisse, graviter dolens et consilium a Spiritu Sancto accipiens, Dunstano archiepiscopo et Ethelwoldo Wyntoniensi episcopo hoc negotium indixi, ut omnia monasteria, quæ inter terminum totius Angliæ sita sunt supra vel infra, circuirent ac reædificarent, possessiones, quæ ad fiscum redactæ erant de ipsis monasteriis, vel ab aliis sæcularibus potestatibus pervasæ, ubicunque cartis vel testimoniis recognoscerent, mea auctoritate freti ad integrum restituerent. Et tanquam dicente mihi Domino, "A capite incipe," in primis ecclesiam domini specialis patroni ac protectoris nostri beati Petri, quæ sita est in loco terribili qui ab incolis Thorneye nuncupatur, ab occidente scilicet urbis Londoniarum, quæ olim, id est Dominicæ incarnationis anno sexcentesimo quarto, beati Adelbrihti hortatu primi Anglorum regis Christiani, destructo prius ibidem abominationis templo regum paganorum, a Seberto prædivite quondam subregulo Londoniarum, nepote videlicet ipsius regis, constructa est, et non ab alio, sed ab ipso sancto Petro apostolorum principe in suum ipsius proprium honorem dedicata, dehinc ab Offa et Kenulfo regibus celeberrimis possessionum privilegiis et variis ornamentorum speciebus vehementer fuerat ditata; et in qua sedes regia et locus etiam consecrationis regum antiquitus erat: hanc præcepi ut studiosius restituerent, et omnes possessiones eius readunarent. Et ipse de meis dominicatis terris aliquantum[1] addidi, et cartis atque legitimis testibus corroboravi. Deinde succedente tempore consilio habito intra basilicam ipsam, præsidente me cum filio meo Edwardo et eodem archiepiscopo venerabili Dunstano et universis episcopis et baronibus meis, sequutus exemplum maiorum meorum renovavi, addidi, et corroboravi cartas et privilegia eiusdem loci, et ad apostolicam

Dunstan and Ethelwold commissioned to restore monasteries.

Westminster Abbey founded by Sebert, A.D. 604.

[1] *aliquantum*] aliquanti, MS.

Letter of pope John XIII. conferring privileges on the abbey.

sedem legenda et confirmanda transmisi, atque legitima concessione in hunc modum astipulata accepi: 'Johannes episcopus urbis Romæ, servus servorum Dei, domino excellentissimo Edgaro filio suo, regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem. Quia literis tuæ celsitudinis, fili carissime, nobis innotuisti de monasterio sancti Petri specialis patroni tui, quod ab antiquis Angliæ regibus e[1] potestate Londonicæ sedis episcopi cum consilio pontificum eiusdem patriæ fuerit ereptum, et abhinc sub regimine regum vel clarissimorum abbatum semper dispositum, et postulasti a nobis, ut privilegium episcoporum de eodem monasterio factum nostro privilegio, immo magis apostolorum principis roboraremus auctoritate, libentissime secundum tuæ benevolentiæ petitionem facimus. Auctoritate siquidem beati Petri apostolorum principis, qui potestatem ligandi atque solvendi a Domino accepit, cuiusque nos vicarii existimus, stabilimus, ut ipse locus regum præceptis et privilegiis apostolicis fultus per omnia tempora, sine repetitione cuiuscunque Londonicæ urbis episcopi aut alicuius iudiciariæ potestatis vel cuiuscunque præpotentis hominis, cuiuscunque ordinis vel dignitatis sit, semper, sicut præoptat et expetit tua benevolentia, ratus futuro tempore permaneat. Venerabiles igitur eiusdem loci fratres idoneos ex se, vel ex qua voluerunt congregatione, abbates sive decanos sibi per successiones eligendi ex auctoritate huius sanctæ sedis Romanæ et nostra, sicut postulastis, habeant potestatem; et ne impediantur, auctoritate apostolica prohibemus, neque per violentiam extranea persona introducatur, nisi quam omnis concors congregatio elegerit. Præterea illi loco quicquid contuleris vel collatum est vel conferetur, divina auctoritate et nostra roboramus, privilegia vero possessionum et dignitatum carissimi fratris nostri venerabilis Dunstani aliorumque fidelium ibidem indulta, necnon et privilegia

[1] *e*] et, MS.

vestra ad honorem Dei pertinentia, quæ ibi instituere volueris, gratanti affectu annuimus, confirmamus, et confirmando in perpetuum rata inviolataque stare decernimus; et infractores eorum æterna maledictione damnamus; observatores autem huius firmitatis gratiam et misericordiam a Domino consequi mereantur. Causa igitur infractionis nostri privilegii ad posteros nostros perveniat. Datum Ravennæ nono kalendas Februarii.'

"Cognoscat ergo magnitudo seu utilitas vestra, quoniam decernimus et in perpetuo mansurum iubemus atque constituimus, ut pro reverentia reliquiarum gloriosissimi Petri apostoli et pro quiete monachorum ibidem Deo famulantium honor et laus eiusdem ecclesiæ habeatur et observetur, id est ut, quisquis fugitivorum pro quolibet scelere ad præfatam basilicam beati apostoli fugiens procinctum eius intraverit, sive pedes, sive eques, sive de curia regali, sive de civitate, seu de villa, seu cuiuscunque condicionis sit, quocunque delicto facinoris contra nos vel succedentes reges Anglorum, vel contra alium quemlibet fidelem sanctæ ecclesiæ Dei forisfactus sit, relaxetur et liberetur et vitam atque membra absque ulla contradictione obtineat. Præterea interminamur Divina auctoritate et nostra, ut neque nos, neque successores nostri, neque quilibet episcopus vel archiepiscopus, nec quicunque de iudiciaria potestate in ipsam sanctam basilicam, vel in manentes in ipsa, vel in homines qui cum sua substantia vel rebus ad ipsam tradere vel devovere se voluerint, nisi per voluntatem abbatis et suorum monachorum, ullam umquam habeant potestatem; sed sit hæc sancta mater ecclesia peculiaris patroni nostri beati Petri apostoli libera et absoluta ab omni invasione vel inquietudine omnium hominum, cuiuscunque ordinis vel potestatis esse videantur. In maneria vero vel curtes præfatæ basilicæ, ubiubi et in quascunque regiones vel partes in regno nostro, quicquid a die præsenti ipsum monasterium possidere et dominari videtur, vel quod a Deum

Right of sanctuary.

Immunities.

timentibus hominibus per legitima cartarum instrumenta ibidem fuit concessum, vel in antea erit additum vel delegatum, nec ad causas audiendas, nec ad fideiussores tollendos, nec ad freda vel bannos exigendos, et ad mansiones vel paratas faciendas, nec ad ullas redhibitiones requirendas, infra immunitatem sancti Petri ingredi vel requirere quoquo tempore præsumatur: sed quicquid exinde fiscus noster exantlare poterat, omnia et ex omnibus pro mercedis nostræ augmento sub integra et firmissima immunitate concedimus ad ipsum suum locum, et in perpetuum confirmamus."

Et infra.—" Hanc itaque libertatem præfatæ ecclesiæ sancti Petri principis apostolorum concessi, quia locus prædictus, qui templum fuerat dudum Apollinis, Dei providentia nunc mirabiliter ab ipso clavigero est consecratus ac dedicatus, quatinus ab omni sæculari sit liber in perpetuum servitute. Et ne quis præsentium vel magis futurorum ambigat, quæ sit illa libertas quam amabiliter et firmiter concedo, omnimodis cuncta illius monasterii possessio nullis sit umquam gravata oneribus, nec expeditionis, nec[1] pontis et arcis ædificamine, nec iuris regalis fragmine, nec furis apprehensione ; et, ut omnia simul comprehendam, nil debet exsolvi nec regi, nec regis præposito, vel episcopo, vel duci, vel ulli homini ; sed omnia debita exsolvant iugiter quæ in ipsa dominatione fuerint ad supradictum sanctum locum, secundum quod ordinaverint fratres eiusdem cœnobii. Obsecramus etiam omnes successores nostros reges et principes per Sanctam et Individuam Trinitatem et per adventum iusti Iudicis, ut, quoniam ex munificentia antecessorum nostrorum ipse locus videtur esse ditatus, nullus episcoporum vel abbatum aut eorum ordinatores vel quælibet persona possit quoquo ordine de loco ipso aliquid auferre, aut

[1] *nec*] ne, MS.

sliquam potestatem sibi in ipso monasterio usurpare, vel aliquid quasi per commutationis titulum absque voluntate ipsius congregationis vel nostrum permissum minuere, aut calices, aut cruces, seu indumenta altaris, vel sacros codices, aurum, argentum, vel qualemcunque speciem ibidem collatam, auferre vel alias deferre præsumat. Sed liceat ipsi congregationi quod per rectam delegationem collatum est perpetim possidere, et pro stabilitate regni nostri iugiter exorare, quia nos pro Dei amore et reverentia sancti apostoli et adipiscenda vita æterna hoc beneficium ad locum illum terribilem et sanctum cum consilio pontificum et illustrium virorum nostrorum procerum gratissimo animo et integra voluntate nisi fuimus præstitisse, eo videlicet ordine, ut sicut tempore prædecessorum meorum ibidem chorus psallentium per turmas fuit institutus, ita die noctuque in loco ipso celebretur. Si autem quispiam hanc nostram auctoritatem vel inmunitatem infringere voluerit, et alios ad hoc conduxerit, unusquisque pro se ipso libras quinque partibus sancti Petri solvat, et, ut dictum est, quicquid exinde fiscus noster ad partem nostram sperare poterat, in luminaribus vel stipendiis monachorum, seu et eleemosynis pauperum ipsius monasterii perenniter per nostra oracula ad integrum sit concessum atque indultum.

" Et, ut hæc auctoritas nostris et futuris temporibus circa ipsum sanctum locum perenniter firma et inviolata permaneat, vel per omnia tempora illæsa custodiatur atque conservetur, et ab omnibus optimatibus nostris et iudicibus publicis et privatis melius ac certius credatur, manus nostræ subscriptionibus subtus eam decrevimus roborare, et de sigillo nostro iussimus sigillare.

Signatures of the king and princes.

" Signum ✠ Edgari incliti et serenissimi Anglorum regis.

" Signum ✠ Edwardi eiusdem regis filii.

" Signum ✠ Æthelredi fratris eius.

Of Dunstan, abp. of Canterbury, and the bishops.

"✠ In nomine Christi ego Dunstanus, ac si peccator, Dorobernensis ecclesiæ archiepiscopus, hanc libertatem sanctæ crucis agalmate consignavi, ac deinde secundum apostolici Johannis præceptum observatores huius libertatis auctoritate qua perfruor a peccatis suis absolvi; infractores vero perpetim maledixi, nisi resipiscant et tribus annis a liminibus sanctæ ecclesiæ sequestrati pænitentiam agant.

"✠ Ego Oswaldus Eboracensis ecclesiæ archiepiscopus imposui.

"✠ Ego Elfstanus Londoniensis ecclesiæ episcopus adquievi.

"✠ Ego Æthelwoldus Wyntoniensis ecclesiæ episcopus corroboravi.

"✠ Ego Elfstanus Roffensis ecclesiæ episcopus supposui.

"✠ Ego Escwius Dorctensis ecclesiæ episcopus impressi.

"✠ Ego Alfegus Lichefeldensis ecclesiæ episcopus consolidavi.

"✠ Ego Adelffinus Schireburnensis ecclesiæ episcopus commodum duxi.

"✠ Ego Wlgarus Wiltoniensis ecclesiæ episcopus confirmavi.

"✠ Ego Adulfus Hereffordensis ecclesiæ episcopus ovanter divulgavi.

"✠ Ego Æthelgarus Cisseniensis ecclesiæ episcopus adnotavi.

"✠ Ego Sigarus Wellensis ecclesiæ episcopus gaudenter conclusi.

"✠ Ego Aluricus Cridiensis ecclesiæ[1] episcopus Amen dixi.

"✠ Ego Sigarus Almaniensis ecclesiæ episcopus consigillavi, atque cum præscriptis archiepiscopis et epis-

---

[1] *ecclesiæ*] ecclesie ecclesie, MS.

copis et abbatibus luminibus accensis violatores huius munificentiæ, dignitatis immo apostolicæ, transgressores huius decreti in perpetuum excommunicavi, nisi prætitulatam pænitentiam resipiscendo peragant."

Et infra.—"Ad ultimum itaque una cum rege et filiis eius nos omnes confratres et coepiscopi, et cum tota hac populosa et dicta synodo, eiusdem loci omnes futuros abbates, decanos atque præpositos contestamur, verum etiam in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti prohibemus, quatinus sacros illius ecclesiæ thesauros non destruant, neque terras seu reditus vel beneficia in suis vel parentum suorum usibus stolide expendant, neque a servis Dei quæ pro illis ibidem habetur substantiam subtrahendo minuant. Quod si aliquis præsumpserit, illum sicut violatorem atque transgressorem huius nostri decreti, immo apostolici, ante Summum Iudicem, cum venerit sæculum iudicare per ignem, responsurum super hac re invitamus."

Explicit Carta Regis Edgari.

Huic præscriptæ cartæ consentientes subscripserunt prænominati tredecim episcopi, undecim abbates, centum sexdecim presbyteri, novem duces. Qui omnes dono regis faventes et consentientes, ad maiorem huius donationis astipulationem dicti episcopi et abbates atque duces signum sanctæ crucis prædictæ cartæ apposuerunt, violatores et infractores huius firmitatis excommunicando. Acta autem sunt ista anno Dominicæ incarnationis nongentesimo sexagesimo nono, indictione duodecima, idus Maii, anno decimo quarto regis Edgari. Prædicta vero carta in memorato monasterio sancti Petri Westmonasterii, sigillo dicti regis

Date of charter, A.D. 969. May 15. an. regn. Edgar 14.[1]

The original charter ex-

[1] The 14th year of Edgar = A.D. 972.

tant in Westminster Abbey.

Edgari signata, integra honorifice conservatur usque in hodiernum diem. Per hanc vero cartam poterit lector intueri, quantam devotionem memorandus rex Edgarus habuerat erga ecclesias Dei per totum regnum suum Angliæ; præcipue per istam clausulam in dicta carta superius recitatam, videlicet ubi dicit; "Igitur postquam dono Dei et paterna successione in regnum Anglorum inthronizatus et confirmatus fui, ubi vidi ecclesias Dei tam peccatis exigentibus quam crebris barbarorum irruptionibus dirutas, et maxime sanctam et apostolicam vitam, id est monachicum ordinem, per omnes regni mei provincias funditus deperisse; graviter dolens et consilium a Sancto Spiritu accipiens, Dunstano archiepiscopo et Æthelwoldo Wyntoniensi episcopo hoc negotium indixi, ut omnia monasteria, quæ inter terminum totius Angliæ sita sunt supra vel infra, circuirent ac reædificarent, possessiones, quæ ad fiscum redactæ erant de ipsis monasteriis, vel ab aliis sæcularibus potestatibus pervasæ, ubicunque cartis vel testimoniis recognoscerent, mea auctoritate freti ad integrum restituerent."

CONTINUATIO. *Incipit Carta Sancti Dunstani concessa Ecclesiæ beati Petri Westmonasterii.*

Charter of Dunstan in favour of Westminster Abbey.

"DUNSTANUS Dei misericordia Londoniensis episcopus omnibus episcopis, abbatibus, et cunctis ecclesiæ filiis, præsentibus et futuris in perpetuum. Quoniam, fratres carissimi, inimicus humani generis semper laborat superseminare zizania in agro Dominicæ sationis, et quos non potest incitare ad graviora delicta, plerumque de minimis occasionibus accendit ad lites et discordias; cavendum est eis maxime qui in ecclesiasticis ordinibus eminere videntur, ut publice ac privatim, quanta virtute possunt, amputent omnes

occasiones per quas inter servos Dei scandala possunt oriri, ut quietam et tranquillam vitam agamus in caritate Domini. Quapropter noverit omnium catholicæ ecclesiæ cultorum generalis universitas, quod dominus gloriosissimus Edgarus Anglorum rex Divino irradiatus lumine religiosa petitione humilitatis nostræ extremitatem poposcit, propter frequentes monachorum et clericorum simultationes, ut et nos et canonicorum nostrorum communis fraternitas securitatis et incommutabilitatis privilegium ederemus pro reverentia summi apostolorum principis Petri ad basilicam ipsius quæ dicitur Westmonasterium, ubi reliquiæ ipsius virtutum miraculis coruscant. Quanquam multo ante nos tempore beatus papa Gregorius de eadem re sententiam tulerit, dicens inter alia; 'Interdicimus in Nomine Domini nostri Jesu Christi, ex auctoritate beati Petri apostolorum principis cuius vice huic ecclesiæ præsidemus, ut nullus episcoporum vel sæcularium ulterius præsumat de reditibus, rebus, vel cartis monasteriorum, vel privilegiis quæ ad ea pertinent, quocunque modo seu qualibet occasione, vel dolos vel immissiones facere. Sed si qua forte occasio interea venerit et pacifice non potuerit ordinari, apud electos abbates et alios patres Deum timentes, sive voluntaria dilatione mediis sacrosanctis evangeliis finiatur.' Iterum post pauca: 'Missas quoque publicas ab episcopis in cœnobiis fieri omnino prohibemus; ne in servorum Dei recessibus et eorum receptaculis ulla præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino non expedit animabus eorum. Nec audeant ibi cathedram collocare, vel quamlibet potestatem habere imperandi nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbate fuerint rogati; quatinus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate.' Idem alio loco: 'Grave nimis et contra sacerdotale constat esse propositum, cuiusque monasterii privilegia olim indulta confundere, et ad

Independence of monasteries.

Gregor. Epist. Lib. vii. (1 Indict.) 18; ib. iv. 43 ap. Decret. Par. 2. caus. 18. qu. 2. c. 5.

A.D. 595. Epist. iv. 43 ap. Decr. ibid. c. 6.

Lib. vii. (1 Indict.) ep. 33 init.

irritum quæ sunt pro quiete disposita niti deducere.' Iterum Leo papa Martiano Augusto: 'Privilegia monasteriorum sanctorum patrum auctoritate instituta nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate mutari.' Item ex decretis Anacleti papæ: 'Privilegia monasteriis intemerata et inviolata perpetuis decrevimus manere temporibus.' Iterum beatus Augustinus in libro De Ecclesiasticis Ordinibus docet, sub quiete monachos regulariter viventes sua singulari lege debere quiescere, et ab omni infestatione clericorum intrepidos permanere; ne sæcularis strepitus eos lædat, quos districta regula servitutis Domini moderatur. Iterum ex concilio Hispalensi secundo: 'Statuimus pari sententia, ut cœnobia, quæ antiquitus instituta sunt, immobili et inconcussa stabilitate permaneant solidata. Siquis autem, quod absit, nostrum vel succedentium sacerdotum quodlibet monasterium aut vi cupiditatis expoliandum, aut simulatione aliqua fraudis convellendum vel dissolvendum temptaverit, anathema effectus maneat a regno Dei extraneus, nec proficiat illi bonum fidei vel operis ad salutem, qui tantæ et tam salutaris vitæ tramitem destruxerit.'

Leon. Magn. Epist. 104 (al. 78) c. 3. (ap. Decr. Par. ii. caus. 25. qu. 2. c. 2.)

Decr. Par. ii. caus. 25. qu. 2. c. 1.

S. August. de Eccl. Ord. (?)

Concil. Hispal. ii. A.D. 619. act. 10 (Labbe v. 1667.)

"Hanc ergo scriptorum illorum sententiam considerantes, vel ideo quia supradicti domini Edgari regis petitio nobis quasi iussio est cui difficillimum est resisti, seu pro reverentia tanti apostoli cuius patrocinio ipse se commisit, seu ut ipsis monachis secundum sanctum ordinem vivere liceat, et ut tam pro nobis quam pro omnibus ecclesiæ nostræ fratribus Deum orent, hoc privilegium plena voluntate una cum consensu fratrum meorum ipsis concessi, per quod discerno atque ob testificationem Divini Nominis interdico, ut nec ego deinceps, nec ullus successorum meorum episcoporum Londonensium, hoc audeat infringere vel temerario ausu aliquatenus violare: videlicet, ut omnis presbyter vel clericus ex his qui in ipso procinctu beatissimi Petri, et omnes illi qui in circumscripto

The Abbey exempt from payments to the bishops of London.

spatio, sicut designant cruces vel fossata vel alia signa, illi ecclesiæ serviunt, sint liberi et absoluti ab omni debito et redditione circadarum et synodorum. Tamen volumus et pro amore vel reverentia sancti Petri concedimus, ut ex nostro vel successorum nostrorum episcopatu sine pretio chrisma et oleum accipiant. Concedimus etiam illi loco cœmeterium liberum, sicut et a regibus ab antiquis temporibus concessum fuerat, ita ut quicunque de quocunque loco vel cuiuscunque condicionis petierit se ibi sepeliri, non impediatur vel prohibeatur vel ab episcopo vel archidiacono vel a parochiano suo presbytero. Et si quis eorum presbyter vel clericus forte an occisus, quod absit, aut vulneratus fuerit, aut ex eis omnibus alicuius iniuriæ acclamatio surrexerit, quicquid ex his omnibus attinere videtur, hoc totum abbati qui in ipso sancto loco præfuerit ceterisque fratribus habendum et disponendum concedimus. Si autem, quod absit, etiam de rebus eorum furtum fuerit factum, et abbati vel fratribus visum fuerit ut examinatio ex hoc debeat agitari, habebunt licentiam accipiendi a nostro episcopatu benedictum ferrum, vel si qua alia sint instrumenta aut benedictiones ad huiusmodi rem exercendam, absque exactione pretii a calumniatore vel calumniato, intra procinctum monasterii tantum; sed extra efferendi ad villas suas, vel causas aliorum agendas non habebunt potestatem. Relaxamus etiam eos qui intra villam ipsius procinctus commorantur a collecta denariorum quam Romescoth appellant, sicut relaxatum est a regibus Offa et Kenulpho et Edgaro, et omnia quæ ad libertatem et exaltationem illius loci per nostram auctoritatem accedere possunt, hilari et prompta voluntate concedimus; nimirum cum ego illi loco sancto quasi multorum regum temporibus neglecto præfuerim, quem postea, additis eis aliquantis terris, venerabili Wlsino eiusdem loci monacho commendavimus servandum."

Free sepulture.

Jurisdiction within the abbey.

Exemption from Romescote.

Et infra.[1]— ✠ "In Christi Nomine, sub horum testimonio quorum nomina flavescunt infra. Ego Dunstanus, ac si peccator, nomine tantum episcopus, hanc libertatis schedulam[2] impressione sigilli nostri et anuli insuper et agalmate sanctæ crucis diligenter consignavi, ac deinde manibus ad cœlum extensis dixi: 'Si qui hanc munificentiæ libertatem, sanctum prædictum locum quoque in terris, decimis, vel aliis reditibus, seu in aliquo, nostris et futuris temporibus melioraverint vel adauxerint; augeat illis Deus perpetuitatis beatitudinem, atque in nostris orationibus et benedictione ab omnibus peccatis suis absoluti feliciter permaneant. Qui vero hanc nostram auctoritatem vel immunitatem infringere voluerint, vel alios ad hoc conduxerint, et tam ea quæ præteritis vel nostris temporibus sunt data, quam ea quæ in futuro a fidelibus danda sunt, stolido conamine absumere cogitaverint, vel aliquod adminiculum, an calices aut cruces seu indumenta altaris vel sacros codices, aurum, argentum, vel qualemcunque speciem ibidem collatam, eripere temptaverint, vel alios de rebus illius ecclesiæ hereditaverint, fratribus eiusdem loci vim inferre præsumpserint, vel eos iniuste contristaverint, necnon et hanc schedulam[2] cartulasque regum vel aliorum fidelium ad defensionem et tuitionem loci ibidem data auferre seu evertere studuerint; ignibus æternis, cruciatibus perpetuis illos damus, maledicimus atque excommunicamus, portas cœli eis claudimus, et deleantur nomina eorum de libro vitæ; eritque pars eorum cum Juda Domini traditore, nisi resipiscant et tribus annis a communione fratrum sequestrati pænitentiam agant.'

Sanction of the bishops.

[1] "Hic omissa sunt quædam, quæ habentur in charta ipsius Dunstani, ut in libro chartarum eiusdem cœnobii reperiendum est, pag. xi." Note in hand of 16th cent.

[2] *schedulam*] cedulam, MS.

"✠ Ego Oswaldus Eboracensis ecclesiæ archiepiscopus huius munificentiæ conservatores benedixi, contradictores vero perpetuo damnavi, dicens:[1] 'Effundat Dominus super eos iram suam, et furor iræ suæ comprehendat eos.'

"✠ Ego Elfstanus Roffensis ecclesiæ episcopus hanc libertatem augmentantes Regi regum commendavi, destructores autem sic dicendo maledixi:[2] 'Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes.'

"✠ Ego Elfegus Wyntoniensis ecclesiæ episcopus illius loci adamatores Jesu Christo consignavi, invasores nempe æternis cruciatibus tradidi, dicens: 'Non sit illis pax, non misericordia, non pietas; sed terror infernorum, crudelitas pœnarum, impietas cruciatuum.'

"✠ Ego Escwinus episcopus Dorocensis ecclesiæ hæc adieci: 'Erubescant destructores præsentis loci, et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur et pereant; benefactores autem in æternum vivant.'

"✠ Ego Adulfus præsul Herefordensis ecclesiæ hoc idem hæc dicens affirmavi: 'Maledicti sint raptores illius sanctæ ecclesiæ in omnibus operibus suis, et in omnibus viis suis, et in cunctis adinventionibus suis pravis; benefactores vero a Deo benedicantur.'

"✠ Ego Athelsinus episcopus Schireburnensis ecclesiæ supradicta sic conclusi: 'Quicunque inferior vel sublimior contra hunc libellum quicquam sinistrum audere præsumpserit, vivus ad inferos arreptus inter omnia perpetua mala in perpetuum damnetur.'

"Anno ab incarnatione Domini noningentesimo septuagesimo, imperii autem gloriosi regis Edgari quarto,[3] ego Aldredus abbas hanc schedulam scripsi,[4] kalendis Aprilibus, episcopo Dunstano rogante, quam idem episcopus Londoniæ et Wigorniæ, necnon et totius

A.D. 970. An. regn. Edgar 4. Charter written by the abbot Aldred,

---

[1] Is. lxviii. 25.

[2] Ps. liv. 16.

[3] The fourth year of Edgar = A.D. 962.

[4] *schedulam scripsi*] cedulam scripci, MS.

1 Apr., at the request of Dunstan, bp. of Lond. and Worc. and dean of all England.

Angliæ decanus, super altare beati Petri in eadem ecclesia, quæ manibus angelicis consecrata dinoscitur, optulit, atque ibidem in ævum propter iniquitates simultationesque futurorum atque inopinata mala quæ sæpe prædicebat futura, conservari ad defensionem loci præcepit, indictione vero secunda."

Explicit Carta Sancti Dunstani Ecclesiæ beati Petri Westmonasterii concessa.

Continuatio.

Dunstan's charter extant in Westminster Abbey.

Lector autem per huius cartæ seriem potest agnoscere in quanta veneratione et dignatione tam dictus rex Edgarus, quam præfatus beatus Dunstanus, ecclesiam beati Petri Westmonasterii suis temporibus habuerunt. Præfata vero carta dicti venerabilis Dunstani, sub sigillo eiusdem consignata, in præfato monasterio beati Petri honorifice conservatur usque in hodiernum diem. Videtur etiam per seriem istius cartæ, quod beatus Dunstanus tempore confectionis cartæ prædictæ extitit Londonensis et Wigorniensis episcopus: sed tempore confectionis cartæ regis Edgari præscriptæ, sicut per eandem cartam plenius videtur apparere, Dorobernensis ecclesiæ archiepiscopus fuit. Nam meritis suis exigentibus a præfatis sedibus, Londoniæ videlicet et Wigorniæ, ad sedem metropolitanam Doroberniæ demum fuerat translatus; atque ipso existente Dorobernensi metropolitano, præfata carta regis Edgari, ipso Dunstano aliisque episcopis in dicta carta prænominatis, presbyteris quoque ac ducibus prætitulatis, in eadem subscribentibus ac dono regis faventibus,—præfata carta a sæpedicto rege Edgaro ad illius loci tuitionem et defensionem supradicto monasterio sancti Petri extitit devote collata.

Cap. XXII.

Quod rex Edgarus quadraginta monasteria per regnum Anglorum fecerit.

Præfatus itaque rex Edgarus non solum, ut diximus, renovationi et reparationi ecclesiæ beati Petri Westmonasterii intentus, verum etiam in aliis monasteriis de novo construendis, et aliis per diversas regni sui partes dirutis et destructis renovandis, cum omni sollicitudine operam dedit. Nam quadraginta monasteria per regnum Anglorum construi fecit, alia monachis et alia virginibus deputavit; Glastoniam, quod pater eius fundaverat, ipse perfecit; Abendone, Borough, Thorneye, Rameseie, et in Wiltonia monasterium virginum magno studio condidit, et multa diligentia illustravit. Wyntoniæ ecclesiam in novo monasterio, quam pater eius incepit, quam et ipse perfecit, cum maximo honore dedicari fecit; ecclesiasque multas per regnum suum reparavit, ac multis in locis abiectis clericis insolenter viventibus monachos instituit. Nam apud Wyntoniam in novo monasterio, quod ab eventu nunc Hyda dicitur, monachos loco clericorum primus instituit. Nam clerici, laborem chori fugientes et bona ecclesiæ pro libito suo alibi consumentes, vicarios parum ad victum habentes loco sui constituerant. Sed cum ipsi ad monita regis Edgari, episcopi Ethelwoldi, et archiepiscopi Dunstani minime corrigerentur, rex ipse Edgarus præbendas clericorum vicariis præfatis contulit. Sed et illi in personatum promoti vicarios sibi facientes, facti sunt peiores prioribus. Unde rex turbatus, annuente papa Johanne, monachos ibidem introduxit, sedem etiam episcopalem Wygorniæ, clericis non vi expulsis sed sancta arte circumventis, replevit monachis regularibus. Expulerat antea regali iussione Æthelwoldus clericos de Wyntonia. Qui cum, data sibi

Edgar builds forty monasteries.

Ailred. Rieval. (ap. Twysden) col. 359

Hyde Abbey at Winchester.

optione, ut aut regulariter viverent, aut loco cederent, magis vitam mollem elegissent, tunc in tota insula incertis vagabantur sedibus. Monasticus ordo iam dudum lapsus tunc caput erexit. Inter hæc gloriosus rex Edgarus cum episcopis virisque doctissimis de lege Dei et sacris literis conferebat, et quod ipse discere poterat subditos docere non solum verbo sed etiam exemplo satagebat. Cumque diligenter episcoporum, clericorum, et monachorum vitam et mores investigatione prudentissima didicisset, vocatis ad se ecclesiarum et monasteriorum presbyteris, cum eis huiusmodi sermonem habuit.

Ailred. Rieval. col. 360.

CONTINUATIO. *Sermo regis Edgari ad Clerum.*

Edgar's speech to the clergy.

"QUONIAM magnificavit Dominus misericordiam suam facere nobiscum, dignum est, o patres reverentissimi, ut innumeris beneficiis illius dignis respondeamus operibus. Neque enim in gladio nostro possedimus terram, et bracchium nostrum non salvavit nos, sed dextera eius et bracchium sanctum eius,[1] quoniam conplacuit illi in nobis. Istud proinde est, ut qui omnia subiecit sub pedibus nostris, subiciamus illi et nos animas nostras, et, ut hi quos nobis subdidit eius subdantur legibus, elaboremus non segniter. Et mea quidem interest laicos cum æquitatis iure tractare, inter virum et proximum suum iustum iudicium facere, punire sacrilegos, rebelles comprimere, eripere inopem de manu fortiorum eius, egenum et pauperem a diripientibus eum; sed et meæ sollicitudinis est, ecclesiarum ministris, gregibus monachorum, choris virginum, et necessaria procurare, et paci eorum ac quieti consulere. De quorum omnium moribus ad vos spectat examen,

[1] Ps. xliii. 4.

si vixerint continenter, si honeste se habent ad eos qui foris sunt, si in Divinis officiis solliciti, si ad docendos populos assidui, si victu sobrii, si moderati habitu, si in iudiciis discreti sunt. Pace vestra loquor, reverendi patres; si ista sollerti scrutinio curassetis, non tam horrenda et abominanda ad aures nostras de clericis pervenissent. Taceo, quod nec illis est corona patens, nec tonsura conveniens, quod in veste lascivia, insolentia in gestu, in verbis turpitudo,[1] interioris hominis loquntur insaniam: præterea in Divinis officiis quanta sit negligentia, cum sacris vigiliis vix interesse dignentur, cum ad missarum sollemnia ad ludendum vel ridendum magis quam psallendum[2] congregati videantur. Dicam, dicam, quod boni lugent, mali rident; dicam dolens, si tamen dici potest, quomodo diffluant in comessationibus et ebrietatibus, in cubilibus et impudicitiis, ut iam domus clericorum putentur prostibula meretricum, conciliabulum histrionum. Ibi aleæ, ibi saltus et cantus, ibi usque ad medium noctis spatium protractæ cum clamore et horrore vigiliæ. Sic, sic patrimonia regum, eleemosynæ principum, immo, quod magis est, illius pretiosi sanguinis pretium profligatur. Ad hoc igitur exhauserunt thesauros suos patres nostri, ad hoc fiscus regius detractis reditibus multis detumuit, ad hoc ecclesiis Christi agros et possessiones regalis munificentia contulit, ut deliciis clericorum meretrices ornentur, luxuriosa convivia præparentur, canes et aves ac talia ludicra comparentur! Hæc milites clamant, plebs submurmurat, mimi cantant et saltant; et vos negligitis, vos parcitis, vos dissimulatis! Ubi gladius Levi et zelus[3] Symeonis, qui ut scorto abutentes filia Jacob Sichimitas, eorum habentes figuram qui Christi ecclesiam pollutis actibus

Licentiousness of the clergy.

[1] *turpitudo*] turpido, MS.
[2] *psallendum*] spallendum, MS.
[3] *zelus*] helus, MS.

fœdant, etiam circumcisos succiderunt? Ubi spiritus Moisi, qui caput vituli adorantibus etiam domesticis sui sanguinis non pepercit? Ubi pugio Finees sacerdotis, qui fornicantem cum Madianita confodiens, sancta hac æmulatione Deum placavit iratum? Ubi spiritus Petri, cuius virtute perimitur avaritia, hæresis symonica condemnatur? Æmulamini, o sacerdotes, æmulamini vias Domini et iustitias Dei nostri. Tempus faciendi contra eos qui dissipaverunt legem Dei. Ego Constantini, vos Petri gladium habetis in manibus: iungamus dextras, gladium gladio copulemus; ut eiciantur extra castra leprosi, ut purgetur sanctuarium Domini, et ministrent in templo filii Levi, qui dixit patri et matri, 'Nescio vos,' et fratribus suis, 'Ignoro illos.' Agite, quæso, sollicite, ne pæniteat nos fecisse, quod fecimus, dedisse, quod dedimus; si viderimus illud non in Dei obsequio, sed in pessimorum obsequio, impunita libertate consumi. Moneant vos sanctorum reliquiæ, quibus insultant; veneranda altaria, ante quæ insaniunt: moneat vos antecessorum nostrorum mira devotio, quorum eleemosynis vesania clericorum abutitur. Proavus meus, ut scitis, omnem terram suam ecclesiis et monasteriis decimavit. Sanctæ memoriæ atavus meus Alfredus sive Aluredus, ut ecclesiam ditaret, non thesauris suis, non patrimonio, non sumptibus, non reditibus, parcendum putavit. Avus meus Senior Edwardus quanta contulerit ecclesiis, vestram paternitatem non latet. Pater meus et frater eius quibus donariis Christi altaria cumulaverint, meminisse vos decet. O pater patrum Dunstane, contemplare, quæso, patris mei oculos ab illa lucida cœli plaga in te radiantes: audi querulas eius voces cum quadam pietate in tuis auribus resonantes. 'Tu mihi, pater Dunstane, tu mihi de construendis monasteriis, de ecclesiis ædificandis, consilium salubre dedisti; tu mihi adiutor in omnibus et cooperator extitisti; te quasi pastorem et episcopum animæ meæ morumque meorum custodem

Devotion of former kings.

elegi. Quando tibi non parui? Quos unquam thesauros tuis consiliis prætuli? Quas possessiones te præcipiente non sprevi? Si quid pauperibus erogandum existimabas, præsto fuit: si quid conferendum, non distuli; si quid monachis clericisve deesse querebaris, supplevi. Æternam dicebas esse eleemosynam, nec aliam fructuosiorem, quam quod monasteriis ecclesiisve confertur, quo et Dei servi sustentantur, et quod superest pauperibus erogatur. O præclaram eleemosynam! O dignum animæ pretium! O peccatis nostris salubre remedium, quod a sinu Sibyllæ in peregrini muris pellicula fætet, quod eius auriculas ornat, quod componit digitulos, quod corpus delicatum in bysso stringit et purpura! Hicine, pater, eleemosynarum mearum fructus? hicine est desiderii mei tuæque promissionis effectus?' Quid huic patris mei querimoniæ respondebis? Scio, scio, cum videbas furem, non currebas cum eo, nec cum adulteris portionem tuam ponebas. Arguisti, obsecrasti, increpasti; contempta sunt verba: veniendum est ad verbera. Habes hic tecum venerabilem patrem Æthelwoldum Wyntoniensem episcopum; habes reverentissimum præsulem Wygorniensem Oswaldum. Vobis istud committo negotium, ut et episcopali censura et regia auctoritate turpiter viventes de ecclesiis eiciantur, et ordinate viventes introducantur." *Explicit sermo regis Edgari ad Clerum.*

Continuatio.

Ailred. Rieval. col. 362.

Monks introduced at Winchester and Worcester in the place of expelled secular clergy.

Sentientes igitur beati præsules manum regis bonam secum, ab ecclesia Wyntoniensi et Wygorniensi pluribusque aliis locis clericos sæculares inhoneste viventes, sicut superius diximus, expulerunt, introducentes viros religiosos, qui novo quodam splendore universam insulam illustrarunt. O vere tunc beata Anglorum ecclesia, quam innumerabilium monachorum

et virginum adornabat integritas, quam devotio plebium, moderatio militum, iudicum æquitas, terræ fecunditas lætificabat! Exultabat rex beatissimus suis temporibus ordinem suum rerum omnium invenisse naturam, cum homines Deo, terra homini, cœlum terræ, iustitia, fructu, aerum temperie, debitum præstaret officium.

Will. Malm. ii. § 153.

CONTINUATIO.

QUANTAM devotionem memoratus rex pacificus Edgarus erga ordinem monachicum habuerit, patet per quandam cartam ecclesiæ Malmesberiensi a dicto rege concessam; cuius tenor talis est:

Edgar's charter granted to Malmesbury.

"Ego Edgarus totius Albionis basileus, necnon maritimorum seu insulanorum regum circumhabitantium, adeo ut nullus rex progenitorum meorum subiectione largiflua Dei gratia suppetente sublimatus, quid imperii mei potissimum Regi regum Domino darem, tanti memor honoris solertius sæpe tractavi. Piæ igitur fautrix devotionis pervigili meæ studiositati superna subito insinuavit pietas quæque in regno meo sancta restaurare monasteria. Quæ velut musculis,[1] scindulis, cariosisque tabulis tigno tenus visibiliter diruta, sic, quod maius est, intus a servitio Dei ferme vacua, fuerant neglecta. Idiotis nempe clericis eiectis, nullius regularis religionis disciplinæ subiectis, plurimis in locis sanctioris seriei, scilicet monachici habitus, præfeci pastores, ad ruinosa quæque templorum redintegranda, opulentos eis fiscalium munerum exhibens sumptus. Quorum unum nomine Eluricum, virum in omnibus ecclesiasticis doctrinis famosissimum, constitui custodem cœnobii, quod Angli bifario vocitant onomate Maldelmesburg, etc."

Monks substituted for secular clergy.

---

[1] *musculis*] muscivis, Will. Malm.

CONTINUATIO.

Will. Malm. ii. § 148.

Peace during Dunstan's life and Edgar's reign.

REGNANTE igitur pacifico rege Edgaro, affulsit annis illius Divinitatis amor propicius, quem ipse mercabatur sedula devotione animi et vivacitate consilii. Denique, ut diximus, eo nascente angelicam vocem Dunstanus accepit: "Pax Angliæ, quamdiu puer iste regnaverit, et Dunstanus noster vixerit!" Respondit veritas rerum cœlesti oraculo. Nam illis viventibus splendor ecclesiasticus effloruit, et tumultus bellicus emarcuit. Nec ullus fere annus in chronicis præteritus est, quo non magnum et necessarium patriæ aliquid fecerit, quo non monasterium novum fundaverit. Nullas insidias domesticorum, nullum exterminium alienorum sensit.

CAP. XXIII.

Flor. Vig. A.D. 793. Will. Malm. ii. § 148. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 974.

Ut rex pacificus Edgarus ab octo subregulis fidelitatem acceperit.

Eight kings do homage to Edgar.

REX pacificus Edgarus ad Urbem Legionum veniens ab octo subregulis suis, Rinoth scilicet rege Scotorum, Malcolmo Cumbrorum, Macone rege Moniæ et plurimarum insularum, Dufnal rege Demetiæ, Siferth et Huwail regibus Walliæ, Jacobo rege Galwalliæ, et Jukil Westnariæ, iuramentum fidelitatis accepit. Et in crastino, cum navem ascendens subregulis ad remos locatis ipse gubernaculum arripuit, et in pompam triumphi per fluvium Dee illos deducens, per cursum fluminis naviculam perite direxit; multis admirantibus, simili navigio sequentibus magnatibus universis, a palatio usque ad monasterium sancti Johannis Baptistæ navigavit, ubi Divinis expletis ministeriis eadem pompa ad palatium remeavit. Quod dum intraret, suis fertur dixisse optimatibus, tunc demum posse succes-

sores suos gloriari se reges Anglorum esse, cum tot regibus sibi obsequentibus tantaque honoris prærogativa ac pompa talium fruerentur.

Men of Thanet punished for plundering traders from York.

Sub eisdem diebus applicuerunt in insula Tanet mercatores ab Eboraco venientes, qui continuo ab insulanis illis capti sunt et bonis omnibus spoliati. Unde rex Edgarus ira commotus in raptores illos ita desævit, quod omnes a rebus habitis spoliavit, nonnullos vero vita privavit.

Discovery of Algiva's body.

Sub illis quoque diebus revelatum est cœlitus corpus beatæ Algivæ matris Edgari regis in loco qui Septonia nuncupatur.

Will. Malm. ii. § 148.; below, p. 127.

CONTINUATIO.

English corrupted by the influx of foreigners.

IGITUR rege pacifico Edgaro in virtutibus de die in diem proficiente, ac fama eius per ora omnium volitante,[1] factum est ut alienigenæ Saxones, Flandritæ, ipsi etiam Dani, huc frequenter annavigarent, Edgaro regi familiares effecti. Quorum adventus magnum provincialibus detrimentum peperit, quod a Saxonibus animorum inconditam ferocitatem, a Flandritis corporum enervem mollitiem, a Danis potationem discerent. Nam antea Angli fuerunt homines in talibus integri, et naturali simplicitate erant consueti propria defensare, aliena [non] mirari.

Will. Malm. ii. § 154.

CONTINUATIO.

INTEREA non opinor indecens, si quiddam quod ei divinitus ostensum est stilo commendem. Venerat in saltum venationis feracem, utque fit plerumque, sociis

[1] *volitante*] volūtate, MS.

ad insequendas feras per devia dispersis, solus remanserat. Itaque continuatione cursus ad egressum nemoris perveniens constitit, sodales opperiens. Nec mora: gravante nutantia lumina somno, pedes efficitur, ut transacti laborem diei temperaret modicæ quietis voluptas. Iacebat ergo sub malo silvatica stratus, ubi penduli per circuitum rami foliatam effecerant cavernam. Lassitudine itaque suadente rivus subter scatebris loquacibus fluens soporem invitabat; cum canis femina, cui cura ferarum vestigia insequi, prægnans et iuxta pedes accubans, dormientem exterruit. Namque matre tacente, catuli alvo inclusi latratus multiformes et sonoros reddidere, quodam nimirum sui carceris gaudio incitati. Hoc monstro attonitus, dum ad cacumen arboris oculos intendit, vidit poma, unum et alterum, dilapsa in fluvium. Quorum collisione bullis aquatilibus inter se crispantibus, vox articulata insonuit, *Well is the*, quod Latine sonat, "Bene est tibi." Nec multo post, undarum voluminibus agentibus, urceolus super aquam apparuit, et post urceolum urceus exundans aqua: nam alter vacuus erat. Et quamvis crebro gurgitis impulsu maior minorem urgeret, ut scilicet aquas suas in illum infunderet, nunquam tamen optinere potuit, quin urce[ol]us vacuus recederet, iterumque quasi superbo gestu victor urceum impeteret. Domum itaque regressus, ut dicit Psalmista[1]: "exercitabatur et scopebat spiritum suum." Sed convenit eum mater, ut serenaret frontem et animum; sibi studio futurum, ut appellaret Deum, qui nosset ænigmata inspiratione sua patefacere. Quo ammonito retulit ille mæstitiam et solvit curas, conscius maternæ sanctitatis, cui soleret Deus multa revelare. Erat ei vocabulum Aelgifa; bonis operibus intenta, pietate et dulcedine prædita, ut etiam reos quos tristis sententia iudicum palam damnaverat ipsa

Favorable omens.

Edgar's mother, Aelgifa.

[1] Ps. lxvi. (lxxvii.) 7.

occulte redimeret. Pretiosus amictus, qui plerisque mulieribus est leno solvendi pudoris, illi erat supellex munificentiæ, ut quamlibet operosam vestem conspecto statim largiretur pauperi. Speciem corporis et artificium manuum in ea livor quoque laudat, cum nihil reprehendere posset. Hæc igitur medullis vaticinium cohibens, postero mane filio dixit: "Latratus catulorum, quem matre quiescente dedere, significat quod post obitum tuum, quiescentibus illis qui modo valent et vivunt, nondum nati nebulones contra Dei latrabunt ecclesiam. Sane quod unum pomum sequtum est alterum, ita ut ex collisione secundi in prius videretur vox insonuisse, *Well is the*; hoc innuit, quod ex te, qui modo arbor es totam inumbrans Angliam, duo procedent filii: fautores secundi expugnent primum. Tunc diversæ partis incentores dicent pueris utrisque, *Well is the*; quia mortuus regnabit in cœlo, vivus in sæculo. Iam quod urceus maior minorem implere non poterat: hoc designat, quod gentes aquilonales, quæ numerosiores sunt quam Angli, Angliam post mortem tuam impetent, et, quamvis crebro compatriotarum adventu ruinas suas suppleant, nunquam hunc angulum mundi poterunt implere: quin potius Angli nostri, cum maxime victi videbuntur, eas expellent; eritque sub suo et Dei arbitrio usque ad præfinitum tempus a Christo."

Her interpretation of the omens.

CONTINUATIO.

Will. Malm. ii. § 155.

HUIUS vaticinii veritatem lectio posterior patefaciet. Considerari ergo debet parentis et prolis indubitata sanctitas, quod alter viderit ænigma vigilans sine obstaculo, et altera solverit problema de longe porrecto prophetiæ oculo. Sanctitatique morum communicabat severitatis animositas; ut nullum cuiuscunque

dignitatis hominem leges illudere impune permitteret. Nemo eius tempore privatus latro; nemo popularis prædo, nisi qui mallet in fortunas alienas grassari propriæ vitæ dispendio. Quomodo enim ausus hominum præteriret, qui etiam omnis generis feras sanguinis avidas ex regno exterminare cogitaverit Ydualloque regi Wallensium edictum imposuerit, ut sibi quotannis tributum trecentorum luporum pensitaret? Quod cum tribus annis fecisset, quarto destitit, nullum se ulterius posse invenire professus.

Rigorous police in Edgar's days.

Wolves exterminated.

Continuatio.

Will. Malm. ii. § 156.

Præterea licet, ut fertur, staturæ fuerit et corpulentiæ perexilis, tantas vires in illo corpusculo dignatio naturæ incluserat, ut ultro ad congrediendum lacesseret quemcunque audacem nosset, hoc maxime timens ne in tali colludio timeretur. Denique in quodam convivio, ubi se plerumque fatuorum dicacitas liberius ostentat, fama est Kinnadium regem Scottorum ludibundum dixisse, mirum videri tam vili homuncioni tot provincias subici. Idque[1] a quodam mimo sinistra aure acceptum, et Edgaro regi postmodum sollemni convicio in os obiectum. At ille, re suis celata, Kinnadium regem quasi magni mysterii consultandi gratia accersiit; longeque in silvam seducto unum e duobus, quos secum attulerat, ensibus tradidit, et, "Nunc," inquit, "quidem licebit; vires tuas experire, cum soli simus. Iam enim facito ut appareat, quis nostrum alteri merito supponi debeat. Tu quoque ne pedem referas, quin mecum rem ventiles. Turpe est enim regi in convivio esse dicaculum, nec esse in prœlio promptulum." Confusus rex Kinnadius nec verbo mutire ausus, ad pedes domini sui regis Edgari procidit, simplicis ioci veniam precatus; quam confestim consecutus est.

Edgar's bravery.

---

[1] *Idque*] Itaque, MS.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 975.

CONTINUATIO.

Edgar's fleet.

REX Edgarus pacificus, regni sui prospiciens utilitati pariter et quieti, quattuor milia octingentas sibi robustas congregavit naves. E quibus mille ducentas in plaga Angliæ orientali, mille ducentas in occidentali, mille ducentas in australi, mille ducentas in septentrionali pelago constituit, ut ad defensionem regni sui contra exteras nationes bellorum discrimina sustinerent. Habebat autem præterea omni tempore vitæ suæ consuetudinem per omnes regni sui provincias transire, et[1] quomodo legum iura et suorum statuta decretorum a principibus observarentur, et ne pauperes a potentibus præiudicium passi opprimerentur, diligenter investigare solebat: in uno fortitudini, in altero iustitiæ studens, et reipublicæ regnique utilitati consulens in utroque. Hinc hostibus circumquaque timor, et omnium amor erga eum excreverat subditorum. Deinde per totam Angliam novam præcepit fieri monetam; quia vetus vitio tonsorum adeo erat corrupta, ut vix nummus obolum appenderet in statera.

His going on circuit.

New coinage.

Visit of Kenneth king of the Scots.

Circa eadem tempora Alfsius episcopus et comes Eadulphus Kinnadium regem Scottorum ad regem Edgarum conduxerunt. Quem cum perduxissent ad regem, multa donaria a regia largitate suscepit. Inter quæ contulit ei centum uncias auri purissimi cum multis sericis ornamentis et anulis cum lapidibus pretiosis. Dedit præterea eidem regi totam terram quæ Laudian patria lingua nuncupatur, hac condicione; ut annis singulis in festivitatibus præcipuis, quando rex et eius successores diadema portarent, venirent ad curiam et cum ceteris regni principibus festum cum lætitia celebrarent. Dedit insuper ei rex mansiones in itinere

---

[1] *et*] ut, MS.

plurimas, ubi ipse et successores eius ad festum venientes ac denuo revertentes hospitari valuissent. Quæ usque in tempora regis Henrici Secundi in potestate regum Scotiæ remanserunt.

CONTINUATIO.

Will. Malm. ii. § 157. Edgar's early vices.

SUNT quidam, qui ingenti eius gloriæ nævum temptent apponere, dicentes primis temporibus fuisse crudelem in cives, libidinosum in virgines. Verbi gratia, prioris exemplum ponunt. Ædelwoldus erat quidam sui temporis comes egregius et a secretis. Huic rex iniunxerat negotium, ut Elfridam filiam Orgari ducis Devenensium, quæ forma sui oculos relatorum pellexerat, quatinus eam regiis auribus commendarent; — huic, inquam, præceperat, ut illam iret speculatum, nuptias conciliaturus, si veritas famæ concordaret. Ille viam celerans, nihilque præter opinionem comperiens, celato apud parentes nuntio suis potius usibus puellam applicuit. Rediens ad regem, quæ suis partibus conducerent allegat; speciei vulgaris et cotidianæ pusiolam esse, nec tantæ maiestati convenire. Reducto ab his animo et aliis amoribus intento delatores nuntiant, quanta illum Ædelwoldus astutia emunxerat. Ille clavo clavum expellens, fraude scilicet fraudem eludens, frontem serenam comiti ostendere, diem quo visitaret tam laudatam mulierem quasi ioco edicere. Qui tam terribili ludo[1] exanimatus, præcurrit ad coniugem rogans ut suæ saluti consuleret, et, quantum posset, vestibus se deformaret, tunc primum aperiens facti sui consilium. Sed quid non præsumit femina? Ausa est misera et primi coniugis fidem fallere et speculo vultum comere, nihil omittens quod potentis regis Edgari lumbos pertemptaret. Nec citra propo-

[1] *ludo*] luto tam, MS.

situm accidit: visæ enim adeo in mulieris amorem Edgarus inarsit, ut dissimulato odio comitem Adelwoldum in silvam Warewelle gratia venandi accitum iaculo traiceret. Ubi cum filius comitis occisi nothus familiari usu supervenisset, et a rege interrogatus esset, qualiter ei talis venatio placeret, respondisse fertur: "Bene, domine rex; quod tibi placet, mihi displicere non debet." Quo dicto ita tumentis animum mansuefecit, ut nihil carius in vita post hæc rex haberet quam juvenem illum, tyrannici facti offensam in patrem sedulitate regia in filium allevans. Ob illius sceleris expiationem monasterium ab Elfrida ædificatum sanctimonalium frequentia inhabitatur.

Will. Malm. ii. § 158.

CONTINUATIO.

HUIC exemplo crudelitatis adiungunt aliud libidinis. Virginis cuiusdam Deo dicatæ audiens pulcritudinem, violenter eam a monasterio abstraxit; abstractæ pudorem rapuit, et non semel toro suo collocavit. Quod cum aures beati Dunstani offendisset, vehementer ab eo increpatus septennem pænitentiam non fastidivit, dignatus rex affligi ieiunio simulque diademate carere septennio.

Edgar sentenced to a penance of seven years for the abduction of a nun.

Wilm. Malm. ii. § 159. Edgar's vices.

CONTINUATIO.

SUBICIUNT tertium, in quo utrumque appareat vitium. Rex, inquiunt, Edgarus veniens Andeveram, qui est vicus non longe a Wyntonia, cuiusdam ducis filiam, cuius formæ fama percrebruerat, adduci præcepit. Mater puellæ, quæ concubinatum filiæ dedignaretur, ancillam adiuta noctis tenebris cubili apposuit, virginem sane nec non elegantem nec illepidam. Evoluta nocte cum Aurora in lucem prorumperet, mulier conata surgere, interrogataque quid festinaret,

"Ad opus cotidianum dominæ persolvendum," respondit. Ægre licet retenta[1] regis genibus super statu miseriarum suarum applorat: pro mercede connubii redderet ingenuitatem; decere magnanimitatem eius, ut regiæ voluptatis conscia dominorum crudelium ulterius non ingemisceret imperio. Tunc ille, felle commoto et formidabile ridens, cum in animo eius fluctuaret hinc de famula miseratio, hinc de domina indignatio, quasi in iocos effusus usum obsequiorum pœnamque remittit. Mox antiquis dominatoribus, vellent, nollent, dominantem magna sublimavit dignatione; dilexit unice, integram lecti uni deferens fidem, quod ad legitimam uxorem accepit Elfridam filiam Orgari, secundo matrimoniali iure sibi copulatam. Nam idem rex Edgarus duas habuit successive reginas. Prima vero extiterat Edfleda, scilicet candida, cognomento Evede, Ordmari ducis filia; ex qua genuit Edwardum postea regem et martyrem. Post cuius mortem accepit Elfridam, cuius paulo superius meminimus, Ordgari comitis filiam, Adelwoldi comitis Orientalium Anglorum relictam; ex qua duos filios Eadmundum et Ethelredum suscepit. Tandem de sancta Wilfritha genuit sanctam Editham virginem. Hanc autem Wilfritham non vere sanctimonialem tunc fuisse, sed timore regis Edgari eam illicite concupiscentis proprio arbitrio esse velatam, rei conprobatur veritate. Unde rex, quod feminam illam, quæ, licet umbratice, sanctimonialis fuerat, [concupisset],[2] a beato Dunstano redargutus septennem exegit pænitentiam. Illa quoque partu explicito voluptati renuntians, religiose vixit, sanctaque celebratur et asseritur. De filia quoque eius Editha fertur, quod illa apud Wiltoniam sanctimonialis effecta, cultioribus aliquanto[3] vestibus quam sua professio exposceret

Edgar's wives and family.

Wilfritha and her daughter Editha.

[1] *retenta*] Will. Malmesb.; intenta, MS.

[2] *concupisset*] Will. Malmesb.

[3] *aliquanto*] aliquando, MS.

aliquotiens ornata, et ob hoc a sancto Ethelwoldo increpata, dicitur respondisse: "Infallibile," inquit, "Dei iudicium sola aperitur conscientia. Puto igitur, quod tam sancta et incorrupta mens poterit latere sub istis vestibus deauratis, sicut sub discissis pellibus." Hanc vero Editham aliquando Dunstanus, dum ecclesiam quandam consecraret, viderat pollicem dextrum frequenter prætendere et signum crucis fronti imprimere. Ex quo delectatus Dunstanus ait: "Nunquam putrescat hic digitus." Continuoque inter missarum sollemnia in lacrimas prorupit Dunstanus; et inquisitus a diacono suo cur fleret, respondit: "Cito hæc florida rosa marcescet." Quod et ita contigit. Nam corpus eius post ipsius mortem dum terra levaretur, ut honestiori modo super ecclesiæ pavimentum collocatum sepeliretur, repertum est totum in pulverem resolutum, præter digitum præfatum et alvum cum secreto interiori. Huius rei causam sancto Dunstano super hoc meditanti ipsa per visum exposuit, dicens: "Ne mireris, quod incorrupta sum in inferioribus corporis mei partibus, cum crapulæ et libidinis semper fuerim immunis." De ista etiam sancta legitur Editha, quod dum rex Cnuto, qui parum dilexerat sanctos Angliæ, semel in quodam festo Pentecostes apud Wiltone convivans sollemnes cachinnos in sanctam Editham effunderet, nunquam se crediturum dixit filiam regis Edgari sanctam fore, cuius pater libidini semper et tyrannidi deditus fuerat. Contradixit Ednotus archiepiscopus tunc præsens; qui statim sepulcrum virginis aperuit, ubi defuncta virgo cingulo tenus se erigens in contumacem regem impetum facere visa est. Hoc ille metu turbatus humi quasi exanimis concidit; sed tandem respirans, lætus erubuit, quod pænitentiæ reservatus est.

Editha's finger incorruptible.

Miracle.

CONTINUATIO. *De coronatione regis Edgari.*

Will. Malm. ii. § 160.

Coronation of Edgar an. æt. 30 regni 14.

REX pacificus Edgarus a sextodecimo ætatis suæ anno, quo rex constitutus est, usque ad tricesimum ætatis annum sine regio insigni dicitur regnasse. Tunc enim principibus et omnis ordinis viris undique confluentibus, cum magna gloria, præsentibus præsulibus Dunstano et Oswaldo ceterisque totius Angliæ pontificibus ac magnatibus universis, in sollemnitate Pentecostes Bathoniæ cum gloria et honore regaliter consecratur, ac diademate Angliæ coronatus est, datis singulis donariis consuetis, quæ in regum coronationibus dari magnatibus consuescunt. Nec nisi triennio postea supervixit.

CONTINUATIO.

Above, p. 118. Bromton, col. 869.

Immigration of Danes, who introduce the practice of hard drinking.

REX pacificus Edgarus Danorum petitioni inconsulte favens, illis concessit, ut cum Anglis per regnum Angliæ cohabitarent. Unde vix fuit viculus in tota Anglia, in quo non habitarent Daci cum Anglis. Negotium vero hoc bono animo toleratum summæ calamitati peperit eventum. Nam Daci a natura potatores fortissimi, hoc unum prædicabile perpetuum reliquerunt Anglis; ut iam Anglorum probitas toti præiudicet mundo in calicibus epotandis. Quamobrem rex clavos in scyphis infigi fecit, ut per emensos scyphorum terminos biberent ad mensuram.

CONTINUATIO.

Bromton, col. 870; Higden, pp. 267, 268.

TRADUNT Historiæ Brittannicæ et Vita Sancti Eltuti, quod dum rex Edgarus regionem Glamorganensium propter eorum inobedientiam devastaret, ablata fuit nola sancti Eltuti, et in collo cuiusdam equi suspensa.

Qua de causa regi Edgaro hora meridiana quiescenti apparuit quidam pectus regis percutiens lancea. Unde post somnum iussit rex ut rapta restituerentur.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 975.

Cap. XXIV.

De morte Edgari regis.

A.D. 975, æt. 32, regni 16. Death of Edgar.

Anno Domini noningentesimo septuagesimo quinto flos et decus regum, gloria et honor Anglorum, rex pacificus Edgarus, cuius largitas et magnificentia totam iam Europam repleverat, anno ætatis suæ tricesimo secundo, regni vero sextodecimo, ex hac vita transiens pro regno terreno commutavit æternum. Cuius corpus Glastoniæ delatum est, et ibidem more regio tumulatum. Corpus tunc terra opertum est, sed postea in scrinio argenteo et inaurato locatum pro merito personæ honoratur. Namque non infirma inter Anglos fama est, nullum nec eius nec superioris ætatis regem recto et æquilibri iudicio Edgaro esse comparandum: ita nihil eius vita sanctius, nihil iustitia probabilius fuit, exceptis vitiis quæ postea amplis virtutibus delevit; qui patriam suam præclara fortitudine illustrem reddiderit, et rerum gestarum claritate, et Deo servientium multiplicitate. Post mortem eius res et spes Anglorum retro sublapsæ sunt.

Will. Malm. ii. § 160.

In laudem vero regis Edgari quidam metricus ita cecinit.

Bromton, col. 870; Higden, p. 268.

Versus.

Verses on Edgar.

Ductor[1] opum, vindex scelerum, largitor honorum,
Sceptriger Edgarus regna superna petit.
Hic alter Salomon, legum pater, orbita pacis,
Quod caruit[2] bellis, claruit inde magis.
Templa Deo, templis monachos, monachis dedit agros,
Nequitiæ lapsum, iustitiæque locum.

---

[1] *Ductor*] Auctor, Hen. Hunt. | [2] *caruit*] claruit, MS.

Cap. XXV.

De successione et coronatione Edwardi Secundi, primogeniti Edgari regis.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 975.

Pacifico rege Edgaro defuncto, de rege novo eligendo magna inter regni principes dissensio est exorta. Quidam enim filium regis Edgari primogenitum Edwardum, quidam vero fratrem eius Ethelredum de secunda uxore generatum, unanimiter elegerunt. Quam ob causam duo archipræsules, Dunstanus Cantuariensis et Oswaldus Eboracensis, cum coepiscopis, abbatibus ducibusque, in unum convenientes, Edwardum primogenitum Edgari regis, ut ipse Edgarus dictaverat, elegerunt in regem. Anno igitur Dominicæ incarnationis noningentesimo septuagesimo quinto beatus Dunstanus Cantuariensis archiepiscopus ceterique episcopi totius Angliæ, in unum convenientes, prædictum Edwardum consecraverunt, et in regem quibusdam murmurantibus inunxerunt. Nam noverca dicti Edwardi, cuius supra meminimus, regina Elfrida, secunda uxor Edgari regis, filium suum Ethelredum, dicti regis Edgari filium ex ipsa Elfrida progenitum, vix puerulum septennem, promovere conabatur, ut ipsa potius sub eius nomine regnaret. Sicque post decessum regis pacifici Edgari regni status perturbatus est, et in execrationem commutatus. Et ex tunc malitia hominum pullulante, felicitas regni imminuta est. Tunc visa cometes, quæ vel pestem provincialium vel regni mutationem portendere pro vero asseveratur. Nec mora: secuta sterilitas anni,[1] fames hominum, et mors iumentorum. Ad hæc principes plurimi et optimates abbates cum monachis de monasteriis in quibus rex Edgarus eos locaverat expulerunt, et clericos, ut prius, loco eorum cum

Coronation of Edward II. A.D. 975.

Elfrida seeks the crown for her son Ethelred. Will. Malm. ii. § 161.

Famine.

Intrusive regulars make room for married clergy.

[1] *anni*] arvi, Will. Malm.

uxoribus induxerunt. Nam unus eorum, Elferius nomine, omnia pene monasteria quæ reverentissimus Ethelwoldus in provincia Merciorum construxerat magna usus insolentia subvertit. Sed super his quæstionibus ad beatum Dunstanum delatis, synodum apud Wyntoniam congregavit, et in medio partium conflictu disputationis imago Dominica, quæ altercantibus astabat in ecclesia, expresse locuta ita allegabat, quod clericos omnes et eorum fautores confusos reddidit et elingues. Sed adhuc animis exactorum crudelium non sedatis, alia synodus Calne constituitur. Ubi cum in cenaculo, absente rege propter imbecillem ætatem, considentibus totius regni senatoribus, magno conflictu hinc inde allegantium res ageretur, et Dunstanum quasi ecclesiæ murum multorum iacula impeterent, nec vinceretur; solarium subito totum, in quo considebant, cum axibus dissolvitur et trabibus; omnibusque in terram truculenter elisis, solus Dunstanus stans super unam quæ superstes erat trabem absque ulla læsione evasit. Ceteri omnes adversæ partis vel exanimati sunt, vel languore perpetuo sunt detenti. Hoc miraculum pacem contulit beato Dunstano et monachis ab impetu clericorum et aliorum, gratia hæc et his similia operante Divina.

Councils of Winchester and Calne.

Miraculous escape of Dunstan.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 977.

CONTINUATIO. *Quod rex Edwardus novercam suam congrua pietate colebat.*

Edward's submission to Elfrida.

INTEREA rex Edwardus fratrem puerulum Ethelredum et novercam Elfridam congrua pietate colebat. Nam prædicta Elfrida filium suum Ethelredum omni nisu, ut diximus, in regem promovere studens, Edwardum verbis adulatoriis circumvenire laboravit. Ille vero paternæ religionis et pietatis vestigia imitatus, regis solummodo sibi nomen retinens, Ethelredo fratri et matri eius omnia regni negotia ordinare permisit.

At mulier, novercali odio vipereum dolum ruminans, ut nec nomen regis filio deesset, insidias privigno parabat: quas tali modo terminavit. Will. Malm. ii. § 162.

Cap. XXVI.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 978. Will. Malm. ii. § 163.

De passione sancti Edwardi Secundi, Regis et Martyris.

Anno Domini noningentesimo septuagesimo octavo, cum rex Edwardus die quadam in venatione lassus et siti nimis affectus potum solus quæreret, commilitonibus suis et ministris canes quocunque casus ducebat insequentibus, audito quod noverca eius et frater Ethelredus in villa quadam quæ Corvesgate dicitur habitarent, concito equitatu illuc pertendit, nihil sinistrum propter innocentiam suspicans; sed aliorum corda ex sui pectoris moderamine ponderabat. At noverca eius Elfrida blandis eum sermonibus venientem alliciens, sibi fecit intendere; et post oscula porrecto poculo, regem illud avide haurientem per lictoris manum sica transfodit. Rex vero Edwardus, cum se letaliter vulneratum cognovit, equm calcaribus urgere cœpit, ut rediret ad suos, exundante iugiter cruore: unde suæ mortis indicia se quærentibus ministris dedit. Tunc Elfrida mulier illa nequissima eiusque filius Ethelredus corpus sancti regis et martyris sancti Edwardi sine honore apud Warham sepeliri iusserunt, publicam lætitiam agentes et festivam, ac si cum corpore pariter et memoriam sepelissent. Invidebant enim mortuo ecclesiasticam concedere sepulturam, cui viventi decus regium auferebant. Sed affuit Divinæ miserationis consensus, qui innocenter cæsum miraculorum gloria sublimavit. Nam adeo cœlestia ibidem visa sunt delapsa fuisse luminaria, ut etiam cum ipsis luminum radiis claudis restitueretur gressus, cæcis

A.D. 978.

Edward stabbed by order of Elfrida.

Buried at Warham.

Miracles.

visus, loquela mutis, et cuiuscunque infirmitatis livore detenti optatæ sanitatis præmia consequntur. Fit concursus populorum totius regni ad martyris sepulturam: et inter alios eius interfectrix iter illuc arripuit. Iamque equm ascensum cum stimulis urgeret, qui antea ventis pernicius auras ipsas præcurreret, et dominam ardenter et quasi effrenis portare assuesceret, tunc Dei nutu stabat immobilis; præcipue cum ministri hinc verberibus, illinc clamoribus, equm undique stimulis excitarent. Inanis labor assumitur, dum equo mutato casus idem subsequitur. Tunc Elfrida viso hoc miraculo pænituit adeo, ut multis annis carnem suam in deliciis nutritam apud Warewellam cilicio domaret, solo prostrata somnum caperet, et cruciatus, quoscunque potuit, suo corpori applicaret. Elferius quoque, de quo supra meminimus quod monachorum monasteria destruxisset, de culpa anxie pænitens, sacrum regis corpus de loco ignobili transferens, apud Septoniam digno honore locavit. Sed nec sic dignam ultionem effugiens, post annum corpus eius totum vermibus dicitur esse consumptum. Succedente tempore pars corporis gloriosi regis et martyris Edwardi apud monasterium quod Leof nominatur, iuxta Herefordam; pars vero altera corporis eiusdem beati regis apud monasterium Abendoniæ est translata.[1] Locus vero apud Septoniam, ubi pulmo eiusdem regis adhuc integra viriditate palpitat, Edwardestowe dicitur.

Penance of Elfrida.

Edward's relics. Knyghton, col. 2314. Bromton, col. 884.

Post hanc autem interfectionem prædicta Elfrida regina duo monasteria feminarum construxit; unum apud Warewellam ubi et ipsa Elfrida requiescit, aliud autem monasterium apud Ambrysbury iuxta Saresbury. Splendidum vero martyrium beatissimi regis Edwardi rutilat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Bromton, col. 876. Convents of Warewell and Ambrysbury.

[1] *translata*] translatum MS.

Cap. XXVII.

De coronatione Ethelredi regis, filii regis Edgari. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 979.

Anno Dominicæ incarnationis noningentesimo septuagesimo nono Ethelredus, frater sancti regis et martyris Edwardi, Edgari regis et Elfridæ reginæ filius, iuvenis egregius, decorus aspectu, pulcher in vultu, statura corporis procerus, a sanctis præsulibus Dunstano Cantuariensi et Oswaldo Eboracensi et decem episcopis, proceribus regni congregatis, die Dominica, octavo kalendas Maii, in Kyngestona regni diadema suscepit. In qua coronatione prædixit ei beatus Dunstanus, spiritu prophetiæ plenus, ea quæ de ipso ventura erant, et quod multas tribulationes esset in regno passurus, his verbis denuntians. "Quoniam," inquit, "aspirasti ad regnum per mortem fratris tui, quem occidit mater tua, propterea audi verbum Domini. Hæc dicit Dominus: Non deficiet gladius de domo tua, sæviens in te omnibus diebus vitæ tuæ, interficiens de semine tuo, quousque regnum tuum transferatur in regnum alienum, cuius ritum et linguam gens cui præsides non novit. Nec expiabitur nisi longa vindicta peccatum tuum et peccatum matris tuæ et peccatum virorum illorum, qui interfuerunt consilio matris tuæ nequam." Post hanc beati Dunstani viri Dei prophetiam nubes per totam Angliam, nunc sanguinea, nunc ignea, visa est, dehinc in radios diversos et varios mutata colores circa auroram disparuit.

A.D. 979. Coronation of Ethelred. Flor. Vigorn. A.D. 978. 24 April. Dunstan's forebodings. Angl. Sacr. ii. 13. Below, p. 138.

Eodem tempore, ut prædiximus, dux Merciorum Elferius cum multitudine populi Warham, ut supradictum est, venit, corpus pretiosi regis et martyris Edwardi levari fecit de tumulo. Quod cum esset nudatum, sanum et incolume ab omni vulneris contagione repertum est, lotumque ac deinde novis vestibus indutum apud

Edward's body removed to Shaftesbury. Flor. Vigorn. A.D. 979.

Supr. p. 132.

Septoniam est honorifice tumulatum. Deinde, sicut præmisimus, corpus ipsius regis et martyris ad prænominata monasteria, videlicet Leof et Abindone, bifarie divisum in veneratione condigna habetur usque in hodiernum diem.

Matt. West. A.D. 979., from Will. Malm. ii. § 164.

CONTINUATIO. *Quod sanctus Dunstanus de isto rege Ethelredo in baptismo ipsius eius prædixerat ignaviam.*

Ethelred's character foretold at his baptism by Dunstan.

ISTIUS regis Ethelredi ignaviam prædixerat sanctus Dunstanus fœdo exemplo admonitus. Nam cum pusiolus in fontem baptismi mergeretur circumstantibus episcopis, alvi profluvio sacramenta baptismatis interpolavit. Quare turbatus Dunstanus, "Per Deum," inquit, "et matrem eius, ignavus homo erit iste."

Will. Malm. ii. § 164.

CONTINUATIO. *De innocentia regis Ethelredi.*

Elfrida's hard usage of Ethelred.

DE isto præterea rege Ethelredo legitur, quod, cum esset puer decennis, fratrem necatum conclamari audiret. Fletu suo furentem genetricem adeo irritavit, ut, quia flagellum ad manum non habebat, arreptis candelis innocentem cæderet, nec prius desisteret, quam pene exanimem relinqueret, et ipsa lacrimas infunderet. Quapropter tota vita sua ita candelas exhorruit in posterum, ut nunquam ante se pateretur inferri lumen earum.

Will. Malm. ii. § 164. Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 980.

CONTINUATIO. *De adventu Danorum.*

ANNO tertio regis Ethelredi venerunt in portum Southamptoniæ septem naves piratarum, Southamptoniamque dicti piratæ depopularunt; civesque eius

omnes fere vel occisi fuerunt vel captivi adducti. Indeque recedentes, Tenet insulam devastantes, postea urbem Legionum graviter infestabant. Danes at Southampton an. regni 3.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 981.

CONTINUATIO. *De nativitate Edmundi Ireneside.*

A.D. 981. Birth of Edmund Ironside.

ANNO Domini noningentesimo octogesimo primo rex Ethelredus ducis nobilissimi Thoreti filiam accipiens in uxorem, genuit ex eadem filium inclitum, nomine Edmundum, postea Anglorum regem robustissimum; de quo inferius suo in loco latius dicemus. Ex eadem vero uxore sua, nomine Ethelgiva, genuit duos alios filios, videlicet Edwinum et Ethelstanum, et filiam unam, nomine Edgivam.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 983.

CONTINUATIO. *De concupiscentia regis Ethelredi.*

Will. Malm. ii. § 165, (Vol. i. pp. 262–264.) Ethelred extorts money from the bp. of Rochester. Angl. Sacr. ii. 114.

SURREXIT inter regem Ethelredum et Rofensem episcopum contentio; sed qua de causa habetur incertum. Quocirca rex contra Rofensium civitatem obsidionem conponens, debellare disposuit. Quapropter mandavit regi beatus Dunstanus, ut desisteret ab inceptis, ne sanctum Andream, illius civitatis patronum, irritaret. Sed nec propter beati viri admonitionem rex discedere voluit, priusquam ab episcopo centum libras accepit. Miratus sanctus Dunstanus regis cupiditatem, hæc per suos verba regi nuntiavit. "Quoniam prætulisti argentum Deo, pecuniam apostolo, cupiditatem mihi; velociter venient super te mala, quæ locutus est Dominus. Sed hæc me vivente non fient." Dunstan's threats.

Iam vero post obitum beati viri Dunstani, qui decimo anno regni Ethelredi regis fuit, Danis omnes portus Angliæ infestantibus, et piratica levitate ubique discurrentibus, dum nesciretur ubi eis occurri Invasion of the Danes.

Danes bribed to retire.

deberet; decretum est a Siricio, archiepiscopo post Dunstanum secundo, et ab aliis viris prudentibus, ut Dani piratæ repellerentur argento, qui [non] poterant ferro. Itaque decem milia librarum soluta cupiditatem Danorum expleverunt. O exemplum infamiæ et viris indignum! libertatem pecunia redimere, quam ab invicto animo nulla violentia possit excutere. Et tunc paulisper ab excursibus Dani cessaverunt. Sed, ut prophetia sancti Dunstani impleretur, Dani iterum irrumpentes direptioni et deprædationi vacabant. Unde tantus timor Anglos invaserat, ut nihil de resistendo cogitarent. Si qui sane antiquæ militiæ ac præteritarum victoriarum memores præ respectu militaris gloriæ priscorum regum temporibus præoptentæ signa colligere temptabant, hostium multitudine et sociorum defectione fuerunt devicti. Defectionis signifer ac perfidiæ in cives fuerat quidam Elfricus, proditioni deditus in concives, quem [rex] præfecerat navibus congregatis. Hic proditor Elfricus, cum navali certamine fortunam experiri debuisset, nocte diem pugnæ præcedente ab his quibus præfuerat transfuga vilis ad hostes discessit, prius per nuntios monitos quid caverent. Rex igitur Ethelredus, cognita Elfrici proditoris perfidia, filium ipsius Elfrici iusserat excæcari.

Treachery of Elfric.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 988.

CONTINUATIO. *De morte sancti Dunstani.*

Death of Dunstan, A.D. 988.

June 18.

Omen of his future greatness.

ANNO Domini noningentesimo octogesimo octavo beatissimus confessor Domini et archipræsul Dunstanus laudabilis vitæ cursum felici exitu terminavit, quartodecimo kalendas Iulii. Cuius miraculorum gloria in utero matris suæ exordium habuisse legitur. Denique sanctitatis eius futuræ rerum Auctor Deus iocundo prodigio præveniens, matri Dunstanum in utero gestanti, filius nondum natus quid esset futurus, ostendit.

Nam in die purificationis beatæ Mariæ virginis, dum esset in ecclesia, præsente tumultu civitatis cum candelis accensis, presbytero ad officium altaris sollemniter sacris ornamentis adornato, omnium repente luminaria seu casus sive Dei nutus extinxit. Quibus igitur stupefactis, matris Dunstani cereus subito lumen accepit, ceterisque lumine communicato hilaritatem restituit. Eius processu temporis cithara parieti suspensa sine humano tactu, "Gaudent in cœlis," antiphonæ melodiam suaviter resonabat. Ille quoque quascunque diaboli fraudes Divino Spiritu prævidens, diabolum in specie pulcherrimæ mulieris ad se venientem et in spiritu fornicationis illum temptare volentem, ignitis forcipibus per nasum arripuit, et illum tamdiu tenuit, donec in diversas et valde terribiles transmutatus formas, quod diabolus esset evidenter ostendit. Qui tandem dimissus, aerem corrumpendo turbavit, quod assistentibus fœda vestigia discedens reliquit.

Cf. Angl. Sacr. ii. 90.

Dunstan tempted by the devil.

Igitur beatus Dunstanus, cum septem regum temporibus in hac vita perdurasset, ac vitam virtutibus et miraculis plenam peregisset, transitoriam præsentis vitæ deserens lucem, ad lucem beata atque æterna iocunditate præditam pervenit, ubi sicut sol ex claritate Dei resplendet, et diem æternum æternaliter possidet, anno patriarchatus sui tricesimo tertio, nativitatis suæ circiter septuagesimo, cum iam esset omnium virtutum plenus et Deum videndi desiderio fatigatus.

Osbern. ap. Angl. Sacr. ii. 116.

Gervas. ap. Twysden, col. 1647.

Dies an. æt. 70.

Cap. XXVIII.

Quod post mortem sancti Dunstani omnes res contrarium motum sumpserunt.

Osbern. ap. Angl. Sacr. ii. 119.

Post mortem vero beatissimi viri Dunstani ita omnes res in regno Anglorum contrarium motum sumpserunt, ut Dunstani mortem omnia deflere, nec

Troubles in England after Dunstan's death.

eius absentiam ferre[1] posse viderentur. Nam secundum ipsius Dunstani vaticinium, quod in coronatione regis Ethelredi promulgaverat, quod propter mortem fratris sui Edwardi, sicut præmisimus, iniuste interfecti ultio Divina in ipsum Ethelredum et in domum eius foret futura, a summa pace fit commutatio ad bellum intolerabile, ab immensa lætitia ad enormem tristitiam, ab omnium rerum abundantia ad omnium rerum indigentiam. Denique aer ipse immutatus est; naturales temporum vicissitudines dissidebant invicem; cœlum non exaudivit tellurem, nec tellus ea quæ seminabantur in ea. Hostilis incursio fœdam ubique faciem dereliquit, dum eorum irruptione urbes diruerentur, ecclesiæ spoliarentur, suffoderentur altaria, et sacerdotes Domini interficerentur.

Continuatio. *De persecutione Danorum.*

Above, p. 133.

Impleta est igitur prophetia beati Dunstani, quam paulo ante præmisimus, regi Ethelredo denuntiata; videlicet ubi dixit: "Quoniam aspirasti ad regnum per mortem fratris tui, quem occidit mater tua; non deficiet gladius de domo tua, sæviens in te omnibus diebus vitæ tuæ, interficiens de semine tuo, quousque regnum tuum transferatur in regnum alienum, cuius ritum et linguam gens cui præsides non novit. Nec expiabitur nisi longa vindicta peccatum tuum et peccatum matris tuæ et peccatum virorum illorum, qui interfuerunt consilio nequam matris tuæ." Nam Danis per totam Angliam pervagantibus et locorum desolationi ac interfectioni civium operam dantibus, Northumbria tota extitit depopulata: sed tandem ab Anglis hostes fugati sunt. Deinde hostes prædicti Londoniam petentes a civibus cum magna probitate sunt repulsi. Quocirca hostes desperantes posse capi

Incursions of the Danes. Cf. Flor. Vigorn. A.D. 994.

[1] *ferre*] se ferre, MS.

civitatem, discesserunt, totam provinciam ab oriente devastantes. Regem Angliæ Ethelredum ad pecuniam sexdecim milium librarum solvendam coegerunt.

Præterea duæ pestes Anglorum gentem, febres scilicet hominum et mortalitas animalium, afflixerunt, et clade pervalida tam populum afficiendo quam iumenta consumendo per omnes fines regni graviter contriverunt. Interea tres Danorum piratarum naves in provincia Dorsetensium applicantes, Portlandiam totam vastaverunt, et ad naves refugerunt.

Flor. Vigorn. A.D. 987. Plague and murrain.

Ibid., A.D. 982. Danes at Portland.

CONTINUATIO. *Quod rex Danorum Analaphus fuerat baptizatus.*

REX Anglorum Ethelredus datis obsidibus fecit Analaphum Danorum regem ad se venire. Quem baptizatum de sacro fonte suscepit, et regali munificentia donatum sacramento constrinxit, ne unquam reverteretur in Angliam. Sed non sic malum quievit. Nam semper, ut hydræ capitibus, hostibus ex Danemarchia pullulantibus, nusquam caveri poterat. Occidentalis provincia, quæ Deveneschira vocatur, extitit destructa, eversis ecclesiis et monasteriis et Exonia urbe incensa. Cantia deprædationi data, urbs metropolis et sedes patriarchalis conflagrata fuit. Ipse quoque patriarcha, sanctus et reverentissimus vir archiepiscopus Alphegus, per Danos abductus et in vinculis tentus fuit. Ad extremum, cum rusticos suos expilare ad se redimendum cogeretur, et abnueret; primo lapidatus a Danis, deinde ab eisdem securi percussus, anima sua cœlum glorificavit. Occisum vero Deus sublimavit; adeo ut Dani, qui in necem eius fuerant grassati, viso miraculo, quod lignum aridum sanguine beati martyris Alphegi litum sub una nocte reviruerat, certatim in oscula ruerent, ac prius indomiti martyri sancto cum omni devotione [colla] subicerent. Ibi naturali cervicositate subtracta, sacrum corpus Alphegi martyris

Will. Malmesb. ii. § 165, p. 264 seq. Baptism of Analaph, king of the Danes.

Burning of Exeter and Canterbury.

Martyrdom of Alphegus. Cf. Angl. Sacr. ii. 135–141.

Miracle.

Londoniam evehi patiuntur. Ibi glorifice sepultum extitit beati Alphegi corpus, et post spatium decem annorum ab omni labe corruptionis immune fuit levatum; et ad ecclesiam suam, videlicet Cantuariensem, reductum, dictum locum sua præsentia corporali, meritis ipsius coruscantibus ibidem miraculis debite nobilitavit.

Danes ravage half England, unmolested by Ethelred.

Danis præterea Angliam infestantibus, cum numerentur in Anglia triginta duo pagi, sexdecim ex dictis pagis per prædictos Danos leguntur invasi, quorum nomina propter barbariem linguæ antiqui scriptores scribere refugerunt. Interea rex Ethelredus secundum sancti Dunstani prophetiam, quam, dum dictum Ethelredum baptizaverat, sicut præmisimus, profluvio[1] ventris baptismatis sacramenta ipso Ethelredo interpolante prædixerat, quod ignavus homo esset futurus, in tantis vexationum discriminibus republica vacillante postponens negotia regni otiositati quæ est animæ inimica operam dabat; et quasi dormiens nec volens evigilare, quasi navem inter fluctus pelagi tumultuantis sine remige et armamentis navalibus periculis marinis sine spe derelictam, ita regnum suum quod de iure debuisset defendere inimicorum deprædationi ac devastationi, Danorum scilicet undique regnum Angliæ incursantium, sine defensione dereliquit. Et si quando ipsum contingebat a desidia resipiscere, ut vel modicum quasi confusus temptaret resistere inimicis, confestim vel gravante desidia vel adversante fortuna in miserias pristinas recidebat. Sic turbatus in regimine et quid ageret nescius, Anglorum regnum ignavia et formidine, non probitate militiæ, formidolose tractabat. Quis possit enumerare quotiens exercitum congregaverit, quotiens duces undecunque evocaverit, et nihil unquam horum ad profectum processerit? Nam exercitus principe carens et disciplinæ militaris ignarus, aut ante congressum dilabebatur, aut in ipso conflictu facile

Above, p. 134.

Cf. Will. Malm. ibid. p. 266.

[1] *profluvio*] pro profluvio, MS.

cedebat. Valet multum in bellis ducis præsentia, valet spectata in talibus audacia, valet usus et maxime disciplina. Quibus, ut dixi, carens exercitus provincialibus irrecuperabili dispendio, hostibus miserabili erat ludibrio. Præterea naves ad maritimorum custodiam fabricatas, cum in anchoris constitissent, repente coorta tempestas corripuit et elisas inter se disiectis armamentis inutiles reddidit. Paucæ vero de reliquiis navium prædictarum, impetu cuiusdam Wlnodi, quem rex exlegatum eiecerat, submersæ vel incensæ spem totius Angliæ fefellerunt. Duces siquando ad consilium convenissent, pars hoc, pars illud elegerunt; vix aut nunquam in bonam sententiam potuerunt convenire: magis enim de simultatibus domesticis quam de publicis necessitatibus consultabant. Iam vero siquid urgente periculo utile et arcanum decrevissent, statim ad Danos per proditores deferebatur. Nam præter Elfricum, Elferi successorem, qui sanctum interfecerat Edwardum regem instinctu matris eiusdem Ethelredi, erat in talibus proditionibus assuetus et idoneus proditor Edricus, quem rex Ethelredus comitatui Merciorum præfecerat. Ille Edricus erat fæx hominum et dedecus Anglorum, flagitiosus heluo,[1] versutus nebulo, cui nobilitas opes pepererat, lingua et audaciam comparaverat. Hic dissimulare cautus, fingere paratus, consilia regis ut fidelis venabatur, ut proditor disseminabat. Sæpe ad hostes missus pacis mediator pugnam accendit. Cuius perfidia crebro huius Ethelredi regis tempore, et maxime regis sequentis, videlicet Edmundi Ferrei Lateris, de quo[2] posterius dicam, manifeste apparuit. Solus ex omnibus comes Orientalium Anglorum, nomine Ulkillus, et tunc impigre contra invasores restitit; ita ut, quamvis nomen victoriæ ad hostes concessisset, multo plus afflicti qui vicerant, quam

Destruction of the English fleet.

Edric the traitor.

Ulkill count of Essex inflicts great losses on the Danes.

[1] *heluo*] beluo, MS. [2] *quo*] qua, MS.

qui victi erant, æstimarentur. Nec sane piguit barbaros veritatem confiteri, cum multotiens illam victoriam deplorarent. In istis bellorum tumultibus miseriæ nihil defuit Ethelredo regi. Nam fames per totam Angliam in tantum debacchavit, ita quod vulgus reliquum, quod supererat bello, absumptum erat inedia. Ad hæc etiam hostes ita libere in regione vagabantur, ut per quinquaginta miliaria prædam per terram ad naves convectarent, nullas provincialium insidias formidantes. His malis undique circumstrepentibus, rursus consilium volutabatur, ut pecunia bellum leviaretur. Nam prius viginti quattuor milia librarum, mox triginta milia datæ fuerunt. Quod nihil postea profecit.

Ransom paid to the Danes.

Cf. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 990.

CONTINUATIO. *Quod rex Anglorum Ethelredus, mortua prima uxore sua Ethelgiva, Emmam filiam Ricardi Primi Ducis Normannorum duxit in matrimonium.*

REX Anglorum Ethelredus post mortem primæ coniugis suæ Ethelgivæ, cuius supra meminimus, (de qua genuit tres filios, videlicet Edmundum cognomento Ireneside, id est Ferrei Lateris, postea Anglorum regem, Edwinum, et Ethelstanum, et filiam unam, nomine Edgivam), Emmam, Normannorum gemmam, filiam scilicet Ricardi Primi, ducis Normanniæ, duxit in uxorem; de qua genuit duos filios, scilicet Alfredum et Edwardum, postea regem Anglorum, sanctum et confessorem. De quibus suis in locis in sequentibus latius dicemus.

Ethelred marries Emma, daughter of Richard duke of Normandy.

CONTINUATIO. *Quod Ethelredus rex in suos protervus erat.*

Cf. Will. Malm. ii. § 166.

MIRUM plerisque videtur, cur Ethelredus rex, qui fuerat homo neque multum fatuus neque multum ignavus, in tam tristi pallore tot calamitatum vitam suam consumpserit. Cuius rei causam agnoscere cupienti non alia causa de facili patescet, nisi defectio ducum prodiens ex superbia regis. Illorum perfidiam paulo superius secundum scriptorum veridicam relationem descripsimus. Nunc vero de dicti regis Ethelredi insolentia subsequenter dicemus. Adeo namque dictus rex erat intolerabilis, ut nec propriis affectibus parceret. Nam præter Anglos, quos nullis causis extantibus exheredabat, vel afficto[1] crimine opibus emungebat, in uxorem suam supradictam, scilicet Emmam, adeo protervus erat, ut vix eam in cubiculo admittere dignaretur, sed cum pellicibus volutatus regiam maiestatem multipliciter infamavit. Illa autem alti sanguinis progenie ducens originem, in maritum tumebat, famamque viri sui apud patrem suum non mediocriter denigrabat. Unde idem dux Normannorum, pater reginæ, quoscumque homines, clericos sive laicos, de regno Anglorum qui per terram transitum faciebant capiens, quosdam interfecit et nonnullos sub carcerali custodia deputavit. Hoc quoque discidium cum a papa Johanne fuisset compertum, misit in Angliam Leonem Treverensem episcopum, qui pacem firmam inter regem Anglorum et ducem Normannorum reformaret et potentes a discordia ad unitatem reduceret. Cuius rei causa memoratus papa Johannes misit epistolam; cuius tenor talis est.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 990.

Richard, Emma's father, avenges her wrongs on the English.

Leo, bp. of Treves, sent to England by the Pope as peacemaker.

[1] *affícto*] afflicto, MS.

Will. Malm. ii. § 166.

Epistola.

Letter of pope John XV.

"Johannes quintusdecimus sanctæ Romanæ ecclesiæ papa. Noverint omnes sanctæ matris ecclesiæ fideles, et nostri utriusque ordinis per climata sæculi dilatati, qualiter nobis relatum est a quam pluribus de inimicitia Ethelredi Saxonum Occidentalium regis necnon et Ricardi marchionis. Unde nimium tristis effectus, utpote de filiis nostris spiritualibus, tandem inito salubri consilio, accersivi quendam apocrisiarium nostrum, Leonem videlicet episcopum sanctæ Treverensis ecclesiæ, et misi eum illuc cum literis nostris exhortatoriis, ut resipiscerent ab hac superstitione. Qui transiens vastas intercapedines terrarum, tandem marinos transmeavit fines, et in die Natalis Domini pervenit ante conspectum regis præfati. Moxque ex parte nostra salutato optulit literas, quas illi miseramus. Qui accersitis sui regni fidelibus utriusque ordinis sapientioribus, ob amorem et timorem Dei Omnipotentis necnon et sancti Petri apostolorum principis, et per nostram admonitionem paternam, firmissimam concessit pacem cum omnibus filiis suis et filiabus præsentibus et futuris et cum omnibus fidelibus suis sine dolo. Qua de re misit Edelsinum sanctæ Scireburnensis ecclesiæ præsulem necnon et Leostanum filium Alfwoldi atque Wistani filium Edelnoldum, qui transierunt marinos fines et pervenerunt usque ad Ricardum præfatum marchionem. Qui et monita nostra pacifice suscipiens, simulque audiens decretum suprafati regis, libenti animo eandem pacem firmavit, cum filiis suis et filiabus præsentibus et futuris et cum omnibus fidelibus suis, eo rationis tenore, ut si aliquis eorum vel ipsi iniuste aliquid contra alterum perpetraverint, digna emendatione purgetur, paxque maneat stabilis perpetualiter et inconvulsa, sacramentorum utriusque partis stigmate stipulata. Ex parte

In pursuance to the Pope's advice Ethelred sends an embassy to duke Richard, which is well received.

scilicet Ethelredi regis, Edelsinus præsul sanctæ Scireburnensis ecclesiæ et Leofstanus Alswoldi filius et Edelnoldus Wistani filius; ex parte Ricardi, Rogerius episcopus, Rodulphus Hugonis filius, Turstenc filius Turgis. Actum Rotomago, kalendis Martii, anno ab incarnatione Domini noningentesimo nonagesimo primo, indictione quarta. Et de hominibus regis vel inimicis suis nullum Ricardus recipiat, nec rex de suis, sine sigillo eorum." 1 Mar. A.D. 991.

CONTINUATIO. *De Danorum persecutione iterata.* Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 993.

EXERCITUS Danorum interim Anglorum provinciam devastantes, Bamburgum fregit et spoliavit, Northumbriam et Lindeseiam devastavit. Contra quos cum provinciales prœlium essent commissuri, duces exercitus Frane et Frithegistus, simul et Godwinus, quia ex Danica progenie nati fuerunt, suis insidias parantes, auctores fugæ primitus extiterunt. Danes in the north.

Sub eiusdem tempore persecutionis septentrionalis Wallia, Dorcensis, Cornubiensis, Devoniensis, provinciæ nullo obstante a Danis igne et ferro cum cædibus hominum et rapinis desolatæ sunt, et cœnobium quod Tavestoke dictum est ignibus concrematum. Ibid. A.D. 997. In South Wales and on the south coast. Deinde nefandus Danorum exercitus Cantiæ occidentalem plagam fere totam demoliti sunt. Ibid. A.D. 999. In Kent. Unde ad Rofensem urbem devecti, eam obsidione vallaverunt. Contra quos Cantuarienses destinati, asperum cum eis conflictum inierunt. Sed hinc inde multis interfectis, Dani tandem victoriam reportarunt. Contra quos rex Ethelredus exercitum dirigens, parum vel nihil profecit.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1000.

CONTINUATIO. *Quod rex Ethelredus Moniam insulam subiugavit.*

Ethelred takes Anglesey.

CLASSIS Danorum præfata Normanniam hostiliter petivit. Quo audito, Ethelredus rex Anglorum interim Moniæ insulam sibi potenter subiugavit. Postea vero memoratus paganorum exercitus de Normannia rediens, Exoniensem urbem obsedit; sed civibus viriliter resistentibus recesserunt. Contra quos Sumersetenses et Dorsetenses congregati, in loco qui Penho dicitur, certamen cum hostibus commiserunt; ubi Dani multa ex Anglis illata strage, victoriam habuerunt. Inde pagani ad Vectam insulam cursum dirigentes, illam totam cum vicinis provinciis nullo obsistente rebus omnibus spoliarunt. Tunc rex Ethelredus consilio primatum suorum pro bono pacis tributum viginti quattuor milia librarum solvit Danis præfatis. Nec sic tamen Dani prædicti quieverunt; quin cito post exarserunt crudelitate inaudita, Angliam totam sicut locustæ cooperientes, omnia spoliantes, homines neci tradentes; nec fuit inventus quisquam, qui hostibus obviaret.

Ibid. A.D. 1001. Battle of Penho.

Ibid. A.D. 1002. Tribute paid to the Danes.

Ibid. A.D. 1004. Danish invasion.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1006.

CONTINUATIO. *De perfidia ducis Eadrici.*

Eadric procures the murder of Ethelstan.

EODEM tempore dux perfidus Eadricus, cuius supra meminimus, ducem nobilem Ethelstanum apud Scropesbery ad magnum quod paraverat convivium invitavit. Ad quod cum invitatus venisset, quarto convivii die ipsum in silvam venatum duxit. Ubi cunctis circa venationem occupatis, quidam carnifex nomine Godwinus quem Eadricus ante donariis corruperat, ex insidiis subito prosiliens, ducem Ethelstanum nefarie nimis peremit. In cuius rei ultionem duo filii eius iussu regis Ethelredi excæcati sunt.

CONTINUATIO. *Quod Dani per totam Angliam perimuntur.*

Hen. Hunt. and Flor. Vigorn., A.D. 1002; Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1012.

ERAT quidam, Huna nomine, regis Angliæ Ethelredi militiæ princeps, vir strenuus et bellicosus, qui sub rege regni negotia disponenda susceperat. Videns idem Huna insolentiam Danorum, qui post pacem factam per totam Angliam adeo superbiendo invaluerunt, quod uxores virorum nobilium et filias vi opprimere, et ubique ludibrio tradere præsumpserunt, accessit perturbatus ad regem, et querelam super his deposuit luctuosam. Tunc rex Ethelredus non mediocriter commotus, eiusdem Hunæ consilio misit literas in omnes regni Angliæ fines, mandans nationibus singulis et universis, ut sub una die, in festo scilicet sancti Britii episcopi, omnes Dani per Angliam constituti furtivo impetu morti traderentur, ut simul et semel ab oppressione Danica omne genus liberaretur Anglorum. Sicque Dani, qui firmo fœdere paulo ante utrinque iurato cum Anglis pacifice habitare debuerant, obprobriose nimis sunt perempti. Mulieres cum liberis ad domorum postes allisi miserabiliter animas effuderunt. Cum igitur huius decreti sententia apud urbem Londoniarum absque misericordia exequeretur, fugerunt multi Danorum ad quandam ecclesiam in civitate prædicta; ubi omnes sine pietate ipsis astantes altaribus sunt perempti. Sed quidam iuvenes ex natione Danica ad navem quandam fugientes, Daciam petierunt, et regi Swano cruenta suæ gentis nuntiantes exitia, ipsum ad lacrimas commoverunt. Vocatis itaque cunctis regni principibus, omnem rei gestæ seriem illis exponens, quid agendum consulerent inquirit. Qui omnes quasi uno ore conclamantes, decreverunt propinquorum suorum et amicorum sanguinem fore ulciscendum. Auxit præterea huius persecutionis rabiem mors Gunhildis, sororis Swani

Massacre of the Danes on St. Brice's day (13 Nov.)

Danorum regis, quæ nuper in Anglia fuerat interfecta cum marito suo Palingo comite nobilissimo et filio suo unico. Nam prædicta Gunhildis virago prudentissima pacis inter Anglos et Danos mediatrix existens, sese obsidem cum viro suo Palingo duce præfato et unico quem habebat filio regi Ethelredo ad pacis securitatem dedit. Hæc a rege Ethelredo cum esset Eadrico duci nequissimo ad custodiendum commissa, post dies paucos in eius præsentia virum suum Palingum cum filio eorum quattuor fecit lanceis iugulari proditor ille Eadricus, qui et illam novissime decapitari præcepit. Prædicta vero mulier mortem forti animo perferens, dum moritura esset, non expalluit, nec mortua consumpto sanguine vultus sui serenitatem amisit. Verumtamen moriens fiducialiter pronuntiavit, quod sui sanguinis effusio magno toti Angliæ foret detrimento. His igitur de causis rex Swanus, vir crudelis et ad sanguinis effusionem pronus et ad vindictam animatus, cunctos suæ dicionis bellatores invitari fecit, missisque cum literis ad exteras regiones veredariis, milites bellatores lucri cupidos et animis leves ad hanc expeditionem venire mandavit.

Cf. Will. Malm. ii. § 177.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1013. Cf. Will. Malm. ii. § 177.

Cap. XXIX.

Quod rex Danorum Swanus Angliam subiugavit.

Invasion of Sweyn.

Igitur omnibus ad dictam expeditionem paratis, Swaynus tyrannus rex Danorum cum classe valida mense Julii mare ingressus, ad Sandwic portum in Anglia applicuit. Ubi paucis commoratus diebus Estanglia circumnavigata Humbræ fluminis ostium intravit. A quo flumen Trente ingrediens, ad Gainesburc villam navigavit, et ibidem navium suarum stationem composuit. Ubi Cnuto filio suo classem commendans, ipse

Gainsborough.

ad provinciarum depopulationem de navibus exivit. Cui continuo Northumbrenses [Lindesienses et] Fifburgenses[1] primitus subiectionem fecerunt; et cum non haberent defensorem, omnis populus qui habitat a parte aquilonali stratæ publicæ quæ Watlingestreate dicitur ad deditionem compulsi manus dederunt et fidelitatem datis obsidibus iuraverunt. Deinde versus austrum expeditionem movens, suis omnibus edictum proposuit, ut agros fructiferos devastarent, villas cremarent, lucos et pomaria[2] succiderent, ecclesias spoliarent, quicquid masculini sexus ad manus veniret, iugularent. Sicque ministris ubique ferina rabie debacchantibus, ad Oxoniam tandem pervenit. Qua civitate levi conamine subiugata, fidelitatem et obsides inde recepit. Et inde Wyntoniam transiens, eam subiugavit, et securitatem a civibus et provincialibus præstito ivramento extorsit. Tunc cum gloria magna ad urbem Londoniarum castra dirigens, multis modis eam vel violenter capere vel dolo studuit expugnare. Sed in primo adventu suo multi suorum in Thamensi flumine submersi perierunt, quia nimia temeritate præventi nec pontem nec vadum quærere voluerunt. Rex vero Ethelredus, qui in civitate Londoniensi tunc erat, aliud non habens refugium, cum civibus urbis mœnia viriliter defendens, omnem spem Swano regi civitatem optinendi ademit. Qui festinanter inde recedens, prius ad Walingefordiam et deinde ad Bathoniam canina rabie sæviendo et obvia quæque sibi conterendo properans, exercitum suum refrigerando aliquamdiu ibidem resedit. Ubi comes Devoniensis Almarus et omnes occidentalis regni potentes, cum ministris regis, eius tyrannidem metuentes, venerunt ad eum, et datis obsidibus pacem ab eo petierunt. Omnibus igitur pro velle suo dispositis, cum neminem sibi resistere rex Swanus cognovisset,

The North and Midland counties.

Oxford.

Winchester.

London.

Wallingford and Bath.

[1] *Fifburgenses*] Sifburgenses, MS. | [2] *pomaria*] pomeria, MS.

Sweyn king of the English.

regem se iussit Anglorum appellari, dum non fuit alius, qui pro iure regni decertare vel se regem confiteri ausus fuisset. Inter hæc omnia rex Anglorum Ethelredus iacebat in urbe Londoniarum, inertia torpens, timidus et suspiciosus, nulli se committere ausus, de morte fratris sui sancti Edwardi conscientiam habens cauteriatam, ne citius Divinam sentiat ultionem. Exercitum congregare vel contra hostes ducere non audebat, metuens ne nobiles regni quos iniuste exheredaverat in campo eum relinquentes hostibus traderent ad damnandum. Hæc misera condicio misero regi fuit.

Fears of Ethelred.

Rog. Wend. and Matt. West. A.D. 1013.

CONTINUATIO. *Quod rex Ethelredus ad Normanniam fugit.*

Ethelred retires to the Isle of Wight, and takes counsel of the bishops and abbots. Will. Malm. ii. § 177.

TANDEM rex Ethelredus tot perturbationibus confossus, recessit clanculo a civitate Londoniarum, et prius ad Southamptoniam ac postea ad Vectam insulam navigavit. Ibi abbates et episcopos, qui nec in tali necessitate dominum suum regem deserendum putarent, in hanc sententiam convenit. "O patres reverendi, videtis quantæ angustiæ et tribulationes in me et in meos insurgunt his diebus. Me perfidia ducum avito extorrem solio et opis egentem alienæ reliquit, in cuius manu aliorum salus pendere solebat. Qui quondam monarcha fui et potens, modo miser et exul existo. O dolenda mihi commutatio! quia facilius tolerarem opes non habuisse, quam habitas tam misere amisisse. Iam Angliam videtis ab hostibus possessam; duces regni inimico nostro fidem iurasse, domos ac facultates suas voluntati tyranni exposuisse. Quapropter, venerandi patres, in medium consulite, quid in tantis angustiis censueritis faciendum. Si in patria decreveritis fore manendum, plus a civibus quam ab hostibus est cavendum; forsan enim suis proditionibus morte mea

novi domini gratiam mercabuntur. Et certe occidi ab hoste titulatur fortunæ, prodi a cive adicitur ignaviæ. Si ad nationes alias fugere commodum duxeritis, gloriæ nostræ dispendium erit; si ad notos et affines, arbitror metuendum, ne cum fortuna colant animum. Plerique enim probi et illustres viri hac occasione cæsi sunt. Experiar enim animum Ricardi Normannorum ducis, si ad hoc præbueritis assensum. Qui si sororem suam, coniugem scilicet meam, et filios nostros grato susceperit animo, spero quoque quod me tunc non aspernanter in præsenti necessitate acceptabit. Favor impensus coniugi meæ et liberis spem mihi salutis conferret indubitatam.[1] Si vero ille in ista necessitate dictæ coniugi meæ ac filiis meis favorem impendere recusaverit; animus mihi plane non deerit, [quin malim hic gloriose occumbere, quam illic vivere ignominiose." Dum rex Anglorum Ethelredus in præsentia episcoporum et abbatum qui ad ipsum in insulam Vectam convenerunt hæc et his similia fuisset prosecutus, dicti prælati regiæ voluntati suum præbuerunt assensum. Quocirca memoratus rex Ethelredus uxorem suam reginam Emmam in Normanniam ad ducem Ricardum fratrem reginæ cum filiis suis Elfredo et Edwardo et eorum magistris Alchimo Dunelmensi episcopo et abbate Medmeshamensi Alfsio dirigens, cum honore et reverentia ab ipso duce sunt recepti. Eadricus, quasi regis Ethelredi consanguineus, cum militibus septies viginti cum regina ut custos eius transfretavit: ubi cum ipsa duobus annis residens, ei magnifice ministravit. Sicque illis mense Augusti mare transeuntibus, rex Ethelredus cum classe sua in insula Vecta mansit usque ad Natale Domini, si bona de eis nuntia audierit, reginam et filios continuo secuturus. Unde mox ut a partibus transmarinis audivit Ricardum ducem Normanniæ

Queen Emma and her children sent into Normandy.

Will. Malm. ii. § 177.

[1] *indubitatam*] indubitam, MS.

Ethelred crosses into Normandy, Jan. 1014.

uxorem suam Emmam et filios eius Elfredum et Edwardum cum magna hilaritate suscepisse, rex Ethelredus mense Januario in Normanniam transiens, miserias suas sedulitate et consolatione ducis magnifici sublevavit.

Will. Malm. ii. § 179. Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1014.

CONTINUATIO. *De morte miserrima regis Danorum Swani et fuga suorum.*

ANNO Domini millesimo quarto decimo Swanus tyrannus rex Danorum, ut prædiximus, invasam Angliam cædibus et rapinis urgebat, provincialium prius substantiam rapiendo, et nobiles postea proscribendo: sicque opes tam privatæ quam publicæ ad naves cum obsidibus deportantur, quod evidenter apparuit Swanum naturalem non esse dominum, sed tyrannum. Hæsitabat populus, quid faceret: quia, si bella quæreret, non habebat ductorem; si subiectionem eligeret, rectorem tyrannum haberet. Sed necessitatem habentibus propitia Divinitas non permisit diu Angliam in tot calamitatibus fluctuantem, siquidem idem tyrannus Swanus hoc anno, in Purificatione videlicet beatæ virginis Mariæ, ut quidam scripserunt, incertum quo mortis genere vitam flagitiosam terminavit. Scribitur autem in libello miraculorum sancti regis et martyris Edmundi, quod idem Swanus tyrannus, dum importabile tributum de Burgo ubi dicti martyris corpus requiescit et terris eius ubicunque constitutis exigeret, et ipsum martyrem nil sanctitatis habere affirmaret, quodque monasterium eius cum ipsis monachis se crematurum comminando proponeret, imminente vespera in medio commilitonum suorum apud villam de Geynesburgh ipsius martyris Edmundi pugione confossus est, et diro mortis cruciatu vociferans noctis crepusculo tertio nonas Februarii est ad Tartara transmissus. Quo defuncto, omnes Danorum nationes Cnutonem filium

Death of Sweyn, 2 Feb.

Ailred. Rieval. ap. Twysd. col. 363. Cf. Rad. de Dicet. ibid. 465.

Slain by St. Edmund 3 Feb. Lives of Edward Conf. ed. Luard, p. 31.

eius in regem et dominum elegerunt. Erat autem tunc temporis Cnuto in Lindeseia, ubi pater eius cum classe et obsidibus eum dimiserat; ubi tam milites bellatores quam equos emissarios expectabat, ut iunctis viribus in gentem Anglorum suæ virus malitiæ effunderet, et se deserentes cum contritione puniret.

Cnut succeeds his father.

Will. Malm. ii. § 179. Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1014.

CONTINUATIO. *Quod rex Ethelredus a Normannia in Angliam veniens reverenter susceptus est.*

HIS igitur in parte Danorum ita gestis, gens Anglorum ad regem Ethelredum festinanter in Normanniam nuntios pari consensu direxerunt, mandantes se nullum plus amare quam dominum suum naturalem, si mitius quam prius fecerit eos tractare vellet. Quibus rex Ethelredus filium suum Edwardum cum legatis ad eos dirigens, omnes amicabiliter salutavit; promittens, si in aliquo deliquit, se pro eorum arbitrio correcturum. Rex igitur Ethelredus tempore vernali in Angliam rediens, gratanter acceptus ab omnibus honoratur. Quorum omnium gratuito consensu copioso exercitu congregato contra Cnutonem, qui confœderatis sibi Lindeseiensibus iam castra moverat ad prædandum, rex Ethelredus superveniens Cnutonem in fugam compulit, et Lindeseiam totam depopulans, quos cepit incolas incunctanter peremit. Cnuto quoque fugæ præsidio elapsus cum classe sua ad Sandwici portum ventis impellentibus applicuit. Ubi in contumeliam gentis Anglorum obsides omnes qui patri suo de regno Angliæ dati fuerant truncatis manibus, auribus præcisis, naribusque amputatis, abire permisit: et Danemarchiam profectus, numerum bellatorum suorum multiplicare curavit.

Return of Ethelred.

He defeats Cnut, who retires to Denmark.

Will. Malm. ii. § 179. Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1015.

CONTINUATIO. *Quod multi nobiles Danorum apud Oxoniam perimuntur.*

Council at Oxford, where Danes are murdered by advice of Eadric.

SUB eiusdem decursu temporis magnum apud Oxoniam colloquium Anglorum pariter et Danorum congregatum est. Ubi rex Anglorum Ethelredus consilio iniqui ducis Eadrici multos Danorum nobiles interfici mandavit, quasi de regia proditione notatos. Quorum clientes dum necem dominorum suorum vindicare conarentur, armatorum præsidio repulsi et graviter insecuti turrem ecclesiæ beatæ virginis Fretheswythæ compulsi sunt introire. Unde dum eici nequirent, incendio sunt conbusti. Sed mox rege Anglorum Ethelredo iubente ecclesia reconciliata et reædificata est. Inter alios quoque nobiles interfecti fuerunt Sigeferth et Mercherus comites Northumbrorum, filii Eargrimi; quos iniqus dux Eadricus ad convivium invitatos et in triclinium suum dolo susceptos necari fecit. Deinde rex Ethelredus Aldgitham Sigeferthi comitis uxorem apud Malmesberiam adduci et ibi custodiri præcepit, sicut feminam spectabilis nobilitatis.

Edmund Ironside marries Algitha, and reduces Northumberland.

Quæ cum ibidem custodiretur, venit illuc filius regis Ethelredi Edmundus, quem gens Anglorum propter magni roboris mentis simul et corporis strenuitatem Ireneside, id est Latus Ferreum, nuncupabant, et contra patris conscientiam illam in uxorem accepit; et inter Assumptionem et Nativitatem beatæ Mariæ in Northumbriam cum uxore sua prædicta proficiscens, terram totam quæ fuit Sigeferth et Mercheri comitum prædictorum invasit, atque illorum sibi populum subiugavit. Erat autem Edmundus iste ex prima coniuge Ethelredi regis Ethelgiva, filia nobilissimi ducis Torcreti, cuius supra meminimus, generatus.

Ailred. Rieval. ap. Twysden, col. 362.

Will. Malm. ii § 180. Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1015.

CONTINUATIO. *De reditu Cnutonis regis Danorum in Angliam.*

Return of Cnut.

EODEM tempore rex Danorum Cnuto, compositis in Dacia rebus et amicitia cum regibus finitimis fœderata, eo animo venit in Angliam, ut aut vinceret, aut morti victus succumberet. Itaque ad Sandwici portum cum valida classe appulsus, et inde in Westsaxoniam profectus, omnia cædibus, incendiis et rapinis fœdabat. Et quoniam rex Ethelredus apud Cosham tunc ægrotabat, Edmundus filius regis ei occurrere temptavit. Sed cum hostiliter acies convenire debuissent, modis omnibus dux et proditor Eadricus Edmundo parabat insidias, quibus illum dolo necaret. Nam proditiones suas aperta fronte denudans, cum quadraginta navibus ad Cnutonem discessit. Quo cognito Edmundus de prœlio recedens, hostibus suis locum ad tempus concessit. Omnis deinde Westsaxonia dominio Cnutonis se mancipavit. Mercii vero sæpenumero congregati sese ad resistendum offerebant; sed regis Ethelredi ignavia negotium belli dilationem accepit. Præfati vero Mercii tandem regem suum adierunt Ethelredum, ut cum ipsis veniret ad prœlium contra inimicos: nam dicebant se paratos pro ipso rege suo et pro patria sanguinem suum impendere. Ille vero solitus salutem suam muris committere, non in hostem excurrere, Londoniæ degebat, propter proditores, ut aiebat, nusquam ausus procedere. Cnuto interea urbes et vicos partibus suis applicare nullo tempore desistebat; noctibus consultare, diebus expugnare satagebat. Edmundus vero filius regis diu deliberato consilio, in tanta rerum angustia optimum fore arbitrabatur, si urbes quæ defecerant expugnando, eas in patris sui, scilicet Anglorum regis Ethelredi, fidelitatem redigeret. Atque in eundem sensum Uthredum quendam, comitem Transhumbranum, secum concordare persuasit. Ceteras autem

Edmund marches against him, but is compelled by the treason of Eadric to retire.

Cnut subdues Wessex.

Resistance of Mercia.

civitates, quæ adhuc dubio favore pendebant, in regis fidelitate putabant confirmandas, si de rebellantibus graves pœnas sumerent. Sed Cnuto non minori prææditus astutia simili eos ingenio circumvenit. Nam

The Danes ravage Mercia. Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1016.

idem Cnuto et dux iniqus ille, proditor infaustus Eadricus, cuius sæpius mentionem fecimus, cum multo equitatu apud Kirkelade flumen Thamense transeuntes, ante Epiphaniam Domini Merciam hostiliter intraverunt, et multas in Warwicensi provincia villas incendentes, et spolia rapientes, quoscunque invenerunt homines sine misericordia peremerunt. Quod ut audivit Edmundus, exercitum congregavit. Sed quoniam Mercenses sine rege suo Ethelredo et civibus Londoniarum congredi noluerunt, expeditione dimissa unusquisque ad propria remeavit. Tunc Cnuto ad urbem Londoniarum exercitum ducens, illam obsidione vallavit. Sed cum urbem quasi inexpugnabilem repperisset, obsidione dimissa, Merciam iterum invadens, illam spoliare vacavit. Contra quem Edmundus exercitum construens, patri suo, qui tunc Londoniis perendinabat, nuntios dirigens, rogavit, ut viribus collectis contra Cnutonem venire maturaret. Qui cum conatu valido ad filium veniens, cum prœlium contra Cnutonem essent commissuri, intimatum est Ethelredo regi, quod nisi cautius sibi provideret, rex ipse a gente propria hostibus traderetur. Quo audito rex Londonias rediit, et Edmundus filius eius Northumbriam petivit. Quo cum pervenisset,

Edmund ravages Shropshire and Staffordshire.

cum Uthredo comite Staffordensem, Schrobesberiensem, et alias quam plures provincias depopulati sunt, eo quod nollent contra Danos cum eis ad certamen venire. Cnuto quoque interim multas depopulans pro-

Cnut in Northumberland.

vincias, tandem Northumbriam devastavit. Quod cum auditum fuisset ab Uthredo comite, qui cum Edmundo erat, in Northumbriam reversus est, et obsides pro pacis bono Cnutoni dedit. Sed non multo post idem Uthredus et Turketillus comites Northumbrorum Cnutone iubente a Terebrando viro Danico sunt perempti.

Unde Cnuto pro Uthredo Egricum comitem statuit. Quo audito Edmundus regis filius Londonias ad patrem suum venit; et Cnuto alacer ad austrum tendens ante Paschalem sollemnitatem ad naves rediit, et multa secum spolia et rapinas portavit. Cnut returns to his fleet.

Cap. XXX.

De morte Ethelredi regis Anglorum, et coronatione Edmundi secundi filii eius, cognomento Ferrei Lateris. Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt Westm. A.D. 1016.

Circa hos denique dies rex Anglorum Ethelredus post magnos labores et multas huius vitæ tribulationes, nono kalendas Maii tricesimo septimo anno regni sui diem clausit supremum, et in ecclesia sancti Pauli Londoniarum sepultus est. Post cuius mortem maxima pars regni tam clericorum quam laicorum in unum congregati, pari consensu Cnutonem in regem elegerunt Anglorum; et ad eum Suthamptoniam venientes, pacem cum eo pepigerunt, et fidelitatem ei iuraverunt. Soli cives Londonienses et pars nobilium quæ tunc temporis ibidem consistebant Edmundum filium regis Ethelredi, cognomento Ferreum Latus, in Anglorum regem unanimiter acclamarunt. De cuius admirabili fortitudine quicquid dicerem minus esset: unde ob invincibile robur corporis Ireneside, id est Ferrei Lateris, nomen accepit. Sagitta eius nunquam abiit retrorsum, et gladius eius non est reversus inanis. Contra hostes leoninæ feritatis, erga suos columbinæ simplicitatis; quo nemo fortior, sed quo nemo suavior; quo nullus audacior, sed quo nemo cautior; quo nemo in adversis securior, quo in prosperis nemo temperantior. Hic igitur Edmundus in regali culmine sublimatus, mox cum exercitu suo sicut leo rugiens

Death of Ethelred. Apr. 23. an. regn. 37.

Cnut chosen to succeed him.

The Londoners proclaim Edmund.

Ailred. Rieval. ap. Twysden, col. 363.

terram circuiens regiones plurimas quas Cnuto occupaverat in deditionem nullo obsistente recepit. Deinde Westsaxoniam intrepidus adiit, et ab omni populo gratanter susceptus provinciam illam suæ dicioni subegit. Quibus auditis, magna pars populi totius regni illi se voluntarie subdiderunt; et anno Dominicæ incarnationis millesimo sextodecimo apud Westmonasterium ipsum in regem suum Angliæ consecrari fecerunt. Cnuto vero interim cum tota classe sua Londonias veniens circa Rogationes, in plaga australi Thamensis fluminis scrobem profundam fodit, et naves suas in partem pontis occidentalem in altum traxit. Deinde urbem Londoniarum alto et lato cingens fossato obsidionem paravit: egressumque et ingressum civibus denegans, frequenti urbem insultu invasit et expugnare laboravit. Sed a civibus mœnia fortiter defendentibus repulsus, obsidionem confusus dimisit. Qui inde ad Dorsetam exercitum dirigens, eam subiugare vacavit. Rex vero Anglorum Edmundus cum exercitu quem habere poterat Cnutoni occurrens, in loco qui Pennum dicitur iuxta Gillingham quinto idus Junii cum eo congrediens, ipsum cum suis omnibus in fugam convertit.

A.D. 1016. Edmund crowned at Westminster.

Cnut invests London.

Retires to Dorset.

Defeat of Cnut near Gillingham, June 9.

Will. Malm., Flor., Rog., and Matt. ibid.

CONTINUATIO. *De secunda victoria Edmundi Anglorum regis.*

POST hanc victoriam media æstate transacta, maiori quam prius fecerat exercitu congregato, rex Anglorum Edmundus fortiter statuit confligere cum Cnutone. Cui in provincia Wygorniensi in loco qui Scernstan dicitur occurrens, optimum quemque de exercitu suo prudenter instruxit; omnes hortatur, ut meminerint se pro patria et liberis, pro coniugibus et hereditatibus decertare. Et sic optimis sermonibus bellicis animos omnium accendebat. Deinde tubicines strepere et

Battle of Scernstan.

paulatim cohortes incedere iubebat. Concurrentibus tandem aciebus, maximo clamore lanceis prius et post gladiis rem egerunt. Interea rex Anglorum Edmundus in prima acie stans, obvia sibi quæque proterebat, hostes assidue feriebat, et strenui militis bonique regis officium viriliter exercebat. Sed quia iniqus dux Eadricus, Almarus et Algarus comites qui ei præsidio fore debuerant cum innumera populorum multitudine in parte Danorum pugnabant, exercitus Edmundi nimis fuerat infirmatus. Attamen prima die belli, id est septimo kalendas Julii, tam asperum, tam cruentum 25 June. extitit prœlium, ut uterque exercitus præ lassitudine diutius pugnare non valeret: sole tamen occidente, voluntate spontanea se ab invicem diviserunt. Sed die postera rex Anglorum Edmundus Danos omnes protrivisset, si iniqui ducis Eadrici insidiæ non fuissent. Siquidem cum utrimque pugnaretur et Anglos fortiores esse conspiceret, cuiusdam viri regi Edmundo simillimi capite amputato et in altum levato, exclamavit, dicens: "Vos, Angli, amisso capite frustra pugnatis. Fugite," inquit, "miseri, fugite! Ecce rex vester hoc ense occisus est! En regis Edmundi caput hic teneo manibus! Fugite, fugite quantocius!" Quod ut Angli audierunt, inconstantiores in prœlio extiterunt. Et fugissent Angli continuo, nisi rex Edmundus, Eadrici ducis cognita proditione, in editum quendam collem procederet, ablata galea caput suum commilitonibus ostentans. Deinde rex Edmundus quantum poterat viribus hastile ferreum intorquens, misit in præfatum proditorem Eadricum. Sed Eadricus ictum prævidens cavit. Unde militem prope stantem iaculo præfato ita transfodit Edmundus, adeo ut alterum quoque affigeret eodem ictu. Igitur comperto ilico quod rex viveret, animos extulerunt Angli, et in Danos acrius incedebant, multos ex eis prosternentes, et summis viribus certantes, ad crepusculum usque noctis atrociter perstiterunt. Quo adveniente, digressi

sunt, ut pridie, spontanea voluntate. At ubi plurimum noctis processisset, Cnuto suos sub silentio in castris abire præcepit; et versus Londoniam iter arripiens et ad naves suas veniens, urbem iterum Londoniarum obsedit.

Cnut renews the siege of London.

Will. Malm., Flor., Rog., an Matt., ibid.; Hen. Hunt. A.D. 1016.

CONTINUATIO. *Quod rex Anglorum Edmundus Cnutonem ter vicit.*

MANE autem facto, cum rex Anglorum Edmundus Danos comperit aufugisse, in Westsaxoniam revertitur maiorem exercitum collecturus. Cuius strenuitatem iniqus dux Eadricus comperiens, venit ad eum fraudulenter, ut eum proderet, instinctu Cnutonis, et pace[1] inter eos confirmata Edmundo regi fidelitatem promisit. Itaque rex Edmundus tertia vice exercitu congregato, cives Londonienses obsessos liberavit, Danos ad naves fugavit, et apud Breinfordiam Thamense flumen transiens, cum Danis quarto prœlio commisit; et illis turpiter de campo fugatis, victoriam in hasta et gladio sibi rex comparavit Edmundus, et festivum belli decus optinuit. Cnuto vero ad naves fugatus, Cantiam prædaturus exivit. Contra quem rex Anglorum Edmundus exercitum ducens, iuxta Otteforde cum hostibus prœlium commisit. At illi impetum eius non ferentes, terga dederunt, et in Schepeiam insulam fugam fecerunt. Tunc rex Edmundus in Westsexiam proficiscens Cnutoni gnaviter progressum exploravit. Cnuto vero provinciam Merciorum prædaturus ascendens, atque vicos et villas rapinis incendiis cædibusque depopulans, exercitui suo peiora prioribus facere præcepit. Sed vafer ille et proditor pessimus Eadricus, consilio Cnutonis ficto dudum animo in

Defeat of the Danes.

Battle of Otford.

Cnut in Mercia.

[1] *pace*] parte, MS.

regis Edmundi gratiam reversus, dum rex Edmundus reliquias Danorum prædantium Westsexoniam persequi conaretur, astuta calliditate persuasit regi Edmundo, ut ipsos Danos ulterius persequi desisteret, affirmans hostes nihil contra ipsum Anglorum regem Edmundum ulterius ausuros. Pro dolor! præventus rex Anglorum Edmundus susurro prædicti Eadrici proditoris, affirmantis hostes, ut diximus, nihil ultra contra ipsum ausos attemptare, maturum sibi exitium et Angliæ toti paravit. Ultimus enim dies ille Danis profecto fuisset, si rex Edmundus illo die in persecutione hostium perseverasset. Namque data hostibus fugiendi copia, iterum in unum coaluerunt, orientales Anglos bello infestantes. At rex Angliæ Edmundus, exercitu collecto apud Essesennam,[1] hostibus audacter occurrens, Battle of Ashdown. triplicibus insidiis acies instruxit, turmas circuivit, monet ut memores pristinæ virtutis et victoriæ sese regnumque suum ab avaritia barbarorum defendant. Nam cum illis leviter certamen affirmat inire posse, quos antea sæpe vicerunt. Cnuto interea suos in æquam quandam planitiem ducit, et rex Edmundus signo suis dato subito hostes invasit. Summis utrinque viribus dimicatur; corruunt ex utraque parte multi; sed Angli tamen Martis alea prævale- Hen. Hunt. A.D. 1016. Bromton, col. 905. bant. Apparuit autem ibi virtus Edmundi regis, qui cum Danos solito acrius pugnare videret, relicto regio loco qui ex more erat inter draconem et standard, cucurrit in aciem primam; gladium terribiliter vibrans, ad modum fulminis aciem fidit, abrumpensque mediam pertransiit, atque sequentibus se conterendam dedit. Inde in aciem Cnutonis advolans, clamorem acierum excitavit horrendum. Fit ibi inter partes conflictus gravissimus. Sed cum ille nefandus proditor dux Treason of Eadric. Eadricus acies Danorum videret inclinatas, cum cuneo cui præerat ad Cnutonem confugit, ut prius

---

[1] *Essesennam*] Assandunam, Will. Malm., etc.

fuerat inter eos prælocutum. Unde Dani fortiores effecti nimiam ex Anglis stragem fecerunt. Ibi Cnuto regnum expugnavit Anglorum; ibi omne decus Anglorum occubuit; ibi militaris flos patriæ prorsus emarcuit. Corruerunt enim ibi ex parte Anglorum duces nobilissimi Alfricus et Godwinus, Usketillus et filius eius Ethelwoldus, et Dei amicus Ethelwinus, Eadnothus quoque Dorkecestrensis episcopus et abbas Wlsius, cum totius fere Angliæ nobilitate, qui nunquam antea in uno prœlio tantam cladem ab hostibus acceperunt. Factum est autem hoc bellum in festo sancti Lucæ evangelistæ. Cnuto vero in sua parte eadem die ducum et virorum nobilium irrecuperabile sustinuit detrimentum. Uskillus, cuius paulo ante mentionem fecimus, inter alios ex parte Edmundi regis, ut diximus, extitit interfectus. Hic vero Uskillus Estanglorum comes perpetuam famam meritus tempore Swani tyranni, quando primus omnium piratas Danos adorsus, spem dedit illos posse superari. Unde Angli exemplo ipsius ad audaciam provocati, Edmundi regis nacti ducatum, ipsis deinceps Danis animosius resistere conati sunt.

Losses on the side of the English.

Oct. 18.

Flor. Vigorn., Hen. Hunt., Rog. Wend. Matt. West. A.D. 1016. Jo. Bromton, col. 906.

CONTINUATIO. *De singulari certamine inter Edmundum Anglorum regem et Cnutonem.*

POST hoc lamentabile prœlium in quo tot nobiles corruerunt interiectis paucis diebus, insecutus est rex Edmundus Cnutonem in Glovernensi provincia iam prædas agentem. Convenerunt itaque ad certamen in loco qui Durheste dicitur dicti reges, Edmundus scilicet et Cnuto. Ubi Edmundus in occidentali parte Sabrinæ fluminis constitutus, sese viriliter præparavit ad pugnam; Cnuto vero cum suis in orientali parte amnis Sabrinæ existens, ad bellum suos animabat. Et cum acies hinc inde dispositæ erant ad congrediendum, iniqus dux Eadricus magnatibus convocatis in hanc vocem prorupit, dicens: "O viri nobiles et armis

Edmund and Cnut at Deerhurst.

Speech of Eadric.

potentes, cur totiens in bello morimur pro regibus nostris, cum ipsi nobis morientibus nec regnum optineant, nec avaritiæ suæ finem imponant? Cupio igitur, o viri cordati, his periculis nostris præbere consultum, qui quidem sapientia minor sum, sed ut hæ rugæ et hi cani testantur, ætate superior. Et forte quod ingenium non habuit, usus docuit; et quod negavit scientia, contulit experientia. Multa certe vidimus et cognovimus; multa insuper patres nostri narraverunt nobis; ubi non immerito exigamus audientiam, ut de certis et apertis non dubiam proferamus sententiam. Periculosa res agitur. Mala patimur, peiora cernimus, pessima formidamus. Cotidie pugnamus, nec vincimus; sed nec vincimur quidem: immo vincimur, et nemo vincit. Quomodo non vincimur, qui vulnerati, qui oppressi, qui fatigati, qui viribus destituti, qui armis spoliati, nec fugimus, cum non sit qui impetat; nec impetimus, cum utrimque virtus deficiat? Usque quo finis horum mirabilium? Quando ab hoc labore requies, ab hac tempestate tranquillitas, ab hoc timore securitas? Invincibilis est certe Edmundus ob mirabilem eius fortitudinem; invincibilis est et Cnuto propter fortunæ favorem. Nos conterimur, nos iugulamur, nos dissipamur, nos dulcia amittimus pignora, nos suaves necessitates morti exponimus. At huius laboris quis fructus, quis finis, quod pretium, quod emolumentum? Quod, quæso, nisi ut cæsis utrimque militibus duces compulsi necessitate componant, vel certe soli sine milite pugnent? Quare non modo? certe dum vivimus, dum spiramus, dum superest exercitus, id ageretur utilius, securius, honestius. Rogo quæ est ista insolentia, immo violentia, immo insania? Anglia quondam multis subiecta regibus, et gloria floruit, et divitiis abundavit. O ambitio quam semper cæca! quæ totum cupiens, totum amittit. Quare ergo Anglia non sufficit modo duobus regibus, quæ olim octo regibus satis fuit? Quod si tanta eis inest dominandi libido, ut Edmundus parem, Cnuto

Ailred, col. 363.

He proposes a duel between the two kings.

dedignetur superiorem; pugnent, consulo, pugnent soli, qui soli cupiunt dominari; et qui singulariter regnare contendunt, certent pro corona soli, qui soli cupiunt nsigniri. Ineant ipsi duces duelli discrimen, ut vel sic alter vincatur; ne, si sæpius pugnet exercitus, omnibus interfectis, non sint milites, quibus reges imperent,[1] nec sint bellatores, qui adversus extraneos regnum defendant." Hæc et alia plura his similia prosequente Edrico, in mediis, ut ita dicam, faucibus totus ei populus verbum obcludit, vociferans et dicens: "Aut pugnent ipsi, aut componant." Delata vero ad reges tam procerum quam populi sententia, ut soli dimicarent pro regno Anglorum, rex Edmundus animo gratanti non solum sententiæ procerum et populi læte[2] consentiebat, verum etiam singulare certamen ultro expetiit a Cnutone, asserens magnam utrilibet laudem futuram, qui suo potissimum periculo sine fidelium suorum dispendio tantum nancisceretur regnum. Quibus Cnutoni renuntiatis per internuntios, hoc prorsus abnuens respondit, se animo excellere, sed contra tam ingentis molis hominem corpusculo diffidere. Sed quia amborum patres tenuerunt regnum et iure hereditario uterque Angliam efflagitaret, convenire prudentiæ mandavit, ut animositatibus depositis Angliam partiantur. Hæc mandavit Cnuto, videns exercitum suum nimis debilitari et minus sufficere ad pugnandum. His igitur ad Edmundum regem ex parte Cnutonis per internuntios delegatis, Edmundus rex fertur ad hæc tale dedisse responsum: "Si quidem pro eo quod patres tui aliquando aliquam terræ partem possederunt, regnum tibi [iure] hereditario vendicaveris, omnibus quidem notum est invasoria te agitari causa, et non possessoria; eo quod prædonum more magis regnum depopulaverint, quam iure regendi conservaverint. Nec mirum quidem: paganissimi enim cum essent et bar-

Will. Malm. p. 302.

Cnut proposes to divide England with Edmund.

Edmund's refusal.

[1] *imperent*] imparent, MS. [2] *læte*] late, MS.

bari, sanctissimos occiderunt, ecclesias destruxerunt, et absque ætatis et sexus discretione miseratione postposita populum et plebem deleverunt. Nunc autem quia te Christianum fateris et tuum exercitum, aut de commissis patrum tuorum et tuis flagitiis dolens patriam tuam pænitendo repete, aut si hoc te melius habet regnum, ad singulare bellum procedens, animo præcellens, proprio gladio in brevi diei [momento] Angliam, si potes, expugna. Superius quidem sedens Arbiter regnum suum attribuet cui voluerit, reddens unicuique secundum meritum suum." Ad hæc Cnuto per peritissimos legatos et regum gesta prorsus non ignorantes respondit: "Si," inquit, "patres nostros vel paganissimos, ut asseris, vos Christianissimos, et nos prædones et depopulatores appellas, pro eo quod huius regni appetimus gubernacula, scito quod nec regnum tuum nec regnum patrum tuorum invasimus, sed regnum quod oraculo Divino datum est Bruto Æneæ fortissimi nepoti et ceteris a Troia cum ipso venientibus regibusque eius generis per legitimas successiones. Vos autem hoc ipsum regnum prius pacifice ingredientes, postmodum vero regem Vortigernum quadam filia vestra deceptum de locis ad loca fugastis, ut paganissimi terram et etiam ecclesias depopulando populumque Christianissimum delendo et exterminando. Tandem sub pacis tecto ipsum regem violenta manu apprehendentes, quadringentos probissimorum eius cum aliis quam plurimis cultris crudeliter necastis; regemque per civitates et oppida deductum, donec universa vobis traderet, quasi miserrimum captivum sub strictissima custodia detinuistis. Quibus auditis patres nostri, non audacia minores se existimantes, regni huius invasores invaserunt, depopulatores depopulati sunt, expugnatumque a vobis regnum expugnaverunt multotiens et obtinuerunt. Nunc autem maximum dedecus nobis videtur, si quod patres nostri virtute possederunt, nos quoque et regnis et terris animisque non minores ut ignavi

Cnut repeats his proposal.

alieni a vobis omnino alienis expelleremur. Igitur quoniam ambo non indebite regnum efflagitamus quod patres amborum tenuerunt Anglorum, partiamur iure hereditario, et fœderati fratres effecti iocundum demus otium his qui pro nobis se discrimini dederunt." At vero Edmundus, potius consentiens decreto procerum, ut cum Cnutone certamen iniret singulare, Cnutonem ad duellum provocabat, malens se committere fortunæ, quam regnum paternum cum barbaro partiri. Cnuto autem animum Edmundi ad regnum cum ipso Anglorum partiendum intelligens esse inflexibilem, delatam ad se Edmundi regis et procerum sententiam de duello inter dictos reges ineundo, tandem sententiæ cessit. Convenientibus itaque utrisque cum exercitu super ripam Sabrinæ fluminis, rex Anglorum Edmundus cum suis in occidentali, Cnuto cum suis in orientali plaga consedit. Est autem insula in ipsius fluminis medio sita, quæ Oleneye appellatur: ad quam reges transvecti, splendidissimis proteguntur armis. Ubi utriusque exercitu spectante certamen ineunt singulare. At ubi hastarum robur tam virtute inpingentium regum quam fortissimorum obiectu clipeorum deperit, eductis ensibus sese cominus ferientes, acriter ac diu cum gladiis rem agentes, virtus Edmundum, fortuna Cnutonem protexit. Circa capita galeata enses tinniunt, quorum collisione scintillæ prorumpunt. Ubi vero illud robustissimum pectus Edmundi regis ex ipso bellandi motu ira succendit, et sanguine incalescente factus robustior dexteram elevat, ensem vibrat, et tanta vehementia in caput obstantis ictus ingeminat, ut fulminare potius quam percutere videretur. Sentiens ergo Cnuto breviori halitu sibi vires deficere, seque tales impetus sustinere non posse, cogitat de pace iuvenem convenire. Sed, ut erat vir astutus, timens ne, si defectus sui iuveni[1] innotescerent,

Duel between Cnut and Edmund at 'Oleneye,' an island in the Severn. Ailred, col. 364.

[1] *iuveni*] iuvenem, MS.

pacis verbum non audiret, totum intra se suum recolligens spiritum, mirabili virtute irruit in Edmundum; et mox se paululum subtrahens, rogat iuvenem sustinere modicum, et sibi præstare auditum. Ille, ut erat suavis animi, demisso in terram clipeo, ad verba Cnutonis intendit. Tunc inquit Cnuto. "Hactenus ego regni tui cupidus, virorum fortissime, (quem non solum regno Anglorum, sed universo orbi iudico præferendum), nunc cupidior tui sum quam regni. Mihi Dacia servit, mihi Norwegia succumbit, mihi rex Swavorum manus dedit; et mei conatus inpetum, quem nullum mortalium sustinere posse credebam, tua mirabilis virtus iam plus semel elusit. Quocirca licet me victorem ubique futurum fortuna promiserit, ita tamen tua mirabilis probitas me illexit ad gratiam, ut supra modum te et amicum cupiam, et regnorum consortem exoptem. Utinam et tu mei cupidus sis, ut ego tecum in Anglia, et tu in Dacia mecum regnes. Certe si fortunæ meæ tua virtus accesserit, pavebit Norwegia, tremebit[1] Swevia, assueta quoque bellis Gallia trepidabit." Quæ plura? Annuit clementissimus rex Anglorum Edmundus, et oratione flectitur qui gladiis flecti non poterat, et cedit verbis qui flecti non potuit armis. Igitur ruentes in oscula Edmundus et Cnuto, utroque exultante exercitu, et clero "Te Deum laudamus" clara voce personante, deinde in signum fœderis et pacis vestes mutaverunt et arma; ita quod Edmundus Cnuto et Cnuto Edmundus videbatur. Reversique ad suos modum amicitiæ pacisque præscribunt. Nempe dividitur Anglorum regnum inter duos, Edmundum videlicet et Cnutonem. Sed tamen corona Angliæ remansit Edmundo cum Estsexia et Estanglia et civitate Londoniarum et terra tota ad australem plagam Thamensis fluminis, Cnutone aquilonales Angliæ partes optinente. Stetit autem

Reconciliation of the kings.

Cnut reigns in the north, Edmund in the south and east.

[1] *tremebit*] sic MS. and Ailred.

Edmund's sons, Edward and Edmund.

pax firmissima inter Edmundum et Cnutonem usque ad diem mortis magnifici regis Edmundi. Habuit quoque rex Edmundus ex uxore sua Aldgiva, cuius supra meminimus, femina genere præclara, duos filios, Edwardum et Edmundum, de quibus inferius suo loco dicetur.

Hen. Hunt., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1016.

Cap. XXXI.

De morte dolenda regis Edmundi Secundi et coronatione regis Cnutonis.

Igitur rex Anglorum Edmundus, cognomento Ferreum Latus, dum iustis in regno mansuetus et pius ac terribilis appareret iniustis, invidit eius prosperitati proditor et impius dux Merciorum Edricus, cuius sæpius mentionen fecimus. Volens se gratum præstare Cnutoni, Edmundo regi molitur insidias, et qualiter ipsum proderet ac vita privaret immutabiliter cogitavit. Tandem propositum suum nefandissime deliberatum cupiens ad effectum deducere, duos de regis Edmundi cubiculariis, quibus præfatus rex Edmundus corporis et vitæ suæ omnem commiserat primitus custodiam, pollicitationibus illectos, et primo immanitatem flagitii exhorrentes, in nece Edmundi regis complices suos ad ultimum effecit. Denique dicti proditores opportunum quo regem occiderent Edmundum locum invenientes, nefandissimum ac turpissimum excogitant genus insidiarum. Nam invictissimo rege Edmundo apud Oxoniam in festo sancti Andreæ apostoli pernoctante, dicti cubicularii, ut diximus, Edrici pollicitationibus circumventi ac domini sui regis Edmundi proditores effecti, dum prædictus rex Edmundus ad domum secretiorem ad requisita naturæ diverteret, sub domo purgatoria in fovea delitescentes cultello bis acuto inter celanda percusserunt; et eo letaliter vulnerato, proditores fugientes inter regis viscera ferrum reliquerunt. Igitur

Will. Malm. ii. § 180.

Assassination of Edmund.

Nov. 30. Ailred, col. 365.

invictissimus rex Anglorum Edmundus Ethelredi regis filius, proditione Edrici ducis suorumque complicium factione nequissime interfectus, apud Glastoniam iuxta avum suum Edgarum Pacificum regem Anglorum sepultus est; planxitque eum universa Anglia nimis, quia ipso duce sperabat se posse ab oppressione Danica tandem respirare. Peracta vero nece Edmundi scelestissimus et nefandissimus proditor Edricus turpissimusque homicida proprio domino interempto ad regem confugit Cnutonem.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1017.

CONTINUATIO. *De coronatione regis Cnutonis.*

A.D. 1017.

ANNO igitur Domini millesimo septimodecimo, defuncto, ut supra retulimus, serenissimo Anglorum rege Edmundo, cognomento Ferrei Lateris, Cnuto rex cognita ipsius morte totum Angliæ regnum invasit, et apud Westmonasterium diadema suscipiens, viginti annis nondum completis regnavit. Qui primis regni sui diebus Angliam in quattuor dividens portiones, Westsaxoniam sibi, Merciam Edrico, Angliam Orientalem Turkillo, Iricio Northumbriam delegavit.

Cnut crowned at Westminster.

Will. Malm. ii. § 180; Rog. Wend. and Matt. Westm.

CONTINUATIO. *Quod rex Cnuto Angliæ nobiles exulavit.*

A.D. 1017.

ET his ita gestis, rex statuit Cnuto immutabiliter in animo suo omne genus regium[1] gentis Anglorum perdere vel exilio perenni eliminare. Unde ab Edwino fratre regis Edmundi ex matre initium sumens, qui non aspernandæ probitatis extitit adolescens, per præfatum proditorem Edricum Anglia cedere iubebat. Qui Edwinus tempestatibus marinis diu fatigatus terrisque iactatus et alto, angore animi, ut fit, corpus

Cnut rids himself of the rival family.

[1] *regium*] Rog. Wend.; regni, MS.

infectus, furtivo reditu apud Anglos in quadam abbatia delituit. Qui rex rusticorum postmodum appellatus, secretariorum suorum factione regi Cnutoni postea dolose reconciliatus, fraudulenter demum est interfectus et apud monasterium de Tavistok sepultus est. Præterea rex Cnuto filios Edmundi regis Edmundum et Edwardum, cum præ pudore eos ferire metueret, ad regem Swevorum transmisit feriendos. At vero prædictus rex Swevorum miseratione ductus, precibus Cnutonis regis non adquiescens, ipsos perimere recusavit innocentes, quamquam Cnutoni fuisset confœderatus. Demum præfatus rex Swevorum prædictos pueros ad Salomonem Hungariorum regem nutriendos et vitæ reservandos transmisit. Ubi aliquamdiu honorifice conversati, Edmundus filiam dicti regis Hungarorum duxit uxorem ; sed cito post idem Edmundus sine liberis decessit : Edwardus vero sororem reginæ nomine Agatham accepit in uxorem ; ex qua processu temporis duos filios Edmundum et Edgarum generavit ; genuit insuper ex ea duas filias, Margaritam scilicet et Cristinam, de quibus in sequentibus suis locis dicemus. Filii quoque Ethelredi Anglorum olim regis Elfredus et Edwardus quos ex Emma regina genuerat, audientes regis Cnutonis sævitiam, tutas latebras cum Ricardo eorum avunculo Normannorum duce in Normannia fecerunt. Prædictus enim dux Normannorum Ricardus dictos iuvenes nepotes suos, Elfredum scilicet et Edwardum, cum omni diligentia educavit. Sed postea a duce Normannorum, filio scilicet dicti ducis Ricardi, post mortem patris sui Ricardi ducis tanto honore sunt habiti, ut summi nexu amoris tamquam fratres sibi eos adoptaverit. Quorum diuturno compassus exulatui, missis legatis regi Cnutoni mandavit, ut iam iamque satiatus eorum exterminio illis parceret, et sua eis vel sero pro suo obtentu amoris redderet. Qui salubribus eius non adquiescens monitis, legatos inexpeditos in rebus nihil

Jo. Bromton, col. 907.

Flor. Vigorn. A.D. 1017.

Death of Prince Edmund.

Edward's wife and family.

The sons of Ethelred harboured by Richard of Normandy.

lætum portantes remisit. Tunc dux Robertus vehementissimi rubore succensus furoris, convocatis principibus sui ducatus, magnam navium classem festinato iussit fabricari. Quam ex omnibus Normannici maris partibus congregatam infra exigui spatium temporis in ancoris armis hominibusque robustissimis diligenter instructam stare in litore apud Fiscamnum ponti[1] fecit. Inde quoque signo dato velisque in sublime pansis, nimia demum tempestate acti ad insulam quæ vocatur Gersey cum magno periculo pelagi tandem sunt devoluti. Quod puto Deo auctore ita fuisse factum pro Edwardo Anglorum rege tunc futuro, quem idem Deus disponebat in futuro regnare sine sanguinis effusione. Ubi dum longo detinerentur tempore vento adverso diutius flante, dux Normannorum Robertus efferatis animis incredibili cruciabatur mærore. Novissime videns se nullo modo posse transfretare, giratis navium proris apud sancti Michaelis montem remeato limbo maris quantocius sunt appulsi. Præterea rex Cnuto in exterminium Anglorum, sicut prædiximus, anhelans ac in malitia sua præconcepta indesinenter perseverans, alios quoscunque de regio semine quos audivit generatos in exilium mittens, regnum Angliæ filiis suis iure hereditario reservare curavit. Habuit namque idem rex Cnuto ex Elgiva regina sua Elfelmi comitis filia duos filios, Swanum videlicet et Haroldum ; licet fama referat Cnutonem regem ipsos minime generasse.

Robert of Normandy endeavours to restore his cousins by force.

Wilh. Gemet. ap. Camd. p. 647.

Bromton, col. 912.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1018.

Cap. XXXII.

De morte nefandissimi proditoris ducis Eadrici.

Rex vero Cnuto prædictos regis Edmundi cubicularios, quos supradiximus per Edricum ducem circum-

Various accounts of the death of Edric.

[1] *in lit. ap. F. p.*] ap. F. in lit. p. Wilh. Gemet.

ventos dictum dominum suum regem Edmundum apud Oxoniam interfecisse, qui ultro spe ingentis præmii factum detulerant ad regem Cnutonem, apud se interim celatos, magna frequentia populi produxit in medium, palamque genus insidiarum et modum interfectionis professos suppliciis condignis et morti adiudicavit. Ad hæc nefandissimus proditor Eadricus dux, cuius sæpius mentionem fecimus, postquam de nece regis Edmundi quod cupiverat ad effectum perduxisset et consilio suo fratres eius et filios a regno eliminasset, ad Cnutonem regem in die Epiphaniæ quasi ei congratulaturus venit. Eodem quippe tempore idem Cnuto rex Londoniis sacrosanctos natalis Domini dies cum magna gloria coluit; et præfato die, videlicet Epiphaniæ, in quodam castello quod nunc Baynardi dicitur infra mœnia dictæ Londonicæ civitatis situato cum omni tripudio epulatus est. Prandio vero finito surgentibus omnibus a mensa, dux iniqus Edricus saturus et vino calens sese regi Cnutoni præsentavit, imprecans ei vitam et gloriam. Rex quidem Cnuto eum resalutans et cum cornu aureo mero pleno ad potum invitans (cornibus enim solebant Dani bibere), clarissimo vultu iubet eum æque gaudere. Quod Edricus videns et bonum æque ferre nesciens, fiducia meritorum beneficia regi Cnutoni sua quasi amicabiliter improperans remunerationis proditionum suarum tempore instante, verba sui interitus sic orsus est. "Non inmerito," inquit, "o rex, hilaris tua facies mihi serenat: per me etenim iocundus iste dies tibi illuxit, quo tota potiris Anglia. Nam primum per me multis populo Anglorum et patriæ malis illatis, inimicis tuis aliis prostratis, aliis a patria exterminatis, potiorem regni partem obtinuisti. Nunc autem, quoniam inimicum tuum illum pessimum Edmundum unco ferreo iussi pro tui amore occidi, et consilio meo omnes quos vereri poteras eius heredes patria expuli; iccirco nunc super omne regnum gloriose regnas. Nec ergo mirum erit si deinceps mihi iocundus existas." Qui-

Baynard's Castle.

bus auditis rex Cnuto immoderate, nec mirum, inauditum facinus expavit corde, et obnubilata facies multos vicissim mutavit colores. Verumtamen post trium vel duarum horarum spatii verborum et animi Edrici meditationem, rex Cnuto asciscens pincernam et tradens cornu aureum, iussit ei occulte, quatinus aliud Edrico impleret cornu non mero, sed amurca. Quod cum accepisset Edricus, expavit cornu quidem, sed potius horruit fæcem. Cum autem ipse dux Edricus quæsisset, "Quid hoc esset? vel quare hoc?" Rex Cnuto respondit: "Quid est, Edrice?" "Aliud mihi," inquit Edricus, "cornu porrectum est cum fæce." Tunc rex Cnuto: "O Edrice, ego quidem aureo cornu merum bibi, sed mihi; tu autem alio cornu bibes mortis amurcam, sed iam tibi. Dixisti enim: 'Ego Edmundum iussi unco occidi.' Os ergo tuum adversus animam tuam locutum est. Amicissimum enim meum fratrem fœderatum Edmundum regem, cuius gratia et liberalitate quam nunquam ante habuimus Angliæ partem in pace possidemus, propter me, ut dicis, dominum tuum qui tibi animam suam credidit in secretioribus occidisti, et populum tuum prodidisti. Reus es ergo mortis; sanguis tuus super caput tuum, eo quod manum misisti in christum Domini. Ut video enim, offensus in quolibet, vel in minimo, mutatis animis, quod proper me, ut asseris, domino tuo et domui eius fecisti, propter alterum mihi et domui meæ faceres." His dictis, rex Cnuto ilico surrexit, et domum egrediens iussit militibus et servientibus ut torribus et tædis Edricum tam diu iacularent, donec ipse putidissima anima sua infernales ditaret principes. Corpus vero illius pedibus fune ligatis per medium civitatis Londoniarum trahentes usque ad fossam quæ Anglice Hundesdich **Hundesdich:** appellatur, in ea honorifice, ut tantum decet proditorem, fætidissimo cæno cum canibus in eadem ante proiectis sepelierunt. De reliquiis vero eius si quis quæsierit, a canibus quærat cum eo sepultis. Rex

vero Cnuto, ne inter seditiosos et ebrios sedisse videretur, navi Westmonasterium venit.

Rog. Wend. Matt. Westm. A.D. 1017. Jo. Bromton, col. 908. Will. Malm. ii. § 181.

De morte vero istius proditoris Edrici aliter scriptum repperimus; videlicet, quod cum idem proditor audisset sese a ducatu Merciorum quem multis tenuerat annis per Cnutonem regem fuisse spoliatum, et dictum regem super hoc asperrime nimis increpans, improperabat ei beneficia a se sibi collata non pauca; inter quæ duo protulit unde ipsum regem ad iram commovit, dicens, "Edmundum," inquit, "propter te primum deserui, et post illum ob tui fidelitatem extinxi." Quo dicto, regis Cnutonis facies immutata rubore furorem expressit; et continuo prolata sententia dixit: "Merito et tu morieris, cum sis læsæ maiestatis reus in Deum et in me, qui proprium dominum et fratrem mihi occideris fœderatum. Sanguis tuus super caput tuum, eo quod misisti manum in christum Domini." Et mox, ne tumultus fieret in populo, ibidem faucibus suffocatis et in Thamense flumen per fenestram præcipitatus, proditionis suæ meruit subire talionem.

Hen. Hunt. A.D. 1016.

De morte quoque huius proditoris Edrici alii aliter scribentes dixerunt quod dolo eius interfecto Edmundo ipse proditor ad Cnutonem regem veniens salutavit eum, dicens, "Ave, rex solus!" Cumque ad interrogationem regis Cnutonis, quare sic salutasset eum, rem gestam de morte Edmundi Cnutoni denudasset, respondit Cnuto ei dicens: "Ego te hodie ob tanti obsequii meritum cunctis regni proceribus reddam celsiorem." Iussit ergo eum excapitari, et caput in stipite fixum super turrim Londoniarum avibus exponi. Sed sive sic, sive aliter vitam finierit proditor Edricus, certum tamen est, quod proditionum suarum stipendium accipiens debitum flagitiosam vitam pessima morte finierit. Quia hoc liquido constat, quod ille qui multos circumvenerat tandem est iusto Dei iudicio circumventus.

Angl. Sacr. i. 231.

Continuatio. *Quod rex Cnuto Anglos sibi conciliavit.*

Will. Malm. ii. § 181. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1021.

Succedente tempore Turkillus et Iricii, captatis occasionibus ab Anglia eliminati, natale solum petierunt. Quorum primus qui incentor necis beati Aelphegi fuerat, statim ut Danemarkyæ litus attigit, a ducibus oppressus est. Ita cum omnis Anglia regi pareret Cnutoni, ille ingenti studio Anglos sibi volens conciliare, æquum illis ius cum Danis suis in consensu, in consilio et in prœlio concessit.

Death of Turkil.

Impartiality of Cnut.

Cap. XXXIII.

Quod rex Cnuto Emmam Anglorum reginam accepit in uxorem.

Will. Malm. ii. § 181. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1018.

Anno Domini millesimo octavo decimo defuncta uxore Cnutonis regis Elgiva, idem rex misit in Normanniam ad ducem Ricardum propter Emmam sororem eius, regis scilicet Anglorum Ethelredi relictam. Quæ mense Julio in Angliam veniens Cnutoni regi lege coniugali copulata est. Qua de re Angli minus Danorum suspirabant imperium, dum consuetæ dominæ, Emmæ videlicet reginæ, solitum deferebant obsequium. Simulque eo facto Cnuto rex Ricardi ducis Normannorum gratiam ita sibi cupiebat allicere, ut parum de suis cogitaret nepotibus, Elfredo scilicet et Edwardo, illo in tempore in Normannia degentibus, qui alios speraret nepotes ex Cnutone se suscepturum. Præterea rex Cnuto monasteria per Angliam suis et patrum excursionibus partim fœdata, partim eruta reparavit. Loca vero omnia in quibus pugnaverat, et præcipue Assendone, ecclesiis insignivit, ministros instituit, qui

A.D. 1018. Cnut marries Ethelred's widow.

He repairs monasteries.

per succedentia sæculorum volumina Deo supplicarent pro animabus ibi occisorum. Ad consecrationem illius basilicæ et ipse affuit et optimates Anglorum et Danorum, et donaria multa eidem basilicæ porrexerunt. Nunc, ut fertur, modica est ecclesia presbytero parochiano delegata. Ad hæc præfatus rex Cnuto Anglorum et Danorum supra corpus beatissimi regis et martyris

Bury St. Edmund's. Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1020.

Edmundi, quem antiquiores Dani, ut supra docuimus, interfecerant, in loco qui Badericheswrthe nuncupatur, ubi idem beatissimus rex et martyr Edmundus incorrupto corpore diem beatæ resurrectionis expectat, consilio Emmæ reginæ et episcoporum simul et baronum Angliæ basilicam animositate regia construxit, ac monachos instituit in eadem, præficiens eis abbatem nomine Widonem, virum humilem, modestum, mansuetum et pium, prædiaque multa ad monachorum inibi servientium sustentationem regia largitate contulit basilicæ prædictæ. Presbyteros autem qui ibidem inordinate prius vixerant aut in eodem loco ad cultum religionis provexit, aut rebus aliis illis collatis, ex quibus solito abundantius victum haberent et vestitum, in alia loca migrare fecit. Dictum vero cœnobium beati regis et martyris Edmundi tot prædiis et bonis aliis, ut diximus, ampliavit, ut omnibus fere Angliæ monasteriis in rebus temporalibus merito præferatur. Corpus vero beati Alphegi apud sanctum Paulum

Translation of St. Alphege's body. Angl. Sacr. ii. 143.

tumulatum ipse suis manibus inde levavit, et ad propria remissum dignis assentationibus veneratus est. Ita omnia quæ ipse et antecessores sui deliquerant corrigere satagens, prioris iniustitiæ nævum apud Deum fortassis, apud homines certe, abstersit. Anglos quoque omnes hortatu Emmæ reginæ sibi reconciliare studens, multa eis donaria contulit, et insuper bonas leges et omnibus placentes promisit. Præterea suggestu prædictæ Emmæ reginæ quæ in talibus sanctitate prodiga thesauros

Winchester.

dilapidabat, ecclesiæ cathedrali Wyntoniæ maxime munificentiæ suæ magnificentiam multipliciter ostendebat;

ubi tanta intulit, ut moles metallorum terreat advenarum animos; splendor gemmarum reverberat intuentium oculos. Emmæ quoque reginæ consilio rex Cnuto usus classem Danicam et milites stipendiarios remisit ad natale solum, datis eisdem ex tota Anglia octoginta duobus milibus librarum[1] argenti.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1018.

Rog. Wend. and Matt. West. A.D. 1020. Flor. A.D. 1018.

CONTINUATIO. *Quod leges regis Edgari tenendæ*[2] *constituuntur.*

Council at Oxford, in which Edward's laws are sanctioned.

ANGLI et Dani in colloquio apud Oxoniam convenientes, consilio deliberato de legibus regis Edgari[3] tenendis concordes effecti sunt. Unde eisdem legibus iubente rege Cnutone ab Anglica lingua in Latinam translatis, tam in Dacia quam in Anglia propter earum æquitatem a rege Cnutone iubentur observari.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1024. Hen. Hunt. A.D. 1019.

CONTINUATIO. *De probitate gentis Anglorum.*

Invasion of Sweden.

REX fortunatus Anglorum et Danorum Cnuto ex Anglis et Danis exercitum ducens in Suavos, in primo conflictu multos suorum[4] amisit. Sed cum die crastina cum hostibus denuo congredi debuissent, comes Anglorum Godwinus et Anglicanæ militiæ princeps, Cnutone rege nesciente, cum solis Anglorum cuneis audacter invasit, in fugam inprovidos convertit, et ex eis innumera multitudine perempta reges gentis illius Ulfum et Eiglafum ad deditionem pacis adduxit. Rex vero Cnuto, cum summo mane Anglos aufugisse[5] vel ad hostes perfide transisse putaret, dum acies Danorum ordinatas in hostes dirigere affectaret, non invenit in

---

[1] *librarum*] libris, MS.
[2] *tenendæ*] tenenda, MS.
[3] *Edgari*] Edwardi primi. Matth. Westm.
[4] *suorum*] Suavorum, MS. But see Matth. Westm.
[5] *aufugisse*] affugisse, MS.

castris nisi sanguinem et cadavera occisorum. Quam ob causam deinceps Anglos summo honore habens, cum læta victoria ad Angliam navigavit. Præterea rex Cnuto super tumbam regis Edmundi Ireneside in ecclesia Glastoniensi ubi idem rex Edmundus quiescit facta pro anima eius oratione pallium obtulit pretiosum variis coloribus et pavonum figuris contextum. Hoc autem fecisse creditur, ne in mortem eius cui in certamine singulari confœderatus fuerat consensisse videretur.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1026. Offering at Edmund's tomb.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1027–1029.

CONTINUATIO. *Quod rex Cnuto Norenses in sui favorem illexit.*

Cnut dethrones Olaf king of Norway.

CUM regi Cnutoni fuisset intimatum, quod Norwegenses regem suum Olawm propter eius simplicitatem nimis vilipenderent, magnam auri et argenti copiam magnatibus regionis illius transmisit, rogans omnes propensius, ut abiecto Olawo ipsum susciperent in regem. Qui cum dona quæ eis transmiserat avidis manibus suscepissent, renuntiaverunt ei ut omni ambiguitate remota veniret ad eos, quia ad illum suscipiendum omnes inveniret paratos. Rex vero Anglorum et Danorum Cnuto, cognita Norensium voluntate, cum navibus quinquaginta Norwegiam devectus regem Olawm a regno expulit, et illud sibi magnatibus annuentibus subiugavit. Deinde rex Anglorum et Norwegensium Cnuto ad Angliam rediens, Haconem Danicum comitem quasi legationis causa in exilium misit. Habuit enim in uxorem Gunildam matronam nobilem, sororis suæ et Witigerni Winidorum regis filiam: unde metuebat ab illo vel a vita privari vel a regno expelli. Circa eorundem temporum volumina, anno scilicet Domini millesimo vicesimo primo, Robertus, Ricardi secundi ducis Normannorum alter filius et frater Ricardi Tertii, postquam annis septem Nor-

Banishment of Haco.

Rog. Wend, and Matt. Westm. A.D. 1030.

A.D. 1021.

manniæ ducatum potenter rexerat, Jherosolimam gratia peregrinationis devote petivit. Reliquit filium autem septennem ex Herlena concubina susceptum, cuius speciositatem in chorea saltantis casu conspiciens, nocte illa carnaliter eam cognovit. Quam deinceps unice diligens, uxoris loco eam aliquamdiu adamavit; puer siquidem ex ea natus Willelmus est appellatus. Qui quidem Willelmus postea bellica virtute Angliam conquisivit: de quo in sequentibus suo in loco latiorem pertractabimus materiam, prout ordo historiæ exigit et requirit.

Robert of Normandy makes a pilgrimage to Jerusalem.

His son William.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1031.

CONTINUATIO. *Quod Cnuto rex Anglorum Danorum et Norwegensium Romam peregre profectus est.*

ISTE rex de quo in historia nostra nunc fit sermo, quem Cnutonem sæpius nominavimus, binomius extitit. Nam secundum chronicas quidam Kanutum, quidam vero Cnutonem suis in scriptis eum nominarunt. Quare videat lector, cum Kanutum sive Cnutonem inspexerit recitari in chronicis, tunc sermo agitur de una et eadem persona, quia unus et idem Cnuto et Kanutus.

Kanute and Cnut the same person.

Anno igitur regni sui quintodecimo rex magnificus Anglorum Danorum et Norwegensium Cnuto sive Kanutus de quo nunc sermo agitur cum honore maximo Romam profectus est, ingentiaque dona sancto Petro apostolorum principi in auro et argento, pannis sericis et lapidibus pretiosis optulit; et a papa Johanne ut schola Anglorum a tributo esset libera impetravit. In eundo et redeundo largas pauperibus eleemosynas erogabat. Hic multas in itinere clausuras ubi telonia a peregrinis extorquebantur ingenti dato pretio delevit. Ante sepulcrum quoque apostolorum principis Petri Deo suæ vitæ morumque emendationem devovit, sicut in epistola, quam a Roma rediens per Livingum virum

Cnut's journey to Rome, an. reg. 15.

M 2

prudentem et postea Cridiacensis ecclesiæ pontificem aliosque legatos magnatibus Angliæ evidenter expressit. Inter cetera denique Agelnotho Cantuariensi et Alfrico Eboracensi archiepiscopis omnibusque episcopis et primatibus Angliæ per epistolam suam intimavit, quod fuit Romæ in magna sollemnitate Paschali coram domino papa Johanne et Conrado imperatore, præsentibus regibus cunctis et principibus gentium a monte Gargano usque ad istud proximum mare; qui omnes illum honorifice susceperunt et magnis donariis honoraverunt. Cuius epistolæ tenorem huic operi non incongrue dignum duximus inserendum. Tenor igitur epistolæ præfatæ talis est.

Will. Malm. ii. § 183. Flor. Vigorn. A.D. 1031. Letter of Cnut.

Epistola.

CNUTHO rex totius Angliæ et Danemarchiæ et Norregiæ et partis Swavorum, Agelnotho metropolitano et Alfrico Eboracensi omnibusque episcopis et primatibus et toti genti Anglorum, tam nobilibus quam plebeiis salutem. Notifico vobis me noviter isse Romam oratum pro redemptione peccaminum meorum, et pro salute regnorum quique meo subiacent regimini populorum. Hanc quidem profectionem Deo iam olim devoveram, sed pro negotiis regni et causis impedientibus hucusque non poteram perficere. Nunc autem ipsi Deo meo omnipotenti valde humiliter gratias ago, quod concessit in vita mea beatos apostolos Petrum et Paulum et omne sanctuarium quod intra urbem Romam aut extra addiscere potui, expetere, et secundum meum desiderium præsentialiter venerari et adorare. Et ideo maxime hoc patravi, quia a sapientibus didici sanctum Petrum apostolum magnam potestatem accepisse a Domino ligandi et solvendi, clavigerumque esse cœlestis regni: et ideo specialiter eius patrocinium apud Deum expetere valde utile duxi. Sit autem vobis

notum, quia magna congregatio nobilium in ipsa Paschali sollemnitate ibi cum domino papa Johanne et imperatore Conrado erat, scilicet omnes principes gentium a monte Gargano usque ad istud proximum mare. Qui omnes me et honorifice suscepere et magnificis donis honoravere. Maxime autem ab imperatore donis variis et muneribus pretiosis honoratus sum, tam in vasis aureis et argenteis, quam in palliis et vestibus valde pretiosis. Locutus igitur cum ipso imperatore et domino papa et principibus qui ibi erant de necessitatibus totius populi mei, tam Angli quam Dani, ut eis concederetur lex æquior et pax securior in via Romam adeundi, et ne tot clausuris per viam artentur et propter iniustum telonium fatigentur. Annuitque postulatis imperator, et Radulphus rex qui maxime ipsarum clausurarum dominatur, cunctique principes, edictisque firmarunt, ut homines mei, tam mercatores, quam alii orandi gratia viatores, absque omni angaria clausurarum et teloniariorum cum firma pace Romam eant et redeant. Conquestus sum iterum coram domino papa, et mihi valde displicere dixi, quod mei archiepiscopi interim angariabantur inmensitate pecuniarum quæ ab eis expetebantur, dum pro pallio accipiendo secundum morem apostolicam sedem expeterent, decretumque est ne id deinceps fiat. Cuncta enim quæ a domino papa et imperatore et a rege Radulpho ceterisque principibus per quorum terras nobis transitus est ad Romam pro meæ gentis utilitate postulabam, libenter annuerunt, et concessa etiam sacramento confirmarunt, sub testimonio quattuor archiepiscoporum et viginti episcoporum et innumeræ multitudinis ducum et nobilium quæ aderat. Quapropter Deo omnipotenti gratias magnificas reddo, quia omnia quæ desideraveram prout mente decreveram prospere perfeci, votisque meis ad velle satisfeci. Nunc itaque sit notum, quia ipsi Deo supplex devovi vitam meam amodo in omnibus iustificare, et regna mihi subdita populosque iuste et

Cnut met the emperor Conrad and the pope at Easter.

He obtains for his subjects permission to visit Rome unmolested.

Archiepiscopal pall.

pie regere, æqumque iudicium per omnia observare, et si quid per meæ iuventutis intemperantiam aut negligentiam hactenus præter id quod iustum erat est actum, totum Deo auxiliante dispono emendare. Iccirco obtestor et præcipio meis consiliariis, quibus regni consilia credidi, ne ullo modo, aut propter meum timorem, aut alicuius potentis personæ favorem, aliquam iniustitiam amodo consentiant vel faciant pullulare in omni regno meo. Præcipio etiam omnibus vicecomitibus et præpositis universi regni mei, sicut meam volunt habere amicitiam aut suam salutem, ut nulli homini, nec diviti nec pauperi, vim iniustam inferant, sed omnibus, tam nobilibus quam ignobilibus, sit fas iusta lege potiundi; a qua nec propter favorem regni, nec propter alicuius potentis personam, nec propter mihi congerendam pecuniam, ullo modo devient: quia nulla mihi necessitas est, ut iniqua exactione pecunia mihi congeratur. Ego itaque notum vobis fieri volo, quod eadem via qua exivi regrediens, Danemarchiam vado, pacem et firmum pactum omnium Danorum consilio compositurus cum eis gentibus quæ nos et vita et regno privare, si eis esset possibile, volebant, sed non potuerunt, Deo scilicet virtutem eorum destruente. Qui nos sua benignitate in regno et honore conservet, omnium inimicorum nostrorum potentiam adnihilet, composita denique pace cum gentibus quæ in circuitu nostro sunt, dispositoque et parato omni regno meo hic in oriente, ita ut a nulla parte bellum aut inimicitias aliquorum timere habeamus, quam citius hac æstate apparatum navigii habere potero, Angliam venire dispono. Hanc autem epistolam iam præmisi, ut de mea prosperitate omnis populus regni mei lætificetur; quia, ut vos ipsi scitis, nunquam memetipsum nec meum laborem abstinui, nec adhuc abstinebo, impendere pro omnis populi mei necessaria utilitate. Nunc igitur obtestor omnes episcopos meos et regni mei præpositos per fidem, quam

Cnut's intention of visiting Denmark.

mihi debetis et Deo, quatinus faciatis ut, antequam Angliam veniam, omnium debita quæ secundum legem antiquam debemus sint persoluta; scilicet eleemosyna pro aratris, et decimæ animalium ipso anno procreatorum, et denarii quos Romam ad sanctum Petrum debetis, sive ex urbibus, sive ex villis, et mediante Augusto decima frugum, et in festivitate sancti Martini primitiæ seminum ad ecclesiam sub cuius parochia quisque degit, quæ Anglice Chirchescot nominatur. Hæc et alia si cum venero non erunt persoluta, regia exactione secundum leges, in quem culpa cadit, districte absque venia comparabit." Plough alms, Romescot, tithes, chirchescot at Martinmas.

Nec dicto deterius fuit factum. Omnes enim leges ab antiquis regibus et maxime ab antecessore suo rege Ethelredo latas sub interminatione regiæ multæ perpetuis temporibus observari præcepit. In quorum custodiam etiam nunc tempore bonorum sub nomine regis Edwardi iuratur, non quod ille statuerit, sed quod observaverit. Oath to observe king Edward's laws.

Continuatio. *Quod rex Cnuto a Roma revertitur.* Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1033.

Rex vero Cnuto peracta peregrinatione sua a Roma reversus, contra Scottos rebellantes hostilem expeditionem duxit, et Malcolmum regem cum duobus aliis regibus levi negotio superavit. Cnut reduces the Scots.

Continuatio. *Quod rex Cnuto filios suos, unum in Dacia et alterum in Norwegia coronavit.* Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1035.

Rex Anglorum Danorum et Norwegensium Cnuto filium suum nomine Swanum quem ex prima coniuge sua nomine Elgiva genuerat super Norwegenses regem constituit, atque alterum filium suum nomine Harde- Cnut's sons made kings of Denmark and Norway.

cnutum ex Emma filia Ricardi Primi ducis Normannorum secunda coniuge sua et Anglorum regina susceptum regem Danorum coronari fecit, Angliamque postea reversus est.

Cnut on the sea shore. Hen. Hunt. A.D. 1036.

De isto autem rege Cnutone non arbitror esse tacendum, quod, cum eleganter floreret in regnis potenter adquisitis, regalem cathedram in litore maris ascendentis statui fecit, et in ea residens, comminando dixit: "Tu meæ dicionis es, et terra in qua sedeo mea est; nec est in ea quisquam qui impune meo resistere imperio ausus existat. Impero nunc tibi, ne in terram meam ascendas, nec vestes meas regales madefacere præsumas." Sed mare de more ascendens, nec præceptis eius obtemperans, pedes regis et crura sine reverentia madefecit. Rex igitur fere nimis tarde exiliens ait: "Sciant omnes habitatores orbis vanam esse et frivolam regum potentiam, nec regis nomine quempiam fore dignum, præter eum cuius nutu cœlum terra et mare cum omnibus quæ in eis sunt legibus obediunt sempiternis." Rex quoque deinceps nunquam coronam portavit, sed coronam suam super caput imaginis crucifixi componens, magnum regibus futuris præbuit humilitatis exemplum.

Hen. Hunt. lib. vi. init. Bromton. col. 909.

CONTINUATIO. *De prophetia cuiusdam viri Dei Anglis tunc temporis prædicta.*

Prophecy of the Norman invasion.

QUIDAM vir Dei prædixit tunc Anglis, quod ex scelerum suorum immanitate, qui non solum cædi ac proditioni insistebant, sed et ebrietati et negligentiæ domus Dei dediti erant, insperatum eis a Francia adventurum dominium, quod et eorum excellentiam in perpetuum deprimeret, et honorem sine termino restitutionis eventilaret. Prædixit etiam, quod non solum ea gens, sed et etiam gens Scottorum quos Angli vilissimos æstimant, ad emeritam confusionem Anglis do-

minaretur. Prædixit etiam nihilominus adeo unum sæculum adventurum, ut varietas quæ in mentibus hominum latebit, et patebit in actibus, multimoda vestium variatione designaretur.

Cap. XXXIV.

De morte Cnutonis regis, et de successione Haroldi primi filii sui.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1035.

Death of Cnut, an. regn. 20.

Igitur Cnuto rex, postquam regnavit in Anglia annis viginti non completis, viam universæ carnis est ingressus; sepultusque est apud Wyntoniam in veteri monasterio. Cuius anima gloria perfruatur æterna.

Hen. Hent. A.D. 1036.

Cnut on the sea shore.

De isto rege Cnutone tria fuisse feruntur insignia; primum, quod filiam suam imperatori Conrado maritavit; secundum, quod Romam sollemniter visitans partem crucis Dominicæ Angliam reportavit; tertium, quod semel sedile suum in litore maris ascendentis posuerat, præcipiens mari ne terram suam ascenderet nec vestes dominatoris sui madefaceret. Mare vero iuxta naturam vestes et crura regis irreverenter humectavit. Rex itaque resiliens coram assistentibus ait: "Sciant cuncti mortales frivolam et vanam esse regum potentiam, nec regis nomine quempiam dignum, præter illum cuius legibus cuncta creata substernuntur." Et ab illo tempore, scilicet regni sui anni tertii, coronam in capite non gestavit, sed super caput Crucifixi Wyntoniæ posuit. Præterea memoratus rex Cnuto inter cetera bona quæ fecerat in vita sua brachium sancti Ciriaci martyris emit centum marcis; quod decenter auro et argento coopertum ecclesiæ beati Petri Westmonasterii devote contulerat; quod hactenus in eadem ecclesia inter alias reliquias honorifice conservatur.

Arm of St. Cyriac preserved in Westminster Abbey.

Parliament at Oxford.

Post cuius vero mortem convenerunt apud Oxoniam proceres regni, ut de novo rege creando tractarent ibidem. Ubi consul Leofricus et omnes Danorum principes cum Londoniensibus elegerunt Haroldum, filium Cnutonis regis ex regina Algiva generatum. Sed Godwinus comes Cantiæ cum principibus Westsaxoniæ contradicentes maluerunt Hardecnutum filium Cnutonis regis et Emmæ reginæ, vel unum ex filiis regis Ethelredi et eiusdem Emmæ qui in Normannia morabantur. Sed quoniam Hardecnutus erat tunc in Dacia, Alfredus et Edwardus filii regis Ethelredi absentes in Normannia, prævaluit pars Haroldi; et anno Dominicæ incarnationis millesimo tricesimo sexto apud Westmonasterium regni Angliæ diademate insignitur. Qui deinde Wyntoniam citissime festinavit, et gazarum opumque thesauros quos rex Cnuto Emmæ reginæ reliquerat tyrannice rapiens, eandem Emmam ut novercam suam ab Anglia exiliavit. Quæ ad Baldewinum Flandrensem comitem divertens, accepit ab eo castellum de Brigges, ut ibidem moraretur. Willelmus namque Normannorum dux adhuc sub tutoribus in custodia constitutus, ducatus sui liberam non habuit potestatem. Quare Emma regina nihil in Normannia sibi tutum arbitrata, ubi defunctis fratre et nepotibus recens deserti orphani fervebat invidia, sicut diximus transiit in Flandriam ad præfatum comitem Baldewinum expertæ probitatis virum. Sub cuius umbra Emma regina exilii sui tempore in Flandria triennium egit securum.

Harold crowned at Westminster, A.D. 1036.

Cf. Will. Malm. ii. § 188.

Queen Emma retires to Flanders.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1036. Wilh. Gem. ap. Camd. p. 652.

CONTINUATIO. *Quod Alfredus Ethelredi regis filius in Angliam venit et oculorum luce privatus est.*

Alfred, son of Ethelred, comes into England.

ALFREDUS Ethelredi regis filius adhuc in Normannia degens, audita morte Cnutonis regis, cum navibus quinquaginta electis militibus plenis venit in Angliam,

ut paternum regnum de iure sibi debitum vel pacifice, vel, si necessitas cogeret, armorum præsidio optineret. Qui ad Sandwici portum cum suis applicans, Doroberniam usque pervenit. Cumque comes Cantiæ Godwinus eius adventum cognovisset, venit obviam ei, et illum in fide sua suscipiens, inde proditoris vicem in ipso et suis commilitonibus sequenti nocte complevit. Nam post data pacis oscula et læta convivia, intempestæ noctis silentio, cum Alfredus et eius sodales sopori membra dedissent, capti sunt omnes inermes in cubilibus suis nihil mali suspicantes a multitudine irruentium armatorum, et manibus eorum post tergum ligatis compulsi sunt per ordinem unusquisque iuxta alium consedere: ubi ita sedentes, novem semper decapitati sunt, et decimus dimissus et ad tempus vitæ reservatus. Facta autem sunt hæc apud Guldeforde villam regiam. Sed ubi Godwino proditori visum est plus quam sit utile adhuc vivos superesse, iussit iterum decimari; et sic paucissimi superstites remanserunt. Alfredum vero iuvenem regio honore per omnia dignum apud urbem Londoniarum ligatum transmisit ad regem Haroldum, ut uberiorem gratiam apud eum inveniret, cum paucis suorum qui indecimati remanserant. Sed continuo ut rex Haroldus Alfredum vidit, ipsum ad Heliensem insulam adductum oculis ibidem privari fecit; milites autem Alfredi nimis perniciose peremit; et Alfredus iuvenis egregius spiritum exhalavit. Sic nobilissimus et optimus iuvenis regius Alfredus occubuit iniuste peremptus, et apud Hely sepulturam accepit.

Hen. Hunt. A.D. 1042.

His death.

Edwardus vero alter Ethelredi regis et Emmæ reginæ filius, prædicti Alfredi frater, audita morte Cnutonis regis et quod Haroldus dicti Cnutonis regis filius super Anglorum regnum rex constitutus fuisset, cum quadraginta navibus militibus plenis marinis tempestatibus superatis ad portum appulit Hamptoniæ. Ubi innumerabilem Anglorum multitudinem ad ipsorum

Wilh. Gem. p. 651.

Edward, son of Ethelred, at Southampton.

perniciem se expectantem offendit. Qui protinus congressus cum Anglis, non minimam partem ex illis Orco transmisit. Ipse vero Edwardus victor existens, ad naves est regressus cum suis. Videns autem Edwardus non absque plurimo numero militum se posse regnum optinere Anglorum, regiratis navium proris Normanniam cum maxima præda repetiit.

He returns to Normandy.

Rog. and Matt. A.D. 1039. Hardecnut in Flanders.

Emma autem regina apud Flandriam exulante, rex Danorum Hardecnutus Cnutonis regis et Emmæ reginæ filius ad matrem suam in Flandriam devectus, cum ipsa apud Brigges moram fecit.

Cap. XXXV.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1040.

De morte regis Haroldi primi et successione Hardecnuti regis.

Death of Harold. A.D. 1040.

Anno Domini millesimo quadragesimo rex Anglorum Haroldus, cum regnasset quattuor annis, apud Oxoniam defunctus est, et apud Westmonasterium in ecclesia beati Petri suam accepit sepulturam. Iste Haroldus rex eundem locum Westmonasterii ubi suam acceperat sepulturam specialius in vita sua amaverat, et insignia sua regalia in eodem loco reposuerat. Haroldo igitur rege mortuo, tunc proceres tam Anglorum quam Danorum in unam concordantes sententiam, miserunt legatos ad Brigges in Flandriam ad regem Daciæ Hardecnutum, qui cum matre sua Emma regina ibidem, ut diximus, morabatur; rogantes ut ad Angliam veniret, regni diadema suscepturus. Qui consilio magnatum ilico adquiescens, æstate media venit in Angliam, et gratanter ab omnibus susceptus, ab Eadsio Cantuariensi archiepiscopo in regem est consecratus. Et notandum, quod filii legitimi Ethelredi regis, Alfredus scilicet et Edwardus, inter Anglos pro nihilo

Regalia at Westminster.

Hardecnut crowned.

habebantur; non propter Danorum amorem, sed propter patris ignaviam. Rex autem Hardecnutus mox ut fuerat in regno confirmatus, iniuriarum quas sibi et suæ matri a suo prædecessore Haroldo rege illatæ fuerant non immemor, Alfricum Eboracensem archiepiscopum, comitem Godwinum, Eadricum dispensatorem, et Trondum carnificem Londonias missit; ipsius Haroldi regis corpus effodere, et in Thamense flumen decapitatum proicere præcepit. Quod cum proiectum fuisset in flumen, brevi post tempore a quodam piscatore repertum est, et a gente Danica Londoniis in cœmeteris Danorum fuit sepultum. Ad hæc pro nece Alfredi fratris sui contra Godwinum comitem proditorem et Livingum episcopum Wigorniensem, accusantibus illos Alfrico Eboracensi archiepiscopo constanter et aliis multis, rex ira vehementer exarsit. Quocirca idem rex Lyvyngum degradavit, et Alfrico episcopatum concessit. Godwinus vero pro morte Alfredi fratris sui et amicitia regis optinenda dedit regi navem auream cum rostro aureo fabrefactam et armamentis aureis instructam, armis decoris et octoginta militibus aureis decoratam; horum autem quilibet in bracchiis suis duas habebat armillas aureas, sexdecim uncias appendentes, loricam[1] auream trilicem, cassidem in capite auream, gladium aureis capulis renibus accinctum, securim Danicam ex auro fabrefactam in sinistro humero pendentem, in manu sinistra clipeum cum umbonibus aureis et clavis, in dextera lanceam auream, quæ linguæ Anglorum Hategar nuncupatur. Insuper hæc omnia cum principibus ferme totius regni et dignioribus regi iuravit, non ingenio sui consilii aut voluntate fuisse, quod frater eius Alfredus fuerat excæcatus, sed regem Haroldum quod factum fuerat præcepisse.

Insults Harold's corpse.

Punishes Alfred's enemies.

Will. Malm. ii. § 188.

Godwin's gift of a golden ship.

[1] *loricam*] Matth. Westm.; lanceam, MS.

Flor. Vigorn., Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1041.

CONTINUATIO. *Quod Edwardus in Angliam ad regem venit.*

REX Anglorum Hardecnutus ministros suos per omnes fines regni destinavit, ut tributum quod indixerat nulli parcentes colligerent, et piratis suis inde omnia necessaria ministrarent. Porro Hardecnutus rex dum vixit tributum inexorabile et importabile Angliæ imposuit; ut classiariis suis per singulas naves marcam ex pollicito pensitaret. Quod dum importune per Angliam exigitur, duo infestius hoc munus exequentes, quorum nomina fuerunt Facder et Turstinus, a civibus Wygorniensibus et eiusdem provincialibus interfecti sunt in quodam solario monasterii, ubi gratia pacis confugerunt. Unde rex nimia commotus ira, in ultionem tantæ transgressionis comites et armatos milites illuc transmittens, præcepit, ut homines interficerent, civitatem spoliatam incenderent, et totam provinciam devastarent. Quod cum factum fuisset iuxta quod sibi fuerat imperatum, cum præda maxima ad regem sunt reversi. Rex igitur Hardecnutus propter tam crudele factum famæ suæ contumeliam incurrit, et amori quo amari debuerat detrimentum permaximum ingessit. Sed de illo tributo, quod nunc Dacorum dicitur reditus, quid in diebus sancti Edwardi regis postea contigerit, in sequentibus dicemus.

Will. Malm. ii. § 188. Two tax-gathers murdered at Worcester.

Avenged.

Eodem anno Edwardus regis Ethelredi filius, frater uterinus regis Hardecnuti ex parte matris, scilicet Emmæ reginæ, de Normannia in Angliam veniens, a rege Hardecnuto fratre suo gratanter susceptus, cum gloria et honore in curia eius remansit.

Edward comes to England.

Rog. Wend. and Matt. Westm. A.D. 1041.

CONTINUATIO.—*Quod Hardecnutus sororem suam dedit Henrico imperatori in uxorem.*

Cnut's daughter Gunilda, married to the emperor Henry III.

PER idem tempus rex Anglorum Hardecnutus sororem suam ex Cnutone rege et Emma regina generatam ingentis pulcritudinis puellam Henrico imperatori Romano destinavit matrimonio copulandam. Erat autem hæc virgo temporibus Cnutonis regis propter eius incomparabilem pulcritudinem a multis viris nobilibus petita, sed non impetrata. Illæ vero nuptiæ tanta gloria et tanta pompa, prout tantum decebat imperatorem in tantæ virginis generosæ sibi coniugali fœdere copulatæ, celebratæ fuerunt, quod rex frater eius Hardecnutus et omnes fere habitatores regni Angliæ thesauros auri et argenti cum palliis gemmis et equis pretiosis ita effuderunt, quod usque in hodiernum diem in conviviis et tabernis histriones et fidicines instrumentis et canticis hanc pompam digne efferre non sufficiunt nuptialem. Stetit autem inter eos multo tempore fœdus coniugalis amoris: sed novissime a discordiæ seminatoribus Gunilda est apud imperatorem de crimine adulterii accusata. Oportebat ergo iuxta consuetudinem regionis, ut Gunilda per duellum contra accusatorem giganteæ immensitatis hominem famam suæ puritatis redimeret. Sed ex omnibus militibus vel ministris nec unus fuit inventus qui cum illa ab Anglia venerant, qui auderet cum delatore congredi, propter horrendam corporis eius deformitatem. Cumque Gunildæ angustiæ essent undique, puer quidam quem ab Anglia secum adduxerat et in eius thalamo educatus fuerat, qui nanus[1] erat et propter corporis parvitatem Mimekan dicebatur,

Will. Malm. ii. § 188.

Her chastity proved by ordeal.

[1] *nanus*] Matth. Westm.; vanus, MS.

duellum pro domina sua Gunilda quam per mendacium noverat accusatam suscepit: et conserto prœlio cum gigante, per miraculum Dei succiso delatoris poplite ipsum enervavit. Quo ruente in terram, prædictus Mimekannus caput eius præcidit et illud dominæ suæ Gunildæ præsentavit.[1] Tunc imperatrix ex insperato gaudens effecta de triumpho, imperatori repudium fecit; nec ultra minis aut blanditiis vinci potuit, ut torum imperatoris ascendere consentiret; sed velum sanctimonialis suscipiens in Dei servitio placido consenuit otio.

She becomes a nun.

CONTINUATIO. *De liberalitate regis Hardecnuti.*

Hardecnut brings Edward into England.

REX vero Hardecnutus, cum mortuo Haroldo rege fratre suo per Normanniam de Dacia veniret in Angliam, invenit ibi Edwardum filium regis Ethelredi, de quo superius diximus. Quem cum sorore sua Godgiva obviis manibus excipiens, indulgentissime retinuit, et secum in Angliam duxit. Uterini quippe fratres fuerunt de matre Emma filia Ricardi Senioris ducis Normannorum, sicut supra docuimus. Rex enim Ethelredus ex eadem Emma genuit Alfredum sive Aluredum (cuius, ut supra dictum est, Godwinus comes oculos eruit, interfectis sociis), et Edwardum, et filiam unam nomine Godgivam. Post mortem vero Ethelredi regis Cnuto, cuius supra meminimus, regnum Anglorum nactus, prædictam Emmam reginam Anglorum dicti regis Ethelredi relictam accepit in uxorem, ut, dum consuetæ dominæ Angli deferrent obsequium, minus Danorum suspirarent imperium. Ex eadem quidem Emma Cnuto rex genuit Hardecnutum, qui post Haroldum fratrem suum regnavit. Cum quo præfatus

Family of Ethelred.

---

[1] *præsentavit*] et presentavit, MS. But see Matth. Westm.

Edwardus in Angliam veniens, multorum procerum per Dei gratiam sibi conciliavit amorem; maxime autem comitis Leofrici Herefordensis, fundatoris cœnobii Coventrensis, qui eum contra simultates Godwini favore magnifico tutabatur. Ipse enim Godwinus pro posse agebat conscientia meritorum, quatinus aut minus aut nunquam regem aliquem vereretur. Erat enim vir scelerum, qui non extimuit per omne scelus ire. Gravis quippe erat hostis ecclesiarum, vellera, tecta et cibos eis eripiens. Fæx erat hominum, et vir perditionis; toti regno maxima pestis, contemptor honestatis, dedecus orbis, astutus, callidus non prudens, nullum scelus horrens, omne impium sanciens pium; vir sola fraude peritus. Et, ut brevi universa concludam, animis et moribus alter erat Ædricus, quem supra nominavimus. Qui quidem versutia sua in tantam libertatis, immo dominationis, ambitionem elatus est, ut Hardecnutoni regi suo mortis insidias machinari non timuerit, quatinus, eo mortuo, quattuor comitibus et suis heredibus Angliam successione perpetua partiretur, ne deinceps regem timeret meritis suis exigentibus.

Leofric founder of the monastery at Coventry.

Character of Godwin.

Præfatus vero rex Hardecnutus tantæ liberalitatis fertur extitisse, ut quater in die fercula regalia parari faceret, malens ab invitatis apposita prandia dimitti, quam apponenda reposci.

Hen. Hunt. A.D. 1042. Hardecnut's hospitality.

Cap. XXXVI.

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1042.

De morte regis Hardecnuti.

Anno Domini millesimo quadragesimo secundo rex Anglorum Hardecnutus, dum convivio nuptiarum, in quo Osgodus Glappa vir magnæ potentiæ filiam suam

A.D. 1042. Death of Hardecnut.

Gynam viro cuidam Danico nomine Cnutoni[1] apud Lamheiam prope Londonias matrimonio copularet, lætus, sospes, et hilaris cum sponsa prædicta et quibusdam aliis bibens staret, inter bibendum corruit; et sic repente mutus permanens, idem rex sexto Idus Junii spiritum exhalavit. Deinde apud Wyntoniam delatus, iuxta regem Cnutonem patrem suum sepulturam accepit. In huius enim regis Hardecnuti necem præfatus proditor comes Godwinus prius coniuraverat. Cum enim versus Wyntoniam post Natale Domini pergerent universi proceres quasi ad consilium regis, ubi Godwini coniuratione ipse rex perimendus erat; nam, ut diximus, factione prædicti Godwini quidam procerum ad hoc fuerunt illecti, ut de cetero alicui regi non parerent, sed Anglorum regno in tetrarchias partito pro uno monarcha quattuor tetrarchæ imperitarent inter Anglos. Unde Godwinus elationis supercilio instigatus, cum vidisset inter suos comprincipes potiori auctoritate se aliis præferri, de morte regis Hardecnuti, quomodo idem rex secretius extingui potuisset, excogitare cœpit. Sed Dei clementia fideles suos eius coniurationis conscios conservavit, ne conscientias suas et manus commacularent. Erant enim quidam fideles Deo et viri Deifici Godwini adulatione seducti in ipsius sententiam, ne de cetero reges super eos permitterent regnare; videlicet venerabilis Leofricus præmemoratus comes Herefordensis, quasi tetrarcha unus, et plures alii proceres et nobiles Godwino ficta sponsione faventes. Quos Deus a sententia Godwini sui regis interitum pertractantis, ne tantum facinus auderent committere, servavit immunes. Etenim longe aliter quam Godwinus factione sua de morte regis præordinaverat, evenit. Dei namque iudicio rex Hardecnutus a Deo

8 June.

Godwin's plot for the assassination of Hardecnut and the overthrow of the monarchy.

[1] *Cnutoni*] Cnutone, MS.

reprobatus apud Lamheiham, ut dictum est, inter pocula secundum sua demerita miserabiliter expiravit. Iste vero rex Hardecnutus duobus annis præter decem dies in Anglia regnavit, iuvenis qui egregiam pietatem animi in fratrem et sororem ostendebat, sicut præmonstravimus; verumtamen inmaturus in ceteris nimis tyrannice in Anglorum regimine se habebat. Qua de re tam nobiles quam plebeii eius mortem minime lugebant.

EXPLICIT LIBER TERTIUS SPECULI HISTORIALIS DE GESTIS REGUM ANGLIÆ.

Incipiunt Capitula Libri Quarti Speculi Historialis de Gestis Regum Angliæ.

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI QUARTI.

Incipit Liber Quartus Speculi Historialis de Gestis Regum Angliæ.

A primo monarcha imperii Anglicani, videlicet ab invictissimo rege Anglorum Alfredo sive Aluredo, gesta regum Anglorum, prout potuimus, secundum relationem veridicorum Deo dispensante in Libro Tertio Historiæ nostræ pertractare curavimus. Sed iam tempora felicissimi et gloriosissimi regis Edwardi Tertii, dicti Aetheling, quod Latine sonat nobilis (nam Aetheling Anglice sive Saxonice secundum idioma antiquum Latine dicitur nobilis), Ethelredi Anglorum regis filii attingentes, Tertium Librum nostrum præsentis Historiæ hic finire decrevimus, et Quartum Historiæ nostræ Librum a glorioso rege Edwardo inchoantes, eundem videlicet operis nostri librum quartum in factis et miraculis eiusdem gloriosi regis et confessoris tantum continuari deliberavimus; cuius vita a pueritia in senium innumeris clare refulgens miraculis, cuilibet eam diligenter intuenti ad exercitationem virtutum gratum conferet incentivum, prout sequentia luculentius declarabunt.

The fourth book relates the life of Edward III. Aetheling.

Cap. I.

Quod naturale fuerit beatissimo regi Edwardo Tertio et regem fuisse et sanctum.

Gesta gloriosissimi regis et confessoris Edwardi ad legentium utilitatem describere proponentes, de eius infantiæ primordiis et de quibus etiam carnis traxerit originem in opere præsenti primitus duximus pertractandum. Et sic successive virtutes eius et mira-

The author follows the special historians of Edward's reign.

Ailred. Rievall. (ap Twysden) col. 371.

Edward saint and king.

cula quæ Deus per ipsum operari dignatus est, secundum historicorum qui de eodem sanctissimo rege conscripserunt explanationem verissimam, deque eius exitu ab hoc sæculo in præsenti pagina modo qui sequitur præsens opus studiose indaganti luce clarius intimabit. Igitur gloriosissimi ac Deo dilecti regis Edwardi vitam literis tradituri, ex verbis beatissimi Petri apostolorum principis sumamus exordium, qui beati centurionis vocationem admirans,[1] "In veritate," inquit, "comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deum et operatur iustitiam, acceptus est illi." In omni itaque gente, in omni ordine, in omni dignitate, novit Dominus qui sunt eius, et miseretur cui voluerit, et misericordiam præstat in quem sibi placuerit, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter.[2] Neque enim ex sui ipsius natura vel paupertas præstat, vel adimunt divitiæ sanctitatem; nec perfectum obscuritas, nec reprobum claritas facit; nec claudit libertas, nec reserat servitus Paradisum. Primus patriarcharum Abraham et dives scribitur et perfectus, cuius fides admirabilis et obedientia inimitabilis in rerum omnium copia prædicatur. Joseph dominus a rege constitutus Ægypti, universo orbi præbuit castitatis exemplum. Sanctus Job qualis in divitiis fuerit, earum probavit ademptio,[3] quem morbus corporis, temptatio uxoris, amicorum exprobatio spectabili reddidit patientia clariorem. Rex Davyd, quo nemo ditior, sed nemo sanctior, quo nullus sublimior, sed humilior nullus, et inter thesauros innumeros sepelitur, et inter Dei amicos ceteris gratior computatur. Nemo proinde miretur, si noster Edwardus et rex dicatur et sanctus, quem cernimus et in divitiis egenum, et in deliciis

[1] Acts x. 34.
[2] Wisd. viii. 1.
[3] *ademptio*] adepcō, MS.

sobrium; in purpura humilem, et sub corona aurea sæculi contemptorem. In quibus omnibus non tam altus, quam natus, cum in sanctissimis et excellentissimis regibus, ex quibus traxit materiam carnis, totius exemplum habuerit sanctitatis. A famosissimo quippe et Christianissimo rege Alfredo sive Aluredo, cuius supra meminimus, quem primum omnium regum Angliæ sanctus Leo papa in ipsa urbe Roma consecravit et unxit in regem, generatione sextus; inter eos vero qui ex eius stirpe regnaverunt, successione decimus, utriusque numeri sortitus est fructum, qui robustissime portans pondus diei et æstus, habuit in operis perfectione senarium, et ad vesperam meruit cœlesti Patrefamilias largiente denarium.

Cap. II.

Ailred. col. 372.

Quibus sanctus Edwardus parentibus sit procreatus.

Igitur post Alfredum sive Aluredum regem, nunc filiis patribus succedentibus, nunc fratribus post fratres regnantibus, in regem tandem Edgarum omnium felicitas simul et sanctitas videtur esse transfusa; qui omnes sicut sanctitate, ita et honore vicit et gloria; in huius autem Edgari regis ortu, sicut prædiximus, referuntur angeli cecinisse et Angliæ pacem eius temporibus promisisse. Quocirca tum pro cœlesti oraculo, tum pro ipsius effectu oraculi, commune cum Salomone sortitus est nomen, scilicet Pacificum, regni illius statum re simul depingens et nomine. Huius filius rex strenuissimus Ethelredus Emmam Ricardi nobilissimi ducis Normanniæ filiam duxit in uxorem, ut ex duplicata utriusque generis sanctitate soboles sanctior crearetur. Quales namque fuerint incliti Normanniæ duces gloriosissimæ huius reginæ frater et nepos,

Edgar.

Ethelred and Emma, parents of Edward.

Ricardus scilicet et Robertus, et laudabilis eorum vita et mors nihilominus pretiosa declarat. His Edwardus noster natalibus ortus, generosum sanguinem et sapientia nobilitavit et vita. Sed iam qualia fuerint sanctitatis eius primordia, qualis progressus, quis finis, diligenter inspiciendum et ad multorum ædificationem stilo ducimus illustrandum.

Ailred. col. 372.

Cap. III.

De iuramento quod necdum Edwardo nato proceres fecerunt.

Oath of homage to Edward sworn before his birth.

Cum igitur gloriosus rex Ethelredus ex filia præclarissimi comitis Thoreti filium suscepisset Edmundum, cognomento Ferreum Latus, de quo superius retulimus, ex regina autem Emma Alfredum sive Aluredum, beatus Edwardus intra viscera materna conclusus præfertur utrique, agente eo qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, qui dominatur in regno hominum, et cuicunque voluerit dat illud. Fit coram rege episcoporum procerumque conventus magnus, plebis vulgique concursus, et quia iam futuræ cladis indicia sæva præcesserant, agitur inter eos de regni statu tractatus. Deinde rex successorem sibi designare desiderans, quid singulis quidve omnibus videretur explorat; pro diversorumque diversa sententia res pendebat in dubio. Alii Edmundum ob invictissimum robur corporis ceteris æstimant præferendum: alii ob virtutem Normannici generis Alfredum sive Aluredum promovendum tutius arbitrabantur. Sed futurorum omnium præscius prioris brevissimam vitam, alterius mortem inmaturam prospiciens, in puerum necdum natum universorum vota convertit. Utero adhuc clauditur et in regem Edwardus eligitur; non

natus natis præfertur, et quem necdum terra susceperat, terræ dominus designatur. Præbet rex electioni consensum; læti præstant proceres sacramentum, et inusitato miraculo in eius fidelitate iuraverunt, qui utrum nasceretur ignorarunt. Tua sunt hæc opera, Christe Jesu, qui omnia operaris in omnibus, qui electum et dilectum tibi ante constitutionem mundi plebis tuæ rectorem his indiciis declarasti; quem, licet per illos, non tamen illi, sed Tu potius elegisti. Quis enim non videat, nec aptum usui, nec conveniens tempori, nec consonum rationi, nec ferendum fuisse sensui, ut omissis filiis legitimis et adultis, hostili gladio imminente, parvulus necdum natus eligeretur in regem, quem in tali necessitate nec hostes metuerent, nec cives revererentur? Sed Omnipotens Deus spiritum prophetiæ voci simul et affectui plebis infudit, præsentia mala spe futuræ consolationis temperans, ut scirent omnes in totius regni consolationem regem futurum, quem ab ipso Deo, plebe nesciente quid fecerit, nullus dubitaret electum.

CAP. IV.

Ailred. col. 373.

Quod sancte et religiose vixerit in Normannia.

NATUS itaque puer beatus sacri baptismatis unda perfunditur, et sacro perunctus chrismate Christo plenius incorporatur; effectusque Spiritus Sancti domicilium, in eius disciplina nutritur. Irruentibus paulo post in Angliam barbaris, etiam maximam insulæ portionem cæde incendioque vastantibus, Emma regina cum filiis in Normanniam transponitur, ut rex gravi sarcina sollicitudinis liberatus, tanto audacius hostes vel propelleret, vel exciperet, quanto de uxore simul filiisque securus nihil eis adversi ex cuiusquam proditione timeret. Crevit autem puer

Queen Emma retires to Normandy with her sons.

Edward's boyhood.

Edwardus et confortatus est, fuitque Dominus cum eo, et omnia eius opera dirigebat. Vivebat in avita domo inter pueros puer, immunis tamen ab his vitiis, quibus vel ætas illa vel hominum genus illud implicari solet. Agebat parvulus quendam honestis ac maturis moribus senem; corpore castus, sermone rarus, simplex actu, purus affectu, quo mira benevolentia officiisque gratiosis omnium sibi coætaneorum conciliaret affectum. Iam et in illa ætate frequentare ecclesiam dulce habuit; crebrius orationi incumbere; sacris missarum interesse sollemniis; visitandis monasteriis operam dare; quos sanctiores sciebat, sibi monachos in amicitiam copulare. Quorum duo quos familiariori amplectebatur affectu ipsi in extremis agenti apparuisse dicuntur, sicut in sequentibus edocebimus.

Ailred. col. 373.

Cap. V.

De visione Brithwoldi episcopi quæ ei ostensa est de futuro regno Edwardi.

Brithwold, bishop of Winchester, has a prophetic vision of Edward and of St. Peter.

Sæviebat interim gladius hostilis in Angliam; cædibus et rapinis omnia replebantur; ubique luctus, ubique clamor, ubique desolatio. Incenduntur ecclesiæ, monasteria devastantur, et, ut verbis propheticis utar,[1] " Effuderunt sanguinem sanctorum in circuitu Jherusalem, et non erat qui sepeliret." Sacerdotes suis fugati sedibus, sicubi pax aut quies aliqua monasteriis vel locis desertis inveniebatur, communem miseriam deplorantes delitescebant. Inter quos venerabilis Brithwoldus Wyntoniensis episcopus cœnobium Glastoniense mærens ac tristis ingressus, orationibus vacabat et psalmis. Qui cum aliquando pro regni plebisque

[1] Ps. lxxviii. 3.

liberatione preces lacrimasque profunderet, quasi in hæc verba prorumpens, "Et Tu, Domine," inquit, "usque quo? Usque quo avertis faciem Tuam? oblivisceris inopiæ nostræ et tribulationis nostræ? Sanctos Tuos occiderunt; altaria Tua suffoderunt; et non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Scio, Domine, scio, quia omnia quæ fecisti nobis, in vero iudicio fecisti. Sed numquid in æternum proiciet Deus, et non apponet, ut complacitior sit adhuc? Eritne, Domine Deus meus, eritne finis horum mirabilium? aut in æternum Tuus in nos mucro desæviet, et percutiet usque ad internicionem?" Inter preces tandem et lacrimas fatigatum sopor suavis excepit, videtque per somnum cœlesti coruscum lumine beatissimum Petrum in eminentiori constitutum loco dignum tantæ maiestati habitum præferentem. Visebatur ante eum vir præclari vultus, in forma decenti, regalibus amictus insigniis. Quem cum propriis manibus apostolus consecrasset et unxisset in regem, monita salutis adiecit, præcipueque cœlibem vitam commendans, quot esset annis regnaturus aperuit. Obstupefactus præsul tanti novitate miraculi, petit sibi a sancto apostolo visionis huius mysterium revelari; de statu insuper regni et de instantis fine periculi apostolicum exegit oraculum. Tunc sanctus apostolus, vultu placido intuens intuentem, "Domini," inquit, "O præsul, Domini est regnum, et ipse dominatur in filiis hominum. Ipse transfert regna, et mutat imperia, et propter peccata populi regnare facit hypocritam. Peccatum peccavit populus tuus Domino, et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos. Sed non obliviscetur miseri Deus, nec continebit in ira sua misericordias suas. Erit enim, cum dormieris cum patribus tuis sepultus in senectute bona, visitabit Dominus populum suum, et faciet redemptionem plebis suæ. Eliget enim sibi virum secundum cor suum, qui faciat omnes voluntates suas; qui me opitulante regnum

adeptus Anglorum, Danico furori finem imponet. Erit enim acceptus Deo, gratus hominibus, terribilis hostibus, amabilis civibus, utilis ecclesiæ. Qui cum præscriptum regnandi terminum in iustitia et pace compleverit, laudabilem vitam sancto fine concludet." Quæ omnia in beato rege Edwardo completa rei exitus comprobavit. Expergefactus pontifex, rursus ad preces lacrimasque convertitur, et licet felicitatem suæ gentis non esset ipse visurus, de malorum tamen fine certus effectus, gratias agens Deo plurimum gratulabatur. Factus igitur animæquior populis pænitentiam prædicabat, quibus Dei misericordiam non defuturam constantissime pollicebatur.

Ailred. col. 374.

Cap. VI.

De voto, quod vovit beatus Edwardus.

Stabat adhuc spiritus procellæ et exaltati sunt fluctus eius, externisque malis accessit civilis discordia; adeo ut quis cui crederet, quis cui mentis suæ secreta committeret, nesciretur. Plena erat proditoribus insula; nusquam tuta fides, nusquam sine suspitione amor, sermo sine simulatione. Tandem eo usque proditio simul et astutia processit hostilis, ut defuncto rege Ethelredo magna pars insulæ legitimis heredibus abdicatis Cnutoni qui regnum invaserat manus darent; peremptoque invictissimo rege Edmundo, cognomento Ferrei Lateris, paterni honoris simul et laboris herede, etiam filios eius adhuc in cunis agentes barbaris mitterent occidendos. Ex hinc cum Cnutoni omnia pro voto cessissent, timens ne heres legitimus regnum quod sibi iure debebatur aliquando Normannica fultus virtute reposceret, ut Normannorum ducis sibi artius colligaret affectum, Emmam defuncti regis

Cnut succeeds to the throne.

He marries queen Emma.

relictam, sicuti præmisimus, duxit uxorem. Emenso autem tempore Alfredus sive Aluredus Edwardi frater, ob maternum colloquium transvectus in Angliam, inaudita crudelitate ab hostibus civibusque perimitur. Tunc Edwardus omni humano destitutus auxilio, vivebat exul patriæ, sed non iustitiæ; regni, non fidei; honoris, non virtutis. Timebat impiorum quas sæpe fuerat expertus insidias; et ne a suis proderetur vel ab hostibus emeretur ad mortem plurimum formidabat. Invento autem consilio salutari, more suo Edwardus Deo prosternitur, et huiusmodi verbis suam deplorans solitudinem, "Ecce," inquit, "Domine, non est auxilium mihi in me, et necessarii mei recesserunt a me. Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt; pater meus post multos labores rebus humanis excessit; fratres meos crudelitas proditorum absorbuit; nepotes in exilium acti sunt; mater mea æmuli nostri nuptiis tradita, ex hoste mihi vitricum fecit. Ita relictus sum solus, et quærunt animam meam. Sed Tibi, Domine, derelictus sum pauper; pupillo Tu eris adiutor. Tu quondam Eadwinum nobilissimum gentis nostræ virum expositum morti mirabili modo et vitæ reservasti et regno. Tu illud Angliæ decus sanctum Oswaldum regem factum ex exule, per signum crucis reddidisti cunctis hostibus fortiorem. Si igitur fueris mecum et custodieris me et reduxeris me in regnum patris mei, eris Tu mihi semper in Deum, et beatus Petrus apostolus in patronum; cuius sacratissimas reliquias in urbe qua cum suo coapostolo requiescit, Te annuente, Te protegente, Te comitante, me visitaturum promitto." Dixerat, et exhinc vir beatus fide robustior, spe alacrior, expectans expectavit Dominum, et non est confusus ab expectatione sua. Præeunte igitur gratuita Dei clementia, reducto diu afflictis Anglis barbarica servitute redemptionis suæ iubilæo, Cnutone rege humanis rebus exempto filiisque eius, ut præmisimus, Haroldo et Hardecnuto

Murder of Alfred, Edward's brother.

Prayer of Edward.

Death of Cnut and his sons.

inmatura morte præreptis, Danico iugo ab Anglorum humeris penitus excusso, et quasi ab Ægyptia liberati servitute, pro successione regali Anglorum proceres in unum convenientes, consulere invicem decreverunt. Ipsisque de materia prælibata studiosa deliberatione aliquamdiu pertractantibus, tandem taliter erat inter eos concorditer definitum, ut spectabiliores procerum personæ ad hoc specialiter exequendum ab eis qui tunc affuerant nominaliter electæ, in Normanniam mitterentur pro Edwardo, cognomento Ætheling, id est Nobili, filio Anglorum quondam regis Ethelredi et Emmæ reginæ; qui heres naturalis et legitimus regni Anglorum fuerat ex avita successione, et cui debebatur regnum Anglorum cum corona hereditario iure. Festivo igitur universorum tripudio mittuntur post Edwardum duces et episcopi, qui ab his in Angliam de Normannia prospere est adductus. Quem cum summo honore maximoque omnium gaudio archiepiscopi, episcopi, abbates, clerus, duces, comites, ceterique totius Angliæ magnates et proceres, cum favore popularium, ut patrem patriæ et a Deo donatum sibi regem gratissime, immo et liberalissime, unanimi applausu receperunt. Nam, ut præfati sumus, Æthelredo rege Anglorum patre istius Edwardi Ætheling adhuc vivente, cum regnum Angliæ Danica persecutione plurimum turbaretur, dictus rex de successore sollicitus, totius regni proceribus convocatis, dum inter eos de regni successione tractaret, tandem omnes quasi Divino Spiritu edocti Edwardo nondum nato proceres fidem fecerunt, ipsumque in dominum suum et Angliæ regem unanimiter elegerunt.

Commissioners sent to Normandy to bring Edward to England.

Cap. VII.

Ailred, col. 375, cf. Rog. Wend. A.D. 1042.

De coronatione gloriosi Regis Edwardi et Confessoris.

Igitur gloriosus Edwardus, annitentibus proceribus regni, cum summo honore maximoque omnium tripudio ab archiepiscopis Cantuariensi Eadsio et Eboracensi Alfrico cum sibi subiectis episcopis, prima die Paschæ, quinto scilicet kalendas Aprilis, in regem Angliæ apud Westmonasterium secundum quorundam opinionem, secundum vero opinionem aliorum apud Wyntoniam, in regem Angliæ inunctus et consecratus est, anno Domini millesimo quadragesimo secundo. Erat autem rex Edwardus filius Etheldredi, qui fuit Eadgari, qui fuit Edmundi, qui fuit Edwardi, qui fuit Alfredi sive Aluredi magni regis, cuius genealogia superius ad Adam usque perducitur. Coronato ergo in regem Anglorum Edwardo, quæ tunc Anglis gloria, quæ tunc omnibus in communi lætitia, cum redisse cerneretur antiqua felicitas, et quæ fere desperabiliter plorabantur amissa reciperet in Edwardo populus pacem, proceres gloriam, ecclesia libertatem! Tunc elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo, quando, Edwardo gloria et honore coronato, sacerdotes sapientia et sanctitate fulgebant, monasteria omni religione pollebant, agebat clerus in officio suo, et populus stabat in gradu suo. Videbatur etiam terra fecundior, aer salubrior, sol serenior, maris unda pacatior. Quidni[1] regnante rege pacifico vicino[2] vinculo pacis omnia convenirent, ut nihil pestilentiosum esset in aere, nihil in mari tempestuosum, in terra nihil infecundum, nihil inordinatum in clero, nihil in plebe tumultuosum? Laudatur a cunctis Edwardus regno stabilito in dominatu

Edward crowned at Westminster or Winchester, Mar. 28.

A.D. 1042. Flor. Vig. A.D. 1043.

General prosperity.

Lives of Edw. Conf., ed. Luard, p. 395.

[1] *Quidni*] Quoniam, Ailred. | [2] *vicino*] in uno, Ailred.

nativo, et in hac vicissitudine sollemnes gratias Regi celebrant altissimo. Et non solum Angli quibus divinitus hæc præstabatur gratia, verum etiam et congaudet ex vicina germanitate universalis Gallia. Fama namque tantæ felicitatis ipso sumente imperium ad vicina quæque regna defertur. Reges et principes pro tanta rerum mutatione admiratione percelluntur, et cum tanto rege fœdus inire, amicitias iungere, pacem componere gratulantur. Primus ipse Romanorum imperator Henricus, qui etiam eiusdem Edwardi regis sororem Gunhildam nomine coniugem duxerat, exhilaratus quod Edwardum in paterna sede inthronizatum didicerat, ad coniungendas invicem dexteras legatos dirigit; munera imperiali liberalitate exhibenda mittit; et, quæ tantos decebat terrarum dominos, pacem et amicitiam sibi suisque præstat, et petit. Rex quoque Francorum, item Henricus nomine, eiusdem Anglorum regis Edwardi vicina carnis propinquitate consanguineus, eadem novitate plurimum iocundatus, legatis suis Edwardo missis cum eodem exoptatum pacis amicitiæque pepigit fœdus. Rex etiam Danorum, licet infinita interfluentis oceani longinquitate dirimatur, legatis tamen suis longo maris terrarumque circuitu defessis, pacem et dilectionem eius precatur, patrem eum sibi eligit, seque ut filium illi in omnibus subicit; iussusque ab eodem Anglorum rege, hanc sponsionem et sacramentis iurat, et obsidibus confirmat. Ceteri quoque eorundem regum tyranni et quiqui potentissimi duces et principes legatis suis eum adeunt, amicum et dominum sibi suisque constituunt, eique fidelitatem et servitium suum in manus ponunt. Mittuntur singulis pro celsitudine sua ab ipso rege regalia munera; quæ ut nullius quamlibet multiplex regis vel principis unquam æquaret munificentia, regum pulcherrimus et nobilissimus Anglorum rex Edwardus facit eisdem Francorum principibus vel annua vel continua. In principio siquidem regni sui tanta divinitus donatur

Embassies from the emperor Henry,

Henry, king of the Franks,

and the king of the Danes.

Edward's presents to foreign nobles.

claritate et gratia, ut quiescente in pacis quiete universali Britannia cum adiacentium regnorum monarchiarumque angularibus insulis videretur innovari in eo illud donativum Divini muneris, quo post bellicosum David regnum terrores compescuit prœliorum, et succedenti filio Salomoni in solio gloriæ pacis exhibuit regnum; ut penitus extinctis omnibus contrariis motibus in mansuetudine viveret, suos cum benignitate regeret, et universa mundi gloria et divitiis abundantius cunctis terrarum regibus exuberaret. Denique eo regnante nullus tumultus domesticus qui non cito comprimeretur, nullum bellum forinsecus; omnia domi forisque quieta, omnia tranquilla. Et in eo magis stupendum videtur, quia ita mansuete se semper habebat, ut nec pauperes aut, quantum ad reputationem humanam, vilis reputationis homunculos verbo lædere nosset. Nam, dum quadam vice venatum isset, et agrestis quidam stabulata illa quibus in casses cervi urgerentur confudisset, ille sua nobili percitus ira, "Per Deum," inquit, "et matrem eius tantundem tibi nocebo, si potero." Egregius animus, qui se regem in talibus non meminisset, nec abiectæ condicionis homini se posse nocere putaret! Erat interea eius apud domesticos reverentia vehemens, apud exteros metus ingens. Fovebat profecto eius simplicitatem Deus, ut posset timeri, qui nesciret irasci. Sed quamvis simplex putaretur, habebat comites qui eum ex humili in altum erigerent, videlicet Siwardum comitem Northumbrensium, Leofricum comitem Herefordensium, Haroldum filium Godwini ducis comitem Westsaxonum. Isti præfati, ut diximus, proceres Edwardum regem quamvis humilitati et simplicitati deditum in altum conabantur erigere. Rex vero Edwardus, statim ut in regem fuerat coronatus, Emmæ reginæ matri suæ, quæ tunc apud Wyntoniam degebat, quicquid habuit in auro et argento et rebus pretiosis, ei abstulit, eo quod antequam rex esset, nihil ei dederat, quod petebat. Sed

Peace in England.

Edward's gentleness.

His great lords.

He seizes the treasures of his mother Emma. Rog. Wend. A.D. 1042.

tamen præcepit sufficienter ei necessaria ministrari, et illam mandavit ibidem quiete demorari. Et nota, quod alter Edwardus, frater scilicet Etheldredi regis, qui fuerat martyrio coronatus, patruus fuit istius Edwardi regis.

Cap. VIII.

Lives, ed. Luard, p. 396.

De statura vel forma sancti regis Edwardi, et optimis eius moribus.

Personal appearance and character of Edward.

Et ut statum sive formam istius Edwardi Etheling de quo nunc loquimur non prætereamus, hominis persona erat decentissima, discretæ proceritatis, capillis et barba canitie insignis lactea, facie plena et cute rosea, manibus macris et niveis, longis quoque interlucentibus digitis; reliquo corpore toto integer et regius homo; continua gravitate iocundus, humilitatis incedens nisibus, gratissimæ cum quovis affabilitatis. Si ratio aliquem suscitaret animi motum, leonini videbatur terroris; iram tamen non prodebat iurgiis. Cunctis poscentibus aut benigne daret, aut benigne negaret; ita etiam ut benigna negatio plurima videretur largitio. In frequentia vero se regem et dominum, in privato, salva quidem regia maiestate, agebat se suis ut consocium. Causam Dei episcopis suis et eius ministerii viris imponens, monebat ut secundum Deum agerent; causam sæculi iudiciariis principibus et palatii sui causidicis, præcipiens ut iuste discernerent, quatinus et probitas regiam defensionem, et malitia, ubi erumperet, suam cum æquitate haberet damnationem. Leges iniquas evellens, iustas sapienti consilio statuens, omnem Brittanniam lætificavit, cui ex Dei gratia et hereditario iure pius rex præsedit. In his omnibus vir beatus in gloriam non elatus humanam, sed Dei in

Ailred, col. 375.

se bonitatem altius recognoscens, illud sapientis[1] sedulo meditabatur: "Principem te constituerunt: noli extolli; sed esto in illis quasi unus ex illis." Hanc sibi vivendi formam proponens, suis se domesticis præbebat æqualem, sacerdotibus humilem, plebi gratum, compatientem miseris, largum egenis. Mira illi circa Dei cultum devotio, mira in ecclesiis et monasteriis construendis vel reparandis sollicitudo. Nulla apud eum personarum acceptio; sed iudicabat in iustitia pauperes, et arguebat in æquitate pro mansuetis terræ. Et cum esset rex sublimis solio, auro decoratus et ostro, erat tamen pater orphanorum et iudex viduarum. Thesaurus eius totius orbis res publica videbatur, pauperum commune ærarium; quoniam rex totum quod habebat non suum æstimans esse, sed omnium, si petebatur, præbebat; si accipiebatur, tacebat: et verecundus acceptor, hilaris dator, qui nunquam oblivisceretur accepti, sed dati protinus. Lucebat in ipso etiam corpore interioris species sanctitatis, cum singularis quædam sanctitas appareret in vultu, gravitas in incessu, simplicitas in affectu. Sermo eius ex quadam dignitate et hilaritate compositus, et Christi semper et beatæ matris eius nominis suavitate conditus, nunc terrens, nunc blandiens, nunc erudiens, nunc consolans proferebatur. Nullus unquam eum vidit aut inflatum superbia, aut efferatum ira, aut dehonestatum gula, qui quidem ob innatam sibi simplicitatem et circa omnes sinceritatem falli forte aliquando potuit, ut ignorans excederet, sed nec impelli ira, nec concupiscentia illici, ut scienter delinqueret. Nam pudicitiam in eo laudare non est necesse, quæ ei et in exilio grata, in adversitate socia, in prosperis comes individua perseverabat. Præterea[2] supra humanum modum pecuniæ contemptor, nec in earum amissione tristior, nec in adeptione videbatur hilarior.

---

[1] Ecclus. xxxi. 1.

[2] *Præterea*] Propterea, MS.

Sane huius tantæ virtutis unum ponamus exemplum per quod eius simplicitas et cordis tranquillitas, inexpugnabilis insuper lenitas apparebit; quod celebri sermone divulgatum Anglorum universo[1] orbi innotuit, aliis regis simplicitatem admirantibus, aliis laudantibus sanctitatem.

Cap. IX.

Lives, ed. Luard, p. 51 seq.

Quomodo beatus rex Edwardus vidit diabolum super acervum pecuniæ quem exactores eius collegerant sedentem.

Danegeld abolished.

Edward's charities.

Principante ac propugnante piissimo rege Edwardo, cum nutu Divino gens Anglorum excusso Danicæ dominationis iugo diu deploratam exuens servitutem in pristinam redisset libertatem, et in antiquam refloreret dignitatem; rex insignis gratiæ ab irruptione barbarica et hostili feriatus incursu, tanquam miles strenuus ac bellicosus vitiis spiritualibusque nequitiis bellum protinus indixit, volensque sibi Divini favoris gratiam misericordiis pauperum conciliare propensius, ab exactione vectigalis, quod ab Anglis Danegeldum vocatur eo quod Dacis olim persolvebatur, universam Angliam in perpetuum sollemniter absolvit. Cœpit etiam leges intermissas reformare, novæ pacis iura promulgare, frena dare vitiis, virtutibus iter liberum præparare. Cœpit et crebris orationibus vacare, Divinis laudibus invigilare, carnem mortificare, et in cœlestibus spiritum dilatare; apertisque thesauris suis cœpit opes manu munifica spargere, ecclesias ædificare, ornare monasteria, egenis alimenta, nudis indumenta, languentibus adiuvamenta necessaria ministrare; ratus thesauros sibi conservari fidelius ac fructuosius in sinu

---

[1] *Anglorum universo*] transposed in MS.

pauperum, quam inter murorum ambitum. Videt hæc hostis antiquus et invidet; anxiatur, cruciatur, dissecatur, torquetur, incenditur, uritur, molitur insidias, tendit laqueos, dolos intendit, spargit lapides offensionis et petras scandali. Sed fraus omnis decipitur, virtus omnis elicitur, eluditur omnis conatus. Edwardum enim regebat manus excelsa, ne forte offenderet ad lapidem pedem suum. Verumtamen ut ad humilitatis custodiam intelligeret, quantum propriis viribus fidere posset, quid etiam[1] gratiæ Divinæ deberet, quadam vice sibi derelictus in puncto est, ad modicum temptandus in hunc modum. Clientes siquidem regii cernentes exhaustum iri thesauros regios, pauca inferri, efferri plurima, quæ rex benedictus in cœlis sibi thesaurizare studuit, mutuo loquebantur, dicentes in perniciem patriæ pecunias profligari. Proponunt sibi repentinos hostium incursus. Expertos Dacorum insidias, regis, si deficerent sacculi, destitutionem, regni eversionem, hos in satellitium[2] nequitiæ suæ prædo pestilens eligit, quos ad propositum suum proclives invenit. Accendit animos, cogitationes inflammat, discrimen formidatum exaggerat, consilium tandem quamvis salubre virulentus insibilat. Quid multa? Regem adeunt; exhaustum ærarium suggerunt; timoris sui causam exponunt, imminentique periculo consilio salubri perhibent maturius occursandum; utque quod conceperant parturiant,[3] vectigal prætaxatum consulunt exigendum. Quorum instantiam rex mitis blanda sæpius responsione repellens, "Qua," inquit, "fronte quo iure, qua conscientia, poterimus a pauperibus Danegeldum exigere, quod Dacis nec debemus nec volumus exhibere?" Sed valuerunt nimis iteratæ voces eorum, adeo ut rex illorum cedens inportunitati,

[1] *etiam*] enim, MS.
[2] *satellitium*] satellitum, MS.
[3] *parturiant*] parturient, MS.

nec tam favens consilio, quam elanguens tædio, diceret: "Ite, et, quæ cogitastis, explete." At illi continuo rapientes verbum ex ore illius assensum approbant, alacres procedunt, et quasi regium procaciter promulgant edictum. Nec mora: per provincias, per urbes, per castella, per vicos, discurrunt nuntii crudelis sententiæ baiuli. Itaque mammona iniquitatis artius quam parcius disquiritur, nequius quam æquius exigitur, molestius quam modestius extorquetur. Nulli ceditur, parcitur nulli, nulli defertur. Quid plura? colligitur, adunatur, congeritur, infiscatur. Ad regem curritur; pertrahitur ad ærarium gazæ quantitatem aspecturus, ut agnosceret, quid sibi commodi contulissent, quid gratiæ promeruissent. Adventanti regi reseratur ærarium; stat eminus et considerat; et ecce sedebat iniquitas super talentum plumbi! Diabolus siquidem in specie deformis simiæ collectum suo nutu pecuniarum considerat acervum, contra regem nunc stridulis rictibus crepitans, nunc inflatis buccis exsufflans, nunc lingua longius ore profusa gesticulans, quasi regi diceret insultans: "Eia![1] rex Edwarde, qui mihi totiens insultasti, totiens illusisti. En prorsus habeo, unde tibi vicariam insultationis iure irrogem contumeliam." Quo viso rex substiterat, conversusque ad clientes, "Hæcine est," inquit, "quam mihi adquisistis pecuniam? Per Deum," inquit, "Deique matrem," (hoc enim in usum iurandi texerat), "nec unum quidem ex his omnibus minutum in usus regalium sumptuum insumetur. Sed ite, dissipate massam Sathanæ, et unicuique quod suum est reddite." Ad hæc ministri, "Non ita loquaris," inquiunt, "domine rex; sed potius accede cominus, et contemplare. Ecce enim habes sumptus repositos in annos plurimos ad terrorem hostium, civium consolationem, pauperum subventionem. Sin autem displicet

The devil in the form of an ape sitting on the treasure.

The king returns the treasure to those from whom it had been collected.

[1] *Eia*] Eya, MS.

ut cedant in usus regios, placeat saltem ut in ecclesiarum constructionem, monasteriorum restaurationem, viarum ac pontium reparationem pauperumque recreationem erogentur." Ad quos rex, "Quam," inquit, "eleemosynam facere poterimus de præda pauperum, de rapina viduarum, de manubiis pupillorum, quæ non appareat execrabilis et cruenta in conspectu Divinitatis? An non videtis, qualiter illis insideat diabolus in simiæ cognata sibi specie, in nostram perniciem propriam sibi vendicans possessionem? Per Deum Deique matrem, aliud ex eis non faciam, nisi ut sua singulis restituam. Accelerate quantocius, et sic facite." Quia igitur regis urgebat iussio, iussionis ilico subsecuta est executio. Sicque factum est, ut rex beatus levem triumphans reatum perennem sibi gloriam cumularet, diaboli præsumptionem confunderet, ecclesiam ædificaret, plebem lætificaret. Quievit igitur Anglia cunctis diebus Edwardi ab huius exactione salarii: nec ausus fuit quisquam a die illa et deinceps ei super hoc molestus esse; sed omnes evidenti miraculo conterriti regis sententiam favore prosequebantur unanimi.

CAP. X.

De fure qui rege spectante pecuniam de theca eius furatus est. Ailred, col. 376.

PRÆTEREA quod beatus Edwardus pecuniarum extiterat contemptor aliud ponemus exemplum. Decumbebat aliquando lectulo rex Edwardus gratia quiescendi; sed aliqua[1], ut fieri assolet, cogitatio somnum suspen-

[1] *aliqua*] aliquo, MS.

derat. Accessit ad thecam æditiuus in qua æs regium servabatur, et aliquid pro tempore, sicut ei videbatur, aut abstulit, aut reposuit. Deinde arcam oblitus claudere, quippiam operis alias facturus egreditur. Animadvertit hoc puer pauperculus, qui, ut dicitur, ad mensas scutellis recolligendis operam dabat; et accedens ad thecam haustumque non parvum numismatum numerum in sinu recondit, et exiens quo tutum interim arbitrabatur reposuit. Reversus denuo rege inspectante facinus iteravit. Quod cum tertio attemptasset, cernens, ut credo, rex in spiritu iam iamque thesaurorum adesse custodem, et furis volens cavere periculum, "Importune," inquit, "agis, O puer. Si mihi credis, tolle quod habes, et fuge; quoniam per matrem Domini, si venerit Hugolinus" (hoc enim erat regis cubicularii nomen), "nec unum tibi nummum relinquet." Fugit puer, a rege nec proditus, nec fugatus. Iam pedem fur extulerat, et ecce! minister rediens, et thesauros regios reperiens compilatos, obstupuit[1]; pallor vultum, tremor corpus invasit; angustiam cordis et furorem mentis clamor et suspiria prodiderunt. Surgit rex, et quasi nesciens quæ acciderint,[2] causam huius perturbationis inquirit. Quam cum a camerario didicisset, "Tace," inquit; "forte ille qui cepit plus his nobis indiguit. Habeat sibi: nobis sufficit, quod remansit." Rogo, quid hoc rege perfectius? quid hoc simplicius oculo? quid tali mente lenius? qui sua furari vidit, et tacuit, insuper et furi consulit ad salutem. Ut volet quisque, accipiat. Ego quod cæcos illuminavit, quod curavit claudos, quod adversa valetudine multos eripuit, huic eius simplicitati et patientiæ æstimo postponendum. His, ut æstimo, non inutiliter insertis, ad narrationis ordinem redeamus.

Edward looks on while a boy plunders his treasure.

[1] *obstupuit*] obstipuit, MS.

[2] *acciderint*] acciderit, MS.

Cap. XI.

Quomodo beatus rex Edwardus filiam Godwini Editham nomine duxit in uxorem, et de utriusque virginitate. Ailred, col. 377.

Confirmato gloriosi regis Edwardi imperio omnibusque summa pace ac prosperitate compositis, proceres de successione solliciti regem de uxore ducenda conveniunt. Stupet rex thesauro metuens suo, qui in fictili vase reconditus facili poterat calore dissolvi. Sed quid ageret? Si obstinatus obniteretur, timebat ne propositi sui proderetur dulce secretum; si suadentibus præberet assensum, naufragium pudicitiæ formidabat. Tandem opportune et importune insistentibus cedere tutius ratus, huiusmodi verbis suam Domino pudicitiam commendabat. "Jesu bone, Tua quondam misericordia tres pueros inter flammas Chaldaicas illæsos servavit. Per Te Joseph relicto pallio a nefaria meretrice illicita suadente cum titulo castitatis evasit. Admirabilis Susannæ constantia Tua virtute de impudicis presbyteris triumphavit. Sanctæ Judith castitas singularis, quæ inter regias dapes et fecundos calices Olofernis nec lædi potuit, nec temptari, femineam manum in perniciem nefandi capitis ferro muniens, urbem exemit obsidioni. Et quod excellit his omnibus, Tu unicam illam spem mundi, dulcissimam dominam meam matrem Tuam, et coniugem esse voluisti et virginem: nec coniugii sacramentum castitatis solvit signaculum. Ecce ego servus Tuus et filius ancillæ Tuæ, qualiscunque dilector Tuus et unicæ matris Tuæ, non quidem ad tantæ maiestatis æqualitatem præsumptuosus aspiro, sed ad aliquam huius tantæ rei similitudinem suspiro timens. Tu ergo, Domine Deus meus, Fili virginis dominæ meæ, tu, domina

The nobles urge the king to marry.

His prayer.

mea virgo et mater Domini mei, succurrite, quatinus sic maritale suscipiam sacramentum, ut pudicitiæ periculum non incurram."

Rege igitur procerum voluntati consensum præbente, quærebatur virgo, quæ scilicet digna sit tam clara natalium prosapia, quæ et sanguinis nobilitate et morum elegantia ac honestate tanto regi in coniugium assumi et Divinæ unctionis oleo ut regis sponsam et Anglorum reginam per administrationem pontificalem perfundi et quæ tanti regis esset apta complexibus. Sed miserator et misericors Dominus, dives in omnes qui invocant Illum in veritate, nolens servum suum Edwardum titulo castitatis quam fine tenus deliberabat observandam colore coniugii privari, talem sibi præelegerat[1] coniugem futuram, quæ et nobilitate sanguinis præfulgeret et regiæ castitati promptissima voluntate spontanee consentiret. Quocirca cooperante gratia Divina nulla petebat necessitas ob hoc negotium transfretari maria, longa terrarum circuiri spatia, exteras cum periculo adiri regiones; barbaras prætemptari nationes. Nam sicut Dei pietas ex eadem[2] Anglorum gente innatum et naturalem regem præstiterat, ita etiam inter Anglorum filias huic coniugio dignam suis documentis paraverat; cui et natalium claritas non abesset, et cetera quæ tantum decerent torum abunde superessent. Erat inter potentes Angliæ, ut diximus, omnium potentissimus comes Godwinus, cuius supra meminimus sæpius; vir magnarum opum, sed astutiæ singularis, cuius proditiones idem rex Edwardus quondam maxime formidabat. Habuit autem idem Godwinus filiam quæ maior natu erat nomine Editham. Sed, 'sicut spina rosam, genuit Godwinus Editham.' Quæ quidem ex ipso Godwino habuit substantiam carnis, sed a Dei Spiritu magis-

Ailred, col. 377.

Edith, daughter of Godwin.

---

[1] *præelegerat*] preelegã, MS. | [2] *eadem*] exadem, MS.

terium sanctitatis. Hæc vero virgo elegantissima a tempore infantiæ studiis literarum in monasterio Wiltunensi inbuebatur, et tam literis, quam universa morum honestate ac arte manuum illustris habebatur. Hanc dilecto suo præparaverat Christus Edwardo, inspirans ei ab ipsa infantia castitatis amorem, odium vitiorum, virtutis affectum. Decebat enim tantum regem talis sponsa, cuius singula describere merita nequaquam ex nostra sufficimus copia. Facie pulcra, fide pulcherrima; corpore et animo egregie discreta; ingenio valida, consilio efficax et prompta; in annis puerilibus gravitatem prætendens anilem, publicum fugiens, secreta thalami frequentabat. Ubi non dissoluta otio, nec onerosa fastidio, legere aut operari manibus consuevit, ornare miro artificio vestes, sericis aurum intexere, quæque rerum imitari pictura; tali opere ac meditatione vitare lasciviam, colloquium iuvenum declinare. Ita continentia gravis, eloquio cum quovis non facilis, admissu æque difficilis, loqui sub silentio, et gravem amplectens modestiam, clamore, vel risu, vel voce celsa nunquam. Iram taciturnitate vel compescere, vel dissimulare; spem offensa præstare. Lectione divina vel sæculari sedula, ipsa per se prosa vel versu eximia, pictura et opere altera, ut aiunt, Minerva. Loqui universa Gallorum lingua, vel Danorum, vel Hibernensium æque docta, ac si eisdem fuisset innata. Et in his omnibus non ad mediocritatem, sed pollebat ad perfectionem. In respectu cuiusvis miseriæ sive squaloris vix ad momentum posse subsistere, et statim de eadem re aliquid congruum circumstantibus dicere. Affectum in fidelibus unicum, citissimum, ubi necesse erat, præstare auxilium. Munificentia incomparabilis, vel cum daret suis, vel cum largiretur ad se venientibus exteris. Cui fidem daret verbis, non egeret sacramentis; quem suo dignaretur iuvamine, alterius quantumlibet non indigeret auxiliis. Quam sollicitam vero se circa eundem regem, super talibus nihil curan-

Her person, character, and accomplishments.

She works for the king, her husband, apparel and furniture of a magnificence before unknown.

tem, regiis cultibus parandum præbuerit, quis æstimare, quis dicere poterit? In quo non tam videbatur illi uxor esse, quam filia; non tam coniux, quam mater pia. Nam cum priscis Anglorum regibus antea moris non fuerit lautiorum cultibus vestimentorum uti præter sagos auro supra paratos et huiusmodi vestes secundum morem gentis; hæc a principio suæ coniunctionis talibus eum ex suo ipsius opere vel studio redimivit ornamentis, ut vix ipse Salomon in omni gloria sua ita indutus putari posset. In quibus ornandis non æstimabatur, quanto pretiosi lapides et raræ gemmæ atque uniones candidi pararentur; in chlamydibus et tunicis, caligis quoque et calceamentis nulla auri quantitas in varietate florum multipliciter se effundentium pensabatur.[1] Sedes ubique nitebat parata palliis acu operante auro intextis; loca subpedanea tegebantur pretiosioribus Hispaniæ tapetis. Baculus eius ad cotidianum incessum auro et gemmis operiebatur. Sella et phalera eius bestiolis et aviculis auro paratis, ipsa fabrile opus dictante, appendebantur. Postremo quicquid excogitare poterat, quod eum deceret, id opere maturandi nulla mora fieri posset. Quid etiam tacite transibimus, quanto studio pueros qui ex ipsius regis genere dicebantur enutrierit, docuerit, ornaverit, et omnem maternum affectum in eis effuderit? Quæ lingua vel quis sermo vicissitudines eius vel dona explicabit, qualibus et quantis erga muneratores sive officiarios suos usa fuerit? Deficientibus ergo verbis in abundante probitatum eius copia, sic eius concludi a nobis potest valentia. Ubi plura de ea scripserimus, pro rerum copia nihil dixisse putabimur. Sic nimirum progenitores eius eam a tenero parari voluerant ungue, ut omnium careret collatione.

Ailred, col. 378. [A.D. 1043.]

Igitur Godwinus, volens sibi regis animum quem ob necem fratris proditionesque non paucas non parum

[1] *pensabatur*] pensebatur, MS.

antea metuebat vincire artius, filiam suam prædictam Editham Edwardo coniugali lege maritandam egit per amicos suos regisque secretarios, ut filiam suam regiis nuptiis dignaretur. Sed hi qui domino suo artiori inhærebant affectu, proditionem comitis quam sæpe fuerant experti plurimum formidantes, hoc ipsum pernecessarium regi arbitrabantur. Ita non eadem intentione omnes in eandem convenerunt sententiam. Nam ad dictum matrimonium contrahendum Edwardus eo citius consensit,[1] quo se sciebat ipsius Godwini consilio et auxilio ius suum hereditarium in Anglia securius possidere. Igitur ex utriusque divitiis paratur nuptiale convivium; complent pontifices sacramentum; benedicitur puella in uxorem, et in reginam coronatur. Convenientibus igitur in unum, rex et regina de castitate servanda paciscuntur; nec huic fidei alium quam Deum testem æstimant adhibendum. Fit illa coniux mente, non carne; ille nomine maritus, non opere. Perseverat inter eos sine actu coniugali coniugalis affectus, et sine defloratione virginitatis castæ dilectionis amplexus. Diligitur ille, sed non corrumpitur; diligitur illa, nec tangitur, et, quasi nova quædam Abysag, regem calefecit amore, sed non dissolvit libidine; mulcet obsequiis, sed desideriis non emollit. Et ne aliquis huic regis virtuti fidem deroget, sciat temporibus illis hoc per totam Angliam sic divulgatum et creditum, ut de facto certi, plerique de intentione certarent. Quidam namque nihil nisi carnem et sanguinem sapientes simplicitati regiæ imponebant, quod compulsus generi se miscuerit proditorum, et ne proditores procrearet, operi supersederit coniugali. Sed si consideretur amor quo se amplectebantur, facile contemnitur talis opinio. Hoc iccirco inserendum putavi, ut sciatur tunc neminem de regis continentia

Marriage of Edward and Editha.

Their vow of chastity.

[1] *consensit*] consenciit, MS.

dubitasse, cum de causa taliter disputarint. Præbet certe regiæ castitati testimonium puritas mentis, quæ ab omni fæce[1] vitii pulsantis eliquata et longe posita quasi præsentia contemplari, et futura potuit quasi præ oculis sita cognoscere, sicut sequens capitulum declarabit.

Cap. XII.

Ailred, col. 378.

Quomodo in excessu mentis regem Daciæ vidit esse submersum.

Aderat dies pro diei illius recordatione festivus, quo ad renovandam faciem terræ Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et purgatis mentibus discipulorum Divinus ignis illapsus eos et illuminavit ad scientiam, et liquefecit ad gratiam, et induravit ad pœnam. Ea die rex beatus divinis laudibus devotius insistebat; exterius quidem sceptro insignis, veste splendidus, regio diademate coronatus; interius vero quod in his honoris erat arbitrabatur ut stercora, quod sacramenti sustinebat, pro conscientia. Affuit Angliæ tota nobilitas in vestitu deaurato circumdata varietate, sacram diei sollemnitatem et regiam simul maiestatem honore quo poterant venerantes. Inter sacra igitur missarum sollemnia quæ in ecclesia beati Petri in sede sua regia apud Westmonasterium ad altare Sanctæ Trinitatis celebrabantur, totum se in se colligens, et spiritalibus temporalia cuncta postponens, in sacrificium illud quod pro omnium offerebatur salute intendit animum; et sibi gratiam, pacem populo, omnibus veniam suppliciter precabatur. Et ecce hora qua spiritalis alimonia assistentibus tradebatur, subito rex

Edward at Westminster on Whitsunday.

[1] *fæce*] fere, MS.

vultu hilarior, et erectior oculis, in risum modicum, servata tamen regia gravitate, dissolvitur. Mirari qui aderant, nec sine causa præter consuetudinem id ei accidisse sciebant. Peractis autem omnibus quæ ad tanti cultum diei pertinere videbantur, risus sui causam hi qui animadverterant sibi petunt exponi. Ille, ut erat miræ simplicitatis, simpliciter quærentibus simpliciter omnia confitetur, "Convenit," inquiens, "Dacis cum rege suo antiquum facinus iterare, et quam nobis propitia Divinitas largita est infestare quietem. In percussione nostra qua castigans castigavit nos Dominus ignorantes Dei iustitiam, et suam extollentes virtutem, dixerunt,[1] 'Manus nostra excelsa, et non Dominus, fecit hæc omnia.' Quia vero Deus patribus nostris iratus Dacorum nos tradidit potestati, suis id viribus tribuentes facile hoc ipsum et nunc fieri posse arbitrabantur; nescientes quia, qui percutit, ipse et sanat; et qui mortificat, ipse et vivificat; et qui ducit ad inferos, ipse et reducit. Igitur rex Dacus oblitus fœderis quod nobiscum olim pepigerat, coacto in unum exercitu hodierna die ventis pro voto flantibus naves parari præcepit. Conportantur cibaria; arma navibus inferuntur; nautæ armamenta expediunt; certis sedibus milites collocantur. Iam naves velis et vela ventis fuerant committenda: cum ea hora, qua mihi facies serenabatur,[2] rex iniquus ob nimiam superbiam quasi semetipsum non sustinens et pedes et crura sinuose divaricans, dum de scapha in navem conscendere pararet, pede lapso inter utrumque in mare corruit; et statim abyssus vallavit eum et pelagus cooperuit caput eius: sicque morte utrumque populum, Danorum scilicet et Anglorum, a peccato pariter et periculo liberavit. Ita ille lacum nobis aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit. Percussit Dominus

His vision of the drowning of the Danish king.

[1] Deut. xxxii. 27.

[2] *serenabatur*] serenebatur.

caput de domo impii, maledixit sceptris eius[1] venientibus, ut turbo, ad dispergendum nos. Sicut abscisso capite membra omnia contabescunt, ita submerso principe nequam dispergitur eius exercitus. Spero autem in Domino Deo meo et in dulcissima matre eius, quod temporibus meis nullum habebit eorum conatus effectum. Hæc sunt quæ Christo revelante cognovi et vidi, et risi et gavisus sum. Risum enim mihi fecit Dominus, et quicunque audierit conridebit mihi." Notatur tempus et hora; mittuntur in Daciam nuntii; de omnibus diligenter inquirunt, inveniuntque sic omnia hora eadem accidisse, qua beatissimo regi fuerant cœlitus revelata. Fama autem tanti crebrescente miraculi cecidit timor super omnes qui audiebant verbum; et scientes quia Deus ipse pro Edwardo pugnaret, tam Daci quam ceteræ nationes intercurrentibus nuntiis et muneribus fœdus cum Edwardo iterum pepigerunt.

Cap. XIII.

Ailred, col. 379.

Qualem habuit cum proceribus de voti sui solutione tractatum.

Edward informs his nobles of his vow to go on pilgrimage to Rome.

Succedentibus prosperis rex beatus nequaquam suæ est sponsionis oblitus, nec in die bonorum immemor fuit malorum. Sed cogitans et recogitans quanta sibi fecerit Dominus, qui ditavit egenum, sublimavit humilem, inglorium coronavit, parat reddere vota sua quæ distinxerunt[2] labia sua. Parat sumptus, separat donaria, vocatisque totius regni primatibus habuit cum eis huiusmodi sermonem. "Benedictus Deus, qui magnificavit misericordiam suam facere nobiscum; qui visitavit in virga iniquitates nostras et in verberibus peccata nostra; pietatem suam non amovit a nobis. Ecce

---

[1] *eius*], Ailred adds, *et universo exercitui eius venientibus, etc.*

[2] *distinxerunt, etc.*] Ps. lxv. 14.

quomodo deposuit potentes et exaltavit humiles! Quomodo esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes! 'Per me reges regunt,' ait ipse,[1] 'et principes iusta decernunt.' Non excidit nobis quomodo irruentibus in hereditatem nostram barbaris facti sumus obprobrium vicinis nostris, subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt. Aliis namque interfectis, aliis fugatis, aliis iugo ignominiosæ servitutis oppressis, nihil fere honoris, nihil gloriæ nostro generi reliquerunt. Tandem defuncto patre meo, peremptis fratribus, actis in exilium nepotibus, cum hostibus nostris in omnibus fortuna faveret, mihi profecto nihil spei superesse videbatur. Ego vero contra spem in spem credens, et Domini mei misericordiæ [me] totum dedens, peregrinationem meam ad sanctorum apostolorum limina vovi, et deinceps Divinæ me protectioni dispositionique commisi. Ille autem respexit in orationem meam, et non sprevit precem meam, et abstulit obprobrium meum, et restituit me in regnum patris mei; insuper cumulavit divitiis, auxit gloria, donis cœlestibus illustravit. Ipse sine sanguine rebelles subegit, hostes subvertit, et omnia nostra amabili quadam pace composuit. Absit, absit, ut tot et tantis eius beneficiis inveniamur ingrati! Quin potius de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus Illi in iustitia et veritate, faciamusque quod ait propheta,[2] 'Vovete et reddite Domino Deo vestro.' Decernite ergo mecum quomodo me peregrinante regnum subsistat Anglorum, qua lege, qua pace, qua iustitia, quo iudice, omnia disponantur; quis cui præferatur regioni; quis castra, quis urbes, quis privata, quis publica negotia procuret. Erit autem unus omnium custos et protector Deus; et pacem quam dedit ipse servabit nobiscum proficiscens et nobiscum remanens. Qui et vos custodiat, et me reducat."

[1] Prov. viii. 15.

[2] Ps. lxxv. 12.

Cap. XIV.

Ailred, col. 380.

Quomodo nuntios suos ad sedem apostolicam direxit.

Alarm of the people at the news of the king's intended journey.

Ad hanc vocem tota illa multitudo contremuit, et interiorem produnt lacrimis suspiriisque dolorem. Iam iamque manus Danica timebatur quam eius evaserant meritis; iam iamque deletum iri totam patriam formidabant. Erupit sermo in populum; et ecce clamor, ecce tumultus; et, quasi iam sævirent incendia, plena lacrimis insula videbatur. Videres pauperes nunc manus extendere ad cœlum, nunc rursus in terram ruere, et quasi morituros fame, si rex discederet, de sepultura tantum et tumulo cogitare. Tunc omnes in commune vociferantes ad regem, se non deserendos, se[1] non exponendos[2] gladiis, patriam hostibus non prodendam, nec dimittendum pacis obsidem, quem Deo dante receperant; nec pro uno, ut putabatur, bono, tot admittenda pericula allegabant. Imperant pontifices, rogant proceres, plebs extorquet, ut, si non omittendum iter istud censuerit, censeat vel differendum. Tunc ille tot lacrimis, tot vocibus, tot precibus, se urgeri sentiens, diu inter pietatem et desiderium fluctuabat; quia et voto supersedere periculosum, et tantorum precibus fletibusque non cedere inhumanum arbitrabatur. Tandem quid acceptius esset Deo scire desiderans, peregrinationem non quidem dimittendam, sed differendam interim consultius æstimabat, donec apostolicæ auctoritatis consilio et voluntate consulta, ex eius sententia aut votum redimeret, aut impleret. His auditis, tanta fuit omnibus divitibus pauperi-

Edward consents to defer his departure in order to consult the pope.

---

[1] *se*] set, MS.

[2] *exponendos*] exponendo, MS.

busque lætitia, ut Edwardum suum rursus sibi redditum, rursus revocatum exilio existimarent. Agit unusquisque pro gradu suo, pro officio suo, pro facultate sua, ut regem dilationis[1] non tædeat; aliis orationes, eleemosynas aliis, suam etiam pro eo peregrinationem nonnullis promittentibus. Dirigendi mox ad sedem apostolicam eliguntur legati, archiepiscopus videlicet Eboracensis Aldredus, episcopus Wyntoniensis Hermannus, abbates præterea duo spectabilis religionis, cum aliis pluribus tam clericis quam laicis. Parantur interim necessaria; susceptoque a rege mandato, ad urbem proficiscuntur Romanam. Credendum est Dei actum fuisse providentia, ut regii responsales congregatam ibi synodum maximam reperirent, in qua præsidente beatæ recordationis papa Leone de negotiis ecclesiasticis tractabatur. Gaudet in eorum adventu illa sanctorum præclara societas, et quasi missum sibi de cœlo solacium tantorum patrum præsentiam susceperunt; magnum Dei munus iudicantes, quod a finibus terræ tales viri tali tempore tali conventui occurrissent. Igitur patre beatissimo præcipiente, nuntii causam pro qua venerant dicturi procedunt in medium, patribus qui assidebant præbentibus cum summa devotione silentium. Exponunt desiderium regis, regni periculum, dispendium pacis, clamorem pauperum, lacrimas orphanorum. Obductam etiam necdum recentis plagæ cicatricem asserebant, quæ Danica rabie Anglis inflicta, si rex discederet, acrior timebatur. Silentibus nuntiis, sonuit in ore omnium gratiarum actio et vox laudis. Prædicatur circa Deum regis, circa regem plebis devotio; mirantur mansuetudinem David, pudicitiam Joseph cum divitiis Salomonis in tali principe convenisse. Tandem

Envoys to the pope, abp. Aldred and bp. Herman.

Their statement.

[1] *regem dilationis*] regis dilationem, MS.

summo pontifice dictante sententiam, omnes in commune decernunt, pro pace regni, pro ecclesiæ utilitate, pro necessitate pauperum et quiete monasteriorum, regem auctoritate Dei et beati Petri, præsentis etiam sacratissimæ synodi, a voti huius vinculo sollemniter absolvendum; expensas paratas itineri pauperibus erogandas, in voti recompensatione construendum in honore beati Petri regiis copiis monasterium vel aliquod destructum a barbaris reparandum. Exhinc legatarii, oblatis muneribus quæ sanctorum ecclesiis rex sanctus direxerat, accepta benedictione pontificis, cum literis apostolicis læti repatriant; et modum suæ expeditionis in conspectu concilii quod propter hoc ipsum regia potestas coegerat clare manifestant, epistolam ab apostolico regi Edwardo transmissam eidem regi tunc præsentantes. Et hoc rescriptum epistolæ.

The king is absolved from his vow.

Cap. XV.

Ailred, col. 381.

Rescriptum beati Leonis papæ ad regem Edwardum directum.

Letter of pope Leo IX. to Edward.

Spelm. Conc. i. 628. Kemble, Cod. Dipl. iv. 175.

"Leo episcopus servus servorum Dei dilecto filio Edwardo Anglorum regi salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam voluntatem tuam laudabilem et Deo gratam agnovimus, gratias agimus ei, per quem reges regnant et principes iusta decernunt. Sed quia prope est Dominus in omni loco omnibus invocantibus eum in veritate, et sancti apostoli cum suo capite coniuncti unus spiritus sunt, et pias preces æqualiter audiunt, et quia constat periclitari regionem Anglicam ex tua discessione, qui freno iustitiæ seditiosos eius motus cohibes; ex auctoritate Dei et sanctorum apostolorum et sanctæ Synodi, absolvimus te a peccato illius voti pro quo Dei offensam times et ab omnibus negligentiis et iniquitatibus tuis; ea nimirum potestate

Absolution from the vow.

usi quam Dominus in beato Petro concessit nobis dicens,[1] ' Quæcunque solveritis super terram, soluta erunt et in cœlis.' Deinde præcipimus tibi sub nomine sanctæ obedientiæ et pænitentiæ, ut expensas quas ad iter istud paraveras pauperibus eroges, et cœnobium monachorum in honore sancti Petri apostolorum principis aut novum construas aut vetustum emendes et augeas, et sufficientiam victualium fratribus de tuis reditibus constituas, quatinus, dum illi assidue inibi Deum laudaverint, et sanctis augeatur gloria et tibi indulgentia. Cui loco quicquid contuleris, vel collatum est, vel conferetur, ut ratum sit, apostolica auctoritate præcipimus; et ut semper habitatio monachorum sit, et nulli laicæ personæ nisi regi subdatur; et quæcunque privilegia ibi constituere volueris ad honorem Dei pertinentia, concedimus et robustissima auctoritate confirmamus, et infractores eorum æterna maledictione damnamus."

The charges of the intended pilgrimage to be given in alms; a monastery to be built or restored.

Below, p. 236.

Cap. XVI.

De revelatione et literis inclusi cuiusdam ad regem Edwardum directis.

Ailred, col. 382.

Responsalibus[2] regis et literis pontificis oraculum cœleste concurrit, quod non longe agentibus nuntiis viro cuidam sancto quid Romæ egissent nescienti apostolorum principe sibi apparente personuit. Erat vir iste dilectus Deo et hominibus, qui specu subterraneo multis annis inclusus suorum erat meritorum stipendiis iam vicinus. Huic Petrus beatissimus in visione noctis assistens, cum metum vocis ac vultus

Vision of St. Peter to a hermit; he chooses Westminster for the site of the new monastery.

---

[1] Matt. xviii. 18.

[2] *Resp.*] De sp., Ailred.

lenitate depulisset, "Rex," inquit, "Edwardus pro voto quo se cum adhuc exularet astrinxerat, pro regni etiam pace plebisque consilio, pro pauperum quoque necessitate preceque sollicitus, Romanam ecclesiam de omnibus credidit consulendam. Noverit ergo se mea auctoritate ab hac obligatione solutum, et de cœnobio ad mei honorem nominis construendo a summo pontifice suscepisse salutare mandatum. Incunctanter itaque literis apostolicis fidem habeat, præceptis obediat, consiliis adquiescat. A me enim egressus est sermo quem sibi quondam patronum elegit, viæ comitem, gratiæ largitorem. Est autem mihi locus ex occidentali parte Londoniæ a me electus, mihi dilectus, quem quondam mihi propriis manibus consecravi, mea nobilitavi præsentia, divinis insuper miraculis illustravi. Thorneya nomen est loci; qui quondam ob peccata populi barbarorum traditus potestati, pauperrimus ex divite, humilis ex sublimi, ex nobili factus est contemptibilis. Hunc rex me præcipiente in habitaculum monachorum suscipiat reparandum, sublimandum ædificiis, possessionibus ampliandum. Non erit ibi aliud nisi domus Dei et porta cœli. Ibi erigenda est scala per quam ascendentes et descendentes angeli preces et vota hominum Deo perferant, et referant gratiam. Inde ascendentibus reserabo ianuam paradisi, ut ex officio quod meus mihi Dominus ac Salvator iniunxit et ligatos absolvam, et absolutos suscipiam, et quam eis delictum obcluserat, iustificatis patriæ portam[1] cœlestis aperiam. Tu autem omnia quæ a me audisti et didicisti literis tradens mitte qui perferat regi, ut Dei munere duplicato et de absolutione securior, et in præcepti executione devotior, in mei autem dilectione et obsequio reperiatur propensior." His dictis lux cum loquente disparuit. Ille nihil mo-

[1] *patriæ portam*] portrie, MS.

ratus, accito notario quæ viderat vel audierat schedulæ literisque commisit; et tradens epistolam baiulo ad curiam quæ multis tunc milibus aberat, ut ei fuerat imperatum, direxit. Ea igitur die loco eodem in eodem concilio quo legati redeuntes ab urbe apostolicum retulere mandatum, epistola autem viri Dei regi præsentata profertur in medium, lectoque sancti papæ Leonis rescripto, loco sequenti beati senis apices recitantur, voce exteriori ac iubilo interiori benedicitur Deus in donis suis, et laudatur in omnibus operibus suis. Mirantur omnes regis sanctitatem, amplectuntur apostoli gloriam; confirmantur in fide, spe a terrenis ad cœlestia attolluntur, in Dei amore sincerius accenduntur. De oraculi veritate nulla potuit esse cunctatio, cum in Wygorniensi provincia vir ille ab hominum conversatione seclusus, quid Romæ egerint, quid in mandatis acceperint, quandove redierint, scire non nisi Deo revelante potuerit. Tunc rex lætus et alacer, ut ei fuerat constitutum, pecuniam quam in peregrinationis suæ solacium procuraverat dispersit et dedit pauperibus, operique iniuncto intendens animum thesauros effudit. Insuper et tributum illud gravissimum quod tempore patris sui primo classi Danicæ pendebatur, postmodum vero fisco regio annis singulis inferebatur, regia liberalitate remisit, et ab onere hoc importabili in perpetuum Angliam absolvit. Unde sancto huic regi non inconvenienter aptatur quod scriptum est:[1] "Beatus vir qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris." Inventus est enim sine macula ob privilegium castitatis; post aurum non abiit, quod potius dispersit; nec in thesauris speravit, quos in Dei opere non tam minuit, quam consumpsit. Quis est hic? et laudabimus eum. Fecit enim mirabilia in

The pope's and hermit's letters read at the same meeting of the king's council.

Abolition of Danegeld.

[1] Ecclus. xxxi. 8.

vita sua, reddens cæcis visum et claudis gressum, fugans febres, et paralyticos sanans, et diversas hominum valetudines curans. Præterea rex beatus informatus relatione fidedignorum, quomodo eundem locum de quo idem senex, cuius supra meminimus, per beatum Petrum apostolum monitus fuerat oraculo sibi ostenso regi per suas literas intimare, tempore Augustini apostoli angelico[1] ministerio fultus propriis manibus consecraverat; multaque veterum regum munificentia honoratum, propter vetustatem et frequentes bellorum tumultus pene videbatur destructum. Cernensque dicti senis visionem et apostolicas literas[2] sibi æqualia detulisse, conferens voluntatem suam cum voluntate Dei et cum totius regni electione circa eiusdem loci restructionem operam dedit, expensis innumeris non parcendo. Et ut devotio regis quam in dicti loci reædificatione sive restructione habuerat legenti manifestius appareat, placet partem cuiusdam cartæ quam dicto loco ad eiusdem tuitionem in futurum confecerat in præsenti opere annotare. Cuius tenor talis est.

Edward restores Westminster Abbey.

Charter of Edward.

Kemble, Cod. Dipl. iv. 173.

Spelm. Conc. i. 628.

"In nomine Sanctæ et Individuæ Trinitatis. Ego Edwardus Æthelredi regis filius gratia Dei Anglorum rex futuris post me regibus et omnium dignitatum gradibus omniumque ætatum hominibus salutem et huius rei notitiam. Scire vos volo, quoniam tempore avorum meorum patrisque mei multa et gravia bellorum pericula afflixerunt gentem Anglorum et ipsos, tam a suis quam ab extraneis concitata; adeo ut pene periclitata sit hereditaria regum successio, magnumque insterstitium inter fratrem meum Edmundum qui patri meo mortuo successit meque habitum sit, invadentibus regnum Swano et Cnutone filio eius regibus Danorum et filiis ipsius Cnutonis Haroldo et Hardecnuto. A

[1] *angelico*] anglico, MS.

[2] *apostolicas literas*] apostolice litere, MS.

quibus etiam alter meus frater Aluredus crudeliter occisus est, solusque, sicut Joas occisionem Etholiæ, sic ego illorum crudelitatem evasi. Tandem respectu misericordiæ Dei post plures annos ego Edwardus ad paternum regnum reaccessi; et eo potitus sine ullo bellorum labore, sicut amabilis Deo Salomon, tanta pace et rerum opulentia abundavi, ut nullus antecedentium regum similis mei fuerit in gloria et divitiis. Sed gratia Dei non me, ut assolet, ex opulentia superbia et contemptus invasit. Immo cœpi recogitare cuius dono et auxilio ad regni culmen evasi, quoniam Domini est regnum, et cui vult dat illud. Et quia mundus transit et concupiscentia eius, qui autem totum se subdit Deo feliciter regnat et perpetualiter dives est; itaque deliberavi ire ad limina sublimium apostolorum Petri et Pauli, et ibi gratias agere pro collatis beneficiis, et exorare ut eam pacem firmaret Deus perpetuam mihi et posteris meis. Præparavi ergo et dinumeravi expensas necessarias itineri et honorabilia dona quæ ferrem sanctis apostolis. Sed gravis super hac re mæror habebat optimates meos, utpote memores malorum quæ sub aliis regibus pertulerant, ne tanto domino et pio patriæ rege absente regnum noviter sedatum aliqua turbaretur hostilitate; et metuentes id quod et sanctus Ezechias, ne, si forte in via aut ægritudine aut alio incommodo deficerem, hereditariis regibus carerent, maxime quod nullum habebam filium, itaque communi habito consilio rogabant me ut ab hac intentione desisterem, pollicentes se satisfacturos Deo pro voto meo tam in missarum et orationum oblatione quam in eleemosynarum larga distributione. Sed cum obnixe contradicerem, tandem utrisque placuit, ut mitterentur legati duo ab utraque parte, Ealdredus et Heremannus episcopi, et abbates Wlfricus et Alfwinus, qui apostolico meam voluntatem et votum et illorum petitionem indicarent. Et secundum eius sententiam quam mihi mandaret promisi me omnino facturum. Factum est ergo quod voluimus;

His intended pilgrimage.

Embassy to Rome.

et venientes Romam legati nostri ex voluntate Dei invenerunt collectam synodum in eadem urbe. Cumque exposuissent meam voluntatem et suam petitionem coram ducentis quinquaginta episcopis et alia multitudine sanctorum patrum, tunc apostolicus ex consultu sanctæ synodi decretum suum mihi rescripsit. 'Leo episcopus servus servorum Dei dilecto filio Edwardo Anglorum regi.' Et infra. 'Præcipimus tibi sub nomine sanctæ obedientiæ et pænitentiæ, ut expensas quas ad iter istud paraveras pauperibus eroges, et cœnobium monachorum in honore sancti Petri apostolorum principis aut novum construas aut vetustum emendes et augeas, et sufficientiam victualium fratribus de tuis reditibus constituas; quatinus, dum illi assidue inibi Deum laudaverint, et sanctis augeatur gloria et tibi indulgentia.' "

Above, p. 231.

Et infra.

Spelm. Conc. i. 629.

" Hæc et alia apostolici mandata cum referrent nobis legati, interea revelavit beatus Petrus cuidam probabilis vitæ monacho incluso nomine Wlsino voluntatem suam esse, ut restruerem locum qui dicitur Westmonasterium, quod a tempore sancti Augustini primi Anglorum episcopi institutum multaque veterum regum munificentia honoratum propter vetustatem et frequentes bellorum tumultus pene videbatur destructum. Cumque hanc visionem mihi meisque retulisset, et apostolicæ literæ æqualia præcepta detulissent, contuli voluntatem meam cum voluntate Dei, et cum totius regni electione dedi me ad restitutionem eiusdem loci. Itaque decimari præcepi omnem substantiam meam tam in auro et argento quam in pecudibus et omni genere possessionum; et destruens veterem, novam a fundamentis basilicam construxi, et constructam dedicari feci quinto kalendas Januarii. In qua collocavi ipsa die reliquias quas Martinus[1] papa et Leo qui eum

Edward tithes his substance to restore Westminster Abbey.

[1] *Martinus*] Marinus, MS.

consecravit dederunt Æluredo regi, et quas ipse a Karlomanno rege Francorum dari sibi impetravit, cuius filiam pater eius Æthelwlphus rex post mortem primæ coniugis duxerat uxorem; quæque ab ipso ad successorem eius Æthelstanum, deinde ad Edgarum, ad ultimum ad nos pervenerunt; scilicet duas partes crucis Domini, et partem unius clavi, partemque tunicæ eius inconsutilis, et de vestimentis Sanctæ Mariæ, et reliquias apostolorum Petri et Pauli, Andreæ, Bartholomæi, Barnabæ, et aliorum plurimorum sanctorum, et quinque capsas aliis sanctorum reliquiis plenas. Et statui, ut quicunque reus maiestatis regiæ vel cuiuslibet alterius offensæ ad locum in quo pausant istæ reliquiæ confugerit, eius rei et membrorum ac vitæ impunitatem consequatur. Eodem die renovavi, confirmavi, et emendavi privilegia quæ famosissimus avus Edgarus patruusque meus Deo amabilis rex et martyr gloriosus Edwardus eiusdem Edgari filius et sanctissimus pater Dunstanus Cantuariensis archiepiscopus ac piissimus rex Æthelredus pater meus illi loco contulerunt. Meam quoque auctoritatem adieci, augmentans decreta utilia admonitione venerabilium archiepiscoporum Stigandi et Ældredi et aliorum optimatum meorum; videlicet, ut ille locus in perpetuum ab omni sæculari servitio sit liber; et secundum beati Benedicti traditionem post obitum abbatis ex eadem congregatione eligatur alter qui dignus sit; aliorum[1] vero nullus, nisi culpis promerentibus inibi inveniri nequiverit qui dignus sit tali officio fungi. Quod si evenerit, quod absit, potestatem habeant de alio noto et familiari loco abbatem eligendi, cuius vita sapientia et religione clarescat. Laicorum autem vel clericorum nemo ipsius loci dominium usurpare præsumat. Possessiones vero, quæ ibi a quibuscunque donatæ sunt, non abbas, non alia quælibet persona licentiam habeat vendendi vel extraneis dandi;

Relics given by Edward to the abbey.

Privileges of the abbey.

[1] *aliorum*] alorsum, MS.

sed regum munimine deinceps locus ipse tueatur, ipseque abbas regi soli serviens, commissum sibi gregem spirituali et temporali pastu abundanter foveat. Concessi etiam et confirmavi donationes quæ ab eisdem regibus ante me donatæ sunt."

Et infra.

"Relaxavi igitur consuetudines omnes et exactiones regalium et episcopalium ministrorum, sicut antecessores mei reges prius fecerunt, ut nullis graventur oneribus expeditionum, nec pontium vel castrorum restructione, nec furis apprehensione. Et omnia quæ ad locum ipsum pertinent, sint omnino libera; cellæ, ecclesiæ, cœmeteria,[1] terræ, pascua, silvæ, venationes, aquæ, piscationes, cum reditibus, servitiis, debitis, oblationibus, luminaribus, decimis, donariis, censu, morchidis, legibus, consuetudinibus, causarum discussionibus,[2] emendationibus, sive ecclesiasticis sive sæcularibus, et omnibus quæcunque scriptis et testimonio bonorum hominum rememorari potuerunt, quæ a regibus concessa vel concedenda sunt, ut nullus ex his subtrahere vel diminuere aut disperdere qualibet occasione iudicio vel potestate præsumat."

Et infra.

Confirmation of grants.

"Et ut omnia concludam. Nullus succedentium regum per vim aut per consuetudinem pastum ab eorum possessionibus exigat; sed omnimodam libertatem perpetualiter habeant. Post hanc donationem excommunicaverunt omnes episcopi et abbates totius Angliæ et monachi et clerici, secundum apostolici Leonis præceptum, eos qui hoc constitutum infringerent vel infringi permitterent, quantum in ipsis esset. Si quis ergo hanc donationem augere et amplificare voluerit, augeat Deus dies eius prosperos hic et in futuro. Si autem evenerit, ut aliquis aut regum succedentium

---

[1] *cœmeteria*] cimiteria, MS. | [2] *discussionibus*] discucōibus, MS.

vel alicuius personæ homo, quod non optamus, diabolica temeritate fuerit elatus vel seductus, quatinus hoc nostrum statutum infringere vel minuere aut in aliud mutare velit; sciat se perpetuo anathemate damnatum, nisi tamen digna satisfactione emendaverit: sin autem emendatione fuerit indignus, ipse quidem cum Juda traditore gehennæ ignibus cremabitur; sed hæc carta nihilominus in sua libertate permanebit, quamdiu Christiani nominis timor et amor in hac nostra gente perseveraverit."

Ad ultimum:

"Cartam istam conscribi et sigillari iussi, et ipse manu mea signum sanctæ crucis impressi, et idoneos testes annotari præcepi. Ad corroborandam itaque propriam donationis libertatem ego Edwardus Deo largiente Anglorum rex signum venerandæ crucis impressi."

Et testibus annotatis, ita carta concluditur:

"Acta apud Westmonasterium quinto kalendas Januarii, die sanctorum Innocentium, anno Dominicæ incarnationis millesimo sexagesimo sexto, indictione tertia, anno regni serenissimi Edwardi regis vicesimo quinto. Swidgarus notarius ad vicem Reinbaldi regiæ dignitatis cancellarii hanc cartam scripsi et subscripsi in Dei Nomine feliciter. Amen." A.D. 1065* Dec. 28. An. reg. Edw. 25.

Prædicta vero ex vero tenore cartæ beatissimi regis excerpsimus, quatinus lector agnoscat quanta cura rex egerit a periculo voti emissi penitus absolvi, et etiam apostolico decreto recepto quanta diligentia, quanta humilitate, quanta devotione elaboraverit apostolicis censuris obtemperare. Unde prædictum locum sub nomine obedientiæ et sanctæ pænitentiæ ad reformandum ac restruendum dictante papa oraculoque Divino sibi iniunctum, omni nisu, omni devotione omnique virtutis conamine satagebat deducere ad effectum.

---

* The 3rd indiction fell A.D. 1065.

Cap. XVII.

Ailred, col. 386.

De nuntiis quos iterato rex misit Romam.

Rex igitur beatissimus circa honorem et ampliationem loci præfati sibi, ut diximus, a Deo et ab apostolo Petro specialiter commissi, interiori inhærens studio, concaluit cor eius inter eum, et ad præfatum monasterium ædificiis et ornamentis, dignitatibus etiam ac possessionibus altius extollendum, in meditatione eius exarsit ignis. Quæ ut futuris temporibus firma et integra illibataque durarent, apostolica auctoritate omnia credidit confirmanda. Præterea inter crebra miracula quibus illustrabatur, inter pacis gaudia quibus fruebatur, in humilitatis solidissima petra consistens, semper pavidus, semper suam erat fragilitatem suspectus. Beatus profecto vir, qui semper timuit Dominum, et in mandatis eius voluit nimis! Ideo gloria et divitiæ in domo eius, et iustitia eius manet in æternum. Iam a voto fuerat auctoritate apostolica solutus; et adhuc tamen de ipso voto sollicitus, iterato ad apostolorum limina legatos parat dirigere, iterato apostolicam maiestatem consulere, iterato id ipsum vel aliud quid in voti recompensatione poscit iniungi. Emerserant et aliæ causæ in Anglorum ecclesia, de quibus ea sedes præcipue fuerat consulenda, de qua specialiter dictum est, quia "portæ inferi non prævalebunt adversus eam." Itaque rex sanctus de omnibus curam agens, omnia secundum catholicæ veritatis regulam fieri volens, omnibus etiam prodesse desiderans, ut ipse de suis securior efficeretur, ut aliis ad salutem doctrina apostolica præberetur, cum Aluredo archiepiscopo Eboracensi duo mittuntur in pontificatum electi, Giso videlicet ad ecclesiam Wellensem, Walterus vero ad Hereffordensem. Qui præsente cum quo venerant archiepiscopo, a domino papa munere

Envoys to Rome, Alured, abp. of York, Giso and Walter bishops elect.

consecrationis suscepto, in concilio, quod in Lateranensi palatio Dei, ut credimus, nutu tunc forte convenerat, cum ceteris patribus honorifice consederunt. Dein tempore opportuno cum literas regis in medium protulissent, cetera quæ eis fuerant imperata adiciunt. Favet votis regiæ sanctitatis summi pontificis totiusque sacri conventus unanimis rationabilisque sententia; acceptaque sancti patris epistola, nihil omnino adversi toto illo itinere passi, cum summo tripudio regi patriæque redduntur.

Cap. XVIII.

Epistola regis ad dominum papam Nicholaum et rescriptum papæ ad regem.

Et ut modus iteratæ legationis ad dominum papam per regem factæ indaganti lectori patescat, alteram cartam prædicti gloriosi regis præfato monasterio beati Petri Westmonasterii ab eodem concessam huic operi non ab re duximus inserendam. Tenor vero cartæ prædictæ talis est.

"In Nomine Sanctæ et Individuæ Trinitatis. Propter eos qui iustitiam Dei contemnunt, et suam volunt constituere, quoniam iustitiæ Dei non sunt subiecti, procurandum est his qui ecclesiarum Dei privilegia constituunt ut multiplices cartas et multitudinem testium atque maledictionum[1] congerant; quibus, etsi non semper, tamen aliquotiens pessimorum hominum impia protervia et perniciosa præsumptio tutius proteratur, retundatur ac reverberetur, necnon fortissimo defensionis robore funditus eradicetur. Quapropter ego Edwardus gratia Dei Anglorum rex notum facio omnibus futuris post me sæculi generationibus, quoniam præcepto Leonis papæ pro pænitentia et remissione peccatorum meorum renovavi et melioravi basilicam sancti Petri quæ sita est prope mœnia principalis An-

Charter of Edward in favour of Westminster Abbey. Kemble, Cod. Diplom. iv. 181. Spelm. Conc. i. 631.

[1] *maledictionum*] maledictionem, MS.

glorum urbis Londoniæ et ab occidentali ora eiusdem urbis dicitur Westmonasterium. Quæ ædificata quidem fuerat antiquitus sub Mellito Londoniæ primo episcopo, socio et contemporaneo sancti Augustini primi Cantuariæ archiepiscopi, et per ipsum beatum Petrum angelico famulante servitio sanctæ crucis impressione et sacri chrismatis perunctione dedicata. Sed per frequentes incursiones barbarorum et maxime Danorum, (qui patre meo Æthelredo vivente irruptionem in Angliam fecerant, et eo mortuo cum fratre meo Edmundo dimidium regnum sub amicitiarum pactione tenuerant, fratremque meum alium Æluredum miserabiliter interemptum enecaverant[1],) neglecta et penitus destructa videbatur. Cum ergo renovassem eam, et multa privilegia regiæ potestatis et apostolicæ auctoritatis per beatum Leonem papam in ea constituissem; defuncto ipso Leone et confirmato in eius loco Nicholao placuit mihi renovare, meliorare, et confirmare consuetudines et donationes pecuniarum quas antecessores mei reges sancto Petro instituerant propter summam devotionem quam habuit semper Anglorum gens erga eum et eius vicarios. Itaque propter hoc negotium et alia quam plura legatos misi Romam episcopum unum Aldredum et duos electos ad ordinandum episcopos, Gisonem scilicet et Walterum, ut a domino papa sacrarentur. Venientes autem Romam, ab apostolico Nicholao honore quo decebat suscepti, invenerunt ibi ad synodum congregatam multitudinem magnam episcoporum abbatum monachorum et clericorum ceterorumque fidelium. Cumque audiente synodo suæ legationis causam perorarent, huius summam epistolæ domino papæ optulerunt.

West-minster Abbey.

Its dedication.

Its restoration.

Second embassy to Rome.

'Summo universalis ecclesiæ patri Nicholao Edwardus Dei gratia Anglorum rex debitam subiectionem et omnimodum servitium. Glorificamus Deum, quia curam habet suæ electæ ecclesiæ, quoniam in loco boni

Edward's letter to Pope Nicholas II. Ailred, col. 387.

[1] *interemptum enecaverant*] interceptum evocaverant, MS.

prædecessoris vos optimum successorem constituit. Quapropter iustum iudicamus apud vos velut ad solidam petram acuere et probare omnes bonas intentiones nostras, et vestram notitiam atque societatem in bono habere; quatinus eas donationes et privilegia quæ optinuimus apud prædecessorem vestrum renovetis et augeatis nobis; videlicet ut quod ille iniunxit nobis sub nomine obedientiæ et pænitentiæ, propter votum quod voveram ire Romam, et in remissionem omnium peccatorum meorum construere cœnobium monachorum in honore apostoli Petri, ratum faciatis, et privilegia possessionum et dignitatum eiusdem loci confirmetis, renovetis, atque augeatis, et in perpetuum inmutabilia stare decernatis. Ego quoque pro modulo meo augeo et confirmo donationes et consuetudines pecuniarum quas habet sanctus Petrus in Anglia, et ipsas pecunias collectas cum regalibus donis mitto vobis, ut oretis pro me et pro pace regni mei, et continuam ac sollemnem memoriam haberi instituatis totius gentis Anglorum coram corporibus sanctorum apostolorum. Valete.'

Requests the ratification of the privileges of the abbey.

"His igitur literis a summo pontifice susceptis, cum feliciter ad votum suum omnibus peractis a Roma redirent, consulente sancta synodo transmissam a domino papa mihi detulerunt epistolam:

'Nicholaus episcopus servus servorum Dei gloriosissimo ac piissimo omnique honore dignissimo, spirituali quoque filio nostro, Edwardo Anglorum regi visitationem omnimodam, salutem mellifluam, et benedictionem apostolicam. Omnipotenti Deo referimus grates, qui vestram prudentissimam excellentiam in omnibus ornavit ac decoravit erga beatum Petrum apostolorum principem et nobiscum habere dilectionem, et in omnibus apostolicis consentire censuris. Literas igitur vestræ nobilitati transmittimus, et per eas societatem sanctorum apostolorum et nostram vobis damus, orantes misericordiam Illius qui est Dominus omnium et Rex super omnia solus, ut ipse vos par-

The Pope's reply. Ailred, col. 387.

ticipem faciat ex omnibus siqua sunt coram Deo bonis operibus nostris, et fratres nos ac socios in sua dilectione constituat in omni tempore amplius; ac non minorem partem nostri obsequii vobis reconsignet in suo regno quam nobismetipsis provenire optamus. Erimus etiam deinceps pro vobis sine dubio orantes assidue, ut ipse Deus vobis subiciat hostes et inimicos qui contra vos voluerint insurgere, et confirmet vos in paterno solio et propria hereditate; ac beatus Petrus sit vobis custos et adiutor semper in omni tribulatione. Claret enim Anglorum reges pro reverentia et devotione quam exhibuerunt beato Petro gloria et honore floruisse, ac ipsius patrocinio famosos triumphos obtinuisse. Cuius beati apostoli meritis vestro desiderio et voluntati Omnipotens Deus præstet effectum, et confirmet vobis paterni regni imperium, et tribuat pacis incrementum, et post præsentis vitæ decursum perducat ad æternum permanentis gloriæ imperium. Renovamus ergo et confirmamus et augemus vobis privilegia vestra; scilicet ut absoluti sitis ab illo voto quod timebatis et ab omnibus aliis peccatis et iniquitatibus vestris auctoritate illius qui me, licet indignum, suæ sanctæ sedi præesse voluit. Præterea illi loco quem sub nomine sanctæ pænitentiæ construendum et meliorandum suscepistis, quoniam, ut fertur, primam antiquitus consecrationem a beato Petro accepit, cuius, licet indigni, vicarii sumus, et quia regia antiquitus sedes est, ex auctoritate Dei et sanctorum apostolorum atque huius Romanæ sedis et nostra concedimus, permittimus, et solidissime confirmamus, ut amplius in perpetuum regiæ constitutionis et consecrationis locus sit atque repositorium regalium insignium et habitatio perpetua monachorum. Qui nulli omnino personæ nisi regi subdantur, habeantque potestatem secundum regulam Sancti Benedicti per successiones eligere ex se idoneos abbates; neque introducatur per violentiam extranea persona, nisi quam concors congregatio sibi præesse elegerit.

Absolution from vow of pilgrimage.

The abbey to be the place of coronation, and to have custody of the regalia.

Rights and immunities.

Absolvimus etiam eum locum ab omni servitio et examinatione episcopali, ut nullus episcopus illuc introeat ordinaturus aut præcepturus aliquid, nisi ex petitione et consensu abbatis et monachorum. Et habeat idem locus liberum procinctum, id est, ambitum et cœmeterium mortuorum circa se absque episcopali vel cuiuscunque respectu vel exactione. Et omnia quæ ad libertatem vel exaltationem illius loci ad honorem Dei pertinentia per nostram auctoritatem accedere possunt, hilari et promptissima voluntate concedimus. Possessiones autem quas antiqui reges seu quicunque alii homines, vos quoque ac vestri barones ad eundem locum contulistis, et cartas quæ ex eis factæ sunt, Divina et nostra auctoritate roboramus et ratas ac stabiles esse decernimus, et infractores earum vel invasores aut diminutores aut dispersores, venditores etiam, æterna maledictione cum Juda proditore damnamus, ut non habeant partem in beata resurrectione, sed a beato Petro se iudicandos sciant, quando sedebit cum suis coapostolis iudicans duodecim tribus Israel. Vobis vero et posteris vestris regibus committimus advocationem et tuitionem eiusdem loci et omnium totius Angliæ ecclesiarum; ut vice nostra cum consilio episcoporum et abbatum constituatis ubique quæ iusta sunt, scientes pro hoc vos recepturos dignam mercedem ab eo cuius regnum et imperium nec desinet nec minuetur in sæculum. Valete.'

"Hanc igitur epistolam apostolici privilegii placuit inserere huic nostræ confirmationi, ut secundum quod sancto Leoni prius placuerat mihique præceperat, concordante ad hoc successore eius Nicholao et eadem aut maiora mihi præcipiente, Sciant omnes futuræ generationes me pro voti prædicti absolutione peccatorumque meorum omnium remissione et æternæ vitæ remuneratione, pro animabus regum tam successorum quam prædecessorum meorum et omnium parentum meorum,

pro pace et stabilitate regni mei et prosperitate totius Anglorum populi, loco illi omnimodam libertatem quantum ad potestatem terrenam concessisse : et quod illi de ecclesiastica, hoc de regia libertate statuo. Eius igitur amoris stimulo et fide plenissima ac devotissima suffultus cuius largiflua miseratione in cathedra regali promotus sum, cum consilio et decreto archiepiscoporum episcoporum comitum aliorumque omnium meorum optimatum, prospiciens hoc ipsi ecclesiæ et habitantibus in ea sive pertinentibus ad eam utile fore non solum in præsenti, sed et in futuro, elegi sanciendum atque perpeti stabilimento ab omnibus confirmandum, ut pro Christi honore et amore, et pro reverentia summi apostolorum principis Petri cuius patrocinio me ipsum commisi, et pro devotione et veneratione sanctarum reliquiarum quas eidem loco contuli beatorum videlicet apostolorum martyrum confessorum et virginum, ut Omnipotens Dominus per istorum suffragia sanctorum depulsis cunctis adversitatibus cum pacis et honoris sui stabilitate ac perpetuæ tranquillitatis sublimatione locum illum custodiat, disponat, et protegat, et pro magnifica dignitate sive regali excellentia illius ecclesiæ, et pro quiete monachorum ibidem Deo famulantium, tantus honor eidem ecclesiæ habeatur in perpetuum et observetur, ut neque nos neque successores nostri neque quilibet episcopus nec quicunque de iudiciaria potestate in ipsam sanctam basilicam vel in manentes in ipsa vel in homines qui cum suis terris vel qualibuscunque substantiis tradere vel devovere se voluerint, nisi per voluntatem abbatis et suorum monachorum ullam unquam habeant potestatem. Sed sit hæc sancta mater ecclesia peculiaris patroni nostri domini et magni apostoli ter beati Petri libera et absoluta ab omni invasione vel inquietudine omnium hominum cuiuscunque ordinis vel potestatis esse videantur. Præterea aliud constituo atque in perpetuum confirmo, ut quisque fugitivorum, de quocunque loco, pro quacunque causa,

Rights and privileges of the abbey.

Sanctuary.

cuiuscunque condicionis sit, ipsum sanctum locum vel procinctum eius fugiens intraverit, immunis sit omnino et plenam libertatem consequatur. Placuit etiam mihi hanc optionis electionem et libertatis donum gratissimo animo et integra voluntate augere, et privilegio isto roborare, et insuper dono meo inviolabiliter confirmare omnes donationes terrarum vel ecclesiarum aut aliarum rerum quæ ibi ab antecessoribus meis regibus seu a quibuscunque ante me donatæ sunt, necnon et illas quas vel ego vel optimates mei vel etiam quilibet de civibus intra Londoniam donaverant, tam terras quam consuetudines, et omnia iura qualiumcunque causarum in omnibus terris quæ vel in Londonia vel in aliis quibuscunque locis prædicto monasterio adiacent vel adiciendæ sunt per gratiam Dei. Huic libertati concedo omnes leges et consuetudines quæ ad me pertinent. Renovavi etiam privilegia antiquorum regum, et ex Nomine Sanctæ Trinitatis et omnium sanctorum nostra etiam regia auctoritate, cum consensu atque consultu primatum meorum interdixi, et cartam in præsentia mea fieri iussi, ut nullus unquam succedentium regum episcoporum principum comitum vicecomitum procuratorum seu aliorum regum clientium vel alia quælibet magna vel parva persona pastum censum vel impensionem, castrorum vel pontium reædificationem, xenia seu munuscula vel aliud quidlibet ab ecclesia illa vel a terris ad eam pertinentibus per vim aut per consuetudinem exigat; non opera, non tributa, vel expeditiones ad se trahat. Sed exclusa penitus exactione vel angaria cunctarum consuetudinum, omnia sicut in manu mea habueram melius plenius et liberius, ita cum omnimoda libertate sint concessa eidem ecclesiæ, in terra et in aqua, in urbe et extra, in villa et extra, in domo et extra, in via et extra, in placito, in soka et saka, in telonio,[1] in furis apprehensione et

Freedom from imposts.

[1] *telonio*] theloneo, MS.

emissione, in sanguinis effusione, in campis et silvis, in pratis, in pascuis, in aquis, in piscariis, in molendinis, et omnibus suis appendiciis; quatinus ipsa religiosa concio pro remedio animæ meæ et omnium benefactorum eiusdem ecclesiæ pervigiles persolvat deprecationes, et more sapientium virginum oleum bonæ actionis servans sub habitu religionis Christo Domino et eius beato apostolo Petro indefesse deserviat.

Fine for violation of the abbey's rights.

Si quis autem contra hanc præceptionis et auctoritatis nostræ paginam senserit, quicunque ille fuerit, cuiuscunque nominis et honoris, ætatis et potestatis, gradus et ordinis, et eam vel in magno vel in minimo infringere voluerit et alios ad hoc conduxerit, unusquisque pro se ipso libras quinque partibus sancti Petri persolvat, et quicquid exinde fiscus noster ad partem nostram sperare poterat, in luminaribus vel stipendiis monachorum seu et eleemosynis pauperum ipsius monasterii perenniter per nostra oracula ad integrum sit concessum atque indultum. Hanc igitur cartam meæ donationis et libertatis in die dedicationis prædictæ ecclesiæ recitari iussi coram episcopis abbatibus comitibus et omnibus optimatibus Angliæ omnique populo audiente et vidente. Et secundum apostolici Leonis præceptum eiusque successoris Nicholai constitutum excommunicari feci eos qui decretum nostrum infringerent vel infringi permitterent, quantum in ipsis esset. Quisquis autem successorum meorum hanc donationis libertatem firmiter atque inviolabiliter custodierit, æterna coronetur claritate cœlestisque regni plena perfruatur felicitate. Si quis vero, quod absit, eam destruere voluerit vel huius nostri decreti contradictor convulsor et temerator extiterit, cum Juda proditore æterno anathemati subiaceat, nisi Deo et beato suo apostolo Petro digna pænitentia satisfecerit. Ut ergo hæc auctoritas nostris et futuris temporibus circa ipsum sanctum locum perenniter firma et inviolata permaneat, vel per omnia tempora illæsa custodiatur,

et ab omnibus optimatibus nostris et iudicibus publicis et privatis melius ac certius credatur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare, et idoneos testes annotare, atque sigillo nostro iussimus sigillare.

Signature of king and queen.

"Ego Edwardus Dei gratia Anglorum rex hoc privilegium iussi componere, et compositum cum signo crucis confirmando impressi.

"Ego Editha regina omni alacritate mentis hoc corroboravi."

Et infra.

A.D. 1065* Dec. 28. an. reg. Edw. 25.

"Stabilita apud Westmonasterium quinto kalendas Januarii, die sanctorum Innocentium, anno Dominicæ incarnationis millesimo sexagesimo sexto, indictione tertia, anno regni Edwardi nobilissimi et clementissimi regis vicesimo quinto. Ego Ealfeatus notarius ad vicem Reinbaldi regiæ dignitatis cancellarii hoc privilegium scripsi et subscripsi in Dei Nomine feliciter. Amen."

EXPLICIT CARTA.

CONTINUATIO.

Remarks on the foregoing charter.

IN carta præscripta plura poterunt notabilia pervideri, quare non immerito ipsam iudicavimus in historiæ nostræ serie annotandam. Quorum quidem notabile primum est, quod contra eos qui iustitiam Dei contemnunt opportunis remediis oporteat obviare, ut perniciosa præsumptio tutius proteratur. Secundum vero, de admirabili dedicatione venerabilis ecclesiæ beati Petri Westmonasterii tempore Augustini Anglorum apostoli. Tertio recitat incursiones barbarorum Danorum et irruptionem in Angliam. Quarto mentionem facit de illa piissima libertate quam moderni de die in diem non desinunt impugnare, et tamen, ut

Assaults of the 'moderns' on the liberties of the abbey.

---

* See above, p. 239, n.

credo, frustra; quia, etsi navicula Petri fluctibus quandoque turbetur, tamen non potest mergi, quia Dominus supponit manum. Ex fonte enim pietatis libertas illa prosiluit; ut videlicet pro quocunque facinore quicunque irretitus, ita ut etiam reus maiestatis regiæ extiterit, (prout in alia carta eiusdem regis cuius partem superius in præsenti historia apposuimus), [confugerit] ad dictum locum quem sub nomine sanctæ pænitentiæ susceperat meliorandum, rei pro qua extiterit impetitus et membrorum impunitatem immunitatemque ac plenam libertatem consequeretur. Quinto quod papa decrevit quod idem locus, videlicet ecclesia beati Petri Westmonasterii, regiæ constitutionis et consecrationis in perpetuum locus sit atque repositorium regalium insignium et habitatio perpetua monachorum, et quod nulli omnino personæ nisi regi subdantur. Iccirco propter istas libertates in dictis cartis recitatas ad honorem Dei per ipsum regem gloriosum concessas ecclesiæ sæpe dictæ, ac etiam ob devotionem regis quam erga Deum, et caritatem quam erga proximum gerebat, indefessas, non inutiliter operi præsenti dignum duximus supradicta inserere.

Flor. Vig., Rog. Wend., Matt. Westm., an. 1051.

Cap. XIX.

De tumultu magno in regno exorto.

Fray at Dover between the citizens and the men of Eustace, count of Boulogne.

Circa eosdem dies comes Bononiæ Eustathius qui Godam regis Edwardi sororem habuit in uxorem apud Doveram cum suis applicuit. Ubi milites eius cum stolide nimis et superbe hospitia quærerent, unum de burgo hominem peremerunt. Quod videns quidam burgensis illum militem interfecit. Ob quam rem comes et eius commilitones in iram conversi, viros et mulieres plurimos occiderunt, pueros suorum et equorum pedibus contriverunt. Sed ubi burgenses ad ob-

sistendum convolarunt, hostes turpem inierunt fugam. Sed in fugiendo ex eis octodecim interfectis, ceteri ad regem Edwardum qui tunc Gloverniæ erat confugerunt. Comes Godwinus de hominibus suis de burgo Doverensi interfectis nimis iratus, de toto honore comitatus sui, id est de Cantia Southsexia et Westsexia, et filius eius primogenitus Suanus de honore suo, id est Oxoniensi Glovernensi et Hereffordensi Sumersetensi et Barcensi provinciis, Haroldus filius eius de honore suo, id est Estsexia Estanglia Grantebregia et Huntendonia, ingentem exercitum collegerunt. Hoc rex Edwardus cum cognovisset, collegit et ipse exercitum copiosum, paratus cum hostibus, si necesse fuerit, decertare. Godwinus interea cum exercitu suo in provinciam veniens Glovernensem, missis ad regem legatis, Eustathium comitem cum sociis suis sub denuntiatione belli sibi reddi mandavit. Cui rex militaribus copiis sufficienter instructus significavit, quod Eustathium comitem ad eum non mitteret; præcipiens insuper, ut qui exercitum contra ipsum collegerat et sine eius licentia pacem regni perturbaverat, veniret ad eum die statuta, super hac iniuria sibi responsurus et iuri pariturus. Godwinus vero, sicut contra regem prœlium committere non audebat, ita ad curiam eius venire iuri pariturus nolebat. Unde rex communi curiæ suæ iudicio ipsum Godwinum et eius quinque filios ab Anglia exlegavit. Qui mox cum coniuge sua Gyna, et Thosti filius eius cum Judith uxore sua filia Baldewini comitis Flandrensis, et alii duo filii eius Swanus et Gurth, navem cum thesauris multis ascendentes, in Flandriam ad prædictum comitem cursum direxerunt. Porro filii eius Haroldus et Leofwinus Bristollum adeuntes, in Hyberniam sunt transvecti. Reginam quoque Editham rex propter patrem eius repudiavit, et cum una pedissequa ad Redwellam sine honore destinavit, et abbatissæ custodiendam commendavit.

Godwin and his sons raise an army.

They require the king to surrender Eustace.

They retire to Flanders,

and to Ireland.

The king sends his wife to Redwell [Wherwell].

Flor. Vigorn., Rog. Wend., and Matt. Westm., an. 1052.

CONTINUATIO.

Gryfin, king of Wales, invades Herefordshire.

PER idem tempus rex Walensium Gryfinus Herefordensem depopulans provinciam multos rebellantes provinciales interfecit. Nec multo post comes Haroldus et frater eius Leofwinus ab Hibernia venientes in Westsaxonia multas rapuerunt prædas, quibusdam obstantibus interfectis. Godwinus vero in Cantia, Southsexia et regionibus illis piraticam agens rapinam, ad Vectam insulam tandem pervenit. Ubi filii eius Haroldus et Leofwinus venientes ad eum, studiosius machinabantur, ut se in regem Edwardum vindicarent. Attraxerunt ergo in favorem sui provinciales innumeros et viros bellatores, et universo exercitu congregato in die Exaltationis Sanctæ Crucis classem versus urbem Londoniarum dirigentes, ad Southwerk prope civitatem castra metati sunt. Rex Edwardus qui tunc Londoniis erat ingentem armatorum copiam et classem non modicam congregaverat, ut per aquam Godwinum et filios eius insequeretur et terram. Sed Angli quorum filii nepotes consanguinei et amici cum Godwino erant noluerunt contra eos decertare. Unde sapientes quique ex utraque parte inter regem et Godwinum ducem de pace redintegranda studiosius tractaverunt. Mane autem facto rex habito cum primatibus consilio pristinum honorem restituit Godwino et filiis eius omnibus præter Swanum. Ille enim pænitentia ductus, eo quod Beornum regis consobrinum necaverat; unde de Flandria nudis pedibus Jherusalem petens, in reditu suo in itinere defunctus est, ex nimio frigore infirmitate contracta. Filiam quoque ducis Editham reginam rex dignanter recepit et eam pristinæ restituit dignitati. Acta itaque concordia et pace firmata, rex omni populo bonas leges et rectam iustitiam promisit. Et nota potentiam præfati ducis Godwini ac filiorum suorum. Nam idem dux Godwinus, sicut præ-

Incursions of Godwin and his sons.

Sept. 14.

Peace between the king and Godwin.

Restoration of the queen.

diximus, habuit Cantiam Suthsexiam et Westsexiam; Swanus filius eius primogenitus habuit Oxoniam Gloverniam Herefordensem Sumersetensem et Bercensem provincias; Haroldus habuit Estsexiam Estangliam Grantebregensem et Huntendunensem provincias. Fueruntque ipsi Godwino tres alii filii, videlicet Tosti Gurth et Leofwinus. Præfatus vero comes Bononiæ sororem, ut diximus, Edwardi regis nomine Godam habebat legitimis nuptiis sibi desponsatam. Quæ quidem Goda ex altero viro, scilicet Waltero Medantino, filium tulerat nomine Radulphum qui erat comes Herefordensis. Ignavus autem homo erat et timidus, qui Walensibus pugna cesserit, comitatumque suum et urbem cum episcopo ignibus eorum consumendum reliquerit. Cuius rei[1] infamiam mature veniens Haroldus virtutibus suis abstersit, prout in sequentibus declarabimus.

Power of Godwin and his sons.

Goda, the king's sister.

Cap. XX.

De morte Emmæ reginæ Anglorum, matris regis Edwardi.

Rex vero Anglorum Edwardus, sicut præmisimus, statim ut in regem fuerat coronatus, Emmæ reginæ matri suæ quæ tunc apud Wyntoniam degebat quicquid habuit in auro et argento et rebus pretiosis, ei abstulit; eo quod, antequam rex esset, nihil illi dederat quod petebat. Sed tum præcepit sufficienter ei necessaria ministrari, et illam mandavit ibidem quiete demorari. Nam, ut diximus, mater filio suo Edwardo nihil unquam de suo largita est, hereditario scilicet odio parentis ducta in prolem. Nam magis Cnutonem et amaverat vivum et laudabat defunctum. Præterea con-

Emma, Edward's mother.

[1] *rei*] re, MS.

gestis undecunque talentis thesauros congregaverat innumeros, pauperum oblita, quibus non patiebatur dari nummum, ne diminueret numerum. Itaque quod iniuste coacervaverat, non inhoneste ablatum, ut egenorum proficeret compendio et fisco sufficeret regio. Hæc referentibus etsi plurimum fides debeat adhiberi, sanctam tamen mulierem ipsam constat indubitanter fuisse et thesauros suos in ornamenta ecclesiæ Wyntoniæ et aliarum quamplurium multipliciter expendisse. Rex autem Edwardus quosdam de Normannia qui sibi prius antequam extiterat coronatus in regem benefecerant, ut eos pro beneficiis ei collatis remuneraret, ad Angliam vocabat. Inter quos et venit quidam nomine Robertus Gemeticus monachus, quem rex postea Londoniensem primitus episcopum, deinde Cantuariensem archiepiscopum fieri fecit. Cuius consilio rex ipse simplex, qui nusquam nisi alieno consilio ductus perperam egit, in tantum adquievit, ut matrem propter nimiam episcopi Wyntoniensis familiaritatem bonis omnibus privatam in monasterio de Werewelle detruderet, Alwynum etiam episcopum Wyntoniensem incarceraret. Emma siquidem regina laxius custodita scripsit episcopis Angliæ in quibus confidebat, se plus de præsulis Wyntoniensis dedecore quam sua verecundia torqueri; paratamque se Dei probare iudicio ferrique candentis examine, episcopum iniuste fore diffamatum. Convenientes vero episcopi regem ad rogata flexissent, nisi Robertus Cantuariensis archiepiscopus obstetisset. "Quo," inquit, "fratres, feram illam non feminam audetis defendere, quæ filium suum regem diffamavit, quæ amasium suum lubricum Christum Domini nominavit? Sed esto; femina vult purgare pontificem. Sed quis purgabit eam, quæ dicitur consensisse in necem filii sui Alfridi et procurasse venenum Edwardo? Sed esto; auctoritatem habeat supra sexus condicionem; si tamen pro se ipsa quattuor passus et pro episcopo quinque passus continuos super novem

Robert of Jumieges, archbp. of Canterbury.

Knyghton, i. 8. Bromton, col. 941.

Scandal concerning queen Emma and bishop Alwyn.

The queen demands trial by ordeal.

Archbp. Robert's speech.

ignitos vomeres nudis pedibus et plenis vestigiis illæsa transierit, ab impetitione ista evadat absoluta." Præfigitur ilico examinis dies; quo rex et ceteri proceres excepto solo Roberto archiepiscopo convenerunt. Sed nocte præcedente mulier ad sepulcrum sancti Swithuni Wyntoniæ perorans confortatur. Die vero sequenti velatis oculis ignitos vomeres nil læsa pertransiit. Tunc rex ingemiscens et veniam petens, disciplinas ab utroque, præsule scilicet et matre, recepit; ablata quoque illis restituit. Regina vero Emma dedit sancto Swithuno novem maneria, et episcopus alia novem maneria, propter illos novem vomeres quos Emma regina pertransiit. Robertus vero archiepiscopus fugit extra Angliam. Vixit autem prædicta regina postea pluribus annis serviens Deo operibus bonis; et post laudabilis vitæ cursum obiit in viam perfectorum, anno videlicet Dominicæ incarnationis millesimo quinquagesimo secundo; et Wyntoniæ in ecclesia cathedrali est honorificæ tradita sepulturæ. Præfata autem Emma Anglorum regina ducis Ricardi Normannorum fuit filia; quæ, ut diximus, primitus extiterat desponsata Ethelredo Anglorum regi, patri scilicet Edwardi regis; at mortuo Ethelredo Cnutoni regi Anglorum et Danorum postmodum fuit maritata.

The queen walks barefoot over nine red-hot plough shares.

Gifts to St. Swithin.

Flight of Robert.

Death of queen Emma. A.D. 1052.

Cap. XXI.

Flor. Vig. and Rog. Wend., A.D. 1045.

Quod rex Edwardus inaniter classem congregavit.

Circa eadem tempora rex Anglorum Edwardus ad Sandwici portum classem prævalidam congregavit contra regem Noricorum nomine Haroldum Harfage Angliam oppugnare disponentem. Sed bellum a Swano Danorum rege eidem Haroldo illatum adventum illius et propositum impedivit.

Edward raises a fleet to repel Harold Harfage.*

* So Bromton, col. 938. Magnus, Flor.

Flor. Vig., A.D. 1051.

CONTINUATIO.

Visit of William of Normandy.

PER idem tempus Willelmus dux Normannorum veniens in Angliam ab Edwardo rege honorifice receptus est; quem multis donatum muneribus ad propria remisit.

CAP. XXII.

Flor. Vig. and Rog. Wend., A.D. 1055.

Quod rex Edwardus Algarum comitem exulavit.

Thosti succeeds Siward, duke of Northumberland.

PER dictorum temporum curricula nobilis dux Northumbrorum Siwardus obiit. Cuius ducatum rex Edwardus Thostio fratri ducis Haroldi concessit. Nec multo post rex Edwardus in consilio apud Londonias habito Algarum comitem ab Anglia exulavit. Qui mox Hyberniam petens, octodecim piraticis navibus adquisitis iuncto sibi Gryffino Walensium rege regnum Angliæ depopulaturus intravit. Tandem idem Algarus et Gryffinus Hereffordensem provinciam cum fuissent hostiliter ingressi, obviavit illis dux Ranulphus Edwardi regis sororis filius cum exercitu copioso. Sed in primo conflictu comes Ranulphus fugam capessit cum suis. Quod videntes Algarus et Griffinus insecuti sunt hostes fugientes, et quingentos ex eis peremerunt: et victoria potiti Herefordensem ingressi sunt civitatem. Ubi septem canonicis qui valvas principalis basilicæ defendebant peremptis, ecclesiam combusserunt cum reliquiis et ornamentis; et civibus nonnullis interfectis et captivatis civitateque cremata, prædæ ubertate ditati recesserunt. Hoc factum cum regi Edwardo innotuit, apud Gloverniam magnum exercitum congregavit. Cui Haroldum ducem strenuum præficiens, ipse Algarum et Griffinum ardenter insequitur; ac fines Walensium audacter ingressus castra metatus est in Snaudunam.

Herefordshire invaded by Algar and Griffin.

Hereford Cathedral burnt.

The Welsh pursued to Snowdon.

Gryffinus vero et Algarus scientes Haroldum virum esse strenuum et bellicosum, fugerunt a facie eius, illi resistere non audentes. Ille autem post gravem regionis desolationem apud Hereffordiam divertens, vallo eam lato et alto cinxit, portisque ac seris civitatem munivit. Sed tandem nuntiis inter Haroldum et eius adversarios discurrentibus firmam ad invicem concordiam pepigerunt. Algarus vero ad regem veniens comitatum suum ipso concedente recepit.

Gryffin and Algar make their submission to Harold. Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1055.

CONTINUATIO. *Quod Haroldus fines Walliæ depopulatur.*

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1063.

REBELLANTE Wallanorum rege Gryffino, Haroldus dux Westsaxonum iussu regis Edwardi iterum Walliam hostiliter profectus est, ut regem Gryffinum inquietaret. At Gryffinus eius adventu præcognito naves ascendit, et fugiens vix evasit. Haroldus vero cum illum comperit aufugisse, recessit, et maiorem exercitum congregavit; cui frater eius Tostius ex mandato regis occurrens, iunctis viribus per terram simul et mare regionem illam depopulari cœperunt. Unde Wallani necessitate compulsi obsides illi dederunt et tributum se regi Edwardo reddituros deinceps promiserunt, regemque suum Gryffinum exulatum expulerunt.

Harold invades Wales.

Submission of the Welsh.

CONTINUATIO. *Quod Walenses regem suum peremerunt.*

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1064.

GENS Walanorum nonas Augusti interfecto rege suo Gryffino, caput eius duci Haroldo miserunt. Quod mox Haroldus ad regem Edwardum transmittens, alium Walensibus regem præfecit. Qui Edwardo regi fidelitatem præstito faciens iuramento, omnia quæ regibus Anglorum solvi consueverant, ipse fideliter se pensurum

Death of Gryffin, 5 Aug.

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1053. Death of Resus.

spopondit. Frater autem dicti Walanorum regis Gryffini nomine Resus in loco qui Rulendune[1] dicitur occisus est, et caput eius regi Edwardo in Vigilia Epiphaniæ apud Gloverniam præsentatur.

Cap. XXIII.

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1057.

Quod rex Edwardus revocavit nepotem suum, ut post eum regnaret.

The king summons his nephew Edward from Hungary, intending to make him his successor.

Rex Edwardus Aldredum Wygorniensem episcopum ad regem Hungarorum transmittens, revocavit inde filium fratris sui regis Edmundi cognomento Ferrei Lateris, scilicet Edwardum, cum tota familia sua; ut vel ipse Edwardus vel filii eius sibi succederent in regnum. Nam prædictus gloriosus rex Edwardus castitatis puritate ac virginitatis candore decoratus cœlibem duxit vitam, virgo perseverans in ævum. Quod et idem fecerat eiusdem collaterana et felicissima coniux beatæ recordationis Editha regina. Unde virginitatis stolis decorati ambo inter beatos glorificati sequentur Agnum Cœlestem, quocunque ierit. Iccirco, ne post eius obitum turbatio aliqua pro successione hereditaria in regno oriretur, pro legitimis suis nepotibus misit rex pacificus; quatinus sine bellicis tumultubus, ipso ad patres translato, de stirpe regali pronus adesset, qui in culmine regali de iure sibi succederet et Anglorum monarchiam non indebite optineret. Venit Edwardus filius regis Edmundi, cognomento Ferrei Lateris, fratris ut diximus regis Edwardi, cum filio suo Edgaro et filiabus Margarita et Cristina. Sed parvo post adventum suum in Angliam

---

[1] *Rulendune*] Bulendun, Flor.

idem Edwardus vivens tempore, in urbe Londoniarum vitam terminavit, relictis sub custodia regis Edgaro filio suo cum filiabus suis prædictis. Death of Edward son of Edmund.

Cap. XXIV.

Will. Malm. ii. § 228; Rog. Wend. A.D. 1059; cf. Wilh. Gem. vi. 31.

De pactis inter Haroldum et ducem Willelmum.

Cum dux Haroldus in prædio iuris sui, scilicet apud Boseham, perendinaret, die quadam navem ingressus piscatoriam, ut animum suum oblectaret, intravit. Cumque ludo longiori in altum mare progrederetur, adversa subito tempestate suborta, ipse cum sodalibus in Pontivum compellitur pagum. Qui ab hominibus regionis captus et vinculis constrictus subque custodia carcerali detrusus. Imponunt ei, ipsum illuc explorandi gratia advenisse. Haroldus astuto pectore ut liberaretur excogitans, nuntium promissis ingentibus inductum ad ducem Normannicum Willelmum transmisit, mandans se a rege Edwardo ad ipsum destinatum, ut ardua quædam negotia revelaret. Addit etiam sese a Godwino comite Pontivi[1] in vinculis detineri, quominus regia exequatur mandata. Ita Haroldus Willelmo mandante liberatus est, ab ipso Godwino in Normanniam est adductus. Quem Willelmus honorifice suscipiens, in alimentis et vestibus ipsum civiliter decoravit. Tunc Haroldus, ut apud Willelmum ducem uberiorem gratiam inveniret, castrum Dorobernia quod ad ius suum spectabat et post mortem Edwardi regis regnum Angliæ sacramento firmavit. Quare et filiæ adhuc parvulæ desponsione et totius patrimonii amplitudine donatus, familiaris apud Willelmum habebatur. Tradunt autem aliter alii; quod videlicet Haroldus a rege Edwardo fuerit ad hoc in Normanniam missus,

Harold is carried by a storm to Ponthieu.

His oath to William of Normandy.

[1] *Godwino comite Pontivi*] Widone Abbatisvillæ comite, Wil. Gem.

ut Willelmum Normannorum ducem in Angliam conduceret, quem idem rex heredem sibi constituere cogitavit.

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1054.

CONTINUATIO. *Quod Edwardus Anglorum rex regnum Scotiæ dedit Malcolmo de se tenendum.*

Siward deposes Macbeth.

CIRCA eiusdem temporis volumina ex præcepto regis Anglorum Edwardi strenuus dux Northumbrorum Siwardus exercitum grandem in Scotiam ducens, regem Scottorum Malcolmum[1] de regno suo fugavit, multis Scottorum milibus interfectis cum Normannis omnibus qui in auxilium Scottorum contra prædictum Siwardum Northumbrorum ducem illuc convenerant. Rex igitur Edwardus regnum Scotiæ dedit Malcolmo filio regis Cumbrorum, de se et successoribus suis Anglorum regibus de cetero tenendum.

Malcolm king of Scotland.

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1055.

CONTINUATIO. *Quod mortuo Siwardo strenuo duce Northumbrorum rex Edwardus Tostium filium Godwini eidem ducatui præfecit.*

Tosti succeeds Siward.

STRENUO Northumbrorum duce viam universæ carnis ingresso, rex Anglorum Edwardus eidem ducatui Tostium filium Godwini præfecit.

Hen. Hunt. A.D. 1064. Rog. Wend. and Matt. West. A.D. 1065.

CONTINUATIO. *De nequitia filiorum Godwini.*

Scuffle between Harold and Tosti.

CONTIGIT autem in præsentia regis apud Wyndlesoram, quod Tostius comes Northumbrorum invidia ductus Haroldum fratrem suum vina regi propinantem, per capillos arreptum, cunctis de familia regis admirantibus, truculenter excussit, et nimis inhoneste eum

[1] *Malcolmum*] Macbothum, Rog.; Macbeotha, Flor.

tractavit. At Haroldus ad vindictam provocatus, inter bracchia astrictum in editum levans, prostratum allisit pavimento. Quo viso milites undique prosilientes et litem inter fratres contestatam potenter dirimentes, bellatores animosos ab invicem diviserunt. Rex autem perniciem eorundem, sicut de eis ante prædixerat, prout in sequentibus dicemus, iam appropinquare et iram Dei ultricem et letale discidium non esse differendum prædixit. Tantæ namque iniquitatis omnes filii Godwini erant, quod, si alicuius villam præclaram conspicerent, dominum illius de nocte procurarent interfici, progeniemque deleri, ut defuncti possessionem optinerent. Qui cum mollitis et mellitis sermocinationibus, cum tamen essent iacula, regis nimis creduli circumvenerunt simplicitatem, post multa enormia flagitia, quod ipsos regni iustitiarios constituerat, regni rectores et dispositores. Tostius autem post hanc altercationem cum fratre suo Haroldo factam, a curia regis furibundus recessit; et veniens ad Herefordensem civitatem, ubi frater suus Haroldus magnum regi convivium paraverat, omnes ministros eius detruncavit, et in vasis singulis, vini scilicet medonis cervisiæ et aliorum poculorum, crus vel bracchium et aliquod frustum vel membrum de corporibus truncatis immersit, mandans regi ut ad firmam suam veniens, carnes inveniret ad sufficientiam salsuginatas, delicias autem procuraret. Rex autem hanc subsannationem audiens, ob scelus adeo detestandum maledicendo iussit eum exulare.

Rapacity of Godwin's sons.

Tosti exiled.

CONTINUATIO. *Quod rex Edwardus istorum fratrum perniciem in ipsorum infantia longe ante prædixerat.*

Ailred, col. 394. Lives of Edw. Conf. ed. Luard, pp. 113, 372, 412.

SEDEBAT ad mensam aliquando rex beatus, et a latere eius comes Godwinus pater reginæ Edithæ, de

King Edward predicts the future hatred of the brothers Harold and Tosti.

quo supra fecimus mentionem. Huius duo filii quorum supra meminimus, Haroldus videlicet et Tostius, cum adhuc pueri essent, ludentes coram rege et patre eorum, [cum] unus ex illis amarius quam expetebat ludi suavitas, insurrexisset in alterum, ludum verterunt in pugnam. Et ecce Haroldus vehementius in fratrem irruens capillis eius utramque manum inserit, prostratumque, nisi citius eriperetur, virtute superior suffocasset. Tunc rex versus ad ducem Godwinum, "Nihilne," inquit, "aliud, O Godwine, nisi simplicem in his vel ludum puerorum vel pugnam contemplaris?" Et ille, "Nihil aliud, domine mi." Tunc rex, "Longe," ait, "aliud mea mens mihi loquitur; et quid his futurum sit pueris, per hoc mihi bellum revelatur. Emensis quippe puerilibus annis cum in virum uterque profecerit, utriusque pectus adversus invicem livor aduret; et primum circumventione insidiisque privatis quasi ludere videbuntur; ad ultimum fortior infirmiorem proscribet, rebellantem prosternet; et prioris mortem post modicum sequens alterius calamitas expiabit." Quæ omnia sic completa tota Anglia teste probatur. De quibus in subsequentibus, cum de Haroldi regimine istorum fratrum alterius qui Edwardo successerat in regno Anglorum, prout rei series expostulaverit, uberius pertractabimus.

Flor. Vig. and Rog. Wend. A.D. 1065.

CONTINUATIO. *Quomodo Walenses quosdam regis ministros peremerunt.*

Disturbances in Wales.

CONTIGIT quod dux Haroldus in terra Walensium magnum ædificium construens, multa quæ ad eius restaurationem pertinent hoc animo ibidem paravit, ut rex Edwardus tempore venationis diverteret spatiatum aliquamdiu commorando. Sed Cradoc Gryffini[1] filius,

---

[1] *Gryffini*] Fini, MS.

quem anno præterito expulit exulem Haroldus, illuc hostiliter accedens operarios cum magistris, milites cum ministris interfecit, asportans omnia labore magno congregata.

CONTINUATIO. *Quomodo Northumbrenses comitem suum Tostium ab Anglia fugaverunt.*

Hen. Hunt. and Rog. Wend. A.D. 1065. Will. Malm. ii. § 201.

POST mortem Siwardi comitis Northumbrorum Tostius filius ducis Godwini et frater Haroldi a rege Edwardo prædicto Northumbrorum comitatui prælatus, pene decennio præfuit provinciæ antedictæ. Quo spatio temporis exacto, asperitate morum Northumbrenses in rebellionem excitavit. Qua de re insimul conglobati, ad Eboracum venientes, prædictum Tostium comitem suum solitarium repertum ex regione fugaverunt, pro contuitu ducatus illum non arbitrati occidendum, familiam autem eius totam, tam Danos quam Anglos, perimentes. Thesauros et arma omnia quæ illius erant rapuerunt, supellectilem omnem corradentes. Rumore ad regem Edwardum delato turbataque patria, Haroldus ivit obviam, ut fratri illatam propulsaret iniuriam. Northumbrenses vero licet non inferiores numero essent, tamen quieti consulentes factum excusant apud Haroldum, se dicentes homines libere educatos nullius ducis ferociam pati posse, a maioribus didicisse pro libertate mortem potius sustinere quam alicuius tyrannico subdi dominio. Proinde, si subditos velit, Mercherum filium Algari consulis eis præficiat in comitem, ut per hoc rex posset experiri, quam dulciter sciant obedire, si dulciter fuerint tractati. Hæc audiens dux Haroldus, qui magis quietem patriæ quam fratris commodum attenderet, revocavit exercitum; et adito rege persuasit ut præfatum Mercherum in comitatu Northumbrorum præficiens secundum desiderium ipsorum comitem confirmaret. Quod

Tosti expelled from Northumberland.

Mercher, earl of Northumberland.

cum rex Edwardus annuisset, Tostius infensus omnibus mox cum uxore sua et liberis Flandriam abiit ad comitem Baldewinum, ibique usque ad mortem regis Edwardi permansit.

Cap. XXV.

Lives of Edw. the Confessor, ed. Luard, pp. 79, 233, 370.

De contracto, quem ex mandato sancti Petri rex Edwardus dorso suo sustulit et sanavit.

Edward's miracles. Ailred, col. 383.

Iam miracula quæ Deus ipsius sanctissimi regis meritis operari dignatus est in historia præsenti ad notitiam legentium duximus annotanda. Nam huic sanctissimo regi non inconvenienter aptatur quod scriptum est[1]: "Beatus vir, qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit nec speravit in pecuniæ thesauris." Inventus sane sine macula ob privilegium castitatis; post aurum non abiit, quod potius dispersit; nec in thesauris speravit, quos in Dei opere non tam minuit quam consumpsit. Quis est hic? et laudabimus eum; fecit enim mirabilia in vita sua, reddens cæcis visum et claudis gressum, fugans febres et paralyticos sanans et diversas hominum invalitudines curans; ex quibus aliqua huic operi dignum duximus inserenda.

Ailred, ibid. A lame man healed by Edward.

Cum in civitate regia in palatio regio iuxta beati Petri basilicam rex pacificus aliquando mo[ar]etur, supervenit vir quidam miserabilis Hibernicus genere secundum proprietatem linguæ vocabulo Gillemichel, pedis utriusque privatus officio. Nervi enim in poplite contracti ad posteriores corporis partes crura retorserant, et tali natibus inhæserant inmersi carnibus; pedum articuli a lumbis eius et deorsum corpus

[1] Ecclus. xxxi. 8.

omne perverterant. Porrectis terra tenus manibus, scamnis suppositis repebat, et factus sibimetipsi gravis trahebat se post se, miserabile spectaculum intuentibus præbens et multorum in se provocans pietatem. Accessit ad cumulum infelicitatis rei familiaris inopia, ob quam famis iniuria, inclementia aeris, tabe simul ac macie semesum illud corpus affecerant. Hic igitur cum in curiam irrepsisset et se regis cubiculario obtulisset, "Itane," inquit, "Hugoline, non me respicies? non misereberis? nec movebit te unius hominis tanta calamitas?" Et ille: "Quid me vis facere?" Cui pauper, "Sexies," inquit, "sanctorum apostolorum limina in urbe qua requiescunt ita miserabiliter repens, ut tu ipse nunc aspicis, visitavi. Sanitatem vero necdum promerui, quam tamen mihi Petrus beatissimus non negavit sed distulit, socium in hoc articulo habere volens Edwardum regem, quem sibi novit in omnibus esse devotum. Iam enim nunc septimo profecturus ad urbem, ab ipso sancto apostolo in mandatis accepi, regem adire, apostolicum ei perferre præceptum, ut me suo sacro subiectum dorso ad ecclesiam eius quæ palatio vicina est perferat, recepturum, si id fecerit, meritis eius membrorum meorum integram sanitatem." Hæc ubi nuntiata sunt regi, agit gratias Deo seque pariturum apostolo, nec inopi defuturum sed præbiturum obsequium, ut in mandatis acceperat, pollicetur. Citatus mox æger accessit. Rex vero, ut spiritalis ille asinus[1] fortis, accubans in terminis, supposuit humeros suos ad portandum. Audite hæc, omnes gentes; auribus percipite, qui habitatis orbem. Congregamini ad spectaculum, quale circus nullus unquam præbuit nec theatrum finxit. Pendet de humero tanti principis plenus sordibus pauper, squalidis manibus bracchiisque squamosis regium illud pectus collumque complectitur. O monile omni gemma splendidius! O [tor]quem omni pretiosi-

---

[1] *asinus, etc.*] Gen. xlix. 14.

orem auro, omni electro fulgentiorem! Interea ex assistentibus ridebant nonnulli; alii a paupere illusum regi iocabantur, alii iusti simplicitatem et mansuetudinem fatuitatem interpretabantur. Ecce novus David saltus et plausus! Ecce novus Michol contemptus et risus! Quibus tamen erat mens sanior feliciorem eum sub tali sarcina quam sub corona aurea iudicabant. Tu enim, Christe Iesu, tu in paupere portabaris, qui quondam in paupere, quem Martinus texerat, tegebaris. Sed hoc tunc oraculo, hoc nunc miraculo, prodidisti. Cum itaque oneratus ille nobili onere rex paululum processisset, subito nervi quos inveteratus ille morbus contraxerat extenduntur; meatus sanguinis quos venarum rigor obcluserat reserantur; rigantur ossa; carnes marcidæ recalescunt; emergunt a carne articuli; pedes solvuntur a natibus. Distendit homo crura poplite iam flexibili, sanieque[1] cum sanguine profluente vestis regia ornatur potius quam fœdatur. Iam tunc satis esse clamant omnes; sanatum languidum; onus ob sordes ulcerum deponendum. Ille memor præcepti quod susceperat Sirenarum cantus obturata aure pertransiit; ingressusque ecclesiam sancti Petri, ante suum altare Sanctæ Trinitatis quod ipse apostolus Petrus olim dedicaverat, holocaustum quod detulerat Deo ac beato Petro resignat. Suscepit ab humeris sancti regis pauperem magnæ religionis vir ipsius ecclesiæ sacrista nomine Godricus; lotisque membris ulceribusque curatis paulo post sanum et incolumem dimisit. Stetit supra pedes homo, ac solidatis basibus eius et plantis regi repræsentatur. A quo itineris suscepto viatico, benedicens Deum profectus est Romam acturus beato apostolo Petro gratias et sancti regis Edwardi merita ubique prædicaturus. Ad tanti testimonium miraculi scamna quibus miser ille repens inniti consueverat in ecclesia suspenduntur,

Sulp. Sev. de vit. B. Mart. c. 2.

Relics in Westminster Abbey.

[1] *sanieque*] saniesque, MS.

gratum spectantibus præbentia spectaculum et regis sanctitatem advenientibus ostendentia. Hoc profecto miraculum ad diligenda simul ac veneranda beati Petri merita maximum sancto regi præbuit incentivum, et ad opus quod in eius nomine inchoaverat consummandum et desiderium ignivit et illexit affectum. Verum præ ceteris quæ beato Petro per Angliam consecrata sunt loca hunc potissimum restaurandum elegit, quia non solum, ut supra diximus, cœlestis visionis oraculo, sed etiam antiquissimi attestatione miraculi istum locum ei didicit præ omnibus cariorem.

Restoration of the abbey.

Cap. XXVI.

Quomodo inter missarum sollemnia Christianissimus rex Edwardus et sanctæ memoriæ comes Herefordensis Leofricus Iesum Christum viderunt in altari.

Ailred. col. 389. Lives of Edw. Conf. ed. Luard, pp. 96, 371.

In monasterio namque beati apostolorum principis Petri quod construendum ampliandumque susceperat, ante altare in honore Sanctæ Trinitatis Deificæ consecratum sacrosanctis redemptionis nostræ mysteriis rex Christianissimus assistebat. Affuit illi cum omni reverentia spiritusque dulcedine nominandus comes Herefordensis Leofricus, cuius memoria in benedictione est, quoniam cum uxore sua Gothgiva, ancilla quidem Christi devotissima, in Dei opere semper intentus multorum cœnobiorum fundator exstitit, et sobrie et iuste et pie in omnibus vivens possessionum suarum et thesaurorum Christum fecit heredem. Hic ergo a latere regis, paululum tamen semotus, astabat, dignus per omnia qui tanti talisque miraculi conscius ac testis existeret. Agitur in altari cœleste mysterium et manibus sacerdotis divina sacramenta tractantur. Et ecce!

Edward and Leofric have a vision of Christ on the altar of Westminster Abbey.

Speciosus forma præ filiis hominum Christus Iesus in ara consistens oculis utriusque visibiliter corporalis apparuit, sacraque dextra super regem extensa signum sanctæ crucis eum benedicendo depinxit. At rex demisso capite Divinæ adorabat præsentiam maiestatis, humiliatusque benedictioni reverentiam exhibebat. Comes vero quid in animo regis ageretur ignorans, volensque regem tantæ visionis esse participem, cœpit velle ad ipsum regem usque procedere. Verum rex, quid in mente comitis volvebatur intelligens, " Sta," inquit, " Leofrice, sta. Quod tu vides, video et ego." Inde ad preces lacrimasque conversi inebriebantur ab ubertate domus Dei et torrente voluptatis eius potabantur. Post finem officii contulerunt ad invicem de cœlesti visione sermonem, et cœlesti pabulo saginatis dies diei eructat verbum; suspiriisque crebro sermonem intercipientibus, " Te nunc," ait rex, " mi Leofrice, per eius quem vidimus maiestatem obtestor, ne, quoadusque vixerimus, sermo iste proferatur in publico; ne vel nos in perniciem nostram ob favorem vulgi pulset elatio, vel fidem deroget dictis infidelium æmulatio[1];" Domini sui in his secutus exemplum, qui coram discipulis transfiguratus, descendentibus illis de monte, " Nemini," ait, " dixeritis visionem, donec a mortuis Filius Hominis resurgat." At comes discedens a curia, Divina, ut creditur, inspiratione edoctus, ita domini sui servavit imperium, ut tantæ virtutis sublimitas posteris non lateret. Veniens itaque ad monasterium Wygornense, viro cuidam religioso eadem qua rex se obligaverat [adiuratione] constricto, reserat in confessione sermonem, rogans ut litteris tradat tantæ visionis arcanum, talique recondat in loco, ut et præsentes lateat et futurorum notitiæ non pereat. Annuit vir ille sanctus petentis affectui, schedulæque mandatum ordinem visionis cum sancto-

---

[1] *æmulatio*] elatio, MS.

rum reliquiis in theca recondit. Et iam a sancti regis obitu multum temporis fluxerat, cum Divino, ut credimus, nutu, nullo hominis actu, theca reperitur aperta. Cumque fratres de sanctorum reliquiis diligenter disquirerent, reperiunt schedulam et evolvunt; nolentesque tantum latere thesaurum in auribus populi cuncta legerunt. Ita quod rex voluit esse celatum, Dei est providentia propalatum; ut et regis humilitas probaretur et nihilominus prodito miraculo fides credentium confirmaretur.

Cap. XXVII.

De fauce mulieris quam tactu sanctus Edwardus sanavit.

Ailred. col. 390. Will. Malm. ii. § 222. Lives, etc. pp. 98, 371, 428.

Exhinc crebrescunt miracula, signa multiplicantur, et ad regis merita sublimius declaranda manus Omnipotentis ostenditur.

Cure of a scrofulous woman.

Adolescentula quædam tradita nuptiis duplici laborabat incommodo. Nam faciem eius morbus deformaverat, sterilitas spem prolis ademerat. Sub faucibus quippe quasi glandes ei succreverant, quæ totam faciem deformi tumore fœdantes putrefactis sub cute humoribus sanguinem in saniem verterant. Inde nati vermes odorem teterrimum exhalabant. Ita viro incutiebat morbus horrorem, sterilitas minuebat affectum. Vivebat infelix mulier odiosa marito, parentibus onerosa: rarus ad eam vel amicorum accessus propter fœtorem vel aspectus viri propter horrorem. Hinc dolor, hinc lacrimæ, hinc die noctuque[1] suspiria, cum ei vel sterilitas obprobrium vel contemptum infirmitas generaret. Industriam medicorum avertebat inopia.

[1] *noctuque*] noctesque, MS.

Quid ageret misera? Quod solum spei supererat, ubi humanum deerat, Divinum precabatur auxilium, quasi in illam illius æque miseræ mulieris[1] vocem erumpens: "Peto, Domine, ut de vinculo improperii huius absolvas me, aut certe desuper terram eripias me." Iubetur tandem in somnis adire palatium, ex regis manibus sperare remedium; quibus si lota, si tacta, si signata foret, reciperet eius meritis sanitatem. Expergefacta mulier, sexus simul et condicionis oblita, prorumpit in curiam, regis se repræsentat obtutibus, exponit oraculum, auxilium deprecatur. Rex vero piissimus Edwardus more suo victus pietate nec sordes cavit, nec fætorem exhorruit. Allata denique aqua partes corporis quas morbus fœdaverat propriis manibus lavit, locaque tumentia contrectans, digitis signum sanctæ crucis impressit. Quid plura? Subito rupta cute cum sanie vermes ebulliunt, resedit tumor, dolor omnis abcessit, admirantibus qui aderant tantam sub purpura sanctitatem, tantam sceptrigeris manibus inesse virtutem. Paucis vero diebus subsistit mulier in curia regiis ministris necessaria sibi ministrantibus, donec obducta vulneribus cicatrice incolumis rediret ad propria. Verum ut nihil deesset regi ad gloriam, pauperculæ nihil ad gratiam, donatur sterili inopinata fecunditas, ventrisque sui desiderato fructu ditata facile sibi mariti conciliavit affectum.

Cap. XXVIII.

Ailred. col. 390. Lives, etc. pp. 110, 429.

De cœco per aquam qua manus abluerat curato.

Diversa esse munera gratiarum nec omnes omnia consequentes, beatissimo Paulo docente didicimus[2]:

[1] Tobit, iii. 15.

[2] 1 Cor. xii. 8.

"Alii," inquit, "per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum; alii fides, alii gratia sanitatum." Hoc præcipue munus curationum licet plenius per Dei Spiritum rex Christianissimus habuisset, in illuminandis tamen cæcis speciali gratia præfulgebat ob interioris, ut creditur, hominis puritatem; ut cui munditia singularis defæcaverat cordis obtutus, ipse in aliis exteriorum propelleret tenebras oculorum. Cæcus quidam satis notus in populo cum multo iam tempore ademptæ[1] sibi lucis flevisset incommodum, placuit Salvatori uno eodemque miraculo et regis propalare virtutem et calamitatem pauperis temperare. Docetur itaque miser oraculo lumen amissum se eius meritis adepturum, si lympha qua rex manus ablueret ipse faciem suam perfudisset. Ad manum igitur tractus cum ad palatium pervenisset, cubiculariis retulit visionem. Quam cum illi piissimo principi suggessissent, obstupuit ille, plurimumque indignatus illusum phantasmatibus hominem, nihil tale de peccatore sperandum, apostolicæ id esse virtutis, nec fidem somniis adhibendam esse asseruit. Referunt illi non usquequaque fidem somniis derogandam, cum Josep et Daniel nocturna visione futura didicerint et nutricius Christi fugiendum cum puero vel redeundum angelo apparente in somnis cognoverit. Adiciunt, Dominum cui subest, cum voluerit posse, quando voluerit, quibus voluerit, per quos voluerit, opem ferre miseris; nec hominis esse præceptis resultare Divinis nec cuiquam quod ipse providerit negare remedium. Itaque cum inter humilitatem et pietatem regis animus non parvo tempore fluctuasset, nec inportunitati petentium cessisset humilitas, nec partes suas pietas deseruisset, instabat hora qua ob sollemnem Omnium Sanctorum vigiliam processurus ad ecclesiam rex, ut fieri solet, manus

A blind man cured by the water with which Edward had washed his hands.

Oct. 31.

[1] *ademptæ*] ademptum, MS.

ablueret. Recepta in pelvi aqua cum rex sacris interesset sollemniis, citatur a ministris cæcus. Infundunt aquam orbiculis oculorum, lavant faciem, et per merita sancti regis Edwardi Divinam precantur adesse virtutem. Mira res! Quasi nova nobis Syloes de regiis manibus profluxisset, reseratis palpebris haurit lucem, et ad insuetum solis splendorem stupefactus circumspicit omnia, et mundum sibi quasi de novo redditum gratulatur. Magnitudo lætitiæ lacrimas excutit; in ore astantium gratiarum actio et vox laudis insonuit. Ingreditur oratorium homo[1] acturus Deo gratias, et cum aliis Divinis astabat obsequiis. Videbatur nec agnoscebatur; et aliis dicentibus quia "Ipse est," alii, "Non, sed similis eius est," ipse affirmat se esse quod est. Intuetur alter alterum,[2] alter alterum convenit; cum illis inter se mussitantibus missa clauditur, egressusque oratorium rex ab obviis ministris excipitur. Audito miraculo retorquet ad ecclesiam gressum, vocatoque ad se viro, "Verene vides," inquit, "o homo?" Respondit, "Vere, mi domine rex." Et quid," inquit, "me vides facere?" Respondit ille, "Dilectam mihi manum tuam extendis, domine mi." Cui ille, "Et modo quid?" Et pauper ad eum, "A medio," inquit, "digito indicem dividens minitaris." "Iam nunc tertio responde," inquit, "et quid agam edicito." Cui ille, "Barbam manu complecteris." Rex tunc sanctus prorumpens in lacrimas ante sanctum altare decubuit, gratias agens, dansque Deo totum, nihil sibi, illud Daviticum proclamabat,[3] "Non nobis, Domine, [non] nobis, sed nomini Tuo da gloriam."

---

[1] *oratorium homo*] oratorium homo oratorium, MS.

[2] *alterum*] alterutrum, MS.

[3] Ps. cxiii. 1.

Cap. XXIX.

De cive Lincolniensi similiter sanato.

Ailred, col. 391. Lives, etc. pp. 105, 430.

Non potuit latere quod tali loco, tali tempore, a tali persona actum fuerit, maxime cum testis miraculi populus fuerit, et vir ille cui lux[1] fuerat restituta stipe regia sustentatus in curia multo tempore supervixerat. Narratur ubique per aquam qua rex manus abluerat hominem oculorum amisisse caliginem, Gaudet Anglia sibi prophetam præesse non regem, qui et morbos curaret et ventura prædiceret, qui iudicaret terram in iustitia et populos in æquitate. Erat autem vir quidam Lincolniæ civitatis municeps cui casus vel morbus lumen ademerat, vitæque suavitatem absorbuerat hinc nata tristitia. Et iam agenti in tenebras tertius fluxerat annus, cum tantæ virtutis fama in spem recuperandæ sanitatis erigitur; et quasi in semetipsum reversus, "Quid est hoc?" inquit. "Quid moror? propheta in Anglia est, et ego cæcus sum? Ego in tenebris sedeo et in tenebris ambulo, cum hic iuxta me lux nova sanctitatis resplendeat, et in rege nostro apostolica virtus emineat?" Accidit inter hæc hominem premi sopore, et ecce! in visione nocturna citum ei remedium promittitur, si eadem qua cæcum curatum didicerat medicina et ipse potiretur. Nihil ulterius hæsitans vir accessit ad curiam, et a cubiculariis desideratum sibi munus et dari petiit et promeruit. Abluitur facies lavacro salutari, et mox tenebris diuturnis lux optata succedit. Agit gratias homo, et ipse deinceps regiæ sanctitatis assertor ad patriam revertitur, summam suis reportans cum sanitate lætitiam.

Cure of a blind man of Lincoln.

[1] *lux*] lex, MS.

Cap. XXX.

Ailred, col. 392 ; Lives, etc. p. 107. Will. Malm. ii. § 224.

De cæsore lignorum orbato visu per regis tactum curato.

A woodman restored to sight.

Accidit aliquando regale palatium construi in loco cui Bruheham nomen est. Missa est magistris operum ad ligna cædenda rusticorum non parva manus. Qui post laborem cibo satiati, cum sol meridiano fervore inclementius æstuaret, huc atque illuc dispersi per umbras dederunt membra quieti. Post modicum vero ceteris ad opus iniunctum alacriter redeuntibus adolescens quidam Wilwinus nomine surrexit e somno apertisque oculis nihil videbat. Contorquet miserum caput hac atque illac, fricat frontem manu, digitis[1] oculos tergit, sed non extergit caliginem. Intellexit tandem se privatum visu; et mox in clamorem lacrimasque prorumpens, socios advocat, casum exponit. Præbent illi quale possunt eius infelicitati solacium; manu ducatum præstantes reducunt ad propria. Sedet in tenebris et umbra mortis annis duo[2] de viginti; et ecce! tempus miserendi eius. Die quadam infelicitatem suam miserabiliter deploranti matrona quædam honestæ vitæ, gravis moribus, miserum consolatura advenit. Quæ cum de statu eius, ut multis moris est, percunctata fuisset, et ut ille prout tunc animo habebat respondisset, "Ego," inquit illa, "missa sum ad te boni nuntii baiula; quod si fueris absque ulla dubitatione sequtus, tibi mox excussis tenebris lux amissa reparabitur." Cœpit homo gestiri[3] præ gaudio, et virtute maiora promittens tale meruit a muliere responsum. "Oportet te," inquit, "mi amice, ecclesias numero octoginta nudis pedibus et absque lineis cir-

---

[1] *digitis*] digitos, MS.
[2] *duo*] uno, Ailred.
[3] *gestiri*] gestire, Ailred.

cuire, sanctorum cum summa humilitate postulare suffragia, et sic fide non ficta, spe certa, hilari spiritu ad palatium properare, recepturum ex regiis manibus pristinam sanitatem." Ille nil moratus ductore petito, sicut fuerat ei imperatum, ecclesias visitavit, et sic fide plenus curiam ingressus quærebat qui eum principi nuntiaret. Pertæsi omnes multitudine adventantium pauperis neglexere clamorem; insuper increpabant eum, ut taceret. At ille, illius evangelici imitator egregius, multo magis clamabat. Victi tandem pulsantis importunitate ministri causam eius regi referunt. Ille iam his assuetus operibus, "Veniat," inquit. "Quis enim ego sum, qui contrister et non potius exultem, si meis manibus licet indignis promissum beneficium pauperi pietas Divina contulerit?" Vocatus affuit vir captus oculis, et rex tinctis aqua digitis livit faciem, et orbiculis tenebrosis signum lucis impressit. Affuit mox gratia Salvatoris, et inter manus regis ab oculis utrisque ubertim sanguis effluxit, serenavit pupillas, tumorem deposuit palpebrarum. Sic homo redditus est luci, et astantem sibi intuens regem, "Video te," inquit, "domine mi rex, et facies tua tanquam facies angeli stantis ante me." Egit rex gratias Deo, ipsumque[1] regii palatii iuxta ecclesiam beati Petri quoad viveret iussit esse custodem. Vixit autem usque ad Willelmi magni tempora virtutis Edwardi testis expertus.

Cap. XXXI.

De tribus cœcis et uno monoculo sanatis. Ailred, col. 393; Lives, etc. p. 110.

Miranda quidem hæc, sed plus miranda sequuntur. Inventi sunt ante fores palatii viri quattuor, unius Cure of three blind men and

[1] *ipsumque*] ipsiusque, Ailred.

one blind of one eye.

oculi fruentes solacio. Nam tribus omni privatis lumine unus præibat monoculus, in modico plane fidelis, ut multa recipere mereretur. Compatitur tantis eadem calamitate laborantibus quidam de palatinis. Qui tantam ex regis manibus videns exisse virtutem, portionem aquæ qua fuerat lux cæco restituta fide plenus pio furto surripuit credens illam etiam[1] in plurimis operatum ire,[2] quod [in uno] evidenter eam[3] viderat et efficaciter operatam. Egreditur ad miseros vir fidelis; rogat confidere in Domino, et per merita sancti regis reparandam sibi credere sanitatem. Deinde adhibito lavacro tenebrosas pauperum facies lavit, signavit pollice, et ut non sua Deus, sed et beati Edwardi, merita respicere dignaretur oravit. Affuit statim manus Domini, et reseratis palpebris lumen desideratum infudit. Nox eis in diem vertitur, et facies tenebrosa solis splendore perfunditur. Ita septem lucernæ ex virorum quatuor fronte lucentes Edwardum nostrum clariorem cunctis sæculis reddiderunt. Hæc de cæcis quibus visum restituit interim scripsisse sufficiunt, ut in hoc ultimo miraculo quo de septem lucernis fecimus mentionem regem sanctum septiformi Spiritus Sancti gratia doceamus esse repletum cui spiritus timoris Domini depulsis superbiæ tenebris humilitatis oculum reseravit; cui infidelitatis cæcitate detersa fidei lumen spiritus pietatis infudit; quem spiritus scientiæ fugata caligine falsitatis lumine veritatis illustravit; quem spiritus fortitudinis cunctis tam corporalibus quam spiritalibus reddidit hostibus fortiorem; qui tenebris ignorantiæ pulsis per spiritum consilii lumen discretionis optinuit; quem de terrenis ad cœlestia, de corporalibus ad spiritalia, de nocte mundi huius ad contemplationem cœlestium luminum spiritus transtulit intellectus; quem propheticæ lucis gratia et

[1] *illam etiam*] etiam illam, MS.
[2] *ire*] iri, MS.
[3] *eam*] eum, MS.

divinorum cognitione consiliorum spiritus sapientiæ muneravit. Merito proinde luce septemplici exteriores hominum oculos depulsa cæcitate perfudit, qui septem oculorum lumine, qui in Agno Cœlesti visi sunt, interius illustrari promeruit.

Cap. XXXII.

De morte comitis Godwini.

Ailred, col. 394; Lives, etc. pp. 117, 372. Hen. Hunt. A.D. 1053. Will. Malm. ii. § 197, p. 335; Rog. Wend. A.D. 1054.

Iam de Godwino comite inserendum arbitror, quemadmodum eum proditionum suarum donatum stipendiis Divini iudicii ultrix ira consumpserit, detestandi facinoris quod in regem fratremque eius commiserat populo spectante ipsam quam meruerat pœnam exsolverit. Ille enim simplicitate regis abutens multa in regno contra ius et fas pro potestate faciebat, et ad suæ iniquitatis consensum sæpe regis animum inclinare temptabat. Tandem eo usque eius processit astutia, ut omnes fere regis cognatos et amicos quos de Normannia vel adduxerat vel vocaverat tam episcopos quam aliarum dignitatem clericos et laicos fraude dolo circumventione proturbaret, credens sibi cuncta processura pro voto, si necessariis nudatus amicis suis tantum rex consiliis uteretur. At Edwardus pro loco pro tempore pro religione cuncta dissimulans divinis vacabat obsequiis, Dei iustitia[1] ultum iri malitiam multis prædicens, aliquando etiam ipsi Godwino illud ipsum non tacens. Die itaque quadam quæ populo celebris habebatur cum rex præsente comite mensis regalibus assideret, inter prandendum unus ministrorum in obicem aliquem uno pede immoderatius inpingens

Death of Godwin.

[1] *iustitia*] iustitiam, MS.

pene lapsum incurrit; quem tamen pes alius recto gressu procedens iterum in statum suum nihil iniuriæ passum erexit. De hoc eventu pluribus inter se loquentibus et quod pes pedi subvenerit gratulantibus, comes quasi ludendo intulit, "Sic est frater fratrem adiuvans et alter alteri in necessitate subveniens." Et rex ad ducem, "Hoc," inquit, "meus frater mihi fecisset, si Godwinus hoc permisisset." Ad hanc vocem Godwinus expavit, et tristem admodum proferens vultum, "Scio," ait, "O rex, scio, adhuc de morte fratris tui tuus me accusat animus, nec adhuc eis æstimas discredendum [1], qui me vel eius vel tuum vocant [2] proditorem. Sed secretorum omnium conscius Deus iudicet, et sic buccellam hanc quam manu teneo guttur meum faciat pertransire, et me servet illæsum, sicut nec tuæ proditionis reus nec de fratris tui nece mihi conscius existo." Cumque vir sanctus buccellam manu benedicens signasset, miser ille ori eam inferens usque in medium gutturis protraxit. Temptat interius trahere, nec valuit; temptat emittere, sed hæsit firmius. Mox meatus quibus ducebatur spiritus obcluduntur, evertuntur oculi, bracchia rigescunt. Intuetur rex infeliciter morientem, et ultionem in eum sentiens processisse Divinam, astantes alloquitur, "Extrahite," inquiens, "canem istum." Hinc liquido apparet, quantam vim et efficaciam illa sancta manus habuit, ad cuius motum buccella modica in tantam virtutis molem excrevit, ut neque eici posset nec per solitos meatus traduci, sed mox eum vita privavit, qui nec in verbis veritatem nec in Divini nominis adiuratione reverentiam observavit. Hoc videntes filii Godwini qui tunc affuerunt, extraxerunt patrem de mensa et rege ignorante in veteri monasterio Wyntoniæ sepelierunt eum. Nam istud factum de morte, ut

Higden, A.D. 1054.

[1] *discredendum*] discerendum, MS. | [2] *vocant*] vocavit, MS.

diximus, Godwini accidit apud Wyntoniam in ipsa sollemnitate Paschali. Tunc rex Edwardus ipso Godwino mortuo dedit ducatum eius Haroldo filio eiusdem Godwini.

Cap. XXXIII.

De mutatione laterum septem dormientium ei revelata.

Ailred, col. 395; Will. Malm. ii. § 225; Rog. Wend. p. 511; Lives, etc. pp. 119, 372.

Non satis admirari possum, quænam fuerit causa quod eo tempore, quo cultu regio[1] clarior, quo procerum circumfusus comitatu severior, quo lautioribus epulis intuentium æstimatione videbatur effusior, abundantiorem spiritualium revelationum gratiam optinuerit. Sed nimirum homo in facie, Deus autem videt in corde. Portabat certe gladium, sed pro officio; utebatur regalibus, sed pro sacramento; multo stipatus milite incedebat, sed pro necessitate; sublimis in convivio residebat, sed pro consuetudine. Felix qui his omnibus sic usus est, ut non sit abusus; corpus tradens terrenis, et cœlestibus spiritum miscens. Hinc est, quod in die Dominicæ resurrectionis imperiali stola circumdatus, cum dexteram sceptro, caput ornaret corona, iam Cœlestis Agni carnibus saginatus regiam accessit ad mensam, spiritalibus magis quam corporalibus epulis reficiendus. Timens enim, ut arbitror, ne forte mensa fertilior, cultus festivior, pompa splendidior animum intentum cœlo sibi vel modicum inclinarent, artius solito se collegit ad se, et ponens præ oculis Deum, omnia hæc terrena arbitrabatur ut stercora. Cum subito vultus ei plus solito serenatur, interiorque lætitia labia solvebat in risum; rursumque solita gravitate resumpta obscuriorem faciem præfere-

[1] *regio*] religiō, MS.

bat. Mirabantur qui astabant et qui residebant, et, licet ex his quæ acciderant secretum aliquid regi divinitus revelatum nequaquam ambigerent, nemo tamen audebat eum interrogare, quid accidisset. Finito tandem convivio mensisque sublatis, rex beatissimus thalamum, ornatum regium depositurus, ingreditur. Secutus est dux Haroldus, accitoque uno episcoporum et abbatum uno simul regem super hoc sermone conveniunt. Tunc ille, "Beatus," inquit, "cuius est Nomen Domini spes eius, et non respexit in vanitates et insanias falsas. Quantum enim se quisque vanis subtraxerit, tantum veris artius adhærebit. Ecce quidem ego inter fecundos calices et pinguia fercula ac radiantis metalli splendorem recordatus sum Domini Dei mei et effudi in me animam meam; dilatatoque mentis sinu oculus interior spiritali perfusus lumine radiosque usque Ephesiorum civitatem mira celeritate porrexit, et usque in montem Cœlium progressus sanctorum septem dormientium quiescentium in spelunca proprietatem vultuum, membrorum quantitatem, qualitatem vestium expressione manifestissima contemplatus sum. Hæc dum interiorem risu significante lætitiam corde luminoso conspicerem, subito me cernente a latere dextero super quod multis quieverant annis in sinistrum se latus virtute divina vertentes, dirum mortalibus omen hac laterum suorum mutatione signarunt. Exhinc enim, ut in evangelio scriptum est,[1] 'surget gens contra gentem et regnum adversus regnum, et erunt pestilentiæ et fames et terræ motus magni per loca.' His quippe septuaginta annis (tantum enim temporis in sinistro latere repausabant) visitabit Dominus iniquitatem plebis suæ, tradens eos in manus gentium, ut dominentur eis qui oderunt illos. Inimici namque Nominis Christi insurgent in Christianos, servi dominis rebellabunt, reges insidiabuntur regibus et principibus principes; et in omnibus finibus terræ

Edward's vision of the Seven Sleepers at Ephesus. (Greg. Turon. mirac. lib. i. c. 95; Phot. biblioth. cod. 253; Tillemont, mém. eccl. iii. 348, 712; Reineccius, de septem dormientibus. Lips. 1702.)

Interpretation of the vision.

[1] St. Matt. xxiv. 7.

ultor iniuriæ Christi mucro desæviet." Obstupuerunt omnes qui audiebant verbum, et quia extra orbem positi de septem dormientibus nihil audierant, inquirentibus qui essent, et unde, rex vitam illorum et nomina et passionem et dormitionis modum exposuit. Quibus auditis inito consilio ut fidem posteris facerent, ad explorandam sermonis veritatem Haroldus dux misit militem, episcopus quidam qui tunc affuit clericum, abbas vero monachum, cum regiis muneribus et litteris regio sigillo munitis ad Michaelem Constantinopolitanum imperatorem postulantes ut regis Anglorum Edwardi legatis septem iuberet dormientes ostendi. Qui ubi ad urbem regiam pervenerunt, ab imperatore honorabiliter suscepti sunt. Lectis autem litteris coram imperatore exultavit in gaudio spiritus eius, et thesauros gratiæ Anglis cœlitus revelatos plurimum gratulabantur. Mittuntur Ephesum, et ex imperatoris mandato episcopus cum clero et populo præcedunt legatos; introductisque cum aromatibus in speluncam sanctorum corpora facies et vestes et ipsos in latere sinistro repausantes ostendit. Et ecce timor magnus irruit super eos, videntes omnia signa in martyribus in Græcia, quæ sanctus rex Edwardus in Anglia Dei Spiritu docente didicerat. Facta itaque oratione oblatisque muneribus cum summa prosperitate repatriant, Græcis exultantibus in his quæ audierant et viderant, sicut dictum est ad illos, nuntiis tam Anglorum regi quam plebi mandatum miraculum et fidei certum reportantibus argumentum. Regem non fefellit oraculum, quoniam ipso ad regnum cœleste translato cuncta terrarum regna commota sunt: Syria paganis subacta, destructa monasteria, dirutæ a fundamentis ecclesiæ, plena funeribus omnia, morte principum Græcorum Romanorum Francorum Anglorum et regna cetera perturbata. Liquet igitur regem sanctissimum spiritu prophetiæ gratia pleniore ditatum, cui uno eodemque tempore et patuere præterita,

Embassy to the emperor Michael.

nec latuere præsentia, futura quoque nihilominus revelantur.

Cap. XXXIV.

Ailred, col. 397; Lives, etc. pp. 122, 373.

De anulo quem dedit beato Johanni Evangelistæ et quomodo receperit et de mandato ipsius Evangelistæ.

Interea sanctus rex ævo iam gravis militiæ suæ stipendiis parabatur. Augebatur ei indies circa Deum et Dei matrem affectio, circa sanctos Dei devotio; inter quos beatissimum Petrum ut specialem patronum suum venerabatur, discipulum autem illum quem amabat Jesus ob singulare privilegium castitatis mira mentis dulcedine amplectebatur. Apud Deum pares arbitrabatur utrosque, cum alteri totius ecclesiæ primatum Christus contulerit, alteri suavitatem sui amoris copiosius indulserit. Quod isti defuit de prioratu, supplebat affectus; et quod ille minus habuit ex affectu, collata dignitas recompensabat. Unde congrue simul vocantur a Christo; simul in monte fuere cum Christo; simul missi sunt ad cœnaculum grande, sanctum ut Pascha pararent Christo; simul ad monumentum currebant, ut Christi probaretur resurrectio; simul ascendebant in templum ad horam orationis nonam, ut claudus curaretur. Et quid hoc apostolo dulcius qui a pectore Jesu et ab uberibus eius inebriabatur sapientia et dilectionis lacte potabatur? Hæc et his similia beatus Edwardus admiratione diligenti perpendens, post apostolorum principem hunc amicum Jesu artius diligebat, eius libens insistebat obsequiis. Frequens ei sermo de eius excellentia, frequens de illius virginitate meditatio. Accidit autem ut ecclesia in honore ipsius apostoli constructa Deo sub nominis illius titulo consecraretur. Præfuit dedicationi rex beatus, et ob honorem evangelistæ lætus divinis

officiis assistebat. Cum igitur processionem sequens multo milite stiparetur, subito quidam in habitu peregrino clamabat ad regem, aliquid eleemosynæ sibi pro sancti Johannis amore postulans impertiri. Iniecit mox rex manum crumenæ; sed ille iam in opus simile omnia quæ fuerant illata consumpserat. Instat peregrinus, preces multiplicat. Vocat thesaurarium rex; sed obsistente turba non affuit. Angebatur animo rex sanctus, et quid faceret ignorabat. Tandem anuli reminiscens qui digitum ambiebat, festinanter abstractum peregrino porrexit. Ille tantæ munificentiæ gratias agens, vel recessit vel disparuit. Accidit post hæc viros duos adorandum Salvatoris sepulcrum Jerosolimam proficisci. Qui die quadam a publica strata declinantes, devia quæque sectati sunt. Et ecce sole ruente dies clauditur, aer suspenditur tenebris; viri quid agerent, quo diverterent, non occurrit. Illis itaque subsistentibus et de his quæ acciderant conferentibus, grex iuvenum albis ornatus præteriit intuentes, duobus præcedentibus cereis intersecantibus mira luce noctis obscurum. Sequebatur præeuntes adlaterantibus eum viris duobus senex quidam nivea cæsarie venerandus, cui et mira vultus suavitas et innata gravitas conferret gratiam, venustatem augeret. Hic iuvenes respiciens[1] modicum substitit, et, "Heus," inquit, "O viri, quinam estis vos, et unde estis? Quæ vobis patria? quis rex? quæ lex? quæ peregrinationis vestræ causa?" Ad quem illi, "Natale solum nobis Anglia est. Rex vero noster dicitur Edwardus. Legibus Christianis subditi sumus. Sacratissima Dominicæ passionis et resurrectionis loca visitare proponimus. Sed hodie casu divertentes a sociis, ut verum fateamur venerabilitati tuæ, ubinam loci sumus, quis suscipiat hospitio, quis debitam

Edward gives a ring to St. John, who predicts his death.

[1] *respiciens*] respuens, MS.

humanitatem exhibeat, ignoramus." Tunc senex, ut erat hilaris vultuque et facie iocunda, intuens intuentes, "Sequimini," ait, "me, et Dominus tribuens omnia vobis necessaria procurabit." Gratias agentes illi et senem comitati nobilissimam ingressi sunt civitatem. Susceptis hospitio mensa paratur, lautissimeque refecti dant membra quieti. Mane autem facto egredientes senex comitatur, et extra urbem positos huiusmodi verbis alloquitur. "Viri fratres, cum summa prosperitate repatriaturos vos non dubitetis, quoniam prosperum iter faciet vobis Deus salutarium nostrorum, et ego ob amorem regis vestri in omni via hac qua gradiemini firmabo super vos oculos meos. Ego enim sum apostolus et evangelista Johannes, discipulus ille quem diligebat Jesus, qui ipsum regem vestrum ob meritum castitatis summa dilectione complector; quem rogo mea vice salutetis. Et ne deroget fidem oraculo huic, ei anulum, quem mihi in dedicatione ecclesiæ meæ dedit, in habitu peregrino apparenti tribuit, resignate, denuntiantes ei obitus sui instare diem; quem infra sex menses visitans visitabo, ut mecum sequatur Agnum, quocunque ierit, in quo cum mentis integritate carnis munditia et morum pulcritudo convenit." Dixit, et statim viri in loco se quem ipsi delegerant invenerunt.[1] Cum summa autem alacritate ad patriam revertentes repræsentant anulum regi, exponunt oraculum, et seorsum ab aliis conferunt de regis fine sermonem. Statim ad nomen Johannis rex prorupit in lacrimas, et cum de omnibus quæ viderant vel audierant diligentius inquisisset, nuntios cum gratiarum actione remisit ad propria.

---

[1] *se quem ipsi delegerant*] quem ipsi se delegerent, MS.

Cap. XXXV.

De dedicatione ecclesiæ Westmonasterii et regis infirmitate.

Ailred, col. 398; Lives, etc. p. 126; Rog. Wend, A.D. 1066.

Tali igitur doctus oraculo beatus Edwardus obitum suum longe ante præscivit. Unde et post modicum ad patriam profecturus idoneos nuntios, preces videlicet lacrimasque, sedulo præmittebat. Sed et larga manu thesauros distribuit, faciens sibi amicos de mammona iniquitatis qui eum reciperent in æterna tabernacula. Verum constructam iam beatissimi Petri basilicam ante obitum suum voluit dedicari, pulcram operum suorum consummationem existimans, si ecclesiam, quam in peccatorum suorum remissionem et voti recompensationem renovandam susceperat, pontificali benedictione in vita sua cerneret consummatam. Appropinquabat dies festus ceteris lætior quo Salvator noster Jesus trabea mortalitatis indutus de utero virginali, tanquam de thalamo sponsus, processit; in quo nobilitas tota Anglorum ad regis curiam debuit convenire et regi more suo sceptro simul et corona decorando assistere. Cogitans ergo, quemadmodum posset ipsa consecratio sollemnius exhiberi, decrevit festivitate peracta regali die Sanctorum Innocentium celebritatem istam compleri; cum ipsa nocte Dominicæ Nativitatis febre corripitur, et mox instans iocunditas vertitur in dolorem, festivitas in luctum mutatur. Dissimulavit[1] tamen, duplici, ut arbitror, consolatione præventus. Nam et transitum suum ad supera imminere sentiebat, et dulcissimæ nativitatis dulcissimi Jesu sacra sollemnitas mentem eius plurimum iocundabat. Igitur tribus diebus victor naturæ et de ipso morbo triumphans regalia vestimenta sus-

Dedication of Westminster Abbey.

Edward falls into a fever on Christmas Day.

---

[1] *Dissimulavit*] Dissimulante, MS.

tinuit, et sollemni convivio inter episcopos et proceres cum qua potuit alacritate resedit. Tertio autem die, sentiens vocationis suæ tempus adesse, iubet ut paratis omnibus die crastina consecraretur ecclesia. Paravit et ipse donaria varia, protulit ornamenta diversa, vasorum genera separavit, descripsit possessiones, quibus omnibus sanctissimum illud oratorium et dotaretur et ornaretur et ditaretur. Illucescebat igitur Sanctorum Innocentium iocunda festivitas, et convenientibus in unum episcopis cunctisque regni proceribus sacra dedicationis sollemnitas inchoatur. Rex quantum valitudo permittebat favebat officio; sed regina omnia disponens, omnia procurans, sollicita de omnibus, intenta omnibus, utriusque vicem supplebat. Peractis itaque omnibus pro tanta sollemnitate, quasi diceret rex, "Consummatum est," inclinat in lectulo caput, et exhinc cœpit gravi dolore fatigari. Tunc mæror et luctus, omnium vox una plangentium. Præsentiebant plures in eius morte desolationem patriæ, plebis exterminium, totius Anglicæ nobilitatis excidium, finem libertatis, honoris ruinam.

Endowment of the abbey.

Dec. 28.

Cap. XXXVI.

De visione quam vidit positus in agonia.

Ailred, col. 399; Will. Malm. ii. § 226; Lives, etc. pp. 129, sq., 374, 430.

Circumstant palatium; ante lectulum regina prosternitur, artus frigescentes proprio gremio fovet, cum ecce! vel resolutus in somnum, vel ægritudinis mole depressus, vel (quod credibilius est) in mentis excessum raptus, biduo fere iacebat exanimis. Tandem quasi de gravi somno evigilans aperuit oculos et resedit; erectisque in cœlum manibus, "Deus," inquit, "Omnipotens in cuius dispositione cuncta sunt disposita, qui nosti omnia antequam fiant, regna transferens

Edward's trance.

et mutans imperia et reddens iniquitates patrum in filios, si ea quæ mihi revelata sunt ex veritatis Tuæ luce processerunt, præsta voci meæ vocem virtutis et da sermonem rectum et bene sonantem in os meum; ut enarrem mirabilia Tua, et discant qui me audiunt timere Te et in spiritu humilitatis et in animo contrito placare faciem Tuam, ut pæniteat Te super malo quod proposuisti populo facere huic." Mira res! Vix orationi terminum dederat, et ecce! robur corpori, voci virtus[1] accessit; resolvit linguam gratia, quam vinxerat ægritudo. Mirantur qui aderant, quomodo is qui paulo ante pressus morbo vix poterat ab ipsis audiri subito vocem extulerit, ac vires pristinas sonumque clariorem sermo receperit. Assumpta igitur parabola vir beatus refert verbis luculentissimis huiusmodi visionem. "Cum adolescens in Normannia exularem, grata mihi semper extitit bonorum amicitia, et quicunque in sacris monasticæ religionis ovilibus videbantur meliores, hi mihi erant ceteris familiariores. Inter quos viros duos spiritali quadam mihi devinxerant caritate consecrationis honestas, vitæ sanctitas, suavitas morum, verborum affabilitas. Hos frequentius visitabam, quoniam dulcia faucibus meis eloquia eorum, super mel et favum ori meo. Sic quidem vivebam, et in talibus vita spiritus mei. Hos ante annos plurimos translatos ad cœlum vidi mihi paulo ante in somnis assistere, quid genti meæ post meum obitum sit futurum ex Dei mihi mandato referentes. Impletam dicunt Anglorum nequitiam, et iniquitas consummata iram provocat, accelerat vindictam. Sacerdotes prævaricati sunt pactum Domini polluto pectore, et manibus iniquitatis sancta contrectant; et non pastores sed mercenarii exponunt lupis oves,[2] nec eas protegunt; lac et lanam quærunt, non oves; ut detrusos ad in-

His vision.

Evils in store for England.

[1] *virtus*] virtutis, MS.

[2] *oves*] ove, MS.

feros mors et pastores depascat et oves. Sed et principes terræ infideles, socii furum, prædones patriæ; quibus nec Deus timori est nec lex honori; quibus veritas oneri, ius contemptui, crudelitas delectationi. Itaque nec prælati iustitiam, nec servant subditi disciplinam. Et ecce Dominus gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit illum. Ostendet deinceps paulo hinc iram et indignationem, immissiones insuper per angelos malos quibus traditi sunt anno uno et die uno igne simul et gladio puniendi. Hæc illi. Ego vero ob intentatam meæ genti calamitatem dolens atque suspirans, 'Et O,' inquam, 'cœlestium secretorum conscii, si conversi egerint pænitentiam, numquid non ignoscet Deus, et relinquet post se benedictionem? Pænitentia [1] certe prolatam Dei ore in Ninivitis suspendit sententiam: quæ etiam imminentem impiissimo Achab debitam distulit ultionem. Suadebo igitur genti meæ ut pæniteant de præteritis et caveant de futuris; et sic forte miserebitur Deus, ut non inducat super eos malum hoc grande, sed qui punire præparavit aversos, recipiat in gratiam solita bonitate conversos.' 'Nequaquam,' inquiunt, 'quoniam induratum est cor populi huius et excæcati oculi et aures aggravatæ, ut nec audiant corripientem nec intelligant [2] commonentem nec terreantur minis nec beneficiis provocentur.' His eorum verbis dum mihi maior accresceret sollicitudo, 'Itane?' inquam, 'In perpetuum irascetur Deus, et non apponet, ut complacitior sit adhuc? Quando tot tristibus læta succedent, aut tot adversa qualis consolatio temperabit? Quale sperandum est in his malis remedium, ut sicut illinc terret et contristat afflictio, ita hinc aliquantulum mulceat Divinæ miserationis promissio?' Ad hæc sancti tale mihi problema proponunt: 'Arbor quælibet viri-

An allegory.

---

[1] *pænitentia*] penitentiam, MS. | [2] *intelligant*] intelligat, MS.

dis a suo trunco decisa ad trium iugerum spatium a radice propria separetur. Quæ cum nulla hominis manu cogente, nulla urgente necessitate, ad suum reversa truncum in antiquam radicem sese receperit resumptoque succo rursum floruerit et fructum fecerit; tunc sperandum est aliquod in hac tribulatione solacium, et de ea quam prædiximus adversitate remedium.' Hæc cum dixissent, ipsi cœlo, vobis ego redditus sum." Assidebat narranti visionem regina, Robertus etiam sacri custos palatii, dux Haroldus frater reginæ, Stigandus etiam qui ascendit cubile patris sui et maculavit stratum eius, vivente adhuc archiepiscopo Roberto cathedram Cantuariensem invadens. Ob quod a summo pontifice suspensus, paulo post crepuit, et effusa sunt viscera eius. Hic ad vocem narrantis obduruit nec terretur oraculo nec fidem habuit prophetanti; sed potius regem confectum senio delirare submurmurans, ridere maluit quam lugere. At ipsa regina, et quibus erat mens sanior, qui etiam consueverant nosse Deum et timere, flebant ubertim et suspirabant, quia nihil secus quam ipse dixerat aut sacerdotibus aut principibus fieri non ignorabant. Recordantur enim per sacri ordinis personas Christianam cultus religionem violatam, hæcque frequentius summo narrata pontifici, ipsumque papam tum per legatos tum per epistolas earum vesaniam increpasse, ipsumque regem ac reginam his malis curandis diligentiam adhibuisse, sed profecisse nihil. Experti sunt tandem regem sanctissimum hæc non de suo[1] spiritu prophetasse, quando rex Haraldus, qui contra iusiurandum quod Willelmo duci fecerat regnum invaserat, ab ipso victus in prœlio Anglicæ libertati finem dedit, servituti initium. Unde quidam præmissam similitudinem[2] dicunt regem pro impossibili statuisse, illi maxime qui

Archbishop Stigand's suspension and death. He ridicules the vision. Lives, etc. pp. 131, 431.

Fulfilment of the king's vision.

[1] *suo*] vno, MS. | [2] *similitudinem*] similitudinis, MS.

totam Anglorum nobilitatem sic deperisse lugebant, ut ex ea gente nec rex nec episcopus nec abbas nec princeps quilibet vix in Anglia cerneretur.

CAP. XXXVII.

Expositio ipsius visionis.

Ailred, col. 401; Lives, etc., p. 132.

Interpretation of the vision.

MIHI sane alia mens est consideranti sanctissimum virum Dunstanum et ipsam calamitatem prædixisse, et consolationem nihilominus promisisse. Potest proinde sic non inconvenienter exponi. Arbor hæc regnum Anglorum significat, decorum[1] gloria, divitiis deliciisque fecundum, excellentia regiæ dignitatis sublime. Radix ex qua totus honor iste processit, regium semen fuit, quod ab Aluredo sive Alfredo, qui primus Anglorum a summo pontifice, prout supra docuimus, unctus et consecratus in regem extiterat, recta successionis linea usque ad sanctum Edwardum descendit. Abcisa est arbor a trunco, quando regnum a genere regali divisum ad aliud semen translatum est. Ad spatium trium iugerum hæc facta est separatio, quia in trium temporibus regum nulla fuit novis cum antiquo semine regali communio. Haroldus enim successit Edwardo, et Willelmus Haraldo, et Willelmus iunior patri Willelmo. Accessit ad radicem arbor, quando gloriosus rex Henricus, in quem totum regni decus transfusum est, nulla necessitate cogente, nulla spe lucri urgente, sed ex infuso ei amoris affectu adneptem Edwardi Matildem duxit uxorem, semen regium Normannorum et Anglorum coniungens et interveniente opere coniugali de duobus unum faciens. Floruit sane arbor, quando de utroque semine imperatrix Matildis processit; at tunc fructum fecit, quando de ipsa noster Henricus, velut Lucifer matutinus exoriens, quasi lapis

Henry II.

[1] *decorum*] Ailred; de quorum, MS.

angularis utrumque populum copulavit. Habet nunc certe de genere Anglorum Anglia regem; habet de eadem gente episcopos et abbates; habet et principes, milites etiam optimos, qui ex utriusque seminis coniunctione procreati aliis honori sunt, aliis consolationi. Si cui hæc displicuerit expositio, aut ipse aliter exponat, aut aliud tempus quo hæc expleantur expectet; ne propheta prophetæ inveniatur contrarius, nec credatur Sanctum Edwardum negasse quod Sanctum Dunstanum novimus promisisse. His forte non inconvenienter insertis ad narrationis ordinem redeamus.

Cap. XXXVIII.

De ultimis verbis Edwardi regis et obitu eiusdem. Ailred, col. 401 seq.

Sciens itaque rex beatus quia appropinquavit hora eius ut transiret de hoc mundo ad Christum, iubet suos a fletibus temperare, nec lætitiam quam spes parturiebat inutili quadam interpolare tristitia; et quasi his verbis astantes conveniens, "Si diligeretis" [inquit,] "me, gauderetis itaque, quia vado ad Patrem promissa fidelibus gaudia percepturus, non meis meritis, sed gratia Domini Salvatoris qui miseretur cui voluerit et misericordiam præstat in quem sibi placuerit. Vos autem amicum precibus prosequimini, et obsidentibus meum iter ad supera psalmis eleemosynisque resistite; quoniam licet ab his superari fides Crucifixi non possit, vix tamen quisquam ita perfectus est, ut vel impedire eum vel terrere non temptent." Ad reginam vero pedibus suis assidentem hoc ordine extremum peroravit sermonem. "Gratias agat Deus huic sponsæ meæ ex sedula officiositate servitutis suæ. Obsequta est enim mihi devote et lateri meo semper propius astitit in loco carissimæ filiæ. Unde a propitio Deo vicissitudinem optineat

Last words of Edward.

Lives, etc., p. 433.

felicitatis æternæ." Porrectaque manu ad Haraldum fratrem reginæ prædictæ, "Hanc," inquit, "cum omni regno tutandam tibi committo, ut pro domina et sorore, ut est, fideliter ei servias et honores obsequio, ut quoad vixerit a me adepto non privetur honore debito. Commendo pariter etiam eos qui nativam terram suam reliquerunt causa amoris mei mihique hactenus fideliter sunt obsecuti; ut suscepta ab eis, si ita volunt, fidelitate, eos tuearis et retineas aut tua defensione conductos cum omnibus quæ sub me adquisierunt cum salute ad propria transfretari facias." Præterea rex Christianissimus reginam prædicto Haraldo iterum commendans ceterisque regni proceribus, plurimum eius laudabat obsequium et pudicitiam prædicabat, quæ se quidem uxorem gerebat in publico, sed sororem vel filiam in occulto. Imperat etiam, ut diximus, quatinus omnia quæ ei dotis nomine munificentia regali contulerat, firma ei semper et illibata permaneant. Sed et eos qui eum de Normannia fuerant sequti, indigenis sedulo commendabat, sive præeligerent ut diximus repatriare cum gratia, sive cum honore subsistere. In ecclesia sane beati Petri quam ipse a fundamentis construxerat ac tali compositionis genere primus in Anglia ædificaverat, quod plurimi deinceps sumptuosis æmularentur expensis, sepulturam sibi fieri postulavit, suumque transitum mox omnibus incrementa [1] propalari; ne mortis suæ cognitione dilata [2] orationum quoque suffragia differrentur.[3] Omnibus igitur sicut oportebat dispositis, iubet rex sanctus sacerdotes cum ecclesiæ ministris adesse; et mox exitum suum Dominici corporis et sanguinis perceptione munivit; cernensque reginam inter ceteros flentem uberius et crebrius suspirantem, "Noli," inquit, "flere, filia mi. Non enim moriar, sed vivam; recedensque a terra

Ailred, col. 402.

His provision for his wife and Norman followers.

Directions for his burial in Westminster Abbey.

[1] *incrementa*] This word is not in Ailred, and destroys the sense. Qu. *incunctanter?* or *in circuitum?*

[2] *dilata*] dilatata, MS.

[3] *differrentur*] differentur, MS.

morientium credo videre bona Domini in terra viventium." Totum se Deo commendans, demum in fide Christi, sub sacramentis Christi, in spe promissorum Christi, senex et plenus dierum migravit e sæculo; et puram relinquens purus spiritus carnem Auctori spirituum in æternum victurus coniungitur. Cui cœli cives obviant, cui claviger æthereus cœlum reserat, cui verax sui executor promissi, ille discipulus Johannes quem amabat Jesus, occurrit, cum quo virgine virgo sequitur Agnum, quocunque ierit. Obiit autem anno incarnationis Domini millesimo sexagesimo sexto, cum regnasset viginti tribus annis mensibus sex et viginti septem diebus, indictione quarta, pridie nonas Januarii. Cum quo tota pariter Anglorum felicitas ruit, periit libertas, vigor omnis interiit. Progenies namque Westsaxonum, quæ in Britannia a Cerdicio quingentis et septuaginta uno annis, ab Egbritho autem ducentis et sexaginta uno regnaverat, in illo ad regnandum omnino defecit. Isto Christianissimo rege Anglorum defuncto, dici non potest, quantus mox omnes timor invaserit, occupaverit mæror; quomodo totam quoque insulam tenebrosus quidam horror impleverit. Stabant iuxta sacras regis exuvias cognati eius et amici, cum subito cadaver exanime quoddam futuræ beatitudinis præferret insigne: cuius vultus cœlesti rubore perfusus omnium assistentium in se convertebat aspectum. Mirantur omnes; sed nudati corporis gloria auxit admirationem, quod niveo candore coruscans ita resplenduit, ut virginitatis illius decus etiam incredulos latere non posset. Parantur interim regales exequiæ; pretiosis linteis et optimis palliis corpus obvolvitur; pauperes Christi copiosis eleemosynis sublevantur. Assunt pontifices; sacerdotum et clericorum frequens turba concurrit; duces regni cum commilitonibus proceribusque conveniunt; agmina confluunt monachorum; innumerabilis multitudo sexus utriusque de vicis et civitatibus ad regis exequias convolarunt. Hinc

His death.

A.D. 1066.

Jan. 4.

Will. Malm. ii. § 228, p. 385. Rog. Wend. p. 511.

Public lamentation.

Funeral.

psalmi resonant, illinc lacrimæ gemitusque prorumpunt. Ubique gaudia mixta dolori, cum omnes et in rege cernerent unde gauderent, et in se sentirent unde dolerent. Deferunt ad ecclesiam pudicitiæ templum, virtutis domicilium: offertur pro eo sacrificium salutare; et sic in loco quo ipse rex sanctus decreverat honorifice sepelitur, in die novissimo beata resurrectione donandus per Jesum Christum Dominum nostrum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Will. Malm. ii. § 220.

CONTINUATIO. *De beatissimo rege Anglorum Edwardo tertio.*

ISTE rex gloriosissimus et Christianissimus Edwardus totius Albionis monarcha et imperator miraculis et prophetiæ spiritu, prout luculentius in præcedentibus præmonstravimus, efficacissime claruit; eiusque vitæ conversatio ab ipsis cunabulis in senium angelicæ puritati est non inmerito comparanda, qui candore virginitatis pudicitiæque toga circumdatus, sicut lilium florens inter choros angelicos Deum collaudat in æternum. Erat namque iste rex beatus in exactionibus vectigalium parcus, quippe qui et exactores execraretur. In cibis et potibus regalis luxus immunis, in præcipuis festivitatibus, quamvis amiciretur vestibus auro intextis quas regina sumptuosissime elaboraverat, ita temperans erat, ut nec maiestati suæ deesset, nec tamen supercilium attolleret, magis Dei de his munificentiam quam mundialem gloriam mente versans. Unum erat quo in hoc sæculo animum oblectaret suum cursus canum velocium, quorum circa saltus latratibus solebat applaudere, volatus volucrum, quorum natura est de cognatis avibus prædas agere. Ad hæc exercitia continuis diebus post audita mane divina officia intendebat. Ceterum vir Deo voluntarie deditus inter regni

Character of Edward.

negotia vivebat angelum; pauperibus hospitibusque transmarinis et religiosis benignus appellando, munificus dando, et ad illorum sanctitatem monachos suæ patriæ invitando. Erat namque rex iste beatus discretæ proceritatis, barba et capillis cygneus, facie roseus, toto corpore lacteus, membrorum habitudine commoda peridoneus.

Cap. XXXIX.

De contracto ad eius tumulum sanato.

Ailred, col. 403; Lives, etc., pp. 137, 376.

Rebus humanis exemptus quam potens fuerit in divinis beatus rex Edwardus, mundum latere non potuit; cum nec virginei corporis virtus vel terra obrui vel lapide claudi vel cum ipso corpore potuerit sepeliri. Vis enim quæ latebat in membris, erupit in miraculis; quæ, dum cæcis visum, claudis gressum, infirmis sanitatem restituit, pretiosam in conspectu Domini mortem Edwardi certis indiciis declaravit. Inter pauperes quos in vita sua rex beatus aluerat fuit quidam Normannici generis Rodulphus nomine, qui nervis in poplite contractis, pedibus etiam ad celanda retortis, non solum naturali privabatur incessu, sed et genibus repere, ut eiusmodi debilibus moris est, dolore obsistente non valuit. Novum solacii genus adinvenit magistra necessitas. Vas cavatum in formam pelvis adquirit, cui nates cum cohærentibus membris iniciens et sibi artius colligans, anteriora manibus sustentabat, posteriora quasi per terram navigando trahebat. Rege igitur ad superiora translato cum alimenta solita misero defecissent, molestius cœpit etiam debilitatem sustinere membrorum. Recolens autem viri Dei, qui eum vivens aluerat, cuius sanctitas[1] depositionis suæ diem ad sancti regis sepulcrum

Cure of Rodulph, a Norman cripple, at Edward's tomb.

[1] *sanctitas*] Add from Ailred: ammiranda nec ipsum latere potuit, fide plenus suæ insidens naviculæ, infra octavum suæ depositionis, etc.

applicuit. Ibi regem quasi viventem conveniens, "Tune es," inquit, "ille, qui corruptibili adhuc carne circumdatus debiles et ægrotos cœlesti virtute curabas? Et ego quidem, domine mi, membrorum dispendium levius te vivente ferebam, cum hac mihi causa cibi potusve deliciæ vestesque necessariæ copiosissime præstarentur. At nunc infirmitatis inopia cumulante miseriam, aut tu quid mihi faciendum sit, quo divertendum, cuius supplicanda maiestas, cuius pietas expetenda, non taceas, aut ipse solito [more] medicam manum adhibeas; ut quia ad spirituales quibus nunc frueris mihi fas non est aspirare delicias, membra mihi quibus corporales adquiram potenti virtute restituas." Dixerat; et ecce! mox sanctitas[1] regis emicuit, effloruit gratia, pietas invocata resplenduit. Vis enim quædam occulta subito nervos extendit in naturalem statum, crura pedesque retorquet; evulsisque a carne articulis sanguis profluit, paulatimque succo resumpto arida prius ossa pristinum robur recipiunt. Gaudent astantes eandem in mortuo quam in vivente viderant effulsisse virtutem, et exhinc sacras Edwardi reliquias et visitare frequentius et propensius honorare satagebant, scientes ad sanandos infirmos morbosque pellendos apostolicam gratiam ei non deesse. Porro vir ille receptis viribus stetit supra pedes suos, gratias agens Deo et sancto regi Edwardo qui post primam gratiam qua debile corpus aluerat nunc secundam adiciens ipsam debilitatem amoverat.

Cap. XL.

Ailred, col. 403, 404; Lives, etc., pp. 138, 376.

De sex cæcis et uno monoculo ad eius sepulcrum sanatis.

Diximus beatum Edwardum specialem in curandis cæcis dum adhuc viveret habuisse virtutem: hanc ei

---

[1] *sanctitas*] sanctitatis, MS.

gratiam morte interveniente non esse subtractam sequens capitulum declarabit. Adhuc de more tricenarium pro rege celebrabatur officium, cum sex [cæci] unum secuntur monoculum, et ad sepulcrum regium properarunt. Miserabile spectaculum! cum alter ab altero traheretur, et unus præcedens oculus viris septem ducatum præstaret. Ab illo ergo quo gressus omnium regebatur ante sacri corporis repositorium collocati suam cum lacrimis exponunt miseriam, opem flagitant, contra diuturnæ caliginis tædium beatissimi regis poscunt auxilium. Nec difficile putant in regione lucis quam nulla nox interpolat constituto a Domino lucis mortalibus corporibus lucem impetrare terrenam; nec minoris eum meriti choris inmixtum angelicis arbitrabantur, quam fuerat cum[1] divina non defuit quæ et sancti sui merita latius propalaret et desideratum miseris solacium non negaret. Subito enim is[2] qui dux fuerat ceterorum caritatis suæ stipendium lumine duplicato recepit, sociosque respiciens videt et ipsorum [oculos] novi luminis infusione splendere. Intuentur se mutuo, et unus ab alio sciscitatur, an videat? Stupent omnes, et quasi extra se positi nesciebant quia verum est quod fiebat: existimabant enim se visum videre. Tandem in semetipsos reversi et magnam multitudinem Divinæ bonitatis experti, erumpunt in vocem exultationis et confessionis, multis occurrentibus et admirantibus præ gaudio et laudantibus Deum in sancto suo Edwardo. Illi autem qui munus salutare susceperant, gratias agentes Deo ad propria remearunt, beatissimi regis merita prædicantes et virtutem eius argumento visibili comprobantes.

Cure of six blind men and one blind of one eye.

---

[1] *cum*] Add from Ailred: membris esset corruptibilibus involutus. Illis itaque in oratione persistentibus clementia, etc.

[2] *is*] hijs, MS.

Cap. XLI.

Ailred, col. 404 ; Lives, etc., p. 148.

De revelatione quæ facta est cuidam abbati, et de victoria Haroldi.

Interea Haroldus Godwini filius regnum quod secundum fidem sacramenti debuerat servasse Willelmo regis Edwardi consobrino sibi nec iure debitum nec natura irreverenter usurpans, malum quod Anglis secundum sancti regis oraculum Dominus præparaverat transgressione pacti et fidei læsione acceleravit. Ut autem attenuatis viribus facilius ab his quos iniuste provocaverat hostibus vinceretur, suscitavit ei a parte Aquilonis inimicos, Haroldum cognomento Harfager regem Norwagenorum, et Tostium fratrem suum quem de Anglia expulerat et tempore regis exulabat in Flandria. Hi cum magna classe per Humbriam ad Eboracum properantes cum exercitum Northumbrorum prœlio excepissent, potiti victoria magnam de obstantibus stragem dederunt. Hæc ubi Haraldo nuntiata sunt, exercitum copiosum ex omnibus finibus Angliæ collegit ; cum nocte quadam abbati cuidam religioso qui Ramasiensi præerat monasterio Alexi nomine beatus Edwardus in somnis [apparuit]. Cuius cum maiestatem vir sapiens expavisset, ille blande consolatus hominem, "Vade," inquit, "et dic Haraldo, ut homines qui contra ius et fas regni huius fines invadunt aggrediatur secure. Ego enim ero dux et protector exercitus, quoniam iustitiæ gentis huius deesse non possum, per quem reportabit vice hac de hoste triumphum. Et ne verbis tuis fidem deroget, secretum ei sui cordis ostende, ut, cum ei quæ nullo conscio mente volvebat edixeris, non hæc tuæ adinventioni, sed meæ promissioni ascribat. Nocte quidem præterita cum dolore femoris torqueretur, licet eum non parum urgeret imminens molestia, siluit tamen, reputans apud se, si

Harold's usurpation.

Invasion of Harold Harfager (Hardrada) and Tosti.

Edward appears in a vision to the abbot of Ramsey.

publicaret languorem, quod et suis futurus esset contemptui et hostibus irrisioni. Hæc secum tractabat in secreto cordis sui. Verum quia nunc sanitate succedente languori ab illa peste convaluit, de meo præsumens auxilio contra barbaros iustum bellum suscipiat, et ab imminenti periculo suos compatriotas eripiat." Exurgens a somnis vir venerabilis Haroldum adiit, exponit oraculum, et ne surriperet hæsitatio, secretum illud quod sanctus iusserat aperiri ipso multum admirante reseravit. Tunc ille cœlesti promissione factus audacior, in manu valida usque ad provinciam Eboracensem progrediens, in loco qui tunc Steinefordebrigge, nunc autem ex rei eventu etiam Pons Belli dicitur, hostes offendit. Consertoque prœlio dux uterque prosternitur, rex videlicet Norwagenorum et frater proprius Anglici regis Tostius, peneque totus eorum est deletus exercitus. Itaque quod de duobus fratribus adhuc pueris longe ante prædixerat, et quod recenti visione rex sanctus promiserat, una Haroldi victoria completum esse, nemo [est] qui ambigat.

Battle of Steinefordebrigge (Battlebridge).

Cap. XLII.

Quando apparuit in ecclesia cuidam cæco et curavit eum.

Ailred, col. 405; Lives, etc., p. 148.

Fuit præterea in monasterio beati Petri iuvenis haud ignobilis, decorus quidem forma, sed utriusque sideris privatus officio. Huius compatientes miseriæ quidam [qui tunc] præerant cœnobio campanas cum quibus fratres ad quælibet agenda citabantur, pulsare iusserunt, et certas horas certisque quibusque[1] sollemniis deputatas cymbalorum sonitu designare. Agebat igitur

Cure of a blind sacristan.

[1] *certas horas certisque quibusque*] ceteras horas certis quibuscunque, Ailred.

vir ille creditum sibi prudenter officium; frequentabat ecclesiam, orationibus crebro insistebat, et beati regis merita adesse sibi sedulo precabatur. Accidit autem die quadam æstivo tempore dum fratres hora meridiana quiescerent, ut et ipse decumbens in oratorio daret membra quieti. Et ecce! videt in somnis beatum Edwardum egredi de sepulcro seque respicientem. Deinde somnolentiæ arguens hominem, iubet ei pulsando finem [somno] facere, et fratres ad horam orationis nonam quæ iam pene transierat excitare. Hæc cum monita ei sanctus dedisset, videt ipsum regem coronatum ad altare procedere. Quem cum diligenter intuens in splendorem illius corusci luminis oculos infixisset, visio beata disparuit. Expergefactus iuvenis subito aperuit oculos, et hausto lumine redditam sibi sensit pristinam sanitatem. Detexit visionem fratribus, et attestatione miraculi fidem verbis fecit, omnibus admirantibus et benedicentibus Deum in operibus suis, qui beato Edwardo post mortem dedit melius vivere et ossa eius mortua de loco suo miris operibus pullulare.

Cap. XLIII.

Ailred, col. 405; Capgrave, Nov. Legend. f. 332; Rog. Wend. A.D. 1095. Bromton, col. 975, seq.

Quomodo beatus Wlstanus episcopus iniuste depositus per virtutem sancti regis Edwardi fuerat restitutus.

Beneplacitum Domino super timentes eum et in eis qui sperant super misericordia eius. Hoc et beati præsulis Wlstani simplex iustitia et sancti regis Edwardi potens magnificentia sequenti miraculo declararunt. Cum enim rex Willelmus (de quo plenius dicemus in sequentibus) totam sibi Angliam subdidisset, ac rebelles quosque vel expulisset[1] ab insula vel mancipasset

[1] *expulisset*] expulissent, MS.

vinculis vel servitute oppressisset, cœpit etiam cum suis de ecclesiasticis tractare negotiis. Fecit igitur synodum congregari, præsidentibus sedis apostolicæ legatis, Hermenfrido Sedunensi episcopo et presbyteris cardinalibus Johanne et Petro, a quibus Stigandus qui ut superius diximus pollutis pedibus sanctuarium Dei conculcaverat, omni gloria et honore spoliatus et a rege Willelmo perpetuo carcere condemnatus est. Successit huic in cathedra Cantuariensi abbas Lanfrancus, vir undecunque doctissimus, omnium etiam liberalium artium divinarumque simul ac sæcularium litterarum peritissimus. Hic igitur quasi constitutus a Deo ut evelleret et dissiparet et disperderet et ædificaret et plantaret, ecclesiam Anglorum ad novam quandam speciem revocare legationis suæ fultus auctoritate conatur. Cœpit autem mox corrigenda corrigere et statuenda statuere, clericis etiam et monachis honestiorem vivendi formam præscribere. Apud hunc vir Domini Wlstanus simplicitatis et imperitiæ accusatur, et quasi homo idiota et sine litteris deponendus rege consentiente vel etiam hoc ipsum præscribente decernitur. Igitur in synodo quam apud Westmonasterium rege Willelmo præsente celebravit Lanfrancus, inter cetera quæ tractavit negotia iubet venerabilem virum Wlstanum baculum resignare cum anulo. At vir Domini Wlstanus nec vultu mutatus vel animo erexit se, et virgam pastoralem manu tenens, "Vere," inquit, "domine archiepiscope, vere scio, quia nec hoc honore dignus sum nec huic idoneus oneri nec sufficiens labori. Sciebam hoc, cum me clerus eligeret, cum episcopi cogerent, cum me dominus meus rex Edwardus ad hoc officium invitaret. Ipse auctoritate sedis apostolicæ in meos humeros hoc onus refudit, et per hunc baculum me episcopali gradu investiri præcepit. Et nunc tu pastoralem virgam exigis, quam non tradidisti; adimis, quod non contulisti. Et ego quidem, meam insufficientiam non ignorans et tuæ sanctæque synodi sen-

Ecclesiastical Council.

Deposition of Stigand, who is succeeded by Lanfranc.

Wlstan, accused of ignorance, is required to resign his pastoral staff and ring. Matt. Westm., A.D. 1074.

tentiæ cedens, resignabo quidem baculum, sed non tibi, sed ei potius cuius eum auctoritate suscepi." Hæc cum dixisset, cum suis accessit ad lapidem quo gloriosissimæ regis exuviæ claudebantur; et stans ante sepulcrum, "Tu scis," inquit, "domine mi Edwarde, quam invitus hoc onus susceperim, quotiens subterfugerim, quotiens me cum quærerer absentaverim. Fateor, insipiens ego sum, sed tu me coegisti. Nam licet non deesset fratrum electio, plebis petitio, voluntas episcoporum, gratia procerum, his tamen omnibus tua præponderabat auctoritas, tua magis urgebat voluntas. Et ecce novus rex, nova lex, novus pontifex; nova iura condunt, novas promulgant sententias. Te erroris arguunt, qui iussisti; me præsumptionis, qui consensi. Et tunc quidem falli potuisti, ut homo; sed numquid modo coniunctus Deo? Non igitur illis qui exigunt quod non dederunt, qui, cum sint homines, fallere possunt et falli, sed tibi qui dedisti, qui iam indutus in ipsam veritatem erroris vel ignorantiæ tenebras evasisti, tibi, inquam, resigno baculum, tibi curam eorum quos mihi commendasti dimitto. Tibi secure eos committo cuius ego merita non ignoro." Hæc cum dixisset, elevata manu in lapidem quo sanctum corpus tegebatur, infixit baculum, "Accipe," inquiens, "domine mi rex, et cui libuerit trade illum." Et sic descendens ab altari, exutus pontificalibus inter monachos ipse iam monachus simplex resedit. Admirabantur omnes cernentes virgam inmersam silici, et quasi radicibus niteretur neque ad dexteram neque ad sinistram declinare. Temptavit eam quidam evellere, sed illa stabat immobilis. Fit in turba murmur et musitatio: accurrunt undique, videntesque magnalia Dei stupent, hærent; nunc procedunt paulum, nunc gressum sistunt; nunc extendunt manum, nunc retrahunt; quomodo ferrum inhæreat lapidi terræ decumbentes explorant, nunc erecti invicem se cohortantur ut videant. Res defertur in synodum; sed Lanfrancus

He deposits the staff on Edward's tomb, where it remains firmly fixed.

archiepiscopus dictis fidem non adhibens, accersito ad se Gundulpho Rofensi episcopo viro venerabili et religioso, iubet ut accedens ad sepulcrum baculum quem sanctus deposuerat deferat in medium. Paret superiori præsul inferior, sed inventa est fortior virginei licet extincti corporis Edwardi regis virtus quam viventis episcopi Gundulphi manus. Ista baculum temptat evellere, quam illa, licet inferior loco sed potestate superior, quasi a parte inferiori vi quadam mirabili teneretur, silici facit immobiliter inhærere. Tunc præsul Lanfrancus novitate miraculi stupefactus et regem volens tantæ admirationis esse participem, mittit qui eum in synodum evocarent. Advenienti regi cum precibus assurgit archiepiscopus Lanfrancus, simulque ad regis Edwardi tumulum properantes, facta oratione manum apponit pontifex, baculum temptat eruere. Sed obsistente regis Edwardi virtute, conatus eius desiderato[1] caret effectu. Exclamat rex, plorat pontifex, uterque resonat Deo gloriam, laudes Edwardo cuius in beati Wlstani promotione non errasse iudicium certis declarabatur indiciis. Tunc Lanfrancus archiepiscopus ad sanctum Edwardum accedens, "Vere," inquit, "iustus est Dominus et iustitiam diligit; æquitatem videt vultus eius. Vere cum simplicibus graditur et cum humilibus sermocinatio eius. Derisa est a nobis, frater, tua iusta simplicitas. Sed eduxit quasi lumen iustitiam tuam et iudicium tuum tanquam meridiem. Plangendæ tenebræ, quibus involuti dicimus malum bonum et bonum malum. Erravit, erravit in te, frater, iudicium nostrum. Sed suscitavit Deus in sancto rege Edwardo Spiritum suum, qui nostram evacuaret sententiam et simplicitatem tuam Deo gratam omnibus propalaret. Auctoritate proinde qua fungimur, immo divino iudicio quo convincimur, curam qua te inconsultius exuimus iterum tibi committimus

Lanfranc confesses his error.

[1] *desiderato*] desiderante, MS.

et imponimus, scientes experti quoniam melius est modicum iusto super divitias peccatorum multas. Melius plane modicum literaturæ cum fide quæ in simplicitate cum dilectione operatur super divitias sapientiæ et scientiæ sæcularis, quibus multi vel ad vanitatem humanæ laudis vel in avaritiam turpis quæstus abutuntur. Accede igitur, frater mi, accede ad dominum tuum, immo et nostrum, credimus enim quia sancta eius dextera quæ nobis baculum denegavit, tibi laxata manu facile resignabit." His auditis, sanctus pontifex Wlstanus sua usus simplicitate paruit imperanti, et accedens ad altare, "Ecce," inquit, "ego, domine mi Edwarde, ecce ego qui me tuo commisi iudicio, qui me tuæ sententiæ subdidi, cui baculum quem concesseras resignavi. Quid nunc tibi placet? Quid vis? Quid decernis? Servasti certe dignitatem tuam, meam purgasti innocentiam, tuam magnificentiam prodidisti. Si igitur adhuc de me tua stat antiqua sententia, redde baculum; aut si mutata, cui tradatur edissere." Hæc dicens, levi tactu virgam temptat evellere; quæ mox manum eius secuta, ac si in molli luto fuisset impressa, desiliit. Accurrunt rex simul et archiepiscopus; prostrati veniam postulant et se sancti viri precibus commendant. At ille qui didicerat a Domino Jesu mitis esse et humilis corde ipsis æque prosternitur et a tanto se pontifice benedici precatur. Quæ tunc inter sanctos episcopos lacrimæ; quæ suspiria, quam humilis de ipsa benedictione fuerit contentio, quis facile dixerit? Tandem se mutuo[1] benedicentes in oscula ruunt, et manibus se tenentes in synodum redeunt, cunctis exultantibus, multis autem et flentibus præ gaudio, omnibus autem in commune Deum in sanctis suis mirabilem prædicantibus. Rex vero in amorem cognati sui simul et

Wlstan resumes his staff.

---

[1] *se mutuo*] se mutuo se, MS.

prædecessoris sui regis Edwardi accensus, sanctissimum eius sepulcrum theca de auro simul et argento fabrefacta miro studio decoravit.

Cap. XLIV.

Quomodo post triginta et sex annos corpus eius incorruptum inventum est.

Ailred, col. 408; Lives, etc., pp. 156, 376.

Cum igitur his atque huiusmodi miraculis sanctus floreret Edwardus, erat inter fratres frequens de eius sanctitate confabulatio. De die in diem circa tantum patronum cunctorum augebatur affectus, quo ad revisendas sanctas eius reliquias magis ac magis incitabantur. Erat et inter eos amica quædam plerumque contentio, aliis affirmantibus virgineam carnem regis corruptionis expertem,[1] integram et illibatam in sacro sui corporis hospitio detineri, ac aliis præ timore indicentibus illis de tanta præsumptione silentium, cum hac spe[2] forte frustrata facile tanti confessoris gloria posset imminui. "Cum enim," inquiunt, "apostolorum martyrum innumerabiliumque sanctorum corpora sint resoluta in cineres, si hoc ipsum in nostro natura operatur Edwardo, nec a nobis minus amandus nec Deo minus videri debet acceptus." Hæc cum ante virum venerabilem ipsius monasterii abbatem Gilebertum cognomento Crispinum disputatio verteretur, decernit tanti patroni corpus omnimodis visitandum et quid de his sciendum sit certis indiciis explorandum. Statuit igitur diem quo sancti viri reliquiæ proferentur in medium, ut istorum fidei, illorum consolaretur affectui. Vocat autem ad hoc cœleste spectaculum personas honestas et religiosas, inter quas Rofensis

Examination of Edward's body by order of abbot Gilbert. A.D. 1102.

[1] *expertem*] Ailred; expertam, aliis, MS.

[2] *hac spe*] hic sepe, MS.

Gundulf, bp. Roch. [1077–1108].

episcopus Gunnulphus de quo superius fecimus mentionem speciali gratia simul et gloria præminebat. Itaque tricesimo sexto anno[1] ex quo rebus humanis excesserat accedunt[2] ad tumulum sancti regis Edwardi viri qui ad hoc fuerant invitati, sublatoque lapide quo sarcophagum claudebatur tanta odoris fragrantia omnium occurrit naribus, ut et ecclesia repleretur et in sepulcro aromata scaturire putarentur. Primum deinde pallium quo sacratissima membra fuerant involuta pristinam venustatem et integritatem reservasse conspiciunt. Spe deinde gloriæ potioris animati extracto pallio cetera ornamenta vestesque considerant, et omnia solida invenerunt et integra. Producunt bracchia, plicant digitos, articulos explorant; et omnia sana, omnia flexibilia et antiquo reperiunt vigore firmissima. Investigant postremo carnis integritatem pariter et colorem; quæ vitro purior, nive candidior futuræ resurrectionis gloriam præferebat. At cum desideratam faciem eius attingere omnes pariter timuissent, præfatus episcopus Rofensis testimonio conscientiæ vel amoris factus audacior, sudario quo caput sanctissimum tegebatur manum iniecit, et a parte inferiori discindens barbam beata canitie niveam fide plenus extraxit; eamque, ac si viveret, mento firmius inhærere persentiens, delectatus miraculo et desiderio ignitus pilum unum extrahere sibique servare conatur. Sed hæsit firmius, nec sequitur voluntatem effectus. Animadvertit hoc abbas Gilebertus, et episcopum blande corripiens, "Sine," inquit, "pater, nec tanti regis velis infestare quietem, nec integritati eius quam Christus et hucusque servavit aliquid minuere." Ad hæc episcopus: "Optime loqueris, abba. Non tamen hunc meum conatum præsumptioni deputes, sed devotioni; cum reliquiarum eius vel modicam portionem,

The body is found fragrant and undecayed.

[1] *sexto anno*] anno sexto, MS. | [2] *accedunt*] accedit, MS.

si mihi copia præstaretur, Crœsi opibus prætulissem. Sed quia regius animus eius aliquid sibi detrahi dedignatur, habeat sibi omnia sua et cum integritate sua diem beatæ resurrectionis expectet." Itaque retento pallio quo sanctissima eius membra fuerant obvoluta, aliud æque pretiosum apponunt, diligenterque curatam glebam illam dulcissimam suo recondunt in thalamo; ubi per eius merita plurima infirmis præstantur beneficia, ex quibus ad laudem Domini nostri Jesu Christi pauca de pluribus credimus subnectenda.

Cap. XLV.

De paralytica ad sepulcrum eius sanata. Ailred, col. 409.

Sanctissimus Helisæus propheta a pueris plus quadraginta derisus suam maledictione ultus[1] iniuriam universos bestiis tradidit puniendos. Magum impiissimum Helymam apostolos blasphemantem beatissimus Paulus subita cæcitate dampnavit. Iniuriam igitur suis sanctis illatam in se redundare Christus ipse declarabat, "Qui vos," inquiens, "audit, Me audit; et qui vos spernit, Me spernit." Hoc in suo Dominus Jesus ostendit Edwardo, eius detrahentes sanctitati cum magna severitate puniens, obsequentes ei beneficiorum collatione remunerans. Erat in civitate matrona nobilis Matildis nomine, artis purpurariæ peritissima, quæ regum divitumque vestes ornare auro, illustrare gemmis, picturis et floribus opere polymito variare consuerat. Commiserat ei opus non mediocris pretii nobilissima quædam ac ditissima femina, quæ comiti Gloverniæ nuptum tradita paulo minor a re-

Matildis, a noted dyer and embroiderer.

[1] *ultus*] vultus, MS.

gina habebatur, ceterisque per Angliam comitissis sicut divitiis ita et cultu vestium nitebatur excellere. Instabat cotidie, non solum ut artificiose, sed etiam ut celeriter omnia complerentur. Aderat interea beati regis et martyris Edwardi huius nostri principis patrui præclara sollemnitas; qui ab impiis sine culpa peremptus, sicut præmisimus, in innocentiæ statu extiterat martyrio coronatus. Fluctuabat animo illa sapiens mulier, cum et operis dilationem superbissimæ et excellentissimæ feminæ indignationem sibi crederet parituram et sanctissimam festivitatem labore prohibito violare Divinæ ultionis timeret esse materiam. Respiciens igitur sociam operis adolescentulam, "Quid tu," inquit, "inter laboris huius necessitatem et sancti regis Edwardi festivitatem decernis? Et iam vacare dispendiosum, operari autem in tanta festivitate arbitror periculosum." Subridens autem iuvencula, "Istene est," ait, "Edwardus, quem apud Westmonasterium hæc rustica multitudo veneratur ut regem? Rogo, quid mihi et illi? Vacent alii, et suis cantibus vel plangant mortuum vel honorent: ego non magis pro eo quam pro rustico quolibet inceptum opus, si iusseris, prætermittam." Expavit domina, et incaluit cor eius, et [in] meditatione eius exæstuans ignis erupit in vocem increpationis et indignationis, et quasi diabolico præventam spiritu blasphemam durissimis sermonibus verberabat. Ridebat pedissequa, et dominæ suæ simplicitatem irridens blasphemiam[1] blasphemiis cumulabat; cum subito multis astantibus paralysi morbo corripitur, et os blasphemum usque ad dexteram aurem retortum etiam officio linguæ qua fuerat abusa privavit. Spumant labia, stridet dentibus, et arescit, miserabilique membrorum sinuamine corpus omne torquetur. Hæc cum materfamilias iuvenculæ

The countess of Gloucester urges her to hurry forward some work on the feast of St. Edward, king and martyr.

One of her work-women derides the Confessor,

and is struck with palsy.

[1] *blasphemiam*] blasphemam, MS.

cerneret iusto Dei iudicio contigisse, dolor indignationi, luctus iræ successit. Flebat illa et domus eius tota, et quæ obiurgaverat blasphemantem, miseratur tot tormenta et tam intolerabilia patientem. Res innotuit civitati; accurrunt multi aut dominam comploraturi[1] aut pedissequam admiraturi. Quærenti autem quid facto opus esset, astat persona quædam satis ut videbatur reverenda; hortatur impositam navi miseram ad ipsius quem blasphemaverat corpus sanctissimum deportarent, eius meritis recepturam remedium ob cuius iniuriam illatum sibi senserat tam immane supplicium. Dixit, et factum est: ita delata est ad sancti regis sepulcrum mulier infelix, accensoque ad mensuram eius cereo domina eius vigiliis et orationibus insistebat. Luctus et eiulatus multus circa illam, quoniam insanabilis videbatur dolor eius, pessima plaga eius; una et sola spes omnium pietas Edwardi qui didicerat a Domino Jesu retribuere bona pro malis, dilectionem pro odio. Torquebatur ergo illa tota nocte ceteris flentibus et orantibus. Orabant et pro ea fratres monasterii, quorum præpositus sollemnes super eam letanias cum magna devotione edidit. Pugnabant in conspectu piissimi regis oratio et ægritudo, iniquitas famulæ peccatricis et fides dominæ miserantis, magnitudo criminis et multitudo doloris. Vicit tandem Jesum meritis beati regis illa a quo vinci solet misericordia, quæ mox in languida obvians veritati sententiam quam illa dictaverat sua lenitate temperavit. Itaque cum in illo dolore noctem continuasset et diem, hora qua laudibus[2] vespertinis sacra illius diei festivitas claudebatur, inter voces psallentium et gemitus orantium subito addita sibi sanitate intuebatur astantes, flentes admirabatur; ubi esset, quid passa, quo delata, quæ tanti doloris causa, sermone

Her cure.

---

[1] *comploraturi*] complaturi, MS. | [2] *laudibus*] laudabilis, MS.

recepto requirit. Os quippe quod morbus contraxerat ad naturalia loca reversum formæ pristinæ simul et sanitati donatur.[1] Audiens autem cuncta quæ acciderant, erupit in lacrimas; os lingua mens sensus confessionem personant, et interiorem contritionem crebra suspiria prodiderunt. Tunc misericordiam et iudicium cantabat qui aderant Domino, qui percutit et sanat, mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit. Illa vero gratias agens Deo et eius beatissimo servo Edwardo, cum domina sua incolumis remeavit ad propria. Quandocunque deinceps nomen gloriosissimi regis Edwardi audiebat, tanto corripiebatur timore, ut et pallor vultum offunderet et cetera membra timor occuparet.

Cap. XLVI.

Ailred, col. 410.

De eo quem a quartanis febribus liberavit.

Osbert, a learned monk of Westminster, is cured of a quartan ague.

Erat præterea in monasterio quo sanctæ eius servantur reliquiæ frater quidam Osbertus nomine, cuius sincerissimam vitam decorabat scientia, illustrabat facundia, philosophia tam sæcularis quam ecclesiastica sublimius extollebat. Hic aliquando circa medium mensis Julii quartana febre correptus, per menses sex adeo vexabatur, ut natura morbo iam iamque cessura videretur. Exesæ carnes, sanguis exhaustus, ossa suis vacuata medullis, simulacrum magis quam hominem præferebant. Aderat Dominicæ Nativitatis cunctis mortalibus amplectenda sollemnitas; et vir ille duplici molestia fatigatus, cum vi febrium torqueretur et his gaudiis non interesse festivis ipsis ei febribus amarius videretur. Intulit itaque fides vim naturæ, et devotio

---

[1] *donatur*] donantur, MS.

in morbo triumphat, virumque Dei sacratissimis interesse vigiliis contra spem omnium compulerunt. Et iam circa galli cantum, ut ea die consuevit ecclesia, missa celebrabatur, et evangelium quo virginalem partum pastoris vigilias excubias angelorum sanctus Lucas describit recitabatur; cum ille Parvuli qui natus est nobis humilitatem, matris et virginis pietatem, summa cum devotione considerans, totusque in lacrimas resolutus, et interiori[1] lætitia miro modo perfunditur, et exteriori quadam suavitate membra marcida refoventur. Psallit spiritu, psallit et mente; orat spiritu, orat et mente; et inter matrem et Filium, inter sinum et præsepium, pia cogitationum lustratione discurrit. Extinctam credidit quam diu pertulerat passionem; quam tamen pius Jesus, ut Edwardi sui merita propalaret, suspenderat quidem, sed non extinxerat. Biduo namque ex devotione febres quadam virtute divina conclusæ, die tertio severius solito miserum corpus invadunt, et se artubus nervis, iuncturis quoque, primis[2] etiam visceribus infundentes, doloribus ac tortionibus tam interiora quam exteriora illius omnia dissecabant. In his tormentis cum dies posterior semper præcedente videretur esse crudelior, advenit dies desiderata qua gloriosissimus princeps Edwardus post gloriam temporalem Christo remunerante meruit æternam. Hora igitur illa qua pro tanti regis memoria immolabatur sacrificium salutare accessit ad sancti regis tumulum languidus, et prostratus solo, quasi iam extremum spiritum emissurus indoluit. Deus meus, quæ tunc suspiria, qui gemitus, qui singultus, miserum illud corpusculum concutiebant! qualia ei verba dolor dictabat, suggerebat[3] fides, spes componebat! Nunc quasi ratiocinando provocat, nunc supplicando com-

Mass at cock-crowing on Christmas day.

[1] *interiori*] interior, MS.
[2] *primis*] imis, Ailred.
[3] *suggerebat*] sugerabat, MS.

pellit. "Et Tu," inquit, "Domine, usquequo oblivisceris me in finem? Usquequo avertis faciem Tuam a me? Ubi sunt ergo magnalia quæ narraverunt patres nostri, opera quæ operatus es in diebus eorum? Itane qui alienis didicisti misereri semper et parcere Tibi servientibus, Tuis deputatis laudibus, Tuis obsequiis mancipatis claudes illa viscera pietatis? Itane corpus quod regia munificentia hactenus aluisti nunc febribus consumendum exposuisti? Et utinam cito consumendum! Sed heu! heu! depascor, et non consumor; torqueor, et non morior; vita dolori est, et non finitur; mors desiderio, et non conceditur. Sed quid facio, quasi iudicio contendens Tecum, cum misericordiam petam, nec præsumam de iudicio? Obsecro proinde, bone Rex, amantissime Princeps, dulcis Patrone, moveat illa piissima viscera Tua servuli Tui tantus dolor, et oculo quo longe posita cernere consuevisti, quid in his miserandis visceribus meis agatur, diligentius contemplare, et quam intolerabiliter a frigore nimio ad calorem transeam nimium, miseratus intende. O tremor horribilis, ardor indicibilis! Attende, dulcissime Domine, attende, et vide, si est dolor sicut dolor meus. Si indignum iudicas sanitate, vel dolorem termina morte." Inter hæc verba singultus lacrimæque prorumpunt, nec ulterius res verbis agitur, sed affectibus. Deinde expletis missarum sollemniis, surgit ab oratione: et ecce dolor omnis abscesserat, et quasi novo perfusa refrigerio vigorem pristinum membra cuncta resumpserant. Cœpit cogitare de cibo; et statim pulso fastidio vis appetitiva[1] ad cibi desiderium excitatur. Quid plura? Perfectæ redditus sanitati, tanto dehinc devotius sancti confessoris Edwardi obsequiis et laudibus insistebat, quanto fuerat in seipso eius virtutem expertus.

---

[1] *appetitiva*] appetiva, MS.

Cap. XLVII.

Ailred, col. 412.

De milite a simili morbo curato.

Erat vir iste scriba doctus in regno cœlorum, et sæpe sermonem iussus facere populo proferebat de suo nova et vetera. Accidit autem post recuperatam tali miraculo sanitatem, ut anni orbita naturalis anniversariam[1] denuo sanctissimi regis Edwardi memoriam revocaret. Confluxerat de civitate non minima multitudo, et, ut singulis consueverat annis, tam vigiliis quam missarum sollemniis ob ipsius gloriam interesse gaudebat. Frater iste igitur ab abbate secundus sacris indutus vestibus ea die ad altare missam celebraturus accessit. Post lectionem autem sancti evangelii conversus ad populum, habuit ad eos de regis sanctitate simul et virtute sermonem. Prædicabat beatissimi regis humilitatem, laudabat patientiam, pudicitiam extollebat; quanti vero meriti fuerat apud Deum, certis miraculorum astruit argumentis. Postremo virtutem eius quam anno præterito senserat in se ipso producens in medium, omnes ad pietatem, multos[2] etiam ad suspiria lacrimasque commovit. Affuit miles quidam regalis custos palatii Gerinus nomine, qui typho quartano per dies et menses supra modum fatigatus frustra in medicos multa consumpserat. Nam morbus nec sibi nec suis parcens, sacculum pecunia, sanguine corpus exhauserat. Spiritus eius attenuatus est, et solum sibi videbatur superesse sepulcrum. Audiens autem hunc virum per merita beati Edwardi simili exemptum passioni, conceptæ fidei spes successit,

Sermon in honour of Edward.

Cure of Gerinus, a soldier.

---

[1] *anniversariam*] anniversarium, MS.

[2] *multos*] multis, MS.

et cor pavidum caritas ignivit. His omnibus factus alacrior, ad sepulcrum nocte sequenti accensis cereis excubias celebravit. Erat autem vigilia Dominicæ Apparitionis, et nox triplici iocunditate sollemnis, in qua et fides gentium et baptismatis sacramentum et miraculorum Christi commendatur initium. In conventu fratrum hymni resonant et concrepant lectiones. Gerinus Edwardo totus intentus, lacrimas offert et multiplicat preces. Edwardus Gerinum, Christus exaudivit Edwardum, et opere uno regem gloria et honore sublimem, Gerinum reddidit febribus extinctis incolumem.

Cf. Breviar. Rom. in Epiphan. in II. vesperis. "Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus."

Cap. XLVIII.

Ailred, col. 412.

De sanctimoniali quam absentem curavit.

Regulus ille cuius filius infirmabatur Capharnaum, ad sanandum eum necessariam corporalem Domini præsentiam ratus, minus fidelis ipsius Salvatoris sententia iudicatur. Porro fidem centurionis ob id maxime Israheleticæ reli gio ni novimusab ipso Christo prælatam, quod cum ad pueri illius paralysim depellendam suum spopondisset adventum, Divinam eius maiestatem fide plenus attendens,[1] "Nequaquam," inquit, "Domine; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus." Huius fidei similitudinem sanctimonialis quædam femina in monasterio Berkyngensi zelata, beati regis Edwardi merita sua reddidit fide clariora. Laborabat enim et ipsa quartanæ febris incommodo, et iam ei secundus in ipso languore transiens annus spem recuperandæ sanitatis ademerat. Die vero qua-

A nun at Berkyng cured of a quartan ague.

[1] St. Matt. viii. 8.

dam, cum matutini soporis quiete membra marcida refocillaret, videbat in somnis se cum suorum comitatu ad patriam propriam parentesque revisendos iter arripuisse. Et cum paululum processissent, rogat unus aliquis ut divertat ad Westmonasterium, quatinus ibi cibo potuque refecti laborem itineris facilius sustinerent. "Et quomodo," inquit illa, "ad eos divertam, quorum nec faciem unquam vidi, nec nomina novi, nec in ratione dati et accepti cuiquam illorum aliquando communicavi?" Et ille, "Est ibi," inquit, "nobilis rex Edwardus, cuius si cum devotione ac fide sepulcrum inviseris, facile tibi a Domino Deo suo refectionem qua corpus tuum pristinum vigorem recipiat impetrabit." Evigilans igitur mulier somniumque retractans surrexit e stratu, baculoque inbecillia membra sustentans ingreditur oratorium, et coram altari prosternitur. Septem quoque psalmos qui pænitentiales dicuntur cum summa cordis contritione decantans, sollemnes addidit letanias; devotisque precibus sanctum regem Edwardum conveniens, "Credo," inquit, "domine, paratam mihi apud sanctum sepulcrum tuum, secundum quod mihi promissum, si illud adiero, sanitatem. Sed quid opus est hoc labore meo, immo hoc periculo meo? Erit enim non parvum meæ quietis dispendium vecturam quærere, procurare viaticum, socios itineris providere, præcipue autem in eundo et redeundo audire multa, multa videre quæ mentem extollant et adimant gravitatem, et vel ipsam[1] nugari et otiari vel talia facientes attendere. Quid igitur necesse est ut sacri corporis tui præsentiam quæram, cum spiritu præsens sis[2] et cernenti Creatorem angusta sit omnis creatura. Scio certe, scio quod in ea luce quæ penetrat omnia mea[3] tibi patet miseria, et cum

[1] *ipsam*] ipsa, MS.
[2] *sis*] scis, MS.
[3] *mea*] meta, MS.

sis particeps summæ illius potestatis, si voluntas affuerit, non deerit facultas. Dic proinde verbo, et sanabitur ancilla tua." Hæc et huiusmodi cum magna cordis angustia declamasset, ad lectum doloris sui timens et tremens revertitur. Erat enim dies qua tremebundæ illius accessionis expectabatur hora. Sed illa, ut ita dicam, lento pede progrediens, parum vel nihil molestiæ intulit patienti. Animæquior exhinc facta est mulier; ad rogandum regem beatissimum se totam convertit. Et post biduanæ quietis solacium quartanæ passionis timebatur accessus: incumbente autem hora terribili oratorium rursus ingreditur, et præmissis psalmis lacrimas iterat et multiplicat preces. Quid plura? Et illum diem transigit sine molestia. Cum autem tertio tribulationi eodem quo prius occurrisset antidoto, perfectæ reddita sanitati sancto regi Edwardo quoad vixit gratiarum retulit actiones.

Cap. XLIX.

Ailred, col. 413.

De monacho a tribus molestiis sanato.

Nec silentio tegendum arbitror quantum[1] uni seniorum Westmonasterii viro religioso et honesto per merita beati regis Edwardi pietas Divina contulerit. Miro quidem vir iste circa sanctum Edwardum tenebatur affectu, et nominis illius recordatio super mel ei dulcis erat et memoria sanctitatis eius super mel et favum. Unde cum gratiarum actione quinque pro eius anima psalmos cotidie decantabat. Accidit autem ut triplici fatigaretur molestia; nec [alia] quam cœlestis speraretur medicina. Post minutionem namque circa

Cure of a monk of Westminster, diseased in hand and foot and heart.

[1] *quantum*] qm, MS.

vulnusculum collectus sanguis et coagulatus in pessimum apostema duruerat; et vicina quæque loca dolor invadens suo bracchium vigore privaverat. Anhelo præterea cor cruciabatur spiritu, et pectus angustum cum magna difficultate halitum emittebat. Sed et pedem tumor[1] intolerabilis occupans officium eius pene totum ademerat. Appropinquabat dies annua revolutione sollemnis qua rex sanctus Edwardus ad cœlestia regna migravit: cum ille[2] tanto incommodo laborans desideratam cunctis lætitiam ceteris mæstior expectabat. Eadem vero nocte tempore opportuno cum ad signa pulsanda ad honorem regis alacriter fratrum turba concurreret, ipse valitudine pressus tristis sedebat, quod nihil hilaritatis poterat exhibere nec fratribus in tali labore præstare solacium. Illis igitur chordas cum summa devotione trahentibus æstuabat vir sanctus, et semetipsum iam ferre non sustinens, "Itane," inquit, "mi Edwarde, non subvenies, et huic desiderio meo vires negabis? Adesto, quæso: surgo enim, et me fratrum choris intersero." Arrepta vero una chordarum morbumque contemnens, toto nisu manibus traxit utrisque. Statim apostemate rupto concretus ille putridus sanguis erupit, sedatoque tumore dolor omnis abcessit. Sublata igitur una trium molestia, de pectoris anxietate sollicitus expertam iam regis sancti virtutem fide certior et spe cœpit alacrior contemplari. Moris autem erat illi, fratribus post vigilias ad strata redeuntibus in ecclesia remorari et ante secretius quoddam altare psalmis orationibusque vacare. Eadem vero nocte qua sibi Divinam in bracchii sui curatione senserat affuisse præsentiam, ad dulces quas solitus fuerat frequentare latebras devotus accessit, prostratusque Deo et sancto suo confessori Edwardo pro accepto beneficio agit gratias, supplicat

Jan. 5.

Bells rung in honour of Edward.

[1] *tumor*] timor, MS.

[2] *ille*] illo, MS.

pro non accepto. Nec præsumptioni sed fidei ascribendum, quod triplicari sibi cœlestia munera precabatur. Instat igitur, plorat et orat, lætus pro bracchio suo, sed pro pectore tristis. Inter orandum autem e corpore sudor copiosus egrediens spiritum reddidit solito fortiorem. Pectus deinde cœlesti quodam rore perfusum solitam recepit sanitatem. Supererat adhuc pedis angustia quæ eum fratrum suorum interesse conventui non sinebat. Itaque cum in cella infirmorum cum alio quodam seniore decumberet, die quadam circa solis occasum mutua se collatione reficiunt, et inter loquendum beati regis Edwardi virtutem suavi sermone commemorant. Tunc ille qui iam fuerat duplici morbo curatus, " Quam magna," inquit, " multitudo potentiæ eius, frater carissime, quam ego peccator in memetipso expertus audeo dicere quia, quicquid voluerit, a Domino Deo suo facile impetrabit." Sic ei miraculum quod in se fuerat operatus exponens, pedem extendit intolerabili quodam tumore deformem, et " Si hunc," ait, " mihi pedem sublato dolore sanasset, nihil est quod ulterius ab eo petendum æstimassem." His se sermonibus consolantes, sole ruente lectulis sese recipiunt. Mane autem facto surgens ille cui pes doluerat, solito manum apponit tumori : sed nihil in pede quod vel tumeret vel doleret inveniens, sensit se per beatum regem Edwardum perfectæ sanitati donatum. Exclamat cum gaudio, et pandens sociis tam cœleste miraculum ad amandum dulcius et laudandum devotius et expressius extollendum tanti meriti patronum omnium corda commovit.

Cap. L.

De translatione eiusdem sanctissimi ac gloriosissimi regis Edwardi.

Præsidente Westmonasteriensi ecclesiæ venerabili viro abbate Laurentio, cum per Dei visitationem multis eadem domus floreret bonis et luminoso sanctæ conversationis fervore intuentium animos ad glorificandum Deum accenderet, exiit sermo inter fratres de glorioso rege Edwardo, indignum arbitrantes cœlestis curiæ civem tot virtutum signis insignem tanto tempore in tabernaculo mortalitatis delitescere, tanquam unum ex mortuis. Et cœperunt alter ad alterum dicere inter se; "Usquequo celabitur in terra defossus thesaurus noster pretiosus? Usquequo merita beati viri tanta tamque præclara absconderunt a sæculo? Pro pudor! quid facimus nos ignavi et tardi corde ad credendum in omnibus quæ audivimus et cognovimus et patres nostri narraverunt nobis de vita eius et moribus factisque mirabilibus? Quid facit tam fervens in eum abbatis nostri pietas atque devotio? Quid facit rex noster Henricus nepos eius successorque et heres in regno? Quid insignes regni principes qui dono ipsius et munificentia tot honores et tot ditia et prædia se gloriantur habere in terra ista?" Fratribus igitur hoc modo inter se confabulantibus, postquam ad aures abbatis verbum istud pervenit, ipse primo cum senioribus monasterii secretius super hoc agere cœpit, obsecrans eos et obtestans ut nudam sibi et simplicem de vita gloriosi regis aperirent veritatem, quemadmodum a patribus viris religiosis audierant, quibus datum fuit tantum principem in carne videre et facta eius sanctamque conversationem cominus intueri. Qui omnes ubi inventi sunt concordes et

Abbot Laurence of Westminster, (who commanded Ailred to write Edward's life. Ailred, col. 370),

at the suggestion of the monks collects materials for Edward's life.

unanimiter beati viri sanctitatem vitamque eius operibus mirabilem attestantes, perlatus est ab abbate sermo iste in communem fratrum audientiam, moxque cœperunt eum omnes una voce pari voto concordique desiderio deprecari, ut curam gereret, ne mundo ulterius tam præclara lucerna absconderetur, neve rex sanctus et gloriosus amplius ita lateret in gloria, asserentes se de[1] illius meritis indubitanter sperare, quod si huic operi manum apponere vellet, Divina cooperante gratia prospero fine rem terminaret; adicientes se etiam per manifestas visiones crebro admonitos, ut rem ipsam ad eum deferrent et de facti consummatione non dubitarent. Prolati sunt etiam in medium et inspecti libri de miraculis et vita eius a probatissimis viris conscripti; in quibus velut quodam sanctitatis speculo pretiosus Domini confessor totus mirabilis totusque gloriosus in oculis universorum resplenduit. His et huiusmodi vir pius in amorem et desiderium beati principis plurimum accensus et ex tanta fratrum instantia ad audenda maiora iam animatus, ad beatæ memoriæ Theobaldum Cantuariensis sedis archiepiscopum et apostolicæ sedis legatum incunctanter se contulit, desiderans ab eo quemadmodum sibi in hac re procedendum esset plenius edoceri, negotiumque ipsum tanti viri auctoritate roborari. Ipse vero pro desiderii sui laude pio ei occurrens affectu, prudentiæ suæ consilii vias poscenti diligenter aperuit: insuper assensum per omnia favoremque gratanter spopondit. Adiit etiam consultandi causa venerabilem virum Rogerum archiepiscopum Eboracensem, Ricardum quoque episcopum Londoniensem, cunctosque fere totius regni episcopos, abbates quoque plurimos et priores aliasque religiosas personas: qui omnes miro affectu sanctam eius piamque intentionem

Theobald, abp. Cant. (A.D. 1139 -1161).

Roger, abp. of York (A.D. 1154 -1181). Richard (de Beames) bp. Lond. (A.D. 1152 -1162.)

---

[1] *de*] de de, MS.

laude dignam summaque diligentia persequendam iudicaverunt. Quorum omnium consilio munitus et litteris dictus abbas cum rei huius effectum præcipue de regis consilio et voluntate pendere conspiceret, ad eum qui tunc in transmarinis partibus agebat iter arripuit, negotiumque suum et commune totius regni votum eidem patefecit. Moxque Divina inspirante gratia in tantum placuit sermo iste in oculis regis, ut nondum completam abbatis petitionem quadam desiderii sui celeritate præveniens, verba de ore loquentis semiplena raperet, et quod iam diu ante de beato rege in mente conceperat coram se positis principibus aperiret, eius per omnia laudans et prædicans sanctitatem et enarrans mirabilia, quæ fecit[1] in vita sua. Regioque itaque favore simulque consilio vir devotus spem meliorem concipiens, acceptis eiusdem litteris satis affectuose conscriptis una cum litteris archiepiscoporum episcoporum per Angliam constitutorum abbatum quoque aliorumque diversi ordinis virorum illustrium, ad sedem apostolicam aliquos de fratribus destinavit. Quibus perferentibus ubi ad notitiam domini papæ verbum istum pervenit, per aliquot dies secretius et districtius cum fratribus sollicitam cœpit super hoc habere deliberationem. Libro tandem miraculorum inspecto quæ per sanctum suum Edwardum Deus operari dignatus est sive dum in carne mortali viveret sive postquam de præsenti sæculo assumptus est, visis etiam litteris piæ recordationis Innocentii papæ super eadem re conscriptis, receptis etiam probabilibus regis tantorumque virorum testimoniis, procedens dominus papa in publicum, communi fratrum consilio de beati regis glorificatione dignam promulgavit sententiam ; decernens eum in sanctorum catalogo confessorum ascribendum corpusque eius glori-

[1] *fecit*] stetit, MS.

ficandum, debitisque præconiis honorandum in terris, quem Deus per gratiam suam glorificaverat in cœlis. Et ut ita deinceps observaretur, per apostolica scripta archiepiscopis episcopis omnibusque communiter per Angliam constitutis ecclesiarum prælatis pia exhortatione firmaque auctoritate mandavit. Tenor autem apostolicarum literarum hic est. "Alexander episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus archiepiscopis episcopis et dilectis filiis abbatibus prioribus aliisque ecclesiarum prælatis per Angliam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Illius devotionis constantiam et fidei firmitatem quam circa matrem vestram sacrosanctam Romanam ecclesiam exhibetis diligentius attendentes in id propositi et voluntatis adducimur,[1] ut vos sicut carissimos fratres nostros et speciales ecclesiæ filios sincera caritate in Domino diligamus propensius honoremus et postulationes vestras, quantum cum Deo possumus, libenti animo admittamus. Inde utique fuit, quod super petitione quam de Edwardo glorioso quondam rege Anglorum canonizando et in sanctorum catalogo ascribendo tam carissimus in Christo filius noster Henricus Anglorum illustris rex quam vos ipsi nobis instantius porrexistis solicitam cum fratribus nostris deliberationem habentes, libro miraculorum inspecto quæ dum in mortali carne viveret et postquam de præsenti sæculo est assumptus Omnipotens Dominus per suam misericordiam declaravit, visis etiam litteris antecessoris nostri piæ recordationis Innocentii papæ, vestris quoque testimoniis inde receptis, quamvis negotium tam arduum et sublime non frequenter soleat nisi in sollemnibus consiliis de more concedi, de communi tamen fratrum nostrorum consilio iuxta votum et desiderium prædicti filii nostri regis ac vestrum corpus ipsius confessoris

Letter of pope Alexander [III.] Baron. A.D. 1161. n. 1.; Surius, 5 Jan. vol. i. p. 139, and thence in Act. Sanct. Boll. vol. i. p. 302.

[1] *adducimur*] adducuntur, MS.

ita glorificandum censuimus et delatis præconiis honorandum in terris, sicut eundem confessorem Dominus per suam gratiam glorificavit in cœlis: ut videlicet inter sanctos confessores de cetero numeretur, qui hoc ipsum apud Deum signis meruit et virtutibus optinere. Quia igitur decet venerandum vestra postulavit devotio et colendum. Universitatem vestram per apostolica scripta monemus et exhortamur in Domino, quatinus ita deinceps eum studeatis debitis obsequiis honorare, ut ipsius intercessionibus apud districtum Iudicem mereamini veniam optinere, et gloriosum in æterna beatitudine præmium invenire. Datum Anagniæ septimo Idus Februarii." Date. Anagnia, 7 Feb. [1161.]

Nuntiis itaque ab apostolica sede regressis sæpedictus abbas convocatis venerabilibus personis tam episcopis quam abbatibus in ecclesia Westmonasteriensi, primo coram omnibus recitari fecit literas apostolicæ auctoritatis de beati regis canonizatione. Sicque universis applaudentibus assentientibus et Deum voce magna laudantibus de glorioso Domini confessore, missa sollemniter celebrata est; quam tamen dominus papa primo in ecclesia Romana fecerat per unum de cardinalibus honorifice sicut dignum fuerat decantari. Sed quia causis existentibus rex adhuc in transmarinis partibus agebat, iuxta mandatum ipsius et desiderium dilata est usque in reditum suum et eidem servata sacri corporis relevatio. Decursis fere duorum annorum curriculis rege a Normannia in Angliam iam regresso, cupiens abbas susceptum negotium ad effectum perducere et illud sacrum corpus quod iam diu in terra latuerat, in eminentiori et honestiori loco collocare, cum rege secretum et diligentem de celebranda beati regis translatione tractatum habuit, postulans ut bono principio manum debitæ consummationis adhiberet; præsertim cum ex eius mandato acceperit præsentiam ipsius huic negotio esse expectandam. Annuit rex iusta poscenti, diemque certum, iuxta quod utrique

X 2

videbatur opportunum, indixit. Interim vero accepto abbas a prudentioribus viris consilio, beati corporis glebam primo secretius inspicere decrevit, ut sic expeditius ad sollemnem transire posset revelationem. Sed quia hoc opus sanctum et dignum esse sciebat, suam formidans indignitatem semel et iterum accessit et temptavit. Sed totiens conscià sibi mens infirmitatis suæ manum pia quadam hæsitatione trepidantem retraxit. At crescente timore, crevit et devotio; crescente devotione, affuit confidentia cum amore, quæ sæpe foras mittit timorem. Ex ipso itaque timore confidentior effectus et minus timidus, tempus observavit quo tam secretum negotium opportune tractaret. Quadam itaque nocte fratribus post matutinas vigilias[1] ad strata reversis, ianuis ecclesiæ clausis servientibusque laicis exclusis, remansit in ecclesia solus abbas cum priore et quibusdam de fratribus ad hoc electis, qui se ex mandato abbatis ieiuniis et orationibus ad tam sanctum opus tractandum devotius præparaverant.[2] Quibus omnibus albis indutis et nudis pedibus præmissaque oratione et cum psalmis decantata letania, ante altare processit ad tumulum abbas cum priore et duobus fratribus, ceteris ante altare in lacrimis et oratione persistentibus. Cumque lapidem qui sub sarcophago superpositus fuerat sustulissent, admotis propius lucernis conspexerunt virum iacentem in vestitu deaurato calceatum caligis purpureis et calceamentis pretiosis, caput et faciem coopertum mitra rotunda auro satis operose intexta, barbam etiam niveam modicumque crispantem super pectus decenter ordine suo iacentem. Accitisque itaque fratribus qui in oratione ante altare remanserant et ad tam desiderabile spectaculum admissis, facta est lætitia magna

[1] *vigilias*] vigilijs, MS.

[2] *præparaverant*] præparaverat, MS.

cum gratiarum actione inter illos. Tamen adhuc non sic quievit vehemens ille spiritus devotionis et ardens desiderium inspiciendi tractandi et interius perscrutandi thesaurum illum pretiosum, quem se magna iam ex parte vidisse gratulabantur. Apponentes itaque manus debita cum devotione et reverentia. vestes capitis operimentum tunicam et caligas pia quadam inquisitione tractabant, temptantes siquam forte sicut dictabat ratio, expetebat natura, admisissent corruptionem. Et ecce omnia ea reperiunt integritatem pristinam retinuisse, ex parte tamen obfuscatum advertunt colorem et decorem eorum, tum ex diuturna lapidis contiguitate, tum ex pulvere et cæmento quod in sarcophagi apertione introrsum ceciderat, quod tamen linteo sicut poterant amoventes, materiam opus et colorem facile deprehendere potuerunt. Suppositis itaque manibus cum reverentia et timore corpus illud gloriosum alii ad caput, alii ad pedes, quidam ad humeros et per medium levantes, et super extensum tapetum in panno serico pretioso involventes, in cista lignea ad hoc præparata incluserunt, omnia quæ cum eo inventa fuerant intus relinquentes, excepto anulo aureo quem in digito regis inventum abbas propter devotionem retinuit et ad huius rei memoriam satis provide reservare decrevit. Adveniente itaque die quem rex celebrandæ translationi præfixerat, omnibusque paratis quæ tantæ rei necessaria videbantur, veniens rex in ecclesiam cum magno procerum et illustrium virorum comitatu, primo cistam in qua pretiosus ille thesaurus continebatur recludi fecit ; assistentibusque archiepiscopo Cantuariensi Thoma et episcopis quam plurimis abbatibus quoque et aliis venerabilibus personis, præsentem illam regiæ personæ maiestatem oculis vidit manibusque quantum timor et reverentia permisere tractavit ; omniaque ita se habere gavisus est, sicut ei ab abbate primo fuerat intimatum. Facta igitur sicut diei sollemnitas expetebat processione, pretiosoque

incorrupti virginis corpore per claustrum monasterii regiis humeris præcipuorumque totius regni procerum manibus reverentissime deportato, posita est super candelabrum præclara lucerna in domo Domini, ut qui ingrediuntur lumen videant et illuminentur ab ea. Sicque illud vas insigne castitatis et universæ virtutis domicilium in feretro pretioso quod ei ex auro et argento construi fecerat illustris rex et consobrinus eius strenuus Anglorum debellator Willelmus regiis manibus honorifice collocatum est, laudantibus cunctis voce lætabunda et benedicentibus Deum, qui in sanctis suis semper est gloriosus et in omnibus operibus suis mirabilis. Celebrata est autem translatio ista anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo tertio, depositionis vero suæ anno nonagesimo septimo, tertio Idus Octobres, die Dominica, ab excellentissimo Anglorum rege Henrico, assistentibus venerabilibus viris Thoma archiepiscopo Cantuariensi, Gileberto episcopo Londoniensi, Henrico Wyntoniensi, Nigello Eliensi, Roberto Lincolniensi, Willelmo Norwicensi, Jocelino Sareberiensi, Waltero Roffensi, Hilario Cicestrensi, Bartholomæo Exoniensi, Ricardo Cestrensi, Godefrido episcopo sancti Asaph, et de Normania episcopis Lexoviensi Arnulpho, Ebroicensi Roberto, Abrincensi Achardo, abbatibus Hugone sancti Edmundi, Roberto sancti Albani, Rogero Radyngensi, Gregorio Malmesberiensi, comitibus etiam Roberto Leicestriæ, Hugone comite de Norfolk, Galfrido comite de Essexia, Willelmo comite de Arundel, Reginaldo comite Cornubiæ, Patricio comite de Salesberia, Willelmo comite de Albamara, Ricardo comite de Penbrok, et procerum militum ceterorumque diversi ordinis et officii innumera multitudine; summi pontificis arcem regente sanctissimo papa Alexandro tertio huius beneficii auctore pariter et largitore, anno eiusdem papæ quarto; regnante piissimo et glorioso Anglorum rege Henrico

A.D. 1163. Oct. 13.

secundo, anno regni eius nono; præsente et huic operi accuratissime præsidente iam dicto eiusdem loci reverendo patre Laurentio.

Cap. LI.

Quod gestis regum Anglorum hucusque contextis, iam in sanctitate quorundam est aliquantisper spatiandum. Cf. Will. Malm. ii. § 207.

Quia enim gesta Anglorum hucusque contex[u]imus, libet aliquantisper in sanctitate quorundam spatiari. Superius enim retulimus de plurimorum sanctitate regum, quomodo quidam ipsorum martyrii gloria triumphali sunt coronati, sicut videlicet Edwinus Oswaldus Oswinus et ceteri quorum gesta sicuti a patribus descripta vidimus in opere præsenti annotare curavimus. Alii autem regum Anglorum sæculo renuntiantes ac in habitu monachico vitam temporalem terminantes cœlo digni habiti sunt; quos etiam præsens historia sicut superiora manifeste declarant tacere non potest. De bellicis autem regum Anglorum actibus ac de ceteris virtutibus quibus multipliciter præfulgebant, in superiori tractatu lector satis clare poterit pervidere, si diligentia ea quæ recitavimus conetur inspicere. Igitur ea quæ superius sufficienter pertractavimus nobis ab re videtur in hoc opusculo iterum recitare, cum istius libri quælibet particula, si volvere voluerit lector et revolvere, voluptati suæ in hac parte satisfaciet.

Continuatio.

Nunc de regiis pueris aliquid est dicendum. Non vacabunt laude tua paginæ nostræ, felix puer Wistane

Wistan. Will. Malm. ii. § 212.

fili Wymundi, filii Witlafii regis Merciorum et Elfledæ filiæ Celwlphi, qui fuit patruus Kenelmi regis et martyris cuius superius meminimus. Te non tacebit historia nostra, quem Berfertus cognatus nefarie interemit. Norintque posteri si qui has literas cognitione dignas duxerint, nihil in sæculo indolis tuæ nobilitate gloriosius, qua irritatus infestus lanio te mortificaverit; nihil in Deo puritate tua innocentius, qua invitatus internus arbiter te honorificaverit. Nam de cœlo demissa columna lucifera densæque noctis disrumpens pallia, profundæ caveæ scelus detexit, carnificis nequitiam arguit. Quapropter venerandæ reliquiæ levatæ parentum officio, Rapendunæ locatæ sunt tunc temporis famoso monasterio; nunc est villa comitis Cestrensis: cuius gloria pro situ vetustatis exoleta, nunc Eveshamium inhabitas, dignus qui faventum votis serenus indulgeas.

Will. Malm. ii. § 214. Above, ii. 39, 52.

CONTINUATIO. *De puellis regii generis.*

NOMINA quoque puellarum regii generis aliquarum historiæ nostræ perstringet præconium brevitatis causa. Anna rex Orientalium Anglorum de quo superius præloquti sumus habuit tres filias, Ætheldritham, Ædelburgam, Sexburgam. Ætheldritha, sicut in præcedentibus exposuimus, duobus viris nupta felici, ut Beda auctor est, continentia sine ulla pudoris iactura, sine ulla libidinis urtica, perpetuæ virginitatis lauream cœlo victrix exhibuit. Ædelburga in monasterio Galliæ quod dicitur Briges sanctimonialis primum, dehinc abbatissa, illibatæ virginitatis signaculo floruit. Et speciosum certe, quod ambæ sorores, sicut concupiscentiam carnis in se vivæ domuerunt, ita defunctæ incorruptæ eandem præferunt, illa [in] Anglia, ista in Gallia, ut earum sanctitas quæ abunde fulgurat,

Aetheldritha, Aedelburga, Sexburga.

H. E. iv. 19, 20.

Sufficiat[1] geminos irradiare polos.

Sexburga Erconberto regi[2] Cantuariorum in matrimonium data, et post mortem eius velata, in eodem monasterio quo soror Ætheldritha prædicatur sancta. Habuit ex illo rege filias Ercongotam et Ermonildam. De Ercongota sufficienter retulimus libro secundo historiæ præsentis. Ercongota. Ermonilda.

Cf. Acta Sanct. Feb. 3. Vol. i. pp. 386–390.

CONTINUATIO. *De Wereburga virgine sanctissima.*

ERMENILDA soror Erkengotæ Wlfero regi Merciorum matrimonialiter copulata, concepit de eodem rege filiam nomine Wereburgam virginem sanctissimam. Hæc vero virgo beatissima patre suo defuncto sæculo renuntiavit, et sub matertera sua Ætheldritha apud Ely Deo militavit. Hanc patruus suus Ethelredus rex quibusdam virginum monasteriis quæ fuerunt apud Trikynham Wedunam et Amburgam præfecit. Sed apud primam obiit, apud tertiam, ut ipsa iusserat, sepulta fuit: ubi per trecentos ferme annos usque adventum Danorum incorrupta mansit. Tandem hiemantibus Danis apud Rependonam fugatoque Merciorum rege Burdredo, Hamburgenses cives cum feretro et corpore sanctæ Wereburgæ tunc primum in pulverem resoluto ad Legecestriam, quæ nunc Cestria dicitur, tanquam ad tutum locum confugerunt. In qua urbe a tempore Æthelstani regis usque adventum Normannorum canonici sæculares collatis vicissim possessionibus, ac deinde per subsequens ævum monachi regulares ad honorem virginis Deo militarunt.

Higden Polychron. p. 240. Wereburga. Trentham, Weedon, and Handbury.

---

[1] *Sufficiat*] Sufficias, MS. | [2] *regi*] rege, MS.

Will. Malm. ii. § 215.

CONTINUATIO.

Cf. Will. Malm. i. § 74 sq.

REGIS itaque Wlferi fuerunt tres germani, Ethelredus qui post eum regnavit, et Weda qui præfuit non diu Orientalibus Merciis, et Merewaldus qui Occidentalibus Merciis imperavit. Merewaldus vero ex Ermenburga filia Ermenfredi fratris Erconberti tulit duas filias, Mildritham et Milburgam. Mildritha in Tanoto insula Cantiæ quam matri suæ in solutione necis fratrum suorum Ethelredi et Egelberti dederat rex Egbertus, cœlibatui dans operam, ibidem vitæ metam incurrit. Sequenti tempore ad cœnobium sancti Augustini Cantuariam translata, eximia monachorum sedulitate honoratur, pietatis fama et dulcedinis iuxta vocabulum suum in cunctos æque prædicabilis. Et quamvis ibi pæne omnes monasterii anfractus pleni sunt sanctorum corporibus, nec eorum parvi nominis aut meriti sed quorum singula per se possent illustrare Angliam, nullo tamen illa colitur inferius, quinimmo amatur et commemoratur dulcius. Adest illa se diligentibus, nullos surda aure transiens saluti consulentes animæ.

Mildritha.

Will. Malm. ii. § 216.

CONTINUATIO. *De sancta Milburga.*

Milburga.

MILBURGA apud Wenlok requiescit; olim ab incolis nota, sed post adventum Normannorum dum nescitur locus sepulcri aliquamdiu oblivioni data, postea vero adunato ibi conventu monachorum Cluniacensium, dum inchoata novi templi machina quidam puer per pavimentum concitatius[1] cursitaret, effracta mausolei fovea propalam corpus virginis fecit. Tunc balsamici odoris aura per ecclesiam spirante, altius levatum tot miraculorum præbuit, ut catervatim eo populorum undique

[1] *concitatius*] ocitatius, MS.

confluerent.[1] Vix patuli campi capiebant viatorum agmina, dum æquis umbonibus dives et modicus se agerent, cunctos in commune præcipitante fide. Nec cassum eventum res habuit; adeo ut nullus inde nisi extincta vel mitigata valitudine discederet, nonnullos regius morbus medicis sane incurabilis per merita virginis relinqueret.

CONTINUATIO. *De sancta Edburga.* Will. Malm. ii. § 217

EDWARDUS senior de quo superius multa retuli suscepit ex uxore Elfgiva filias multas, inter quas et Edburgam. Quæ vix dum trima esset, spectabile futuræ sanctitatis dedit periculum. Explorare volebat pater, utrum ad Deum an ad sæculum declinatura esset pusiola, posueratque in triclinio diversarum professionum ornamenta, hinc calicem et evangelia, inde armillas et monilia. Illuc virguncula ulnis nutriciæ blandientis allata, genibus parentis assedit; iussaque utrum vellet eligere, torvo aspectu sæcularia despuens, prompteque manibus reptans, evangelia et calicem puellari adoravit innocentia. Exclamat cœtus assidentium, auspicium futuræ sanctitatis in puella exosculatus est. Pater ipse artioribus basiis dignatus sobolem, "Vade," inquit, "quo te vocat Divinitas; sequere fausto pede, quem elegisti Sponsum. Et profecto et ego et coniux felices erimus, si a filia religione victi fuerimus." Ita sanctimonialem habitum induta, cunctas sodales ad amorem sui in urbe Wyntoniæ sedulitate obsequii invitabat. Nec resupinabat eam alta prosapiæ magnitudo, quod generosum putaret in Christi inclinare servitio. Crescebat cum ætate sanctitas, adolescebat cum adulta humilitas in tantum,[2] ut

Edburga.

[1] *eo pop. u. c. Vix*] eorum p. unde c., vix etc. Will. Malm.

[2] *in tantum*] Will. Malm. interim, MS.

singularum soccos furtim noctu surriperet, et diligenter lotos et inunctos lectis rursum apponeret. Quapropter, licet multis miraculis Deus viventem insignierit, istud exemplum magis in causa prædico, quod omnia opera eius inchoabat caritas et consummabat humilitas. Denique devotionem pectoris et integritatem corporis eius miracula in vita et post mortem commendant,[1] plurimaque templorum eius æditui Wyntoniæ et Perchoræ nescientibus viva voce pronuntiant.

Will. Malm. ii. § 218.

Continuatio. *De beata Edgitha.*

Edgitha.

Edgari regis filia Edgitha Wiltunense cœnobium sedem ossium suorum dulcibus exuviis ornat, amore fovet. Ubi ab infantia scholæ Dominicæ tradita, incorrupta semper virginitate et frequentibus[2] excubiis Dei gratiam demerebatur, natalium tumorem mentis ingenuitate premens. Unum a maioribus accepi quod non mediocriter iudicium offendebat hominum, fallens videlicet oculos eorum auratarum apparatu vestium. Siquidem cultioribus indumentis iugiter ornata procederet, quam illius professionis sanctitudo exposceret. Unde a sancto Æthelwoldo palam increpata, respondisse fertur nec inepte nec infacete. "Verax et irrefragabile iudicium Dei; sola mortalium operitur conscientia; nam et in sordibus luctuosis potest esse iactantia. Quapropter puto quod tam incorrupta mens potest esse sub istis vestibus, quam sub tuis discissis pellibus." Hoc dicto repercussus pontifex et veritatem approbans taciturnitate sua, lætumque erubescens, quod scintillante puellæ sententia fuerit inustus, siluit. Viderat illam sanctus Dunstanus in consecratione basilicæ sancti Dionysii, quam illa in amorem

---

[1] *commendant*] commendans, MS. | [2] *frequentibus*] frequentis, MS.

martyris ædificaverat, pollicem dexterum frequenter protendere, et signum crucis fronti e regione pingere: delectatusque admodum, "Nunquam," inquit, "putrescat hic digitus." Continuoque inter missarum agenda prorupit in lacrimas adeo profluas, ut singultiente voce discipulum prope astantem concuteret. Reique causam quæsitus, "Cito," ait, "hæc florida rosa marcescet; cito avis dilecta Deo avolabit post sex ab hoc die septimanas." Consequta est e vestigio rerum veritas pontificale vaticinium.[1] Namque illa nobilis propositi tenax, prædicta die citra iuventæ terminum efflavit, cum esset annorum viginti trium. Nec multo post idem beatus Dunstanus vidit somni visione sanctum Dionysium beatissimam virginem Eadgitham amicabiliter manu tenentem, et ex oraculo Divino constanter iubentem ut a famulis honorificaretur in terris, sicut a Sponso et Domino venerabatur in cœlis. Ita crebrescentibus ad tumbam miraculis, edictum est ut corpus virgineum levaretur et altius efferretur. Inventumque est totum in cineres solutum, præter digitum et alvum et alvo subiecta. Unde disputantibus nonnullis, uni ex his qui viderant dormienti virgo ipsa astitit, dicens non mirum esse, si partes illæ corporis putruerint, quod usus habeat exanimata corpora [in] quosdam arcanos[2] naturæ illius sinus defluere, et ipsa utpote puella membris illis peccaverit; ceterum iuste ventrem nulla corrumpi putredine, qui nulla sit aculeatus unquam libidine: immunem se fuisse crapulæ et carnalis copulæ.

CONTINUATIO.

Will. Malm. ii. § 219.

SANE ambæ istæ virgines meritis suis singula fulciunt cœnobia, adunatis in utroque multarum sancti-

---

[1] *vaticinium*] viaticum, MS.

[2] *arcanos*] archanas, MS. Will. Malm. omits *illius*.

monialium cœtibus, quæ dominabus et magistris suis vocantibus ad gratiam respondent per obedientiam. Fortunatus qui virginalium orationum particeps fuerit, quarum devotioni se Dominus Jesus placido indulget assensu. Nam ut de Scheftoniensibus dicam, omnes iamdudum virtutes exercentes, terris relictis cœlum petierunt. In solis fere sanctimonialium mentibus, si uspiam sunt terrarum, illas reperies. Quod mihi sanctorum virorum pace dixisse licuerit, quia multum laudandæ sunt feminæ, quæ dissimulata sexus infirmitate certantibus studiis servantes continentiam optimam ad superos evehunt victoriam.

Virtues of nuns.

Cf. Will. Malm. i. § 163.

Will. Malm. ii. § 220.

CONTINUATIO.

PLURES e familia regia utriusque sexus cognovisse et retulisse ad rem arbitror, ut sciat lector quod a virtutibus maiorum gloriosissimus confessor Christi et rex Anglorum Edwardus, cuius vitam et miracula secundum veridicam patrum relationem in opere præsenti annotavimus, minime degeneraverit. Nam de isto rege sanctissimo, sicut præmisimus, refertur quod et in regno humilitatem non deseruit, et in coniugio virginitatem quam semper habuerat inviolabiliter observavit. Decursis in regno viginti tribus annis mensibus sex et viginti septem diebus, in senectute bona plenus dierum felici fine migravit ad Dominum, collocatusque est in ecclesia Westmonasteriensi quam ipse in honore beati Petri apostolorum principis construxerat, positusque in feretro pretioso auro et argento ac lapidibus pretiosis multipliciter adornato. Ubi crebrescentibus indies miraculis, ad laudem et gloriam Omnipotentis Dei sanctitas ipsius mirabiliter elucescit.

Edward Conf. died after a reign of 23 y. 6 m. 27 d.

CAP. LII.

Rog. Wend. p. 513.

Quod Haroldus Secundus Edwardo successit in regnum Anglorum.

PROGENIES Westsaxonum, sicuti præmisimus, quæ in Britannia a Cerdicio quingentis et septuaginta et uno annis, ab Egbritho ducentis et septuaginta uno annis regnaverat, in isto rege Edwardo ad regnandum omnino finem sumpsit. Igitur defuncto ut prædictum est Edwardo Anglorum rege sanctissimo, fluctuabant proceres regni, quem sibi regem præficerent et rectorem. Quidam enim Willelmo Normannorum duci, quidam comiti Haroldo Godwini filio, alii autem favebant Edgaro filio Edwardi filii Edmundi Ferrei Lateris, fratris Edwardi Anglorum regis supradicti. Edmundus vero Ferrei Lateris rex Anglorum naturalis genuit Edwardum, Edwardus Edgarum, cui de iure debebatur regnum Anglorum. Sed Haroldus vir callidus et astutus intelligens quia "nocuit semper differre paratis,"[1] in die Epiphaniæ qua rex Edwardus sepultus est extorta fide a maioribus regni, capiti proprio imposuit diadema. Cestrensis tamen dicit in sua Polychronicon, quod iste Haroldus consecratus fuerat in regem ab Aldredo Eboracensi archiepiscopo. Qui statim ut in regem extiterat promotus, leges iniquas destruere, æquas et bonas concedere, ecclesias defendere, religiosos colere, transgressores punire, patriam tueri cœpit. Post Haroldi promotionem frater eius Tostius a Flandria veniens cum navibus quadraginta in ostio Humbræ fluminis applicuit. Ubi piraticam exercens rapinam, ab Edwino et Mercardo fratribus

Will. Malm. ii. § 228. p. 385.

Disputes about the succession.

Harold crowned.

Ra. Higden, Polychron. lib. vi. p. 284.

Tosti and Harold Harvagre invade England.

[1] Lucan, i. 281.

de provincia pulsus, in Scotiam vela direxit. Qui ibidem regi Noricorum Heroldo Harvagre in obviam veniens, fœdus per fidem cum eo pepigit. Venit enim prædictus Heroldus Harvagre in Angliam cum trecentis cogonibus, sive navibus, ut eam subicere conaretur. Consertis ergo umbonibus Tostius et Heroldus in Northumbria rerum depopulationi insistentes, Mercherum comitem cum hominibus regionis bello victum infra Eboracum intrusit. Quo divulgato, rex Anglorum Haroldus cunctis viribus collectis illuc cum festinatione contendit. Cumque ad villam quæ Stanford dicitur pervenisset, invenit ibi adversarios prædictos. Ubi, licet difficile credatur, unus solus Noricus in ingressu pontis multis interemptis Anglis, omnes a transitu repercussit. Qui invitatus ad deditionem, irridebat Anglos, dicens eos inbelles et inbecillis animi esse viros, qui uni nequiverunt resistere bellatori. Nemine igitur proprius audente accedere, eo quod cunctis videretur inconsultum cominus congredi cum illo, unus tandem de familia regis in illum spiculum dirigens perforavit; et mortuus in flumen corruens victoriam Anglis concessit. Et continuo exercitus Anglorum libero transitu transvectus, a tergo cædit Noricos fugientes. Denique Noricorum rege Heroldo et Tostio fratre regis Anglorum cum multis aliorum interfectis, rex Anglorum omnem prædam et manubia[s] in proprios usus nulli quicquam communicando convertit. Unde commilitones eius plurimum indignantes et avaritiam principis detestantes, ab eius clientela unanimiter recesserunt.

Battle of Stanford Bridge.

Avarice of king Harold.

Continuatio.

Will. Malm. ii. § 228, p. 385.

Anglici enim dixerunt quod rex Edwardus concessit Haroldo regni diadema. Quod tamen magis benevolentia quam iudicio allegari existimo, ut illi heredi-

Title of Harold to the throne.

tatem transfunderet suam, cuius semper suspectam habuerat potentiam: quamvis, ut non celetur veritas, pro persona quam gerebat regnum prudentia et fortitudine gubernaret, si legitime illud suscepisset. Denique vivente Edwardo quæcunque contra eum bella incensa sunt, virtute sua compressit, cupiens se provincialibus ostentare, in regnum scilicet spe prurienti anhelans. Griffinum, ut supradiximus, regem Wallensium et prius bello vicit, et postmodum multis nisibus resurgere conantem capite privavit; successores duos ex satellitibus suis, fratres eiusdem Griffini, Blegent et Rivallonem, qui eum obsequio demeruerant, constituens.

CONTINUATIO.

SED et iam ad Willelmi primi tempora pervenientes, placet Libro Quarto Speculi Historialis De Gestis Regum Angliæ finem imponere, et a prædicto Willelmo Anglorum rege Librum Quintum præsentis operis inchoare. End of the Fourth Book.

Explicit Liber Quartus Speculi Historialis De Gestis Regum Angliæ.

HIC finitur Prima Pars Historiæ præsentis de gestis regalibus ab adventu Anglorum sive Saxonum in Britanniam, ex chronicis diversis collecta et in quattuor libros præscriptos digesta per fratrem Ricardum de Cirencestria monachum ecclesiæ beati Petri Westmonasterii prope Londonias. End of Part One, collected from various Chronicles by Richard of Cirencester, a monk of S. Peter's, Westminster.

Præterea Secunda Pars Historiæ prælibatæ de gestis regalibus a Quinto Libro sumet initium, quam a nativi-

Book Five to begin with William's birth.

tate Primi Willelmi Anglorum regis præfatus frater Ricardus inchoare decrevit.[1]

Explicit Prima Pars de laudabilibus Gestis Regum Anglorum.[2]

[1] [Et Johannes Bale quintum librum solum vidit. Ut in pag. 430.]
Note in later hand.

[2] [Dum vivis, et bene stas, et sursum cornua gestas,
Non age res mæstas, brevis est humana potestas.
Vir videas, quæ tu iubeas, dum magnus haberis,
Et caveas, ne forte ruas, cum stare puteris.]
Note in later hand.

INDEX OF NAMES AND THINGS.

INDEX OF NAMES AND THINGS.

A.

B.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

GLOSSARY.

GLOSSARY.

A.

ABSCONDO, perf. Absconderunt, II. 16, 319.

AC. Oak. *Augustinos ac*, id est, robur sive quercus Augustini, I. 86.

ADLATERO. To accompany, to walk by the side of, II. 283.

ÆQUIVOCUS, adj. Of the same name, I. 241.

AETHELING, quod Latine sonat nobilis, II. 199, 208.

AGALMA (ἄγαλμα). Sanctæ crucis agalmate consignare, to subscribe with the mark of the cross, II., 102, 108.

AGENDA. Inter missarum agenda, during the celebration of the mass, II. 333. *See* Ducange.

ALIQUALIS. Of any kind, II. 30.

ALMIFLUUS. In assumptione almifluæ glebæ, of Kenelm's body, from which healing virtue flowed forth, I. 313.

ALTERO. To change, to alter, to convert, I. 225.

ALTERUTRUM, adverbial. Mutually, I. 212, 372.

AMODO. From henceforth, II. 181.

ANGARIA. A burden, an imposition, II. 181, 247. *See* Ducange.

ANGARIO. To constrain, impose a vexatious burden on, II. 181.

ANGUILLARIS. For eels; retibus a., eel-nets, I. 197.

ANIMÆQUIOR. Of more even temper, I. 376; II. 206, 316; Vulg.

APOSTOLICUS. The pope, I. 312.

APPULSIO. A landing, descent upon the coast, I. 324.

ARMATA. Forces (whence *armada*, army); or, perhaps, equipment, I. 274. *See* Ducange.

ARTICULUS. De mortis articulo liberare, I. 151; paulo altius vertere articulum, to carry the discussion somewhat further back, to begin at an earlier stage, I. 262.

ASTRUO. To ascribe, I. 107; to urge, I. 266; II. 313.

ASTULA = assula. A chip, I. 144, 152.

B.

Bannus. A fine, II. 100. *See* Ducange.

Basileus (βασιλεύς). A title specially assumed by English kings, II. 116. *See* Ducange.

Binomius = binominis, II. 27.

Burdo. A staff, I. 134 ; it had been called baculus ferreus, I. 133 fin. *See* Ducange.

Burg. Cnobberesburg, id est, urbs Cnobheri, I. 157.

C.

Calcaneus. The heel, I. 319, 321.

Camisia, whence *chemise*. A shirt, I. 111.

Carruca = carrucata, as often ; *see* Ducange ; a carucate of land, as much as one team can plough in a year, I. 228.

Caucus. A drinking vessel, I. 125.

Celsitudo. C. vestra, your Highness, I. 187, 188.

Cervicositas. Stubbornness (a stiff neck), ii. 139.

Cherronesos = peninsula, I. 197.

Chirchescot. First-fruits paid to the parish church at Martinmas, II. 183.

Cinguobauc. British name of Nottingham, = domus speluncarum, I. 381.

Circada. Visitation fees to the bishop or archdeacon, II. 107. *See* Ducange.

Clamo. To call, to summon, I. 199.

Collateranus. In II. 258 collaterana seems to mean a consort ; but collateranitas is relationship. *See* Ducange under *Lateraneus*.

Collinio = collineo, I. 362.

Compatriota. A compatriot, I. 354, 380.

Concha. Ligneæ conchæ genuum, I. 318, of the sockets in which wooden legs received the knees.

Conprinceps. A fellow chief, I. 1.

Consecretalis, fem. A confidante, I. 363. *See* Ducange.

Conspirator, I. 303.

Contectalis. A dweller under the same roof, an inmate, I. 361.

Cogo, II. 336. "Navigii genus, "quod *Cogs* Angli dicunt, Galli "*Coquets*," Ducange.

Contuitus. Pro contuitu ducatus, out of regard to his dukedom, keeping in view that he was a duke, II. 263.

Convicaneus. A fellow-villager, 353.

Cornicor and Corniculor. To wind the horn, of a huntsman ; canes cornicando ad se vocavit, I. 334 ; cum silva corniculantium strepitus resonabat venatorum, II. 78. *See* Ducange.

Credulitas. Belief; de credulitate vestra, quæ potius incredulitas dici potest, I. 11. It is sometimes used as synonymous with *fides* ; hæc ego proposui, quæ

sunt credulitatis nostræ, S. Aug. acta contra Fortunat. § 20; ut signum exauditionis credulitas postulantis sit, Id. annot. in Job, c. 9, col. 982 A. Quid est credulitas vel fides? Opinor, fideliter hominem Christo credere, Salvian. de gubern. Dei, III. p. 44, Baluz.; cf. id. IV. p. 66, adv. avarit., III. p. 286; append. p. 446.

CURIALITAS. Courtesy, I. 333.

CURTIS. A manor. Bedriceswrthe = Bedrici curtis, I. 346; maneria vel curtes, II. 99. *See* Ducange under *cortis*.

CYMENESEORA = Portus Cymeni, I. 20.

D.

DÆMONIOSUS. A demoniac, I. 148.

DALMATICA. A white vestment with sleeves, worn by deacons, I. 246.

DECEPTIBILIS, in active sense, I. 109, 111.

DEIFICUS. Divine, II. 267.

DEIVIDUS. Seeing God, II. 89.

DEPOSITIO. The day of death, also its anniversary, I. 200.

DIFFAMO. To publish (in good sense), I. 155.

DIGLADIABILIS. D. odium, rancorous hatred (as we say, "*war to the knife*"), I. 217.

DIGNUS, often used with the gerundive; hanc historiam huic operi dignum duxi inserendam, I. 215; cf. 228.

DILECTIO. A term of friendly address in a letter, d. tua, d. vestra, I. 74, 79. So *caritas* in S. Aug.

DIMITTO. To make over, to demise, II. 29, 38.

DIOCESANUS. Of the diocese, I. 367.

DISCISSO = discindo, I. 372.

DISCREDO. To disbelieve, II. 278.

DISCUS. A dish, I. 141.

DISSECO. To be at variance? I. 323.

DISTRAHO, DISTRACTIO. To sell, a sale, I. 250, 251.

DISTRICTIO. Severity, I. 332.

DOMINICATUS. Owned, held as property, II. 97.

DOMINICUS (whence *domain*). Belonging to the lord, occupied by the owner, I. 253.

DOMNUS = dominus, I. 220.

DRACO, used as among the Romans, for a military standard, II. 161.

DUN. Wilfaresdun, id est, Mons Wilfari, I. 162.

E.

ELY. Isle of eels: in similitudinem insulæ, vel paludibus circumdata, vel aquis; unde et a copia anguillarum quæ in eisdem paludibus capiuntur, nomen accepit, I. 209.

ENCLITICUS. Bedridden, I. 355.

ENERGUMENUS. A demoniac, I. 369.

ESICIUS, id est salmo, I. 94.
EVENTILO. To dissipate, II. 184.
EXCELLENTIA. E. vestra, your Excellency, I. 189 ; II. 243.
EXENNIUM (ξένιον), also *xennium, xenium.* A gift, I. 83, 245, 261.
EXLEGO. To outlaw, II. 251.
EXPORTO. Exportare puppim sentina, I. 376, is perhaps a clerical error for *expurgare.*
EXPRESSIO. E. somnii, I. 283, interpretation, meaning.
EXTREMITAS. E. humilitatis nostræ, II. 105, in a charter of Dunstan's. "Titulus animi submis-"sioris, quo de se loquendo ute-"bantur Prælati Ecclesiastici," Ducange.
EXUFFLO (exs.). To blow away, to cast out, I. 197.
EXULO, transitive. To banish, I. 258.

F.

FACTIO. The doing, the treacherous contrivance, II. 63, 169, 170, 194.
FERIA. A day of the week, I. 182 ; quarta f., Wednesday, II. 23.
FIRMA. A feast, II. 261. *See* Ducange.
FIRMITAS. A stronghold, II. 17.
FLAMMIFLUUS. Streaming with fire, I. 356.
FLAVESCO. Quorum nomina flavescunt infra, II. 108 ; are written in letters of gold ? or shine bright as gold ?
FORINSECUS, adj. Sessio forinseca, sitting out of doors, I. 116.
FORISFACTUS. Quisquis f. sit, whoever has offended, II. 99. *See* Ducange.
FORTITUDO. Forces, I. 26 ; II. 44, 56.
FRAGMEN. In II. 100, *iuris regalis fragmine* must mean, if the read-is correct, "jot or tittle of royal "claims."
FRATERNITAS. Tua f., friendly form of address, I. 64, 65, 74.
FRATRUUS. A brother's son, I. 162.
FREDUM. A fine, II. 100. *See* Ducange.
FRODOS = spuma maris, I. 11. Corrupted from ἀφρός and Ἀφροδίτη.
FULCITUS, partic. of fulcio, I. 340.
FURIENS, partic. of the late furio, furire, II. 87.

G.

GALEIA. A galley, II. 48. *See* Ducange under *galea.* Also GALERA, II. 14.
GARBA (Fr. *gerbe*). A sheaf, II. 5.
GENTILITAS. Heathenism, I. 334.
GLORIA. Vestra g., a respectful form of address to a king, I. 81.
GWERRA (*guerre*). War, I. 175.

H.

HABEO, with inf. Expectare habes, you *have to* wait, you must wait, I. 199.

Ham. Rendlesham, id est, Mansio Rendili, I. 170.

Hategar. Lanceam auream, quæ lingua Anglorum Hategar nuncupatur, II. 189.

Heda. A *hide* of land, i. 330. *See* Ducange under Hida.

Heononfeld (? Heovonfeld, Heofonfeld) = Cœlestis Campus, I. 144.

Hericius = ericius, a hedgehog, I. 343.

Herteseye = Insula Cervi, I. 178.

Hold. Isopus Hold et Osketel Hold, Brithricus et Nonothus comites II. 53. A dignitary of inferior rank to the *comes*. *See* Ducange.

Homagium. Homage, I. 306.

Honor, II. 251. "Apud Anglos "significat feudum vel manerium "aliquod nobilius, quod regali-"bus exornatur, et multa inferiora "sibi servitutem debentia habet," Ducange.

Horripilatio. The bristling of the hair, I. 356, Vulg.

Huniscus, I. 246. According to Watts, an adj., Hungarian; according to Ducange, used as a subst., Hungarian tapestry.

I.

Illocalis. Not local, I. 351.

Immarcescibilis. Unfading, I. 343.

Impensio. Payment, II. 247.

Impetitio. Accusation, II. 255.

Impono. *Imponunt ei advenisse*, they charge him with having come, II. 259.

Impræmeditatus. Inconsiderate, I. 348.

Inactus. Unsuccessful, I. 361. *See* Ducange.

Inclusus. A recluse, a solitary monk, II. 231, 236. *See* Ducange.

Innotesco. To make known, I. 350; II. 94, 98.

Insignium. In the abl. *insigniis*, II. 26, 77, 205. Cf. *sollemniis*.

Ita tenus. Thus far, I. 269.

Iuvencula. A girl, II. 308.

K.

Kaerlegion. Chester. Ad Civitatem Legionum, quæ a gente Anglorum *Legacester*, a Britonibus autem rectius *Kaerlegion* appellatur, I. 88.

L.

Lactatio, abstr. for concrete. A suckling, foster-child, I. 310.

Latere, Legati a, I. 251. "A "Latere mitti ac delegari qui-"vis Legati dicuntur, qui a fa-"milia mittentis sunt." Ducange under *Legatus*.

Legacester. *See* Kaerlegion.

Legatarius. An emissary, I. 115.

Leporarius. A harrier, I. 334. *See* Ducange under *canis l.*

Levio (whence alleviate) = levo, II. 142.

Levigo = levo. To lighten, alleviate, I. 329.

Liber, in sing. A child, I. 260.

Libitum. Will and pleasure, II. 111.

Limina apostolorum. Ad l. a. proficisci, etc., common expression to denote a pilgrimage to Rome, I. 223; cf. 188, 218, 226, 246, 299; II. 227, 235, 240, 265.

Linea. A linen shirt, II. 274. *See* Ducange.

Lipsanum (λείψανον). Remains, corpse, I. 364, 365.

Lotura (Fr. *laveure*). Off-scourings, water in which anything has been washed, I. 167.

M.

Maior domus. Steward, the chief officer in the palace of the French kings, I. 191. *See* Ducange.

Manca, I. 221, and Mancula, I. 299, 300, and Mancusa, I. 330. Thirty denarii. *See* Ducange.

Marca. A weight, especially of gold or silver, differing in amount at different times. *See* Ducange.

Matricularius (Fr. *marguillier*). A church servant (verger, bell-ringer, porter, etc.), I. 348. *See* Ducange.

Matutini. Lauds, I. 173. *See* Ducange.

Meda, II. 58, or Medo, II. 61. Mead, or "meth."

Meus. *Mi* as vocat. fem., II. 292.

Mimekan. Mannikin, II. 191.

Minutum. A mite, II. 216, Vulg.

Misereor, with dat., I. 374.

Monoculus. One-eyed, II. 276, 297.

Morchidum. Murder, II. 238. *See* Ducange under *morth.*

Multotiens. Often, I. 362.

Musculus, II. 116. The true reading seems to be *muscivis,* moss-grown.

N.

Nasciturus, I. 233.

Navigium (*navy*). A fleet, I. 30.

Ne quidem. Ne quidem unus, I. 342.

Nobilitas. Vestra n., form of address to a king, II. 243.

Novercor. To act the step-mother towards, to deal harshly with, I. 1.

Nutrimentum, abstr. for concrete. A nursling, I. 310.

Nymeth = Germ. *nehmet,* I. 17.

O.

Onoma (ὄνομα), II. 116.

Ordinabiliter. In order, I. 330.

Originale. An original document, I. 252.

Origon. Seems to mean a sail, I. 375.

P.

Pæniteo, personal. Pænite, I. 233.

Parata (*parade*). Entertainment; expenditure upon the reception, *e.g.*, of a bishop or archdeacon, II. 100. *See* Ducange.

Parochia. A diocese, I. 195, 361.

Patrinus. A godfather, II. 19.

Pauso. To rest in peace, of a buried corpse, I. 298; II. 237.

Peculialis. Of cattle, I. 311.

Pedalis. For the feet; cothurni p., I. 317.

Pelium. A pail, I. 134.

Perclareo. To be made known, I. 113.

Perdono. To grant, I. 329.

Perendino. To stay, abide, I. 327.

Perpetualiter. Perpetually, II. 235, 238.

Personatus (*parsonage*). A benefice, II. 111.

Phylacterium. A case containing relics, I. 375. *See* Ducange.

Placitum. An assembly, I. 315. *See* Ducange.

Plebani, opposed to *liberi*, I. 305.

Plexus, partic. of *plecto*, I. 256.

Posta. A post, I. 155.

Potentia. Forces (or perhaps dominion), I. 290.

Præclivis. Excelling, I. 267.

Præcluis. Famous, I. 332; II. 67.

Prædux. A leader, I. 273.

Præiudico. To outdo, *alicui aliqua re*, II. 127.

Pridwen. Name of Arthur's shield, I. 32.

Probitas. Prowess, I. 15, 104; II. 82, 127, 138, 169.

Procinctus. The limits of a place, within which its immunities are confined, II. 245, 247.

Pronus. Ready to hand, II. 258.

Propio. To approach, I. 120.

R.

Readuno. To unite again, II. 97.

Redford, id est, Vadum harundinis, I. 205.

Rediebat, imperf. of *redeo*, II. 28.

Refocillo. To revive, II. 315.

Religio. Monastic life under rule: *ante religionis ingressum*, I. 238, before becoming a monk.

Relugeo. To moan, I. 346.

Remediabilis, in act. sense. Curative, I. 318.

Repauso. To rest in peace, of the dead, II. 280, 281.

Responsalis. A messenger, an agent, II. 229, 231.

Reuma (ῥεῦμα). The tide, I. 139.

Reverentissimus, in pass. sense, for *reverendissimus*, I. 74, 75, 76. So *amantissimus*.

Romescot = Denarius beati Petri, I. 253, 254.

S.

SABBATUM. Saturday, I. 182 ; the week, prima sabbati, I. 182, 183.

SAKA. A fine. Feudal lords have *sakam* et *sokam*, the right of holding courts and imposing fines, II. 247. *See* Ducange under *saca* and *soca*.

SANCTIMONIUM. Holiness, I. 363.

SANCTITAS TUA. Your Holiness, in addressing a bishop, I. 64, 76.

SATURUS = satur, II. 172.

SCABELLULUM. A little stool, I. 318, 370.

SCEF. A sheaf, II. 5.

SCINDULA. A shingle, II. 116.

SCOPO. To brush, to cleanse, II. 119, Vulg.

SCRINIUM. A shrine, I. 321.

SECRETARIUM. A vestry, I. 91.

SELESEIE = Insula Vituli Marini, I. 197.

SENTENTIO. To pass sentence, I. 335.

SEXES. Knives, I. 17.

SOKA. *See* SAKA.

SOLLEMNIUM, in abl. sollemniis, II. 204, 299, 312. Cf. INSIGNIIS.

SOLACIOR. To console, I. 54.

SOLUTORIUS. Litteræ solutoriæ, a *loosing* charm, which set the bearer free from bonds, I. 213.

SOSCALLUS. A species of dog, II. 78.

SPICULATOR. An executioner = *speculator*, I. 343.

STABULATUM. Buckstall, a hoarding for taking deer, II. 211.

STAN. Stone. Degsestan = Degse lapis, I. 85.

STANDARD, II. 161.

STIGMA. The seal; (pax) sacramentorum utriusque partis stigmate stipulata, II. 144.

SUSPECTUS ERAT, used as plup. of *suspicor*, with acc., II. 240.

SYNAXIS. The office, church service, I. 207, 271.

SYNCELLUS. One who lives with the pope, in the same cell, I. 301. *See* Ducange.

T.

TELONIUM (τελώνιον) or THELONEUM. Toll, I. 246 ; II. 247.

TENTUS, held, partic. of *teneo*, II. 139.

TEXERAT, pluperf. from *texo*. To form, convert: hoc enim in usum iurandi texerat, for he had made this a customary oath, II. 216. The true form, *texuerat*, I. 308.

THELONEUM. *See* TELONIUM.

THUF (Fr. *toupet*). "Genus vexilli, quod Romani *Tufam*, Angli appellant *Thuf*," Ducange, I. 125.

THUNER = tonitruum, I. 172.

TITULO. To ascribe to, II. 151.

TOXICATUS. Poisoned, I. 106.

TREMEBIT, fut. of *tremo*, II. 167.

TUFA. *See* THUF.

TURBO. Seems to mean, a riotous, disorderly man: "turbo nomine "Thune," I. 173.

TURBO, turbinis, fem., II. 7, 16.

TWANGCASTRE = castrum corrigiæ, I. 14.

U.

UNIVERSITAS. Via universitatis, "the way of all flesh," I. 330.

V.

VADIUM (Fr. *gage*). A pledge, II. 66.

VANGA. A mattock, I. 348.

VENERABILITAS. Tua v., a respectful form of address, II. 283.

VIRECTUM, I. 154, = viretum. So frutectum = frutetum.

VITUPERABILITER. Shamefully, I. 261.

X.

XENIUM, or XENNIUM, I. 274; II. 68, 247. *See* EXENNIUM.

Z.

ZIZANIA, fem. = zizanium, I. 188.

END OF VOL. II.

LONDON:
Printed by GEORGE E. EYRE and WILLIAM SPOTTISWOODE,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.
[—1000.—9/68.]